

Vaderlandsche historie, vervattende de geschiedenissen der nu vereenigde Nederlanden, inzonderheid die van Holland, van de vroegste tijden af

<https://hdl.handle.net/1874/37246>

VADERLANDSCHE
HISTORIE.

VYFTIENDE DEEL.

VADERLANDSCHE
HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER NU

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte
Gedenkstukken samengesteld,

DOOR

JAN WAGENAAR.

Met Plaat en Kaarten.

VYFTIENDE DEEL,

BEGINNENDE MET HET JAAR 1679, EN EINDI-
GENDE MET DE VERHEFFING VAN DEN PRIN-
SE EN PRINSESSE VAN ORANJE, TOT KO-
NING EN KONINGINNE VAN GROOT-
BRITANJE, IN 'T JAAR 1689.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART.

M D C C X C I V.

*Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten
van Holland en Westfriesland.*

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVEN-ENVYFTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. Buitengewoon Gezantschap naar Frankryk. II. De Spaanschen staan op de herlevering van Maastricht. De Staaten maaken 'er zwaarigheid in. III. De Keuryorst van Brandenburg vordert voldoening van schade van de Staaten. Handeling met hem. IV. Verraad in Engeland. De Hertog van York komt in Holland. V. Verdrag met Algiers. VI. Verschil met Friesland, en Stad en Lande, over de afdanking van eenig Krygsvolk. VII. Zyne Hoogheid beslist 't geschil over 't bewaaren der Stads scutelen, te Deventer. Raadplegingen op 't versterken van Naarden. VIII. Dood van Prinsse Joen Maurits van Nassau. Van Wolferd, Heer van Brederode. Van Joost van den Vondel. IX. Frankryk zoekt een verdedigend Verbond te sluiten met de Staaten. X. Handeling met Groot-Britanje, over 't handhaaven der Nieuwmeegsche Vrede. Sidneiontraadt het Verbond met Frankryk. D'Ayaux dringt 'er op. Men besluit zig, noch met Frankryk, noch met Groot-Britanje te verbinden. XI. Frankryk wint het Engelsche Hof. Maakt beweegingen tot eene Vredebreuk. XII. XV. DEEL. A On-

Onlusten tusſchen Spanje en den Keurvorst van Brandenburg. Handeling over 't ruimen van Hasfelt en Mazeik. XIII. Verdrag van Koophandel met de Ottomanniſche Porte. Staartſter. XIV. De Franschen trekken in 't Luxemburgſche. Frankryks eisch op Vlaanderen. Luxemburg ingeflooten. XV. Aanvang der handeling, over een Verdrag van Bondgenootſchap. Zweeden treedt 'er in. Het Engelfche Hof weigert het. Schryvens van Van Beuningen aan de Stad Amsterdam. XVI. D'Avaux verklaart zig ſcherp, tegen 't Verbond met Zweeden. De Staaten verdedigen 't. XVII. Verſcheiden oorzaaken van het misnoegen des Franschen Hofſ. Verſchil over 't regt der Vlagge. XVIII. De Koning van Frankryk zoekt iemand te doen ligt, uit Amsterdam. Verſchil hieruit onstaan. D'Avaux zoekt ter gehoor ingeleid te worden, door des Stadhouders Poort. XIX. Misnoegen met Engeland. Voorſlag, om den Hertog van York te verſteeken van de opvolging: of om den Prins of Prinſes van Oranje tot Regent te verklaren. XX. Schenkenschan te rug gegeven aan de Staaten. XXI. Handeling over Frankryks eischen op de Spaanſche Nederlanden. De blokkeering van Luxemburg wordt opgebroken. XXII. De Spaanſchen weigeren 't geſchil met Frankryk te verblyven aan de uitspraak des Konings van Groot-Britanje. De Keurvorst van Brandenburg zoekt de Staaten te beweegen tot het goedkeuren der Franſche voorwaarden. De Keizer en Spanje treden in 't Verdrag van Bondgenootſchap. XXIII. Handeling der Staaten met den Koning van Groot-Britanje. XXIV. D'Avaux zoekt den Prins van Oranje en Fagel te
win-

winnen. *Vergeefs. Verbond tusſchen Deene-
marke, Keur-Brandenburg en Munſter. XXV.
Aanbouw van Oorlogſchepen. Suriname ver-
andert van eigenaars. De Heer van Sommels-
dyk vermoord. XXVI. Zwaare ſtorm en hooge
Watervloed. XXVII. Ooſtfrieſche onluſten. De
Keurvorſt van Brandenburg ſteekt 'er zig in.
Twist over de leenroerigheid van Ezens, Ste-
desdorp en Witmond. XXVIII. Afrikaanſche
Maatſchappij te Embden opgeregt.*

Zo dra was de Nieuwmeegſche Vrede tus-
ſchen Lodewyk den XIV. en deezen
Staat niet bekragtigd, of de Staaten beſloot-
ten, een buitengewoon Gezantſchap te zenden
naar Frankryk, tot herſtelling der oude vriend-
ſchap met deeze Kroon, tot bevordering der
algemeene Vrede, die toen nog verre te zoe-
ken ſcheen, en tot vereffening eeniger geſchil-
len over de brandſchattingen, die Frankryk
van de Generaliteits Landen gevorderd hadt
(a), en die, tot hiertoe, onvoldaan gebleeven
waren. Tot dit Gezantſchap, waren benoemd
de Heeren *Jakob Boreel*, van Odyk en van
Dykveld; die, terſtond na hunne aankomſt aan
't Franſche Hof, ernſtelyk, arbeidden aan de
algemeene Vrede. Doch zy deden, niet voor
den agttienden van Lentemaand des jaars 1679,
hunne openbaare intrede te Parys, ter oorzaak
van zeker verſchil over de wyze derzelve,
welk, van wederzyde, lang betwist werdt. De
onzen beweerden, dat zy ryden moeſten over

1679.

I.

De Staat-
ten zen-
den een
buiten-
gewoon
Gezant-
ſchap
naar
Frank-
ryk.

Verſchil
over de
wyze van
dezelfs
openbaar-
re intre-
de.

(a) Reſol. Holl. 21 April 1679. bl. 512.

1679. 't Voorplein der *Louvre*, tusfchen dubbele Lyfwagten, in orde gefchaard, en onder 't ftaan der trom, gelyk, in de jaaren 1660, 1661 en 1662, gefchied was. De Franfchen hielden, daarentegen, ftaande, dat zo veel eers niet dan aan Gezanten van den Keizer, of van Koningen, en aan hunne Majetteiten van Frankryk zelven plag beweezen te worden, en dat, zo 't ook in vroeger' tyd, omtrent de Ambafadeurs der Staaten, gefchied was, zulks moest geagt worden, by toeval gefchied te zyn, en om dat de wagt toen juist afgelost werdt. Doch hierop merkten de onzen aan, dat de Gezanten van Venetie en Savoje gelyke eer genootten, en dat zy alleenlyk begeerden, dat de oude gewoonte gevolgd werdt. De Franfchen hernamen, dat deeze gewoonte niet beftendig was, en dat men 'er, in 'tjaar 1667, ten opzigte van Van Beuningen, en in 't jaar 1670, ten opzigte van de Groot, van was afgeweeken. Men handelde, hierover, eenen geruimen tyd, zo aan 't Franfche Hof, als in den Haage met den Graave d'Avaux, die, onlangs, als gewoonlyke Ambafadeur van Frankryk, herwaards gekomen was: doch de Koning befloot, eindelyk, den Staaten genoeg te geeven. De Ambafadeurs deden hunne intrede, met alle tekenen van eere, en bragten veel toe, tot bevordering der algemeene Vrede. Ook werdt, eerlang, het gefchil over de brandfchattingen, tot wederzydsch genoeg, geregeld (b). Odyk en Dykveld keerden daarna te rug naar Holland; doch Boreel bleef, nog eenigen tyd,
als

(b) Holl. Merc. van 1679. bl. 28 35.

als gewoonlyke Gezant der Staaten, in Frankryk. 1679.

Hier werdt, in Oogstmaand, een Huwelyk geslooten, waarvan, reeds geduurende den oorlog, spraak geweest was, tusfchen den Koning van Spanje en Maria Louifa, Dogter des Hertogs van Orleans, die, weinige weeken laater, naar Spanje verreide (c). De Koning van Frankryk gaf zyn'er Nigte eene bruidschat van vyfhonderdduizend gouden Zonne-Kroonen (d); doch geene Landen of Heerlykheden, in de Nederlanden noch elders; gelyk wy gezien hebben (e), dat de Prins van Oranje, te voren, gewenscht hadt, dat geschieden mogt. Men was egter, hier te Lande, in zyn' schik met dit Huwelyk, oordeelende de meesten, dat het de Vrede tusfchen Frankryk en Spanje bestendig maaken zou. Doch de ondervinding leerde, binnen weinige jaaren, dat zy verkeerde rekening gemaakt hadden.

De Spaanfche Ambassadeur, Don Emmanuel de Lira, de Staaten hersteld ziende in 't bezit van Maastricht, welk de Franschen hun wederom hadden ingeruimd, verzuimde niet, van tyd tot tyd, by hen, aan te houden, dat deeze Stadden Koning, zynen Meester, in gevolge van het Verdrag van den jaare 1673 (f), mogt worden overgeleverd (g). De Staaten, hierop onderling, en met zyne Hoogheid, geraadpleegd hebbende, gaven den Gezant, eindelyk, in Oogstmaand,

II.
De Spaanfche Ambassadeur vordert de overlevering van Maastricht. De Staaten maaken 'er zwaarigheid in.

(c) Resol. Holl. 26 Jun. 22 Febr. 23 Maart 1679. bl. 2, 226, 420. Holl. Merc. van 1679. bl. 229-242. van 1680. bl. 1 enz

(d) *Poliz Du Moser Corps Dipl. Tom. VII. P. I. p. 417.*

(e) XIV. *Decl. bl. 244.*

(f) *Zie XIV. Decl. bl. 277.*

(g) Resol. Holl. 25 April 1679. bl. 513.

1679. maand, voor bescheid „ dat zy den trouwherti-
 „ gen bystand, hun, in hunne ongelegenheid,
 Hunne „ door zyne Majesteit van Spanje, beweezen, al-
 redenen. „ toos, in gedagten zouden houden; doch ook
 „ meenden, in den loop van den jongsten oor-
 „ log, overvloedige bewyzen gegeven te heb-
 „ ben, dat zy 's Konings belang zo hoog als
 „ hun eigen geschat hadden, en geen minder
 „ vlyt getoond, om zyne Landen en Luiden
 „ dan om hunne eigen' te beschermen; schoon
 „ hunne poogingen, door Gods almagtige
 „ schikking, dien gunstigen uitslag niet gehad
 „ hadden, welken men 'er, onder zynen ze-
 „ gen, van zou hebben mogen verwagten.
 „ Dat het Verdrag van den jaare 1673, en de
 „ belofte, om Maastricht aan den Koning te
 „ zullen afstaan, ook, by hen, in goede ge-
 „ heugenis was: doch dat, by dit zelfde Ver-
 „ drag, ook beloofd was de onderhouding der
 „ Munstersche Vrede van den jaare 1648, en
 „ der overeenkomsten, sedert geslooten. Dat,
 „ by het *vyfenvveertigste* punt deezer Vrede,
 „ beraamd was; dat de Verdragen, met den
 „ Prinse Fredrik Henrik gemaakt, zouden aan-
 „ gemerkt en naargekomen worden, als we-
 „ zenlyke deelen van het Munstersche Ver-
 „ drag; dat, by deeze Verdragen, aan zyne
 „ Hoogheid beloofd waren het Land en de
 „ Heerlykheid van Montfoort; waarby zyne
 „ Majesteit zo veel Lands voegen zou, dat
 „ de zuivere inkomsten van alles, jaarlyks,
 „ twee- endertigduizend guldens zouden be-
 „ loopen; dat zyne Majesteit ook zou bezor-
 „ gen, dat aan het Graaffschap van Meurs zo
 „ veel Lands zou worden toegevoegd, dat des-
 „ „ zelfs

„ zelfs inkomsten, met tienduizend guldens 1679.
 „ in 't jaar, vermeerderd zouden worden, zul-
 „ lende het zelve Graaffchap, daarenboven,
 „ tot een Hertogdom worden verheeven. Dat
 „ Montfoort, ondertusfchen, eerst in 't jaar
 „ 1654, gekomen was onder 't bewind van
 „ zyne Hoogheid; dat de jaarlyksche inkom-
 „ ften van het zelve, van dien tyd af, nooit
 „ meer dan twintigduizend guldens beloo-
 „ hadden, zynde, daarenboven, de tiendui-
 „ zend guldens, met welken de inkomsten van
 „ Meurs vermeerderd moesten geweest zyn,
 „ gebleeven onvoldaan. Dat, wyders, in de
 „ gemelde Verdragen, was vastgefteld, dat
 „ zyne Hoogheid zou behouden het Mark-
 „ graaffchap van Bergen op Zoom, tegen ee-
 „ nige Landen, door hem, aan den Koning af
 „ te ftaan: doch dat men, in den jaare 1651,
 „ nader verdraagen was, dat zyne Hoogheid,
 „ in de plaats van het Markgraaffchap, zou
 „ behouden de genoemde Landen, en daar-
 „ enboven vyfhonderdduizend guldens, en
 „ eene rente van tagtigduizend guldens jaar-
 „ lyks, losbaar tegen den penning twintig;
 „ voor de betaaling van welke fomme en ren-
 „ te, 's Konings Domeinen, met naame die
 „ van Brabant en Vlaanderen, verbonden wa-
 „ ren. Dat nogtans, op de vyfhonderddui-
 „ zend guldens, tweehonderd en twintigdui-
 „ zend guldens onbetaald gebleeven waren,
 „ en dat, op de jaarrenten, onlangs, maar
 „ weinige penningen waren voldaan. Dat zy-
 „ ne Hoogheid ook niet herfteld was in 't be-
 „ zit zyner goederen, gelegen in 't Graaf-
 „ fchap Bourgondie, van welken zyne Maje-

1679. „ fteit de inkomsten behouden hadt. Dat aan
 „ de Prinfesfe Weduwe de Heerlykheid Turn-
 „ hout beloofd was, met zo veel Lands, dat
 „ 'er twaalfduizend guldens jaarlyks van ko-
 „ men konden; doch dat de inkomsten van
 „ het zelve nimmer boven de agtduizend gul-
 „ dens belooopen hadden, en dat het Land van
 „ Turnhout, federt het jaar 1658, dertigdui-
 „ zend guldens uitgefchooten hadt, welken
 „ het nog niet wederom te rug hadt ontvan-
 „ gen. Dat zyne Hoogheid, wegens al het
 „ gemelde, zeven millioenen, zevenhonderd
 „ twee-endertigduizend driehonderd twee-en-
 „ negentig guldens te vorderen hadt, op het
 „ voldoen van welken, de Staaten, die groote
 „ reden hadden om het belang van den Prinfe
 „ als hun eigen aan te merken, federt lang, te
 „ vergeefs, hadden aangehouden. Dat zyne
 „ Majesteit den afstand van Maastricht vor-
 „ derde, uit kragte van zeker Verdrag; doch
 „ dat zy uit kragte van het zelve Verdrag,
 „ ook de voldoening der gemelde fomme te
 „ vorderen hadden, behalve, dat ook de Kol-
 „ legien ter Admiraliteit nog merkelyke fom-
 „ men van zyne Majesteit hadden te eifchen,
 „ wegens uitrustingen, gedaan ten zynen be-
 „ hoeve, na het treffen van het Verdrag van
 „ den jaare 1673. Ten besluite van al 't wel-
 „ ke, zy in bedenkinge gaven, of 't wel rede-
 „ lyk zyn zou, dat zy den Koning toefonden,
 „ 't gene hy, uit hoofde van het gemelde Ver-
 „ drag, vorderen kon, terwyl zy zelve ver-
 „ fteken bleeven van 't gene zy, met goed regt,
 „ van zyne Majesteit konden eifchen (h).

(h) Refol. Genr. Sabbathi 5 Aug. 1679.

De

De Spaanfche Gezant, dit antwoord bekomen hebbende, gaf den Staaten, na weinige dagen, fchriftelyk, te verftaan, dat hy, na tien maanden wagtens, ander befcheid hadt gewagt te zullen ontvangen. Dat de Staaten den Koning, uit eigen' bedeeqing, Maastricht hadden aangeboden. Dat zyne Majesteit hun edelmoediglyk hadt bygeftaan, eer 'er nog een onderling Verbond tufchen hem en den Staat geflooten was, en zonder dat hy onderftandgelden getrokken hadt, gelyk de andere Bondgenooten. Dat de Staat bezweeken zou zyn, zonder de Vrede met Groot-Britanje; doch dat men deeze Vrede, eeniglyk, aan het Verbond met Spanje, te danken hadt, hebbende men, te Keulen, voor dien tyd, vergeeffche poogingen gedaan, om dezelve te bewerken. Dat de Staaten ook verklaard hadden, den dienst, hun, in deeze gelegenheid, door Spanje, gedaan, altoos te zullen erkennen, en dat de aiftand van Maastricht een blyk deezer erkentenisfe zyn zou. Dat het hierom vreemdscheen, dat zy nu de Verdragen van de jaaren 1673 en 1648 wilden famenvoegen, en aan het eerstgemelde niet voldoen, zonder dat ook aan het laatstgemelde voldaan ware. Spanje ontkende wel niet de regtvaardigheid van den eisch des Prinzen van Oranje over 't geheel, fchoon hy, Gezant, onmogelyk antwoorden kon op de rekening, volgens welke, men deezen eisch, met de in-tresten, op verfscheiden' millioenen, begroot hadt: doch het dringen op het afdoen deezer fchuld, geduurende 's Konings minder-

1679

Ant-
woord
van den
Spaan-
fchen
Ambasfa-
deur.

1679 „ jaarigheid , was aan de weereld niet zeer bil-
 „ lyk voorgekomen , en zou , zo men 'er aan
 „ voldaan hadt , Spanje het bystaan der Staaten
 „ in den jongsten oorlog veel moeilyker ge-
 „ maakt hebben. Daarenboven , hadden der
 „ Staaten Gezanten , terwyl zy openlyk dron-
 „ gen op het afdoen der gemelde schuld , hei-
 „ melyk , te kennen gegeven , dat de Staaten
 „ zig het belang des Prinsen van Oranje zo
 „ zeer niet ter herte lieten gaan , als hunne
 „ brieven , en de verzoogen hunner Gezanten
 „ scheenen te kennen te geeven. Het uittel-
 „ len der voldoeninge van 's Prinsen eisch kon ,
 „ derhalve , geene reden van klagten zyn , over
 „ Spanje. Hier benevens , hadt de Koning ,
 „ in Sprokkelmaand jongstleeden , den Prins
 „ honderduizend guldens jaarlyks , uit de in-
 „ komsten der Indien , en vyftigduizend gul-
 „ dens , uit de Domeinen der Nederlanden ,
 „ toegewezen. 't Zou , derhalve , onparty-
 „ digen niet zeer billyk konnen voorkomen ,
 „ dat de Staaten genoegzaam te kennen ga-
 „ ven , dat de Koning geene inkomsten be-
 „ hoorde te trekken uit de Nederlanden , zo
 „ lang de Prins onvoldaan bleeve ; indien zy-
 „ ne Majesteit langer stonde op de overleve-
 „ ring van Maastricht , uit kragte van het Ver-
 „ drag van den jaare 1673. Zo Spanje , in 't
 „ begin van den oorlog , de voornaamste Grens-
 „ vestingen van den Staat met Krygsvolk be-
 „ zet houdende , op zulk eene wyze , gehan-
 „ deld hadt met de Staaten , zouden ze zig wel
 „ gewagt hebben van Spanje , tegenwoordig ,
 „ dus te handelen. Immers , zou Spanje der
 „ Staaten Plaatsen in Brabant en Viaanderen
 „ heb-

1679.

„ hebben kunnen inhouden, om daaraan te
„ verhaalen, 't gene de Staaten van de groote
„ goederen des Graaven van Egmond onder
„ zig hielden, en op het herleveren van wel-
„ ken men, dertig jaaren lang, vergeefs, aan-
„ gehouden hadt. Spanje zou ook het pleit
„ van den Huize van Isenghien tegen den
„ Prinse van Oranje hebben kunnen vervol-
„ gen, 't welk nochtans niet geschied was. Ook
„ waren veele andere goederen niet te rug ge-
„ geven, van welken egter de herlevering, uit
„ kragte van het Munstersche Verdrag, met
„ regt, kon gevorderd worden. Van al 't wel-
„ ke men eene rekening zou kunnen opmaa-
„ ken, niet minder naauwkeurig, dan die de
„ Staaten van den eisch des Prinsen van Oran-
„ je hadden opgemaakt: en gaf hy, Gezant,
„ te bedenken, of Spanje de Staatfche Plaat-
„ sen in Brabant en Vlaanderen niet zou heb-
„ ben mogen te pande houden, zo men ooit
„ gedagt hadt, dat de Staaten Maastricht zou-
„ den weigeren over te geeven, eer zy voldaan
„ zouden zyn, wegens 't gene de Prins van
„ Oranje van Spanje te eischen hadt. De
„ eisch, dien de Staaten nog hadden, wegens
„ uitrustingen ter zee, werdt niet betwist van
„ de Spaansche zyde, en zou voldaan worden,
„ zo dra de Staaten naarkwamen, 't gene zy
„ beloofd hadden. Want niemand zou den
„ Spaanschen borg staan, dat de Staaten Maas-
„ tricht overleveren zouden, wanneer men
„ hun eerst alles, wat zy nu van Spanje vor-
„ derden, voldaan zou hebben; behalve, dat
„ het altoos vreemd luiden zou, dat de Staa-
„ ten eene gift, vrywilliglyk, ten blyke van

1679. „erkenenis, aangeboden, tegen eene schuld,
 „hadden ingehouden. Maastricht ook, afge-
 „scheiden als het was van de grenzen van
 „den Staat, en niet dan over eens anders
 „Land, van volk en voorraad konnende voor-
 „zien worden, kon den Staaten, in tyden van
 „oorlog, van kleinen dienst, in tyden van
 „vrede, niet dan tot last zyn: daar deeze Stad-
 „den Spaanschen, in tegendeel, merkelyk
 „meer waardig was, als beslooten leggende
 „binnen derzelver Domeinen, en gehegt aan
 „Brabant, Limburg en Gelderland. De Ge-
 „zant verklaarde, derhalve, ten besluite, dat
 „hy de eischen der Staaten ten laste van Span-
 „je hielt voor vernietigd, zo lang zy Maas-
 „tricht in pand hielden, en dat de Intresten
 „van 't gene de Prins van Oranje en hunne
 „Hoog-Mogendheden zelve van Spanje te
 „vorderen hadden zouden ophouden te loo-
 „pen, van den dag en ure af, waar in zy de
 „Stad wederom met hun Krygsvolk bezet
 „hadden. En naardemaal de Staaten onder-
 „stelden, dat men, op zulk eene wyze, hande-
 „len kon, zonder de onderlinge vriendschap
 „te verbreeken, wist hy niet, hoe de Koning,
 „zyn Meester, zig gedraagen zou, omtrent
 „de goederen hunner onderzaaten in Spanje;
 „en of hy, ten opzigte derzelven, naar regt-
 „vaardigheid, of naar goedertierenheid, zou
 „handelen (i).”

Men raadpleegde, sedert, op het weder-
 antwoord, welk men den Ambassadeur geeven
 zou. Zyne Hoogheid, ter Vergadering van
 Hol-

(i) Zie Holl. Merc. van 1679. bl. 264 172.

Holland verscheenen , stondt 'er sterk op , dat men Maastricht niet overgave , voor hy vol-
doening ontvangen hadt. Hy gaf , in 't voor-
bygaan , te verstaan „ dat hy nog niet schade-
„ loos gesteld zou zyn , al werdt hem Maas-
„ tricht afgestaan , in de plaats van 't gene hy
„ van Spanje te vorderen hadt (k).” Einde-
lyk , antwoordden de Staaten , op het Vertoog
van den Spaanschen Gezant „ dat zy nimmer
„ vergeeten zouden de hulp , die zyne Maje-
„ steit van Spanje hun , in hunne ongelegen-
„ heid , beweezen hadt ; doch dat zy ook
„ vertrouwden , dat zyne Majesteit in gedagten
„ zou houden , hoe zy , van hunnen kant , al-
„ les gedaan hadden , wat men van getrouwe
„ Bondgenooten zou kunnen verwagten ; hun
„ Krygsvolk , beide te velde en in de bezettin-
„ gen , ten dienste des Konings , doende ge-
„ gebruiken , als of het zyn eigen geweest ware.
„ Dat het wenschelyk geweest zou zyn , dat
„ zyne Majesteit meerder Krygsvolk in de Ne-
„ derlanden hadt kunnen brengen , in welk ge-
„ val , de oorlog hun minder lastig geweest zou
„ zyn , en , menschelyker wyze gesproken ,
„ de ongelukken , die hun nu overgekomen
„ waren , geweerd zouden zyn gebleeven. De
„ Koning hadt , 't was waar , ook veel by den
„ oorlog geleeden ; doch buiten schuld der
„ Staaten , die 't gaarne zouden hebben wil-
„ len voorkomen. Ook was 't weereldkundig ,
„ dat Frankryk hun voornaamlyk beoorloogd
„ hadt , om dat zy zig zo veel hadden laten
„ ge-

1679.

Weder-
ant-
woord
der Staa-
ten.

(k) Belsaigne op de Memor. van de Lira op 20 Sept. 1679. in
de Aant. van een Regent van Delft. 115.

1679.

„ gelegen zyn aan de behoudenis der Spaan-
 „ ſche Nederlanden, die, ongetwyfeld, ver-
 „ looren geweest zouden zyn, zo dra Frank-
 „ ryk de Vereenigde Gewesten zou overwel-
 „ digd gehad hebben. De hulp, hun door
 „ Spanje toegebracht, hadt, derhalve, zo wel
 „ opzigt gehad op de behoudenis van 's Ko-
 „ nings Nederlanden, als op de behoudenis
 „ van deezen Staat. Ook hadt men de Vrede
 „ met Groot-Britanje wel ten deele aan de
 „ poogingen van Spanje, maar voornaamlyk
 „ aan de ſterke en algemeene neiging tot Vre-
 „ de, in de Engelfchen zelve, toe te ſchry-
 „ ven. De hulptroepen der Bondgenooten
 „ hadden Spanje meer dienst gedaan dan den
 „ Staaten, welker Gewesten, op Maaſtricht
 „ na, voor 't grootſte gedeelte, al verlaaten wa-
 „ ren van de Franſchen, eer de Verbonden wa-
 „ ren gelooten, uit hoofde van welken, dee-
 „ ze hulptroepen geleverd werden. Al 't wel-
 „ ke egter niet aangehaald werdt, tot verklei-
 „ ning van den dienst, dien de Staat van Span-
 „ je ontvangen hadt; maar alleen om te doen
 „ zien, dat de Staat, in den jongſten oorlog,
 „ ook iet voor Spanje gedaan hadt, en dat men
 „ alle de rampen, die Spanje waren overgeko-
 „ men, den Staaten niet wyten moest. Wat
 „ nu de ſchuld betrof, die zyne Hoogheid,
 „ de Prins van Oranje, van Spanje te vorderen
 „ hadt; zy ſproot uit regtvaardige oorzaaken;
 „ erkend by een plechtig Verdrag van Vrede,
 „ en moest geenszins worden aangemerkt, ge-
 „ lyk ſomtyds geſchiedde, als eene ſoort van
 „ geſchenk, tot bevordering der gemelde Vre-
 „ de, aan 's Prinſen Voorouderen gedaan. Op
 „ t

» 't voldoen deezer schuld, was nu, dertig jaa-
 » ren lang, vergeefs aangehouden; en schoon
 » men voorgaf, dat der Staaten Gezanten, nu
 » en dan, te verstaan gegeven hadden, dat dit
 » aanhouden niet ernstig gemeend werdt, kon-
 » den zy verklaaren, hiervan nooit de minste
 » kennis gehad, noch daartoe immer den ge-
 » ringsten last of aanleiding gegeven te heb-
 » ben. En al ware 't schoon geschied, kon
 » immers de yver of flapheid der Staaten, in 't
 » vorderen eener schuld, de schuld zelve niet
 » van natuure doen veranderen, of minder
 » deugdelyk maaken. De afstand van Maas-
 » tricht werdt, daarentegen, aangemerkt als
 » eene loutere gifte, op welke de Koning van
 » Spanje geheel geen regt hadt kunnen voor-
 » wenden. Ook hadden zy nooit geweigerd,
 » deezen afstand te doen; maar allcenlyk ge-
 » wenscht, vooraf, gered te worden uit de
 » moeilykheid, waarin de onbetaalde schuld
 » des Prinzen van Oranje hen hadt gesteken.
 » De agterstallen, welken de Admiraliteit te
 » vorderen hadt, waren zo deugdelyk, dat
 » zy, door den Gezant zelve, erkend waren.
 » Voorts, wisten de Staaten niet, dat zy ee-
 » nige goederen onder zig hadden, die, vol-
 » gens de Verdragen, in den jaare 1648 en
 » sedert geslooten, behoorden te rug gegeven
 » geweest te zyn. De Graaf van Egmond zou
 » de gegrondheid van zynen eisch nimmer in
 » Regte bewyzen konnen. Maar aan de in-
 » gezetenen van deezen Staat was, na 't flui-
 » ten der gemelde Verdragen, door de Bis-
 » kaafche en Oostendesche Kaapers, merkelyk
 » grooter schade toegebracht, dan zy van de

1679.

* *Repre-
saille.*

„ Fransche Kaapers , in den jongsten oorlog ,
 „ hadden geleeden , zonder dat men , daar-
 „ voor , ooit eenige voldoening hadt konnen
 „ bekomen. In de zaak der Graavinne van
 „ Ifenghien tegen den Prinsfe van Oranje , was
 „ party regter geweest , en nog hadt men ze
 „ niet konnen goedmaaken. 't Gene de Staa-
 „ ten nu deeden , kon , geenszins , aangezien
 „ worden als * Schâverhaaling , welke alleen
 „ plaats hadt , als men den onschuldigen aan-
 „ tastte voor den schuldigen ; 't welk hier 't
 „ geval niet was : begeerende de Staaten al-
 „ leenlyk een onderpand te behouden , tot dat
 „ de schuld , waarvoor het , nevens de andere
 „ Domeinen der Spaansche Nederlanden , ver-
 „ pand was , betaald zou zyn. De Gezant
 „ hadt wel gewaagd van beloften van voldoe-
 „ ning ; doch deezen waren , reeds voor dertig
 „ jaaren , geschied , en , tot hiertoe , niet ter uit-
 „ voeringe gebragt. Ook konden de Staaten
 „ niet zien , wat vergelyking 'er te maaken wa-
 „ re , tusfchen het behouden van Maastricht ,
 „ tot op het voldoen eener erkende schuld , en
 „ het inhouden der Grensfteden , met 's Ko-
 „ nings Krygsvolk bezet ; op welken zyne
 „ Majesteit niets te vorderen hadt , en welken
 „ de Staaten hem , nimmer , voor hunne schul-
 „ den , verpand hadden. De Staaten hadden ,
 „ in den jongsten oorlog , ook Krygsvolk ge-
 „ had in de meeste en voornaamste Steden der
 „ Spaansche Nederlanden ; doch hunne goede
 „ trouw beweezen , in het ruimen derzelven ,
 „ onaangezien 's Konings Domeinen , voor
 „ de meergemelde schulden , verpand waren.
 „ De hooge agting , welke zy voor 's Ko-
 „ nings

„ nings vriendschap hadden, deedt hen ver-
 „ langen naar een einde van deeze oneffenhe-
 „ den; waarom zy, op 't vriendelykst, verzog-
 „ ten, dat zyne Majesteit orde geliefde te stel-
 „ len tot het afdoen der genoemde schulden,
 „ zo aan zyne Hoogheid, als aan de Kollegien
 „ ter Admiraliteit, en aan anderen, welken
 „ hy aangenomen hadt te betaalen: alzo zy te
 „ groot een gevoelen van de regtvaardigheid
 „ zyner Majesteit hadden, dan dat zy zouden
 „ konnen denken, dat hy deeze voldoening
 „ zou willen afwyzen en den Staat te last leg-
 „ gen, enkelyk, om dat men hier zwaarigheid
 „ maakte, in het overgeeven van een onder-
 „ pand, welk de Koning zelf goedgevonden
 „ hadt, voor het voldoen deezer schulden, te
 „ pande te stellen (l).”

1679.

't Bleeft, voor eerst, by deeze wederzydsche
 vertoogen. De Lira hadt, voor men het laat-
 ste antwoord der Staaten gereed hadt, afscheid
 van hun genomen, en was naar Madrid ge-
 keerd. 't Antwoord der Staaten werd't, der-
 halve, overhandreikt aan den Heer *Belmonte*,
 die de zaaken van Spanje waarnam in den Haa-
 ge, tot op de overkomst van *Don Balthazar de*
Fuen Major, die, door den Koning, benoemd
 was, om de Lira op te volgen (m). Maastricht
 bleef, ondertuschen, in 't bezit der Staaten, en
 de Koning van Spanje hieldt de penningen in,
 welken hy erkend hadt, hun en den Prinsse van
 Oranje schuldig te zyn.

't Geschied
 blyft,
 voor-
 eerst,
 onafge-
 daan-

Kort

(l) Resol. Gener. Martis 3 Octob. 1679. Resol. Holl. 23 Sept. 1679. bl. 232. Holl. Merc. van 1679. bl. 272.

(m) Holl. Merc. van 1679. bl. 277.

1679.

III.
De Keur-
vorst van
Branden-
burg be-
geert
vergoe-
ding van
schade
van de
Staten.

Antwoord
der Staa-
ten.

Kort na het sluiten der Vrede tusfchen den Koning van Frankryk en den Keurvorst van Brandenburg, fchreef zyne Keurvorftelyke Doorlugtigheid eenen brief aan de Staaten, gedagtekend den elfden van Hooimaand, waarin hy hun voorhielt „ hoe veel zyne Erflanden van de Franfchen geleeden hadden, in de Lente deezes jaars; en dat zulks, voornaamlyk, veroorzaakt was geworden, doordien de Staaten hem den onderftand geweidgerd hadden, om welken hy hun, by tyds, verzogt hadt, zonder dat zy geraaden gevonden hadden, zyne brieven eens te beantwoorden: 't welk hem te vreemder voorgekomen was, om dat hy zig, om hunnen wille, gefteken hadt in den oorlog.” 't Slot van zyn fchryven was „ dat hy vertrouwde, dat hunne Hoog-Mogendheden hem wel vergoeding zouden willen laten toekomen van de fchade, welke hy geleeden hadt.” De Staaten beantwoordden dit fchryven, op den agttienden van Oogftmaand. Zy betuigden, dat het hun tot grooten troost zou hebben geftrekt, zo zy hadden mogen hooren, dat zyne Keurvorftelyke Doorlugtigheid voordeliger voorwaarden van Vrede hadt konnen bedingen, dan nu gefchied was: dat zy nooit zouden vergeten den dienst, dien zy van zyne Doorlugtigheid hadden ontvangen, toen hy de andere Duitfche Vorften, door zyn voorbeeld, hadt aangemoedigd, om zig met hen te verbinden; doch dat zy ook hoopten, dat zyne Doorlugtigheid en al de weerd zouden hebben gezien, hoe zy noch het goed hunner ingezetenen, noch

„ het

„ het bloed hunner bevelhebberen en foldaa-
 „ ten gefpaard hadden, om den oorlog te bren-
 „ gen tot een goed einde: 't welk, veelligt,
 „ beter gelukt zou zyn, zo zy van alle hunne
 „ Bondgenooten zo wel waren bygeftaan ge-
 „ weest, als zy gehoopt en verwacht hadden.
 „ Wyders, konden zy niet loochenen, dat zy,
 „ ziende de Spaansche Nederlanden in zulk
 „ een verval, dat men 't voor een wonder-
 „ werk hielt, dat dezelve niet geheellyk
 „ overweldigd werden door Frankryk; en
 „ zig, door 't ftilstaan van den Koophandel en
 „ Scheepvaart, en door de zwaare lasten des
 „ Krygs, buiten staat gesteld vindende, om
 „ deeze Nederlanden en zig zelven te befcher-
 „ men, uitgezien hadden naar middelen, of
 „ om den oorlog voort te zetten, of om vre-
 „ de te maaken. Doch de middelen om den
 „ oorlog voort te zetten waren, zelfs van den
 „ kant, vanwaar zy die meest scheenen te moe-
 „ ten verwagten, zo gering en onzeker ge-
 „ weest, dat Spanje zelf de Vrede verkooren
 „ hadt boven den oorlog, hoe veel het 'er ook
 „ by verliezen moest. Zy hadden, hierom,
 „ ook moeten luisteren naar voorflagen van
 „ vrede, eerder dan te volharden in eenen oor-
 „ log, die hun onvermydelyk verderf met zig
 „ gesleept zou hebben. Wel wisten zy, dat
 „ zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid zyn best
 „ zou hebben gedaan, om hen den oorlog te
 „ helpen voortzetten; maar de andere Bond-
 „ genooten en zy zelven waren t' einde adem
 „ geoorloogd. Gaarne zouden zy gezien heb-
 „ ben, dat hunne Bondgenooten, te gelyk
 „ met hen, aan vrede hadden konnen geraaken;

1679. „ maar zy waren zo ongelukkig geweest , dat
 „ alle hunne Bondgenooten , Spanje uitgezon-
 „ derd , van gedagten geweest waren , dat zy
 „ beter voorwaarden van Vrede zouden kon-
 „ nen bedingen , door 't voortzetten van den
 „ oorlog. Toen hadden zy Frankryk sterk aan
 „ boord geweest , om de voorwaarden der Vre-
 „ de , met naame ten opzigte van zyne Keur-
 „ vorstelyke Doorlugtigheid , te verzagten ;
 „ doch dit werdt hoopeloos , toen ieder der
 „ andere Bondgenooten , op zyne byzondere
 „ behoudenis , begon te denken. Wat hun
 „ betrof , zy hadden geene andere voorwaar-
 „ den van Vrede bedongen , dan die Frankryk
 „ hun , te vooren , meermaalen , aangeboden
 „ hadt , en zy zouden deezen , gewisfelyk ,
 „ nog langer van de hand gewezen hebben ,
 „ zo de uiterfte nood hen niet verplicht hadt ,
 „ om te sluiten. Ook hadden zy den toestand
 „ der Landen van Kleeve en Mark niet uit het
 „ oog verlooren ; doch hunne poogingen om
 „ de onzydigheid voor dezelve te bedingen ,
 „ waren vrugteloos uitgevallen.” Voorts , floo-
 „ ten zy , met eenen wensch „ dat de ongeluk-
 „ ken , die hun waren overgekomen , niet
 „ fremmen mogten het onderhouden en aan-
 „ kweeken der oude vriendschap , met zyne
 „ Keurvorfteyke Doorlugtigheid.” Doch van
 „ den Keurvorst eenige vergoeding der geleedene
 „ schade toe te staan repten zy , voorzigtiglyk ,
 „ geen enkel woord. De Keurvorst liet niet na ,
 „ zulks aan te merken , in eenen naderen brief ,
 „ van den vier-entwintigften van Oogstmaand ,
 „ waarby hy fchreef „ dat hy , in plaats van ant-
 „ woord op zyn gegrond verzoek , alleenlyk
 „ be-

Weder-
 antwoord
 van den
 Keur-
 vorst.

„ bekomen hadt eene aanwyzing van den hoo-
 „ gen nood, door welken de Staaten gedron-
 „ gen waren geworden tot de Vrede: welken
 „ nood hy egter hieldt, dat niet te vergelyken
 „ was met den deerlyken toestand, waarin
 „ zyne Landen gebragt waren. Ook dagt hy,
 „ dat geen nood, hoe groot ook, den Staaten
 „ vryheid geeven kon, om zulk een' Vriend en
 „ Bondgenoot als hy was te sluiten buiten de
 „ Vrede: noch om, op eenen tyd, als zy 't,
 „ wegens de voorwaarden der Vrede, reeds
 „ eens waren met Frankryk, hem, Keurvorst,
 „ diets te doen maaken, dat zy zig gereed
 „ hielden tot den veldtogt, en een Leger naar
 „ den Rynkant geschikt hadden. Frankryk
 „ was, dagt hy, altoos gezind geweest, om
 „ zig met hem te verdraagen, wel wetende,
 „ dat hy de wapenen, alleenlyk om der Staa-
 „ ten wille, hadt opgevat, en dikwilsverklaard
 „ hebbende, de voorige vriendschap met hem
 „ te willen onderhouden. 't Gene de Staaten
 „ tegen Spanje hadden, ging hem niet aan.
 „ Nogtans was 't weereldkundig, dat zy eerder
 „ dan Spanje de wapenen hadden nedergelegd,
 „ en dat deeze Kroon, zo wel als de andere
 „ Bondgenooten, hierover, in 't eerst, ge-
 „ klaagd hadt. 't Was, eindelyk, klaar, dat
 „ de Staaten, by het Verbond, met hem aan-
 „ gegaan, beloofd hadden, zyne voldoening
 „ te zullen bevorderen, en nog bekenden, dat
 „ zyne hulp hun niet onnut geweest was; waar-
 „ om hy verzogt, dat zy zig wilden bevliti-
 „ gen, om naar te komen, 't gene zy beloofd
 „ hadden, en ten dien einde eene samenkomst
 „ beleggen, tusfchen wederzydsche Gemag-

1679. „tigden. Hy verzekerde de Staaten, dat hy
 „geenen te hoogen eisch doen zou, maar too-
 „nen, dat hy meer niet begeerde dan vergoe-
 „ding van geleeden' schade, waardoor hy in
 „staat gesteld mogt worden, om, by eene an-
 „dere gelegenheid, den Staaten de vriendschap
 „te bewyzen, welke hy altoos met hen hoopte
 „te onderhouden (n).”

Hy neemt
 in over-
 leg, om
 de wape-
 nen op te
 vatten te-
 gen de
 Staaten.

Men
 treedt
 met hem
 in onder-
 hande-
 ling.

Doch terwyl zyne Keurvorstelyke Doorlug-
 tigheid de Staaten, door brieven, zegt te be-
 weegen, om hem vergoeding van schade te
 doen, nam hy in overleg, om 'er hen met de
 wapenen toe te noodzaaken, en ten dien einde
 een Leger te zenden naar den Yssel. Maar al-
 zo hy zig van deeze onderneeming geene vrugt
 belooven kon, zo zy niet van Frankryk onder-
 steund werdt, deedt hy, vooraf, eene bezen-
 ding naar 't Fransche Hof, welk zig ongezind
 toonde, om de Vrede zo ras te breeken: waar-
 op de Keurvorst zynen toelig staaken moest.
 De Prins van Oranje en de Staaten hadden 'er
 de lugt reeds van gekeegen (o), en beslooten,
 sedert, om verdere verwydering te voorkomen,
 Godard Adriaan van Rheede, Heer van Ame-
 rongen, te zenden naar 't Hof van Berlyn (p),
 alwaar hy eenen geruimen tyd verbleef en han-
 delde, eer 'er iet, op nieuws, met den Keur-
 vorst geslooten werdt. Nogtans, strekte zyne
 handeling, om de wankelende vriendschap tus-
 schen de Staaten en den Keurvorst voor verder
 verval te bewaaren (q).

En-

(n) Zie Holl. Merc. van 1679. bl 160 enz. Vid. & PUF-
 FENDORF de Reb. Gest. Frid. Wilh. Libr. XVII. §. 48, 56, 62,
 63, 64. p. 1066, 1072. 1077. 1078, 1079.

(o) PUFFENDORF Libr. XVII. §. 65. p. 1079.

(p) Holl. Merc. van 1679. bl 195.

(q) Secr. Resol. Holl. 12 Oct. 1679. V. Deel, bl 26.

Engeland was, federt eenige maanden, ont-
rust geworden, door de ontdekking van een
waar of gewaand verraad, gesmeed, zo men ge-
loofde, door verscheiden' Roomschegezinden,
tegen 't leeven des Konings, of om verande-
ring in de Regeering en uitrooijing van den
Hervormden Godsdienst te wege te brengen.
Doch 't geheim van den toelig is nooit regt
aan den dag gekomen. Veel reden was'er, om
te vermoeden, dat de Hertog van Jork, 's Ko-
nings Broeder, deel aan de onderneeming hadt.
Ook willen eenigen, dat men 't niet op 't lee-
ven des Konings; maar alleen op verandering
in de Regeering en in den Godsdienst hadt toe-
gelegd, en dat de Koning zelf den aanslag be-
stierde. Ondertuschen, kostte het ontdekken
der onderneeminge verscheiden' Jesuiten en an-
deren het leeven (r). De Hertog van Jork, die
den Roomschen Godsdienst openlyk beleedt,
was zo verdagt geworden by 't volk, dat de
Koning zig genoodzaakt zag, om hem, voor
eenen tyd, buiten 't Ryk te houden. Hy begaf
zig, in Wynmaand, naar Holland, en keerde,
na een kort verblyf in den Haage, naar Brus-
sel, daar hy koel genoeg ontvangen werdt (s).
Eerlang, begaf hy zig naar Schotland (t): al-
waar hy zig, eene geruime poos, ophieldt. Mid-
lerwyl, was'er, by veele Leden van 't Huis der
Gemeenten, een ontwerp gesmeed, om hem
te versteeken van het regt der opvolginge tot
de

1679.

IV.
Ontdek-
king van
een ver-
raad in
Engel-
land.

De Hee-
tog van
Jork doet
een' keer
naar Hol-
land.

(r) RAPIN Tom IX. p. 401-421, 422-452, 453-457, 470.

(s) BURNET Vol. I. p. 452.

(t) Holl. Merc. jaar 1679, bl. 74, 253. RAPIN Tom IX.
p. 432, 481.

1679. de Kroon (*u*). Men arbeidde hiertoe sterk, in 't volgende jaar, na dat de Hertog wederom aan 't Hof verscheenen was (*y*). Het Huis der Gemeenten was 'er volkomenlyk toe gezind. Doch het Huis der Heeren was van andere gedagten: waarom het ontwerp niet ter uitvoeringe gebragt kon worden (*w*). De Staaten hadden den Heer Diderik van Leeuwen van Leiden afgezonden naar Engeland, onder anderen, om de onlusten tusfchen den Koning en het Parlement te helpen byleggen: hoewel sommigen willen, dat hy heimelyken last mede hadt van zyne Hoogheid, om, onder de hand, tegen den Hertoge van Jork, te arbeiden (*x*). Hy bleef eenige maanden in Engeland, onaan gezien 'er ook een gewoonlyke Ambassadeur der Staaten kwam, aan 't Engelsche Hof.

V.
Verdrag
met Algiers.

Met de Regeering van Algiers, hadden de Staaten, eenen geruimen tyd, vergeefs, gehandeld over eene Vrede, door twee Gevolmagtigden, *Thomas Hees* en *Jacob de Pas*. Eindelyk, werdt men 't eens, over een Verdrag van Vrede en Koophandel, welk, den dertigften van Grasmaand deezes jaars, getekend, en, sedert, van wederzyde, bekragtigd werdt (*y*).

VI.
Verschil
met Friesland en

De algemeene Staaten, terstond na 't fluiten der Vrede met Frankryk, beslooten hebben de, eenig Krygsvolk te ontfiaan uit hunnen dienst,

(*u*) *Holl. Merc. van 1676. bl. 100. RAPIN Tom. IX. p. 467, 481.*

(*y*) *Zie verscheiden' Missiven van den Ambass. VAN CITTERS MSS.*

(*w*) *RAPIN Tom. IX p. 485, 489, 492-493, 500-502.*

(*x*) *Vitez Negociat. du Comte d'AVANX Tom I. p. 104.*

(*y*) *Zie Refut. Holl. 12 July 1680. bl. 344. Groot-Plakaatb. III. Dez. bl. 1406. Holl. Merc. van 1679. bl. 125, 134. van 1680. bl. 162 enz.*

dienst, hadden hiertoe den Prins van Oranje gemagtigd, hoewel buiten bewilliging der Afgevaardigden van Friesland en van Stad en Lande, die verstonden, dat de afdanking van 't Krygsvolk, ter hunner betaalinge staande, door hunnen Stadhouder en Kapitein-Generaal, Prinsé Henrik Kasimir, behoorde te geschieden. Zyne Hoogheid, nogtans, zig genoeg gemagtigd rekenende door de meerderheid der Staaten, hadt, in 't voorleeden jaar, reeds twee afdankingen gedaan, onder anderen ook van 't Krygsvolk, welk, door Friesland en Stad en Lande, betaald werdt. Doch de Staaten van Friesland, verstaande, dat, hierdoor, de hoogheid van hun Gewest verkort was, dankten geheel andere vendels af, en hielden de vendels, die door den Prinsé waren afgedankt, in dienst, dezelve ontbiedende naar de Provincie. Te gelyk zonden ze Afgevaardigden naar den Haage, om hun gedrag te regtvaardigen (z). Deezen hadden, op den eersten van Wynmaand des voorleeden jaars, ter algemeene Staatsvergaderinge, vertoond, „ dat het beffel over 't Krygsvolk, in 't stuk „ der afdankinge, behoorde tot de opperste „ magt der Staaten van elk Gewest, zynde 't „ gene de Staaten van Holland, desaangaan- „ de, in een wydluftig Vertoog van den der- „ tigsten van Louwmaand des jaars 1651, be- „ weerd hadden, sedert, voor eenen grondre- „ gel van Staat, by alle de Gewesten, aange- „ nomen. Dat de Staaten van Friesland, de „ jong-

1679

Stad en Lande, over 't afdanken van eenig Krygsvolk, ter hunner betaalinge staande.

Friesland beweert, dat de Staaten van elk Gewest de opperste magt over 't Krygsvolk hebben.

(z) Resol. Holl. 20 Sept. 1678. bl. 562. Holl. Merc. van 1679. bl. 1, 2.

1679 „ jongſte afdanking gedaan hebbende , over-
 „ eenkomstig met deezen grondregel , verſton-
 „ den daarby te blyven , te meer , om dat zy
 „ nimmer van dit hun regt afgeſtaan ; maar
 „ het zelve , in tegendeel , by verſcheiden
 „ Landſchaps Reſolutien , aan zig behouden
 „ hadden. Hadden eenige Geweſten goedge-
 „ vonden , dit hun regt den Prinſe van Oranje
 „ over te geeven ; zy konden dit , met goede
 „ oogen , aanzien ; doch uit deeze overgift
 „ zelve bleek , dat de Geweſten zulk een regt
 „ hadden , welk , derhalve , den Staaten van
 „ Frieſland , geenszins , betwist kon worden.
 „ En kwam hun dit regt zo eigenlyk toe , dat
 „ het hun , meendenze , niet dan met geweld ,
 „ of by vrywilligen aſtand , aſhandig gemaakt
 „ kon worden ; zo ver was 't 'er van af , dat
 „ zy 'er , door eenig Staatsbeſluit , in hun af-
 „ zyn genomen , van zouden kunnen worden
 „ ontzet. Ook hadden zy den algemeenen
 „ Staaten , by tyds , verklaard , dat zy zig ,
 „ in 't bezit van hun regt , dagten te handhaa-
 „ ven ; en de Heer Stadhouder van hun Ge-
 „ weſt hadt hun beſluit , op 't ſtuk der afdan-
 „ kinge genomen , terſtond , aan zyne Hoog-
 „ heid , den Heere Prinſe van Oranje , toege-
 „ zonden. Zy verzogten dan , ten beſluite ,
 „ dat hunne Hoog-Mogendheden , als hand-
 „ haavers van 's Lands vryheden , hen , in 't
 „ bezit van hun oud , wettig en onbetwistbaar
 „ regt , geliefden te bewaaren , en zorg te draa-
 „ gen , dat hun beſluit , op 't ſtuk der afdan-
 „ kinge genomen , ſtand greepe , en alle gele-
 „ genheid tot onluſt en verwydering voorko-

„ men

„ men werdt (a).” De algemeene Staaten ant-
 woordden, na weinige dagen, op het Vertoog
 der Afgevaardigden van Friesland „ dat de
 „ gronden, by het zelve gelegd, volgens wel-
 „ ken, het Krygsvolk, ter betaalinge der by-
 „ zondere Gewesten staande, zou moeten wor-
 „ den aangemerkt, als het Krygsvolk van elk
 „ Gewest, niet konden worden toegestaan,
 „ en gevolgelyk ook niet, dat het regt over de
 „ afdanking zou behooren tot de hoogheid
 „ van elk byzonder Gewest. Dat niemant, die
 „ eenige kennis van de Regeeringe hadt, twy-
 „ felen kon, of de opperste magt over de by-
 „ zondere Gewesten was by de Staaten der-
 „ zelve, zonder dat de algemeene, of eeni-
 „ ge byzondere Staaten daarop eenige indragt
 „ mogten doen, ja terwyl deezen, in tegen-
 „ deel, gehouden waren, de byzondere Ge-
 „ westen, in dit hun voorregt, te handhaaven.
 „ Doch dat niet minder onloochenbaar was,
 „ dat de byzondere Gewesten overeengeko-
 „ men waren, om eenige zaaken, by de Unie,
 „ onder elkanderen gemeen te maaken, onder
 „ welken was het punt van 't Krygsvolk, welk
 „ men, tot gemeene bescherming, zou oor-
 „ deelen noodig te hebben. Elk Gewest hadt
 „ regt, om, by 't inleveren van den Staat
 „ van oorloge en jaarlyksche Petitie, door den
 „ Kapitein-Generaal van 't Krygsvolk der U-
 „ nie en den Raade van Staate, te verklaa-
 „ ren, hoe veel Krygsvolk, zyns oordeels,
 „ aangenomen, of afgedankt behoorde te wor-
 „ den.

1679.

Ant-
 woord
 der alge-
 meene
 Staaten
 op het
 Vertoog
 van Fries-
 land.

(a) Resol. Holl. 20 Sept. 1679 bl. 906. Zie Holl. Merc. van
 1679, bl. 3.

1679. „ den. Ook mogt geen Gewest, boven de
 „ fomme en tyd, waartoe het bewilligd hadt,
 „ met onderhoud van Krygsvolk, worden be-
 „ zwaard, en geen Kapitein-Generaal over 't
 „ Krygsvolk van de Unie mogt worden aan-
 „ gefield, dan met gemeene bewilliging der
 „ Gewesten. Doch 't was niet minder zeker,
 „ dat het Krygsvolk, op zulk eene wyze aan-
 „ genomen, den eed aan de gemeene Unie ge-
 „ daan, last van de gemeene Unie ontvan-
 „ gen, en onderling rang als een en het zelf-
 „ de Krygsvolk gehouden hadt, evenveel, door
 „ welk Gewest het betaald werdt. En wan-
 „ neer dit Krygsvolk tot gemeene verdedi-
 „ ging gebruikt moest worden, hadt het al-
 „ toos geftaan onder het beleid en gezag van
 „ den gemelden Kapitein-Generaal der Unie:
 „ de vermindering of afdanking van het zelve
 „ was altoos gefchied, of door den Kapitein-
 „ Generaal, of door den Raad van Staate,
 „ hebbende de gezamenlyke Bondgenooten
 „ zig altoos verklaard, tegen de afdanking,
 „ welke door eenig byzonder Gewest onder-
 „ nomen werdt. Zelfs hadden de Staaten der
 „ byzondere Gewesten, verftaande, dat het
 „ aangenomen Krygsvolk moest verminderd
 „ worden, altoos geoordeeld, dat de vermin-
 „ dering of afdanking moest gefchieden door
 „ de gemeene Unie, en zy hadden nooit tog
 „ eene byzondere afdanking beslooten, dan
 „ wanneer de gemeene Unie hen, huns on-
 „ danks, belasten wilde met het onderhoud
 „ van meer Krygsvolk, dan waarin zy bewil-
 „ ligd hadden. De Staaten van Friesland kon-
 „ den niet toonen, dat het, in dit opzigt, an-
 „ ders

„ ders met hen gelegen ware dan met de o- 1679.
 „ verige Gewesten. Zy bragten wel by, dat
 „ zy, in de aanstelling van eenen Kapitein-
 „ Generaal der Unie, niet bewilligd hadden.
 „ dan onverminderd het regt, hun en den by-
 „ zonderen Stadhouder van hun Gewest toe-
 „ komende. Doch hiermede hadt men geen
 „ regt willen verkrygen, welk Friesland nim-
 „ mer gehad hadt; maar alleenlyk behouden
 „ de regten, die dit Gewest of deszelfs Stad-
 „ houder waarlyk bezat. Immers, zou Fries-
 „ land zig zulk een nieuw regt niet hebben
 „ kunnen verkrygen, zonder uitdrukkelyken
 „ afitand der overige Gewesten. Wien kon 't
 „ ook in gedagten komen, dat Friesland zig,
 „ door zulk een voorbeding, grooter regt o-
 „ ver 't Krygsvolk zou hebben willen toeëi-
 „ genen dan een der andere Gewesten bezat?
 „ Aanmerkelyk was 't, dat, Holland en Zee-
 „ land, by 't fluiten der Gendfche Bevrediging,
 „ geraaden vindende, hunne Krygsmagt afge-
 „ zonderd te houden van die der overige Ge-
 „ westen, zulks, by een byzonder punt der
 „ gemelde Bevrediging, uitdrukkelyk, bedon-
 „ gen werdt (b). 't Zelfde was ook geschied,
 „ in de handeling met den Hertoge van Alen-
 „ çon (c). Doch wanneer zulks niet byzon-
 „ derlyk bedongen was, hadden Holland en
 „ Zeeland zig aan den gemeenen Kapitein-Ge-
 „ neraal onderworpen, onaan gezien zy eenen
 „ byzonderen Stadhouder hadden, gelyk men,
 „ ten tyde van Leicester, gezien hadt. Zelfs
 „ had-

(b) Zie VII. Deel, bl. 116.

(c) Zie VII. Deel, bl. 405, 445.

1679.

„ hadden deeze twee Gewesten, ook toen zy,
 „ oneinig geworden met Leicester, geraaden
 „ vonden, den dienst van hunnen byzonderen
 „ Stadhouder en Kapitein-Generaal te gebrui-
 „ ken, nooit geoordeeld, dat het Krygsvolk,
 „ welk zy betaalden, niet ware het Krygsvolk
 „ van de Unie, noch onder 't gezag stont
 „ van Leicester, als Kapitein-Generaal; maar
 „ alleen, dat zy 'er zig, des noods, in 't afzyn
 „ van Leicester, die de Regeering in eenen
 „ verwarden staat gelaaten hadt, wel van mog-
 „ ten bedienen, ter hunner bescherminge: 't
 „ welk zy, toen 'er klagten over hun gedrag
 „ gevallen waren, in een wydluftig Vertoog,
 „ klaarlyk hadden beweerd (d). Men vertrouw-
 „ de, hierom, dat de Staaten van Friesland,
 „ ziende, dat hun gevoelen onbestaanbaar was
 „ met de gronden der Unie, van hetzelfde zou-
 „ den afftaan, konnende de algemeene Staa-
 „ ten hun hierin ook te minder te gemoete
 „ gaan, om dat zy, op eigen gezag, hunne
 „ vendels Knegten negen man op elk vendel
 „ hadden verminderd, welken negen man zy,
 „ boven de andere Gewesten, hadden uitge-
 „ wonnen, behalve dat zy eene Kompagnie-
 „ paarden en agt of negen vendels knegten min-
 „ der onderhouden hadden, dan zy op den Staat
 „ van oorloge waren aangellaagen, en door
 „ hunne byzondere afdanking, nu nog eene
 „ Kompagnie paarden en agt of negen vendels
 „ knegten minder onderhielden, dan zy, vol-
 „ gens hun aandeel in den Staat van oorloge,
 „ behoorden te onderhouden (e).”

Doch

(d) Zie VIII. Deel, bl. 231, 253.

(e) Resol. Gener. Febr. 28 Ojtohr. 1678.

Doch de Staaten van Friesland lieten zig, door deeze redenen, niet veranderen van gedagten; maar bleeven beweerē, dat het regt tot afzonderlyke afdanking hun byzonderlyk eigen was. De algemeene Staaten, hierop, den negenentwintigsten van Wintermaand des voorleeden jaars, beslooten hebbende, de Staaten van Friesland te bezenden, begaven de Heeren *Izaak Pauw*, *Heer van Agttenhoven*, en *Bernard van Palland*, *Heer van Keppel*, zig, in den aanvang deezes jaars, derwaards, handelende eerst met den Prinsē *Henrik Kasimir*, en daarna met de Staaten van 't Gewest, die, niet voor den gewoonlyken tyd, in Sprokkelmaand, begeerden byeen te komen. Midlerwyl, deden de Afgevaardigden eenen keer naar Groningen, alwaar men ook niet geraaden vondt, de Staaten buitengewoon te beschryven. De Staaten van Friesland, den Afgevaardigden der algemeene Staaten, op den drie-entwintigsten van Sprokkelmaand, gehoor verleend hebbende, antwoordden hun, den tweeden van Lentemaand, dat zy wel gewenscht hadden, dat hunne Hoog-Mogendheden de moeite deezer bezendinge, in dit ongunstig jaargetyde, hadden gelieven te spaaren; doch naardemaal zy deeze moeite genomen, en, door hunne Afgevaardigden, de redenen, te vooren, voor 't gevoelen van Friesland, gegeven, uitvoeriglyk, wedersproken hadden, vondt men zig bezwaard, dat het oplossen deezer redenen, veel omslags in hebben, en, veelligt, nieuwe onlust en verwydering veroorzaaken zou; of dat stilzwygen zou aanzien worden, voor mangel van vermogen,

1679.

De Staaten van Friesland byven by hun gevoelen. Zy en die van Stad en Lande worden bezonden.

,, OM

1679. „ om zig te kunnen verantwoorden. Zy had-
 „ den, hierom, voor best ingezien, eens voor-
 „ al, beknoptelyk, aan te wyzen, waar 't, in
 „ dit geschil, meest op aankwame. De vraag
 „ was, *of den algemeenen Staaten, by meerder-*
 „ *heid van stemmen, dan of den byzonderen Staa-*
 „ *ten, elk in zyn Gewest, het regt toekwame, om*
 „ *eene afsdanking te doen, waartoe by de geza-*
 „ *menlyke Bondgenooten beslooten was.* De Staa-
 „ ten van Friesland beweerden het laatste,
 „ om deeze drie beslissende redenen. 1. Om
 „ dat dit regt onafscheidelyk was van de op-
 „ perste magt der byzondere Gewesten, ge-
 „ lyk de Staaten van Holland, in hun Vertoog
 „ van den jaare 1651, omstandiglyk, getoond
 „ hadden, onder anderen zeggende, dat de
 „ Gewesten 't beschik over 't Krygsvolk, ook
 „ na het sluiten der Unie, aan zig behouden
 „ hadden, en dat zy gezind waren, hunne
 „ Bondgenooten, in dit regt, uit al hun ver-
 „ mogen, te helpen handhaaven. 2. Om dat
 „ Friesland dit regt altoos bezeten en geoe-
 „ fend hadt, gelyk uit menigvuldige voorbeel-
 „ den bleek, hebbende, onder anderen, dit
 „ Gewest, ten tyde van Graave Willem Lo-
 „ dewyk, zulk een volfrekt gezag gevoerd
 „ over het Krygsvolk, ter betaalinge van het
 „ zelve staande, dat 'er byzondere Legers uit
 „ samengebragt, de grenzen mede verzekerd,
 „ en Sterkten en Vastigheden door ingenomen
 „ waren: behalve, dat men het, somtyds, aan
 „ de Bondgenooten gelyk als ter leen gegeven
 „ hadt, ander Krygsvolk daarvoor in de plaats
 „ ontvangende. 3. Om dat Friesland dit regt
 „ nimmer afgestaan; maar altoos zorgvuldig-
 „ lyk

„ lyk behouden en beschermd hadt. De ge- 1679:
 „ meene Bondgenooten hadden wel, kort na
 „ 't afsterven van den gemelden Stadhouder
 „ van hun Gewest, Graave Willem Lodewyk
 „ (e), eenen Kapitein-Generaal aangesteld;
 „ doch de Staaten van Friesland hadden, hier-
 „ in, niet bewilligd, dan onder beding, dat
 „ zy 't zelfde gezag over hun Krygsvolk be-
 „ houden zouden, welk zy, daarover, ten ty-
 „ de van Graave Willem Lodewyk, hadden
 „ geoefend. Diergelyk beding hadden zy, ne-
 „ vens die van Stad en Lande, gemaakt, toen
 „ de tegenwoordige Prins van Oranje tot Ka-
 „ pitein-Generaal werdt aangesteld: en was
 „ hun regt hiertoe uitdrukkelijk erkend by de
 „ gezamenlyke Bondgenooten, in den jaare
 „ 1651. Ook zou men geen een bewys kon-
 „ nen bybrengen, dat Friesland dit regt, im-
 „ mer, ten behoeve van iemant, hadt afge-
 „ staan. Te zeggen, dat, by de Unie, vast-
 „ gesteld was, dat de Landen als één Lighaam
 „ zouden geregeerd worden, en hieruit, by
 „ gevolge, zulk eene gemeenmaking van 't be-
 „ schik over 't Krygsvolk af te leiden, hadt meer
 „ zwier dan flot. In zulk slag van zaaken, was
 „ men altoos gewoon, duidelyk te verklaaren
 „ wat gegeven of ontvangen werdt, en alge-
 „ meene uitdrukkingen plagten, in dit opzigt,
 „ weinig gerekend te worden. Zy vertrouwen-
 „ heden hun niet kwalyk zouden gelieven te
 „ neemen, dat zy zig, in 't bezit van dit hun
 „ regt, bleeven handhaaven, zo lang men niet
 „ „ dui-

(e) Zie X. Deel, bl. 497.

1679. „ duidelyk beweezen hadt, wanneer en waar
 „ zy van het zelve hadden afgeftaan: hebben-
 „ de zy beflooten, de Regten en Privilegien,
 „ by de voorvaders zo duur gekogt en verkree-
 „ gen, den nakomelingen ongeſchonden over
 „ te leveren.”

De Afgevaardigden der algemeene Staaten,
 uit dit hun antwoord, beſpeurende, dat de
 Staaten van Friesland onveranderlyk by hun
 gevoelens bleeven, begaven zig, ten tweede-
 maale, naar Groningen, daar nu de gewoon-
 lyke Landſchapsvergadering gehouden werdt.
 Zy deden hier, inſgelyks, hun beſt, om de
 Staaten van Stad en Lande van hun waar of
 voorgewend Regt tot de byzondere afdanking
 te doen afstaan: doch met gelyken uitflag, als
 te Leeuwaarden. De Staaten van 't Gewest,
 de Afgevaardigden voor de genomen' moeite
 bedankt hebbende, verklaarden, omtrent het
 punt in geſchil, te blyven by de genomen' be-
 ſluiten. „ De afdanking, zo wel als de aannee-
 „ ming van 't Krygsvolk, was, zeiden ze, een
 „ deel der opperſte magt, welk zy aan niemant
 „ opgedraagen, noch, uit hoofde van eeni-
 „ gerlei vereeniging, met iemant, gemeen ge-
 „ maakt hadden. Zy hadden 'er altoos 't be-
 „ ſtel over gehad, en zouden 't 'er ook in het
 „ toekomende over behouden, zonder daarin
 „ eenige indragt of kreuk te kunnen gedoo-
 „ gen. Noch zouden zy immer een regt, hun
 „ als *ſouverein* toekomende, in geſchil laaten
 „ trekken, of het zelve onderwerpen aan het
 „ oordeel of de uitſpraak van hunne Hoog-
 „ Mogendheden, of van de andere Bondge-

„nooten (f).” Met welk antwoord, de bezending der algemeene Staaten afgezet werd. Zy hieldt zig, na deesen, niet lang in Groningen op; maar keerde, tefond, naar den Haage te rug. De algemeene Staaten en de Prins van Oranje, ziende de twee Gewesten onverzettelyk blyven by hun gevoelen, vonden niet geraaden, dit gefchil, welk zwaare gevolgen zou konnen gehad hebben, voor tegenwoordig, fterker te dryven.

1679.

Uitflag der bezendinge.

Weinige weken na 't vertrek der Afgevaardigden, befloot de Prinses, Albertina Agnes, Weduwe van Willem Fredrik, Prins van Nassau, zig geheellyk van allen bewind der Regeeringe te ontslaan, en met der woon naar Duitschland te vertrekken. Haar Zoon, Prins Henrik Kafimir, die ruim twee-entwintig jaaren bereikte, kreeg toen het Stadhouderlyk gezag over Friesland, Groningen en Drente, volkomenlyk, in handen (g).

VII. De Prinses Weduwe van Willem Fredrik vertrekt naar Duitschland.

Zyne Hoogheid, de Prins van Oranje, hadt, in den aanvang deezes jaars, eenen keer gedaan naar Utrecht, Gelderland en Overysfel, om orde te stellen op de Regeering en Geldmid-delen deezer drie Gewesten, over welken hem, in de jaaren 1674 en 1675, groot gezag afgeftaan was. Te Deventer, befliste hy een gefchil tusschen de Burgery en Bezetting, over 't bewaaren van de Stads sleutels, 't welk van de eene en de andere zyde gevorderd werd. De Prins verftondt, dat de Majoor der Plaats eender twee sleutelen van de kasse, in welke de Stads

Zyne Hoogheid beflist den twist te Deventer, over 't bewaaren van de Stads sleutels.

(f) Holl. Merc. van 1679. bl. 9-13.
 (g) Holl. Merc. van 1679. bl. 121.

1679. Raad-pleegingen op 't versterken van Naarden. Stads sleutels gelegd werden, bewaaren zou. Hierna, in den Haage te rug gekeerd, drong hy, ter Vergaderinge van Holland, op een besluit, om Naarden te versterken (b): waarover, reeds voor eenige jaaren (i), geraadpleegd was. Amsterdam hieldt dit sterk tegen, beweerende, dat de Plaats, door afzandinge aan den heikant, zo sterk te maaken was, als zy behoorde te zyn; ten ware men gantsch Holland versterken wilde, waarop de Regeering deezer Stad gaarne zien zou, dat, door zyne Hoogheid, een ontwerp gemaakt werdt. Doch de Prins bleef styf staan op de versterking van Naarden. Eenigen vielen toen in 't vermoeden, of zyne Hoogheid, hierdoor, ook wel eenige meerdere magt over Amsterdam, en gevolgelyk over den gantschen Staat mogt zoeken in handen te krygen: en die van Amsterdam schroomden niet, van dit vermoeden eenige melding te maaken, ter Vergaderinge van Holland. Doch de Prins nam dit zo euvel, dat hy de Afgevaardigden van Amsterdam nadere opening, wegens den argwaan, dien men tegen hem opgevat hadt, afvergde. Vooral was hy verstoord op den Pensionaris *Koenraad van Heemskerk*, die gezeid zou hebben „ dat het „ versterken van Naarden slegts driehonderd- „ duizend guldens zou kosten; doch dat de „ tyd, ligtelyk, komen kon, dat Amsterdam „ wel om drie millioenen zou mogen willen, „ dat Naarden nimmer versterkt geweest was.” De Regeering van Amsterdam verchoonde hem

(b) Holl. Merc. van 1679. bl. 37.

(i) Zie XIII. Deel, bl. 362.

hem en zig zelve, ten beste mogelyk (*k*): doch 1679.
 daar verlieden nog eenige Jaaren, eer aan 't
 versterken van Naarden de hand gelegd werdt.
 Van 't afzanden alleen werdt een aanvang ge-
 maakt. Ondertusfchen, hadt ook de Ridder-
 fchap zo kwalyk opgevat, 't gene Amfterdam,
 omtrent den argwaan, op zyne Hoogheid, hadt
 aangeroord, dat zy, ter Vergaderinge, aanmerkte
 „ hoe zulken, die wantrouwen tusfchen zy-
 „ ne Hoogheid en de Leden verwekten, voor
 „ verftoorders der onderlinge ruste, moeftten ge-
 „ houden worden (*l*).”

't Jaar 1679 is vermaard, wegens eenige VIII.
 voornaame Sterfgevallen, welken wy, korte- Dood
 lyk, gedenken moeten. Op den twintigften van Prin-
 van Wintermaand, overleedt, te Bergendaal, fe Joan
 by Kleeve, in den ouderdom van omtrent tag- Maurits
 tig jaaren, Prins Joan Maurits van Nasfau, die van Nas-
 den Vereenigden Gewesten lang als Veldmaar- fau.
 fchalk gediend hadt, en, federt eenige jaaren,
 door den Keurvorst van Brandenburg, aange-
 fteld was, tot Stadhouder van 't Land van Klee-
 ve, in welke waardigheid, hy, door den Keur-
 Prinfe, werdt opgevolgd. Hy hadt zig, by zyn
 leeven, eene deftige Grafftede, te Bergendaal,
 opgereg; waarin zyn Lyk, met kleine ftaat-
 fie, ter aarde befteld werdt (*m*). Zyn Vader
 was geweest Graaf Jan van Nasfau, Zoon van
 Graave Jan van Nasfau den Ouden, den Broe-
 der van Willem den I. Prinfe van Oranje. Zy-
 ne minzaamheid en goedaartigheid worden
 hoog-

Zyne af-
 beelding.

(*k*) Refol. Holl. 27 Febr. 17 Maart 20 April 1679. bl. 232,
 409, 467. Secr. Refol. (Holl. 10 Maart 1679. V. Deel, bl. 1.

(*l*) Aant. van een' Regent van Delft. 23 Febr. 1679. MS.

(*m*) Holl. Merc. van 1679. bl. 280. van 1680. bl. 31.

1679. hooglyk geroemd van veelen, die hem gekend hebben. Doch hy hadt het geluk niet gehad van den Bewindhebberen der Westindifche Maatschappye, door zyn béleid in Brazil, te hebben kunnen voldoen. Ook was hy, van zynen kant, niet voldaan, over 't bestier der Bewindhebberen. Hy hadt, sedert veele jaaren, de belangen van den Keurvorst van Brandenburg sterk aangekleefd. Sommigen, die met hem verkeerd hebben, schryven „ dat hy zagt- „ aardig en langzaam was, arbeidzaam in din- „ gen van klein belang, en geduurig bezig, „ zonder dat men merken kon, dat hy iet uit- „ voerde.” Doch zy, die dit schryven, hebben hem alleenlyk in zynen ouderdom gekend. Zy voegen 'er by „ dat hy zeer spraakzaam, „ en in schyn zeer openhertig was: voorts, „ een vyand van twist, gaande hy, met een „ lachend wezen, ligtelyk over in eens an- „ ders gevoelen; terwyl hy, met dit alles, zy- „ ne oogmerken zo wel wist te bereiken, als „ iemant ter weereld (n).”

Wolferd,
Heer van
Brederode,
laatste man-
lyk oir
uit dit
Huis,
stelt.

Wolferd, Heer van Brederode, de laatste bekende mannelijke afkomeling uit dit oudadellyk huis, was, eenige maanden te vooren, te Viane, overleeden, op den zeventienden van Zomermaand. By zyne begraafenis, werdt, naar Lands gebruik, zyn wapen in 't graf gelegd, op dat niemant zig het zelve, naderhand, ten onregte, toeëigenen mogt (o). De Staaten van Holland, die van Brederode, onlangs, verbooden hebbende, den titel van *gebooren* Graaf-

(n) *Memoir. du Comte DE GUCHE Livr. I. p. 168.*

(o) *Holl. Merc. van 1679. bl. 279.*

JOAN MAURITS,
Prins van Nassau,
Veldmaarschalk der Vereenigde Nederlanden enz.

A. Schomman del. naar de Originele Schilderij van P. Brouwer.

J. Hendriksen fecit.

Graaven en Graavinnen uit den adelyken Huize van Holland, welken zy zig aangemaatigd hadden, te blyven voeren (p): vonden nu, na 't overlyden van Heere Wolferd, geraaden, de goederen van zynen Huize te trekken aan 's Lands Domeinen (q): doch, naderhand, werden de inkomsten derzelve aan de Graavinne van Solms en aan de Markgraavinne van Monpouillan, Zusters van Heere Wolferd, voor haar leeven, afgeftaan (r). Met het affterven van deezen Heere bleef het regtsgeding fteeken, welk hy, tegen de Orde der Ridderfchap, of eigenlyk tegen zeven Edelen hadt aangevangen, over het regt van voorzitting na zyne Hoogheid, hem, zyns oordeels, uit hoofde zyner afkomst uit de oude Hollandfche Graaven, toekomende. 't Scheen, dat de Prins voorhadt, hem in dit zyn voorgewend regt te fterken (s): doch 't verfchil, welk hierover ontftaan was, hadt geen gevolg.

De Graavin van Bentheim, die haaren Ge-
maal, ter oorzaake zyner veranderinge in den
Godsdienst, voor eenige jaaren, verlaaten hadt,
en, nevens haare kinderen, naar Holland ge-
weeken was (t), ftierf in den Haage, op den
negenentwintigften van Lentemaand. Zy hadt
de algemeene Staaten en den Prins van Oran-
je tot Voogden over haare vier Zoonen aange-
fteld (u), en werdt, in de Kloosterkerke, in 't
graf

De Graa-
vin van
Bentheim
overlydt
in den
Haage.

(p) Refol. Holl. 15 Febr. 1678. bl. 29.

(q) Refol. Holl. 19 Sept. 1679. bl. 897.

(r) Refol. Holl. 31 July 1688. bl. 480.

(s) Refol. Riddeff. 18 Jan. 21 Febr. 1678. Deductie der
zeven Edelen en andere Stukken MS.

(t) Zie XIV Deel, bl. 121 Aant. (2).

(u) Refol. Holl. 30 Maart 1679. bl. 457.

1679. graf der Prinzen van Boheeme, bygezet. De Graaf, haar Gemaal, trouwde, in Zomermaand daarna, met eene Weduwe van Saxen, gebooren Landgraavinne van Hesen (y).

Dood van den Digter Joost van den Vondel.

Eindelyk, was, op den vyfden van Sprokkelmaand, te Amsterdam, in den ouderdom van eenennegentig jaaren, overleeden de beroemde Digter, Joost van den Vondel, dien *Petrus Francius*, Hoogleeraar der Welspreekendheid, *den Vorst der Digteren* genoemd heeft, en wien de Nederduitsche Taal- en Digtkunde een groot deel van haare opkomst en aanwas verschuldigd is. Hy werdt, in de nieuwe Kerke, begraven. Den Lykdraageren, allen ook Digteren, of Liefhebberen der Poëzye, werdt een zilveren gedenkpenning vereerd, met dit byschrift, *D'OUDEST EN GROOTSTE POEET* (w).

IX. Men begint te dugten voor 't verbreeken der Vrede. Inzigten van Frankryk, Spanje, Engeland en de Staten.

De Nieuwmeegsche Vrede, door verscheiden' der handelende Mogendheden, haars ondanks, of uit nood, geslooten zynde, begon men wel haast te dugten, dat zy van geen en langen duur zyn zou.

De Koning van Frankryk, die zig reeds van een aanmerkelyk deel der Spaansche Nederlanden meester zag, verloor nimmer den toelag uit het oog, om ook het overig deel te bemagtigen, en sicheen alleenlyk op gelegenheid te wagten, om de wapenen wederom op te nemen. Het Huis van Oostenryk en de Kroon van Spanje in 't byzonder zag den aanwas der Fransche magt ongaarne, en zou ligtelyk de Vrede gebroken hebben, zo Groot-Britanje en de Staa-

(y) Hoil. Merc. van 1679. W. 121, 260.

(w) J. v. VONDELS Leven. bl. 74, 75.

Staaten, hierin, hadden kunnen bewilligen. 1679.
 Het Parlement van Engeland en de Landzaa-
 ten in 't gemeen scheenen 'er niet ongenegen
 toe; doch de Koning, die zig bestieren liet
 door den Hertoge van Jork, was schuw van
 uitheemschen oorlog. De Staaten, met naa-
 me die van Holland, wenschten ook niets zo
 zeer, als de behoudenis der algemeene Vrede,
 die, derhalve, bestendig schein te zullen zyn,
 zo zy, van Frankryks zyde, niet verbroken
 werdt. Het Fransche Hof, in den jongsten
 oorlog ondervonden hebbende, dat de Staaten
 middel wisten, om, door het sluiten van ver-
 scheiden' Verbonden, zyne onderneemingen te
 dwarsboomen, zegt, hierom, terstond na het
 treffen der Vrede, een verdedigend Verbond
 met hen te treffen, en zig, daardoor, in geval
 van oorloge, van hunne vriendschap en by-
 stand te verzekeren. Doch men verwagte,
 in Frankryk, dat de Staaten zelve zulk een
 Verbond zouden voorstaan, gelyk zy, in den
 jaare 1662, gedaan hadden. De Fransche Staats-
 dienaars spraken 'er, derhalve, niet van, tegen
 de buitengewoone Gezanten der Staaten. Doch
 de stand der dingen was, sedert hét jaar 1662,
 zo zeer veranderd, dat de meeste Gewesten
 nu een Verbond schuwden, welk zy toen ge-
 zocht hadden. De Koning van Frankryk was
 magtiger geworden in de Spaansche Nederlan-
 den, en men zou liever gezien hebben, dat
 hem een deel zynere bezittingen af handig ge-
 maakt was, dan dat men hem, door een nieuw
 Verbond, zou hebben willen bevestigen in 't
 gene hy bezat, of gelegenheid geeven, om
 zyn gebied verder uit te breiden. De Prins van

Frankryk
 zoekt
 een ver-
 dedigend
 Verbond
 te sluiten
 met de
 Staaten.

1679.

De Staa-
ten rep-
pen 'er
niet van.

Oranje, ten naauwste met Groot-Britanje verbonden, was nu aan 't hoofd der Regeeringe, en deedt de meeste Gewesten meer naar de Engelsche, dan naar de Fransche zyde neigen (x). De Staaten hadden hunne Gezanten, hierom, alleenlyk, gelast, den Koning van Frankryk te verklaaren, dat men hier gezind was, de herstelde vriendschap met hem te onderhouden, zonder te reppen van de vernieuwing der voorgige Verbonden. De Franschen stieten zig zeer aan deeze koelheid; doch konden niet besluiten, de onzen aan te zoeken tot een Verbond, waaruit, zo zy voorgaven, de Staaten geen minder voordeel te wagten hadden dan zyne Majesteit. Ook schein 's Konings hooghheid niet te gedoogen, dat hy den eersten stap deedt, om de Staaten te beweegen tot een Verbond, welk zy zelve, voorheen, zo driftiglyk, gezogt hadden. Doch de handeling tusfchen Groot-Britanje en de Staaten, tot verzekering der Nieuwmeegsche Vrede, deedt Lodewyk den XIV, eerlang, veranderen van gedagten.

X.
Handeling
tusfchen
Groot-
Britanje
en de
Staaten
over een
Verbond
tot hand-
haaving
der

In een der punten van 't Verbond, tot bevordering deezer Vrede, in Hooimaand des jaars 1678, tusfchen Groot-Britanje en de Staaten, geslooten, was bestemd, dat de twee Mogendheden waarborgen zyn zouden van de Vrede, over welke toen gehandeld, en die, kort daarna, geslooten werdt (y). De Staaten werden, niet lang na 't sluiten deezer Vrede, van de zyde van Groot-Britanje, geperst, om
zig,

(x) Secr. Resol. Holl. 26 Dec. 1679. V. Deel, bl. 33.

(y) Volez Du MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. 1. p. 349.
Holl. M. I. C. van 1678. bl. 159.

zig, by een afzonderlyk Verdrag, tot het handhaaven derzelve te verbinden. Koning Karel toonde zig, hiertoe, bereidvaardig. Ook meenden veelen, hier te Lande, dat de Staaten zulks niet konden afflaan. Men hielt, daarenboven, voor zeker, dat de Staaten de Vrede te danken hadden aan Groot-Britanje; dat zy, hierom, reden hadden, om zig nader met dit Ryk te verbinden, en den Staat daardoor in veiligheid te stellen tegen de aanwasfende magt van Frankryk. Doch anderen verftonden, dat een nader Verbond met Groot-Britanje, 't zy men 't een Verdrag tot handhaaving der Nieuwmeegfche Vrede, of anders noemde, Frankryk te zeer flooten zou. Ook hadt men, in Lente-maand des jaars 1678, reeds een Verbond van onderlinge befcherming gemaakt met Groot-Britanje. Van eene nadere verbindtenis was, dagt men, weinig voordeels te wagten voor den Staat, alzo Engeland, federt eenigen tyd, door inwendige onlusten, beroerd en verdeeld geweest was (z). Deeze en andere redenen waren oorzaak, dat de Staaten het fluiten van 't Verdrag, waarop de Engelschen drongen, van tyd tot tyd, verfchooven hadden. Doch alzo men, van wege den Koning van Groot-Britanje, niet affliet, by de Staaten, te ftaan, op het voldoen aan het Verbond van Hooimaand des jaars 1678, begon men, aan 't Fransche Hof, te vreezen, dat zy, ten laafte, met Groot-Britanje fluiten zouden: en deeze vrees was oorzaak, dat men, eindelyk, den Ambaffadeur Boreel eenige opening deedt van een Verbond

1679:

Nieuwmeegfche Vrede.

Frankryks voorflag aan de Staaten van

(z) Holl. M. rc. van 1680. W. 18, 26, 27.

1679. van onderlinge Verdediging tusſchen Frankryk
 en de Staaten „ welk, zeide men, veel voor-
 tot een „ deeliger voor hun zou zyn, dan zeker ander
 Verbond. „ Verbond, waarover de Staaten, naar men,
 „ in Frankryk, vernomen hadt, tegenwoordig,
 „ handelden.” ’t Bleef niet by deeze opening.
 „ Pompone hadt, reeds in Hooimaand, aan
 Boreel verklaard „ dat de Koning, zyn Mees-
 „ ter, een Verbond met Spanje, waarover,
 „ omtrent deezen tyd, ook, aan ’t Hof van
 „ Madrid, gehandeld werdt (a), en met Groot-
 „ Britanje aangegaan, zou aanmerken, als te-
 „ gen hem gerigt (b).” En de Graaf d’A-
 vaux, die, federt eenige maanden, onder de
 hand, gearbeid hadt, om de handeling over een
 nader Verbond met Groot-Britanje te ſtrem-
 1680. men (c), leverde, op den agtſten van Louw-
 maand des jaars 1680, den Staaten een Ge-
 ſchrift over, waarby hy, uit naame van den
 Koning, zynen Meester, begeerde te verſtaan,
 of zy gezind waren, een Verbond met hem
 aan te gaan; op dat hy weeten mogt, waarnaar
 hy zig, in het toekomende, zou hebben te rig-
 ten (d). Doch den volgenden dag, gaf de En-
 gelfche Gezant *Sidnei*, tegen dit Geſchrift,
 een ander ter algemeene Staatsvergaderinge over
 (e), waarin hy den Staaten het voorgelaggen
 Verbond met Frankryk, ernſtelyk, ontriedt.
 Hy verklaarde, in het zelve „ dat de Koning,
 „ zyn

De En-
 gelfche
 Gezant
Sidnei
 ontraadt
 het hun.

(a) Refol. Holl. 17 May 1680. N. 291. *Miffive van den Ambaſſ. C. v. BREEMSKERK van 18 Sept. 1681. MS.*

(b) *Miffive van den Ambaſſ. BOREEL van 14 July 1679. MS. Voir auſſi Negoc. du Comte d’AVAUZ Tom. 1. p. 49.*

(c) *Negotiat du Comte d’AVAUZ Tom. 1. p. 28, 34, 53, 74, 82.*

(d) Refol. Holl. 10 Jan. 1680. bl. 6.

(e) Refol. Holl. 10 Jan. 1680. bl. 7.

„ zyn Meester , niet zonder groote ontstelte- 1680!
„ nis , vernomen hadt , dat zyne Aller- Chris-
„ telykste Majesteit de Staaten nodigde tot
„ het aangaan van een verdedigend Verbond ,
„ welk hy niet anders kon aanmerken , dan
„ als eene verbindtenis tegen hem , vooral , na
„ dat men , hier , zwaarigheid gemaakt hadt ,
„ om een Verdrag met hem te sluiten , ter
„ handhaavinge der Nieuwmeegsche Vrede ;
„ onaanzeien men zig , hiertoe , by twee by-
„ zondere Overeenkomsten van Louw- en
„ Hooimaand des jaars 1673 , plegtiglyk , ver-
„ bonden hadt. ” Hy voegde er by „ dat de
„ Koning , zyn Meester , niet begrypen kon ,
„ dat het oogmerk van zulk een Verbond al-
„ leenlyk zyn zou de bescherming van Frank-
„ ryk , of van deezen Staat. Frankryk be-
„ vondt zig in diepe rust , en hadt niets van zyne
„ nabuuren te vreezen. Zulk een Verbond
„ kon , derhalve , nergens anders toe dienen ,
„ dan om Frankryk bekwaame gelegenheid te
„ geeven , om zig gevoelig te toonen over
„ het sluiten der afzonderlyke Vrede tusfchen
„ Groot-Britanje en de Staaten in den jaare
„ 1674 , en over den yver , dien de Koning ,
„ zyn Meester , getoond hadt , om den Staa-
„ ten eene voordeelige Vrede te bezorgen , en
„ om deeze Vrede , nadat ze geflooten was , te
„ willen handhaaven : ’t welk ook den Staaten
„ niet vreemd zou voorkomen , als zy in aan-
„ merking namen , dat de Aller-Christelykste
„ Koning het Verdrag om de Nieuwmeegsche
„ Vrede te handhaaven aanmerkte als eene
„ verbindtenis tegen hem , onaanzeien zyne
„ Gevolmagtigden , zo wel als die der Staaten ,
„ dee.

1680. „ deezc handhaaving , te Nicuwmegen , duidelyk , hadden beraamd. De Koning , zyn Meester , kon zig hierom geenszins verbeelden , dat de Staaten zig zouden inlaaten in een Verbond , welk zo zeer aanliep tegen zyne belangen , de eensgezindheid tusfchen hem en de Staaten zekerlyk verbreeken zou , en hem verpligten , andere maatregels te volgen (f).”

Raadpleegingen der Staaten.

D'Avaux levert twee nieuwe Vertoogen in , tot aanraading van't Verbond.

Twee zulke ftydige Vertoogen , uit den naam van twee der magtigfte Vorften van Europa , verwekten geene kleine bekommering , in de Vergadering der algemeene Staaten. De Prins van Oranje neigde , heimelyk , tot een Verbond met Groot-Britanje tegen Frankryk , waarin men ook andere Mogendheden zou zoeken te doen treden (g). Doch de voornaamfte Leden der Staaten , onder welken 'er egter waren , die tot het Verbond met Frankryk neigden (h) , oordeelden , dat men zig , vooreerst , noch met Groot-Britanje , noch met Frankryk , behoorde te verbinden. De Graaf d' Avaux , verneemende waarop de raadpleegingen der Staaten ftonden uit te loopen , leverde , in Louwmaand , nog twee Vertoogen over , waarin hy verklaarde „ hoe zeer het den Koning , zynen Meester , verwonderd hadt , dat de Staaten het fluiten van een Verbond met hem dagten te verwylen ; daar zulk een Verbond niemant benadeelen kon , maar alleenlyk ftrekte , om de Vrede beftendiger te maaken. 't Verbond , door den Koning van Engeland

„ VOOR-

(f) Holl. Merc. van 1680. bl. 19-21.

(g) BORNET Fol. 1. p. 479.

(h) Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. I. p. 84, 87.

„ voorgeslaagen, was, daarentegen, klaarlyk, 1680.
 „ gerigt tegen zyne Majesteit van Frankryk.
 „ Hy verwagte, hierom, dat de Staaten zig,
 „ door de redenen tegen het Verbond met
 „ Frankryk, niet zouden laten beweegen;
 „ alzo de Koning van Engeland zig nu nog op
 „ verre na zo kragtig niet tegen dit Verbond
 „ hadt verklaard, als hy, in 't jaar 1662, ge-
 „ daan hadt, om het sluiten van 't Verbond,
 „ tusfchen Frankryk en de Staaten, waarby
 „ de handhaaving van der Staaten Visfcherye
 „ bedongen werdt, te ftemmen. Zyne Ma-
 „ jesteit van Frankryk hadt zig egter, toen,
 „ door Engeland, niet laten wederhouden
 „ van het aangaan van een Verbond, zo voor-
 „ deelig voor de Staaten. Hy vertrouwde, dat
 „ de Staaten thans even weinig agt slaan zou-
 „ den op de Engelsche Verklaring, en niet
 „ fchroomen, een Verbond te vernieuwen,
 „ waardoor hun Koophandel en Visfchery zo
 „ merkelyk bevoordeeld geweest was. Of zo
 „ zy langer uitftelden, in zulk een Verbond
 „ te treden, zou de Koning, zyn Meester,
 „ gelooven moeten, dat zy, ten zynen opzig-
 „ te, veranderd waren van gevoelen: in welk
 „ geval, hy niet zou konnen nalaaften, zulke
 „ maatregels te neemen, als hy, tot welstand
 „ zyns Ryks, geraaden vinden zou. De ver-
 „ zekering, hem Ambafadeur, door den Raad-
 „ pensionaris Fagel, gedaan, dat de Staaten
 „ zig in geen Verbond zouden inlaaten, welk
 „ de vriendschap met Frankryk, eenigermaa-
 „ te, krenken zou (i), voldeedt zyner Maje-
 „ steit

(i) *Voyez Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 81.*

1680. „ steit niet , die hem belast hadt , nog eene
 „ wyle tyds , te wagten naar 't besluit der Staa-
 „ ten , doch ondertusfchen geen woord te spree-
 „ ken , om hem tot het Verbond te bewe-
 „ gen. Doch zo de Staaten geraaden konden
 „ vinden , dit Verbond van de hand te wyzen ,
 „ hadden zy zig voor te ftellen , dat de Ko-
 „ ning zig begeeven zou , in alle de Verbon-
 „ den , welken hem , tot welstand zyns Ko-
 „ ningkryks , werden aangeboden ; en vlytig-
 „ lyk aanvaarden de middelen , welken men
 „ hem , dagelyks , opgaf , om den Koophandel
 „ zyner onderdaanen te doen bloeijen. Ten
 „ besluite , moesten zy bedenken , dat , schoon
 „ de Koning hen niet zocht te dreigen , nogtans ,
 „ 't gene , sedert agt of tien jaaren gebeurd was ,
 „ uit geringer beginfels was ontstaan , dan de
 „ oorzaak was van het misnoegen , welk zyne
 „ Majesteit , ten deezen tyde , tegen hen op-
 „ gevat hadt. ”

Friesland
 en Stad
 en Lande
 stemmen
 voor 't
 Verbond
 met
 Frankryk.

De Engelsche Gezant Sidnei verzuimde niet ,
 tegens het laatste Vertoog van d' Avaux , een
 Geschrift in te leveren , waarby hy den Staa-
 ten , andermaal , vermaande , om zig , door de
 bedreigingen van Frankryk , niet te laten be-
 weegen , tot het aangaan van het voorgeslaagen
 Verbond (k). Men raadpleegde , midlerwyl ,
 rypelyk , over het antwoord , welk men den
 twee Gezanten geeven zou. De gevoelens der
 Leden verschilden. Friesland en Stad en Lan-
 de oordeelden , dat men geene zwaarigheid
 maaken moest , om een Verbond aan te gaan
 met Frankryk. Zy merkten aan „ dat de Ver-
 „ bon-

(k) Holl. Merc. van 1680. bl. 21-26.

„ bonden, eertyds met deeze Kroon gemaakt, 1680.
 „ den Staaten merkelyke voordeelen hadden
 „ toegebracht; terwyl, daarentegen, 't verbree-
 „ ken deezer Verbonden veele rampen veroor-
 „ zaakt hadt. Dat men een verdedigend Ver-
 „ bond hebbende geflooten met Groot-Bri-
 „ tanje en met andere Mogendheden, geen
 „ gevaar behoorde te zien, in het sluiten van
 „ een diergelyk Verbond met Frankryk. Dat
 „ men, hiertoe, te meer verplicht was, om dat
 „ Lodewyk de XIV, by 't voorilaan der voor-
 „ waarden, op welken, naderhand, de Vrede
 „ getroffen was, onderfeld hadt, dat de Staa-
 „ ten de voorige Verbonden met hem vernieu-
 „ wen zouden." Doch de Staaten van Hol- Holland
 „ land waren van verstand „ dat men, beide aan meent,
 „ Frankryk en aan Groot-Britanje, op de be- dat men,
 „ leefdfte wyze, behoorde te verklaaren, dat noch met
 „ men zig heiliglyk dagt te houden aan de Frankryk
 „ geflooten' Verdragen, en alles aanwenden noch met
 „ zou, om de vriendschap der twee Kroonen Groot-
 „ te verkrygen en te behouden. Aan d'A- Britanje,
 „ vaux in 't byzonder, moest men zeggen, dat sluiten
 „ hunne Hoog-Mogendheden nog in geenen moet;
 „ ftaat waren, om het voorgeslaagen Verbond
 „ met zyne Majesteit van Frankryk te sluiten;
 „ en men moest Sidnei verzekeren van der
 „ Staaten volftandige meening, om geene ver-
 „ bindtenissen met iemant aan te gaan, die
 „ onbestaanbaar zouden zyn met de opregte
 „ vriendschap, welke zy met zyne Majesteit
 „ van Groot - Britanje dagten te onderhou-
 „ den (1)." De meeste Leden der Vergade-
 „ rin-

waartoe
 beslooten
 worden

(1) Resol. Holl. 23 Jan. 1680. N. 80.

1680. ringe schlikten zig, eerlang, naar het gevoelen van Holland, en de voorstellen der twee Mogendheden werden, vooreerst, heuschelyk, van de hand gewezen (*m*).

XI. Doch het Fransche Hof, de Staaten hetaangaan van het voorgeslaagen Verbond ziende verwylen, besloot, terstond, het oog te wenden naar Engeland, en Karel den II, wederom, gelyk voorheen, te verbinden aan de Fransche belangen. De onderhandeling hierover werdt egter zo heimelyk voortgezet, dat 'er weinig van uitlekte. Men hieldt zig alleenlyk, na verloop van eenigen tyd, verzekerd, dat het Engelsche Hof geheellyk gewonnen was door Frankryk (*n*), en 't vervolg deezer Geschiedenisfe zal ons, in deeze gedagten, bevestigen. Lodewyk de XIV. dan, ontlaagen van den kommer, dat de Koning van Groot-Britanje zyne oogmerken dwarsboomen zou, begon, allengskens, kiarer te toonen, dat hy niet van zins was, de Vrede lang te doen duren. De Koning van Spanje werdt niet alleen genoodzaakt, hem Charlemont af te staan, welk hy, in gevolge der Vrede, zou hebben mogen behouden, zo hy Dinant hadt kunnen doen overleveren (*o*); maar Frankryk begon onverwagte eischen te doen, op de Byeenkomst te Kortryk, tot regeling der grenzen in de Nederlanden, reeds in 't voorleeden jaar, aangelegd; vorderende, onder anderen, dat de Koning

Frankryk
haalt het
Engel-
sche Hof
over in
zyne be-
langan,

en begint
bewee-
gingen
tot eene
Vrede-
breuk te
maeken.

(*m*) Secr. Refol. Holl. 12, 13 Jan. 1680. V. Deel, bl. 38, 42. Holl. Merc. van 1680. bl. 28.

(*n*) BURNET Vol. I. p. 479.

(*o*) Holl. Merc. van 1680. bl. 29. DANIEL Journal p. CXXXVII.

ning van Spanje , voor altoos , afstand deedt van den titel van Hertog van Bourgondie ; waartoe hy eindelyk besluiten moest. (p). Hierby bleef het niet. Koning Lodewyk regtte Ge-regtshoven op , door welken , een groot getal van Plaatsen , in de Nederlanden en in Duitschland , verklaard werden , af te hangen van Steden of Landen , welken hem , by de Vrede , waren gelaaten : en hy maakte zig meester van deeze Plaatsen , de Ingezetenen derzelven den eed van getrouwheid aan hem doende afleggen. De Spaansche Gezant , de Fuen Major , verzuimde niet , hierover , te klaagen in den Haage , onder anderen , aanmerkende , dat de Staaten , zo Frankryk op deezen voet voortging , hun oogmerk , in 't sluiten der Vrede , verdyeld zien , en den Voormuur verliezen zouden , welken zy , in de Spaansche Nederlanden , hadden gedagt te vinden. De Staaten dedden hun best ook , om 't Fransche Hof te beweegen tot het gene zy redelyk oordeelden (q) ; doch hunne poogingen waren vrugteloos : waarom zy , eerlang , in de noodzaakelykheid gebragt werden , om zig , door het sluiten van nieuwe Verbonden , tegen den aanwas der Fransche magt , te verzekeren.

Spanje werdt , midlerwyl , ten deezen tyde , niet alleen door de onderneemingen van Frankryk , in verlegenheid gebragt ; maar de Keurvorst van Brandenburg , federt eenigen tyd , te Madrid en te Brusfel , vergeefs , hebbende aangehouden , om de voldoening zyner agterstal-

XII.
Onlusten
tuschen
Spanje
en den
Keur-
vorst van
Branden-
burg.

(p) *Negotiat. du Comte d'AVANIX Tom. I. p. 95. DANIEL Journal p. CXXXVII.*

(q) *Holl. Merc. van 1680. bl. 124-136, 138-147, 157, 158.*

1680.

len, hadt, eindelyk, beflooten, zig zelve regt te doen, en vergoeding van schade te zoeken door de wapenen. Hy deedt, in Pomeran, eenige fchepen uitrusten, die last kreegen, om op de Spaanfchen te kruifen, en, in Herftmaand, voor Oostende, een ryk gelaaden Konings fchip wegnamen. Men was, in de Spaanfche Nederlanden, bedugt, dat zy ook jagt maaken zouden op de fchepen, die, kort te vooren, uit de Corunha in zee geteeken waren, om *Alexander Farnese, Prins van Parma*, die, in de plaats van den Hertoge van Villa Hermofa, tot Landvoogd dier Nederlanden was aangefield (r), derwaards te voeren. De Spaanfche Gezant verzogt, hierom, de Staaten, dat zy de Brandenburgfche Oorlogfchepen wilden doen aanhouden, indien ze zig binnen hun Gebied vertoonden; en den Koning, zynen Meester, vergoeding bezorgen, voor 't ongelyk, welk hy geleeden hadt. Aan 't Engelfche Hof, gefchiedde diergelyk verzoek, en de Koning van Groot-Britanje zondt, terftond, eenige Oorlogfchepen in zee, om den Prinfe van Parma te waarfchuwen, en hem te geleiden naar de Nederlanden. De Staaten beflooten, inſgelyks, tot het uitrusten van eenige fchepen, en bodden, midlerwyl, door den Heere Koenraad van Heemskerck, hunnen Gezant aan 't Hof van Madrid, den Koning van Spanje hunne bemiddeling aan, tot bylegging van 't gefchil met den Keurvorst. Ook beklagde zig de Heer van Amerongen, aan 't Hof van Berlyn, over 't wegneemen van 't fchip voor Oostende,

(r) Holl. Merc. *year* 1680. bl 136.

ende, verzoekende, uit naame der Staaten, dat het den Koning van Spanje te rug gegeven mogt worden. De Keurvorst antwoordde, dat hy hiertoe bereid was, mids hem voldoening gegeven werdt. Op gelyken zin, schreef hy ook naar 't Hof van Madrid. Doch 't leedt nog eenigen tyd, eer dit gefchil beflagt werdt. De Prins van Parma, was, ondertusfchen, in Wynmaand, behouden, te Oostende, geland (s).

De Staaten, in den jongften oorlog, bezetting gelegd hebbende in Hasfelt en Mazeik, waren, van tyd tot tyd, door den Keurvorst van Keulen en Bifchop van Luik, verzogt, deeze Steden te ruimen: 't welk zy tot hiertoe geweigerd hadden, om dat de agterftallen der brandfchattingen, welken zy van het Stigt Keulen vorderden, nog onbetaald bleeven. De Keurvorst hadt, derhalve, zyne toevlugt genomen tot den Keizer, die zynen Resident, *Joan Kramprigt van Kroonfeld*, beval, by de Staaten te dringen, op de begeerde ontruiming der Luikfche Plaatsen; gelyk hy, in Blocimaand, deedt. Doch de Staaten antwoordden „ dat „ zy hunne genegenheid, om de gemelde Plaatsen te ruimen, reeds hadden doen blyken, „ door den voorflag, om de eifchen, welken „ zy ten laste van den Keurvorst hadden, door „ wederzydfche Gemagtigden, af te doen, of „ aan gekooren * zegsluiden te onderwerpen; * *Arbiters.* „ doch dat zy nu, om te toonen, hoe gaarne „ zy een einde van deeze zaak zagen, te vrede waren, dat door zegsluiden verklaard „ werdt, of deeze ontruiming, geheel of ten „ dee-

Handeling over 't ruimen van Hasfelt en Mazeik.

(s) Resol. Holl. 1680. II. 147-157.

1660. „ deele , behoorde te gefchieden , voor of na
 „ dat , in eene minnelyke onderhandeling , over
 „ de eifchen der Staaten , uitspraak gedaan zyn
 „ zou : 't weik alles was , dat men , met re-
 „ den , van hun vorderen kon.” By welk ant-
 „ woord , de zaak in gefchil , vooreerst , bleef
 „ berusten (†).

XIII. De Ambaffadeur der Staaten aan de Otto-
 Verdrag manifche Porte, *Justinus Colyer*, vernieuwde,
 van Koop- in Herftmaand deezes jaars, met *Mahomet den*
 handel *IV.* het Verdrag van Koophandel en Scheep-
 met de vaart, welk, in vroeger' tyd, tufchen de Porte
 Otoman- en de Staaten, geflooten was. By 't Verdrag,
 nifche welk nu gemaakt werdt, verklaarde de Sultan,
 Porte. dat de Nederlandfche Koopluiden geenen tol
 „ fchuldig zouden zyn van de Daalders en het
 „ goud , welk zy in het Turkfche Ryk brag-
 „ ten , en van de andere waaren niet meer dan
 „ drie ten honderd. 't Zou hun ook vryftaan,
 „ Katoen , Katoenen-garens , Korduaanen ,
 „ Wasch en Huiden te koopen ; welke han-
 „ del , te vooren , alleen aan de Franfchen ver-
 „ gund geweest was. Zy zouden nimmer tot
 „ flaaven gemaakt mogen worden , alfchoon
 „ zy op vyandelyke fchepen gevonden wer-
 „ den. De Staaten zouden , in de Havens van
 „ het Turkfche Ryk , met naame , in Kairo ,
 „ Alexandrie , Aleppo , Tripoli di Soria , Sai-
 „ da , Cyprus , Algiers , Tunis , Tripoli , Mo-
 „ rea , Smirna en Scio , Confuls mogen ftel-
 „ len en dezelve mogen veranderen , naar
 „ hun welgevallen ; welke Confuls , nevens der
 „ Staaten Ambaffadeurs te Konftantinopole ,
 „ regt-

(†) Holl. Merc. van 1660. bl. 159.

„ regtspraak hebben zouden over de gefchil-
 „ len, tusfchen de Nederlanders voorvallen-
 „ de. De Nederlandfche Koopluiden mogten,
 „ by uiterften wil, befchikking maaken over
 „ hunne goederen. Zo zy vrywillig verklaar-
 „ den, Turksch geworden te zyn, zouden de
 „ Koopmanschappen, welken zy van anderen
 „ onder zig hadden, hun, terftond, afhandig
 „ gemaakt, en zulken, die last van de eige-
 „ naars toonden, overgeleverd worden. De
 „ Algierfche Kaapers, in Nederlandfche Ha-
 „ vens inloopende, zouden heufchelyk beje-
 „ gend, en, des noods, van Krygs- en Scheeps-
 „ behoeften voorzien worden: waartegen zy
 „ geene Nederlanders Slaaven zouden mogen
 „ maaken. Zelfs zouden alle Nederlandfche
 „ Slaaven, te Algiers of elder in het Turk-
 „ fche Ryk gevonden wordende, terftond in
 „ vryheid gefield worden. De Nederlandfche
 „ goederen, op vyandelyke fchepen, en de
 „ vyandelyken, op Nederlandfche fchepen
 „ gevonden wordende, zouden niet verbeurd
 „ verklaard worden.” Behalve deezen, vervat-
 „ te het verdrag, welk in 't geheel uit *zesenveftig*
 „ Leden beftondt, nog veele andere punten; al-
 „ len ftrekkende, om de Ingezetenen van deezen
 „ Staat dezelfde vryheden in 't ftuk vanden Koop-
 „ handel toe te ftaan, welken, federt eenigen
 „ tyd, door de Franfchen en Engelfchen, genoo-
 „ ten waren (u).

Op 't einde van Slagtmaand deezes jaars, Staar-
 „ vertoonde zig, byna door gantsch Europa, fler.
 „ eene Komeet of Staartfter, welker ftart, fom-
 „ tyds,

(u) *Feloz Du Mont Corps Diplom. Tom. VII. P. I. p. 4.*

1680 tyds , omtrent zeventig graaden besloeg. Zy
werdt, hier te Lande, gezien, tot in Sprokkel-
maand des volgenden jaars , en van 't gemeen
nog voor een voorbode van naderende oorlo-
gen of andere onheilen gehouden (y). Ook
gaven de toeneemende onlusten tusfchen Frank-
ryk en Spanje den zwakken gemoeden geree-
de aanleiding, om zig, uit dit ongewoon ver-
fchynfel, een' kort aanftaanden oorlog te voor-
spellen.

XIV. De Fran-
fchen
zenden
Krygs-
volk in 't
Land van
Luxem-
burg.
1681.

De Koning van Frankryk, zig, onder ande-
ren, verfcheiden' Plaatsen in 't Land van Lu-
xemburg hebbende doen toewyzen, één van
welken, Virton naamlyk, nog Spaanfche be-
zetting inhadt, zondt, in Lentemaand des jaars
1681, twaalfhonderd ruiters en dragonders
derwaards, onder den *Graave van Busfi*, die
zig van verfcheiden' Plaatsen meester maakte,
en de Spaanfchen, eerlang, noodzaakte, hem
ook Virton in te ruimen. Hy bleef, federt, in
't Land van Luxemburg. En 't leedt maar tot
in Oogstmaand, wanneer de Prins van Parma,
door het Fransch Krygsvolk, ook zo goed als
gedwongen werdt, de Stad en het Graaffchap
Chinei in 't Luxemburgfche aan Frankryk over
te geeven (w). Koning Lodewyk deedt,
omtrent deezen tyd, op de Byeenkomst te
Kortryk, ook van Spanje vorderen den Ou-
denburg van Gend met zyn toebehooren, de
Stad en de Kastelenye van Aalst, Geertsber-
gen, Ninove, 't Land van Beveren, de Am-
bagten van Assenede en Boekhoute en eenige
an-

(y) Holl. Merc. van 1680. bl. 215-218.

(w) Secr. Refol. Holl. 12 July 1681. V. Deel, bl. 53. Holl.
Merc. van 1681. bl. 51-63.

andere Plaatsen hieromtrent, allen welken hy, te vooren, door de wapenen, bemagtigd, en federt ontruimd hadt, zonder dat de herlevring derzelve by de Vrede bedongen geweest was; waarom hy oordeelde, zyn regt op dezelve behouden te hebben. Hy begeerde dan, dat hem de Plaatsen zelve, of eenige anderen van gelyke waarde werden te rug gegeven, en gaf den Spaanschen slegts zes weeken tyds, om hierover te besluiten. Men wistelde, te Kortryk, verscheiden' schriften, waarin de redelykheid van deezen eisch beweerd en betwist weret (x). Doch terwyl men, aan 't Hof te Brussel, raadpleegde, om zig van het lastig aanzoek des Konings van Frankryk te ontslaan, hielden de Fransche troepen de Stad Luxemburg geblokkeerd. Sommigen meenden, en 't bleek, naderhand, dat de Koning zig gaarne deeze Stad, in plaats van al 't gene hy te vooren gevorderd hadt, zou hebben zien afstaan. Doch de Spaanschen hadden hier geene ooren naar. Ook werdt, terwyl men te Kortryk sreed met de penne, Vlaanderen gedreigd, door eenen hoop Franschen, die nogtans, in 't begin van Slagtmaand, wederom naar hunne bezettingen keerden (y): 't zy ter oorzaake van het ongunstig jaargetyde, of van de onderhandelingen der Staaten, aan verscheiden' Hoven, die onlangs waren aangevangen, en van welken wy nu verslag moeten doen.

De beweegingen der Franschen in de Spaansche Nederlanden konden niet nalaaten, de

1681.

Luxemburg
wordt
geblokkeerd.

XV.

De Staaten
na ten be-

(x) Zie Holl. Merc. van 1681. bl. 165, 171, 188, 213, and BURNET Vol. 1. p. 562.

(y) Holl. Merc. van 1681. bl. 181, 212.

1681. nabuuren, en vooral de Staaten der Vereenigde Gewesten tot argwaan te verwekken. Men begon deeze bewegingen, inzonderheid federt het blokkeeren van Luxemburg, schier alomme, aan te zien, als de beginfels eener volkomen' vredebreuk. De argwaan werdt, hier te Lande, gevoed, door zyne Hoogheid, die byzondere redenen hadt, om misnoegd te zyn op het Fransche Hof. Onder het Graafschap van Chinei, welk Lodewyk de XIV. zig hadt doen toewyzen, behoorden de Heerlykheden Vianden en S. Vit, die den Huize van Nasfau-Oranje toekwamen. De Koning van Frankryk hadt den Prins van Oranje, derhalve, te Mets, doen dagvaarden, om hem wegens deeze Heerlykheden hulde te doen. Doch de Prins verscheen niet: waarop zyne Heerlykheden verbeurd verklaard, en den Maarschalk d'Humieres, die 'er eenig regt op meende te hebben, toegewezen werden (z). Men kan ligtelyk bezeffen, hoe zeer dit den Prinse gestooten hebbe. De Staaten waren ook te onvrede op het Fransche Hof. Zyne Hoogheid bragt dan ligtelyk te wege, dat zy besluiten namen, om zig tegen de geduurig toeneemende magt van Frankryk, door nieuwe Bondgenootschappen, te sterken. Eerst wierp men 't oog op Duitschland en Zweeden. In het Duitsche Ryk, hadt men ook gemeend te zien, dat Frankryk geene vrede zocht. Lodewyk de XIV. hadt zig, in 't voorleeden' jaar, reeds een gedeelte van de Elzas doen toewyzen (a), waar-

op
 (z) PUFFENDORF de Rebus Gest. Frid. Wih. Lib. XVIII.
 §. 22. p. 1127.
 (a) DANIEL Journal p. CXXXVIJ.

op zyn regt betwistbaar geoordeel werdt, in Duitschland; en in Herfstmaand deezes jaars, hadt hy zig meester gemaakt van Straatsburg, onder voorwendfel, dat deeze vrye Rykstad, in den jongsten oorlog, de onzydigheid geschonden hadt, en dat de Keizer nu op 't punt stondt, om 'er bezetting in te werpen (*b*): gelyk de Graaf d'Avaux den Staaten, schriftelyk, aandiende, op den agtsten van Wynmaand (*c*) Men vertrouwde, hierom, in den Haage, dat men den Keizer en eenige Duitfche Vorsten, ligtelyk, tot een Verbond tegen Frankryk, zou konnen overhaalen. De Prins van Oranje hadt, in den Herfst des voorleeden en in de Lente deezes jaars, den Hertog van Brunswyk-Lunenburg te Zelle een bezoek gegeven (*d*): en sommigen meenden, dat hy, toen, hier, reeds heimelyk over een Verbond gehandeld hadt (*e*): zelfs wil men, dat hy een Huwelyk zocht te bewerken, tusfchen den Prins van Osnabrugge en de Prinfesse Anna, Zuster der Prinfesse van Oranje, en dat hy, in geval het gelukt was, deezen Prins van de opvolging in zyne waardigheden hier te Lande zou hebben willen doen verzekeren, alzo hy toen reeds voorzien zou hebben, dat hy nimmer kinderen, by de Prinfesse, zyne Gemaalinne, verwekken zou (*f*). Doch van dit alles is ons geen genoegzaam blyk voorgekomen. Kort hierop deedt

(*b*) Holl. Merc. van 1681, bl. 154-159. DANIEL Journal, p. CXXXVIII.

(*c*) Zie Holl. Merc. van 1681, bl. 163.

(*d*) Resol. Holl. 7 Sept. 1680, bl. 450.

(*e*) Negociat. du Comte d'AVAUX. Tom. I. p. 100. Holl. Merc. van 1680, bl. 158 van 1681 bl. 107.

(*f*) Negociat. du Comte d'AVAUX. Tom. I. p. 107, 127.

1681. deedt de Prins een' keer naar Engeland (g), die, naar sommiger verhaal, voornaamlyk strekte, om den Koning zynen Oom, over te haalen, tot een Verbond tegen Frankryk. Zyne Hoogheid sprak toen openhertiglyk met den Graave van Sunderland, wien hy verzekerde, dat 'er kans was, om een magtig Verbond te sluiten tegen Frankryk. Doch hy keerde, na een kort verblyf, naar den Haage, met de flauwe hoop, dat de Koning zig tot zulk een Verbond zou inlaaten, zo dra zyn Ryk inwendig in rust zou zyn (h). De Staaten waren, midlerwyl, in heimelyke onderhandeling getreden met *Nikolaus Guldenstolpe*, buitengewoon Ambassadeur der Kroone van Zweeden aan de Staaten; en met deezen, slooten ze, in weêrwil der bedekte poogingen van den Graave d'Avaux (i), eerlang, een Verbond, welk, op den tienden van Wynmaand, in den Haage, getekend, en, sedert, het *Verdrag van Associatie of Bondgenootschap* genoemd werdt. Men beloofde, by dit Verbond „ de Nieuwmeeg-
 „ sche Vrede van de jaaren 1678 en 1679, en
 „ de Osnabrugische en Munstersche van den
 „ jaare 1648 te zullen handhaaven, en tegen
 „ de schenders deezer Vreden, des noods,
 „ gelykelyk, de wapenen te zullen opvatten.
 „ Men liet ook anderen Mogendheden toc,
 „ in dit Verbond te treden, en stelde, ein-
 „ de-

Welk
 eerst met
 Zweeden
 geslooten
 wordt.

(g) Resol. Holl. 30 July 1681. W. 333. Holl. Merc. van 1681. bl. 113.

(h) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 169, 169.*
MURNER P.L. I. p. 479. PUFFENDORF de Reb. Gest. Frid. Wih. Libr. XVIII. §. 22. p. 1127.

(i) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 135, 174, 179, 185.*

MR. AERNOUT VAN CITTERS
Ordinarius Ambassadeur
in Engeland enz.

J. Heurbaan fecit. - naar de Originele Schildery van G. Kneller.

B. Thron excudit.

„ delyk , vast , dat het , van den dag der bekrag- 1681.
 „ tiging af , twintig jaaren duuren zou (*k*).”
 Doch daar verliep een geruime tyd , eer Zwee-
 den dit Verbond bekrachtigde . Ook draalden ,
 hier te Lande , Friesland en Groningen , met
 bewilligen in dit Verdrag . De uitwisseling der
 bekrachtigingen geschiedde egter nog , voor het
 einde des jaars (*l*).

Dus was , ten minste , de grondslag gelegd
 van een Verbond van gelyken aart , als het
 drievoudig Verbond van den jaare 1668 , en
 als de verscheiden' Verbonden , welken de Staa-
 ten , na 't ontstaan van den jongsten oorlog ,
 geslooten hadden . 't Verbond met Zweeden
 was maar weinige dagen getekend geweest ,
 toen de Staaten den Heer van Beuningen , als
 buitengewoonen * Gezant , naar Engeland schik-
 ten , om , nevens den Heer *Arnoud van Cit-
 zers* , voorheen Raad in den Hove van Hol-
 land ; doch onlangs , by verwisseling , tot Raad
 in den Hoogen Raade verkooren (*m*) ; en in
 't voorleeden jaar , aangesteld , tot gewoonly-
 ken Ambassadeur van deezen Staat aan 't En-
 gelsche Hof (*n*) ; den Koning van Groot-Bri-
 tanje over te haalen , tot het Verdrag van *As-
 sociatie* , met Zweeden opgeregt . Zy verwier-
 ven , terstond , in 't heimelyk , gehoor by den
 Koning , wien zy hunnen last openen . Ook
 traden zy daarna , met 's Konings Gemagtig-
 den ,

Men
 zoekt 'er
 den Ko-
 ning van
 Groot-
 Britanje
 in te
 doen
 treden ,

* *Envoyé*.

(*k*) *Voiez Du MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p.*
 15. *Zie ook Notul. Zeel. 1681. bl. 203.*

(*l*) *Negociat du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 199.*

(*m*) *Zie P. DE LA RUE Staatk. Zeel. bl. 40.*

(*n*) *Out de Orig. Instruëtie, Zie ook Holl. Merc. van 1689,*
 bl. 160.

1681. den, in byzondere onderhandeling (o): waarna zyne Majesteit hun, op den zeventienden van Slagtmaand, antwoordde „ dat hem de
 — die 't ge- van Slagtmaand, antwoordde „ dat hem de
 noeg- „ aanbieding, om in 't Verbond, met Zwee-
 zaam van „ den gemaakt, begreepen te worden, zeer
 de hand „ aangenaam geweest was: alzo 't hem ten
 wyl. „ hoogste smerten zou, dat men de vrugten
 „ zou moeten misfen van eene Vrede, wel-
 „ ke, voornaamlyk, door zyn beleid, was
 „ verkregen. Dat hy hierom wel verre was
 „ van niet te willen treden in de maatregels,
 „ beraamd by zulke goede Bondgenooten, als
 „ de Koning van Zweeden en de Staaten wa-
 „ ren. Doch dat hy wel gewenscht hadt, dat
 „ een ontwerp van een Verbond, welk voor-
 „ naamlyk op de rust van Duitschland zag,
 „ door de Duitfche Vorften, goedgekeurd en
 „ aangenomen geweest was, eer men 'er Vor-
 „ ften toe nodigde, die minder belang had-
 „ den by 't gene het Duitfche Ryk betrof. Dat
 „ hy, om deeze reden, zig verpligt vondt, te
 „ verklaaren, dat hy het voorgeslaagen Ver-
 „ bond niet zou kunnen aanneemen, voor het,
 „ door den Keizer, den Koning van Deene-
 „ marke en de voornaamfte Vorften des Duit-
 „ fchen Ryks, zou aangenomen zyn; waarna
 „ hy niet draalen zou met 'er zig, insgelyks,
 „ in te begeeven. Doch zo men, midlerwyl,
 „ voortvoer, met zyne eifchen, op een ge-
 „ deelte der Spaanfche Nederlanden, by we-
 „ ge van daadelykheid, te doen gelden, en
 „ zig van eenige Plaats van aanbelang mees-
 „ „ ter

(o) Mifhuur van VAN CITTERS en VAN BEUNINGEN 1681
 14, 18, 21, 25, 28 Oct. 1, 4, 8 Nov. 1681. OS.

„ ter maakte; zou hy niet nalaaten, terftond,
 „ zyn Parlement famen te roepen, om te beter
 „ in staat te zyn ter uitvoeringe van 't gene men,
 „ tot byftand zyner Bondgenooten, zou dien-
 „ ftig oordeelen (p).”

De gevocens, welken de Koning, in 't
 laafte gedeelte van zyn antwoord, uitdrukte,
 bragten, meent men, hierna, het verlaaten
 van Luxemburg te wege. Doch, uit het eer-
 fte gedeelte van het zelve, bleek duidelyk ge-
 noeg, dat hy niet gezind was, te treden in 't
 Verdrag van Afociatie. Te vorderen, dat dit
 Verdrag eerst, door verfcheiden' andere Mo-
 gendheden, aangenomen werdt, was zyne aan-
 neeming van het zelve, ten minften, eene ge-
 ruime wyle, verfchuiven. Te vorderen, dat
 het vooraf, door de voornaamfte Duitfche
 Vorften, werdt getekend, zonder te bepaalen
 door welken, ftelde het aanneemen of afwy-
 zen van 't Verbond altoos aan zyne keur. Som-
 mige Duitfche Vorften, welken hy ligtelyk on-
 der de voornaamften zou kunnen rekenen,
 hielden Frankryks zyde reeds. Anderen zogt
 Koning Lodewyk te winnen. En 't was buiten
 waarfchynlykheid, dat deeze allen zouden kon-
 nen bewoogen worden, om 't Verbond te om-
 helzen. Te vorderen, eindelyk, dat de Ko-
 ning van Deenemarke zig in een en het zelfde
 Verbond begave met den Koning van Zwee-
 den, was iet te vorderen, dat naauwlyks ooit ge-
 zien, en thans geheel niet te wagten was. Men
 hadt dan reden, om 's Konings antwoord, in
 dit opzigt, voor eene heufche weigering te hou-
 den.

1681.

Aanmer-
 kingen
 over 's
 Konings
 ant-
 woord.

1681. den. Ook werdt het niet anders aangemerkt van de Staatſche Gezanten: en men vindt, dat van Beuningen, omtrent deezen tyd, aan de Stad Amſterdam ſchreef „ dat men geen en „ ſtaat maaken kon op de trouwe of byſtand „ van Engeland; dat het Engeliſche Hof nog „ geheel in de Franſche belangen was; dat „ de verdeeldheid tuſſchen de Hoſparty en de „ Volkſparty thans ook zo groot was, dat hy „ niet geloofde, dat ze, in zo verre, zou kon- „ nen weggenomen worden, dat de Koning „ moeds genoeg hebben zou, om zig te be- „ geeven in een Verbond, welk hem in eenen „ oorlog zou kunnen inwikkelen.” 't Scheen, inderdaad, dat Koning Karel tot een' grondregel geſteld hadt, dat te oorloogen was zig overgeeven in de handen van 't Parlement; waarom hy vaſtelyk beſlooten hadt den kryg te ſchuwen (q). Van Citers en van Beuningen bleeven nog eenigen tyd aanhouden, om nader antwoord, zonder iet te vorderen (r). De laaſte keerde, eerlang, onverrigterzaake, naar Holland te rug.

XVI. Doch eer nog 't Verbond tuſſchen Zweeden D'Avaux en de Staaten getekend ware, hadt de Franſche verklaart ſich ſcherp tegen het Verbond met Zweeden opge- regt. Heere van Werkendam, die toen, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, voorzat, te verſtaan gegeven, dat de Koning, zyn Meester, zig zeer beledigd zou rekenen, door zulk een Verbond. Doch, 't zy dat Werkendam niet goedgevonden hadt, de Vergadering hiervan te onderrigten, 't zy dat

(q) BURNET Fol. I. p. 470.

(r) HOLL. MUSEUM van 1681. W. 240.

dat de Staaten raadzaam oordeelden, zig te gelaaten, als of ze 'er niet van wisten; d'Avaux kreeg, in eenige dagen, geen bescheid: 't welk hem bewoog, om de Vergadering, schriftelyk, te verzoeken „ dat zy agt geliefde te ilaan op 't geene hy den Heere van „ Werkendam hadt aangediend, met verzoek, „ dat hy 'er den Staaten kennis van geliefde „ te geeven.” Doch de Staaten antwoordden hem, op den eersten van Wynmaand „ dat „ zy, al sedert veele jaaren, een besluit hadden moeten neemen, om niet te raadpleegen over gesprekken, die, in zaaken van belang zelve, zouden mogen vallen, tusfchen uitheemsche Gezanten en den President of eenigen der Afgevaardigden ter Vergaderinge van hunne Hoog-Mogendheden, hebbende zy, dikwils, bevonden, dat met elkanderen, in zulke gesprekken, kwalyk verstaan hadt. Dat zy, hierom, verzogten, dat de Heer Graaf d'Avaux, iet, welk hy van gewigt oordeelde, hebbende voor te draagen, zulks in gefchifte geliefde te vervatten; wanneer hy zou konnen ftaat maaken op een antwoord, overeenkomstig, aan de eene zyde, met de agting, welke zy altoos gehad hadden en hebben zouden voor de eere van de vriendschap zyner Majesteit, en aan de andere, met de vryheid van den Staat en met de rust en veiligheid, welke zy gehouden waren aan deszelfs ingezetenen te bezorgen.” D'Avaux, hierop, zig, mondeling, nader geopend hebbende aan eenige Gemagtigden der algemeene Staaten, verklaarde zulks, alleenlyk, met korte en algeme-

1681. meene woorden, in gefchripte, aan derzelver Vergadering. Doch men verzogt hem, op nieuws, dat hy zyne meening, breeder en duidelyker, in gefchripte, vervatten wilde. Midlerwyl, was het Verdrag met Zweeden getekend, op den tienden van Wynmaand, en 't liep tot den agtften van Slagtmaand aan, eer men een wydluftig Gefchrift ontving van d'Avaux: die, hiertoe, eerst naderen last van den Koning, zynen Meester, hadt moeten afwagten (s). Hy vertoonde den Staaten „ hoe 'er een algemeen „ gerugt liep, dat zy, onder dekfel van de rust „ in Europa te willen bewaaren, een Verbond „ van *Guarantie* of *Asfociatie* geflooten hadden, „ doch dat hy aan zulk een gerugt geen geloof „ kon flaan: en te minder, om dat de Staaten „ te wel verlicht waren, om niet te kunnen „ zien, dat zulk een Verbond Europa veeleer „ ontrusten, dan in vrede bewaaren zou, alzo „ de Koning, zyn Meester, ter oorzaake van „ zulk een Verbond, maatregels zou moeten „ neemen, die niet zouden kunnen nalaaten, „ mocilyke gevolgen te hebben. Zyne Maje- „ fteit hadt hem, hierom, gelast, hun te waar- „ fchuwen, dat diergelyke verbindteniffen de- „ zelfde onheilen zouden voortbrengen, wel- „ ken de Staaten zig, voorheen, door ver- „ bonden van gelyken aart, op den hals had- „ den gehaald: welke onheilen hy vertrouw- „ de, dat zy, door fpoedige befluiten, zouden „ willen voorkomen, den Koning van deeze „ hunne befluiten kennis geevende, op dat hy „ weeten mogt, of hy hen, voortaan, zou heb- „ ben

(s) *Facts Negotiat. du Comte D'AVAUZ Tom. I. p. 195.*

„ben aan te merken als zyne vrienden, of als
 „luiden, die geduuriglyk gereed waren, om
 „eene zyde te omhelzen, welke allermeeft
 „gekant was tegen zyne belangen. Hy, Am-
 „basfateur, verzogt hierom, dat men hem
 „wilde mededeelen, 't gene hy, desaangaan-
 „de, aan den Koning, zynen Meester, zou
 „moeten berigten; in hoope, dat hy hem zou
 „kunnen verfterken in de gevoelens, waarin
 „hy, ten hunnen opzigte, was, en hem geens-
 „zins doen denken, dat zy in eene zeer kwaad-
 „de gefteeldheid waren, ten opzigte van zyne
 „Majesteit (t).”

1681

Op dit Gefchrift, antwoordden de Staaten, De Staaten verdedigen het fluiten van dit Verdrag.
 na verloop van flegts drie dagen „dat zy op-
 „regtelyk konden verklaaren, hooge agting
 „te hebben voor de eere van zyne Majesteits
 „vriendfchap, waarin de ingezetenen van den
 „Staat een groot deel hunner ruste en veil-
 „ligheid vinden konden; waarom zy ook,
 „van hunnen kant, alles aanwenden zouden,
 „wat men van goede en getrouwe vrienden
 „verwagten kon. Dat zy ook nog met leed-
 „wezen gevoelden de ongelukken, hun, in de
 „laafte jaaren, overgekomen: waarvan de
 „fmertelyke nafmaak hun, gewisfelyk, nog
 „veele jaaren byblyven zou; doch dat deeze
 „ongelukken, in hun gemoed, geenszins, had-
 „den uitgewischt de hoogagting, welke zy
 „altoos voor zyne Majesteit gehad hadden,
 „hebbende zy ook veel genoeg gefchept
 „uit de verzekering, welke de Koning hun
 „hadt gelieven te geeven van de eere van zy-
 „ne

(t) Zie Holl. Merc. van 1681. bl. 240-242.

2681. , ne genegenheid. Dat zy, wyders, in alle
 „ opregtheid, beruigen konden, geene ver-
 * di. eide- „ bindtenisfen gemaakt te hebben, die * regt-
 hyl. „ ftreeks aanloopen zouden tegen de belan-
 „ gen van zyne Majesteit, en dat zy, hierom,
 „ met de uiterfte verwondering, vernomen
 „ hadden, hoe het gedrag, welk zy thans,
 „ in het een of in het ander opzigt, hielden,
 „ hen wederom zou kunnen inwikkelen in ee-
 „ nen oorlog, die hun, veelligt, zo veel na-
 „ deels zou kunnen toebrengen, als de jong-
 „ fte gedaan hadt. Dat zy van de goedheid
 „ en regtvaardigheid van zyne Majesteit niet
 „ konden verwagten, dat hy zig gehoond re-
 „ kenen zou, om dat een Staat, dien hy de
 „ eer deedt van voor vry te erkennen, ver-
 „ bonden floot, welken eeniglyk ftrekten,
 „ om de Ingezetenen deezer Landen te be-
 „ waaren by hunne Vryheid en Godsdienst,
 „ en by de Vrede, die God hun verleend hadt;
 „ alzo zy zig, in zulk een geval, ontbloot
 „ zouden moeten agten van een der voor-
 „ naamfte voorregten van eenen vryen Staat.
 „ Dat zy voor zyne Majesteit konden noch
 „ wilden verbergen, hoe zy, op den tien-
 „ den van Wynmaand, met den Koning van
 „ Zweeden, geflooten hadden zekere Over-
 „ eenkomst, zuiverlyk en eeniglyk ftrekkende
 „ tot bewaaring van de Nieuwmeegfche en
 „ Westfaalfche Vrede, van welke eerstgemel-
 „ de Vrede zyne Majesteit de voorwaarden
 „ zelve voorgefchreeven hadt, en welke hy
 „ alomme verklaarde te willen blyven onder-
 „ houden. Dat zy geene zwaarigheid maak-
 „ ten, om den Graave d'Avaux een Affchrift
 „ de-

„deezcr overeenkomst ter hand te doen stel- 1681:
 „len, wel bewust, dat men 'er niets in zou
 „konnen vinden, welk men, met eenigen
 „schyn, zou konnen aanzien als eene ver-
 „bindtenis tegen Frankryk, of waaruit, by
 „gevolge, zou konnen getrokken worden,
 „dat de Staaten altoos gereed waren, om de
 „partyen te omhelzen, welken meest gekant
 „waren tegen de belangen van zyne Maje-
 „steit. Dat zy ook niet konden gelooven,
 „dat zyne Majesteit gaarne zou worden aan-
 „gezien voor eenen Vorst, die zulke Prinzen
 „en Staaten, welken de gemelde Vrede wil-
 „den onderhouden, aanmerken zou, als zy-
 „ne vyanden. Dat zy, hierom, vertrouwen-
 „den, dat zyne Majesteit, de geslooten' O-
 „vereenkomst gezien hebbende, oordeelen
 „zou, dat het 'er zo verre af was, dat zy
 „verbindtenisfen zouden hebben aangegaan,
 „*regtsreeks* slydende met de belangen zyner
 „Majesteit; dat zy veeleer moesten gehou-
 „den worden, met hem samen te stemmen,
 „in 't gene hy verklaarde voor te hebben,
 „de behoudenis, naamlyk, van de rust en vre-
 „de van Europa. Zy verwagttten, derhalve,
 „over zulk een Christelyk oogmerk, gepree-
 „zen te zullen worden van zyne Majesteit,
 „en aangezien als zyne goede en gediensfige
 „vrienden, die voor de eer van zyne vriend-
 „schap zo hoog eene agting hadden, als hy
 „eischen kon (*u*).” Van dit antwoord werden
 affchriften gezonden aan de Hoven van Lon-
 den, Koppenhagen en Berlyn, en men vindt
 niet,

(u) Resol. Gener. *Martis* 11 *Novemb.* 1681.

1681.

niet, dat de graaf d'Avaux de Staaten verder, om het sluiten der Overeenkomst met Zweden gemoeid heeft (y). Ook verhaalt hy zelf, dat hem zulks, door den Koning, zynen Meester, verboden was (w).

Aanmerking op der Staaten antwoord.

* directelyk.

† indirectelyk.

Doch of het Fransche Hof voldaan geweest zy, over het antwoord der Staaten, mag men, met reden, in twyfel trekken. Immers het begreep, hoe voorzigtig en beleefd het ook opgesteld ware, geene andere verklaring, dan dat het geslooten Verbond niet * *registreers* gekant was tegen de belangen des Konings van Frankryk. Men schieen, derhalve, genoegzaam toe te geeven, dat het kon geagt worden, † *van ter zyde*, ten zynen nadeele, te zullen kunnen strekken, indien hy voortvoer, inbreuk te doen op de geslooten' Vrede. De Staaten toonden dus, dat zy eerbiedig en heusch handelen konden met Frankryk, zonder krenking van de opregtheid: doch hunne opregte Verklaring zelve moest den Koning versterken in het misnoegen, welk hy reeds tegen hen opgevat hadt.

XVII. Ver-scheiden voorval- len, die voor on- lust tus- schen Frankryk en dee- zen Staat

Ook waren 'er, omtrent deezen tyd, nog andere dingen gebeurd, die geschapen schie- nen, dit misnoegen te zullen doen toenee- men. Lodewyk de XIV, in oorlog geraakt zynde met die van Algiers, hadt den Staaten, in Slagtmaand, doen aanzeggen „ dat hy van „ meening was, eenige schepen te zenden „ naar de Middellandsche zee, die last zouden „ hebben, om ook de schepen der ingezetenen „ van

(y) Holl. Merc. van 1681. bl. 246.

(w) Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 135.

„van deezen Staat aan te tasten en weg te neemen, indien zy bevonden werden, den Algieriynen Krygsbehoefsten of andere *Contra-bande* goederen toe te voeren, waarvan hy hen egter wel vooraf wilde waarschuwen, op dat zy 'er tegen waaken mogten." Men gaf van deeze waarschuwing, terstond, kennis aan de Kollegien ter Admiraliteit (x). Doch 't is gemakkelyk te bespeuren, dat hieruit verscheiden' zwaarigheden voor de scheepvaart deezer Landen te dugten waren. By het jongste Verdrag, met de Porte geslooten (y), was bestemd, dat de ingezetenen van den Vereenigden Staat de Algieriynen zouden moeten voorzien van Krygsbehoefsten. 't Kon, derhalve, naauwlyks anders zyn, of eenige Koopluiden moesten hiervan hun werk maaken, en gevaar loopen om in de handen der Franschen te vallen, die, waarfchynlyk, ook zulke schepen zouden aantasten, welken Krygsbehoefsten naar Spanje voerden, onder voorwendfel, dat men 't, mogelyk, op Algiers gemunt had: 't welk merkelyke onlust te wege brengen kon. Voorts, was 'er, onlangs, ook geschil met Frankryk ontstaan, over 't regt der Vlagge. De *Graaf van Styrum*, met twee Staatfche Oorlogfchepen, eene Koopvaardyvloot naar Smirna geleidende, lag, op den vierden van Herfstmaand, op de reede van Livorno, toen de *Hertog van Montemar*, met tien Fransche galeien derwaards gezeild, zig verwonderd toonde, dat de Staatfchen 's Konings vlag de gewo-

1681.
—
doen vreezen. Frankryk waarfchuwt de Staaten tegen den handel op Algiers.

Vershil over 't regt der Vlagge met eenige Fransche galeien.

(x) Holl. Merc. van 1681. bl. 249.
(y) Zie hier voor, bl. 54.

1681. woone eer niet beweezen. Hy deedt dan den Graave van Styrum vraagen, *of hy de Vlag der Fransche hoofdgaleie niet kende, en waarom hy ze niet gegroet hadt?* Styrum, 't zy hy twyfelde, of Frankryk zo veel eers, op deeze kust, toekwame, 't zy hy dagt, dat zyne Oorlogschepen niet gehouden waren, galeien te groeten; draalde nog eene poos, eer hy den Hertoge van Montemar genoeg gaf. Montemar, midlerwyl, den wind van Styrum zoekende te winnen, bereidde zig, om hem aan te tasten. En men vreesde nu voor een gevegt, toen Styrum zig door den Bevelhebber van Livorno liet overhaalen, om de Fransche Vlagge met negen schooten te vereeren. De Koning van Frankryk, tyding van 't gebeurde gekreegen hebbende, deedt over den Graave van Styrum klaagen, in den Haage, eischende, dat hy gestraft werdt. De Staaten verbonden zig hieroe, in geval Styrum bevonden mogt worden, zig schuldig gemaakt te hebben aan eenige oneerbiedigheid, omtrent 's Konings vlagge; waarnaar zy onderzoek doen zouden. Ten zelfden tyde, dedden zy allen hunnen Bevelhebberen ter zee aanzeggen, dat zy de Koningklyke Vlagge van Frankryk, met de vereischte eere, zouden hebben te bejegenen. Doch met het onderzoek naar 't gebeurde voor Livorno, werdt een' geruimen tyd gedraald (z). De Staaten van Holland beslooten in 't volgende jaar, de zaaken ter algemeene Staatsvergaderinge zulks te beleiden, dat den Hoofdbevelhebberen over 's Lands Oorlogschepen mogt aangefchreeven

(z) Holl. Merc. van 1681. bl. 246-249.

ven worden, dat zy der Franfche vlagge ge- 1681.
lyke eer zouden hebben te bewyzen, als zy
der Engelsche, buiten de zogenaamde Bri-
tannifche zee, en der Spaanfche gewoon wa-
ren aan te doen (a). 't Gebeurde met den
Graave van Styrum, fchynt, federt, vergeten
te zyn.

Nog viel 'er op 't einde des jaars, iet voor, XVIII.
waaruit verwydering tufchen Frankryk en dee-
zen Staat gefield werdt. Een Franschman, in
't gemeen *Graaf van Serdan*, of *van S. Paul*
genoemd, hadt zig, federt eenige jaaren, te
Amftterdam, nedergezet, en het Burgerregt
verkreegen. Men vernam zulks, eindelyk, aan
't Franfche Hof, daar hy aan fnoode misdry-
ven fchuldig gehouden werdt: en in 't begin
van Wintermaand, kwamen 'er negen dragon-
ders met een' Luitenant aan 't hoofd, uit de
bezetting van Yperen, herwaards, met last,
om den Franschman, heimelyk, te ligten, en
naar Frankryk te voeren. Doch alzo men,
hier, de lugt van hun oogmerk gekreegen hadt,
werden zy, te Rotterdam, gevat, naar den Haa-
ge gevoerd, en voor 't Hof te regt gefield. D'A-
vaux deedt, terftond, zyn best, om hen te doen
ontflaan: niet fchroomende, in een Gefchrift,
ter algemeene Staatsvergaderinge overgele-
verd, rondelyk, te erkennen, dat zy herwaards
gekomen waren, om 's Konings bevelen uit te
voeren; en vorderende, dat men ze, om deeze
reden, op vrye voeten ftede (b). De Staaten
toonden zig, over de verklaring en eifch des
Am-

XVIII.
De Ko-
ning van
Frankryk
zendt
een' Lui-
tenant
met ee-
nige dra-
gonders
af, om
iemand
uit Am-
ftterdam
te ligten.

Gefchil,
hieruit
ontftaan.

(a) Refol. Holl. 4 Juny 1682. bl. 264.

(b) Zie Holl. Merc. van 1681. bl. 249-251.

1681. Ambafadeurs , ten hoogfte, verwonderd. ^t
 „ Speet hun zeer, zeiden ze, dat zyne Ma-
 „ jefteit zo geringe agting voor hun geliefde
 „ te hebben, dat hy goedvondt, hun, door zy-
 „ nen Ambafadeur, te doen bekennen, hoe
 „ hy last gegeven hadt, om, uit eene der voor-
 „ naamfte Steden van Holland, met geweld,
 „ te doen ligten en vervoeren een' Perfoon,
 „ die, aldaar, jaaren agtereen, burger en in-
 „ wooner geweest was, zonder ooit te vooren
 „ over deezen Perfoon te hebben doen klaagen;
 „ en dat hy nu vorderde, dat de Staaten de on-
 „ derneemers van deezen aanflag den gewoo-
 „ nen Regter onttrokken. Zy hadden, im-
 „ mers, te vooren, geene zwaarigheid ge-
 „ maakt, om iemant, die befchuldigd werdt
 „ een' vergiftiger te zyn, op 't verzoek van zy-
 „ ne Majefteit, in hegtenis te neemen, en hem
 „ over te leveren. Men hadt zig, derhalve,
 „ ook in dit geval, aan hun moeten vervoeg-
 „ gen. En zy lieten 't aan 't hoogwys oordeel
 „ van zyne Majefteit zelve, welke gevolgen
 „ het hebben zou op de rust en veiligheid van
 „ alle Vorften en Staaten, zo vreemde Mo-
 „ gendheden diergelyke dingen ondernamen,
 „ in eens anders gebied; de luiden aldaar den
 „ gewoonen Regter zoekende te onttrekken,
 „ onder deksel of aanwyzing, dat zy 't fluk,
 „ waarover zy te regt gefeld werden, op hun-
 „ nen last, ondernomen hadden.” Voorts, wee-
 „ zen zy den Ambafadeur aan de Staaten van
 „ Holland, voor welker Geregthof, de zaak in
 „ gefchil behoorde, en gebragt was (c).

D'A.

(c) Refol. Gener. Domin. 7 Decemb. 1681.

D'Avaux leverde, terftond hierna, ter Ver- 1681:
 gaderinge van Holland, een Vertoog over, ———
 waarin hy verzekerde „ dat, hoe genegen de Vertoog
 „ algemeene Staaten ook fchynen mogten, om van d'A.
 „ geene luiden te befchermen, die zig te vaux aan
 „ gen zyne Majesteit van Frankryk vergree- de Sta-
 „ pen hadden; de Heer van Beuningen, Bur- ten van
 „ gemeester van Amsterdam, nogtans, gewei- Holland.
 „ gerd hadt, deezen perfoon over te leveren;
 „ te gelyk afkeurende, dat men, voorheen,
 „ den vergiftiger, waarvan de algemeene Staa-
 „ ten gewaagden, overgeleverd hadt. Ook
 „ zou gemelde van Beuningen zig ligtelyk her-
 „ inneren konnen, hoe hy, door hem, Amb-
 „ basfadeur, verzogt zynde, de zaak geheim
 „ te willen houden, hem, naderhand, ver-
 „ klaard hadt, dat hy 'er alleenlyk van hadt
 „ gefproken, met eenen Afgevaardigden van
 „ Amsterdam in de Gekommitteerde Raaden,
 „ op dat deeze zig kanten zou tegen een ver-
 „ zoek, tot de overlevering van den Perfoon
 „ in gefchil, zo dra het, ter Vergaderinge van
 „ Holland, voorgesteld werdt. Men kon hier-
 „ uit afneemen, of hy, d'Avaux, geene reden
 „ hadt, om den misdaadiger niet openlyk op
 „ te eifchen. Eindelyk, herhaalde hy zyn ver-
 „ zoek om 't ontfslag der gevangenen, welker
 „ zaak wel verdiende ryfelyk overwoogen te
 „ worden, midts men, ondertusfchen, de regts-
 „ pleeging, tegen hen begonnen, deedt ftaa-
 „ ken: 't welk hy vertrouwde, dat zy, uit ag-
 „ tinge voor den Koning, zynen Mecster,
 „ niet zouden weigeren, al ware 't fchoon, dat
 „ deeze gevangenen bevonden mogten wor-
 „ den,

1681. „ den , de ſchuldigſte luiden ter weereld te
 „ zyn (d).”

Ant-
 woord
 dier
 Staaten.

De Staaten van Holland, door den Raad-
 penſionaris Fagel en eenige andere Leden hun-
 ner Vergaderinge, met den Graave d'Avaux,
 doen ſpreeken, en derzelve verlag gehoord
 hebbende, zeiden den Ambaſfadeur aan „ dat
 „ zy altoos den uiterſten afkeer hebben zou-
 „ den van luiden, die eenigen toelig zouden
 „ willen maaken, op het leeven van Koningen
 „ of Vorſten; en dat zy zulke luiden nimmer
 „ in hunne beſcherming zouden neemen. Doch
 „ dat het hun ten hoogſte bedroefde, dat zy-
 „ ne Majesteit van Frankryk bekende, laſt
 „ gegeven te hebben, tot het ligten, uit eene
 „ der binnenſte Steden van Holland, van een
 „ Perſoon, die, aldaar, veele jaaren burger
 „ geweest was, en over welke zyne Majesteit
 „ hun nimmer geklaagd hadt; onaangezien zy
 „ zig voorheen bereid genoeg getoond had-
 „ den, om hem, in diergelyke gelegenheden,
 „ te believen. Dat de Afgevaardigden der Stad
 „ Amſterdam, door hunne Edele Groot-Mo-
 „ gendheden, ondervraagd zynde, over 't ge-
 „ ne de Graaf d'Avaux zeide, ten hunnen op-
 „ zigte, voorgevallen te zyn, opregtelyk had-
 „ den verklaard, dat de Burgemeesters en Re-
 „ geerders der genoemde Stad, verzogt zyn-
 „ de te doen vangen een' Perſoon, die gezeid
 „ werdt aan verſcheiden' zwaare misdaden
 „ ſchuldig te zyn, zonder dat men hem noem-
 „ de, dit verzoek hadden gewezen aan de
 „ Vergadering der Staaten, alwaar zy, op
 „ hun-

(d) Holl. Moſt. van 1681, N. 257.

„ hunne beurt, hun gevoelen zouden inbren-
 „ gen. Dat Burgemeester van Beuningen, hier-
 „ van, kennis hadt gegeven aan hem, die dit
 „ verzoek, uitnaame van den Graave d'Avaux,
 „ gedaan hadt, en dat hy aan den Afgevaar-
 „ digden van Amsterdam in de Gekommitteer-
 „ de Raaden niet anders gezeid hadt, dan dat
 „ hy moest bezorgen, dat, op zulk een ver-
 „ zoek, indien 't geschiedde, niet beslooten
 „ werdt, zonder de famenroepinge der Ver-
 „ gaderinge van Holland. Dat zy, ten opzigt
 „ der gevangenen, het regt zynen gang zou-
 „ den moeten laten gaan, onaangezien hy,
 „ Ambasfadcur, openlyk, erkende, dat zy, tot
 „ het gene zy hadden ondernomen, last had-
 „ den van den Koning, zynen meester. Lui-
 „ den, die bestonden, de gemeene rust en vei-
 „ ligheid van een ander Land te schenden,
 „ door het ligten en vervoeren van deszelfs
 „ ingezetenen, maakten zig strafbaar, al kon-
 „ den ze toonen, last te hebben van eenige
 „ uitheemsche Mogendheid; of al werden ze,
 „ door zulk eene Mogendheid, opgeëischt.
 „ Ware 't anders, dan zouden de ingezete-
 „ nen van alle Staaten gesteld worden buiten
 „ de bescherming hunner hooge Overheid, en
 „ zy en hunne Overheid zouden gebragt zyn
 „ onder 't gebied van eenen vreemden, die in
 „ hun Land niets te zeggen hadt. Hunne E-
 „ dele Groot-Mogendheden ook zouden hun-
 „ ne ingezetenen bloot stellen, voor ééne niet
 „ flegts, maar voor alle uitheemsche Magten,
 „ om dat het gene men aan eene toestondt,
 „ aan eene andere, met geene reden, gewei-
 „ gerd zou kunnen worden. Ook konden zy

1681.

„ zy.

1681.

„ zyner Majesteit geen grooter ongelyk aan-
 „ doen, dan door de onderstelling, dat hy
 „ zulk een' grondregel zou willen goedkeu-
 „ ren. Zy zouden 't nimmer doen. En hoe
 „ gaarne zy zyner Majesteit zouden willen
 „ believeu, werden zy, in het tegenwoordig
 „ geval, wederhouden, door de pligten, met
 „ welken zy aan hunne ingezetenen verbou-
 „ den waren, voor welker rust en veiligheid,
 „ zy boven al hadden te zorgen, terwyl zy,
 „ in andere gevallen, bereid bleeven, om zy-
 „ ner Majesteit al de beleefdheid en toegee-
 „ vendheid te bewyzen, welken hy van eerly-
 „ ke en getrouwe vrienden zou kunnen vorde-
 „ ren (e).”

Uitslag
 van dit
 gefchil.

In gevolge van het besluit der Staaten, in dit antwoord begreepen, ging het Hof voort met de Regtspleeging tegen de gevangenen, die, op den twaalfden van Wintermaand, gevonnist werden, de Luitenant om onthalsd te worden, en de gemeenen, om tien jaaren in 't Rasphuis te zitten. Men hadt alles gereed gemaakt, om dit vonnis uit te voeren. Op de strafplaats, stondt reeds eene kist, met zwart laken bekleed, voor den Luitenant. Doch, kort na dat de veroordeelden hunne sententie hadden hooren leezen, werdt hun allen, uit naame der hooge Overheid, vergiffenis aangekondigd (f). 't Zy dat de Staaten medelyden hadden met het geval der gevangenen, 't zy dat zy oordeelden, op deeze wyze, te gelyk aan 't regt voldaan, en den Koning van Frankryk genoegengegeven te hebben.

In

(e) Resol. Holl. 9, 10 Dec. 1681. bl. 562, 568. Aant. van een Regent van Delft 9, 10 Decemb. 1681. MS.

(f) Holl. Merc. van 1681. bl. 256.

In 't volgende jaar, ontftondt 'er ook een gefchil van klein belang. De Graaf d'Avaux, voorhebbende, zo men dagt, den Staaten de geboorte eens Hertogs van Bourgondie bekend te maaken, verzogt, tot het openbaar gehoor ingeleid te worden, door de Poort, die op het Buienhof, in den Haage, uitkomt, en die, onder het Stadhouderlyk bewind, voor niemant dan voor de Stadhouders, geheel plag geopend te worden, waarom zy, gemeenlyk, *des Stadhouders Poort* genoemd werdt. Doch de Staaten, zulks houdende voor eene nieuwigheid, die hen, ligtelyk, in moeilykheden zou konnen inwikelen met andere uitheemsche gezanten, floegen zyn verzoek, heuschelyk, af (*g*): 't welk hy zo kwalyk nam, dat het begeerde gehoor, geheellyk, agterbleef (*h*).

Doch terwyl deeze en diergelyke voorvallen de verwydering, tusschen het Fransche Hof en deezen Staat, schein te moeten doen toeneemen, was 'er ook eenig misnoegen ontftaan met Engeland, ter gelegenheid van den ouden twist, wegens den handel in de Indien: 't welk oorzaak was, dat sommige Engelschen brieven van Schâverhaalinge verwierven tegen de ingezetenen der Vereenigde Gewesten. Doch hierop volgde luttel (*i*), ter oorzaake van de verdeeldheid in 't Ryk, die dagelyks aanwies.

Het Huis der Gemeenten hadt, in den aanvang deezes jaars, wederom, zyn werk gemaakt, om den Koning over te haalen, dat hy zy-

1681.

De Staaten weigeren d'Avaux, door des Stadhouders Poort, ter gehoor te ontvangen.

XIX. Misnoegen met Engeland.

Voorslag, in 't Huis der Gemeenten, om

(*g*) Resol. Gener. *Juris* 20 Aug. 1682. Resol. Holl. 12, 20 Aug. 1682. *H* 421, 435.

(*h*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 227 *en*z.

(*i*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 15.

1681. zynen broeder, den Hertog van Jork, onbekwaam verklaarde, om hem op te volgen. Men was 't, hier te Lande, genoegzaam eens met het Huis der Gemeenten. En men twyfelde niet, of de Prins van Oranje zou gaarne gezien hebben, dat de Hertog, zyn Schoonvader, verfteken geworden was van 't Regt tot de opvolginge in 't Ryk (*k*). Immers, de Raadpensionaris Fagel zondt den Koning, door den Ambassadeur Sidnei, een Geschrift toe, waarin hy, als uit naame der Staaten, beweerde „ dat de „ Koning den Hertog de hand niet boven 't „ hoofd houden kon, zonder 'er de belangen „ van gantsch Europa aan op te offeren (*l*).” Doch Karel de II was niet te beweegen. Men sloeg, daarna, in 't Huis der Gemeenten, eenige middelen voor, door welken, men de zwaarigheden, die uit de opvolginge des Hertogs gevreesd werden, meende te zullen konnen voorkomen. Onder anderen, begeerde men „ dat de Hertog van Jork, geduurende „ zynleeven, vyfhonderd mylen, buiten 't Ryk „ gebannen zou worden; dat de Regeering, „ midlerwyl, aan eenen Regent zou staan; dat „ men de Prinses van Oranje voor Regente „ verklaaren zou; die, zonder kinderen overlydende, of alleen minderjarige kinderen „ nalaatende, door de Prinses Anna, zou opgevolgd worden; dat men den Prins en de „ Prinses van Oranje, by eede, zou doen be- „ looven, dat zy deeze schikking zouden naar- „ komen, en dat men, van deezen eed, aan- „ te-

of om, ingeval hy opvolgde, de Prinses, of Prins van Oranje tot Regent aan te stellen.

(*k*) *Polyz Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 149.*

(*l*) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 118 & suiv. RAPIN Tom. IX. p. 510.*

, tekening houden zou , in Engeland (*m*).” 1681.
 Sommigen waren van gedagten , dat men den Prins van Oranje zelven tot Regent moest aanstellen , en men meende , dat de Koning hiervan niet vreemd geweest zou zyn (*n*). Doch de meeste Leden van 't Huis der Gemeenten neigden voor de volstrekte uitfluiting van den Hertoge van Jork. Men ontwierp hiertoe een' *Bill* , die reeds eens in 't Huis der Gemeenten gelezen was , zonder dat 'er zig meer dan één Lid tegen hadt verklaard ; wanneer de Koning , ziende waarop men 't gemunt hadt , het Parlement scheiden deedt (*o*). Sedert , beriep hy geen ander ; en regeerde , den overigen tyd zyns leevens , geheel willekeurig. De Prins van Oranje hadt , gelyk wy reeds , in 't voorbygaan (*p*) , gemeld hebben , in den Zomer deezes jaars , een' keer naar Engeland gedaan , waarvan men 't eigenlyk oogmerk nooit regt geweeten heeft. Hy verhaalde , op zyne wederkomst , dat hy Koning Karel gezogt hadt te beweegen , om zig openlyk te verklaaren , tegen 't gedrag van Frankryk , in de Spaansche Nederlanden (*q*). Vast gaat het , dat hy zyn werk ook gemaakt heeft , om vrienden te winnen aan 't Hof en onder 't volk. De Stad Londen verzogt hem ter maaltyd , aan 't huis van den Lord Major. Doch hy sloeg dit verzoek , heuschelyk af (*r*) , om den Koning , die

(*m*) Rapin Tom. IX. p. 510.

(*n*) BURNET Vol. I. p. 496. *Negotiat. du Comte d'AVAUX* Tom. I. p. 149.

(*o*) RAPIN Tom. IX. p. 520.

(*p*) *Bladz.* 60.

(*q*) *Secr. Refol. Holl.* 21 Aug. 1681. V. Deel, bl. 39. *Viez* *Negotiat. du Comte d'AVAUX* Tom. I. p. 159, 162, 165.

(*r*) *Misiven van den Ambasl. van CITTERS van 26 July en 1 Aug. 1681. O. S.*

1681. die thans op de Regeering van Londen misnoegd was, niet te zeer te stooten, en keerde, binnen drie weeken, in Holland te rug.

XX. De Vesting Schenkenschans, in den jongsten Schenkenoorlog, door de Franschen, op deezen Staat, schans veroverd geweest zynde, was, na 't sluiten der wordt den Vrede van den jaare 1673, tusfchen Frankryk Staaten en den Keurvorst van Brandenburg, deezen overgelyverd. laatsten, die 'er van ouds regt op meende te hebben, in handen gesteld (s). De Staaten, die deeze Vesting gestigt, en negentig jaaren lang in bezit gehad hadden, oordeelden, dat hun veel gelegen was aan het herkrygen eener Sterkte, die, staande daar de Ryn en Waal zig van een scheiden, den toegang opende naar de Betuwe en de Veluwe beide. Zy hadden, hierom, alfedert verscheiden jaaren, met den Keurvorst, over de herlevering van Schenkenschans gehandeld (t): en, in 't jaar 1673, was men overeengekomen, dat de Keurvorst den Staaten de Vesting, met het opperst gezag over den grond derzeive, zou afstaan (u). Doch 't liep aan, tot in Oogstmaand deezes jaars 1681, eer de grenzen behoorlyk geregeld waren. Toen werdt de Vesting den Staaten overgeleverd, die 'er, terstond, eenige vendels deeden intrekken, en, naderhand, de Plaats merkeelyk versterkten (v), hoewel zy, door het verzanden der stroomen, thans, van minder aanbelang was, dan zy oudtyds plag te zyn.

De

(s) PUFFENDORF de Reb. Geft. Frid. Willh. *Libr.* XII. §. 32. p. 713.

(t) PUFFENDORF *Libr.* XIV. §. 42. p. 360.

(u) PUFFENDORF *Libr.* XVI. §. 57-59. p. 1023, 1024. en hier voor, XIV *Deel*, bl. 172.

(v) Holl. Merc. van 1681. bl. 256.

De onderhandelingen te Kortryk , over de eifchen van Frankryk op een gedeelte der Spaanfche Nederlanden , werden , midlerwyl , vervolgd . Men leverde Vertoog op Vertoog over , van wederzyde , zonder dat men 't eens kon worden . Lodewyk de XIV , zynen eifchen gewigt byzetten willende , begon , met den aanvang des jaars 1682 , Luxemburg naauwer te befluiten (w) . De Koning van Groot-Britanje en de Staaten deden , door hunne Gezanten , van tyd tot tyd , Vertoogen aan 't Franfche Hof , om Koning Lodewyk van handelwyze te doen veranderen . Doch hy antwoordde , dat zyne eifchen redelyk waren , en dat men , de behoudenis der Vrede begeerende , Spanje moest overhaalen om hem voldoening te geeven , en , in plaats van 't gene hy in de Nederlanden vorderde , Navarre , Biskaje of Katalonie af te flaan . Maar de Spaanfchen hadden hier geene ooren naar . De Koning van Frankryk verklaarde toen , dat hy zig met Luxemburg zou laaten genoegen , en deeze aanbieding gaf den Koning van Groot-Britanje aanleiding , om den Heer *Chudleigh* te zenden naar den Haage , om , op den voet derzelve , te gelyk met de Staaten , een Verdrag tuffchen Frankryk en Spanje te bemiddelen . De Staaten verftonden egter , dat men , ten zelfden tyde , de gefchillen , die tuffchen het Duitfche Ryk en Frankryk nog open ftonden , en over welken men , op eene byeenkomst te Frankfort , handelde , behoorde by te leggen (x) .

1682.

XXI.
Vervolg
der hand-
delinge
over de
eifchen
van
Frankryk
op een
deel der
Spaan-
fche Ne-
derlanden.

De

(w) DANIEL Journal , p CXL.

(x) Refol. Gener. Luna 23 Maart 1687. Sec. Refol. Hoff. 5, 7, 20, 25 Maart V. Deel, bl. 106, 118, 120, 124.

1682.

De Spaansche Gezant, de Fuen Major, zig van deeze handeling niets goeds voorspellende, hieldt, ondertusfchen, fterk aan by de Staaten, om agtduizend man, die zy, gedeeltelyk volgens de Verdragen, der Kroone van Spanje moesten leveren, wanneer dezelve beoorloogd werdt. Zyne Hoogheid verftondt, dat men Spanje hierin genoeg geeven moest, en drong 'er fterk op, ter Vergaderinge van Holland. Doch de meeste Leden waren van andere gedagten (y). Men hieldt dan den Spaanschen Gezant voor, dat by 't Verbond van den jaare 1673, beraamd was, dat men, eer de beloofde byftand behoefde geleverd te worden, den weg van minnelyke onderhandeling zou mogen inftaan, om de begonnen'vyandlykheden te doen ophouden. Men verklaarde, daarbenevens, dat de Staaten tot zulk eene onderhandeling geneigd waren, en dat, hierin, te minder zwaarigheid ftak, om dat de Koning van Frankryk aangeboden hadt, dat hy, geduurende de handeling, gedoogen zou, dat Luxemburg van allerlei voorraad voorzien werdt (z). Doch kort hierna, kreeg men tyding, dat de blokkeering van Luxemburg opgebroken was. De Koning gaf voor, hiertoe bewoogen te zyn geworden, op het berigt, dat de Turken zig gereed maakten tot eene inval in Hongarye. Hy wilde, zeide hy, den Huize van Oostenryk gelegenheid geeven, tot het in 't werk ftellen van al deszelfs magt tegen

De blokkeering van Luxemburg wordt opgebroken.

(y) *Negociat. du Comte d'AVAUZ Tom. I. p. 203, 205. 207, 211.*

(z) *Refol. Gener. Lunn 23 Maart 1682.*

gen de ongeloovigen (*a*). Doch men heeft groote reden om te twyfelen, of hy zyne waare oogmerken niet geheim gehouden hebbe: en sommigen hebben te verstaan gegeven, dat hy de Turken, tot den inval in Hongarye, hadt aangemoedigd (*b*). Ten zelfden tyde, riep hy zyne Gevolmagtigden van Kortryk te rug: waardoor de onderhandelingen aldaar werden afgebroken. Ook oordeelde men deeze byeenkomst nutteloos aan 't Fransche Hof, alzo de Koning van Frankryk het gantsche geschil met Spanje, onlangs, aan de uitspraak des Konings van Groot-Britanje, die voor onzydig gaan wilde, verbleeven hadt (*c*). De handeling van Frankfort, tuschen het Keizerryk en Frankryk, werdt nog voortgezet, tot in Slagtmaand: wanneer de Fransche Gevolmagtigden, insgelyks, van hier, naar huis keerden, zonder iet geslooten te hebben (*d*).

Midlerwyl, hadt men den Koning van Spanje gezogt te beweegen, om den Koning van Groot-Britanje aan te neemen voor scheidsmā; doch het Spaansche Hof verschoof dit, heuschelyk, onder voorwendfel, dat'er de Keizer en de andere belanghebbende Mogendheden, vooraf, in behoorden te bewilligen. Men wist, of vermoedde reeds, in Spanje, dat het Engelsche Hof te naauw verbonden was met Frankryk, om onpartydige uitspraak te kunnen doen, over de hangende geschillen. De

XXII.
De
Spaan-
schen
maaken
zwaarig-
heid om
de ge-
schillen
met
Frankryk
te ver-
blyven
aan de
uitspraak

(*a*) DANIEL Journal, p. CXI. Negoc. du Comte d'AVAUX
Zom. I. p. 222.

(*b*) Poiez M:moir. de Brandenbourg, p. 170.

(*c*) Holl. Merc. van 1682. bl. 12-77.

(*d*) Holl. Merc. van 1682. bl. 81-112.

1682. Franſchen, eenige gevangenen bekomen hebbende in Vlaanderen, hielden dezelve in hegtenis, zonder dat *Otto Henrik, Markgraaf van Alkaretto, Savona en Grana*, die, onlangs, Landvoogd der Spaanſche Nederlanden geworden was, in de plaats van den Prinſe van Parma (e), kans zag, om ze te doen ontflaan, onaangezien hy, ten deezen einde, eene bezending gedaan hadt aan den Koning van Frankryk. De Spaanſchen deden, hierover, federt, klaagen, te Londen niet ſlegts, maar ook in den Haag, en ſcheenen dus de Staaten te willen betrekken in het Scheidsmanſchap, welk Frankryk alleen aan den Koning van Groot-Britanje verbleeven hadt. De Prins van Oranje hadt hen, zo men wil, hiertoe aangezet (f). Ook ſcheenen eenige andere Mogendheden te oordeelen, dat de Staaten zig meest moesten laaten gelegen zyn aan het vereffenen der gereezen' geſchillen (g). Doch ſommigen, meer of min gewonnen door Frankryk, verſtonden, dat zulks geſchieden moest, volgens den voet, door Koning Lodewyk beraamd. *Fredrik Willem van Diest*, buitengewoone Gezant des Keurvorſts van Brandenburg, leverde, ter algemeene Staatsvergaderinge, in Hooimaand, een Geſchrift over, waarin hy de Staaten zigt te beweegen, om zig, tot behoudenis der Vrede, te voegen by den Koning van Deenemarke en den Keurvorſt, zynen Meester. Hy hielt hun voor, „ dat niemant meer geleeden hadt, by de haastige Nieuwmeegſche Vrede, dan de Keur- „ vorst;

des Konings van Groot-Britanje.

Zy ſchynen 'er de Staaten te willen betrekken.

Vertoog van den Keur-Brandenburgſchen Gezant, om de Staaten over te haalen, dat zy de behoudenis der

(e) Holl. Merc. van 1682. bl. 77. 227.

(f) Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 225.

(g) Holl. Merc. van 1682. bl. 184-187.

„ vorst; doch dat zyne Doorlugtigheid, des- 1682:
 „ onaan gezien, deeze Vrede, nu ze geflooten
 „ was, begeerde te handhaaven. Eene onder- Vrede
 „ vinding van byna veertig jaaren hadt hem zoeken,
 „ geleerd, dat 'er, zelfs op den gelukkigen op de
 „ uitflag van eeren oorlog, gevoerd door Fransche
 „ fcheiden' Bondgenooten, tegen eenen mag- voor-
 „ tigen vyand, weinig flaats te maaken ware. waarden.
 „ Ook waren de zaaken, sedert het fluiten
 „ der Vrede, zo zeer veranderd van gedaante;
 „ dat het hervatten van den oorlog geheel
 „ ongeraaden fcheen. Toen de Vrede
 „ geflooten werdt, hadt de Keizer verfcheiden'
 „ Legers byeen aan den Rynftroom. 't Be-
 „ ftand met den Turk moest nog zes jaaren
 „ duuren. Gantsch Duitschland hadt Frankryk
 „ den oorlog verklaard, en was vereenigd met
 „ den Keizer. De Keurvorst, zyn Meester,
 „ hadt Frankryks Noordfche Bondgenooten
 „ geflaagen, en ftondt zig te vereenigen met
 „ de Deenfche, Lunenburgfche en Munfter-
 „ fche troepen, die 't overwinnen gewend wa-
 „ ren. De flag by Bergen in Henegouwen
 „ was voordeelig uitgevallen. Aan den Boven-
 „ Ryn, ftonden de Fransche zaaken zorgelyk.
 „ Straatsburg, daar men eenen aanzienlyken
 „ voorraad hadt konnen byeen brengen, om
 „ de wapenen te voeren in de Elzas en in het
 „ Franche Comté, behoorde nog tot het Duit-
 „ fche Ryk. In de vereenigde Gewesten, was
 „ de eerfte fchrik over: de huizen, landeryen,
 „ Obligatien en Aktien waren aan 't ryzen.
 „ Het Engelsche Hof was, meer dan ooit, ge-
 „ zind, om zig voor de Bondgenooten en te-
 „ gen Frankryk te verklaaren. En in deezen

1682.

„ stand der zaaken , hadden de Staaten egter
 „ konnen goedvinden eene afzonderlyke Vre-
 „ de te sluiten , opdat , zo zy verklaard had-
 „ den , hunne ingezetenen , die , door verloop
 „ van den Koophandel , geduurende den oor-
 „ log , veel geleeden hadden , wederom een
 „ weinig op hun verhaal komen mogten. Maar
 „ tegenwoordig waren 's Keizers oudste en bes-
 „ te troepen afgedankt. 't Bestand met den
 „ Turk liep ten einde. De muiters in Hon-
 „ garye waren nog niet te ondergebragt. De
 „ Keurvorsten neigden tot Vrede , en hadden
 „ beslooten , op de Fransche voorlagen , in
 „ onderhandeling te treden. De andere Vor-
 „ sten waren nog tot geen besluit gekomen.
 „ 't Ryksleger was in geringen staat , en be-
 „ stond meest uit ongeoeffend Volk : en 't
 „ was twyfelagtig , of de Krygsbevelhebbers
 „ en soldaaten genoeg op elkanderen vertrou-
 „ wen zouden. Duitschland , door menigvul-
 „ dige Winterlegeringen , togten , hertogten
 „ en brandschattingen , afgemat , gevoelde
 „ nog , zo wel als deeze Staat , de smertelyke
 „ naweeën van den jongsten oorlog. De vaste
 „ goederen golden , daar en hier , minder dan
 „ ten tyde van het sluiten der Vrede. Wat de
 „ belastingen in de byzondere Gewesten op-
 „ bragten , en hoe 't met den Koophandel , de
 „ ziel van alles , gesteld ware , konden hunne
 „ Hoog-Mogendheden beter weeten dan hy.
 „ De Koning van Deenemarke , die een talryk
 „ Leger op de been hadt , verklaarde zig nog-
 „ tans voor de Vrede. Zo deedt ook de Ko-
 „ ning van Groot-Britanje. 't Was , derhalve ,
 „ ligtelyk te zien , dat 'er nu veel meer gevaar
 „ stee-

„ steeken zou, in het wederopvatten der wa- 1682.
 „ penen, dan 'er gelegen geweest zou zyn in
 „ het voortzetten van den oorlog, ten tyde
 „ van het fluiten der Vrede. Hierby kwam nog
 „ in aanmerking, dat Straatsburg en de ande-
 „ re bezette Plaatsen moeilyk te herwinnen zou-
 „ den zyn. Keizer Karel de V. hadt, met een
 „ geoeffend Leger, den Franschen Mets niet
 „ kunnen ontweldigen (*b*), in eenen tyd, dat
 „ Frankryk, op verre na, zo magtig niet was,
 „ als tegenwoordig. In geval van oorlog, wer-
 „ den ook de Keurvorsten, Vorsten en Sten-
 „ den des Duitschen Ryks, ter wederzyde
 „ van den Rynstroom, door vyanden of vrien-
 „ den, bedorven. De Koophandel zou ver-
 „ vallen, of verlopen naar Gewesten, die vre-
 „ de hielden. Frankryk zou, naar alle waar-
 „ schynlykheid, wederom veel voordeels be-
 „ haalen, om dat men weinig hulp zou kunnen
 „ bekomen uit Duitschland, daar de Keurvor-
 „ sten tot vrede neigden, en de Vorsten ver-
 „ deeld waren. En hoe weinig 'er op den by-
 „ stand van Spanje te rekenen ware, hadt de
 „ jongste oorlog geleerd. 't Krygsvolk te on-
 „ derhouden, op kosten van de Stenden des
 „ Duitschen Ryks, zou veelligt niet stilzitten-
 „ de gedoogd worden, en deedt, in allen ge-
 „ val, geene afbreuk aan Frankryk. Alle dee-
 „ ze aanmerkingen hadden den Keurvorst tot
 „ vreedzaame gedagten bewoogen, en zou-
 „ den, vertrouwde hy, ook de Staaren doen
 „ neigen tot vrede, waartoe zy, dit wist hy,
 „ van zelve gezind waren. Gezindheid tot
 „ vre-

(*b*) Zie V. Deel, bl. 370.

1682.

„ vrede voldeedt egter niet. Men moest,
 „ daadelyk, de hand slaan aan 't bevorderen
 „ der Vrede. Want, naardemaal zy, onaan-
 „ gezien deeze hunne gezindheid, indien de
 „ oorlog, in Duitschland en in de Spaansche
 „ Nederlanden, ontfteken werdt, noodzaake-
 „ lyk in denzelven zouden ingewikkeld wor-
 „ den, zo behoorden zy, zyns oordeels, mid-
 „ delen ter hand te slaan, om de Vrede te be-
 „ waaren, en zig, ten dien einde, voegen met
 „ zyne Majesteit van Deenemarke en met zy-
 „ ne Keurvorstelyke Doorlugtigheid, om, ne-
 „ vens hen, de gefchillen met Frankryk, in-
 „ der minne, te doen byleggen, waartoe hy
 „ hen, ten besluite, op 't ernstigst, verzogt
 „ en vermaande (i).”

De Kei-
 zer en
 Spanje
 treden
 in 't Ver-
 drag van
 Bondge-
 noot-
 schap.

De Deensche Gezant, *Simon van Peikum*,
 ondersteunde de poogingen van den Keur-
 Brandenburgschen (k). Beide scheenen ze te
 onderstellen, dat de Staaten tot oorlog neig-
 den. Het sluiten der Overeenkomst met Zwee-
 den hadt gelegenheid gegeven tot deeze ge-
 dagten. De Staaten hadden, al vroeg, aange-
 houden by den Keurvorst van Brandenburg,
 om in deeze Overeenkomst te treden. Ook
 hadden ze 'er andere Duitsche Vorsten toe ge-
 zocht te beweegen. Doch niemand hadt, tot
 hiertoe, dit Verbond omhelsd, dan Keizer
 Leopold, in Sprokkelmaand, en Karel de II,
 Koning van Spanje, in Bloeiamaand deezes
 jaars (l). De Keurvorst van Brandenburg werdt,
 mid-

(i) Zie Holl. Merc. van 1682. bl. 183.

(k) Holl. Merc. van 1682. bl. 103.

(l) *Vieuz Du MONT Coips Diplom. Tom. VII. P. II. p.*
 39, 22.

midlerwyl, zo wel als de Koning van Deenemarke, aangezocht, door Frankryk, om zig buiten 't Verbond te houden, en de Vrede te helpen bewaaren, op den voet, dien Frankryk voorgeslaagen hadt. En de Keurvorst neigde, inderdaad, naar de Fransche zyde. Alleenlyk verschilde, naar sommiger verhaal, het Fransche Hof met hem over de onderstandgelden, die Fredrik Willem vorderde, en Lodewyk de XIV. niet kon goedvinden toe te staan: hoewel my, van elders, gebleeken is (m), dat 'er, op den elfden van Louwmaand des jaars 1681, tusfchen Frankryk en Keur-Brandenburg, reeds een Verdrag getroffen was: welks inhoud egter, voor 't grootste gedeelte, geheim gebleeven, immers, niet tot myne kennisfe gekomen is. De Koning van Deenemarke was, over 't punt der onderstandgelden, ook in vershil met dien van Frankryk (n). En terwyl de twee Mogendheden met het Fransche Hof in onderhandeling waren, lieten ze de algemeene Staaten vermaanen, om zig met haar te vereenigen, tot bewaaring der Vrede. Men begreep, hier, ligtelyk, dat zulks niet zou kunnen geschieden, zonder Frankryk te veel in te willigen: waarom men kleine genegenheid toonde, om in de maatregels van Deenemarke en Keur-Brandenburg te treden. Het aarzelen der Staaten werdt, door de twee Mogendheden, immers in schyn, gehouden voor ongeneidheid tot vrede, waartoe zy hen, derhalve, kragtiglyk,

1682.

(m) Extrait du Traité de l'ence de Janv. 1681. entre La France & Brandebourg MS.

(n) PUFFENDORF Lib. XVIII. §. 74. p. 1167.

1682. deeden vermaanen. Het Vertoog van Van Diest, welk bondigst schieen te redekavelen, werdt, terstond, verspreid onder 't gemeen; hoewel de Prins van Oranje dit, zo sommigen schryven (o), zocht te beletten, dughtende, dat 'er de Landzaaten te sterk door zouden afschrikt worden van den oorlog, dien hy te geo moet zag, en minder schuwde dan de Staaten.

De Prins van Oranje verklaart den Keurbrandenburgschen Gezant dat hy tot vrede neigt, en op wat voer.

Nogtans, verklaarde zyne Hoogheid, ten dezen tyde, aan van Diest „ dat hy niet dan vre-
 „ de zocht; dat de Spaanschen gelyken zin had-
 „ den; doch dat, noch hy noch zy eene vre-
 „ de begeerden, die hun gelyk als van eenen
 „ overwinnaar zou opgedrongen worden. Dat
 „ thans de groote vraag was, of de nood elk
 „ dronge, om zig den wil van Frankryk te on-
 „ derwerpen, zonder tegenspraak. Dat men
 „ nooit gehoord hadt van zulk eene Vrede,
 „ als de Nieuwmeegsche geweest was. En dat,
 „ zo de Keurvorst zig de zaak aantrekken wil-
 „ de, men nu eene bestendige Vrede, op
 „ billyke voorwaarden, zou kunnen verkry-
 „ gen (p).” De Staaten, midlerwyl, geraad-
 „ pleegd hebbende op den voorslag van Van
 „ Diest, antwoordden hem „ dat zy nooit ge-
 „ dacht hadden, dat men noodig zou hebben
 „ geoordeeld, hen tot vreedzaame gedagten
 „ te vermaanen. Dat zy nogtans het oogmerk
 „ van zyne Keurvoestelyke Doorlugtigheid,
 „ om de Vrede in Europa te bewaaren, hoog-
 „ lyk pryzen moesten: zig verzekerd houdende,
 „ dat hy 'er zelf veel toe bybrengen kon.
 „ Dat

Ant-
 woord
 der Staa-
 ten, op
 het Ver-
 toog van
 den Keur-
 branden-
 burg-
 schen
 Gezant.

(o) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 73. p. 1166.

(p) PUFFENDORF *id.* *supra*.

„ Dat zy, in 't byzonder, gaarne zouden heb-
 „ ben gezien, dat hy zig begeben hadt in 't
 „ Verbond, tusfchen Zweeden en hen opge-
 „ regt, zonder eenig oogmerk, om iemants
 „ byzonder belang, *door Onderftandgelden* of
 „ Belastingen, te bevorderen, en zonder ie-
 „ mant ter weereld te beledigen, of in 't on-
 „ gelyk te ftellen: ook zonder voorneemen
 „ van ooit tot daadelykheden te komen, dan
 „ na dat men eerst den weg van minnelyke
 „ onderhandeling zou ingeflaagen zyn. Doch
 „ dat zy zo ongelukkig waren geweest, van
 „ zyne Keurvorfelyke Doorlugtigheid niet te
 „ hebben konnen beweegen, tot het aannee-
 „ men van zulk eene Christelyke en onnoze-
 „ le Verbindtenisfe. Dat zy niet willen door-
 „ dringen tot de *geheime oorzaaken van deeze*
 „ *weigeringe*, en van het *aangaan van andere*
 „ *Verbindtenisfen*; doch dat zy vertrouwden,
 „ dat zyne Keurvorfelyke Doorlugtigheid,
 „ die zo veel belang hadt als iemant, by de
 „ behoudenis der ruste in Europa, zyne maat-
 „ regels, *hoedanig dezelyen ook aan anderen*
 „ *voorkomen mogten*, met veel *voorzigtigheid*,
 „ genomen zou hebben. Dat het, wyders, on-
 „ noodig was, dat men hun herinnerde de
 „ rampen, in welken de jongfte oorlog hen
 „ gefort hadt. Zy zouden ze nog veele jaa-
 „ ren gevoelen: doch zy hadden tevens
 „ vertrouwd, dat de naauwkeurige kennis,
 „ welke zyne Keurvorfelyke Doorlugtigheid
 „ daarvan genomen hadt, mogt geftrekt heb-
 „ ben tot een bewys, dat hunne *onmagt* oor-
 „ zaak geweest was, dat zy niet langer had-
 „ den konnen voldoen de *zwaare onderftand-*

1682.

„ *gelden*, welken men hun *afgevergd* hadt, en
 „ verder *dagt te doen opbrengen*. Dat zy, in
 „ alle hunne ongelukken, God nog danken
 „ konden, dat zulken, die meest by de Vre-
 „ de verlooren hadden, en, veelligt, uit de
 „ gemaakte Verdragen, sterkst hadden kon-
 „ nen spreekken, van hunne opregte inzigten
 „ overtuigd geweest waren, en hun de min-
 „ ste verwytingen gedaan hadden. Hoog stel-
 „ den zy ook de veeljarige ondervinding van
 „ zyne Keurvorfelyke Doorlugtigheid, die
 „ hem geleerd hadt, dat Bondgenootschappen
 „ van weinig vermogen waren, tegen eenen
 „ magtigen en ontzaglyken vyand; doch zy
 „ wisten niet, dat iemant nog verklaard hadt,
 „ dat hy zig, door zyne magt en aanzien,
 „ meester wilde maaken van 't gene hy oor-
 „ deelde hem toe te komen. Veeleer ver-
 „ trouwden zy, uit de herhaalde verklaarin-
 „ gen van den Keizer, van Spanje, en van
 „ Frankryk zelf, dat men de geschillen, in
 „ der minne, zou konnen byleggen. Voorts,
 „ wisten zy niet, wat zyne Keurvorfelyke
 „ Doorlugtigheid meende, als hy hun deedt
 „ verklaaren, dat men niet slegts eene sterke
 „ genegenheid, maar daadelyke dienften by-
 „ brengen moest, tot behoudenis der Vrede.
 „ Want dit kon niet betekenen, dat men de
 „ twistende Mogendheden, met de wapenen,
 „ tot vrede dwingen, of haar, des noods, de
 „ beloofde hulp weigeren moest. Zy zouden
 „ zig niet inlaaten, om uitspraak te doen o-
 „ ver de zweevende geschillentusfchen Frank-
 „ ryk en Spanje, verzekerd, dat zyne Ma-
 „ jesteit van Groot-Britanje al zyn vermogen

„ in

„ in 't werk stellen zou, om ze, op eene rede-
 „ lyke wyze, af te doen. Zyne Keurvorste-
 „ lyke Doorlugtigheid zou, vertrouwend en ze,
 „ hiertoe ook wel willen arbeiden. Omtrent
 „ den twist tusfchen het Duitfche Ryk en
 „ Frankryk, wisten zy niet, wat men van hun
 „ begeerde; doch wilden gaarne partyen ver-
 „ maanen tot vrede. Dat zy zig zelve voor
 „ de eene of de andere party verklaaren zou-
 „ den, gelyk de Keurvorst hun fcheen te ra-
 „ den, hielden zy ondienftig, alzo zy, daar-
 „ door, hunne vermaaningen, terftond, ver-
 „ dacht maaken zouden. Doch dewyl Frank-
 „ ryk, ongetwyfeld, uit de verklaring van
 „ den Keurvorst, *groot vertrouwen op hem* zou
 „ hebben opgevat, en zig zeer genegen be-
 „ tuigde te zyn, tot de behoudenis der alge-
 „ meene Vrede, zo hoopten ze, dat de Keur-
 „ vorst den Koning, in zulke gevoelens, be-
 „ vestigen zou. Zy wilden, van hunnen kant,
 „ zulk een heilzaam oogmerk begunftigen.
 „ Zy hadden 't, tot hiertoe, gedaan: of zo
 „ zy, buiten hun weten, hieromtrent, in 't
 „ een of 't ander opzigt, te kort gefchooten
 „ waren, zou 't hun zeer aangenaam zyn, des-
 „ wege, in 't vertrouwen, onderrigt te wor-
 „ den, door zyne Keurvorftelyke Doorlug-
 „ tigheid, wien zy, daarna, ook hunne ge-
 „ dagten, in alle opregtheid, zouden mede-
 „ deelen (r).” Op het Vertoog van den Ge-
 „ zant van Deenemarke, vind ik niet, dat ee-
 „ nig byzonder antwoord gekomen is. Maar
 „ fomnigen hebben aangetekend, dat het ant-
 „ woord,

1682.

(r) Refol. Gener. Vener. 17 July 1682.

1682. woord, aan van Diest gegeven, kwalyk fmaakte aan 't Hof van Berlyn, alzo het eenige fteekelagtige uitdrukkingen vervatte, en cenige punten, welken men daar voor valsch en kwalyk te pas gebragt aanzag (s). Waarfchynlyk is 't, dat men zig, onder anderen, geftooten hebbe aan de plaatsfen, welken wy, met eene byzondere letter, hebben doen drukken.

XXIII.
De Staaten zoeken den Koning van Groot-Britanje te beweegen om eene handelsplaats te benoemen tot het afdoen van alle de gefchillen.

De Staaten van Holland, federt, in aanmerking neemende, dat verfcheiden' nabuurige Mogendheden zig fterk begonden te wapenen, en dat de onderhandelingen over een vergeelyk, tot hiertoe, van kleine vrugt geweest waren, oordeelden, dat men den Koning van Groot-Britanje moest zoeken te beweegen, om, ernftiger dan hy tot hiertoe gedaan hadt, te arbeiden aan het byleggen der gefchillen, en om, vooreerst, te wege te brengen, dat 'er eene Plaats benoemd werdt, tot de handeling. De algemeene Staaten beslooten dan, op den voorflag van Holland, van Citters en van Beuningen, hunnen Gezanten in Engeland, te belasten, dat zy, hiertoe, ernftige Vertoogen deden by den Koning (t). Ondertusfchen, draalden de Spaanfchen nog met hun besluit, om de punten in gefchil aan de uitspraak des Konings van Groot-Britanje te verblyven. De Franschen, om hen hiertoe te dringen, verklaarden, in Wynmaand, dat zy zig niet langer aan hun woord verbonden zouden rekenen, dan tot het einde van Slagtmaand. De Koning van Spanje besloot dan, den voorflag

van

(s) PUFFENDORF *Libr. XVIII. §. 73. p. 1167.*

(t) *Refol. Gener. Vomer, 4 Sept, 1682.*

van Frankryk te omhelzen, mids de zaaken des Keizers en zyner andere Bondgenooten, te gelyk met de zynen, werden afgedaan. De Keizer was 't hierin met hem eens. Doch aan 't Engelsche Hof maakte men groote zwaarigheid, om op deezen voet uitspraak te doen. Ook verftondt men, daar, dat Frankryk hiertoe niet te beweegen zou zyn. De Staaten schreeven brief op brief naar Engeland, met last aan hunne Gezanten, om den Koning, door kragt van redenen, over te haalen tot het benoemen eener Handelplaatse, en tot het aanvangen der onderhandelingen: en zy gaven, eindelyk, te verstaan, dat de Keizer, Spanje en de Duitsche Vorsten niet ongenegen zouden zyn, om te Frankfort byeen te komen, waartegen zy niet konden zien, dat Frankryk iets zou kunnen inbrengen, zo Koning Lodewyk, gelyk hy, by aanhouding, verklaarde, genegen was, een spoedig einde van zaaken te hebben (u). Doch Karel de II. bleef by de verklaring, dat Frankryk hiertoe niet zou te beweegen zyn. De Staaten, hieruit, en uit de brieven van den Heere van Beuningen, gesterkt in de gedagten, dat het Engelsche Hof geheel in de belangen van Frankryk was, vonden dienstig den Koning af te vragen, of men zig, in geval van oorlog, wederzyds, niet zou kunnen verlaaten op de geflooten Verbonden. Doch deeze vraag werdt kwaalyk genomen, in Engeland. Men viel daar zelfs in 't vermoeden, dat men, van hier, de oneenigheid voedde, die tuschen den Koning

1682.

Doch het Engelsche Hof maakt hierin zwaarigheid.

De Staaten polsen den Koning.

(u) Resol. Gener. Jovis 8 Oct. Jovis 29 Oct. 1682.

1682. en 't volk ontstaan was , waaraan de Staaten egter betuigden geheel onschuldig te zyn. De Koning was , of s'cheen zo verstoord , over de vraag der Staaten , dat hy ze , zo hy voorgaf , geen antwoord waardig rekende. Hy bleef by zyn gevoelen , dat de geschillen tusfchen Frankryk en Spanje alleen aan zyne uitspraak verbleeven moesten worden , en dat 'er geene Handelplaats toe vereischt werdt : en hy vermaande de Staaten , om , zo zy de Vrede lief hadden , Spanje hierin te doen bewilligen (y). Doch de Staaten , oordeelende , dat men , Frankryk en Spanje bevredigd hebbende , 't werk slegts ten halve zou hebben afgedaan , lieten niet na , op eene algemeene onderhandeling te dringen (w). De tyd , door Frankryk bestemd , verliep , derhalve , zonder dat men , over de wyze van het afdoen der geschillen , eens worden kon ; en de handeling hierover , die , het gantsche jaar , aan verscheiden' Hoven , veel beweging gemaakt hadt , liep vrugteloos te niet (x).

Hy gelaat zig op hen verstoord te zyn.

De handeling over het afdoen der geschillen loopt te niet.

XXIV. Doch terwyl zy duurde , arbeidde het Fransche Hof , om verscheiden' Mogendheden op zyne zyde te winnen. D'Avaux kreeg zelfs , naar sommiger verhaal , s'choon ik niet gevonden heb , dat hy 'er , in zyne uitgegeven * *Handelingen* , melding van maakt , bevel , om den Raadpensionaris Fagel twee millioenen te belooven , zo hy den Prins van Oranje overhaalen kon , om in de maatregels van Frankryk te

D'Avaux zoekt Fagel en den Prins van Oranje te winnen.
* *Negotiations.*

(y) *Uit verscheiden' Misiven van de Heeren VAN CITTERS en VAN BEUNINGEN 1682.*

(w) *Retol. Gener. Martis 22 Decemb. 1682.*

(x) *Holl. Merc. van 1682. bl. 184-227.*

te treden. Hiertoe moest hy den Prins, onder anderen, voorstaan, dat de Koning hem den titel van *Graave van Holland* zou doen opdraagen, hem, daarbenevens, verklearende tot *Generalissimus* of Opper-Veldheer over de Franche Legermagt, met byvoeging van verscheiden' millioenen in geld. Doch Fagel zou, 1682.
 op deezen voorslag, geantwoord hebben „ dat
 „ de Staaten, welken hy diende, magtig en
 „ edelmoedig genoeg waren, om den arbeid,
 „ dien hy, in 't waarneemen van zyn ampt,
 „ te koste leide, te vergelden. Dat ook de
 „ trouw, welke hy Gode en den Vaderlande
 „ gezworeen hadt, niet gehengde, dat hy
 „ zulke voorflagen doen zou aan eenen edel-
 „ aartigen en grootmoedigen Prins, die, niet
 „ minder dan zyne Voorouders, roem zocht uit
 „ deugd, geenszins uit schatten en waardig-
 „ heden (y).” De Franchen dan, geene Men
 kans ziende, om den Prins van Oranje, door dreigt,
 beloften van voordeel, te winnen, beftonden in Frank-
 hem, in zyn Prinsdom Oranje, te kwellen. ryk, het
 De Koning, voorwendende, dat men de Stad Prinsdom
 zocht te versterken, zondt eenig Krygsvolk der Oranje
 waards, welk 'er veel moedwils bedreef (z). verbeurd
 Zelfs werden de muuren en poorten der Stad te zullen
 die, onlangs, op 's Prinsfen last, verbeterd verklaa-
 worden waren, omverre geworpen en geslegt ren.
 (a). *Willem van Wasenaar, Heer van Sterren-
 berg*, der Staaten Ambassadeur in Frankryk,
 klaag-

(y) Puffendorf *Libr. XVIII. §. 73. p. 1167.*(z) *Misive van den Ambass. van CITTERS van 18 Aug. 1682. MS.*(a) *Resol. Holl. 26 Sept. 3 Oct. 1672. bl. 605, 612. Notul. Zeel. 17 Sept. 1682. bl. 173. Voyez aussi Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 240.*

1682. klaagde hierover, vergeefs, aan den Koning (*b*). Men liet zig zelfs aan 't Hof verluiden, dat de Hertog van Longueville, eerlang, zyn regt op dit Prinsdom, met nieuwe bewyzen, sterken zou. Ook gaf men den Keurvorst van Brandenburg te verstaan, dat zyne Majesteit, zo de Prins van zyn regt op Oranje vervallen verklaard werdt, ligtelyk zou kunnen bewoogen worden, om hem met dit Prinsdom te beleenen. En hoewel de Keurvorst zulke voorlagen, zo PUFFENDORF schryft, geen aanhoorenswaardig rekende (*c*); men ziet 'er ten minsten uit, dat het Fransche Hof geene middelen onbeproefd liet, om aanhang te winnen. Maar veelligt is zelfs, in dit geval, op Puffendorfs schryven, den grootsten staat niet te maaken. Immers, by 't *zevende* punt van 't Verdrag van den jaare 1681, waarvan wy boven (*d*) ge-
 waagden, hadt Koning Lodewyk reeds beloofd, dat hy voor 't regt der Keurprinsfen op Oranje zorgen zou, in geval de Prins, zonder kinderen, overleedt. 't Leedt, ondertusfchen niet lang, of Oranje werdt, ten behoeve des Hertogs van Longueville, verbeurd verklaard (*e*): 't welk den Prins zeer verbitterde tegen het Fransche Hof.

't Ge-
 schiedt.

Verbond
 tusfchen
 Deene-
 marke,
 Keur-
 Branden-
 burg en
 Munster.

Ook bereikten de Franschen, omtrent den Koning van Deenemarke, den Keurvorst van Brandenburg en den Bifchop van Munster, hun oogmerk in zo verre, dat deeze drie Mogendheden, in Herfstmaand, een verdedigend Ver-

(*b*) Holl. Merc. van 1682. bl. 231-230.

(*c*) PUFFENDORF *Libr.* XVII. §. 73. p. 1167.

(*d*) *bladz.* 92.

(*e*) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 107. p. 1193, 1194.

Verbond flooten, voor den tyd van drie jaaren, waarby, onder anderen, bedongen werdt, 1682
 „ dat men de Vrede zou zoeken te bevoor-
 „ ren, tusfchen den Keizer, het Duitfche Ryk
 „ en Frankryk, op de voorwaarden, door Frank-
 „ ryk voorgeslaagen, en dat men ftill zitten
 „ zou, zo deeze of gene Ryksvorst Frankryk
 „ den oorlog aandeedt; doch zo 't Ryk, een-
 „ paariglyk, beflout, Frankryk te beoorloogen,
 „ zou men den Ryke meer niet dan het ge-
 „ woonlyk getal van manfchap leveren (f).”
 Welk Verbond zo voordeelig was voor Frank-
 ryk, als men 't van Ryksvorften, die zyne zy-
 de nog niet openlyk gekooren hadden, zou
 hebben konnen verwagten.

De Staaten, uit het gantfche beloop der zaa-
 ken deezes tyds, dugtende, dat zy, veelligt, XXV.
 haast wederom ingewikkeld zouden worden in Aanbouw
 eenen bloedigen oorlog, beflouten, na dat 'er, van Oor-
 reeds lang te vooren, over geraadpleegd was logsfche-
 (g), in den Zomer deezes jaars, tot meerder pen hier
 verzekering der Scheepvaart en Vifcherye, te Lande,
 zesendertig Oorlogsfchepen aan te bouwen;
 waaronder 'er tien zyn zouden van tagtig ftuk-
 ften gefchuts ieder. Zy moesten allen, in twee
 jaaren tyds, voltrokken zyn (h). Doch 't liep
 nog vier jaaren langer aan, eer zy den Staaten
 en den Prinfe van Oranje, in eene der gewig-
 tigfte onderneemingen, te pafte kwamen.

De *Colonie* of Volkplanting van Suriname, Suriname
 die, tot hiertoe, onder 't bewind der Staaten verandert
 van Eij-
 genaars.

(f) *Voiez Du MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. II p. 36.*

(g) *Reiol. Holl. 25 Maart 1681. bl. 105.*

(h) *Holl. Meic. 5 Jun 1682. bl. 247.*

1682. van Zeeland, gestaan hadt, werdt, in Herfst-
 maand deezes jaars, onder zekere voorwaar-
 den (*i*), die, in een Oktroi der algemeene
 Staaten, bekrachtigd werden, opgedraagen aan
 de Westindische Maatschappye dezer Lan-
 den. By dit Oktroi, werden, aan de opge-
 zetenen dezer Volkplantinge, voor den tyd
 van tien jaaren, vryheid van alle Lasten en ver-
 scheiden andere voordeelen toegestaan. Ook
 werdt 'er de Regeering der Volkplantinge in
 geregeld (*k*). De Maatschappye betaalde den
 Staaten van Zeeland, voor derzelver regt op
 Suriname, tweehonderd en zestigduizend gul-
 dens; doch zy deedt, in 't volgende jaar, twee
 derde deelen in de Volkplanting, tot gelyken
 prys, naar gelang, over, een derde aan de Stad
 Amsterdam, en het andere derde aan Korne-
 lis van Aarfens, Heere van Sommelsdyk (*l*).
 Sedert, zyn de Stad Amsterdam, de Westin-
 difche Maatschappye en de erfgenaamen van
 den Heere van Sommelsdyk Heeren van Su-
 riname, onder de oppermagt der algemeene
 Staaten (*m*). De Heer Kornelis van Aarfens
 van Sommelsdyk was niet alleen voor een der-
 de eigenaar der Volkplantinge: maar werdt
 ook, in deezen zelfden jaare 1683, door de
 algemeene Staaten, tot Gouverneur over de-
 zelve, aangesteld. In 't volgende jaar, vie-
 len 'er eenige klagten over zyne bestieringe

aan

(*i*) Resol. Holl. 14 Mey, 10 Juny, 3 July 1682. bl. 232, 268, 358. Notul. Zeel. 30 July 1682. bl. 119, 149. 20 Febr. 1683. bl. 109, 111, 169.

(*k*) Zie Groot-Plakaatb. III. Deel. bl. 1224.

(*l*) Comité. tussch. de drie Leeden der Societ. van Suriname van 21 May 1683.

(*m*) Resol. Holl. 29 Nov. 1686. bl. 627.

aan de algemeene Staaten (n): van welken wy de gegrondheid of ongegrondheid niet, naar behooren, hebben kunnen ontdekken. Doch in Hooimaand des jaars 1688, ontstondt 'er eene gevaarlyke muitery onder 't Krygsvolk, in Suriname, ter gelegenheid, dat men, by gebrek van toevoer uit het Vaderland, het rantsoen hadt moeten verminderen. De soldaaten, hierover, in merkelyken getale, klagtig gevallen zynde by den Gouverneur, en, door hem, met slagen, zynde afgeweezen, liepen om geweer, vielen aan op den Heere van Sommelsdyk, en beroofden hem, jammerlyk, van 't leeven. De Overste *Verboom*, den Gouverneur zoekende te ontzetten, kreeg eene wonde in den buik, waaraan hy, na negen dagen, insgelyks, overleedt. De muiters maakten zig meester van de Sterkte en van twee schepen, met welken zy zogten te ontvlugten. Doch de Raad van Regeeringe, de opgezetenen der Volkplantinge in de wapenen gebracht hebbende, overweldigde de weêrspanningen, van welken, sedert, elf met den dood gestraft werden (o). De algemeene Staaten stelden, na den Heer van Sommelsdyk, *Joan van Scherpenhuizen* aan, tot Gouverneur van Suriname (p).

1682.

De Heer van Sommelsdyk, Gouverneur van Suriname, wordt deerlyk vermoord.

Op den zesentwintigsten van Louwmaand deezes jaars 1682, stak 'er zulk een felle storm op uit den Noord-noord-westen, dat het water, aan veele oorden, over de dyken liep: el-

XXVI.
Zware storm en hooge water-
vloed.

(n) Resol. Gener. 10 Octob. 1684. Resol. Holl. 2 Aug. 1686. Bl. 481.

(o) Holl. M^{te} van 1688. bl. 151.

(p) Zie zyne Instruct. in 't Groot-Plakaatb. IV. Deel, bl. 1227.

1682. elders, door de dyken drong, en een geweldig verlies van menschen en vee veroorzaakte. De meeste Zeeuwische Eilanden vloeiden onder. In Holland werdt de grootste schade te Rotterdam geleeden. Vlaanderen was, voor een gedeelte, onder geloopen, door 't bezwyken van verscheiden' dyken. Onder anderen, was de *Tragel*, een dyk by Sas van Gend, doorgebroken; over 't hermaaken van welken, geschil ontstondt tuschen de Staaten der Vereenigde Gewesten en de Stad Gend, welk, niet dan met moeite, beplegt werdt (g).

XXVII. De oude oneenigheden in Oostfriesland, die Staat van Oostfriesland. zo dikwils door de Staaten waren bygelegd, waren, sedert eenigen tyd, van gevaarlyker natuur geworden, voor deeze Landen, waarom wy niet voorby konnen, eer wy dit Boek besluiten, hier, een beknopt berigt van den tegenwoordigen staat derzelve in te voegen.

Sedert dat de Vorstin-Regente van Oostfriesland zig van Munsterfch Krygsvolk hadt begonnen te bedienen, om de schattingen, welken zy over het Landschap uitschreef, met geweld te heffen (r), was het den algemeenen Staaten niet mogelyk geweest, de Stad Embden en de Stenden des Lands, tegen haar, te beschermen, naar behooren. Deezen hadden, hierop, heul gezogt by den Keurvorst van Brandenburg, die, zeker regt hebbende op Oostfriesland, de Stenden gunstiglyk hoorde, en bystand beloofde. De Vorstin werdt hierdoor aangezegt, om zig, meer dan voorheen,
te

(g) Zie Holl. Merc. van 1682. bl. 1-12.

(r) Zie IV. Deel, bl. 458.

te houden aan de Staaten der Vereenigde Gewesten, die ongaarne zagen, dat de Keurvorst voet zocht te krygen in Oostfriesland; en hierom hun best deden, om de geschillen tusfchen de Vorstinne en de Stenden te vereffenen. In den aanvang des voorleeden jaars 1681, waren 'er wederom Afgevaardigden van de eene en de andere partye gekomen in den Haage, en 't schein, dat men nu den Staaten gelegenheid geeven wilde, om de hangende geschillen, in der minne, af te doen. Doch de Keizerfche, Brandenburgfche, Lunenburgfche en andere Gezanten ftaken zig in den twist, dryvende, dat dezelve tot de Keizerlyke Vierfchaar behoorde, en nergens anders moest afgedaan worden (s). De Staaten beweerden, daarentegen „ dat zy, sedert „ meer dan negentig jaaren, in de gewoonte „ geweest waren, om de Oostfriefche geschillen te beslegten: en dat zy zig hiervan niet „ gaarne zouden laten ontzetten. Zy wilden „ zig, nogtans, niet steeken in alle de geschillen, die tusfchen de Vorstinne en de Stenden „ zouden kunnen ontstaan; maar alleenlyk, in „ zulken, die, by verscheiden' overeenkomsten, „ door partyen, aan hun verbleeven waren. „ De overigen zouden zy gaarne laten aan de „ Keizerlyke uitpraak.” Doch de Duitfche Vorften lieten zig niet genoeg met dit antwoord (t). De Staaten deden, nogtans, een Verdrag ontwerpen; doch zy konden 'er partyen niet in doen bewilligen (u). Midlerwyl, hieldt

1682;

Verscheiden' Duitfche Vorften beletten de Staaten de geschillen aldaar af te doen.

(s) Zie Holl. Merc. van 1681. bl. 110.

(t) PUFFENDORF Lib. XVIII. §. 31. p. 1134.

(u) Holl. Merc. van 1681. bl. 110-112.

1682. hieldt men, met naame van den kant der Vorstinne, by de Staaten aan, om eene nadere uitspraak, inzonderheid over drie punten, het zegel, het verschuiven der Landdagen, en het bewind der gemeene middelen betreffende; doch de Stenden toonden kleinen zin, om zig aan eene eindelyke uitspraak te onderwerpen, waartoe de Vorstin, in de tegenwoordige omstandigheden, zeer geneigd zou hebben. Ook kwamen 'er de Staaten toe, in Lentemaand deezes jaars 1682, verklaarende „ dat de Stenden zig van 't gebruik van 't zegel, onlangs, „ door hen verworven, onthouden, en de „ oude gewoonte, in 't jaar 1618 bevestigd, „ volgen zouden; dat zy den Landdag niet „ verschuiven mogten, zonder bewilliging van „ den Landheer, en eindelyk, dat de Amptenaar, door den Landheere gesteld in 't „ Kollegie der Bestierderen van 's Lands gemeene middelen, aldaar geene stem hebben „ zou, noch zig met de behandeling van 's „ Lands penningen moeijen (v).” Het Keizerlyk Hof verzette zig nogtans tegen deeze uitspraak, begeerende dat de zyne alleen golde in Oostfriesland. De Keurvorst van Brandenburg, aangesteld door den Keizer, om de Oostfriesche geschillen, uit zynen naam, af te doen, wierp, eindelyk, om hiertoe te beter in staat te zyn, met bewilliging der Stenden, in Slagtemaand, drie- of vierhonderd man in Grietzyl, zig, deswege, verontschuldigende, in den Haage, en beweerende „ dat zulks alleenlyk geschiedde, ingevolge van den Keizerlyken last, „ waar-

Zy doen 'er, federt, uitspraak over: die niet gevolgd wordt.

De Keurvorst van Brandenburg werpt bezetting in Grietzyl.

(v) Refol. Gener. *Juris* 26 Maart 1682.

„ waarby hem, zyne Vorstelyke Genade van 1682.
 „ Munster, en zyne Doorlugtigheid Palts-
 „ Nieuwburg de bescherming des Landschaps
 „ aanbevolen was.” Hy voegde 'er by „ dat
 „ hy, sedert eenigen tyd, Gemagtigden naar
 „ Oostfriesland gezonden hadt, om de Vor-
 „ stin, ware 't mogelyk, te bevredigen met
 „ de Stenden (w).” De Staaten der Ver- De Staa-
 eenigde Gewesten, ongaarne ziende, dat Keur- tenfchry-
 Brandenburg zig zo diep stak in de Oostfrie- ven hem
 sche zaaken, schreeven hem „ dat zy vertrou- hierover
 „ den, dat de Keizer hen niet zou willen stoo-
 „ ren, in het bezit van het regt, welk hun,
 „ by verscheiden' oude overeenkomsten, af-
 „ geslaan was, en uit hoofde van welk, zy
 „ beslooten hadden, uitpraak te doen over de
 „ Oostfriesche geschillen.” De Keurvorst Hy ant-
 toonde zig verwonderd, over het schryven der woordt,
 Staaten. Hy deedt hun, onder anderen, zeg-
 „ gen „ dat zy zig van uitdrukkingen bediend
 „ hadden, die noch de Keizer noch eenige an-
 „ dere Vorst immer tegen hem hadt durven
 „ gebruiken, en waarop hy niet stilstaan zou,
 „ om in geenen woordenstryd te vervallen.
 „ Voorts, wist hy niet, welke overeenkom-
 „ sten de Staaten gemaakt hadden, met de
 „ Stenden van Oostfriesland. Maar 't was hem
 „ bekend, dat dit Landschap onder 't Keizer-
 „ ryk en tot den Westfaalschen Kreits behoor-
 „ de, waarom hy en de overige Bestiëders
 „ van deezen Kreits niet konden verzuimen,
 „ aldaar, 's Keizers bevelen ter uitvoeringe
 „ te brengen. Zo, eindelyk, de Staaten voort-
 „ gin-

(w) Hell. Merc. van 1682. II. 229-248.

1682. „ gingen, met zig te steeken in de Ryks- en
 „ Kreits-zaaken; zouden hy en de andere Be-
 „ stierders niet kunnen nalaten, tot hand-
 „ haavinge van hun regt, meerder Krygsvolk
 „ te zenden naar Oostfriesland: 't welk zy eg-
 „ ter, voor als nog, niet voorhadden.” Zo
 scherp een antwoord scheen de gemoeden van
 den Keurvorst en de Staaten, die, wegens 't
 stuk der Vredehandeling, reeds oneenig wa-
 ren, verder te zullen verwyderen van elkan-
 deren. Ook schryven sommigen, dat de Prins
 van Oranje den twist slookte. Men scherpte
 zelfs den Amsterdammeren in, dat de Keur-
 vorst, uit Grietzyl, de scheepvaart over de
 Wadden zou kunnen belemmeren. Doch hier-
 voor toonde men geene vrees altoos in den
 Haage. De Keizer, ondertuschen, zelf be-
 dugt, dat de Keurvorst voorhadt, zig eenig
 ongewoon gezag aan te maatigen in Oostfries-
 land, schreef hem „ dat hy zyne Medebestier-
 „ ders van den Westfaalschen Kreits, en voor-
 „ al de Keizerlyke Majesteit behoorde gekend
 „ te hebben, eer hy zyne troepen in Oostfries-
 „ land geworpen hadt; hem voorts vermaa-
 „ nende, dezelve te rug te ontbieden.” Doch
 de Keurvorst, beweerende, dat zyn Krygs-
 volk alleenlyk strekte, tot bewaaring van de
 agtbaarheid des Keizers, en dat het Oostfries-
 land verlaaten zou, zo dra de Stenden buiten
 vreeze en overlast gesteld waren, liet het te
 Grietzyl blyven (x), en bragt, hierdoor, te we-
 ge, dat de uitspraak der Staaten, die de Sten-
 den

Argwaan
 op den
 Keur-
 vorst.

De Kei-
 zer ver-
 maant
 hem, te
 vergeefs,
 tot het
 ligten der
 bezettin-
 ge uit
 Grietzyl.

(x) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 31. p. 1155.

den hielden hun te zeer tegen te zyn , niet 1682.
werdt aangenomen.

De Keizerlyke Resident Kramprigt, midlerwyl, nieuwen last gekreegen hebbende, om de Staaten te vermaanen, dat zy zig met de Oostfriesche zaaken niet moeijen zouden, leverden hun, ten deezen einde, op den zeventen van Louwmaand des jaars 1683, eenen Keizerlyken brief over: hun, daarbenevens, vertoonende „ Dat Oostfriesland, van ouds, „ onder 't Ryk behoord hadt; doch dat sommigen, sedert eenige jaaren, hadden begonnen te gelooven, dat de Vorsten en Stenden van dit Landfchap afhangkelyk geworden waren van den Staat der Vereenigde Nederlanden. Dat men dit vermoeden vestigde „ 1. Op de gemaakte Overeenkomsten. 2. Op „ de bezetting, welke de Staaten in Embden en Lieroord gelegd hadden. en 3. Op „ het voeden of beslegten der Oostfriesche „ geschillen, door de Staaten. Doch alle „ deeze grondslagen waren te zwak, om zulk „ een vermoeden te ondersteunen. Oostfriesland hadt zig den Ryke nooit kunnen of willen onttrekken. En of schoon de Vorsten en Stenden zig, tot beslissing der onderlinge „ geschillen, in tyden van oorlog, somtyds, „ verwoegd hadden aan hunne nabuuren, de „ Staaten; zy hadden, hiermede, het Regt des Ryks noch kunnen noch willen verkorten, veel min zig den Staaten onderwerpen. „ Zulks bleek, uit het Verdrag van Delfzyl „ van den jaare 1595, waarin de Staaten verklaarden, alleenlyk, als vrienden en nabuuren, gekomen te zyn, om de eenigheid te „ be-

Hy doet de Staaten waarschuwen, dat zy zig buiten de Oostfriesche geschillen houden.

1683.

1683.

„ bevorderen , zonder eenig nadeel te willen
 „ toebrengen aan de voorregten des Keizer-
 „ ryks. Al wat hiertegen , federt , gedaan
 „ was , hadt men aan te zien als misbruiken ,
 „ die , door heimelyketreeken , en door vreeze
 „ voor de bezetting en in Embden en Lieroord ,
 „ ondersteund geworden waren. De Keizer
 „ was , hierom , eindelyk , genoodzaakt ge-
 „ weest , tot handhaavinge van het regt des
 „ Ryks , den Vorsten van den Westfaalschen
 „ Kreits te belasten , zorg te draagen voor de
 „ bescherminge van Oostfriesland. Hy hadt ,
 „ op 't einde des jaars 1681 , de Staaten ver-
 „ zocht , dat zy de Oostfriesche zaaken , mid-
 „ lerwyl , laten wilden in den staat , waarin
 „ zy toen waren. Doch dit verzoek was van
 „ de hand gewezen. De Stenden van Oost-
 „ friesland en de Stad Embden in 't byzon-
 „ der waren gedreigd , door de Staaten ; waar-
 „ op het bezetten van Grietzyl , door den
 „ Keurvorst van Brandenburg , gevolgd was.
 „ Doch de Keizer hadt deezen federt ver-
 „ maand , om zyne troepen t' huis te ontbie-
 „ den. En gelyk hy , geenszins , voorhadt ,
 „ den Staaten te betwisten de regten , welken
 „ zy op Oostfriesland hebben mogten ; zo ver-
 „ trouwde en verwagte hy ook , dat de Staa-
 „ ten geene de minste inbreuk zouden willen
 „ doen op het blykbaare Regt des Keizerryks.
 „ De Deensche Gezant *Borgaard* ondersteunde
 „ het Vertoog van den Heere Kramprigt , de Staa-
 „ ten vermaanende , niets te onderneemen , waar-
 „ door de rust in Oostfriesland verder zou kon-
 „ nen gestoord worden. De Staaten antwoord-
 „ den hem , in algemeene bewoordingen , dat zy ,
 „ gaar-

gaarne, met hem, en met de Keizerlyke en Munsterfche Gezanten, in onderhandeling treden wilden, over de beste middelen, tot voorkoming der onlusten, die uit het bezetten van Grietzyl te dugten waren. Maar zy gaven den Resident Kramprigt te verstaan, dat zy, in 's Keizers brief, met zonderlinge bevreemdinge, gevonden hadden niet ilegts eenige ongegronde stellingen; maar ook eenige uitdrukkingen, die geenszins overeenkwamen met de waardigheid van deezen Staat: voorts, op hem begeerende, dat hy zorg wilde draagen, dat zulks, ter plaatse daar't behoorde, verbeterd werdt, en dat men diergelyke uitdrukkingen, in het toekomende, niet meer in 's Keizers brieven mogt doen invloeyen. Eindelyk, hielden ze hem ook de gantsch verkeerde en zeer aanstoetelyke uitdrukkingen voor, welken hy, in zyn vertoog, gebruikt hadt, vorderende, dat hy ze, in bescheiden bewoordingen, veranderde: " 't welk ik egter niet weet, dat geschied is.

1683.

De Staaten toonen zig misnoegd, over 's Keizers vermaaning.

Doch terwyl men, van 's Keizers zyde, de Staaten zocht te beweegen, om zig niet te steeken in de Oostfriesche zaaken, zогten de Keizerfchen of Brandenburgfchen, aangezet door die van Embden, zig meester te maaken van het Vorstelyk Slot Vredenburg, welk zy reeds hadden begonnen te belegeren, toen de troepen der Vorstinne hen noodzaakten af te trekken. De Staaten deden, hierover, terstond, door hunnen Resident, Hamel Bruininks, ten Keizerlyken Hove, klaagen, vorderende, dat men zig, van 's Keizers zyde, zo wel van daa-

't Slot Vredenburg wordt aangestast.

de-

1683.

delykheden onthielde, als zy, op 's Keizers verzoek, daarvan hadden afgelaaten. Aan de Stenden van Oostfriesland, welken men verdagt hielt van 't begunstigen der onderneeminge, werdt ook geschreeven door de Staaten. Doch de Stenden schooven de schuld van 't gebeurde meest op de Vorstinne, zig voorts onkundig houdende van eenigen toeleg op Vredenburg, en voorwenden, dat de Keizerfchen alleenlyk naar Aurik gekomen waren, tot beveiliging der Landfchaps-Vergaderinge, aldaar beschreeven: doch dat zy, niet binnen gelaaten zynde, zig, alleenlyk, omtrent de Stad, hadden opgehouden. Ondertusfchen, deedt dit voorval het misnoegen tusfchen de Vorstinne en de Stenden fterk toeneemen. Beide beschuldigden ze elkanderen over wangedrag, by de Staaten der Vereenigde Gewesten. De Stenden zouden nu gaarne de gefchillen beflist gezien hebben, door den Keizer. Doch de Vorstin toonde hiertoe thans geene genegenheid. Evenwel, hielden, na den gemisten aanflag op Vredenburg, de daadelykheden op in Oostfriesland.

De Staaten van Gelderland beweeren, dat de Heerlykheden Ezens, Stedes-

Maar ten deezen zelfden tyde, ontftondt 'er een nieuw gefchil, Oostfriesland betreffende. De Staaten van Gelderland vertoonden, in Sprokkelmaand, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, dat de Heerlykheden Ezens, Stedesdorp en Witmond leenroerig waren, van 't Vorftendom Gelder en 't Graaffchap Zutfen (1), en door de Vorften van Oostfriesland,

(1) Jonkheer Balthazar van Ezens was, omtrent den jaare 1530, een Leenman van Hertoge Karel van Gelder

„ friesland , altoos , afzonderlyk waren gere-
 „ geerd geworden. Dat de ingezetenen dee- 1623
 „ zer Heerlykheden , by de Oostfriezen , ook
 „ werden aangemerkt als uitheemschen , en dorp en
 „ alle lasten van hunne koopmanschappen be- Witmond
 „ taalen moesten , zo wel als de vreemden. van hun
 „ Dat zy , daarentegen , niets in de Kreits- of leenroe-
 „ Rykschattingen droegen. Dat , de Keizer- rig zyn.
 „ schen zig onlangs meester hebbende zoeken
 „ te maaken van het Slot Vredenburg , men
 „ gevreesd hadt , dat zy 't oog ook ligatelyk op
 „ de gemelde Heerlykheden mogten hebben ;
 „ en dat hunne Edele Mogendheden hierom
 „ verzogten , dat de algemeene Staaten zorg
 „ geliefden te draagen , dat de Provincie van
 „ Gelderland , by haare hoogheid en gereg-
 „ tigheid bewaard bleewe.” Van dit verzoek
 gaven de Staaten , terstond , kennis aan den
 Keurvorst van Brandenburg , wien zy vertrouwen
 den , voor goed te zullen aanzien , dat zy 't
 Regt van Gelderland handhaafden , ja hun zelfs
 daartoe de behulpzaame hand te zullen bie-
 den. Doch de Resident Kramprigt , vernomen
 hebbende , dat de Staaten van zins waren ,
 zig , door middel van Krygsvolk , te stellen
 in 't bezit van Ezens , Stededorp en Witmond ,
 leverde een Vertoog over ter algemeene
 Staatsvergaderinge , waarin hy beweerde ,
 dat deeze Heerlykheden Leenen des Duitschen
 Ryks waren , en somtyds gedraagen hadden in
 de Ryks-Lasten : te gelyk vorderende , dat
 hun-

der geworden. Wy hebben van hem gesproken , in
 het V. Deel , bl. 53 , 54.

1683. hunne Hoog-Mogendheden den eisch van Gelderland niet ondersteunen zouden. Diergelyk verzoek werdt hun ook gedaan, door de Vorsten van den Westfaalschen Kreits. De Vorstin van Oostfriesland, onbeslist latende, of de Heerlykheden Leenen des Duitschen Ryks of van Gelderland waren, hieldt egter, tegen 't Vertoog van Kramprigt, staande, dat zy niet tot Oostfriesland behoorden, en niet gehouden waren te draagen in de Ryks-Lasten. De Staaten verzogten den Keizer, dat dit geschil, gelyk de overigen, in der minne, mogt afgedaan worden: doch het bleef onbeslist (y). Ook werden de andere geschillen niet ten einde gebragt: waartoe veel hielp, dat de Mogendheden, die Krygsvolk in Oostfriesland hadden, zig van daadelykheden onthielden, waarom geene derzelven in staat geraakte, om de geschillen, naar zynen zin, te doen vereffenen.

't Geschil hierover blyft onbeslist.

XXVIII. Maar de Keurvorst van Brandenburg, bevroedende, dat het Vorstendom van Oostfriesland, in zeker geval, op hem zou kunnen versterken (z), en, hierom, de gunst der Stenden geheellyk zoekende te winnen, gaf hun, wat laater, Oktroi tot de opregting eener Afrikaansche Maatschappye te Embden, die op de kust van Guinea handelen zou. 't Was nu eene halve eeuw geleeden, dat Graaf Ulrich eene zogenaamde Abysfinische Maatschappye, te Embden, hadt opgerecht; doch zy was, by gebrek van ondersteuninge, binnen korten tyd, te

(y) Holl. Merc. van 1683. bl. 11-35.
(z) Memoir. de Brandenb. p. 169.

te niet geloopen , gelyk wy , ter zyner plaatse
 (a), hebben aangetekend. Maar nu vertrouwde men , dat zy , onder de begunstiging van een' magtiger Vorst , beter stand houden zou. De Nederlandfche Westindifche Maatschappyy , bedugt , dat de nieuwe Maatschappyy te Embden fcaaren handel in Guinea benadeelen zou , bewoog den Raadpensionaris Fagel , die , in Hooimaand des voorleeden jaars , wederom , voor vyf jaaren , in zyn ampt bevestigd geworden was (b) , en door hem , de Staaten ligtelyk (c) , om tegen de opregting deezer Maatschappyye verzoogen te doen , aan 't Hof van Berlyn. Men beriep zig , hier , op de Oktrojen der Nederlandfche Maatschappyye , waarby haar alleen de vaart op Guinea vergunt was. De Heer van Amerongen yverde zeer , voor 't belang der Nederlandfche Maatschappyye. Doch de Keurvorst antwoordde hem „ dat de „ Oktrojen , welken de Staaten goedvonden „ aan eenigen hunneringezetenen te verleenen , „ alleenlyk golden by hunne overige ingezetenen , niet by andere Mogendheden , of derzelve onderdaanen. Dat ook de Nederlandfche Maatschappyy , met uitsluiting van anderen , handelen mogt op Plaatsen , welken zy door de wapenen veroverd , of van de inboorlingen gekogt hadt , of alwaar zy de inboorlingen , by verdrag , verplicht hadt , om met haar alleen te handelen. Doch dat 'er , behalve deezen , nog veele andere Plaatsen

(a) XI. Deel , bl. 228.

(b) Resol. Holl. 10 July 1682. bl. 288.

(c) Zie Resol. Holl. 15 Sept. 1682. bl. 271.

1683. „fen overfchooten in de Indien , op welken
 „ ook anderen de handel vryftondt.” De Emb-
 der Maatschappy bragt, eerlang, eenige fchepen
 in zee , welker handel in de Indien , door de
 andere Maatschappyen , zeer belemmerd werdt.
 Ook viel een deezer fchepen den Franschen ,
 twee anderen den onzen in handen. Zy werden
 niet dan na veel moeite wederom vrygegeven.
 Wyders , hadt de Keurvorst , voor 't opregten
 der Embder Maatschappye , reeds twee fchepen
 gezonden naar de kust van Guinea , die aldaar
 een Verdrag van Koophandel met de Indiaan-
 en gemaakt , en eene Sterkte gefigt hadden ,
 welke *Groot-Fredriksburg* genoemd werdt (*d*).
 Doch deeze handel en de Afrikaanfche Maat-
 fchappy te Embden zyn , door den tyd , geheel-
 lyk , te niet geloopen.

(*d*) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 32. p. 1135, 1136.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

AGT-ENVYFTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. *De Staaten zoeken Groot-Britanje te bewegen, om Frankryk tot het slaaken der vyandlykheden te verpligten. Nadere overeenkomst tuschen de Bondgenooten. II. Turksche oorlog. Onlusten in 't Noorden. De Staaten zenden eene Vloot naar Gottenburg. III. Handeling tuschen 't Keizerryk en Frankryk. Handeling der Staaten, aan 't Engelsche Hof. IV. Inval der Franschen in Vlaanderen. De Staaten ondersteunen de Spaanschen. Zy verkluaren zig egter afkeerig van den oorlog. De Franschen neemen Kortryk en Diksmuiden in, en bombardeeren Luxemburg. V. Voorslag van d' Avaux. VI. Zyne Hoogheid en de Raad van Staate slaan eene werving van zestienduizend man voor. Amsterdam weigert 'er in te bewilligen. Bezending aan deeze Stad. Haare klagten. VII. D' Avaux houdt byzondere gesprekken met die van Amsterdam. Zy begeeren, dat hy zyne voorlagen in geschrifte doet aan de algemeene Staaten. VIII. Onderzoek naar 't oogmerk van d' Avaux, in zyne gesprekken met die van Am-*

sterdam. Argwaan tegen deeze Stad. Zy verdedigt zig. IX. Verder gesprek tusfchen d'Avaux en die van Amsterdam. X. Amsterdam beweert de noodeloosheid der Werving en de noodzaakelykheid van een Verdrag tusfchen Frankryk en Spanje. XI. De meerderheid van Holland besluit tot de Werving. Aantekeningen van Amsterdam en Schiedam. XII. Brief van d'Avaux onderschept. Hoofd en Hop beschuldigd. Amsterdams papieren verzegeld. Misnoegen der Burgemeesteren. XIII. Andere onderschepte brieven. D'Avaux verdedigt die van Amsterdam. XIV. Adriaan Paats raakt in moeite. Amsterdam blyft van de Dagvaart. Twist over 't onderzoeken of niet onderzoeken van Amsterdams Papieren. Verwydering tusfchen zyne Hoogheid en Amsterdam. Schimpfchriften. XV. Gesprek tusfchen den Keur-Brandenburgfchen Gezant en Burgemeester van Beuningen. XVI. Gesprek van den zelfden Gezant met den Prinse van Oranje. Zyne Hoogheid verklaart zig geneigd tot Vrede. Voorzorg in Amsterdam. Aanslag op Burgemeester van Beuningen. Fagel spreekt met den Keur-Brandenburgfchen Gezant. XVII. Gelderland bewilligt in de Werving. Handeling hierover in Zeeland. Zyne Hoogheid doet, hier, tot de Werving besluiten, by meerderheid van stemmen. Middelburg protesteert. XVIII. Utrecht bewilligt in de Werving. Friesland stemt ze af. Stad en Lande, insgelyks. Overysfel draalt, met besluiten. XIX. Aanleiding tot de handeling over een twintigjaarig Bestand, tusfchen Frankryk en Spanje. Voorflag van d'Avaux. XX. Haagfche Byeenkomst.

komst. Groot-Britanje bestemt d' *Ayaux* voor-
 slag. XXI. Handeling met de Spaanschen.
 Nieuwe onderstand aan Spanje. Friesland kant
 zig hiertegen. XXII. De Staaten handelen
 met Frankryk. Hun voorslag wordt verworpen.
 Raadpleegingen met de Bondgenooten. XXIII.
 De Staaten besluiten, op den voorslag van
 d' *Ayaux* te handelen. Luxemburg belegerd.
 D' *Ayaux* dreigt de Staaten. Hun besluit.
 XXIV. Luxemburg g'eft zig over. Fierheid
 des Spaanschen Gezants. XXV. Amsterdams
 Papiëren worden ontzegeld. XXVI. De Raad-
 pensionaris Fagel verklaart zig nog tegen 't
 Bestand. XXVII. D' *Ayaux* weigert, over de
 belangen des Prinsen van Oranje in onderhan-
 deling te komen. Misnoegen des Spaanschen
 Gezants. XXVIII. Holland dryft het besluit
 tot eene overeenkomst met Frankryk door, met
 vyf stemmen. Inhoud dezer overeenkomst.
 XXIX. Het twintigjaarig Bestand wordt ge-
 slooten. XXX. Aanmerkingen over den aan-
 was der Fransche Magt, sedert eene halve
 eeuw.

Met den vyftienden van Louwmaand des 1683.
 jaars 1683, verscheen de tyd, dien
 Frankryk aan Spanje gezet hadt, om zig, over
 de aanneeming van den Koning van Groot-
 Britanje tot scheidsmā in de gereezen' geschil-
 len, te verklaaren. De Staatsche Gezanten aan
 't Engelsche Hof arbeidden, midlerwyl, om
 Karel den II. over te haalen, dat hy Koning
 Lodewyk bewooge, om, ook na 't verloop
 van den bestemden tyd, niets vyandelyks te on-
 der- Frankryk

I.
 Hande-
 ling, om
 den Kö-
 ning van
 Groot-
 Britanje
 te be-
 weegen,
 dat hy

1683. derneemen tegen Spanje. Doch zy verwier-
 ven geen ander antwoord, dan dat de Koning,
 door de weigering van Spanje, buiten staat ge-
 steld was, om iet te doen ten voordeele van
 dit Ryk. Men hielt hem voor, dat Frank-
 ryk, ongetwyfeld, den oorlog beginnen zou,
 tegen Spanje niet slegts; maar ook tegen den
 Keizer, zo dra de Turken gereed zouden zyn,
 om in Hongarye te rukken. Doch hy ant-
 woordde „ dat de Staaten, by Spanje, moes-
 „ ten bewerken, dat hy tot scheidsmā werdt
 „ aangenomen; dat hy, anders, geen' kans
 „ zag, om iet op Frankryk te verwerven.” Hy
 voegde 'er by „ dat hy den Turkschen oorlog
 „ hielt voor onvermydelyk; doch dat de staat
 „ zyner zaaken hem niet toeliet, zynen vrien-
 „ den thans dienst te doen, waarom de Staa-
 „ ten de verschillen met het Keizerryk, door
 „ een spoedig Verdrag, moesten zoeken te
 „ doen byleggen, en Spanje, tot het aanvaar-
 „ den van Frankryks voorslag, beweegen.”
 Van Citters, want van Beuningen was, kort te
 vooren, uit Engeland, te rug geroepen (a),
 hernam, hierop „ dat de Staaten, hiertoe
 „ groote ongeneigdheid bespeurende aan 't
 „ Spaansche Hof, niet hadden kunnen geraa-
 „ den vinden, daarop langer te dringen, op
 „ dat men niet waanen zou, dat zy ongenegen
 „ waren, om te voldoen aan hunne Verbind-
 „ tenisse, en hieruit gelegenheid neemen, om
 „ hun, insgelyks, in geval van nood, de be-
 „ loofde hulp te weigeren. Ook was, uit de on-
 „ ver-“

(a) *Voir* Negociat. du Comte d'Avaux Tom. I. p. 276, 285.

„ verbreckbaare verbindtenis tusschen Spanje
 „ en het Keizerryk, ligtelyk op te maaken, 1683.
 „ dat de Vrede van geen en duur zou kunnen
 „ zyn, zo men de geschillen met Duitschland
 „ niet vereffend hadt. De poogingen der Staa-
 „ ten, om Spanje het * Scheidsmanschap te * *Arbi-*
 „ doen aanneemen, zouden, derhalve, ver- *trage.*
 „ geefs zyn, zo lang men 'er het Duitfche
 „ Ryk ook niet toe bewoogen hadt. Hiertoe
 „ zou men kunnen arbeiden op eene alge-
 „ meene Byeenkomst, tot welke, de Staaten,
 „ voorheen, begeerd hadden, dat zyne Maje-
 „ steit eene Plaats benoemde. Doch indien
 „ Spanje niet kon overgehaald worden, tot
 „ het aanneemen van het scheidsmanschap,
 „ badt hy, dat zyne Majesteit andere midde-
 „ len, tot behoudenis der Vrede, geliefde voor
 „ te slaan, zullende hy de Staaten altoos ge-
 „ reed vinden, om hiertoe mede te werken.”
 Doch men gaf den Ambassadeur geen ander
 bescheid, dan dat de Koning niets wist te voe-
 gen, by 't gene hy gezeid hadt (b). 't Bleek,
 eindelyk, klaarlyk, of dat het Engelsche Hof
 geheellyk gewonnen was door Frankryk, of
 dat de Koning, vastgesteld hebbende te regee-
 ren zonder Parlement, welk hem, sedert ee-
 nigen tyd, zeer gekweld hadt met voorlagen
 omtrent de opvolging; niet goedvondt, maat-
 regels te neemen, welken hem, in de kosten
 van eenen nieuwen oorlog, zouden kunnen
 inwikkelen. Midlerwyl, hadt de Koning van
 Frank-

(b) *Misfive van den Ambass. VAN CITTERS van de jaaren 1682 en 1683. MSS. Holl. Marc. van 1683. bl. 1-4.*

1683. Frankryk, beide aan het Duitſche Ryk en aan Spanje, nog tot den laaſten van Oogſtmaand, tyd gegeven, om zig, op het aanneemen van het ſcheidſmanſchap, te beraaden (c). Doch deeze aanneeming werdt, van tyd tot tyd, onwaarſchynlyker. Naar gelang dat de Koning van Groot-Britanje minder zocht af te hangen van 't Parlement, oordeelde men, in 't gemeen, dat hy meer moest af hangen van Frankryk, en derhalve onbekwaamer worden, om onpartydige uitspraak te doen, over gefchillen, waarin Frankryk zulk een voornaam deel hadt.

Gerugt van eene afzonderlyke handelinge tusſchen Frankryk en 't Keizerryk. In 't begin deezes jaars, liep 'er een gerugt, dat Frankryk, over een afzonderlyk Verdrag, met den Keizer en het Ryk, in onderhandeling was. Hieruit rees agterdogt by de Bondgenooten, vooral by Spanje en by de Staaten. Doch de Keizerlyke Reſident Kranprigt verklaarde den Staaten, een en andermaal, dat dit gerugt geheel geen grond hadt, en dat zyne Keizerlyke Majesteit hadt vastgeſteld, zig, niet dan te gelyk met zyne Bondgenooten, te verdraagen. De Spaanſche Gezant deedt dergelyke verklaring (d). De ongeruſte gemoeuden werden, hierdoor, wederom, een weinig tot bedaaren gebragt.

De Keurvorst van Saxen ſehynt in 't Verdrag Op den eerſten van Sprokkelmaand, hadt, ter algemeene Staatsvergaderinge, gehoor de Baron *Hunneken*, afgezonden door *Joan George den III*, Keurvorst van Saxen, om, met de Staa-

(c) Holl. Merc. van 1683. bl. 4.

(d) Holl. Merc. van 1683. bl. 4-9.

Staatē, in onderhandeling te treden, over de aanneeminge van het Verdrag van *Asfociatie*, waartoe de Staatē hem, in 't voorleeden jaar, door den Heer van Amerongen, hadden doen verzoeken. Doch deeze onderhandeling hadt geen gevolg (*e*): 't zy dat men 't, over de onderstandgelden, welken de Duitſche Vorſten gewoon zyn te bedingen, niet eens worden kon (*f*): 't zy dat de zaaken, eerlang, zo van gedaante veranderden, dat het voltrekken deezer handelingē noodeloos werdt.

Maar de Gevolmagtigden der Mogendheden, welken 't Verdrag van *Asfociatie* hadden geflooten, de Keizer, Spanje, Zweeden en de Staatē, tekenden, op den zesden van Sprokelmaand, eene nadere overeenkomst, voo den tyd van twintig jaaren, in den Haage, waarby beraamd werdt „ dat de Bondgenooten elkanderen, op 't eerste verzoek, met „ twaalf ſchepen van oorloge en zesduizend „ knegten, zouden helpen. 't Zou vryſtaan, „ in de plaats van tweeduizend Knegten of „ minder, Ruitery te begeeren, in welk geval, drie Knegten, voor één'Ruiter of Dra- „ gonder, gerekend zouden worden. Men „ zou ook andere Ryks-Vorſten tot dit Verdrag toelaaten, die zo veel volks leveren „ zouden, als zy bekwaamlyk konden, verbindende de Bondgenooten zig, om hun, „ in gelyk geval, tweemaal zo veel volks te „ zul-

- 683

vi
ci.
w
uN
or
kom.
uſici
de Bon
genoo-
ten.

(*e*) Holl. Merc. van 1683. bl. 9-11.

(*f*) *Voiez* *Negociat. du Comte d'AVAUX. Tom. I. p. 316.*

1683.

„ zullen leveren, mids 't het beraamde getal
 „ van zesduizend niet te boven ging.” De
 overeenkomst behelsde nog eenige punten van
 minder belang: doch by dezelve waren vyf af-
 gezonderde punten gevoegd, inhoudende,
 „ 1. Dat de Keizer geene schepen zou mogen
 „ verzoeken, of behoeven te leveren. 2. Dat
 „ de Bondgenooten onderftand van elkande-
 „ ren zouden mogen verzoeken, of volgens
 „ deeze Overeenkomst, of volgens de byzon-
 „ dere Verdragen, welken zy, daarenboven,
 „ met elkanderen, gemaakt hadden. 3. Zwee-
 „ den en de Staaten zouden de bedongen' sche-
 „ pen moeten leveren, doch zy zouden, van
 „ Spanje, geld in de plaats mogen vorderen.
 „ 4. De oude Verdragen, tusschen Spanje en
 „ de Staaten, zouden in volle kragt blyven. 5.
 „ De afgezonderde punten dienden, alleen-
 „ lyk, tot verklaaring, niet tot verandering of
 „ vermindering der geslooten' overeenkomst
 „ (g):” uit welke bleek, dat de Bondgenoo-
 ten nog gezind bleeven, om zig te kanten te-
 gen 't gene zy van de Franfche overmagt zou-
 den kunnen te dugten hebben. Evenwel vind
 ik niet, dat deeze overeenkomst, door iemand,
 dan door den Keizer, bekragtigd is. Vermoe-
 delyk, is 't egter ook, door Spanje en door de
 Staaten, geschied.

Gerugt
van ee
afzon-
derly-
he

H. De Keizer in 't byzonder hadt thans gewig-
 Turkfche rige redenen, om zig, door Bondgenootfchap-
 weefog. pen, te sterken. De onlusten in Hongarye, die

(g) *Voyez Du Mont Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 552*
574 Negociat. au Comte d'AVAUX Tom. VI. p. 275.

in 't jaar 1679, begonnen waren, stonden gefchaapen, hem veel werks te zullen verschaffen. *Emerik, Graaf van Tekeli*, hoofd der misnoegde Hongaaren, en gehuwd met de Weduwe van den Prins Ragotski, hadt een Verdrag met Sultan Mahomet geslooten (*h*), waarby, hy voor Koning van Hongarye erkend werdt. Ook deed hy zig sedert kroonen, en wierp bezetting in verscheiden' Plaatsen: waardoor hy van Opper-Hongarye meester werdt. De Turken, voorwendende hem in 't gebied te willen bevestigen, rukten, in de Lente deezes jaars, in Hongarye, met een Leger van tweehonderd en veertigduizend man, enen oorlog aanvangende, die zestien jaaren geduurd heeft. De Groot-Vizir, *Kara Mustafa*, geboodt de Turksche Krygsmagt, en toog 'er mede, over de Raab, naar Weenen, voor welke Stad, hy 't beleg floeg. Doch de Vereenigde Duitsche en Poolse Legers noodzaakten hem, met zwaar verlies, de Stad te verlaten, na dat zy drie maanden belegerd geweest was. De Keizerfchen en Poolfchen maakten zig, sedert, van verscheiden' Plaatsen in Opper-Hongarye meester. *Kara Mustafa* werdt, op last van den Sultan, geworgd. De Turksche troepen overwinterden in Hongarye (*i*). De schrik, dien de aantogt van zulk een magtig Leger gebaard hadt, was genoeg, om den Keizer naar nieuwe Bondgenootschappen te doen uitzien. Men

schreef

(*h*) *Voiez DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 40.*
 (*i*) *HEISS Hist. de l'Empire Tom. III. Livr. III. p. 240. & suiv. Holl. Merc. van 1681. bl. 94 enz. van 1682. bl. 121. 127. van 1683. bl. 71-148.*

1683.

schreef, midlerwyl, deezen inval der Turken, voornaamlyk, toe, aan de bewerking van Frankryk. De Fransche Staatsdienaars, die zig te Warfchauw in Poolen bevonden, hadden, te vooren reeds, den opstand in Hongarye gevoed: en men wil, dat Lodewyk de XIV. den Grooten Heer ook met geld ondersteunde. Terwyl Weenen belegerd werdt, hadt hy eene aanzienlyke Krygsmagt op de been gebragt, omtrent de grenzen van Duitschland; in verwagting, zo men wil, dat hy, na 't overgaan deezer Stad, door de Ryks-Vorsten, om bystand aangezocht, en veelligt tot Keizer verkooren geworden zou zyn (k). Doch het opbreeken van 't beleg van Weenen deedt deeze uitzigten; zo ze anders by den Koning plaats gehad hebben, in rook verdwynen.

Ontlusten
in 't
Noor-
den.

Maar op den zelfden tyd als Weenen belegerd werdt, verwagte men, den oorlog, in 't Noorden, te zullen ontfeken zien, tusfchen Zweeden en Deenemarke, en derzelver wederzydsche Bondgenooten. De Koning van Frankryk ondersteunde Christiaan den V, Koning van Deenemarke, met agt tonnen schats in 't jaar (l), en stelde hem, hierdoor, in staat, om een aanzienlyk Leger op de been te houden, en eene Vloot in zee te brengen. Hy hadt, nogtans, den Staaten en der Stad Amsterdam in 't byzonder doen verzekeren, dat zy, op zyne vriendschap, staat konden maaken. De Zweeden hadden zig ook begonnen

te

(k) BURNET *Pol. I. p. 563.*(l) *Zie Holl. Merc. van 1682. bl. 136, 137.*

te wapenen, en de Staaten om bystand verzogt. 1682.
 Ook stelden deezen orde, om eenige schepen
 uit te rusten. Doch Frankryk was vroeger ge-
 reed, met eene Vloot, tot ondersteuninge der
 Deenen. Zy ging, in Zomermaand, onder zeil,
 en vereenigde zig, eerlang, met de Deensche
 Vloote, voor Koppenhagen. De Staaten waren
 bedugt, dat de Keurvorst van Brandenburg zig
 by de Deenen voegen zou, om de Zweeden te
 beoorloogen; doch van Diest verzekerde hun
 het tegendeel, uit den naam van zyne Keurvorf-
 telyke Doorlugtigheid, die, zeide hy, niets dan
 vrede zocht. Maar de Prins van Oranje, dien
 hy gelyke verklaring deedt, antwoordde hem,
 dat hy het zelfde oogmerk hadt; doch eenen
 anderen weg hieldt, om het te bereiken (*m*).
 De Fransche en Deensche Vlooten kruisten, den
 gantschen Zomer, door de Oostzee, zonder
 iet te verrigten. De Fransche Vloot keerde,
 in Wynmaand, wederom naar huis. Weinige
 dagen na dat zy van Koppenhagen vertrokken
 was, kwam de Vloot der Staaten, vierentwin-
 tig schepen sterk, onder den Luitenant-Admi-
 raal Willem Bastiaanszoon Schepers, te Got-
 tenburg, aan: doch zy keerde, na een kort ver-
 blyf, te rug naar 't Vaderland: daar zy, voor
 't gat van Texel, van eenen zwaaren storm be-
 loopen werdt, waarin zeven of agt schepen
 verongelukten. Men wil, dat de slegte gesteld-
 heid der schepen, voor een gedeelte, oorzaak
 was van dit ongeluk (*n*). 't Opperbevel over
 de-

De Staat-
 ten zen-
 den eene
 Vloot
 naar Got-
 tenburg.

Schade
 aan de-
 zelve.

(*m*) PUFFENDORF *Libr. XVIII. §. 73. p. 1184.*

(*n*) *Negociat. du Comte D'AVAUZ. Tom. I. p. 366. Tome II. p. 1.*

1683.

dezelven was niet aan Tromp opgedraagen geweest, doordien hy met zyne Hoogheid verschild gekreegen hadt, over het aantellen van eenige Zeeoverften (o). Ook heeft hy, sedert, geene Vloot meer geboden. In 't Noorden hadt, midlerwyl, het eene mes het andere in de schede gehouden: of veelligt, hadt het ontzet van Weenen ook gestrekt, tot behoudenis der ruste in dit Gewest. Alleenlyk, maakte de Koning van Deenemarke zig meester van de Heerlykheid Jever in Oostfriesland, welke hem, door den Koning van Frankryk, die ze voor een Leen hieldt van het Hertogdom van Bourgondie, reeds te vooren, was afgestaan (p).

III.
Huwelyk,
tuschen
Prins
George
van Deenemarke
en de
Prinfesse
Anna
van Jork.

De Koning van Frankryk hadt, om Deenemarke geheellyk te winnen, en, zo men wil, ook om den Staaten en den Prins van Oranje spyt aan te doen, onlangs, een Huwelyk bewerkt, tuschen *George, Prins van Deenemarke*, Broeder van Koning Christiaan, en de Prinfesse Anna, Dogter des Hertogs van Jork, welk, in Oogstmaand, voltrokken werdt. De Engelschen waren kwalyk te vrede over dit Huwelyk, om dat zy wisten, dat het door Frankryk voorgeslaagen was (q), met oogmerk, naar 't schynt, om den Prins van Oranje te verfteeken van de hoop, om eens den troon van Groot-Britanje te beklimmen. Zelfs, schroomde *de Croisfy*, Gezant van Frankryk aan 't Hof van Berlyn, niet, dit Huwelyk te noemen *een werk des Konings van Frankryk, om den Prins van Oran-*

(o) *Negotiat du Comte d'AVARX Tom. I. p. 308.*

(p) *Holl. Merc. van 1683. bl. 149-153, 249, 250.*

(q) *BURNET Vol. I. p. 502.*

Oranje te kwellen, en de Staaten onder bedwang te houden (r). 1693.

Midlerwyl, deedt de Keurvorst van Brandenburg zyn best, om den Keizer en het Ryk te beweegen, tot het aanneemen der voorwaarden van Vrede, door Frankryk voorgefeld. Men handelde, hierover, op den Ryksdag te Regensburg, doch vorderde luttel. Terwyl Weenen belegerd was, sloegen, eindelijk, de Franschen, op den zesentwintigsten van Hooimaand, een Bestand van dertig jaaren voor, waartoe sommige Ryksstenden niet ongenegen scheenen. 't Jaar verliep egter, zonder dat 'er verder over gehandeld werd. Ondertuschen, hadt de Keurvorst van Beieren, in Slagtmaand, genegenheid getoond, om te reeden in het Verbond van *Associatie*, tuschen den Keizer, Spanje, Zweeden en de Staaten, opgeregt (s).

De Ambassadeur van Citters handelde nog aan 't Engelsche Hof, om den Koning over te haalen tot het aanneemen der bemiddeling over alle de geschillen, beide met het Duitsche Ryk en met Spanje; en om hiertoe eene Handelplaats, 't zy den Haage, of eenige andere te verkiezen. Het Hof van Madrid, zwaarigheid vindende in het aanneemen van den Koning van Groot-Britanje tot * zegsman, hadt beslooten hem aan te neemen tot † middelaar, mids hy de geschillen met het Ryk, te gelyk, afdeede. Doch de Koning hielt zig verzekerd, dat

Handeling tuschen 't Keizerryk en Frankryk.

Handeling aan 't Engelsche Hof.

* Arbitr.
† Mediateur.

(r) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 73. p. 1184.
(s) *Holl. Merc. van 1683. bl. 63-73.*

1683. dat Frankryk hierin nimmer bewilligen zou. Men verzogt, dat hy 't Frankryk wilde voorflaan, uit den naam van den Keizer en van Spanje beide: waartoe hy, fchoorvoetende, befloot, onder herhaalde verzekering, dat zyne poogingen vergeefs zouden zyn (t).

IV. De Fran-
fchen
vallen in
Vlaande-
ren.

Den laaftten van Oogftmaand, voor welken tyd, Spanje zig, op het aanneemen van het Zegsmanfchap, verklaaren moest, vast naderende, terwyl zig geen fchyn altoos opdeedt, dat het Hof van Madrid zig naar de inzigten van het Franfche voegen zou; en de Koningin van Frankryk, Infante van Spanje, op den dertigften van Hooimaand, overleeden zynde (u); kreeg d'Humieres last van Koning Lodewyk, om, zo haast de gezette tyd verftreeken zou zyn, in Vlaanderen te rukken, en zig van het Land van Aalst en van de andere Plaatsen, op welken Frankryk regt voorwendde, meester te maaken; onder verklaring, dat zyne Aller-Christelykfte Majesteit egter gezind bleef, om de Vrede te onderhouden. De Markgraaf van Grana toonde zig verwonderd, over zulk eene boodfchap. Doch d'Humieres, 's Konings last voltrekkende, trok, in 't begin van Herftmaand, Vlaanderen in (v), een groot gedeelte des platten Lands onder brandfchatting zettende. De inval der Franfchen verwekte groote ontfteltenis in den Haage, daar men 'er lang voor gevreesd hadt (w). De Markgraaf

(t) Misfiven van den Aulfaf. VAN CITTERS van 1683. MSS. Holl. Merc. van 1683. bl. 195-199.

(u) Holl. Merc. van 1683. bl. 195.

(v) Negociat. de Comte d'AVAUX Tom. I. p. 319.

(w) Misfive van den Raadp. FUGEL van 7 Sept. 1683. MS.

graaf van Castel Moncajo, Spaansche Gezant by de Staaten, oordeelende den oorlog, van Frankryks zyde, nu begonnen te zyn, verzuimde niet hunnen Hoog-Mogendheden den onderftand van agtduizend man, voorleeden jaar aan Spanje beloofd, afte vorderen (x). Men befloot, terftond, tot het afzenden deezer manfchap (y), om welke te doen optrekken, zyne Hoogheid verzogt en gemagtigd werdt: fchoon de Steden Delft, Leiden en Amsterdam (z), bedugt voor oorlog, in 't eerst, eenige zwaarigheid gemaakt hadden, om in 't zenden van hulpe te bewilligen. Doch zyne Hoogheid hielt haar voor, dat men, hiertoe, reeds in 't voorleeden jaar, beflooten hadt: waarom de zaak niet verder in beraad gelegd behoefde te worden. Zy verklaarden zig egter ongelast, en de Raadpensionaris bragt, ter Vergadering der algemeene Staaten in, dat de voorflag by Holland overgenomen was (a). Hierop, werdt 'er in bewilligd, ter Generaliteit. Men gaf, wyders, van 't genomen befluit kennis aan het Engelsche Hof, met verzoek „ dat zyne Majesteit van „ Groot-Britanje, eindelyk, geraaden vinden „ wilde, zig te voegen by de Bondgenooten; „ wanneer hy, tot zynen onfterfelyken roem, „ de behoudenis der Spaansche Nederlanden te „ wege brengen zou, zo zeker, als hy, voor „ deezen, de blokkeering van Luxemburg hadt „ doen

1683.

De Staa-
ten on-
derfteu-
nen de
Spaan-
fchen.Zy zoe-
ken
Groot-
Britanje
over te
haalen
om zig
by hen te
voegen.

(x) Refol. Holl. 9 Sept. 1683. bl. 256.

(y) Origin. Mifive van den Raadp. FLAGEL van 24 Sept. 1683. MS.

(z) Refol. Holl. 15 Sept. 1683. bl. 276.

(a) Aantek. van een' Regent van Delft, 9, 15 Sept. 1683. MS. *Negociat. du Comte d'Avaux Tom. I. p. 321, 324.*

1683. „doen opliten.” Wyders hielt men den
 Koning voor „dat Frankryk, onlangs, aan
 „Duitschland een veeljaarg Bestand voorge-
 „slaagen hadt,” hem vragende „of hy
 „door zyne kragtige tusschenspraak, niet zou
 „kunnen te wege brengen, dat diergelyk een
 „voorslag ook aan Spanje geschiedde, en dat
 „de Koning van Frankryk, midlerwyl, zyne
 „Krygsmagt, zonder uitstel, te rug trok uit
 „de Spaansche Nederlanden.” Doch Karel
 de II. verklaarde zig ongeezind, om eenige hulp
 te verleen en aan Spanje. Ook keurde hy af,
 dat de Staaten hiertoe beslooten hadden, be-
 tuigende te twyfelen, of men't besluit, hierop
 genomen, wel voor een besluit der Staaten te
 houden hadt; also het, zo hy zeide, door de
 strecken van zulken, die oorlog zогten, den
 Staaten was afgedrongen. Eindelyk, zeide hy,
 dat Spanje Luxemburg behoorde af te staan;
 zonder welken afstand, Frankryk niet tot het
 sluiten van een Bestand zou te beweegen zyn.
 De Staaten, kennis van 'sKonings antwoord
 gekreegen hebbende, zonden den Heere van
 Citters nieuwen last, om zyne Majesteit te
 vertoon en „hoe zeer zy zig getroffen gevoel-
 „den, door 'sKonings zeggen, dat het be-
 „sluit, om de Spaansche Nederlanden te on-
 „dersteunen, hun, door wonderlyke strecken,
 „zou afgedrongen zyn, en dat men't naauw-
 „lyks voor een besluit der Staaten zou kunnen
 „houden. Ook dat men zyne Majesteit, men
 „deede wat men wilde, niet in den oorlog
 „zou kunnen inwikkelen. Zy konden hem
 „verzekeren, dat het besluit op den onder-
 „stand

Zy verdedigen de wettigheid van hun besluit, tot ondersteuning van Spanje.

„ stand genomen was , met eenpaarige stem-
 „ men van alle de Gewesten. Stad en Lande
 „ alleen hadt eerst begeerd verflag te doen.
 „ Daarna , hadt men zyne Hoogheid verzogt,
 „ om de manschap te doen optrekken. Vreemd
 „ was 't , hierom , dat men eenige wanvoeg-
 „ lykheid vonde in dit besluit , daar men dat
 „ van den drie-entwintigften van Lentemaand
 „ des voorleeden jaars niet berispelyk gekeurd
 „ hadt , schoon Friesland 'er zig niet zo dui-
 „ delyk voor verklaard hadt , als tegenwoor-
 „ dig. De orde der Regeeringe bragt mede,
 „ dat de besluiten der Afgevaardigden der by-
 „ zondere Gewesten ter algemeene Staatsver-
 „ gaderinge werden gehouden voor besluiten
 „ van den Staat , waarop alleen , by uitheem-
 „ sche Mogendheden , gezien werdt , en ge-
 „ zien kon worden. Men hadt , in dit geval,
 „ den voorflag van den Markgraave van Cas-
 „ tel-Moncajo , door twee Gewesten , laaten
 „ overneemen , en daarenboven onderzoeken
 „ door Gemagtigden , op welker verflag 't
 „ besluit genomen was. Onder de Staaten
 „ der byzondere Gewesten , hadt niemant zig
 „ verzet tegen dit besluit : veel min , was het
 „ bewilligen daarin den Afgevaardigden ter
 „ algemeene Staatsvergaderinge kwalyk geno-
 „ men. 't Smerte den Staaten dan zeer , dat
 „ men den Koning een kwaad gevoelen ge-
 „ zogt hadt te geeven van hun beleid , waar-
 „ over niemant der byzondere Staaten ge-
 „ klaagd hadt , brengende de orde en vorm
 „ der Regeeringe mede , dat een Besluit , ge-
 „ nomen op 't gene , waarin , by de Afgevaar-
 „ dig-

1683. „ digden der byzondere Gewesten , bewilligd
 „ was , een wettig besluit ware ; wat daarom-
 „ trent ook , in 't een of 't ander byzonder
 „ Gewest , mogt voorgevallen zyn. De Afge-
 „ vaardigden ter algemeene Staatsvergaderin-
 „ ge , in eenig besluit bewilligd hebbende , wa-
 „ ren deswege aan niemant dan aan hunne by-
 „ zondere Gewesten rekenfchap verfchuldigd.
 „ Zy verzogten , hierom , dat de Koning geen
 „ geloof geeven wilde aan luiden , die of 's
 „ Lands Regeering niet kenden , of zo kwaad-
 „ aartig waren , dat zy , buiten 's Lands , voor
 „ onwettig wilden doen doorgaan Besluiten ,
 „ die , naar de gewoone orde der Regeerin-
 „ ge , waren genomen , enkelyk , om dat ze
 „ met hunnen fmaak niet overeen kwamen.
 „ Voorts , baden zy den Koning , te willen
 „ gelooven , dat zy niet in den oorlog zouden
 „ zoeken te treden , zo de Vrede , op rede-
 „ lyke voorwaarden , getroffen kon worden.
 „ Ook wisten zy niet , hoe 't iemant in de ge-
 „ dagten komen kon , dat zy hem , zyns on-
 „ danks , zouden willen dwingen tot den oor-
 „ log. Zy waren , in vermogen , niet te ver-
 „ gelyken by de genen , met welken zy te
 „ doen hadden , en zouden de onbedagtzaam-
 „ fte luiden der weereld zyn , zo zy dagten ,
 „ zyne Majesteit , tegen zynen wil , in den
 „ oorlog in te wikkelen. Ook zou men hen ,
 „ vertrouwdenze , niet aanzien voor zo dom ,
 „ dat zy eenen oorlog zouden willen aanvan-
 „ gen , waaruit zy niet dan nadeel wagten kon-
 „ den. Nooit , hadden zy zyner Majesteit
 „ zoeken voor te fchryven , wat hy zig in zy-
 „ ne

En ver-
 klaaren
 zig af-
 keerig van
 oorlog.

„ ne Verbonden hadt voor te stellen. Hiertoe 1682.
 „ bezat hy meer overlegs en wysheids, dan zy
 „ hem geeven konden. Maar 't was hun pligt,
 „ hunne Verbonden naar te komen. Zy had-
 „ den den Koning nimmer verborgen de zwak-
 „ heid van hunnen Staat, die met het vuur
 „ voor de scheenen zat, en veel belang hadt
 „ by de behoudenis of het verlies der Spaan-
 „ sche Nederlanden. Doch hunne opregte
 „ poogingen waren misduid en versproken.
 „ Zyne Majesteit zelve was 'er over te on-
 „ vrede. Zy moesten dan, eindelyk, geduld
 „ hebben, en afwagten, wat hy zelf zou ge-
 „ lieven te doen, tot voldoeninge der Verdra-
 „ gen, eertyds gelooten, om de Nederlan-
 „ den te behouden. Midlerwyl baden zy hem
 „ zeer gedienslyk, dat hy den tyd van drie
 „ maanden, by de Verdragen vastgesteld, eer
 „ men de wapenen zou behoeven op te vat-
 „ ten, zorgvuldiglyk, wilde waarneemen, om
 „ de Vrede te bewerken. Spanje hadt zig zo
 „ rondelyk en dikwils verklaard, tegen den
 „ afstand van Luxemburg, dat men, hierop,
 „ te vergeefs, staan bleef. Zy hadden den
 „ Koning zo dikwils verzogt, dat hy zyne
 „ poogingen wilde aanwenden, tot bevorde-
 „ ring der vrede, dat zy hoopten, hem en elk,
 „ eindelyk, overtuigd te hebben, dat zy niets
 „ meer schuwden dan den oorlog, waarby zy
 „ geen voordeel altoos, en niet dan zwaare
 „ onheilen bejaagen konden (b).” Terwyl de
 „ Staaten den Koning van Groot-Britanje, op
 „ dee-

(b) Zie *Hell. Merc. van 1682, bl. 200-207.*

1683. — deze wyze, onderregtten van hun oogmerk, spoorden ze ook den Keizer aan, om hunne pogingen te ondersteunen aan 't Engelsche Hof; ten zelfden tyde, den Koning van Spanje vermaanende, om, door het vermeerderen zynער Krygsmagt, zorg te draagen, voor de behoudenisie zynער Nederlanden (c).

Vyand-
lykheden
tusschen
de Fran-
schen en
Spaan-
schen.

De tyding van den inval der Franschen in Vlaanderen was zo dra niet in Spanje gekomen, of de Koning besloot zyne scheepsmagt te vermeerderen, en de grenzen zyns Koningkryks sterker te bezetten. De Markgraaf van Grana, hem ook om onderstand geschreeven hebbende, liet, op den twaalfden van Wynmaand, een bevel uitgaan aan alle Krygsoversten onder zyn gebied, waarby hun belast werdt, geweld met geweld te keeren. Men hieldt dit bevel, vooral aan 't Fransche Hof, voor eene voort van eene Oorlogsverklaring. Ook werden de vyandlykheden tegen de Franschen, terstond hierop, begonnen, van de Spaansche zyde. De Prins van Chimai, Stadhouder van Luxemburg, benam den Franschen verscheiden' Sloten, in dit Gewest, vorderende, te gelyk, brandfchatting van eene uitgestrekte streck Lands onder 't Fransche gebied. Doch de Maarschalk d'Humieres verboodt, hierop, den zynen eenige brandfchatting aan de Spaanschen te betaalen, dreigende, ten zelfden tyde, dat hy tien Spaansche Dorpen of Landhuizen zou doen afbranden, tegen elk Dorp of Landhuis, welk, door de Spaanschen, af-

(c) Holl. Merc. van 1683. bl. 203, 209.

afgebrand werdt. 't Bleeft, aan den Franschen kant, niet by dreigen. D'Humieres sloeg, op den tweeden van Slagtmaand, het beleg voor Kortryk, en bemagtigde de Stad, binnen vyf dagen. Daarna gaf zig Diksmuiden aan hem over, zo dra het opgeëischt werdt. In Wintermaand, toog hy, over de Brugfche Vaart en Schelde, die vast met ys bezet lagen; zettende wel tien of twaalf Dorpen, in deezen oord, in den brand. En terftond hierop, voerde hy omtrent dertigduizend man voor Luxemburg, en wierp wel tweehonderd bomben in de Stad, door welken, omtrent vyfhonderd huizen vernield, of zwaar befchadigd werden; waarna hy zyne troepen de Winterlegeringen betrekken deedt (*d*).

Het bemagtigen van Kortryk en Diksmuiden hadt, midlerwyl, den Koning van Spanje doen besluiten, om Frankryk, openlyk, den oorlog te verklaaren, en de Fransche goederen onder zyn gebied aan te slaan. De Markgraaf van Grana kondigde, hiertoe, een bevel af, welk den elfden van Wintermaand getekend was. D'Humieres gaf 'er eene verklaring tegen, waarby hy dreigde, niet tien, gelyk te vooren, maar honderd Dorpen of Huizen, tegen een, te zullen laten verbranden (*e*). Alles scheen zig te schikken tot eenen fellen en langduurigen oorlog, tusfchen de twee Ryken.

1683^r

De eerften bemagtigen, Kortryk en Diksmuiden, en bombardeeren Luxemburg.

Spanje verklaart Frankryk den oorlog.

De

(*d*) Holl. Merc. van 1683. bl. 211-215, 230-232, 247, 248.
DANIEL Journal p. CXVJ.

(*e*) Zie Holl. Merc. van 1683. bl. 237, 234

1683. De Spaanfchen, reeds te vooren, meer dan eens, verklaard hebbende, dat zy Luxemburg, de eenige Stad, waar langs de Spaanfche Nederlanden gemeenfchap hadden met het Duitfche Ryk, nimmer zouden afstaan; zo hadt de Koning van Frankryk beflooten, zig met andere Plaatsen te vergenoegen (*f*). De Graaf d'Avanx hadt, hiervan, den Staaten kennis gegeven, in 't begin van Slagtmaand, en dus voor 't overgaan van Kortryk en Diksmuiden. Hy verklaarde „ dat zyne Majesteit zig, in de „ plaats van Luxemburg, vergenoegen zou, „ *of* met Kortryk, Diksmuiden, de Dorpen „ onder Aath, die voorheen tot het Doornik- „ fche behoord hadden, Beaumont en Bouvignes; *of* met eenige Plaatsen in Katalonie, „ 't zy Puicerda, of Rofes, Gironne en Cap „ de Quires; *of*, eindelyk, met Pampalune „ en Fontarabien, in Navarre. Doch zo Spanje zig, omtrent deeze voorflagen, niet voor „ 't einde deezes jaars, verklaarde, hieldt de „ Koning zig geregtigd, om vergoeding te „ zoeken voor de zwaare onkosten, welken „ hy gemaakt hadt: en, op dat de gefchillen „ met het Ryk de Vrede met Spanje niet hinderen mogten, boodt hy nogmaals aan, met „ den Keizer te willen fluiten een Bestandvoor „ dertig, vyfentwintig of twintig jaaren, zo „ zyne Keizerlyke Majesteit zig, hierop, ten „ zelfden tyde, geliefde te verklaaren.” Doch de Markgraaf van Castel-Moncajo kreeg het Gefchrift van d'Avanx zo dra niet in handen, „
of

(*f*) *Poix* Negociatie du Comte d'AVAUX, Tom. I. p. 335.

of hy verwierp de Fransche voorflagen, met verontwaardiging. De Keizerlyke Gezant Kramp-
 rigt hieldt ze ook voor onredelyk; schoon ze beide betuigden, dat hunne Meesters, tot het bevorderen der vrede, op redelyke voorwaarden, geneigd bleeven (g). De Spaansche oorlogsverklaaring, die hier, eerlang, op volgde, bragt het Engelsche Hof zo ver, dat het sprak van de Staaten te willen verkiesen, om, nevens den Koning, uitspraak te doen, over de geschillen met Spanje. En na dat de Staaten verklaard hadden, dat Spanje, zelfs hiertoe, niet te beweegen zou zyn, hervraagde de Koning, of de Staaten eenigen anderen voorslag wisten te doen, die beide de partyen behaagen zou? Men hadt gaarne gezien, dat zulk een voorslag uit Engeland gekomen ware (h): doch alzo langs hoe klarer bleek, dat de Koning van Groot-Britanje zig, zo ver als mogelyk ware, buiten moeite zocht te houden; was men wel genoodzaakt, de hand ernstiger te leggen aan het bemiddelen van een Verdrag. De raadpleegingen, welken hierover, in den Haage, gehouden werden, verwekten zo groot eene gisting in de gemoeden, en hadden zulke aanmerkelyke gevolgen, dat het der moeite wel waardig zal zyn, hier, den aanvang en uitflag derzelve, omstandiglyk, te ontvouwen.

Zo dra de Franschen, in den aanvang van
 Herfstmaand, in de Spaansche Nederlanden
 gevallen waren, rekenden veelen, hier te Lan-
 de,

VI.
 Voorflag
 van zyne
 Hoog-

(g) *Negotiat. du Comte d'AVAUZ, Tom. I. p. 373-378.*
Holl. Merc. van 1683. bl. 220-230.

(h) *Holl. Merc. van 1683. bl. 220, 221, 241, 242.*

1683. de, den oorlog begonnen, en verftonden, dat
 ——— men zig, terftond, behoorde te wapenen. 't
 heid en den Raad van Staa- te tot ee- ne wer- ving van zestienduizend man.

Gevaar, welk de Staat liep, zo Frankryk zyn gebied verder herwaards uitbreidde, werdt ten breedften uitgemeeten. Zyne Hoogheid fprak hierover, by alle gelegenheid. Men beftoot ook, op 't eerfte verzoek van Castel-Moncajo, tot het afzenden van agtduizend man naar de Spaanfche Nederlanden. En men hielt voor zeker, dat zyne Hoogheid, in de plaats van agtduizend, wel veertienduizend man hadt doen optrekken (i). Veelen verftonden ook, dat men de Landmagt van den Staat, daarenboven, behoorde te vermeerderen, zonder uitftel. De Raad van Staate dan gaf, den negenentwintigften van Herfsmaand, op 't aanhouden van zyne Hoogheid (k), den algemeenen Staaten in ernftige overweeging, „ of men 's Lands troepen niet, ten fpoedig- „ fte, behoorde te vermeerderen met vyfen- „ veertighonderd Ruiters, vyftienhonderd „ duifonders, en tienduizend voetknegten, „ in alles zestienduizend man, en dat alleen „ voor den tyd van vier maanden: waartoe „ noodig zouden zyn, tot werf- of aanrits- „ geld, 852500 guldens: tot foldye, in elke „ Heeren-maand van twee-enveertig dagen, „ 277000 guldens, of 1100000 guldens, in „ vier maanden, en dus, in 't geheel een mil- „ lion negenhonderd zettig duizend en vyfhon- „ derd guldens, die, over de byzondere Ge- „ wes-

(i) *Voyez Négociat. du Comte d'AVANX, Tom. I. p. 330, 340.*

(k) *Voyez Négociat. du Comte d'AVANX, Tom. I. p. 330.*

„westen, elk naar zyn gewoonlyk aandeel, 1683.

„zouden behooren verdeeld te worden.” De algemeene Staaten beslooten, terstond, dezen voorflag te zenden aan de byzondere Gewesten, met verzoek, dat ze, daarin, ten spoedigste, wilden bewilligen, hunne *consenten*, hoe eerder hoe liever, ter algemeene Staatsvergaderinge, doende overbrengen (1). De Staaten van verscheiden' Gewesten waren egter niet zeer gereed, om tot de Werving te stemmen. Doch nergens reezen, hierover, grooter onlusten, dan in de Vergadering van Holland. De Edelen en meeste Steden hadden, hier, in de Werving bewilligd (m), zeer tot genoegen van den Prins van Oranje. Delft vorderde alleen eenpaarigheid. Doch Amsterdam was weigerig, oordeelende de Vroedschap dezer Stad, dat de slegte staat van 's Lands geldmiddelen niet gedoogde, dat men zig in eenen nieuwen oorlog inwikkelde (n). De Afgevaardigden dezer Stad deden, op 't verzoek der Vergaderinge, meer dan eenen keer naar huis, om nieuwen last; doch de Vroedschap bleef onverzettelyk (o). In dezen staat der zaaken, leverde d'Avaux het Geschrift over, waarby hy verklaarde, dat de Koning zich met andere Plaatsen, in stede van Luxemburg, ZOU

Amsterdam weigert 'er in te bewilligen.

(1) Resol. Gener. *Mercurii* 29 Septemb. 1683. Zie ook *Moll. Merc. van 1683. bl. 209 en Negociat. du Comte d'AVAUX, Tom. I. p. 335, 344.*

(m) Resol. Holl. 15 Octob. 1683. *bl. 335.*

(n) Extr. uit de Resol. van de Vroedschap van Amsterdam, 5 Octob. 1683. *La. P. p. 145.*

(o) Aant. van een' Regent van Delft 21. 26 Octob. 1683. *N.S. Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 355, 360, 378, 383.*

1683. zou laten genoegē (*p*); en deeze aanbieding frekte, om de Stad Amsterdā te sterken in haare meening. Ten zelfden tyde, kwam de zaak van de Werving wederom op het tapyt ter Vergaderinge van Holland; en toen verklaarden de Afgevaardigden van Amsterdā, die, zeven in getale, ter Dagvaart gezonden waren „ dat zy de Werving moesten blyven „ affstemmen, vooral, om dat Frankryk, onlangs, voorflagē tot een vergelyk gedaan „ hadt, die Spanje behoorde te onhelzen, „ also dit Ryk en deeze Staat niet magtig waren, om den oorlog te voeren tegen Frankryk. Betere voorwaarden te zullen konnen bedingen, na dat men de wapenen zou „ opgenomen hebben, was buiten alle waarschynlykheid: de uitflag des krygs geheel „ onzeker. De Keurvorfsten van Beieren en „ Saxen waren nog niet getreden in het gemeen „ Verbond. Het Huis van Brunswyk-Lunenburg, schoon het onderstandgelden getrokken hadt van Spanje, hadt nog niet konnen „ bewoogen worden, om Krygsvolk te zenden „ naar de Spaansche Nederlanden. De Keizer hadt de handen vol werks, met den „ Turkschen oorlog. De Duitsche Vorfsten moesten hem, in den zelven, bystaan. 's „ Lands Vloot was te rug gekeerd van Gottenburg, zonder dat Zweeden éenen man „ ingescheept hadt. De Koning van Engeland „ stelde Spanje en deezen Staat in 't ongelyk, „ en weigerde bystand. Spanje zelf voorzag „ de

„ de Nederlanden niet naar behooren, en 1683.
 „ zorgde meer voor de bescherming van Italie
 „ en andere oorden. Raadzaam was 't dan,
 „ dat men sloote met Frankryk, en, om hier-
 „ toe te geraaken, den voorflag van den Graa-
 „ ve d'Avaux in overweeging name." Zyne
 Hoogheid, de Vergadering bywoonende, nam
 den voorflag van Amsterdam zo euvel, dat hy
 verklaarde „ dat de Graaf d'Avaux geene
 „ andere taal zou hebben konnen voeren, zo
 „ hy hier tegenwoordig geweest ware; dat
 „ van Beuningen," die 't woord gevoerd hadt,
 „ zyn hoofd kwyt zyn zou, zo men alles ten
 „ scherpften onderzoeken wilde; dat hy, Prins
 „ van Oranje, zo veel belang by 's Lands
 „ welvaart hadt, als Amsterdam; dat hy zig
 „ van deeze Stad niet zou laten ringeloooren,
 „ en veel minder nog zig vlyen naar de * gril- * Capris
 „ ligheden van Van Beuningen (q):" die, by ces.
 's Prinzen vrienden, werdt aangezien, als de
 voornaame oorzaak, waarom Amsterdam de
 werving zo ernstelyk tegenstemde (r). De De Ede-
 Edelen en de andere Leden hernamen ook „ dat lenen
 „ het han griefde tot in den grond der ziele, andere
 „ dat de Regeering van Amsterdam zo veel Leden
 „ zwaarigheid maakte, om in de voorgeslaa- zoeken
 „ gen' werving te bewilligen; dat de andere de Stad
 „ Leden immers zo veel belang hadden by tot be-
 „ den welstand van den Staat als zy, en egter williging
 „ tot te be-
 weegen,

(q) Aantek. van een' Regent van Delft 4 Nov. 1683. MS.
 Voyez aussi Negociat. du Comte d'AVAUX Tom I. p. 347, 350,
 352, 378.

(r) Missive van den Raadpenf. FAGEL aan den Ambass. van
 CITTERS van 4 Jan. 1684. MS.

1683

„ tot de werving beslooten hadden; dat men
 „ met de werving kon voortgaan, en midler-
 „ wyl over een verdrag handelen, waarin
 „ men, zo men zig wapende, beter voorwaar-
 „ den zou kunnen bedingen. Dat zy niet kon-
 „ den goedvinden, dat men, op den voorslag
 „ van d'Avaux, raadpleegde, voor de werving
 „ ware toegestaan; en dat, zo Amsterdam by
 „ zyn gevoelen bleeve, zy genoodzaakt zyn
 „ zouden, deeze Stad te bezenden. Vooraf,
 „ verzogten zy egter, dat de Afgevaardigden
 „ hunnen *Principaalen* wilden vertoonen, hoe
 „ veel onrust en verandering der Regeeringe
 „ hieruit te dugten ware, en welk een' schand-
 „ vlek zulks buiten 's Lands brengen zou over
 „ het beleid van deezen Staat; zullende de
 „ tweedragt in den zelve vreemde Mogend-
 „ heden, ongetwyfeld, beschroomd maaken,
 „ om zig met ons te verbinden: gelyk hier-
 „ door zelfs reeds veroorzaakt geworden was,
 „ dat de Koning van Zweeden, het Verbond,
 „ tot handhaavinge der Vrede opgeregt, tot
 „ nog toe niet hadt willen bekragtigen." Die
 „ van Amsterdam verklaard hebbende „ dat zulk
 „ eene vertooning van hunne zyde vrugte-
 „ loos zou zyn, en dat de Vroedschap haar
 „ besluit niet genomen hadt, dan na dat zy
 „ alles eerst rypelyk hadt overwoogen (s);
 „ beslooten de overige Leden, eenen brief af te
 „ zenden aan de Stad (t), die egter geene ver-
 „ an-

(s) Aantek. van een' Regent van Delft 4, 5, 6 November 1683. *MS.*

(t) Resol. Holl. 6 Nov 1683. bl. 348. *Misive van den Raadpenf. ENGEL van 12 Octob. 1683. MS.*

andering maakte in 't besluit der Vroedschap. Zelfs keurde men eenige uitdrukkingen af in den brief, als „ dat 'er 't sluiten der Nieuw-
 „ meegsche Vrede in veroordeeld werdt; dat
 „ men geene vrede wilde maaken, als op regt-
 „ vaardige voorwaarden, daar de omstandig-
 „ heden eerder vorderden, dat men iets toe-
 „ gawe; en dat van 't gedrag van Frankryk,
 „ met harde woorden, gesproken werdt.” Om
 welke redenen, men verzogt, dat de brief inge-
 trokken, of ten minste merkelyk verzagt wor-
 den mogt. Doch de meeste Leden verstonden
 't anders (u). Ook werdt, op den voorslag
 der Edelen, by meerderheid van stemmen,
 vastgesteld, ten spoedigste, eene aanzienlyke
 bezending te doen naar Amsterdam, bestaan-
 de, uit zyne Hoogheid, den Prins van Oran-
 je, als Stadhouder, drie Heeren uit de Rid-
 derschap, en twee uit ieder deezer negen Ste-
 den, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden,
 Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enk-
 huizen, benevens den Raadpensionaris. Zyne
 Hoogheid verklaarde, dat hy liever van deezen
 last ontslaagen was geweest. Doch de Leden
 verzogten hem, ernstelyk, dat hy zig den dienst
 des Lands niet geliefde te onttrekken. Hy liet
 zig dan, zo 't schein, beweegen. De bezen-
 ding kwam, op den vyftienden van Slagtmaand,
 te Amsterdam, en werdt, des anderendaags,
 door de Burgemeesters *Nicolaas Opmeer* en *Ge-
 rard Bors van Wayeren*, van 't Heeren-Loge-
 ment

1683.

Zyne
 Hoog-
 heid stelt
 zig aan 't
 hoofd
 eener be-
 zendinge
 naar Am-
 sterdam.

(u) Resol. Holl. 11 Nov. 1683. bl. 360. Aant. van een' Re-
 gent van Delft 11 Nov. 1683. MS.

1683. ment afgehaald, en, in zeventien koetsen, geleid naar 't Stadhuis, daar de Vroedschap vergaderd was. De Raadpensionaris Fagel voerde het woord, en gaf zyn voorstel, daarna, in geschrifte over; waarop men aannam te zullen letten. De bezending werdt, vervolgens, op gelyke wyze, naar 't Heeren-Logement te rug geleid, en, door Burgemeesters, op Stads kosten, onthaald. Men raadpleegde toen, in de Vroedschap, op den gedaanen voorslag. De Prins gebruikte allerlei redenen, om de Stad tot eenpaarigheid met de overige Leden van Holland te beweegen. Doch zyne poogingen waren vrugteloos. De Vroedschap, de afgezondenen, tot driemaal toe, gehoor verleend, en geduuriglyk, mondeling en schriftelyk, beantwoord hebbende (v), bleef by haar gevoelen (w). Zyne Hoogheid, ten uiterste misnoegd op de Regeering van Amsterdam, verweet haar haaren heimelyken handel met den Graave d'Avaux, wiens grondregels zy, zeide hy, ingezoogen hadt. Doch sommigen tekenen aan, dat de regeerende Burgemeesters, een oogenblik alleen gesproken hebbende, niet schroomden, toe te staan, dat zy, nu en dan, met Frankryk en met andere uitheimsche Mogendheden, handelden: 't welk men, „ zeiden ze, van eene Stad van zo veel aanzien, en die zo grooten Koophandel dreef, „ niet vreemd vinden moest:” doch zy voegden

De Stad
blyft by
haar ge-
voelen.

(v) Extr. uit de Resol. van de Vroedsch. van Amst. van 18de Nov. 1683. met de Bylagen

(w) Propositie der Gecommitteerde van 16 Nov. 1683. Resol. Holl. 24 Nov. 1683. bl. 383-497.

den 'er by „ dat zy den Staaten, altoos, ken- 1683:
 „ nis van hunne handelingen gegeven hadden; —
 „ maar de Prins hadt, zeiden ze, Staatsdie-
 „ naars, die met verscheiden' Hoven verstand
 „ hielden, zonder 'er den Staaten opening van
 „ te geeven; waarover men zyne Hoogheid,
 „ t'eenigen tyde, tot rekenfchap vorderen zou.”
 Een der Burgemeesteren zou zelfs verklaard
 hebben „ dat Amftterdam niet van gevoelen
 „ veranderen zou, al ware 't maar, om aan
 „ de nakomelingschap te toonen, dat zelfs de
 „ tegenwoordigheid eens Prinzen van Oranje
 „ niet in ftaat geweest ware, om de vrye raad-
 „ pleegingen der Vroedschap te beletten.”
 De bezending, zes dagen in de Stad vertoefd
 hebbende, keerde, onverrigter zaake, te rug
 naar den Haage. De Prins was vertrokken,
 zonder affcheid te neemen. Hy en de andere
 Afgevaardigden werden, vervolgens, verzogt,
 om der Vergaderinge van Holland te dienen
 van hunnen raad; en bragten het, kort hier-
 na, voor hun gevoelen in, „ dat men, on-
 „ aangezien de tegenkanting van Amftterdam,
 „ met de werving behoorde voort te gaan,
 „ alzo 't redelyker was, dat één Lid zig naar
 „ agttien voegde, dan agttien naar één.” De
 Leden der Vergaderinge namen dit *avis* over,
 om 'er in de Steden verflag van te doen (x):
 en 't jaar liep ten einde, eer 'er nader op
 beflnoten werdt (y). Terwyl men 'er over
 raadpleegde in de Steden, en na dat Amfter-
 dam

(x) Refol. Holl. 26 Nov. 1683. bl. 480 enz.

(y) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 393. Tom. II. p. 242 suiv.* Zie ook *Holl. Merc. van 1683. bl. 242-244.*

1683.

Zy klaagt
over de
Oorlogs-
verklaa-
ring van
Spanje.

dam vastgesteld hadt, zig ernstelyk te zullen kanten tegen een besluit met de meerderheid (z), gaf de Spaansche Gezant den algemeenen Staaten, op den veertienden van Wintermaand, kennis, dat Spanje den oorlog verklaard hadt aan Frankryk (a). Amsterdam toonde zig, hierover, ten hoogste misnoegd (b), klaagende, op den twee-entwintigsten, ter Vergaderinge van Holland „ dat de bevelen van 't Spaansche Hof, in gevolge van „ welken, de Markgraaf van Grana Frankryk „ den oorlog verklaard hadt, niet waren medegedeeld aan der Staaten Ambassadeur, te „ Madrid; dat men hunnen Hoog-Mogendheden ook geene kennis gegeven hadt van de bevelen, aan de Onder-Koningen der „ Spaansche Heerlykheden, noch van den last, „ volgens welken, de Fransche en Spaansche „ Ambassadeurs waren t'huis ontbooden. Dat „ deeze bevelen gegeven waren, en de Oorlogsverklaaring geschied, zonder dat men „ wist, dat zulks, vooraf, met de Staaten, „ overlegd ware: 't welk de gemaakte Verdraagen nogtans vorderden. Dat door deeze „ Oorlogsverklaaring ook afgesneeden, of „ ten minste vry moeilyk gemaakt werdt de „ hoop tot een vergelyk; waartoe men, nogtans, volgens de Verdragen, verplicht was te arbeiden; en tevens te leur gesteld, of merkelyk veragterd de raadpleegingen, „ reeds,

(z) Extr. uit de Resol. van de Vroedsch. La. P. f. 263. 2 Decemb. 1683.

(a) Holl. Merc. van 1683. Bl. 233

(b) Aantek. van een' Regent van Delft 14 Dec. 1683. MS.

„ reeds , by deezen Staat , aangevangen , tot
 „ bevordering eener spoedige Vrede , tusfchen
 „ Frankryk en Spanje. Dat , door de ver-
 „ klaaring , ook te kort gedaan werdt aan het
 „ overleg der Leden , zelfs der zulken , die in
 „ de Werving der zestienduizend man bewil-
 „ ligd hadden in verwagting , dat de gefchillen
 „ spoedig zouden bygelegd worden ; en met
 „ der daad vernietigd de Verklaaring , door
 „ den Spaanfchen Gezant gedaan , dat de Ko-
 „ ning , zyn Meester , omtrent de voorwaar-
 „ den der Vrede , veel agting toonen zou ,
 „ voor 't gene hem , van wege hunne Hoog-
 „ Mogendheden , zou worden voorgedraagen.
 „ Dat men , van Spanjes zyde , op den Fran-
 „ fchen voorflag van den Graave d' Avaux ,
 „ niets gedaan hebbende , dat een vergelyk
 „ bevorderen kon ; het te dugten ware , dat
 „ Frankryk agten zou , niet meer aan deezen
 „ voorflag gehouden te zyn , en dien te kon-
 „ nen verzwaaren , of Spanje den oorlog aan-
 „ doen. Dat de Spaanfche Oorlogsverklaa-
 „ ring te wonderlyker voorkomen moest , om
 „ dat zy gefchied was , terwyl , by eenige Le-
 „ den van den Staat , overleg gemaakt werdt ,
 „ om , met de Bondgenooten , middelen te
 „ beraamen , tot bereiking der Vrede : welk
 „ overleg nu geheellyk verydeld geworden was.
 „ Dat de Leden van Holland , zig eenpaarig-
 „ lyk afkeerig verklaard hebbende van den oor-
 „ log , gefchaapen ftonden , door de Verklaa-
 „ ring van den Markgraaf van Grana , spoe-
 „ dig , in denzelven ingewikkeld te zullen wor-
 „ den. Dat men zig , hierover , by de Spaan-

1683.

1683. „ fchen , behoorde te beklagen , en midler-
 „ wyl , ten fpoedigfte , overleggen , wat verder
 „ zou moeten gedaan worden , om de Spaan-
 „ fche Oorlogsverklaaring te doen intrekken ;
 „ alles , wat , uit hoofde derzelve , mogt on-
 „ dernomen zyn , te doen herftellen , en de
 „ Spaanfchen over te haalen , om , ter begeerte
 „ van Engeland en van deezen Staat , door
 „ het aanneemen van één' der voorflagen van
 „ Frankryk , de Vrede te herftellen of te be-
 „ vestigen.” Doch de inzigten der meeste Leden
 van Holland verfchilden nog te veel van die van
 Amsterdam , om vooreerst iet te befluiten , op
 dit voorftel (c).

VII.
 D'Avaux
 houdt by-
 zondere
 gefprek-
 ken met
 de Afge-
 vaardig-
 den van
 Amster-
 dam.

Maar de Graaf d' Avaux , midlerwyl , be-
 fpeurd hebbende , dat Amsterdam , zo wel als
 't Engelfche Hof , verftondt , dat Spanje vre-
 de behoorde te maaken , op ééne van de voor-
 waarden , door Frankryk voorgelagen , zegt ,
 op deezen zelfden twee-entwintigften van Win-
 termaand , zo die van Amsterdam , naderhand ,
 verklaard hebben , voor 't eerst in jaar en dag
 (1) , gelegenheid , om met de Afgevaardigden
 dee-

(c) Secr. Refol. Holl. 22 Dec. 1683. Aantek. van een' Reg.
 van Delft 18 Decemb. 1683. MS. Negociat. du Comte d'AVAUX
 Tom. II. p. 64. & fuiv.

(1) In de , voor weinige jaaren , uitgegeven' *Nego-*
ciations du Comte d'AVAUX leest men „ dat d'AVAUX
 „ binnen deezen tyd , met een' Burgemeester van Am-
 „ fterdam , zo wel in deeze Stad , als in den Haage ,
 „ gefprek hadt gehad ; dat de Heeren van Amsterdam
 „ hem , in 't begin van Wynmaand , nog eenen der
 „ Regenten toegezonden hadden , om hem af te vraa-
 „ gen , of de Koning den oorlog niet voortzetten zou ,
 „ als zy de werving afstemden ; en dat een Schepen
 „ hem

deezzer Stad in een vertrouwelyk gesprek te komen, en hen in hunne gevoelens te versterken, of verder tot de zynen te beweegen. Doch zy vonden ongeraaden zulks te doen, zonder uitgedrukten last hunner *Principaalen*, die hun eghter, terstond, gegeven werdt. Twee hunner, te weeten *Gerrit Hoofst*, Oud-Schepen en Raad, en *Jakob Hop*, Pensionaris der Stad, vervoegden zig, op den vierentwintigsten, ten huize van den Ambassadeur, die hun, in 't eerst, klaagde, over zekere ongeregeldheid te Amsterdam, in 't aanleggen en waarneemen der beurtschepen op St. Valeri en Rouan, waarvan zy aannamen verslag te doen. Maar als zy, hierop, vertrekken wilden, hernam d'Avaux, dat hy hen nog, over zaaken van meerder gewigt, te spreekken hadt, hun, wyders, voorhoudende,

„ dat de Koning, zyn Meester, altoos geneigd
 „ geweest was tot vrede, en hem, hierom,
 „ last gezonden hadt, om den tyd, tot het
 „ aanneemen van één' zyner voorrige voorflagen, aan Spanje vergund, te verlengen tot
 „ op den laatsten van Louwmaand des jaars
 „ 1684.”

„ hem, uit den naam van twee Burgemeesteren, in den
 „ nagt, vier uren buiten den Haage, was komenspreken, omtrent het midden van Slagtmaand ” *Voiez*
 Tom. I. p. 278, 303, 304, 345, 389. Tom. II. p. 20.
 't Welk, in den eersten opilag, niet te wel schynt overeen te komen met het gene wy hier te boek stellen. Doch mogelyk moet men aanmerken, of dat deeze Heeren den Ambassadeur, altoos, als byzondere Persoonen, en uit den naam van weinigen; niet uit den naam der gantsche Vroedschap, gesproken hadden: of liever, dat zy, *te vooren*, d'Avaux opgezogt hadden, en *by hen nu*, voor 't eerst, in den tyd van een jaar.

1683. „ 1684.” 't Leedt ook maar weinige dagen ,
 of hy verklaarde dit zelfde , schriftelyk , ter
 Vergaderinge der algemeene Staaten (d). De
 Afgevaardigden van Amstêrdam , aangenomen
 hebbende van deeze opening verflag te zullen
 doen , vraagden den Ambassadeur , wyders ,
 „ wat de Koning , zyn Meester , voorhadt te
 „ doen , indien de Spaanschen Louwmaand
 „ lieten verloopē , zonder hun Verdrag met
 „ Frankryk te bevorderen ?” waarop hy her-
 nam „ dat zyne Majesteit , hierover , met de
 „ Staaten wel wilde raadpleegen , en niet on-
 „ genegen was , om zyne wapenen uit de Ne-
 „ derlanden te trekken , en elders te gebrui-
 „ ken , zo de Staaten hem verzekeren wilden ,
 „ dat hy , door hen , niet zou worden aange-
 „ tast ; en zo zy de troepen , die zy , boven 't
 „ getal , by de Verbonden bepaald , gezonden
 „ hadden naar de Spaansche Nederlanden , te
 „ rug wilden roepen ; immers niet laten ge-
 „ bruiken , dan tot bescherming der Plaatsen ,
 „ in welken zy gelegd waren. Hem was , ver-
 „ volgde hy , wel bekend , dat dit Krygsvolk ,
 „ in 't eerst , zulk een' last gekreegen hadt , en
 „ dat , ter deezer gelegenheid , geschil ontstaan
 „ was tuschen den *Prinse van Vaudemont* en
 „ den Luitenant - Generaal *Aylua* ; doch hy
 „ wist niet , of 'er , naderhand , ook verande-
 „ ring in deezen last gekomen was , alzo de
 „ Spaansche Ruitery het plonderen van Ifen-
 „ ghien door de Spaanschen hadt bygewoond.”
 De Afgevaardigden , hierop , andermaal , be-
 loofd

(d) Zie Holl. Merc. van 1683. bl. 246.

loofd hebbende , van alles verflag te zullen
doen , keerden , nog dien zelfden dag , naar
Amsterdam , fpraken met Burgemeesteren , en
kreegen van dezelfen , met opgevolgde toe-
ftemminge van de gantfche Vroedschap , nieu-
wen last „ om der Vergaderinge van Holland
„ te doen begrypen , dat de voorflag van d'A-
„ vaux , om den tyd , aan de Spaanfchen ge-
„ fteid , te verlengen tot den eerften van
„ Sprokkelmaand , niet moest toegefchreeven
„ worden aan verkeerde oorzaaken. Voorts,
„ moesten zy , uit d'Avaux , tragten te ver-
„ ftaan , op wat grond zyn voorgeeven fteun-
„ de , dat Frankryk gezind zou zyn , de wa-
„ penen te trekken uit de Nederlanden ; hem
„ tevens verzoekende , dat hy van 't gene hy
„ hun in 't byzonder verklaard hadt ook ken-
„ nis wilde geeven aan de Staaten , of aan ee-
„ nige voornaame Leden ; alzo de Stad Am-
„ fterdam in 't byzonder niet met hem ver-
„ draagen kon , wegens 't gene zyne Maje-
„ fteit , tot deszelfs gerustheid , zou mogen
„ vorderen : en , zo hy hierin zwaarigheid
„ maakte , moesten zy den Raadpenfionaris
„ en zulken Leden , die zy goedvinden zou-
„ den , kennis geeven van 't gene hun voor-
„ gekomen was.”

De Afgevaardigden van Amsterdam , op
den negenentwintigften van Wintermaand , we-
derom , in den Hage gekomen zynde , vol-
trokken , ten zelfden dage , hunnen last by d'A-
vaux , die hun te kennen gaf „ dat hy geene
„ zwaarigheid maakte , om de Staaten in 't al-
„ gemeen te verwittigen van de geneigdheid

1683

Zy zoe-
ken hem
te be-
weegen,
om zyue
voorfla-
gen,
fchifte-

1683. „ zyner Majesteit tot vrede, en dat men, de
 „ gantsche volgende maand, met hem zou kon-
 Iyk, te „ nen handelen, over de middelen, om allen
 doen aan „ kommer voor de Fransche troepen, na 't
 de alge- „ einde der gemelde maand, weg te neemen;
 meene „ midts Frankryk ook, tegen de vyandlykhe-
 Staaten. „ den van 't Staatfche Krygsvolk, gerust ge-
 „ steld werdt; doch dat hy niet zou kunnen
 „ besluiten, zo openlyk als tegen die van Am-
 „ sterdam, te spreken van het wenden van 's
 „ Konings wapenen naar elders: en dat te
 „ minder, om dat de Afgevaardigden ter Ge-
 „ neraliteit alle onderhandeling met hem schie-
 „ nen te schuwen. Doch zo de algemeene
 „ Staaten, of die van Holland konden goed-
 „ vinden, Gemagtigden te benoemen, om
 „ met hem in besprek te komen, zou hy zig
 „ even duidelyk verklaren, als hy aan Am-
 „ sterdam gedaan hadt.” In gevolge van
 deeze zyne aanbieding, sprak hy, den volgen-
 den dag, met den Raadpensionaris Fagel en
 met eenige Leden der Vergaderinge van Hol-
 land. Ook hieldt hy, sedert, verscheiden
 byzondere onderhandelingen, met de Afgevaar-
 digden van Amsterdam, die hem, geduurig-
 lyk, aan boord waren, om 't gene hy hun,
 mondeling, gezeid hadt den algemeenen Staa-
 ten, schriftelyk, voor te draagen. Doch hy
 verklaarde, hiertoe niet gelast te zyn: „ ook
 „ hieldt hy 't, zeide hy, ongeraaden: om dat de
 „ Staaten zo weinig genegenheid betoonden,
 „ om over zyne voorgaande Vertoogen te raad-
 „ pleegen. Doch zo dra dit veranderde, zou
 „ hy, zelfs zonder naderen last af te wagen,
 „ zy-

„ zynen voorflag , schriftelyk , doen aan de
 „ Staaten ; aan welker Gemagtigden hy , nog- 1683.
 „ maals , aanbodt , zig zelve , mondeling ,
 „ te willen openen , met vryheid , om 'er
 „ verflag van te doen , daar 't behoorde .” In
 deeze onderhandelingen met de Afgevaardig-
 den van Amſterdam , zeide d'Avaux meer dan
 eens „ dat hy te goede kennis hadt van de ge-
 „ ſteldheid der Regeeringe deezer Landen ,
 „ om van een byzonder Lid derzelve , in dit
 „ geval , eenige verbindtenis te vorderen ;
 „ doch dat hy alleenlyk verzogt , mondeling ,
 „ verzekerd te mogen worden van de beſten-
 „ dige genegenheid der Stad Amſterdam , tot
 „ bevordering der vrede ; en dat zy met hem
 „ zou willen handelen , over de geruſtſtelling
 „ beide van Frankryk en van deezen Staat ,
 „ van welke hy nu meermaalen gewaagd hadt .”
 Doch die van Amſterdam weigerden , ron-
 delyk , zig zo verre te verbinden , zig , hierover ,
 zo ernſtelyk , verklaarende , dat d'Avaux zyn
 misnoegen deswege , in ſcherpe bewoordingen ,
 te kennen gaf , onder anderen , zeggende „ dat
 „ naardemaal de Staat geen ſtap deedt , om
 „ de Vrede te bevorderen , men in twyfel ge-
 „ bragt werdt , of niet de werving , eindelyk ,
 „ met eenpaarige bewilliging , doorgaan zou :
 „ 't welk den Koning , zynen Meester , zou
 „ verpligten , andere maatregels te neemen
 „ (e).” Op deeze wyze , heeft de Regeering
 van

(e) Verhaal van de Conferſ. tuſſchen den Ambaſſadeur van
 Frankryk en de Gedeput. van Amſt in de Conſid. van Staatsz.
 Num. XIV. bl. 67. en in de Holl. Merc. van 1684. bl. 53 enz.

1683. van Amsterdam zelve den inhoud deezer gesprekken verhaald. Doch d'Avaux gaf 'er een ander bericht van aan 't Fransche Hof: gelyk, uit zyne uitgegeven' *Handelingen*, te bespeuren is. Hy verhaalde „ dat hy die van Amsterdam, ten deezen tyde, geantwoord hadt, „ op drie vraagen, hem te vooren gedaan, „ 1. dat de Koning, zyn Meester, niet aflaa- „ ten kon van 't gebruiken van vyandykhe- „ den tegen Spanje; 2. dat hy Spanje ook „ geen' langer tyd van beraad kon toestaan; „ en 3. dat hy zyne Krygsmagt niet uit Vlaan- „ deren trekken en naar Katalonie voeren kon, „ zonder zig merkelyk te benaadceelen; hoe- „ wel hy, tot dit laatste, waarop Amsterdam „ sterk gedrongen hadt, veelligt, zou bellui- „ ten, als men hem goede verzekering gawe, „ dat Spanje, door deezen Staat, niet zou on- „ dersteund worden, en dat de werving geen' „ voortgang hebben zou. Wyders, hadt hy „ hun, in vertrouwen, verklaard, dat de Ko- „ ning, voor 't einde van Louwmaand, geen „ beleg onderneemen zou; schoon hy hun, te „ gelyk, kennis gaf van 't bombardeeren van „ Luxemburg: 't welk toen op handen, of „ pas geschied was, en hen grootelyks ont- „ felde. Zy hadden zig, naar zyn verhaal, „ daarentegen, verbonden, om niet te bewil- „ ligen in de werving, en ze, in tegendeel, „ uit al hun vermogen, te zullen beletten. „ Ook beloofden ze, schryft hy, hun best te „ zullen doen, om de hulptroepen uit de Spaan- „ sche Nederlanden te rug te doen ontbieden, „ mids zyne Majesteit van Frankryk zyne wa- „ „ pe-

„ penen, voortaan, voerde in Katalonie, of
 „ in Italic (*f*). Ik weet niet, hoe veel staats
 'er te maaken zy op dit zyn schryven: doch
 zo men 't aanneemt, zal 'er ten minste uit
 volgen, dat die van Amsterdam niet geteld
 moeten worden onder die * Staatsgezinden,
 gelyk hy ze noemt, die den Koning van Frank-
 ryk zогten op te hitsen, om zyne wapenen te
 voeren in de Spaansche Nederlanden, op hoop
 dat daaruit vermindering van 't gezag des Stad-
 houders, of verandering in den vorm der Re-
 geeringe ontstaan mogt (*g*). Immers, doet
 hy hier die van Amsterdam dringen op het
 overbrengen van den oorlog in Spanje of in
 Italic. Ook begreep hy zelf, dat een oorlog
 in de Spaansche Nederlanden „ den Prinse van
 „ Oranje ligtelyk gelegenheid geeven zou, om
 „ myne Heeren van Amsterdam te onderdruk-
 „ ken (*h*).

Wy hebben een weinig langer stilgestaan
 op den inhoud der onderhandelingen, tus-
 schen den Ambassadeur van Frankryk en de
 Afgevaardigden van Amsterdam, waarin wy
 ons, voornaamlyk, bediend hebben van het
 Verhaal, door de Stad zelve, sedert, ter Ver-
 gaderinge van Holland ingeleverd; om dat
 zy, naderhand, gelegenheid gegeven hebben
 tot een gewigtig geschil, tusfchen den Prinse
 van Oranje en de Amsterdamsche Regeering.
 Het oogmerk van d'Avaux, in deeze geheime
 han-

1683

* *Repub-
licains.*

VIII.

Onder-
zoek
naar het
oogmerk
van d'A-
vaux, in
zyne ge-
sprekken
met die
van Am-
sterdam.(*f*) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. II. p. 71-90.*(*g*) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 139, 142, 182, 28, 289.*(*h*) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. II. p. 256.*

1683.

handeling met een byzonder Lid der Staaten van Holland, blykt, ondertusfchen, niet zeer klaar. 't Verlies, welk de Turken voor Weenen geleeden hadden, en de yver des Prinzen van Oranje om de werving der zestienduizend man door te dryven, heeft het Fransche Hof, veelligt, doen besluiten, liever eenig voordeel te bedingen by Verdrag, dan den onzekeren uitflag af te wagten van eenen oorlog, die, naar alle waarfchynlykheid, algemeen worden zou. Of mogelyk heeft Frankryk, fchoon inderdaad oorlogsgezind, door het doen van nieuwe voorflagen tot vræde, de Leden van den Staat willen flap maaken, en de werving ftemmen, om zo veel te fchooner fpel te hebben in de Spaanfche Nederlanden. In beiderlei geval, was den Franschen veel gelegen aan de ftem van Amftterdam, verre het voornaamfte Lid van het magtigfte der Vereenigde Gewesten; of om een Verdrag te verkrygen naar hunnen zin, of om, door het ftemmen der werving, de Staaten buiten ftaat te fteflen, om hunnen toeleg te hinderen. D'Avaux leverde, ten gemelden dage, den voorflag in, ter algemeene Staatsvergaderinge, waarby hy dentyd van beraad verlengde, tot aan 't einde van Louwmaand (i).

Argwaan, hierover opgevat, by de andere Leden

Ondertusfchen, hadden de geduurige onderhandelingen tusfchen d'Avaux en die van Amftterdam, en de afstemming der Werving zo veel argwaan, als misnoegen verwekt by den Prinse en by eenige Leden der Vergaderinge van
Hol-

(i) Refol. Holl. 30 Dec. 1683. bl. 515.

Holland. Zyne Hoogheid, op den eenendertig-
 ften van Wintermaand, ter Vergaderinge van
 Holland verſcheenen, ſtelde voor „ dat Amſter-
 „ dam verhaald hadt, hoe de Engelfche Ge-
 „ zant aan *Nikolaas Wiſſen*, Oud-Burgemeester
 „ en Raad dier Stad, zou verklaard hebben,
 „ dat men, zekerlyk, oorlog te wagten hadt,
 „ zo de werving voortging. Doch dat de En-
 „ gelfche Gezant, hiernaar gevraagd, ontkend
 „ hadt, in diervoege, te hebben geſproken (*k*).
 „ Dat, zo Amſterdam zulk een gedrag bleef
 „ houden, men, ongetwyfeld, oorlog hebben,
 „ en onder den oorlog bezwyken zou. Men be-
 „ ſchuldigde hem, voer hy voort, te Amſter-
 „ dam, dat hy oorlog zegt; zonder dat men
 „ zulke laſteringen ſtrafte, ja terwyl ze, miſ-
 „ ſchien, gevoed werden, door de Regenten;
 „ daar men ze, omtrent eenen Burgemeester,
 „ niet ongeftraft gehengen zou. Hy zou zig
 „ niet beroemen, over 't gene hy gedaan hadt,
 „ om oorlog te voorkomen; maar hy hieldt zig
 „ verzekerd, dat de handelwyze, die van Beu-
 „ ningen, ſedert eenigen tyd, gevolgd hadt,
 „ oorlog veroorzaaken zou. Men zegt Frank-
 „ ryk te behaagen, en hieldt 'er heimelyk ver-
 „ ſtand mede, 't welk onverdraaglyk was. 't
 „ Kwam 'er thans op aan, of men zig, door
 „ Amſterdam, zou laaten brengen tot onder-
 „ werping aan Frankryk: 't welk hy tegen-
 „ ſtaan zou, zo lang hy kon. Men ſprak van
 „ Vryheid, en dwong ondertuſſchen de Le-

1683.
 —————
 den van
 Holland.
 De Prins
 en de
 Edelen
 verklaa-
 ren zig
 hevig-
 lyk, te-
 gen Am-
 ſterdam.

(*k*) Uit eigenhand. Aantek. van den Heere Hof van 31 Dec.
 1683. MS. *Veitez auſſi* Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. II.
 p. 107.

1683. „ den om zig niet te wapenen. Grasmaand
 „ zou, veelligt, niet in 't Land zyn, of de
 „ kneppel zou op straat geworpen, en de
 „ zaaken gebragt zyn in den staat, waarin zy
 „ in 't jaar 1672 geweest waren. Dan zou
 „ blyken, wien 't hoofd vaster op de schouders
 „ staan zou, en welke Regenten eed en pligt
 „ betragt hadden; welken niet. De Vroed-
 „ schap van Amsterdam sprak na, 't gene
 „ haar de Fransche Ambassadeur voorgespro-
 „ ken hadt: ja gebruikte redenen, die de
 „ Franschen zelven niet gebruikte. Ondertus-
 „ schen, werdt hem, Prins van Oranje,
 „ dien men, in 't jaar 1672, gebruikt hadt,
 „ om den Staat te redden, nu te laste gelegd,
 „ dat hy 's Lands bederf zagt. Doch hy zou
 „ zig Frankryk niet onderwerpen; maar den
 „ tegenwoordigen vorm der Regeeringe hand-
 „ haaven met zyn bloed.” De Ridderfchap,
 „ zig toen uitende, verklaarde „ dat 's Prinzen
 „ voorstel haar zeer smertelyk viel. Dat zy 't
 „ zeggen, dat zyne Hoogheid oorlog zagt,
 „ hieldt voor loutere lastering, alzo zy wist,
 „ hoe zeer hy voor de Vrede geyverd hadt,
 „ Dat Amsterdam over alle de Leden zagt te
 „ heerschen, en Spanje te noodzaaken, om
 „ één' der voorflagen van Frankryk te omhel-
 „ zen. Dat de Edelen openbaar maaken zou-
 „ den, op wat wyze men hier handelde, heb-
 „ bende zy altoos gezien, dat de Leden eens
 „ werden, wanneer 'er zestien of agttien eens
 „ waren. Dat Amsterdam de vryheid en wel-
 „ vaart van den Staat in gevaar stelde, en
 „ dat men zulken, die hiervan oorzaak wa-

ren, by naame, bekend maaken zou: te
 „ gelyk, aan 't licht brengende, wat verftand
 „ zy met Frankryk gehouden hadden, zodoor
 „ 't afzenden van postloopers, als op andere
 „ wyzen. Dat 'er, in de Steden, fchandelyk
 „ gefproken werdt van den Prinfe, waartegen
 „ men behoorde te waaken. Doch zo die van
 „ Amftterdam nog te beweegen waren tot be-
 „ williging in de Werving, zouden zy veele
 „ zwaarigheden konnen voorkomen. Anders
 „ moest men 'er, by overftemming, toe be-
 „ fluiten.” De meeste Leden waren 't, in dit
 „ opzigt, eens met de Edelen. Doch Delft en
 „ Schiedam waren van oordeel, dat 'er eenpaarig-
 „ heid vereischt werdt, in 't punt der Werving.
 „ Maar de Ridderfchap floeg, ten zelfden tyde,
 „ voor, „ of men den byzonderen Leden der
 „ Vergaderinge de verftandhouding met uit-
 „ heemfche Gezanten niet behoorde af te sny-
 „ den?” Eenige Leden bewilligden hierin (m).
 „ Maar die van Amftterdam verklaarden, „ dat

1683.

„ zy, hiertoe, niet zouden konnen verftaan,
 „ ten ware zulks, by eene duidelyke Wet,
 „ bleeke verboden te zyn, of dat deeze Staat
 „ in openbaare vyandfchap ware met de Mo-
 „ gendheden, van welken de Gezanten wa-
 „ ren afgezonden. Zy wilden, nogtans, wel
 „ belooven, van 't gene hun, den Staat in 't
 „ gemeen betreffende, door uitheemfche Ge-
 „ spreeken.

Die van Amft-
 dam be-
 weeren,
 dat hun
 vryftaat,
 met uit-
 heem-
 fche Ge-
 zanten te
 fpreeken.

„ ZAN-

(l) Eigenhand. Aant. van den Heere Hop van 31 Dec. 1683.
 MS. Aant. van een' Regent van Delft 31 Dec. 1683. MS.
 (m) Uit eigenhand. Aant. van den Heere Hop van 31 Dec.
 1783. Refol. Holl. 18 Jan. 1684. bl. 8.

1683. „ zanten , voorgehouden mogt worden , ope-
 „ ning te zullen geeven , of doen geeven aan
 „ de verdere Leden der hooge Regeeringe.
 „ Met den Ambafadeur van Frankryk in 't
 „ byzonder , meenden zy zo wel te mogen
 „ fpreeken , als met de andere uitheemfche
 „ Gezanten , onder welken , de Zweedfche ,
 „ nog onlangs , door den Heere Raadpenfio-
 „ naris , aan hun gezonden was , om te ver-
 „ neemen , hoe 't ftondt met hunne raadplee-
 „ ging op't ftuk der wervinge. Ook behoor-
 „ den hun zulke gefprekken zo wel vry te
 „ ftaan , als anderen Leden der hooge Regee-
 „ ringe , welken zy , dagelyks , met uitheem-
 „ fche Staatsdienaars , zagen verkeeren.” Den
 Raadpenfionaris Fagel hun , daarna , op hun
 verzoek , vertoond hebbende eenige Refolutien
 op dit ftuk , voorheen , genomen by de Staaten
 van Holland , merkten zy aan „ dat , indien
 „ men al toegave , dat deeze Refolutien op het
 „ geval in gefchil toepasfelyk waren , zy nog-
 „ tans de Leden niet leggen konden onder een-
 „ nige yerdere verbindtenis , dan om 't gene
 „ den Staat in 't gemeen betrof te doen komen
 „ ter overweeginge der Leden van den Staat :
 „ 't welk zy , reeds van zelve , verklaard had-
 „ den , te willen doen. En onder deeze ver-
 „ klaaring , meenden zy , zonder te misdoen ,
 „ te konnen voortgaan in hunne onderhande-
 „ lingen met uitheemfche Gezanten , en zelfs
 „ met den Ambafadeur van Frankryk , zo lang
 „ deeze Kroon niet met de Staaten in vyand-
 „ fchap geraakt was (n).”

Om-

(n) Verhaal van de Converf. enz.

Omtrent deezen tyd, vernam men, dat Friesland en Stad en Lande ook ongeneigd waren om in de Werving te bewilligen. De Afgevaardigden van Amsterdam beslooten, derhalve, aan de Afgevaardigden deezer twee Gewesten, opening te geeven van 't gene hun, door den Graave d' Avaux, voorgehouden was. Zy verzogten hem van gelyken te willen doen (o), en hy verhaalde hun, op den agtften van Louwmaand „ dat, de algemeene „ Staaten hem Afgevaardigden hebbende toe „ gezonden, om hem, over de geboorte des „ Hertogs van Anjou, „ die, op den negentienden der voorleeden' maand, ter weerd gekomen was (p), „ geluk te wenschen, onder „ welke Afgevaardigden ook die van Friesland „ en Stad en Lande geweest waren; hy zig „ van deeze gelegenheid bediend hadt, om „ hun allen 's Konings meening te verklaren. „ Die van Amsterdam drongen hem, hierop, wederom, zulks in geschrifte te willen vervatten en ter Generaliteit inleveren. Doch hy verklaarde „ dat hy hiertoe nog geenen last, maar „ den Afgevaardigden der algemeene Staaten „ vryheid vergund hadt, om zyn voorstel, „ uit zynen mond, op te schryven; waar „ toe zy egter, onderling oneenig zynde, „ niet hadden kunnen besluiten. „ De Afgevaardigden van Amsterdam hebben, naderhand, verklaard, dat 'er, in dit bezoek, welk zeer kort geweest was, behalve het gemelde, niets

1683.

IX.
Verder
gesprek
tusfchen
d' Avaux
en die
van Am-
sterdam.

1684.

(o) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. II. p. 112.*(p) *DANIEL Journal, p. CXLIIJ.*

1684
 Verhaal
 van 't ge-
 ne daarin
 voorge-
 vallen
 was, uit
 een' brief
 van d'A-
 vaux.

niets het minste was voorgevallen (q). Des
 anderendaags, schreef de Graaf d' Avaux den
 Koning, zynen Meester, wat breeder, over,
 hoe hy met Amsterdam meende te staan: mel-
 dende, onder anderen „ dat deeze stad alleen
 „ de algemeene Staaten niet beweegen kon,
 „ om op eenig voorstel te raadpleegen: dat
 „ de Raadpensionaris Fagel en de Afgevaar-
 „ digden ter Generaliteit hierin ook moesten
 „ bewilligen. Dat hy en die van Amsterdam
 „ gezogt hadden naar een middel, dat zou
 „ kunnen dienen, in de plaats van een schrif-
 „ telyk Voorstel, welk hy niet goedvondt in
 „ te leveren, hoe zeer zy 'er op gedrongen
 „ hadden. Dat zy hem hadden voorgetlaa-
 „ gen, hoe zy hem wilden inwikkelen, in een
 „ gesprek met eenige Afgevaardigden der al-
 „ gemeene Staaten, onder welken een vriend
 „ van Amsterdam, wegens Holland in de al-
 „ gemeene Staaten zittende, hem afvraagen
 „ zou, wat 'er zou kunnen gebeuren, wan-
 „ neer Spanje Louwmaand verlopen liet,
 „ zonder zig te verklaaren; waarna men gele-
 „ genheid genoeg hebben zou, om over zyn
 „ antwoord te doen raadpleegen ter Generali-
 „ teit. Dat hy hierin bewilligd hadt: en dat
 „ die van Amsterdam, hierop, terstond, twee
 „ Afgevaardigden ter Generaliteit, die meest
 „ verbonden waren aan den Prins van Oran-
 „ je, verzogt hadden, dat zy ter Generaliteit
 „ wilden doen besluiten, tot het zenden van
 „ Afgevaardigden by den Ambassadeur van
 „ Frank-

„ Frankryk , om antwoord te vraagen , we- 1684.
 „ gens de klagten over het fchip *La Regle* ,
 „ welk , door een Fransch Oorlogfchip , op de
 „ reede van Alikante , genomen was. „ Dat de
 „ twee Afgevaardigden hierin bewilligd had-
 „ den , zeer in hunnen fchik , dat zy Amfter-
 „ dam hoorden klaagen over Frankryk. Doch
 „ de andere Afgevaardigden , 't ftuk dieper in-
 „ ziende dan zy , hadden gerooken , dat Am-
 „ fterdam hen in eene onderhandeling met
 „ hem zocht in te wikkelen , en hierop de be-
 „ zending aan hem afgeftemd. Dat Amfter-
 „ dam , dit middel hebbende zien mislukken ,
 „ de gelegenheid hadt waargenomen , dat men
 „ hem moest komen bedanken , over de be-
 „ kendmaking der geboorte des Hertogs van
 „ Anjou , 't welk gelukkiglyk aan Afgevaar-
 „ digden van Holland , Friesland en Stad en
 „ Lande te beurt viel ; die , derhalve , van
 „ Amfterdam , vooraf , hadden konnen onder-
 „ regt worden van 't gene 'er zou voorvallen.
 „ Dat men hem toen verzogt hadt , 't gene
 „ hy , wegens de zekerheid , die men elkande-
 „ ren zou konnen geeven , zo Spanje Louw-
 „ maand vrugteloos voorby loopen liet , hadt
 „ voorgesteld , te willen vervatten in gefchrif-
 „ te ; 't welk hy hadt afgeflaagen. Dat die
 „ van Amfterdam , niet lang hierna , by hem
 „ gekomen waren , hem verzeerende , dat
 „ die van Friesland en Stad en Lande be-
 „ loofd hadden , over 't gehandelde te zullen
 „ doen raadpleegen ter Generaliteit ; dat zy
 „ de zaak zouden zoeken door te dryven te-
 „ gen Holland , daar men *vrees* hadt voor den

1684.

„ *Prinse van Oranje*, en hierom hem tegen-
 „ stemmen zou; doch dat zy zig, desonaan-
 „ gezien, niet durfden vlyen, dat zy het
 „ voorstel in beraad zouden kunnen doen leg-
 „ gen ter Generaliteit, daar 't gezag van den
 „ *Prinse van Oranje* en 't beleid van den Raad-
 „ *pensionaris Fagel* zeer groot waren; dat zy
 „ ook wenschten, dat hy een schriftelyk Voor-
 „ stel deedt, niet zo zeer om daar over ter
 „ Generaliteit te doen raadpleegen, als om de
 „ goede gevoelens van zyne Majesteit om trent dee-
 „ zen Staat rugtbaar te maaken onder 't gemeen,
 „ 't welk zy vertrouwden, van nuttigen invloed
 „ te zullen kunnen zyn. Dat zy hierby had-
 „ den gevoegd een' voorslag van de wyze,
 „ op welke hy zyn Geschrift zou kunnen in-
 „ stellen, zonder zig te veel bloot te geeven,
 „ of te veel op de Staaten te begeeven; by
 „ voorbeeld, alleenlyk, beloovende, dat de
 „ Koning zyne wapenen elders heenen wen-
 „ den zou, en in de Spaansche Nederlan-
 „ den, niet dan tot inlegering en vordering
 „ van brandschattingen, gebruiken, mids de
 „ Staaten hun Krygsvolk alleenlyk deden die-
 „ nen tot verdediging der Spaansche Plaatsen;
 „ en voor 't overige bleeven, zo als zy wa-
 „ ren: want hun, duidelyk, te vergen, dat zy
 „ de Werving agterwege lieten, zou zyn zig
 „ moeijen met het innerlyke der Regeeringe.
 „ Dat de Heeren van Amsterdam hem, wy-
 „ ders, zeer gedrongen hadden, om hiertoe
 „ verlof te verwerven van zyne Majesteit,
 „ hem verzekerende, dat zy, dagelyks, ee-
 „ ne Stad van Holland in hun gevoelen over-
 „ haal-

„ haalden ; dat zy , even te vooren , nog één 1684
 „ ne der voornaamsten gewonnen hadden , en
 „ dat zy Friesland en Stad en Lande ook
 „ hoopten te beweegen.” Voorts , schreef
 „ d' Avaux „ dat de Koning zig verzekerd hou-
 „ den kon , dat Amsterdam yverig werkte on-
 „ der de andere Steden ; dat eenige Leden van
 „ den Staat zwaarigheid maakten , om te ge-
 „ doogen , dat de Koning al het platte Land
 „ der Spaanschen onder brandfchatting zetten
 „ zou , alzo de Spaansche Nederlanden dan
 „ niet zouden kunnen bestaan ; waardoor de
 „ Voormuur van deezen Staat t'onbruik ge-
 „ maakt zou worden. Zo , vervolgde hy wy-
 „ ders , de gesteldheid der gemoeden niet haast
 „ verandert , zullen de zaaken , hier , tot groo-
 „ te uitersten gebragt worden. De Prins van
 „ Oranje , Amsterdam niet hebbende kunnen
 „ winnen in 't stuk der Werving , wil 'er ,
 „ ter Vergaderinge van Holland , toe doen
 „ besluiten met meerderheid van stemmen. Hier-
 „ tegen heeft zig , in 't eerst , maar één Stad
 „ [Delft , naamlyk] verklaard. Doch de Prins
 „ vleit zig , deeze Stad te zullen kunnen win-
 „ nen. Die van Amsterdam hebben zig niet
 „ flegts driftiglyk gekant tegen de Werving ;
 „ maar * *kuiperyen* aangesteld , in verscheiden * *l'igués*,
 „ Steden , en veelen tot hun gevoelen over-
 „ gehaald. Desonaangezien , wil de Prins tot
 „ de Werving doen besluiten , zelfs alschoon
 „ 'er zes of zeven Steden met Amsterdam stem-
 „ men mogten. Men meent , ging de Am-
 „ basfateur voort , dat zyn *hoofdoogmerk* is
 „ zyne eer buitens Lands te bewaaren , als hy
 „ cene

1684. „ eene Resolutie van zo veel belang weet door
 „ te dryven , tegen de stem van Amsterdam.
 „ Hier te Lande , was 't bekend genoeg , dat
 „ de Raadpensionaris Fagel , gesterkt met het ver-
 „ mogen van den Prinse van Oranje , zulk een be-
 „ sluit kon doen neemen , als hy goedyndt , zelfs
 „ tegen de wetten van den Staat. Doch 't was
 „ niet minder bekend , dat de Prins geen ge-
 „ not zou trekken van eene Resolutie van
 „ deezen aart , in welke Amsterdam en andere
 „ voornaame Steden niet bewilligd hadden :
 „ alzo niemant den Solliciteuren geld zou wil-
 „ len schieten tot de Werving. Ondertuschen ,
 „ hadt de Prins , in vertrouwen , aan van Ha-
 „ ren gezeid , dat hy , met zulk een oogmerk ,
 „ de aanstaande week , zulk eene Resolutie
 „ zou doen neemen. Doch Amsterdam deedt
 „ zyn best , om het te beletten. 't Viel nog-
 „ tans den Prinse en deezer Stad ligter , elkande-
 „ ren te dwarsboomen , dan elk zynen eigen toeleg
 „ te doen gelukkez.” De Heer Paats , voegde
 de Gezant hierby „ en de andere welgezinden
 „ grypen wederom moed. Elk vereenigt zig met
 „ Amsterdam. Zo de Prins van Oranje iet ge-
 „ weldigs onderneemt , zal hy meer tegenstand vin-
 „ den dan hy meent.” Op het einde van den
 brief , vraagde d'Avaux den Koning „ of hy ,
 „ omtrent naar den voorslag van Amsterdam ,
 „ zou mogen handelen , in geschrifte , alzo
 „ Heinsius ,” die , onlangs , te rug gekomen
 was uit Frankryk , werwaards hy , door zyne
 Hoogheid , gezonden was , om over de zaaken
 zyns Prinsdoms te handelen „ verspreid hadt ,
 „ dat de voorlagen , die Frankryk deedt ,
 „ flegts

„ flegts frekten, om de Staaten op den tuil
 „ te houden; welk zeggen de Heeren van 1684.
 „ Amsterdam (2) niet weinig onrust hadt.”
 Ten besluite, zeide hy „ dat hy zyne Majesteit
 „ niet zou vraagen, welke verzekering men
 „ van Amsterdam zou kunnen begeeren, zo de
 „ algemeene Staaten niet konden gebragt wor-
 „ den, om den Koning toe te staan, 't gene
 „ hy gevorderd hadt; also deeze Stad zig,
 „ hierop, aan hem, nog niet verklaard hadt:
 „ zelfs hadden haare Afgevaardigden gezeid,
 „ dat men, tot zulke hulpmiddelen, niet ko-
 „ men moest, dan in den uitersten nood, Zy
 „ zouden 'er, derhalve, niet van speeken,
 „ dan wanneer zy alle hoop verlooren zou-
 „ den hebben, om zynen Majesteit, door de
 „ algemeene Staaten, eene billyke verzekering
 „ te bezorgen: welke zy zig vleiden, nog te
 „ zullen kunnen verwerven (r).” Zodanig was
 de inhoud van deezen merkwaardigen Brief,
 die, den negenden van Louwmaand, gedagte-
 kend was. Wy zullen welhaast zien, waarom
 het dienstig ware, dien, hier, dus uitvoerig,
 te boek te stellen.

De zaak van de Werving werdt, met den
 aanvang des jaars, wederom op het tapyt ge-
 bragt, ter Vergaderinge van Holland. De
 mees- X.
 Wydlust-
 tig Ver-
 toog van
 Amster-

(r) Zie deezen Brief in de Confil. van Staatz. Num I. II.
 bl. 1, 9 en Holl. Merc. van 1684. bl. 19, 24. *Voyez aussi*
Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. II. p. 121.

(2) In de gedrukte Vertaaling van deezen Brief
 stont *weinig*; doch d'AVAUX verklaarde, naderhand,
 dat hy *niet weinig* geschreeven hadt (*Zie Holl. Merc.*
van 1684. bl. 39): 't welk ook alleen te passe komt.

1684. meeste Leden neigden 'er nog toe: maar Amsterdam leverde, op den dertienden van Louwmaand, een wydluftig Vertoog ter Vergaderinge in, ftrekkende om te toonen de noodwendigheid van een onverwyld Verdrag tusfchen Frankryk en Spanje, en de nodeloosheid, en in zekeren opzigte nadeeligheid der voorgeslaagen' Wervingen van zestienduizend man: en liep dit Gefchrift op deezen zin: „'t
 „ was, sedert de Spaanfche Oorlogsverklaaring, geen punt van overleg meer, hoe men
 „ den kryg zou konnen voorkomen; maar hoe
 „ men den oorlog, die reeds begonnen was,
 „ op de beste en fpoedigste wyze, zou konnen
 „ doen eindigen. Hiertoe, moest men,
 „ gelyk Amsterdam, zo dikwils, vermaand
 „ hadt, de raadpleegingen agtervolgen op de
 „ Vertoogen van den Graave d' Avaux, en deeze
 „ maand waarneemen, zo men de Spaanfche
 „ Nederlanden niet wilde zien vallen,
 „ onder de overheerfching van Frankryk. Zo
 „ men deeze raadpleeging langer verwyldede,
 „ en, gelyk, sedert drie maanden, gedreeven
 „ was, beflote tot de Werving der zestienduizend
 „ man, zou men den oorlog doen aanhouden
 „ in de Spaanfche Nederlanden, en den Staat
 „ in den zelven inwikkelen. Maar de Leden
 „ hadden, eenpaariglyk, verklaard, dat zy afkeerig
 „ waren vanden oorlog. Twee middelen waren 'er
 „ maar, om den oorlog te doen eindigen: of het
 „ maaken van een minnelyk Verdrag, of het opneemen
 „ der wapenen, om beter vrede te verkrygen, dan
 „ men door Verdrag verkrygen kon. 't Laatste
 „ fte

dam,
 waarin
 de noodzaakelykheid van een Verdrag tusfchen Frankryk en Spanje, en de noodeloosheid en fchaadelykheid der Wervingen van zestienduizend man be-
 weerd wordt.

„ ste middel moest niet dan des noods, en 1684.
„ wanneer het eerste niet vrystondt, verkoo-
„ ren worden. Tot Verdrag, hadt Frankryk
„ aanleiding gegeven, in de twee schriftelyke
„ voorlagen, door den Graave d'Avaux, in
„ Slagtmaand en Wintermaand gedaan. Op
„ deeze voorlagen, viel alleenlyk te over-
„ weegen, 1. of men een' derzelven behoorde
„ aan te neemen? Zo neen; 2. of men zig,
„ op goeden grond, beter voorwaarden voor
„ Spanje belooven kon? en 3. of de voor-
„ geslaagen' werving zou kunnen dienen,
„ om beter voorwaarden te bedingen? Dat
„ men van Frankryk geen gunstiger voorla-
„ gen te wagten hadt, bleek niet alleen uit
„ den korten tyd, gesteld om 'er op te be-
„ sluiten; maar inzonderheid, uit 's Konings
„ grooten magt, treffelyke Bondgenootschap-
„ pen, en heimelyken handel met Keulen en
„ Munster. Hierby moest men voegen, dat
„ Deenemarke, welk, nog onlangs, naauwer
„ met Frankryk verdraagen was, zig sterk wa-
„ pende, te water en te lande; en dat Groot-
„ Britanje, dikwils, verklaard hadt, dat Span-
„ je een' der Fransche voorlagen behoorde
„ te omhelzen. De Spaansche Nederlanden
„ lagen, daarentegen, verwoest, door de laat-
„ ste invallen der Franschen. De Vestingwer-
„ ken waren 'er vervallen: de Magazynen on-
„ voorzien. Uit Spanje kwam weinig gelds,
„ Het Krygsvolk, dat op veertigduizend man
„ moest gebragt geweest zyn, was, na de eer-
„ ste begrooting van zeventienduizend man,
„ nog merkelyk verminderd. Frankryk hadt
„ „ zig,

1684. „zig, midlerwyl, reeds in bezit gesteld van
 „een van zyne eischen, en zig, sedert de
 „raadpleegingen over de Werving van zes-
 „tienduizend man, sterker gewapend. De
 „Werving zou den Koning dan niet bewe-
 „gen, om minder te vorderen van Spanje.
 „Ook zou zy, in deezen Staat, nog merke-
 „lyke zwaarigheden ontmoeten. Verschei-
 „den' Gewesten hadden 'er nog niet in be-
 „willigd, en zouden 'er, veeligt, nimmer
 „in bewilligen. 's Lands geldmiddelen waren
 „in eenen slegten staat: de Gewesten veel ten
 „agteren. De Werving zou eerst van nut zyn,
 „als 't oorlog werdt; en dan zou men ook
 „voor de veiligheid der zee en andere noo-
 „dige lasten zorgen moeten. Eindelyk, zy
 „zou niet dan na verloop van drie of vier
 „maanden kunnen voltrokken zyn: in wel-
 „ken tusschentyd, Frankryk zig ver zou kon-
 „nen uitbreiden, in de Spaanische Nederlan-
 „den, zo men, midlerwyl, verzuimde, te
 „handelen over een Verdrag. 't Was nog niet
 „gebleeken, dat Koning Lodewyk de Vrede
 „zo ernstig zocht, als sommigen zig diets
 „maakten: anders zou hy zig, deswege, op
 „het aanhouden van Groot-Britanje, wel ron-
 „der verklaard hebben. Doch de Koning van
 „Frankryk werdt, in deeze raadpleegingen,
 „als twee byzondere Personaadjen aange-
 „merkt door de Leden. Als Amsterdam zig
 „bekommerd toonde voor oorlog, en op ver-
 „drag drong, vertoonden de andere Leden
 „den Koning zo vreedzaam, dat hy, om En-
 „gelands wille, of uit zorgte voor de werving
 „der

„ der zestienduizend man, zyne eifchen ver-
 „ minderen zou: en als Amſterdam beweerd-
 „ de, dat de vrede beftendig zou konnen zyn,
 „ zo Spanje een' der Franſche voorſlagen aan-
 „ name, was de Koning wederom zo oorlogs-
 „ zugtig, dat hy, niet dan met geweld, kon
 „ gebragt worden tot vreedzaame gedagten.
 „ Maar hoe kon men mindere eifchen ver-
 „ wagten, na het ſcherp antwoord van de
 „ Moncajo (e), en na de Spaanſche Oorlogs-
 „ verklaaring, die 'er op gevolgd was? Ook
 „ zou de gehoopte verzagting Spanje ſlegts
 „ een grooter gedeelte van het platte Land
 „ laaten; 't welk de kosten der Wervingen,
 „ die voor 't eerſte jaar op vier millioenen be-
 „ groot werden, niet kon opweegen: behal-
 „ ve dat ook het beſluit om, door middel der
 „ Wervingen, verzagting van eifchen van Frank-
 „ ryk te verwerven, van Spanje komen moest,
 „ niet van deezen Staat. Amſterdam wensch-
 „ te, wyders, te verſtaan, welk een Verdrag
 „ de Leden redelyk oordeelen zouden: alzo
 „ men niet gehouden was, deswege, eerſt,
 „ met de zogenaamde Bondgenooten, over-
 „ een te komen, gelyk de Leden begeerd had-
 „ den; waartoe ook de tyd te kort zyn zou.
 „ Doch zy, die op verzagting hoopten, moes-
 „ ten deezen tyd niet vrugteloos laaten voor-
 „ bygaan, dien doende verlengen, ware 't
 „ mogelyk, en, midlerwyl, eene wapenſchor-
 „ ſing bewerkende. Om, wyders, te weeten,
 „ of men, door het aanneemen der wapenen,
 „ be-

(e) Zie hier voer, bl. 138.

1684.

„ beter vrede zou kunnen bedingen; moest
 „ men, *voor eerst*, agt geeven op het waar be-
 „ lang van den Staat, welk gegrond was op
 „ Koophandel, Scheepvaart, Visfchery, Hand-
 „ werken en Neeringen, die, in oorlogstyden,
 „ ligtelyk versperren en veel te lyden hebben:
 „ *ten anderen*, op het gemeen verval, federt
 „ den jongften oorlog, en *ten derden*, op
 „ de kosten, die vereischt zouden worden,
 „ om den kryg tegen Frankryk, te water en
 „ te lande, te voeren, met redelyke hoop van
 „ eenen goeden uitflag: welke kosten niet
 „ minder dan twaalf of veertien millioenen in
 „ 't jaar beloopden zouden: en dan zou men
 „ nog niet in staat zyn, om de kaaperyen te
 „ beletten. Zelfs zou Deenemarke, zig voe-
 „ gende by Frankryk, ons de gantsche Vaart
 „ op de Oostzee kunnen doen verliezen. Aan
 „ onze zyde, hadt men, daarentegen, byna
 „ geene hulp van buiten te wagten. Enge-
 „ lang ftak inwendig in groote verwarringen:
 „ de Keizer was met den Turkfchen kryg be-
 „ lemmerd, en hadt, reeds te vooren, ver-
 „ klaard, dat hy Spanje niet zou kunnen by-
 „ staan, zonder dat men hem onderftandgel-
 „ den verleende: 't welk de Spaanfche geld-
 „ middelen niet gehengden. Spanje hadt, tot
 „ hiertoe, vergeefs aangehouden om hulpe.
 „ by andere Duitfche Hoven. Lunenburg,
 „ fchoon ftiptelyk verbonden, zondt geen
 „ volk af. Zweeden hadt de bekragtiging van
 „ het Verbond met den Staat nog niet uitge-
 „ wiffeld, en was zelf byna in eenen staat van
 „ oorloge met Deenemarke en Brandenburg.

„ Span-

„ Spanje kon, schoon hiernaar voor agt maan-
 „ den reeds gevraagd door de Staaten, geene
 „ verzekering altoos geeven van uitheemsche
 „ hulpe. Amsterdam meende dan, dat, niet
 „ het opvatten der wapenen; maar handeling
 „ alleen strekken kon tot vrede. De Keurvor-
 „ sten hadden zig ook onlangs verklaard, voor
 „ het sluiten van een Bestand met Frankryk.
 „ 't Gedrag der Leden, in den jaare 1678,
 „ kwam overeen, met het gevoelen van Am-
 „ sterdam. Men hadt toen geene zwaarigheid
 „ gemaakt, om Yperen af te slaan aan Frank-
 „ ryk; schoon 'er een aanzienlyke hoop En-
 „ gelschen in de Nederlanden ware, en En-
 „ geland eene magtige Vloot in zee hadt;
 „ schoon de Keizer en de meeste Ryksvorsten
 „ met Frankryk in oorlog waren, en schoon
 „ Deenemarke de goede party begunstigde.
 „ Men moest dan de werving aanzien voor
 „ noodeloos, en de Gemeente, reeds genoeg
 „ bezwaard, van zulk een' onnutten last ver-
 „ schoonen. Wyders, kwam ook in aanmer-
 „ king, dat Spanje, in 't verklaaren van den
 „ oorlog aan Frankryk, minst op eigen' magt,
 „ meest op de magt van deezen Staat gezien
 „ hadt. Hierom, hadt men geene vyandlyk-
 „ heden van belang gepleegd tegen de Fran-
 „ schen, dan na dat deeze Staat zig zo gereed
 „ getoond hadt tot het afzenden van den ge-
 „ vorderden onderstand, die grooter was ge-
 „ weest, dan, by de Verbonden, beraamd was;
 „ na dat men met zo veel yver hadt begon-
 „ nen te dringen op de werving van zestien-
 „ duizend man; na dat men de Spaansche Ne-
 „ „ der-

1634.

„ derlanden hadt begonnen aan te zien, als
 „ grenzen van den Staat; na dat men besloo-
 „ ten hadt, met de zogenaamde Bondgenoo-
 „ ten, te handelen over de voorwaarden van
 „ een vergelyk, en na dat voornaame Leden
 „ van den Staat de Spaanfche Oorlogsverklaa-
 „ ring hadden begonnen te verdedigen. Al-
 „ t welke dienen kon, om ook de fchadelyk-
 „ heid der voorgellaagen' Werving te bewy-
 „ zen. Men zeide, dat de Werving ftrekte
 „ tot gerustheid van den Staat; doch deeze
 „ kon ook door een fpoedig Verdrag verkree-
 „ gen worden; ook beftondt de veiligheid
 „ van den Staat niet in eene groote Krygs-
 „ magt, die toch altoos merkelyk kleiner zou
 „ zyn dan die van Frankryk; maar in goede
 „ Verbonden met magtige nabuuren. Men
 „ wierp, wyders, tegen, dat het niet aan den
 „ Staat; maar aan Spanje ftondt, op den voet
 „ der Franfche voorflagen, te fluiten. Doch
 „ de Staat kon nadrukkelyke befluiten nee-
 „ men, om Spanje te beweegen tot bewilli-
 „ ging, gelyk, voor 't fluiten der Akenfche
 „ en Nieuwmeegfche Vrede, gefchied was:
 „ of zo Spanje hardnekkig bleewe, andere
 „ middelen ter hand flaan, om de Spaanfche
 „ Nederlanden te bewaaren voor verdruk-
 „ king. Voorts, zeide men, dat, na 't fluiten
 „ van een Verdrag, op het houden dezelfs
 „ door Frankryk, geen ftaat te maaken ware.
 „ Doch zekerlyk zo goed of beter, dan op
 „ een Verdrag, dat, na 't voeren van den oor-
 „ log, zou mogen geflooten worden. 't Be-
 „ fluit van alles was dan, dat, naar 't oordeel
 „ van

„ van Amſterdam, de Staaten, met ter zyde
 „ itelling van de Werving, alleenlyk arbeiden
 „ moeſten, om Spanje te beweegen tot het
 „ aanneemen van een' der Franſche voorſlagen,
 „ behoevende men, jegens dit Ryk, welk, in
 „ het doen der Oorlogsverklaaringe, zo onge-
 „ regeld te werk gegaan was, zig juist zo naauw-
 „ gezet niet te gedraagen, als ſommige Leden,
 „ voorheen, wel geoordeeld hadden: dat men,
 „ hierover, ook met Engeland behoorde te
 „ handelen, en, eene lyn trekkende met dit
 „ Ryk, door middel van het zelve, Frankryk
 „ tragten over te haalen, om, ook na 't einde
 „ van Louwmaand, de wapenen te laaten ruſ-
 „ ten, en zynen eisch niet te verzwaaren; trag-
 „ tende, te gelyk, zyne Majesteit van Groot-
 „ Britanje te beweegen, om de algemeene Vre-
 „ de te bevorderen, en op de kragtigſte wyze
 „ te handhaaven; en in 't byzonder ook den
 „ Koning van Deenemarke tot vreedzaame ge-
 „ dachten te brengen (z).

1684.

Doch dit Vertoog en de verdere poogin-
 gen der Amſterdammeren waren niet in ſtaat,
 om de meeste Leden van Holland te doen ver-
 anderen van gedagten. De raadpleegingen op
 de Werving werden voorgezet, en men be-
 floot 'er toe, by meerderheid van ſtemmen,
 op den eenendertigſten van Louwmaand. Am-
 ſterdam en Schiedam waren de eenigſte Le-
 den, die niet bewilligen konden in dit beſluit.

xi.

De Staa-
 ten van
 Holland
 beſluiten
 tot de
 Wer-
 ving, by
 meerder-
 heid van
 ſtemmen.

Delft

(z) Summier Vertoog der Gedeput. van Amſt. in de Holl.
 Merc. van 1684. bl. 3 enz. en in 't Verv. der Conſid. van
 Staatsz. Num. I. W. I.

1684. Delft stemde zelf wel voor de Werving; doch meende dat, in dit geval, niet met overstemming beslooten kon worden. Amsterdam deed 'er, eerlang, eene scherpe aantekening tegen, waarin beweerd werd „ dat zulk een besluit te
 „ neemen by meerderheid van stemmen aan-
 „ liep tegen de grondwetten van den Staat,
 „ die, reeds ten tyde der Graaven, in kragt
 „ geweest waren; en in 't byzonder ook te-
 „ gen het Reglement op het beleid van der
 „ Staaten Vergaderinge van den jaare 1581,
 „ houdende, dat de Leden elkanderen, in 't
 „ stuk van belastinge, niet zouden mogen
 „ overstemmen: aan welk punt, de Leden zig
 „ altoos stript gehouden hadden, zonder ooit
 „ te gedoogen, dat men hen overstemde. Ook
 „ was het Reglement, in dit opzigt, kragtig-
 „ lyk bevestigd, in den jaare 1671, door ee-
 „ ne verklaring, dat de meeste Leden niet
 „ voor regt zouden kunnen doen doorgaan,
 „ dat, in eene zaak, waarin, volgens het Re-
 „ glement, geene overstemming plaats hadt,
 „ zou mogen worden beslooten met de meer-
 „ derheid. Strydige grondregels te volgen
 „ strekte tot omkeering der hoofdwetten van
 „ den Staat. Ook zou het, hierdoor, altoos
 „ in de magt der meeste stemmen staan, om
 „ besluiten door te dryven, waardoor zy, die
 „ 'er niet in bewilligd hadden, meer belast
 „ werden, dan alle de overigen; waaruit het
 „ bederf der ingezetenen, onvermydelyk, vol-
 „ gen moest. Burgemeesters en Vroedschap
 „ van Amsterdam hielden, hierom, het ge-
 „ nomen besluit voor nietig en van onwaar-
 „ de,

Aanteke-
 ning van
 Amster-
 dam te-
 gen dit
 besluit.

„ de, en verklaarden, dat zy het nooit voor
 „ eene wettige Straatsrefolutie zouden kunnen
 „ houden; maar flegts voor een befluit van de
 „ Ridderfchap en vyftien Steden. Ook zou-
 „ den zy nimmer iet tot de kosten der voor-
 „ noemde Werving betaalen.” Die van Schie-
 „ dam lieten ook aantekenen „ dat zy het be-
 „ fluit op de Werving hielden voor nietig en
 „ kragteloos, als tegen het aloud gebruik ge-
 „ nomen zynde. Zy *protefteerden*, wyders, van
 „ al het onheil, dat 'er, in tyd en wyle, uit
 „ zou kunnen ryzen, en verftonden niet dat
 „ het ter algemeene Staatsvergaderinge zou
 „ worden ingeleverd (y):” welk laafte, nog-
 „ tans, op den eerften van Sprokkelmaand, reeds
 gefchied was (w).

1684.

Aanteke-
ning van
Schie-
dam.

De fcherpe aantekening der Stad Amfter-
 dam, en de duidelyke verklaring, dat zy niets
 draagen zou in de kosten der Werving, hadt
 veel misnoegen verwekt onder verfcheiden 'Le-
 den der Regeeringe (x), en boven al by zyne
 Hoogheid, die ongaarne zag, dat zyn gant-
 fche oogmerk en de beflooten' Werving, door
 de magtigfte Stad van den Staat, tegengegaan
 en veydeld werdt. Ook verliepen 'er maar
 weinige dagen, na dat de aantekening van Am-
 fterdam gefchied was, toen 's Prinfs misnoe-
 gen tegen de Regeering deezef Stad openlyk
 uitborst, in de Vergadering van Holland. De

XII.
D'Avaux
brief
wordt
onder-
fchept
en door
zyne
Hoog-
heid in
de Verga-
dering
van Hol-
land ge-
bragt.

Mark-

(y) Refol. Holl. 31 Jan. 1684. bl. 14.

(w) Refol. Gener. Martis 1 Febr. 1684. Holl. Merc. van
1684. bl. 14-18.(x) M'sive van den Raadp. FAGEL aan den Ambaf. van
CITTERS van 1 Febr. 1684. bl. 5.

1684.

Markgraaf van Grana, of, zo anderen melden (y), de Prins van Oranje zelf hadt, eenige weeken geleeden, het *Pacquet* doen onderscheppen, waarin, behalven anderen brieven, ook de brief was, die, door den Graave d'Avaux, op den negenden van Louwmaand, aan den Koning van Frankryk geschreeven was, en van welken wy den inhoud, hiervoor (z), omstandiglyk, hebben te boek gesteld. De Spaanschen Landvoogd, zo in 't gemeen voorgegeven en geloofd werdt, den brief van d'Avaux, die gedeeltelyk in cyfer geschreeven was, hebbende doen ontcyferen, vondt den inhoud van zo veel gewigt voor den Prins van Oranje, dat hy den brief, nevens eenige anderen, welken hem ook merkwaardig gescheenen hadden, eerlang, zyner Hoogheid toezondt. De Prins hieldt de brieven eenige dagen by zig; doch de verstandhouding tusfchen d'Avaux en die van Amsterdam scheenen hem zo bedenkelyk, dat hy besloot, den brief des Ambassadeurs in de Vergadering van Holland te brengen, en de Afgevaardigden van Amsterdam openlyk te beschuldigen. Op den zestien den van Sprokkelmaand dan, vier of vyf dagen na dat de aantekening tegen het besluit op de Werving geschied was, verscheen de Prins in de Vergadering der Staaten, te kennen gevende, dat hy hun eene zaak van het uiterste gewigt mede te deelen hadt, en verzoekende, dat de deuren, vooraf, geslooten mogten worden,

(y) *Voyez* *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. II. p. 122, 125.*
 (z) *Bladz. 164.*

den, mids men den deurwaarder beval, elk, 1684.
 die tot de Vergaderinge behoorde, binnen, ———
 doch niemant wederom uit te laten, zonder
 last van hunne Edele-Groot-Mogendheden.
 De Raadpensionaris gaf den deurwaarder, ter-
 stondt, deezen last, zonder omvraag gedaan te
 hebben: gelyk sommigen, daarna, dagten, dat
 behoorde geschied te zyn. Vervolgens, zeide
 zyne Hoogheid, dat het gene hy voor te draa-
 gen hadt ook eenigzins betrof de Heeren Ger-
 rit Hoofd, Raad en Oud-Schepen. en Jakob
 Hop, Pensionaris van Amsterdam; waarom
 hy verzogt, dat deeze twee zig, zo lang de
 raadpleegingen duurden, begeeven wilden in
 het vertrek der Staaten, gelyk zy deden. Toen
 deedt de Prins den brief van d'Avaux lee-
 zen, door den Raadpensionaris; doch alzo
 veele Leden de Fransche taal of niet of naauw-
 lyks verstonden, kon de zin, door deezen ten
 minste, niet gevat worden. Den brief gele-
 zen zynde, onderfelde zyne Hoogheid, dat
 de verstandhouding met d'Avaux, door de
 twee Heeren, was aangelegd, zonder dat men
 wist, of zy 'er last toe hadden (a). Hoofd en
 Hop, anderhalf uur getoefd hebbende in 't ver-
 trek, kwamen, terstond na 't leezen, ongeroe-
 pen, wederom binnen; alzo de Burgemees-
 ter Joan Huidekooper, Heer van Maarseeven,
 die, onlangs, wegens Amsterdam, op de Dag-
 vaart, verscheenen was, oordeelde, dat hy hun-
 ne hulp niet ontbeeren kon. Ook verstondt hy
 en

Men
 vergt de
 Heeren
 Hoofd en
 Hop uit
 de Ver-
 gadering
 te gaan.

Zy kee-
 ren te
 rug.

(a) Misive van Burgemeesters en Raaden van Amst. van 19
 Febr. 1684. in de Holl. Merc. van 1684. bl. 31.

1684.

Men
driigt
hen, ver-
geefs,
om op
nieuws,
buiten
te staan.

en de twee anderen, dat, hunne naamen niet gespeld wordende in den brief van d'Avaux, zy zig niet langer behoefden te onthouden uit de Vergaderinge, en de raadpleegingen over den brief, vryelyk, mogten bywoonen. De Ridderfchap, Dordrecht, Haarlem, Alkmaar en andere Leden beweerden driftiglyk, dat zy behoorden te vertrekken. Anderen, gelyk Delft, Leiden, Gouda en Rotterdam, en de Steden van 't Noorderkwartier, op Alkmaar na, zогten hen te beweegen, dat zy 't uit in- fchikking deden. Doch zy verftonden, dat zy blyven moesten; dat men, in hun byzyn, behoorde te raadpleegen, en hun den brief nog eens voorleezen, op dat zy 'er zig op verant- woorden mogten: welk laafte hun geweigerd werdt. Doch men tradt, eerlang, tot de raad- pleegingen, in hun byzyn. De Ridderfchap, zyne Hoogheid bedankt hebbende voor de ope- ning, klaagde zeer, dat Amfterdam alles over- leide met d'Avaux, en beweerde zulks te mo- gen doen: voorts, ftemmende, dat men de Stads Papieren en die van den Penfionaris Hop be- hoorde te verzegelen, en op de Charterkamer te brengen, om ze daarna te leezen of te rug te geeven, naar dat de Leden zouden geraa- den vinden. Dordrecht zeide „ dat de Hee- ren van Amfterdam ftrafbaar zouden zyn, zo „ de brief de waarheid fprak, 't welk men moest „ onderzoeken: doch dat op hen niet te zeg- „ gen viel, zo zy den last der Stad gevolgd „ hadden.” Haarlem merkte aan „ dat de „ brief, in allen deele waaragtig zynde, den „ Staat zou 't onderst boven keeren; doch „ wil:

„ wilde gaarne afwagten, wat Amsterdam zelf,
 „ naar bescheidenheid, doen zou, en den zag-
 „ sten weg houden.” Dordrecht, welk de
 verzegeling redelyk hieldt, hadt egter dit laat-
 ste, insgelyks, te verstaan gegeven. Delft was
 ’t, in dit opzigt, ook eens met deeze Steden,
 oordeelende, daarenboven, dat men Amster-
 dam een afschrift van d’Avaux brief toestaan
 moest. Zo deedt ook Leiden. Amsterdam ver-
 klaarde, niet te kunnen gedoogen dat de Stads
 Papiereu verzegeld werden; doch was gereed
 om op den brief te berigten, en ondertuschen
 den *Principaalen* kennis te geeven. De Edelen,
 floegen, vervolgens, voor, dat men de Papiereu,
 door drie Heeren, zou kunnen doen ver-
 zegelen, en onder den Heer van Maarseeven
 laaten, mids hy op den eed aanname daarvan
 niet te verduisteren. Dordrecht verstondt ook,
 dat ’er verzekering wezen moest. Doch Delft
 en Leiden begreepen, dat men zo scherp niet
 behoorde te gaan. Gouda hadt vertrouwen in
 Maarseeven; doch zo de voorzittende Leden
 verder gaan wilden, voegde men zig met de
 Edelen. Rotterdam en Gorinchem beriepen
 zig op naderen last. Schiedam mogt ook wel
 zien, dat de Papiereu, verzegeld zynde, den
 Heere van Maarseeven gelaaten werden: en
 de overige Leden stemden allen met de Rid-
 derschap. ’t Besluit viel, derhalve „ dat men
 „ een afschrift van den onderschepten Brief
 „ zenden zou aan de Leden; dat de Heer van
 „ Maarseeven de bewaaring der Papiereu in
 „ ’t Comptoir van Amsterdam op zig neemen
 „ zou, en dat de brieven in ’t Comptoir van

1684.

1684. „ den Pensionaris Hop by elkanderen zou-
 „ den worden gelegd, onder 't *Cachet* van
 „ den Heere van Maarseeven en twee ande-
 „ re Heeren.” Doch Amsterdam verklaarde
 zig ernstelyk tegen dit besluit. Zyne Hoogheid
 boodt aan, de raadpleegingen geheim te wil-
 len houden, en ze niet dan onder gelyke ge-
 heimhoudinge aan de andere Gewesten te zul-
 len mededeelen; doch Amsterdam bleef het
 besluit afkeuren. De Raadpensionaris zeide
 toen „ dat, naardien Amsterdam niet gedoo-
 „ gen wilde, dat iemant, nevens den Heere
 „ van Maarseeven, de Papieren in bewaarin-
 „ ge hielt, de Ridderfchap niet zou kunnen
 „ nalaaten alles nader te onderzoeken.” De
 Ridderfchap zelve sprak van alles in 't licht
 te willen geeven. De andere Leden kwamen
 genoegzaam overeen met de Ridderfchap. Men
 zocht Amsterdam, op nieuws, te beweegen om
 te bewilligen in 't genomen besluit. Doch 't
 gelukte niet. Eindelyk, werdt, by de meeste
 Leden, vastgesteld, dat de Verzegeling, door
 drie Heeren, geschieden zou, en dat de Papie-
 ren zouden blyven onder den Heere van Maar-
 seeven. Ook zou men den brief geheim hou-
 den in de Vroedschappen, en al 't gehandelde,
 insgelyk: alleenlyk, behieldt zyne Hoogheid
 de vryheid om den brief mede te deelen aan de
 Gedeputeerden tot de buitenlandfche zaaken,
 die hem hunne Principaalen zouden mogen
 toefchikken (b).

Men
 besluit

Terftond na 't neemen van dit besluit, wer-
 den

(b) Eigenh. Aant. van den Heere Hop van 16 Febr. 1684. MS.

den Affchriften van den Brief van d' Avaux 1684.
 gezonden aan de Steden, om derzelve gedagten daarover te verstaan. En onaangezien men gefcheenen hadt den Brief geheim te willen houden, kwam 'er, na weinige dagen, eene Vertaaling van in 't licht, waarin verſcheiden plaatsen open gelaaten waren, die, in eene tweede uitgaave, werden aangevuld. De kennis van deeze geheime handeling werdt des rugtbaar onder 't gemeen, welk, in verſcheiden Steden, zeer nadeelig ſprak van de Regeering van Amſterdam; terwyl, de ingezetenen deezer Stad, thans zeer eensgezind met hunne Regeering, by monde en gefchifte, vinnig ſchimpten op zyne Hoogheid. Midlerwyl, waren ook de Heeren *Franco van der Goes*, en *Adriaan Baart*, die Burgemeester van Delft, deez' Penſionaris van Alkmaar, benevens *Simon van Beaumont*, der Staaten Secretaris, gemagtigd om, terſtond, de Papiere der Stad Amſterdam en die van den Penſionaris Hop in den Haage te verzegelen, waartoe de drie Gemagtigden hun eigen zegel gebruikten, de Papiere latende in bewaaringe van den Heere van Maarſveen, tot dat de Leden, na 't leezen van den brief van d' Avaux, zouden hebben geoordeeld, of de Papiere nader behoorden onderzocht te worden, of niet. De verzegeling geſchiedde op den zelfden zestienden van Sprokkelmaand (c). De Heeren Hooft en Hop

Affchriften van den brief aan de Steden te zenden.

De Papiere van Amſterdam worden verzegeld.

(c) Refol. Holl. 16, 25 Febr. 1684. bl. 38, 67. Zie ook Miſſive van een' Regent en Verantw. van het be'eid van Amſt. in de Conſider. van Staatsz. Num. XIX. XXIX. *Voyez auſſi Négociat. du Comte d'AVAUX Tom. II. p. 195 & ſuiv.*

1684. Hop keerden, nog dien zelfden nagt, naar Amsterdam, daar de tyding, welke zy bragten, de Burgemeesters geweldiglyk ontfelde, inzonderheid den Burgemeester van Beuningen, die de meeste kennis van de buitenlandsche zaaken hadt, en, in 't voorleeden jaar, tot Burgemeester verkooren zynde, thans als Oud-Burgemeester was aangebleeven: waarom hem de handel met d'Avaux; beter dan iemand, bekend was. Ook hadt hy'er verscheiden' brieven over gewisfeld met Hop, die nu ook onder 't zegel lagen. Doch de ontfeltenis der Heeren sproot, zo zy federt verklaarden, niet uit eenige bewustheid van schuld; maar om dat zy, huns oordeels, onheusch en onredelyk bejegend waren in den Haage. De Raad werdt, terstond, byeen geroepen (*d*), en men vaardigde, den negentienden, eenen Brief af aan alle de Steden, waarin de Regeering betuigde, te haaken naar gelegenheid, om haare onschuld, in 't gehandelde met d'Avaux, duidelyk te doen zien, en zeer klaagde, over 't verzegelen haarer Papieren (*e*). Deeze brief werdt ook, terstond, door den druk, gemeen gemaakt.

XIII. Uittreksels uit eenige andere onder-
 By de tweede uitgaave van den brief van d'Avaux, waren gevoegd eenige uittreksels uit andere brieven, die, te gelyk met dien van d'Avaux, schynen onderschept geweest te zyn. In deeze uittreksels, las men: „ de Heeren
 „ ren

(*d*) Extr. uit de Resol. der Vroedsf. van Amst. van 23 Febr. 1684, Resol. Holl. 24 Febr. 1684. bl. 48.

(*e*) Resol. Holl. 24 Febr. 1684. bl. 95. Zie de Missive ook in de Holl. Merc. van 1684. bl. 31. en Consider. van Staatsz. Num. VI. bl. 31.

„ ren van Amsterdam doen hun best , en de Heer d' Avaux zoekt alles te doen gelukken. 1684.
 „ En zo de zaaken niet gebragt worden in den staat, waarin men ze wensch; zal 't aan de groote magt, welke men tegen zig heeft, te wyten zyn. Men heeft, ondertusfchen, reden om te hoopen, dat de uitflag niet veel verschillen zal van 't gene men zig voorgesteld hadt. — — De zaaken zyn hier tot groote uiterften gebragt. 't Is te dugten, dat men niets zal kunnen verkrygen, tegen den wil van den Prins van Oranje. Maar de Heeren van Amsterdam zullen nooit in de Werving bewilligen. Men geloof, dat hy ze, huns ondanks, zal doordryven: 't welk de tyd leeren zal. — Men is hier bezig om den Vereenigden Gewesten de Werving te beletten, op dat de Koning, in den aanstaanden veldtogt, alle de Spaansche Nederlanden zou kunnen wegneemen. Men vleit de Staaten, met schoonschynende beloften: want, naar alle waarschynlykheid, zal 'er, binnen vier maanden, een bloedige oorlog zyn (f).” Deeze uitgetrokken' plaatfen verwekten nieuwe gisting, in de gemoeden van 't gemeen en van de Staaten zelve: de laatste plaats inzonderheid. Doch deeze was getoogen uit een' Brief van eenen Geestelyke (3); welke luiden, dikwils, niet

(f) Zie Confider. van Staatsz. H. 3. Holl. Merc. van 1684. bl. 29, 30.

(3) Le Pere Limojon, Biegtvader van den Graave d' Avaux.

1684. niet doordringen tot het regt geheim der zaaken van Staat en Regeeringe. Ook merkte d'Avaux, naderhand, aan, dat de goede Biegtvader, eenen anderen Geestelyke, zynen vriend, die driehonderd mylen van hier (4) woonde, wat nieuws willende verhaalen, dingen verzierd hadt, die, in zulk een afgelegten oord, zeldzaam konden schynen (g).

D'AVAUX
verdedigt
die van
Amster-
dam.

D'AVAUX vernam, ondertusfchen, wel haast, dat zyn brief onderschept, en in de Vergadering van Holland gelezen was. Hy vorderde dien, terstond, te rug, eerst mondeling, en daarna, in een geschrift, welk hy, ter algemeene Staatsvergaderinge, inleverde (h). Hy verdedigde de Amsterdamsche Heeren zeer (i): van welken eenigen in 't byzonder, ten onregte, zeide hy, beschuldigd werden, schoon hy niemant hunner genoemd hadt in zynen brief, dien men ook, naar zyn zeggen, op verscheiden' plaatsen, kwalyk ontcyferd en verstaan hadt. Voorts, beweerde hy, dat hy de zaaken aan den Koning, zynen Meester, naar zyn welgevallen, kon voordraagen, om zyne Majesteit te ligter te brengen, daar hy hem wenschte, zonder dat men, hieruit, eenig gevolg trekken mogt, tot iemants nadeel (k). 't Is ten hoogste waarschylyk, hoewel ik het niet gemeld vind, dat men den

(g) Zie Holl. Merc. van 1684. bl. 41.

(h) Resol. Holl. 24 Febr. 1684. bl. 63.

(i) *Volez Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. II. p. 205*

25 Julij.

(k) Zie Holl. Merc. van 1684. bl. 34-41. *Confider. 1682 Staatsz. Ann. XlII. bl. 61 ena.*

(4) Te Marfeille.

den Graave d'Avaux, federt, zynen brief zalte rug gegeven hebben. 1684.

Doch deeze brief bragt de Amsterdamsche Regenten niet alleen; maar ook Adriaan Paats, Raad en Vroedschap der Stad Rotterdam, in moeilykheid. Deeze was, in den Brief, met naame genoemd, en geteld onder *de welgezinden, die wederom moed greepen* (1). Hy woonde de Dagvaart van Holland by, toen de brief gelezen werdt, en, kort daarop, naar huis gekeerd zynde, werdt hem verzogt, dat hy zig uit de Vroedschap, die toen vergaderen zou, wilde onthouden; also hy, zeide men, verdagt was van ongeoorloofde verstandhouding met den Graave d'Avaux, waarover men, in zyn afzyn, wilde raadpleegen. Hy vervoegde zig, hierop, met verscheiden' Vertoogen aan de Staaten van Holland, waarin hy verklaarde, d'Avaux in geene vier jaaren gezien, en geene briefwisseling of verstand, regtstreeks of door de tweede hand, met hem onderhouden te hebben. Hy bewees dit laatste ook, met een getuigenis, welk d'Avaux, op zyn verzoek, gereedelyk, verleend hadt. Drie Burgemeesters, zig geraakt voelende over't gene hy bygebragt hadt, dreigden hem, wegens lastering, in regte te zullen betrekken. Doch hy, en verscheiden' Regtsgeleerden met hem oordeelden, dat hem, in het afwyzen uit de Vroedschap, groot ongelyk geschied was. Zelfs liet hy zyne Verdediging in openbaaren druk uitgaan:

XIV.
Paais,
Vroedschap te
Rotterdam.
raakt
ook in
moeite,
ter oorzaak
van het
schryven
van d'Avaux.

(1) *Voiez Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 180, 182, 188, 192, 193.*

1684.

Amster-
dam be-
sluit,
geene Af-
gevaardig-
den meer
ter Dag-
vaart te
zenden.

gaan: 't welk van zulk een gevolg was, dat hy, kort hierna, wederom verzogt werdt, zyne plaats in de Vroedschap te bekleden (m).

Maar 't geschil met Amsterdam werdt zo ras niet bygelegd. De Regeering deezer Stad verontschuldigde zig, te vergeefs, ter Vergaderinge van Holland, door een omstandig Verhaal van 't gene tusschen den Graave d' Avaux en haare Afgevaardigden voorgevallen was. Zy drong, te vergeefs, op de ontzegeling haarer Papieren (n). Dit deedt haar besluiten, geene Afgevaardigden meer ter Dagvaart te zenden, en haare zaaken aldaar te laten verrigten door twee haarer Sekretarissen, *Dirk Geelvink* en *Kornelis Munter*, die meer dan één Vertoog ter Vergaderinge van Holland inleverden, waarin beweerd werdt, dat men, in 't verzegelen van de Papieren der Stad, de vryheid der Leden gekrenkt, hunne byzondere voorregten verkragt, en een nieuw en kwaad voorbeeld aan de volgende tyden gegeven hadt; alles om geene andere reden, dan om dat, in den brief van d' Avaux, gewaagd werdt van eenige gesprekken, gehouden tusschen hem en die van Amsterdam, tot bevordering der Vrede; zonder dat de Stad immer eenige byzondere verbindrenis met hem aangegaan hadt. Ook boodt men, in een deezer Vertoogen, aan, de onschuld der Regeeringe van Amsterdam nog nader te zullen doen blyken,

ook

(m) Refol. Holl. 24, 26 Febr. 21, 24 Maart 1684. bl. 41, 68, 159, 170. Zie' Confil. van Staatsz. Num. IX. bl. 40 enz. Holl. Merc. van 1684. bl. 41-53.

(n) Refol. Holl. 10 Maart, 13 May 1684. bl. 140, 242.

ook, des noods, door het openleggen der verzegelde Papieren, zo dra de Staaten de ontzegeling daarvan zouden hebben toegeestaan (o): op welken laatste voorslag, sommige Leden oordeelden, dat die van Amsterdam verklaren moesten, of zy dit openleggen der Papieren dagten te doen, terstond na de ontzegeling, of na dat zy dezelve eerst, eenigen tyd, in hunne magt, gehad zouden hebben. Doch de Edelen en verscheiden Steden meenden, dat men behoorde te treden tot het onderzoeken der Papieren, eer ze te rug gegeven werden. Zy bouwden deeze hunne meening op de volgende vyf redenen: „ 1. Die van Amsterdam hadden den Graave d'Avaux kennis gegeven van de zwakheid van den Staat en van de verdeeldheid in den zelve: „ 't welk de Stad, met reden, verdagt hadt gemaakt. 2. Die van Amsterdam hadden hem gezeid, dat zy de Werving zouden beletten, en weigeren in dezelve te bewilligen. 3. Zy hadden hem onderregt van de middelen en kuiperyen, by hen aangelegd, tot fremming van de Werving; en van de Leden, die zy hadden aangefproken en overgehaald tot hun gevoelen. 4. Zy hadden met hem gesproken van byzondere verzekeringen, welken men, des noods, geeven zou. 5. Zy hadden hem gedrongen, tot het overleveren van een Vertoog, niet zo zeer opdat men daarover ter algemeene Staatsverga-

„ de-

1684.

De Edelen en eenige Steden oordeelen dat men de Papieren der Stad Amsterdam behoort te onderzoeken. Hunne redenen:

(o) Extr. uit de Resol. der Vroedsch. van Amsterd. van 23 Febr. 1684. Vertoog van Onschuld enz. in de Consider. van Staatsz. N^{um.} XVI. bl. 77 enz.

1684. „deringe raadpleegen, als opdat zulk een
 „Vertoog onder 't Gemeen rugtbaar worden
 „zou. Alle welke dingen, huns oordeels,
 „snaakten naar ongeoorloofde verstandhou-
 „ding, ten nadeele van den Staat, en oor-
 „zaak gaven, om de verzegelde Papieren te
 „onderzoeken.” Doch de Burgemeesters van
 Amsterdam beantwoordden deeze redenen, in
 eenen brief aan de afgezondenen ter Dagvaart,
 waarvan zy allen stemmenden Steden een Af-
 schrift toefchikten. Op de *eerste*, merkten zy
 aan „dat de Brief van d'Avaux, nergens, zo
 „veel zy hadden konnen merken, te kennen
 „gaf, dat hy, uit hun, het zwakke van den
 „Staat en de oneenigheid in den zelve ver-
 „staan hadt. Doch deeze dingen waren wee-
 „reldkundig geweest, voor den vierentwin-
 „tigsten van Wintermaand, wanneer zy, voor
 „'t eerst, met hem, in gesprek getreden wa-
 „ren; en konden ligtelyk geweeten wor-
 „den, door eenen Ambassadeur, van wien
 „de Raadpensionaris Fagel, dikwils, gezeid
 „hadt (5), dat hy alles wist uit te vorschen,
 „wat in den Staat omging.” Op de *tweede*,
 zeiden ze „dat zy, op 't stuk der Wervingen,
 „nooit iets aan d'Avaux verklaard hadden,
 „waardoor hunne vrye raadpleeging op dit
 „stuk, ook maar in 't allerminst, zou hebben
 „konnen belemmerd worden.” 't Gene, in
 de

(5) Ik heb dit bevestigd gevonden in een' eigen-
 handigen brief van den Raadpensionaris, den twintig-
 sten van Oogstmaand des jaars 1683, aan den Ambassa-
 sadeur van Citters geschreven.

de derde plaatse , aangemerkt werdt „ zou
 „ geheel ongelooflyk moeten voorkomen aan
 „ elk , die wist , op wat wyze , men , in den
 „ aanvang deezes jaars , over de Werving ,
 „ geraadpleegd hadt : hebbende Amsterdam
 „ alleen Schiedam nevens zig gehad , in 't af-
 „ stemmen der Werving ; terwyl Delft oor-
 „ deelde , dat men 'er niet toe behoorde te
 „ besluiten , dan met eenpaarige stemmen .
 „ Doch zy wilden niet ontveinzen , dat zy den
 „ Graave d'Avaux gezeid hadden , dat , ten
 „ opzigte van de raadpleegingen op zyne
 „ schriftelyke voorstellen , verscheiden voor-
 „ naame Leden , en zelfs , volgens zyn eigen
 „ getuigenis , de Raadpensionaris van Holland
 „ in hun verstand waren ; 't welk men , toe
 „ onregte , op de Werving geduid hadt .”
 Op de vierde reden , verklaarden ze „ niet al-
 „ leen geene belofte gedaan ; maar zelfs gee-
 „ ne hoop altoos gegeven te hebben , van t'ee-
 „ nigentide eenige byzondere verbindtenis te
 „ zullen aangaan : waarom zy niet begrypen
 „ konden , wat den Ambassadeur mogt be-
 „ woogen hebben , om , in 't slot van zynen
 „ brief , te schryven , dat zy 't gesprek hier-
 „ over zouden verschooven hebben , tot dat
 „ zy alle hoop om hunne oogmerken te berei-
 „ ken , zouden hebben verlooren .” Op dit
 vijfde , zeiden ze „ dat hun oogmerk , in 't
 „ dringen op de inlevering van een schrifte-
 „ lyk voorstel , geen ander geweest was , dan
 „ dat het komen mogt ter kennisse van zul-
 „ ken , die daarover moesten raadpleegen .
 „ Doch also zulk een voorstel noodwendig
 XV. DEEL. N „ naar

1684. „ naar de Gewesten zou moeten gezonden
 „ en daardoor rugtbaar worden, zo hadt het
 „ aan den Ambassadeur vrygestaan, te schry-
 „ ven, dat hy, hieruit, wat goeds verhoopte
 „ tot bevordering van een Verdrag; zonder
 „ dat zy zien konden, hoe zulk schryven hun
 „ tot nadeel, veel min tot zo hooge misdaad
 „ zou konnen worden toegerekend. Voorts,
 herhaalden de Burgemeesters van Amsterdam
 de gedaane aanbieding, om hunne onschuld,
 zo men ze nog eenigszins in twyfel trekken
 mogt, ook door het openleggen der verzegel-
 de Papieren, zo ver ze hiertoe dienstig waren,
 nog volkomener, te doen blyken (p). Doch
 dit schryven werkte meer niet uit, dan dat
 men het onderzoeken der Papieren verschoof.
 Zy bleeven, nog ruim drie maanden, verze-
 geld.

Verwyde- Midlerwyl, nam de verwydering tusfchen zy-
 ring tus- ne Hoogheid en de Stad Amsterdam, hand over
 fchen zy- hand, toe. Zy werdt gevoed, door verschei-
 ne Hoog- den' bitse en schimpende schriften, die, van de
 heid en eene en de andere zyde, in 't licht kwamen.
 Amster- Onder de voornaamften, mogt men tellen de
 dam. zogenoemde *Misfive van eenen Regent ter Vergu-
 Schimp- dering van Holland*: waarin 't gedrag van Am-
 fchriften, sterdam vinnig werdt doorgestreeken. De Re-
 van we- geering der Stad vondt geraaden dit schrift,
 derzyde welk zy hieldt, door den Raadpensionaris of
 verspreid. door iemand zyner vrienden (6), opgesteld te
 zyn,

(p) *Misfive van Burgem. van Amst. van 18 Maart 1684. in
 de Holl. Merc. van 1684. bl. 70 enz. en Consider. van Staa. z.
 Num. XXVI. bl. 19.*

(6) Ik heb, tegenwoordig, een' Brief van den Raad-
 pen-

zyn, in openbaaren druk, te wederleggen. Doch behalve deeze Gefchriften, die wel fcherp, maar niet fchimpnd waren opgefteld, regende het, te Amftterdam, blaauwboekjes en fchotfchriften van allerlei flag: ook veelen tegen zyne Hoogheid, die, by 't gemeen, zo fterk befchuldigd werdt, dat hy den oorlog zocht, dat de Staaten van Holland, reeds in Wintermaand, beflouten hadden, den Hove en Geregten aan te fchryven, dat ze zulke befchuldigingen, welken zy *vuile lafteringen* noemden, ernstelyk, zouden hebben te weeren (q). Ook kwam'er, wat laater, wederom een Plakaat uit, tegen het drukken en verkoopen van *fchandelyke Libellen* over Staatszaaken (r). Doch de drift van 't gemeen om zyne Overheid door te ftryken wies aan tegen 't Verbod: vooral, te Amftterdam, daar de Regeering mogelyk meer door de vingeren zag, om dat zy thans zeer misnoegd was op den Prinfe. Of egter dit misnoegen, gelyk fommigen fchryven (s), zo ver gegaan zy, dat men in bedenking nam, om Prins Henrik Kafimir, Stadhouder van Friesland en Groningen, die, in 't voorleeden jaar, met de Prinfeffe *Amelia van Anhalt* gehuwd was (t), tot Stadhouder, of Bevelhebber van Am-

1684

(q) Refol. Holl. 31 Dec. 1683, bl. 518.

(r) Zie Groot-Plakaatb. IV. Deel, bl. 320, 383.

(s) BURNET Vol. 1. p. 294.

(t) Refol. Holl. 3 Dec. 1683. W. 436. Holl. Merc. van 1682; bl. 153 van 1684. bl. 263.

pensionaris Fagel voor my, den zevenden van Lentemaand deezes jaars 1684, aan den Ambassadeur van Citers gefchreeven, waarin van deeze *Miffive*, met goedkeuringe, gewaagd wordt.

1684.

Amsterdam te verheffen; en dat men hem, ten deezzen einde, derwaards, ontbooden zou hebben, zou ik niet durven verzekeren. Men voegt 'er by, dat de Fransche Ambassadeur de verdeeldheid stookte, en dat de Engelsche Gezant Chudleigh hem zo wakkerlyk bystondt, dat hy zig niet ontzag, den Prins van Oranje, in 't aangezigt, te hoonen; waarop deeze hem niet meer zien wilde (*u*). Ook kon men elkanderen naauwlyks vinniger beschuldigen, dan men, ten deezzen tyde, deedt. Men schroomde, van de zyde der Amsterdammers, niet, te zeggen, dat de Prins van Oranje 's Lands vryheid zocht te verkrachten; terwyl men, van de andere zyde, onder 't gemeen, verspreidde, dat Amsterdam 't Land aan Frankryk verkogt, en 't bedongen geld reeds van d'Avaux ontvangen hadt (*y*). Ook dreef men, dat deeze Stad, in de verstandhouding met den Graave d'Avaux, misdaad van gekwetste hoogheid begaan hadt. „Maar,” schryven sommigen (*w*) „Oranjes hoogheid werdt geagt ge-
 „kwetst te zyn, als men slegts in 't minst durf-
 „de tegenspreeken, dat de gantsche Staat, op
 „zynen enkelen wenk, draaide.” Amsterdam durfde dit alleen doen, en kon het doen, met vrugt. „Want, voegt men 'er by, de Prins
 „hadt geene de minste agting voor de Wethouders der overige Steden.”

XV. Terwyl deeze vinnige verdeeldheid duurde,
 Gesprek

(*u*) BURNET *Vol. I. p. 504.*

(*y*) *Negociat. de Comte d'AVAUX Tom. II. p. 209.*

(*w*) C. v. BYNKERSHOEK *Quaest. jur. publ. Lib. II. Cap. IV. p. 216.*

de , vondt de Keurvorst van Brandenburg ge-
 raaden , *Paulus van Fuchs* af te zenden naar
 Holland , om de Staaten en den Prins van
 Oranje te vermaanen tot vreedzaame gedagten ,
 en om de Stad Amsterdamburg te versterken in
 haare meening . Hy begaf zig , zo dra hy in
 Holland kwam , naar deeze Stad , en tradt , ter-
 stond , in een mondgefprek met Burgemeester
 van Beuningen , die 't voornaamste deel aan 't
 bewind hadt , en zeer yverde tegende Werving .
 In dit gesprek , hieldt de Burgemeester den Ge-
 zant voor „ dat de Stad gaarne zag , dat de
 „ Keurvorst haar gedrag goedkeurde , en haar
 „ wilde ondersteunen : dat de Prins van
 „ Oranje , ten onregte , op haar verstoord
 „ was , alzo zy , ziende dat zyne Hoogheid zig
 „ zelve en den gantschen Staat in 't verderf
 „ storten zou , hem , zyns ondanks , behouden
 „ wilde . Men bedroog , vervolgde hy , den
 „ Prins , van alle kanten . Spanje was hem drie
 „ millioenen schuldig : op welke schuld , men
 „ eenige penningen betaald hadt . De over-
 „ gen hadt men hem beloofd te voldoen . Op
 „ deeze beloften , verliet zig zyne Hoogheid ;
 „ schoon elk wist , hoe zeer het Spanje man-
 „ gelde aan geld . De Spaanschen hielden den
 „ Prinse , dagelyks , verzierde tydingen voor ,
 „ uit Frankryk . Zy zeiden hem , dat 's Ko-
 „ nings schatkist ledig was ; dat hy een'afkeer
 „ hadt van den oorlog ; dat hy voor den Prin-
 „ se vreesde , en dat men alles van hem ver-
 „ werven zou , zo men hem flegts de tanden
 „ toonde . Doch hy , van Beuningen , geloof-
 „ de , dat de Franschen zelve zulke dingen

1684
 tuschen
 denKeur-
 branden-
 burg
 fchen
 Gezant
 Fuchs en
 Burge-
 meester
 van Beu-
 ningen ,
 te Am-
 sterdam.

1684.

„ uitftrooiden , om Spanje en den Prins te
 „ mompen. 't Ontbrak zyner Hoogheid ook
 „ aan geene vleijsers , die hem inboezemden ,
 „ dat zyn vernuft alleen magtig was , Frank-
 „ ryks oogmerken te verydelen. De Prins be-
 „ zat meer ftaatzugt, ftyfzinnigheid en hoog-
 „ gevoelendheid dan behoorlyk was. Anders,
 „ zou hy zo zeer niet verfchillen met den
 „ Keurvorst , dien hy wel voor zynen Vader
 „ agten mogt. Doch hy hadt zig geheel over-
 „ gegeven aan den raad van den Markgraave
 „ van Grana en van (7) *Bourgomagno*, Spaan-
 „ fchen Ambaffadeur te Weenen : de eerfte
 „ was een wargeest : de andere bezat weinig
 „ oordeel. Beide hadden ze het treurspel fa-
 „ mengesteld , welk nu vertoond werdt. De
 „ Markgraaf dagt den last , dien hy den elen-
 „ digen ingezetenen der Spaanfche Nederlan-
 „ den opgelegd hadt , te fchuiven op de fhou-
 „ ders van Duitschland en van de Vereenigde
 „ Gewesten. *Bourgomagno* hadt zig diets ge-
 „ maakt , dat hy den Koning van Groot-Bri-
 „ tanje, zyns ondanks, zou inwikkelen in den
 „ oorlog met Frankryk. Op zulke grondfla-
 „ gen , ftunde de belagchelyke Oorlogsver-
 „ klaaring , die Spanje aan Frankryk gedaan
 „ hadt. Anders , ging hy voort , lagen den
 „ Amfterdammeren de herfens zo verkeerd
 „ niet, dat zy Frankryks magt vermeerderen ,
 „ en hunne eigen boeijen fmeeden zouden
 „ willen. Niets ftreedt meer met elkanderen ,
 „ dan die belangen van Frankryk met die van
 „ den

(7) Andere~~n~~ noemen hem *Bourgomanzira*.

„ den Vereenigden Staat. Doch 't was nu de
 „ gewoonte, om zulken, die eenen ontydigen
 „ en verderfelyken oorlog afstemden, aan te
 „ zien als gewonnen of omgekogt door Frank-
 „ ryk.” Fuchs, hierop het woord neemende,
 „ zeide „ dat de Keurvorst in 't zelfde geval was,
 „ schoon hy niets nooder zag, dan den aanwas
 „ van Frankryks gebied; om welken te voor-
 „ komen, thans geen ander middel was, dan
 „ Vrede of Bestand te maaken (x).”

't Gesprek viel, daarna, op de Byeenkomst
 onder de Bondgenooten, in den Haage aange-
 legd, tot bevordering der Vrede (y), van wel-
 ke Byeenkomst de Regearing van Amsterdam
 geringe verwagting hadt (z). Van Beunin-
 gen liet zig, hierover, in deezer voege, uit:
 „ Vreemd was 't, zeide hy, dat eenige weinige
 „ en, uitgenomen Beieren en Lunenburg,
 „ schier de minst vermogendste Duitfche Vor-
 „ ften niet fchroomden, fchikkingen te maa-
 „ ken over het noodlot des Ryks: deswege,
 „ voorflagen doende en hoorende, zonder
 „ daartoe eenigen last te hebben van de mees-
 „ ten en magtigften. Nog vreemder fcheen
 „ 't hem, dat men eenige agting toonde voor
 „ de zogenaamde Bondgenooten, die tot on-
 „ derfteuning der Spaanfche Nederlanden nog
 „ geen' eenen ruiters in den zadel gezet hadden.
 „ De twist tufchen Frankryk en Spanje kon,
 „ zyns oordeels, ligtelyk, in den Haage
 „ beflagt worden. Doch de gefchillen met
 „ het

(x) PUFFENDORF *Libr. XVIII. §. 118. p. 1201.*

(y) *Holl. Merc. van 1683. bl. 247. van 1684. bl. 106.*

(z) *Zie hier voor, bl. 173.*

1684. „ het Duitſche Ryk moeſten te Regensburg
 „ worden vereffend (a).”

XVI. Hierna begaf Fuchs zig naar den Haage ,
 Geſprek van den zelfden Gezant met den Prinſe van Oranje.
 daar hy , volgens zynen laſt , den Prinſe van Oranje 't gevaar , welk de Spaanſche Nederlanden liepen , voorhieldt , en op de noodzaaklykheid , om zig ſpoedig met Frankryk te verdraagen , kragtiglyk , aandrong : niet verzuimende te gewaagen van de verdeeldheid der Vereenigde Geweſten , welke weggenomen zou worden , als de Prins zig van zyn gezag bedienen wilde , om de Vrede te bevorderen : waartoe de Keurvorſt , zyn Meester , hem op 't ernſtigſt verzoeken liet (b). De Prins antwoordde „ dat hem ten hoogſte leed was de
 „ gemeene zaaken in zulk eene verwarring te
 „ zien ; dat alles zig haatte ten verderve , zo
 „ de Voorzienigheid de zorg voor dit arme
 „ volk en voor de nabuurige volken niet op zig
 „ name. Wel wist hy , dat men hem , dien
 „ men geneigd hieltt ten oorloge , de voor-
 „ naamſte ſchuld gaf van al dit kwaad. Doch
 „ men deedt hem , hierin , het hoogſte ongelyk.
 „ De Spaanſche Nederlanden waren een voor-
 „ muur voor deezen Staat , en konden 'er niet
 „ van afgeſcheiden worden. Zo dra zy ver-
 „ overd waren , zou Frankryk kunnen door-
 „ dringen , tot in het hert der Vereenigde Ge-
 „ weſten , en zig dezelve , als bekwaamer tot
 „ den Koophandel dan tot den oorlog , ge-
 „ heellyk , onderwerpen. De voorwaarden ,
 „ door

(a) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 118. p. 1202.

(b) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 116. p. 1200.

„ door Frankryk voorgeslaagen, waren zulks
 „ ingesteld, dat de Koning, wanneer 't hem
 „ lustte, de Nederlanden zou kunnen over-
 „ weldigen. De troepen, die, hier en daar,
 „ op de been gebragt waren, hadden dit,
 „ tot hiertoe, belet. Maar wanneer men ze,
 „ op 't sluiten van eene looze Vrede of Be-
 „ stand, zou afgedankt hebben, zou men 't
 „ zelfde zien gebeuren, dat na de Nieuwmeeg-
 „ sche Vrede gebeurd was; wanneer Frank-
 „ ryk meer Lands dan geduurende den oor-
 „ log hadt ingezwolgen. Vooral, moest men
 „ niet gedoogen, dat Frankryk meester werdt
 „ van Luxemburg, de eenigste Stad, door
 „ welke, de Spaansche Nederlanden gemeen-
 „ schap hadden met Duitschland. Hy hadt
 „ nogtans geene afkeer van de Vrede; mids
 „ zy, op billyke voorwaarden, getroffen kon
 „ worden: waartoe de Keurvorst veel by-
 „ brengen kon. Frankryk steunde meer op de
 „ gunst van Deenemarke en den Keurvorst,
 „ dan op zyne eigen' kragt: en 't was blykbaar
 „ genoeg, dat Deenemarke niets onderne-
 „ men zou, buiten bewilliging van zyne Keur-
 „ vorstelyke Doorlugtigheid. Zo de Keurvorst
 „ dan zyn vermogen in 't werk wilde stellen;
 „ haast zou men vrede, en hy 'er al de eer van
 „ hebben. Zyne eigen belang moest hem,
 „ hiertoe, insgelyks, dringen. Hy moest be-
 „ denken, wat hem te wagten stondt, als de
 „ Spaanschen Nederlanden verlooren zouden
 „ zyn. Zeker hy zou zyne rekening niet be-
 „ ter vinden, by de Fransche vriendschap, dan
 „ Zweeden, Beieren en Hanover, die, eer-

1684

De Prins
 verklaart
 zig ge-
 neigd tot
 vrede, op
 redelyke
 voor-
 waarden.

1684. „ tyds, naauwer dan de Keurvorst, met Frank-
 „ ryk verbonden geweest waren. Keulen hadt
 „ ook, altoos, de zyde van Frankryk gehou-
 „ den: en hoe veel hadden niet zyne Landen
 „ geleeden, van de Fransche Legers? De drie
 „ Keurvorsten aan den Ryn durfden geen
 „ woord kikken, 't geen Frankryk mishaa-
 „ de. Die van Trier gevoelde, dagelyks, de
 „ uitwerksels van den haat, dien men, aan 't
 „ Fransche Hof, tegen hem verwekt hadt.
 „ Frankryk hadt, wyders, geen het minste regt
 „ op 't gene de Koning, na 't fluiten der Nieuw-
 „ meegsche Vrede, naar zig genomen hadt:
 „ en blind moest men zyn, om niet te zien,
 „ dat hy donge naar de heerschappye over Eu-
 „ ropa; immers, naar eene magt, groot ge-
 „ noeg, om willekeurig te kunnen regeeren.
 „ 't Was, ondertuschen, waar, dat de magt,
 „ welke men tegen de Fransche stellen kon,
 „ daarby verre te kort schoot: en dat, zo men
 „ de zaaken slegts menschelyker wyze be-
 „ schouwde, de Staat der Vereenigde Gewes-
 „ ten en deszelfs Bondgenooten niet dan na-
 „ deelen en nederlaagen te wagten hadden.
 „ Doch, gelyk hy op de regtvaardigheid der
 „ zaake en de opregtheid zyns gemoeds steun-
 „ de; zo moest men, met geduld en stand-
 „ vastigheid, afwagten, wat by Gode besloo-
 „ ten ware. En zo den Staat de uiterste on-
 „ dergang over 't hoofd hangen mogt; was
 „ 't nog eerlyker, zyne bezittingen te ver-
 „ liezen, met de wapenen in de vuist, dan
 „ oogluikende te gedoogen, dat zy, onder dek-
 „ sel van afhankelijkheden, en by wege van
 „ her-

„ hereeniging , werden weggenomen. Zelfs 1684.
 „ was een roemrugtige dood boven een eer-
 „ loos leeven te kiezen.” *Wat my betreft*, be-
 floot zyne Hoogheid, *ik ben in de regenſpoeden*
gebooren en opgevoed. De Goddelyke gunst heeft
my, egter, ondanks de poogingen myner vyanden,
herſteld in de waardigheden myner Voorouderen.
De zelfde gunst zal ook, hoop ik, niet gehengen,
dat ik elendiglyk ſterve. Heeft Gods Wysheid het
egter anders over my beſlooten; ik zal beruſten in
zynen wil. Een ding ſmert my ten hoogſten, dat de
Keurvorſt, die my, van myne vroegſte jeugd af,
als zynen Zoon bemind heeft, en dien ik geëerd
heb, als mynen Vader, nu meer ſchynſt te hellen
over de zyde der Amſterdammeren, die 't zig tot
een' roem rekenen, al wat van my voorgelaa-gen
wordt, te dwarsboomen. Onzeker is 't, wat uit-
ſlag deeze binnenlandſche onluſten hebben zullen:
doch zo de Stad Amſterdam al i'eenigen tyde tot
betere gedagten komen mogt, wil ik egter nimmer
ichts te doen hebben met van Beuningen, van wien
ik, op 't hoogſt, beledigd ben (c) Tuſſchen bei-
 de, moet men hier aanmerken, dat de Bur-
 gemeester van Beuningen niet onkundig was
 van het misnoegen, welk de Prins, in 't by-
 zonder tegen hem, hadt opgevat. Zelfs mel-
 den ſommigen; dat deeze kennis hem zo be-
 vreesd maakte, dat hy niet uit Amſterdam
 durfde gaan, uit angst, dat hy opgeligt en vaſt-
 gezet zou worden. In de Stad zelve, was, of
 hielt men zig zo bekommerd, dat men de
 poorten met dubbele wagt deedt bewaaken,
 en 't ys in de graffen breeken, als ware men

Kommes
 der Stad
 Amſter-
 dam en
 van Bur-
 gemees-
 ter van
 Beunin-
 gen.

VOOR

1684. voor overrompeling bedugt geweest (*d*). De inlegering van vyftuizend man in Naarden, en een gerugt, dat zyne Hoogheid voorhadt Amsterdam te bombardeeren, vermeerderde de bekommering (*e*). Doch daar werdt niets ondernomen op de Stad. Joan van Bankhem, voorheen Baljuw van 's Graavenhaage, hadt, van verscheiden' zwaare misdadaen beschuldigd zynde, reeds eenige jaaren op de Voorpoorte van den Hove in hegtenis gezeten (*f*); doch omtrent deezen tyd, was hy ontsnapt, en, nevens zynen Zoon, geweeken naar Amsterdam, daar hy, nogtans, wederom betrapt werdt. Men bragt hem, op nieuws, naar den Haage, op de Gevangenpoorte, alwaar hy, eindelyk, overleeden is. Toen hy te Amsterdam gevat was, werdt aldaar ook zekere *Samuel Bosch*, openlyk, ingedaagd. Van Bankhem en deeze Bosch hadden, naar men zeide, eenen aanslag gesmeed, op den persoon van Burgemeester van Beuningen (*g*). Doch van den grond van dit zeggen is my niets klaarlyk gebleeken. Alleenlyk vind ik, dat de Stad Amsterdam, omtrent deezen tyd, van de Staaten van Holland gemagtigd werdt, om zulken, die, zo gemeend werdt, op 't leeven van van Beuningen hadden toegelegd, en den aanslag ontdekten, strafvryheid te belooven (*h*).
Mid-

(*d*) *Mémoire van den Ambasc. VAN CITTERS van* $\frac{3}{18}$ *Jan. en* $\frac{12}{2}$ *Febr. 1684. MSS.*

(*e*) *Voiez Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. II, p. 140, 177, 265, 270.*

(*f*) *Zie XIV. Deel. bl. 179.*

(*g*) *Holl. Merc. van 1684 bl. 257.*

(*h*) *Resol. Holl. 24 Maart 1684. bl. 170.*

J. V. Loo f. 1668.

MR. KOENRAAD VAN BEUNINGEN
Burgermeester en Raad van Amsterdam enz.

M. Pichers del. naar de Origineele Schildery by. Mevrouw de Wittom.

J. Heubkens fecit.

Et Typis excudit.

Midlerwyl, antwoordde de Keur-Brandenburgfche Gezant op de redenen des Prinzen van Oranje „ dat zyne Meester 't gevaar, welk „ uit den aanwas van Frankryks magt te dugten was, klaarlyk, begreep. Ook ftrekten „ zyne poogingen nergens anders toe, dan „ om deezen aanwas te voorkomen. Alleenlyk, was de vraag, door welke middelen dit „ best gefchieden kon? De Keurvorst, die, „ door eene ervaarenis van vyfenveertig jaaren, geene geringe kennis der weereldfche „ zaaken verkreegen hadt, kon niet anders „ zien, of de oorlog, waartoe de Bondgenooten fcheenen te neigen, zou verderfelyk zyn „ voor de Christenheid, als zullende alleenlyk worden aangevangen, uit wanhoop, die „ allen heilzaamen raad gewoon is af te wyzen. De Keizer hadt al zyne magt noodig „ tegen den Turk. Duitschland was inwendig „ tweedragtig, en hadt, gedeeltelyk, weinig „ volks op de been. Spanje was uitgeput: de „ Vereenigde Gewesten onderling verdeeld: „ Engeland afkeerig van den kryg. Frankryk „ hadt, daarentegen, zo veel volks in de wapenen, dat 'er de Rynkant en de Nederlanden tevens door konden aangetast worden. „ De hoop van 't verloorene te herwinnen „ was veel zwakker, dan de vrees, om 'er nog „ veel meer by te verliezen. Dit nadeel kon, „ door Vrede of Bestand, voorkomen worden: anders hadt men geen middel in zyne „ magt. Ongeraaden was 't, zeker, uit wanhoop, een op al te zetten. 't Lighaam plag, „ dikwils, door 't afzetten van een verrot Lid, „ be-

1684.

Antwoord van den Keur-Brandenburgfchen Gezant, op de redenen des Prinzen van Oranje.

1684. „ behouden te worden. Als men niet alles
 „ doen kon wat wenschelyk ware, moest men
 „ doen, 't gene men konde. Op deezen grond-
 „ slag, was men gewoon iet af te staan, om
 „ vrede te koopen. Vergeefs, hoopte men op
 „ hulp uit Duitschland, daar de meeste Sten-
 „ den 't stuk inzagen als de Keurvorst, en
 „ oordeelden, dat 'er geen middel was om
 „ Duitschland te behouden, dan vrede met
 „ Frankryk. Men bragt hietegen in, dat men
 „ zig op de Verdragen met Frankryk niet ver-
 „ laaten kon. Maar dagt men dan eenen eeu-
 „ wigen oorlog te voeren met dit Ryk? De
 „ Keurvorst, de Koning van Groot-Britanje
 „ en andere liefhebbers der Vrede booden
 „ zig aan, als waarborgen voor de onderhou-
 „ ding van 't Verdrag, welk men, met den
 „ Koning van Frankryk maaken zou, en wil-
 „ den hem, zo hy 't daarna schonde, met ver-
 „ eenigde kragten, tot reden zoeken te bren-
 „ gen." Door deeze en diergelyke redenen,
 „ zagt Fuchs zyne Hoogheid te doen veranderen
 „ van besluit. Doch de Prins bleef by zyn gevoe-
 „ len. Ook zeide d'Avaux daarna tegen Fuchs,
 „ dat hy niets anders verwacht hadt," daarby
 „ voegende „ dat de Raadpensionaris den Prins
 „ styfde in zyn opzet. De Koning zyn Mees-
 „ ter zou, nogtans, zyns oordeels, zig thans
 „ niet verder uitbreiden in de Nederlanden,
 „ also hy dan Amsterdamb, Friesland en Stad
 „ en Lande noodzaaken zou, om zig te voe-
 „ gen by de overige Leden van den Staat.
 „ Ook zou Engeland zulks niet gedoogen, en
 „ de Regeering van Amsterdamb zou dan in
 „ te-

D'Avaux
 ontdekt
 hem
 Frank-
 ryks oog-
 merk,
 om stil te
 zitten.

„ te groote engte gebragt worden. 't Scheen,
 „ hierom, best, dat men de zaaken, nog eenigen
 „ tyd, liete in den staat, waarin zy thans wa-
 „ ren, te meer, alzo zig, tusfchen den Kei-
 „ zer en den Turk, nog geene hoop tot vrede
 „ opdeedt.” Fuchs, sedert met Fagel in ge-
 „ fprek getreden zynde, vondt deezen, volko-
 „ menlyk, in 's Prinfsen gevoelen. De Raadpen-
 „ sionaris ftondt den Gezanten toe „ dat de Ver-
 „ eenigde Gewesten in groot gevaar waren,
 „ en vol verwarring ftaken;” maar voegde 'er,
 „ met eenen ernst, die hem natuurlyk was,
 „ by „ dat de zaaken nog hachelyker geltaan
 „ hadden, in de voorgaande eeuwe; toen
 „ Haarlem verlooren was, en Leiden en Alk-
 „ maar, wonderdaadiglyk, behouden werden.”

1684:

De Raad-
 pensionaris Fagel ver-
 klaart zig
 volko-
 menlyk
 voor 't
 gevoelen
 van zyne
 Hoog-
 heid.

*De zelfde God, ging hy voort, leeft nog. On-
 ze zaak is regtvaardig. En als 't al ten ergften
 omkomt, is 't nog beter te fterven, in 't hand-
 haaven eener goede en Gode aangenaame zaa-
 ke, dan in 't opvolgen van maatregelen, die uit
 den boozen zyn. Beter is 't, den Franschman, te
 Brusfel en te Antwerpen, dan te Breda of te Dor-
 drecht, te gemoet te trekken. De rampen, welken
 de Franschen over 't Vereenigd Nederland hebben
 uitgestort, zyn nog in versche geheugenis. Dui-
 zend dooden te fterven is wenschelyker, dan bloot
 te staan voor de wreedheden van den ontmenschen-
 ten Louvois, of van eenen knevelagtigen Ontvan-
 ger, wien de Livretrok maar even is uitgetoogen.
 Onze voorouders hebben niet geschroomd, den dood
 te ondergaan, in 't voorstaan der gemeene Vryheid.
 Zy hebben zig, hierdoor, eenen onsterfelyken roem
 verworven. Hun voorbeeld moet men navolgen. Wy
 plag-*

1684. *plagten veel vertrouwen te stellen in den Keurvorst, die, gelyk wy, de vryheid lief heeft, en den zelfden Godsdienst met ons belydt. Maar nu beroemt d' Avaux zig, dat zyne Keurvorstelyke Doorlugzigheid met Deenemarke en Keulen overeengekomen is, om de wapenen op te vatten tegen elk, die den Vereenigden Gewesten bystand biedt. Ten minste, hadden wy vertrouwd, dat de Keurvorst onzijdig zou gebleeven zyn. Doch nu hy ook in verbond getreden is tot bederf van den Staat, schiet 'er niets over, dan op God te vertrouwen. Wy doen ons best, ondertusfchen, om Spanje af te maanen van wanhoopige besluiten. Men neemt, daar, in overleg, om de binnenlandsche Steden, Luxemburg en Namen, het Overkwartier van Gelderland, en een gedeelte van Brabant aan Frankryk af te staan tegen een gedeelte van Katalonie, en om de zeeplaatsen, Oostende en Nieuwpoort, benevens Gend, Brugge, Antwerpen en het overig gedeelte van Vlaanderen, te stellen onder de bescherminge van Groot-Britanje: doch hiermede zou men zig alle de Nederlanden genoegzaam kwyt gemaakt hebben: waarom wy zulk een besluit, met allen ernst, moeten beletten.*

Zyne
aanmer-
king we-
gens Am-
sterdam.

Op deeze wyze, sprak Fagel tegen Fuchs, die 't gesprek van den Raadpensionaris eer voor eene Kerkelyke Leerrede hieldt, dan voor een Staatkundig Vertoog. Wegens Amsterdam, hadt Fagel aangemerkt „ dat hem vreemd „ schein, dat de Keurvorst vriendschap onder- „ hieldt met eene Stad, die de voornaamste „ oorzaak van de Nieuwmeegsche Vrede ge- „ weest was, en zig altoos gekant hadt tegen „ zyne belangen.” 't Antwoord, welk Fuchs

op

op alles gaf, kwam, kortelyk, hierop uit: 1684.
 „ Dat hy niet dan wanhoopige raadilagen ver-
 „ staan hadt. Dat men, niet buiten nood,
 „ in een gewis bederf loopen moest. Dat 'er
 „ zagter middelen waren, om de gemeene
 „ kwaalen te geneezen. Een wakker fluurman
 „ moest de hand niet van 't roer trekken, zo
 „ lang 'er nog eenige hoop overschoot, om 't
 „ fchip te behouden. 't Gene d'Avaux voor-
 „ gaf was loutere ydelheid. De Keurvorst on- Beant-
 „ derhieldt vriendschap met de Stad Amster- woord.
 „ dam, ten nutte van den Vereenigden Staat,
 „ en tot herstelling der inwendige eendragt.
 „ Ontvangen' beledigingen ten gemeenen nut-
 „ te te vergeeven was niet berispelyk, maar
 „ pryzenswaardig." In deezer voege, beant-
 woordde Fuchs den Raadpensionaris, die,
 fchoon hy nu by zyn gevoelen fcheen te bly-
 ven, egter, federt, zo wel als zyne Hoogheid,
 van andere gedagten worden moest: waartoe
 veel hielp, dat verfcheiden' Gewesten, eer-
 lang, meer dan voorheen, begonden te neigen
 tot vrede (i), en zwaarigheid maakten, om
 te bewilligen in de Wervinge der zestienduizend man.

De Staaten van Gelderland waren de eer- XVII.
 ften, die, nevens de meerderheid van Holland, Gelder-
 in de Werving bewilligd hadden, op den eer- land be-
 ften van Sprokkelmaand, onder beding „ dat willigt in
 „ zy gevolgd zouden worden van de ande- de Wer-
 „ re Gewesten; dat zy vry zouden moeten vinge.
 „ blyven van vyandyken overval, en van
 „ ZWAA-

(i) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 119. p. 1203.

1684. „ zwaare doortogten of inlegeringen van eigen
 „ Krygsvolk; dat hun Gewest, met volk en
 „ voorraad, voorzien zou worden; dat men de
 „ hand houden zou aan 't verbeteren der Ves-
 „ tingwerken, en dat de overige Gewesten
 „ zouden worden verplicht, tot het voltallig
 „ houden hunner manschap (*k*).” Maar in
 Zeeland, kwam men zo ras niet tot bewilliging
 (*l*). De Steden Middelburg en Goes verklaar-
 den zig rondelyk tegen de Werving. Die van
 Middelburg trokken in twyfel, of de zestien-
 duizend man wel alleen dienen zou, om de
 Vereenigde Gewesten in staat van tegenweer te
 stellen tegen de Fransche krygsmagt, gelyk men
 voorgaf; en oordeelden, dat men zulks wel
 behoorde te kunnen doen, met de vyftigduizend
 man, welken de Staat, nog tegenwoordig,
 betaalde (*m*). Goes voegde zig by Middelburg.
 Men kon, derhalve, tot geen besluit komen,
 ter Vergaderinge van Zeeland.

Hande-
 ling hier
 over in
 Zeeland.
 Middel-
 burg en
 Goes
 stemmen
 de Wer-
 ving af.

Zyne Hoog-
 heid ver-
 maant de
 Staaten,
 en de
 twee Ste-
 den in 't
 byzon-
 der, ern-
 stelyk, tot

Zyne Hoogheid, hiervan kennis bekomen
 hebbende, schreef, den zestienden van Sprok-
 kelmaand, eenen ernstigen brief aan de Staa-
 ten van dit Gewest, strekkende, aan de eene
 zyde, om de Leden te vermaanen tot eendragt
 in 't geschil, welk over de begrooting van elks
 aandeel in de buitengewoone lasten ontstaan
 was tusfchen Middelburg en vier der andere
 Steden; en aan de andere zyde, om Middel-
 burg

(*k*) Resol. Gener. Martis 1 Febr. 1684.

(*l*) Notul. Zeel. 15, 19, 22 Jan. 1684. bl. 19, 23, 27.

(*m*) Notul. Zeel. 1, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12 Febr. 1684. bl.
 32, 38, 39, 40, 41, 43, 45, 46, 177, 178, 181, 184, 185,
 186. Holl. Merc. van 1684. bl. 74. Consider. van Staatsz.
 Num. III. bl. 20.

burg en Goes over te haalen tot bewilliging in de Werving. Over dit tweede punt, schreef de Prins, onder anderen „ dat hy 't voor een
 „ zonderling oordeel Gods over den Staat
 „ aanzag, dat men, in eenen tyd, daar wys-
 „ heid, moed en liefde tot het Vaderland,
 „ meer dan iet anders, te passe kwamen, on-
 „ der de Regenten, luïden vondt, die zaaken,
 „ van dienst niet slegts, maar volstrekt nood-
 „ zaakelyk, tot behouden van den Staat,
 „ liever beknibbelen en tegenspreken, dan
 „ toestemmen wilden. Hy kon, voor God en
 „ de weerd, betuigen, dat hy niets liever
 „ wenschte, dan vrede in de nabuurschap,
 „ en verligting van lasten voor de Landzaa-
 „ ten. Die de gelegenheid zyner goederen
 „ kende, zou ook overtuigd moeten zyn,
 „ dat niemand in 't Land, ja verscheiden ' Ste-
 „ den en Gewesten niet, zo veel belang daar-
 „ by hadden, als hy. Nogtans, waren 'er
 „ kwaadaartigen in 't Land, die, verandering
 „ van Regeeringe in 't hoofd hebbende, hem
 „ beschreeven, als ware hy gezind tot oorlog.
 „ Maar 't zou hem lief zyn, dat men hem eens
 „ aanwees, wat voordeel hy uit den oorlog
 „ zou kunnen wagten. De verwoesting zyner
 „ aanzienlyke Heerlykheden en goederen zou
 „ immers het eerste zyn, dat hem te beurt
 „ vallen zou. Zyn oogmerk was alleen ge-
 „ weest, de Vrede te behouden en een Ver-
 „ drag te bewerken; maar niet een Verdrag en
 „ eene Vrede, die ons in grooter ongelegenhe-
 „ den storten zouden, dan of wy, onder Gods
 „ zegen, in openbaaren oorlog, waren. Wat
 „ O 2 „ hadt

1684:
 bewillig-
 ging.

1684. „ hadt toch de Nieuwmeegsche Vrede den
 „ Spaanfchen Nederlanden gebaat? Wat ons?
 „ die, van dat ze geflooten geweest was, in
 „ geduurige onrust gehouden waren. Men
 „ hadt Spanje een goed deel Lands afhandig
 „ gemaakt. Men hadt, op eene Onchristely-
 „ ke wyze, gebrand en geblaakt, en nogtans
 „ voorgewend, de Vrede niet verbroken te
 „ hebben. Was dat Vrede? zo wist hy niet
 „ meer, hoe men de dingen noemen moest.
 „ De volkomene onderwerping aan zulk eene
 „ willekeurige oppermagt heette, by hem, een'
 „ harde oorlog, geene vrede. Zo de keuze
 „ van oorlog of vrede ons t'eenemaal vry-
 „ ftondt, ligt zou men weten wat te kiezen
 „ ware. Maar 't kwam hier aan op de behou-
 „ denis der Spaanfche Nederlanden, den Voor-
 „ muur van den Staat, die, door de verhaast-
 „ te Vrede des jaars 1673, veel te zwak ge-
 „ laaten was. Zeeland hadt het meeste belang
 „ by de behoudenis van deezen Voormuur,
 „ en moest zig, derhalve, niet voegen by zul-
 „ ken, die, door het tegenspreken der Wer-
 „ ving, toonden, daarvoor kleine zorg te
 „ hebben. Het aanneemen van de voorflagen
 „ tot Vrede ftondt ook aan Spanje, niet aan
 „ deezen Staat. De Werving zou de Vrede
 „ niet moeilyker maaken; maar veeleer bevor-
 „ deren, ten minste dienen, tot onze eigen'
 „ befcherming. Sommigen zeiden wel, dat de
 „ Werving den oorlog onvermydelyk maaken
 „ zou; dat Frankryk zyne overwinningen zou
 „ voortzetten, en Spanje styfzinniger bly-
 „ ven, by het afflaan der aangeboden' voor-
 „ „ waar-

„ waarden. Maar waarom zou Frankryk ster-
 „ ker bewoogen worden tot het voortzetten
 „ zyner overwinningen, als hy zag, dat men
 „ zig in staat zocht te stellen om 't hem te be-
 „ letten, dan wanneer hy bespeurde, dat men
 „ hiertoe geene poogingen altoos aanwendde?
 „ De Werving zou ook niet met opzigt op
 „ Spanje geschieden. Spanje kon 'er, derhal-
 „ ve, niet styfzinniger door gemaakt worden.
 „ Veeleer, zou het bewoogen worden, om
 „ redelyke voorwaarden ligter te omhelzen.
 „ Zo men, ondertuschen, de Spaansche Ne-
 „ derlanden liet verlooren gaan, in welk een
 „ gevaar zouden Zeeland; en Walcheren en
 „ Zuidbeveland in 't byzonder niet geraaken?
 „ Om alle welke redenen, hy vertrouwde,
 „ dat Middelburg en Goes geene zwaarigheid
 „ meer maaken zouden om te bewilligen in de
 „ Werving; maar, door hun voorbeeld, de
 „ andere agterlyke Gewesten aanmoedigen, tot
 „ een besluit, overeenkomstig met die her-
 „ telykheid onzer voorouderen, door welke,
 „ onder Gods zegen, de grondslagen gelegd
 „ waren tot behoudenis van onze Vryheid en
 „ Godsdienst (n).

Doch dit schryven bragt meer niet te wege
 dan dat Goes zig, eerlang, voegde by de meer-
 derheid (o). Maar Middelburg bleef de Wer-
 ving afstemmen (p). De Staaten van Zeeland

1684.
 Goes be-
 willigt in
 de Wer-
 ving.
 Middel-
 burg blyft
 be-
 weigerig.

(n) Zie Notul. Zeel. 27 Febr. 1684. bl. 65, 176. Holl. Merc. van 1684. bl. 76. Confid. van Staatsz. N. IV. bl. 25.

(o) Zie Notul. Zeel. 24, 25, 26 Febr. 1684. bl. 67, 68, 69. Confid. van Staatsz. Num. VIII. bl. 38.

(p) Notul. Zeel. 27 Febr. 1684. bl. 72.

1684. beslooten toen de Stad te bezenden; gelyk, in Lentemaand, geschiedde. By deeze gelegenheid werdt Burgemeester *de Haaze*, die, naar 't gevoelen der overige Leden, ten onregte, geweigerd hadt, de Wet te vergaderen (q), zyns oordeels, onheuschelyk bejegend, door den Heere van Odyk, die den eersten Edele vertoonde in de Staaten van Zeeland: 't welk de Vroedschap van Middelburg zo euvel nam, dat zy besloot, nooit Dagvaart by te wonen, noch in eenige gewoone of buitengewoone lasten te bewilligen, zo lang de Haaze niet in zyne eer hersteld ware. Over 't stuk der Wervingen was zy reeds negentien maalen vergaderd geweest, en hieldt zig, hierom, over dit punt, nooit meer beroepelyk te zyn (r).

Zyne Hoogheid komt, in persoon, in Zeeland.

De hevigheid in Zeeland was, derhalve, niet minder dan in Holland. Zyne Hoogheid meenende, hier, door zyne tegenwoordigheid, 't stuk der Wervingen te zullen doordryven, trok in persoon naar Middelburg, en verscheen, op den twintigsten van Lentemaand, in de Vergadering der Staaten: alwaar nogtans die van Middelburg geene Afgevaardigden zonden, voor dat men de aantekening, tegen Burgemeester *de Haaze* gedaan, uit der Staaten *Notulen*, geligt hadt. De Prins sprak omtrent een uur agtereen, om de noodzaaklykheid der Wervingen aan te dringen. Die van Middelburg namen aan, van alles verslag te zullen doen, en 't besluit hunner Vroedschap, ter naaster byeen-

(q) Notul. Zeel. II Maart 1684. bl. 94.

(r) Notul. Zeel. 14, 15, 16 Maart 1684. bl. 94, 97, 98.

MR. PIETER DE HUYBERT,
Heer van Burgt en Kraayenstein,
Raadpensionaris van Zeeland.

L. Schouman del. v. a. Original by den. XCV. H. A. Raadpensionaris te Middelburg.

J. Wandelaar fecit.

eenkomst, te zullen inbrengen. Midlerwyl, sprak de Prins, met de Leden der Vroedschap van Middelburg, die meest tegen de Werving geeyverd hadden, elk in 't byzonder, zoekende dezelve, door allerlei redenen, over te haalen tot zyn gevoelen; doch zy bleeven by het hunne. Des anderendaags, verscheen zyne Hoogheid in de Vroedschap, op nieuws, sterk dringende op de Werving. Men verschoof het antwoord op 's Prinzen voorstel tot 's nademiddags, wanneer men 't, ter Staatsvergaderinge, beloofde te zullen inbrengen. En toen verklaarden die van Middelburg, in hun antwoord, dat zy geene reden gehoord hadden, om van hun vorig besluit af te gaan, schoon zy geenzins dagten, dat zy, die op de Werving drongen, den Staat dagten in te wikkelen in eenen oorlog. Doch zy verstonden, dat de Werving, uit eigener aart, de verwydering grooter maaken zou, en veelligt, door den tyd, oorlog te wege te brengen; daar men, zonder Werving te doen, Spanje, door Verklaringen, Resolutien en andere middelen van nadruk, zou konnen brengen tot het aangaan van een Verdrag met Frankryk. Voorts, merkten zy aan, dat, volgens de Unie des jaars 1579, over dit stuk, niet met meerderheid van stemmen kon beslooten worden; waarom de Werving toch zou moeten agterblyven, zo lang 'er de Gewesten niet eenpaarig in bewilligd hadden. De Prins, niet gezind om 't stuk hierby te laten sreeken, beval den Raadpensionaris de Huybert, 't besluit op te maaken met de meerderheid. Doch als dezee

1684:

Middelburg laat zig egter niet bewegen.

De Huybert weigert, op 's Prinzen last met

1684. hierin zwaarigheid maakte, te kennen geevende, dat zulks met zynen eed ftreedt, nam zyne Hoogheid zelf de stemmen op. Zierikzee, Thoolen, Vlisfingen en Veere stonden toe, dat by meerderheid van stemmen, tot de Werving beslooten werdt. Doch die van Goes durfden zo veel niet over zig neemen. De Stad werdt dan bezonden; doch antwoordde, op den voorslag, dien men haar deedt, alleenlyk, dat *zy hoorde en zag*. Toen liet de Prins een Geschrift instellen, inhoudende, dat de Steden waren overeengekomen om op de Werving te besluiten, met meerderheid van stemmen. Alle de Leden zweegen, toen dit Geschrift, in de Vergaderinge der Staaten gelezen werdt, uitgenomen Middelburg, welk 'er een ernstig *Protest* tegen deedt. Men ging egter voort, met het opmaaken van 't Besluit tot de Werving, welk, op den negenentwintigsten van Lentemaand, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, werdt overgebracht (s). Doch eenige weeken hierna, verklaarde de Vroedschap van Zierikzee, af te keuren, dat haare afgevaardigden hadden toegeestaan, dat men, op 't stuk der Werving, besluiten mogt by meerderheid van stemmen (t). 't Stondt, derhalve, over dit stuk, in Zeeland, niet minder verward en tweedragtig, dan in Holland. In beide de Gewesten, verklaarde de magtigste

de meerderheid te besluiten. Zyne Hoogheid neemt zelf de stemmen op.

Middelburg protesteert.

Zierikzee keurt af, dat men by overstemming beslooten heeft.

(s) Notul. Zeel. 20, 21, 22, 23, 27, 28, 31 Maart, 1 April 1684. bl. 101, 103, 104, 105, 107, 111, 113, 115, 120. *Voirz aussi* Negociat. du Comte d'AVANX, Tom II. p. 275.

(t) Notul. Zeel. 1684. bl. 311, 317. Holl. Merc. van 1684. bl. 81-86. Consider. van Staaten. Num. XXV. bl. 54.

fte Stad zig standvastiglyk tegen de Werving. 1684.
 En in beide de Gewesten, vondt men eene
 voornaame Stad, welke oordeelde, dat men,
 over dit stuk, niet besluiten mogt, by meer-
 derheid van stemmen: in Holland, Delft: in
 Zeeland, Zierikzee.

De Staaten van Utrecht hadden hunne be- XVIII.
 williging tot de Werving, reeds in 't begin van Utrecht
 Sprokkelmaand, ter Vergaderinge der algeme- bewilligt
 ne Staaten ingebragt (u). Maar die van Fries- in de
 land, dikwils aangemaand tot bewilliging, Wer-
 door de algemeene Staaten, hadden, eindelyk, ving.
 op den vyfentwintigften van Sprokkelmaand, Friesland
 eenpaariglyk, beslooten, de Werving af te stemt ze
 stemmen. Zy oordeelden, gelyk Amsterdam af.
 en Middelburg, dat de Werving aanleiding
 geeven zou tot oorlog, in welk geval, hun Ge-
 west in 't byzonder veel te lyden zou hebben
 van de Fransche Bondgenooten in Duitschland:
 waarom zy verstonde, dat men Spanje moest
 doen besluiten, tot Vrede of Bestand met
 Frankryk. De algemeene Staaten, van 't be- Vrugte-
 fluit van die van Friesland onderrigt, vonden looze be-
 raadzaam, eene bezending derwaards te doen; zending
 van welk voorneemen zy, vooraf, kennis ga- der-
 ven aan de Landschaps-Vergaderinge, die waards.
 reeds op 't scheiden stondt. De Staaten van
 Friesland verzogten, dat hunne Hoog-Mo-
 gendheden deeze moeite, in dit ongunstig jaar-
 getyde, spaaren wilden: te meer, om dat, op 't
 stuk der Werving, zulke eenpaarige en vaste
 besluiten genomen waren, dat daarin niet de
 min-

(u) Holl. Merc. van 1684, bl. 87.

1684. minste verandering te verwagten stondt. De algemeene Staaten bleeven by hun gevoelen. De Heeren *Fabricius, Voet van Winsen* en *Kuiper* trokken, in Lentemaand, naar Leeuwarden. Doch deeze bezending was vrugteloos (y). De Staaten van Friesland verklaarden, schriftelyk, dat zy zig verplicht vonden, ten dienste van den Lande en tot behoudenis der gemeene ruste, de Werving te blyven affstemmen (w).

Overysfel draait met besluiten.

In Overysfel, draalde men nog met besluiten; doch verscheiden' Leden toonden aldaar kleine genegenheid tot de Werving. Nogtans, meen ik, dat 'er, ook in dit Gewest, gelyk in Holland en Zeeland, eerlang, toe beslooten werdt, by meerderheid van stemmen.

Stad en Lande stemt, met Friesland, tegen de Werving.

Doch Stad en Lande stemde, gelyk Friesland, de Werving plat af, voor't einde van Lentemaand. De Staaten van Gelderland, die't eerst bewilligd hadden, en, in geval van oorloge, groot gevaar liepen van de Keulsche troepen, drongen, daarentegen, op het beginnen der Werving; waartoe ook, in den aanvang van Grasmaand, een voorslag gedaan werdt, in de Vergadering van Holland. Doch de handel over een Bestand, die, sedert eenigen tyd, begonnen was, bragt te wege, dat de Werving eerst uitgesteld werdt, en, eindelyk, door het treffen van een Verdrag, van zeiven agterbleef (x). De draad der geschiedenis leidt ons nu tot het verhaal van 't gene aanleiding tot deezen handel gegeven heeft.

De

(y) *Negotiat. du Comte d'Avaux Tom. II. p. 277.*

(w) *Resol. Friesl. 22 Febr. 15 Maart 1684. Holl. Merc. van 1684. II. 87-90.*

(x) *Holl. Merc. van 1684. II. 91, 92.*

De Koning van Spanje hadt Frankryk den oorlog verklaard, in de vaste verwagting, dat hy, door Groot-Britanje en door de Staaten, terftond, kragtiglyk, onderfteund zou geworden zyn. 't Ontfchoot hem dan zeer, dat men, in Engeland, weigerde, zig te fteeken in den kryg, en dat het befluit op de Werving der zestienduizend man zo lang agterbleef, in de Vereenigde Gewesten. Midlerwyl, werden de Spaanfche Nederlanden deerlyk afgeloopen door de Franschen, die geheele Steedjes en Dorpen aan koolen leiden, of zwaare brandfchattingen deden betaalen. De tyd, door Frankryk gefeld, om één' der gedaane voorflagen aan te neemen, was nu verlopen, en de byeenkomst der Bondgenooten in den Haage, die, tegen den eenentwintigften van Louwmaand aangelegd geweest was (y), deedt niets af. De Staaten, dit befpeurende, hielden by 't Fransche Hof aan, om, nog twee, drie of vier maanden tyds, binnen welken, zy begeerden, dat de vyandlykheden in de Spaanfche Nederlanden ophielden, mids zy zig verbonden, hun werk te zullen maaken, om Spanje over te haalen tot een redelyk verdrag. D'Avaux, wien men dit voorfloeg, antwoordde „ dat hy de „ Staaten, uit 's Konings naam, verzekeren „ kon van het begeerde uitftel, zo zy zig fterk „ maaken wilden voor het aanneemen van een' „ zyner voorflagen; of om, in geval Spanje „ weigerig bleeve, met zyne Majesteit, te „ verdraagen wegens de verzekerdheid der „ Spaan-

1684.

XIX.

Aanleiding tot de handeling over een twintigjaarg Bestand tusſchen Frankryk en Spanje.

(y) Holl. Merc. van 1683. II. 247. van 1684. II. 106.

1684. „ Spaanfche Nederlanden, en 't wenden van
 „ 's Konings wapenen naar elders; of om, ein-
 „ delyk, te belooven, dat zy geen en stap doen
 „ zouden, waardoor de Spaanfchen, op hoop
 „ van nieuwen onderftand van de Staaten,
 „ in hunne weigering zouden konnen geflyfd
 „ worden.” De Stad Amftterdam, groot ge-
 „ noegen hebbende in deezen voorflag, zegt de
 „ Staaten van Holland, vergeefs, te beweegen,
 „ om 'er op te raadpleegen. Ook gefchiedde
 „ zulks niet, ter algemeene Staatsvergaderinge.
 „ D'Avaux, federt, naderen last van den Kon-
 „ ning ontvangen hebbende, floeg, op den ze-
 „ ventienden van Sprokkelmaand, ter algemeene
 „ Staatsvergaderinge voor „ dat zyne Ma-
 „ jefteit nog aanbodt, een Bestand van twin-
 „ tig jaaren te willen fluiten met het Keizer-
 „ ryk; dat hy zig nog wilde genoeg en met
 „ de aanneeming van een' der voorflag en, op
 „ den vyfden van Slagtmaand gedaan (z): en
 „ indien Spanje hiertoe niet mogt te bren-
 „ gen zyn; wilde hy, ook met dit Ryk, een
 „ Bestand voor twintig jaaren fluiten: alles
 „ onder deeze voorwaarden, dat de Staaten
 „ zig, onder borgtogt des Konings van En-
 „ geland, by Verdrag, verbonden, om Span-
 „ je, binnen twee of drie maanden, of een
 „ der gemelde voorflag en, of het Bestand te
 „ doen aanneemen: na 't fluiten van welk Ver-
 „ drag, de Koning alle vyandykheden in de
 „ Spaanfche Nederlanden zou doen ophou-
 „ den: zelfs na 't eindigen der twee of drie
 „ „ maan-

Voorflag
 van d'A-
 vaux
 hiertoe.

(z) Zie hier voor, bl. 120.

„ maanden, schoon Spanje dezelve mogt 1634
 „ hebben laten verloopē, zonder Vrede of
 „ Bestand te maaken; mids dit Ryk zig ook
 „ van vyandykheden onder 't Fransch gebied
 „ in de Nederlanden onthieldt, en de Staaten
 „ beloofden, Spanje geenen nieuwen onder-
 „ stand te zullen geeven, en hunne troepen
 „ in de Spaansche Nederlanden nergens an-
 „ ders toe te zullen laten gebruiken, dan tot
 „ verdediging der Plaatsen, in welken zy ge-
 „ legd waren. Doch zo de Staaten niet mog-
 „ ten konnen besluiten tot zulk een Verdrag,
 „ en egter met zyne Majesteit zouden willen
 „ overeenkomen, wegens de middelen, om
 „ het Hof van Madrid te beweegen tot eene
 „ minnelyke overeenkomst; zouden zy niet
 „ van hem konnen vergen, dat hy naliet, zig
 „ van zyne wapenen te bedienen, daar hy 't
 „ geraaden vondt. Om egter te doen zien,
 „ dat hy zyn voordeel niet doen wilde, met
 „ den misflag, dien Spanje begaan mogt, in
 „ het afflaan deezer aanbiedingen; zou hy,
 „ van nu af, belooven, zo lang de tegenwoor-
 „ dige oorlog duuren zou, niets te zullen on-
 „ derneemen tegen eenige Stad in de Spaan-
 „ sche Nederlanden, zo de Staaten zig pleg-
 „ tiglyk verbinden wilden, om Spanje, ner-
 „ gens, noch in noch buiten de Nederlan-
 „ den, op eenigerlei wyze, tegen Frankryk of
 „ Frankryks Bondgenooten, te zullen onder-
 „ steunen, en het Krygsvolk, welk zy reeds
 „ in de Spaansche Nederlanden hadden, niet
 „ dan tot verdediging der Plaatsen te laten
 „ gebruiken. Zelfs wilde zyne Majesteit de

1684. „ vyandlykheden ten platten Lande der Neder-
 — „ landen doen ophouden, zo Spanje het zelfde
 „ wilde doen (a).”

XX.
 Hande-
 lingen
 der Haag-
 sche by-
 een-
 komst.

De Haagfche byeenkomst hadt, eer dit voor-
 ftel gefchied was, andere maatregels begonnen
 te neemen. En fchoon alles, van wege de Staa-
 ten, zeer tegen den zin van die van Friesland
 en Stad en Lande, en van de Stad Amfter-
 dam, zeer geheim, in dezelve, verhandeld werdt
 (b), bleek egter wel haast, dat men 't aldaar
 toegelegd hadt, op 't voortzetten van den oor-
 log. Doch alzo, op deeze byeenkomst, nog
 geene Gemagtigden verfcheenen waren, dan
 die van den Keizer, den Koning van Zweeden,
 den Keurvorst van Beieren, de Vorften van
 Lunenburg en Saxon-Weimar en Gotha, den
 Hertoge van Lotharingen en de Frankifche en
 Overrynfche Kreitfen, twyfelde men, in 't ge-
 meen, of de maatregels, welken hier beraamd
 werden, wel van eenige uitwerking zouden
 kunnen zyn. Op 't einde van Sprokkelmaand,
 werdt, hier, beflooten, dat men den Koning
 van Groot-Britanje zou zoeken over te haa-
 len, dat hy Frankryk bewooge, tot het aan-
 gaan van een algemeen Bestand, voor zeven
 of agt jaaren, mids de Koning te rug gawe, 't
 gene hy, na 't fluiten der Nieuwmeegfche
 Vrede, op het Duitfche Ryk en op Spanje, ver-
 overd hadt. De Ambafadeur van Citters kreeg
 last,

(a) *Negociat. du Comte d'AVAUX. Tom. II. p. 189. Zie
 Holl. Merc. van 1684. bl. 99. Confid.r. van Staatsz. Nunt.
 V. bl. 28.*

(b) *Resol. Gener. Jovis 2 Maart 1684. Holl. Merc. van
 1684. bl. 107-116.*

last, om deezen voorflag te doen aan Karel den II. die, terstond, verklaarde, dat Frankryk nimmer in den zelveu bewilligen zou. Ook was 't, zeide hy, ongehoord, dat men iet afstondt by Bestand: brengende de natuur van deeze foort van Verdragen mede, dat de dingen bleeven in den staat, waarin zy, by het fluiten van dezelveu, geweest waren. Van Citters hernam, dat dit wel doorgaands, maar niet altoos plaats hadt. Doch, na veel handelens over en weder, antwoordde de Koning, eindelijk, by geschrifte „ dat men zig houden „ moest aan den voorflag van d'Avaux tot een „ twintigjaarig Bestand, en dat hy reeds last „ aan Chudleigh gezonden hadt, om deezen „ voorflag te ondersteunen.” Chudleigh kweet zig ook van deezen last (c), waarop de Staaten beslooten, op nieuws, by den Koning van Groot-Britanje, uit den naam der Bondgenooten, zo wel als uit hunnen eigen', aan te houden, dat hy de zaaken der Spaansche Nederlanden toch niet wilde laten dryven, noch alles opofferen aan de overmagt van Frankryk, zonder op de regtvaardigheid der zaake agt te geeven; maar zig veeleer met hen verbinden, om Frankryk te brengen tot billyker voorwaarden (d). De Ambassadeur van Citters voldeedt, volkomenlyk, aan 't oogmerk zyner Meesteren. Doch de Koning bleef onverzettelyk, zig geduuriglyk beroepende op den toestand zyner zaaken binnens Ryks, die hem

1684

De Koning van Groot-Britanje verklaart zig voor den voorflag van d'Avaux.

(c) Zie Confid van Staatsz. Num. XVIII. bl. 95.

(d) Resol. Gener. Lijst 20 Maart 1684.

1684. hem verhinderde, enig besluit te neemen, waardoor hy ook in uitheemfche onlusten zou kunnen ingewikkeld worden. 't Scheen, nogtans, fomtyds, dat zyne Majesteit gaarne gezien zou hebben, dat hy nog tot Scheidsman verkooren geweest ware: in welk geval, hy, veelligt, Spanje nog iet minder zou hebben doen afstaan, dan Frankryk gevorderd hadt (e). Doch men durfde zig op zyne uitdrukkingen niet te zeer verlaaten, en Spanje hadt zig van dit Scheidsmanschap ook zo afkeerig getoond, dat men geen' kans zag, om de geschillen, door dit middel, te doen byleggen (f).

XXI. Geduurende deeze handeling, zegt de Spaansche Gezant de Castel-Moncajo de Staaten te beweegen om Frankryk den oorlog te verklaaren, of ten minste, de Spaansche Nederlanden, met meerder manschap, te ondersteunen (g). Het eerste werdt volstrektelyk afgeslaagen. Doch de algemeene Staaten beslooten, op den zestienden van Lentemaand, onaangezien Amsterdam 'er, ernstelyk, tegenstemde, ter Vergaderinge van Holland (h), nog twaalf Regementen te voet en vyftien- of zestienhonderd paarden te zenden naar de Spaansche Nederlanden (i): gelyk, zonder uitsfel, geschiedde. Ook zondt zyne Hoogheid eenig Krygsvolk, onder den *Markgraave*

Handeling met den Spaanschen Gezant.

De Staaten zenden nieuwen onderstand naar de Spaansche Nederlanden.

VZII

(e) *Uit de Missiven van den Ambasc. VAN CITTERS. MSS.*

(f) *Zie Hist. Merc. van 1684. bl. 117-136.*

(g) *Resol. Holl. 9 Febr. 10 Maart 1684. bl. 23, 140. Holl. Merc. van 1684. bl. 102, 136.*

(h) *Resol. Holl. 21 Maart, 3 Mey 1684. bl. 160, 216.*

(i) *Resol. Gener. Joyis 16 Maart 1684.*

van *Mompelian*, naar de grenzen van Gelderland, om op de bewegingen van den Keurvorst van Keulen te passen. De Staaten van Friesland en Stad en Lande verklaarden zig, federt, ernstelyk tegen het verhaast besluit, om meerder onderstand te zenden naar de Spaansche Nederlanden. betuigende onschuldig te willen zyn aan de nadeelen, welken 'er van te wagten waren. Ook begeerden zy, kort hierna, op ontvangen berigt, dat de Koning van Frankryk den Keurvorst van Keulen met een Leger ondersteunen zou, dat men hunne Gewesten voorzage van meerder Krygsvolk, en hiertoe den onderstand uit de Spaansche Nederlanden te rug ontboode. Doch de algemeene Staaten hielden hun voor „ dat zy „ den Voormuur van den Staat niet onver- „ zorgd konden laten; dat hun egter leed „ deedt, dat Friesland en Stad en Lande eenig „ gevaar zouden loopen, by gebrek van man- „ schap; doch dat hieruit bespeurd kon wor- „ den, hoe noodzaakelyk de voorgeslaagen „ Werving ware, waarin de twee Gewesten „ niet hadden kunnen bewilligen; doch waar- „ toe men hen nu, nog eens, op 't ernstigst, „ vermaanen moest (k).” Doch de twee Gewesten lieten zig niet afzetten met dit antwoord. Zy dreigden hun Krygsvolk onbetaald te zullen laten, zo men ten minste het gedeelte, welk ter hunner betaalinge stondt, niet te rug ontboode uit de Spaansche Nederlanden. Zy verzogten, dat de Resolutie der Staa-

1684

Fries-
land en
Stad en
Lande
begee-
ren, dat
dezelve
te rug
ontboo-
den wor-
den.

ten,

(k) Resol. Genet. Jovis 13 April 1684.

1684.

ten, vervattende het antwoord, welk men hun gegeven hadt, uit het Resolutie-boek der algemeene Staaten, geligt en vernietigd mogt worden. Friesland in 't byzonder verklaarde, 't afzenden der troepen, in deeze gelegenheid, voor eene verkragting der Unie en eene krenking van het Regt der twee Gewesten. Die van Stad en Lande gaven te verstaan, dat zy hun Krygsvolk, zo 't niet ten spoedigste te rug gezonden werdt, zouden afdanken, ja, volgens een uitdrukkelyk Staatsbesluit, met der daad, hielden voor afgedankt (1). De twist zou, naar alle waarschynlykheid, hooger geloopen zyn, zo de voortgang der handeling over een Bestand de oorzaak, waaruit hy gereezen was, niet hadt doen verdwynen.

XXI. De algemeene Staaten, ziende dat de Koning van Groot-Britanje onverzettelyk bleef, vonden, eindelyk, geraaden, zig regelregt te keeren tot den Koning van Frankryk, dien zy ook een algemeen agt- of tienjaarg Bestand voorfloegen, mids hy eenige Plaatten aan 't Ryk en aan Spanje afftondt, en eenigen behieldt (m). Doch deeze voorflag vondt geheel geen ingang aan 't Fransche Hof. Van de andere zyde, verklaarde de Spaansche Gezant, dat de Koning, zyn Meester, geen Bestand aangaan zou dan met insluiting van alle zyne Bondgenooten. Te gelyk, leverde hy een' Lyst over, vervattende, aan de eene zyde, de Plaatten, die Frankryk, in den omtrek van Kortryk, ge-

(1) Zie Holl. Merc. van 1684. bl. 137-157. Vervolg der Confid. van Staatsz. Num. XVII. XVIII. bl. 29, 39.

(m) Resol. Gener. Mercurii 12 April 1684.

gevorderd hadt, en aan de andere, de Plaatfen, die, na de afkondiging der Nieuwmeegfche Vrede, door de Franfche wapenen, veroverd waren; welke laaften de eerften zeer verre overtroffen. De Staaten, uit den Heere van Sterrenberg, hunnen Ambafadeur aan 't Franfche Hof, vernomen hebbende, dat de Koning hunnen laaften voorflag volftrekelyk verworpen hadt, overleiden met de Gezanten hunner Bondgenooten, wat 'er, in deezen ftaat der dingen, te doen ware, en wel *vooreerst*, of men zig niet onderling zou behooren te verbinden, om het Verdrag te handhaaven, welk, tuffchen Frankryk en Spanje, zou mogen geflooten worden? en *ten tweeden*, of men, in aanmerking van den tegenwoordigen ftaat der zaaken, niet iets meer aan Frankryk zou behooren toe te ftaan? De Spaanfchen antwoordden „ dat men zig, of verweeren, of ter befcheidenheid van Frankryk overgeeven moest. Dat Spanje nimmer tot het laaftte befluiten zou. Daar fchoot, derhalve, niets over, dan zig te verdedigen. De Bondgenooten zouden zig, hoopten zy, houden aan de Verdragen, en hen niet alleen in den nood laaten. Ondertuffchen was 't redeiyk, dat men borg ftonde voor 't Verdrag, welk zou mogen geflooten worden. En zo 'er nog iet kon afgeftaan worden, om het fluiten van dit Verdrag te bevorderen; zy wilden 't gaarne doen.” De Keizerlyke Gezant Kramprigt hieldt fttaande „ dat de handhaaving van 't gene men fluiten zou alreeds vastgefteld was, en flegts moest uit-

1684.
Hun voorflag wordt verworpen. Zy raadpleegen met de Gezanten der Bondgenooten.

1684.

„ gevoerd worden. Voorts, besloot hy, ge-
 „ lyk de Spaanschen, dat men zig behoorde
 „ te verweeren, en gaf breed op van het Le-
 „ ger van den Keurvorst van Beieren; waar-
 „ by eenige Keizerlyke manschap gevoegd zou
 „ worden; doch hy wist niet te zeggen, wan-
 „ neer deeze troepen in staat zyn zouden,
 „ om op te kunnen trekken.” De Zweed-
 „ sche Gezant Guldenstolpe voerde omtrent de
 „ zelfde taal: „ ’t Krygsvolk van den koning,
 „ zynen Meester, was gereed. ’t Ontbrak
 „ alleen aan s'chepen, om het over te voeren.
 „ Ook moest men verzekerd zyn, dat de Staa-
 „ ten eene Vloot in zee zouden brengen.” De
 „ Gezant der Frankische en Overrynsche Kreit-
 „ sen verklaarde „ dat zyne Meesters de Verdra-
 „ gen zouden naarkomen, zo de andere Bond-
 „ genooten zulks insgelyks deden. Hunne
 „ troepen waren reeds aan ’t beweegen. De Lu-
 „ nenburgsche Gezant stemde, voor de hand-
 „ haaving van ’t Verdrag; doch hadt geen
 „ last om op verderen afstand te dringen.
 „ Zyne Meesters verwagten eenen oorlog,
 „ en konden hierom geenen onderstand zen-
 „ den. Ook meenden zy genoeg te doen,
 „ als zy de oogmerken van Deenemarke en
 „ Keur-Brandenburg zогten te verydelen.”
 „ De Gezant des Hertogs van Lotharingen ver-
 „ klaarde „ geenen last te hebben dan tot het
 „ maaken van een Bestand; doch zyn Mees-
 „ ter zou zig naar de andere Bondgenooten
 „ schikken, en, met ’s Keizers bewilliging,
 „ nog eenige Regimenten voegen by hun
 „ Leger.”

De

De Staaten, uit deeze redenen bespeurende, dat de meeste Bondgenooten weinig meer dan goede woorden hadden in te brengen, zagen, eindelyk, dat men tot handeling met Frankryk zou moeten komen. Een magtig Fransch Leger zakte vast af naar de Spaansche Nederlanden. Men wist, dat de Koning zig aan 't hoofd van het zelve stellen, en ongetwyfeld iet van gewigt onderneemen zou. 't Krygsvolk, welk de Staat op de been hadt, kon Spanje kleinen dienst doen, alzo men het, grootendeels, gebruiken moest, om de grenzen te dekken, tegen eenen gedreigden inval van den Keurvorst van Keulen. En de voorgeslaagen' Werving, al gelukte ze op 't spoedigste, kon weinig helpen, om Frankryk te sluiten. Alle deeze redenen, waarvan sommige de kragt al vroeger gevat hadden, deden, eindelyk, de Staaten van alle de Gewesten besluiten, om Spanje te raaden tot het aannemen van het twintigjaarig Bestand, op de voorwaarde, door Frankryk voorgesteld. Koning Karel werdt 'er met moeite toe overgehaald. De Heer van Heemskerk hadt 'er de eer van. Men tradt, eerlang, te Regensburg, over het voorgeslaagen Bestand in onderhandeling (n).

Midlerwyl, was de Koning van Frankryk van Versailles vertrokken, om zig aan 't hoofd van zyn Leger te stellen. Op den zevenentwintigsten van Grasmaand te Peronne gekomen zynde, kreeg hy de tyding, dat Luxemburg wordt belegerd door de Franschen.

(n) Holl. Merc. van 1684. bl. 171 - 178.

1684:

XXIII.

De Staaten besluiten tot handeling op den voorslag van d'Avaux.

1684. burg berend was , door den *Maarschalk van Crequi*. Twee dagen laater , gaf de Graaf d' Avaux kennis van dit gewichtig nieuws aan de Staaten , hun te gelyk voorlaande „ dat de „ Koning , zyn Meester , eenige Plaatsen , hem „ te vooren afgestaan , of door hem bemag- „ tigd , te rug wilde geeven , zo de Markgraaf „ van Grana , voor den twintigsten van Bloei- „ maand , de Stad Luxemburg , nevens veer- „ tien of vyftien Dorpen , daaronder behoo- „ rende , aan hem overgave.” Hy voegde hier- by , „ dat de Koning voorhadt , op de eerste „ daad van vyandelykheid , die de Staatfche troe- „ pen tegen de zynen bedryven zouden , bui- „ ten de sterke Plaatsen in de Spaansche Neder- „ landen , alle Schepen , Koopmanschappen en „ goederen , den ingezetenen der Vereenigde „ Gewesten toekomende , aan te slaan , en de „ Staaten te handelen , als zulken , die met al „ hunne magt de Spaansche hardnekkigheid „ slyfden , en hem , niet minder dan zyne open- „ baare vyanden , den oorlog aandeeden. Hy „ wagtte , hierop , binnen veertien dagen , ant- „ woord , begeerende , na dien tyd , noch aan „ zyne voorige voorflagen , noch aan deezen , „ gehouden te zyn (o).”
- Nieuwe voorflag van d'Avaux.
- Hy dreigt de Staaten.
- Besluit der Vergaderinge.
- Friesland en Stad en Lande vorderden , dat men de Spaanschen terstond zogte te beweegen tot het aanneemen van den voorflag van d'Avaux ; hun dreigende , dat men , by weigering hiervan , de hulptroepen te rug ontbieden zou. Doch de meeste Gewesten beslooten , op den

ZES-

(o) Zie Holl. Merc. van 1684. bl. 186.

zesden van Bloemaand „ de Bondgenooten 1684.
 „ over te haalen , om , nevens hen , te bear-
 „ beiden , dat Spanje bewilligde in het twin-
 „ tigjaarig Bestand , op zulke voorwaarden ,
 „ als men best zou kunnen bedingen.” Men D'Avaux
 gaf van dit besluit een Affchrift aanden Graave neemt'er
 d'Avaux , die 'er weinig genoeg in nam , te klein ge-
 kennen geevende „ dat het niet te verwag- noegen
 „ ten ware , dat de Koning , zyn Meester , zig in.
 „ zou willen houden aan den voorflag van 't
 „ Bestand , op den zeventienden van Sprok-
 „ kelmaand gedaan. Ook mogt men wel den-
 „ ken , dat hy Luxemburg niet om niet bele-
 „ gerd hadt.” Doch terwyl de Staaten begon-
 den te neigen naar 't gene Frankryk voorheen
 gevorderd hadt , werden zy , door Spanje en
 door de andere Bondgenooten , sterk aangezet ,
 om Frankryks eisch van de hand te wyzen , en
 op het ontzetten van Luxemburg bedagt te
 zyn. De Staaten zogten Frankryk te bewe-
 gen , dat hy van zynen jongsten eisch op Lu-
 xemburg afstondt ; wanneer zy Spanje zouden
 zoeken te brengen tot aanneeminge van het
 Bestand op de voorige voorwaarden. Doch
 de Koning bleef onverzettelyk. Zelfs wilde
 hy den tyd van beraad niet langer uitstrekken ,
 dan tot den voorheen bepaalden twintigsten
 van Bloemaand (p). Midlerwyl , hadt men ,
 ter Vergaderinge van Holland , beslooten , zy-
 ne Hoogheid te verzoeken , dat hy niet vyand-
 delyks wilde onderneemen tegen Frankryk ,
 met het Krygsvolk van den Staat. Amster-
 dam

(p) Holl. Merc. van 1684. bl. 186-197, 198.

1684. dam ftondt 'er op , dat men van dit befluit kennis gave aan d'Avaux (q); 't welk ik egter niet vind , dat gefchied is.

XXIV. De Loopgraaven voor Luxemburg waren , op den agtften van Bloeiimaand , geopend , en de belegering werdt , federt , vlytiglyk voortgezet. De belegerden deeden eenige uitvallen ; doch op den eenendertigften beflooten zy in befprek te treden. Men handelde tot op den vierden van Zomermaand , wanneer het Verdrag , waarby de Stad zig opgaf , getekend werdt (r). D'Avaux gaf 'er den Staaten , terftond , kennis van , en te gelyk , dat zyn Meester hun nog twaalf dagen na 't overgaan van Luxemburg verleende , om zig op zynen jongften voorflag te beraaden : binnen welken tyd , hy verhoopte , dat zy , of alleen , of te gelyk met Spanje , 's Konings aanbieding zouden omhelzen. Terftond hierop , vertrok zyne Hoogheid , ziende waarop de spil der handeling ftondt te draaijen , naar 't Leger der Staaten by Vilvoorden : alwaar hy vertoefde , tot na 't fluiten van 't Verdrag (s).

De Spaanfche Gezant houdt zig nog fier. De Markgraaf van Castel-Moncajo hieldt zig egter nog fier , verklaarende , dat Spanje Luxemburg nimmer afstaan zou. Maar de Gezanten der andere Bondgenooten fpraken zo hoog niet. De Staaten verzogten d'Avaux om nog wat langer tyd van beraad ; doch hy begeerde dien niet toe te ftaan dan aan Spanje , en

(q) Secr. Refol. Holl. 13 May 1684. V. Deel, bl. 161.

(r) Holl. Merc. van 1684. bl. 197, 199, 204 enz. DANIEL ournal p. CXLIII.

(s) Holl. Merc. van 1684. bl. 201, 202.

en wanneer de Staaten het Bestand zouden hebben getekend; in welk geval, hy, nog twee maanden na den dag der tekening, op de bekragting van Spanje, toeven wilde, en eene maand, na het besluit van het Duitsche Ryk (z).

1684.

Terwyl de handeling, op deezen voet, stondt, zag de Stad Amsterdamslyk, dat de zaaken zig meer en meer schikten naar haaren zin. Zy hadt, hierom, omtrent het midden van Bloemaand, wederom Afgevaardigden gezonden naar den Haage; doch de ontzegeling haarer Papieren, tot nog toe, niet kunnen verwerven. De Vroedschap, zulk een' hoon niet langer willende verdraagen, besloot, op den tweeden van Zomermaand, der Vergaderinge van Holland te doen aanzeggen: „ dat, zo men, eindelyk, de vereischte orde niet stelde, tot ontzegeling haarer Papieren, zy niet zou bewilligen, in den ophef van eenige middelen, binnen haare Stad; noch verstaan, langer, met goede oogen, aan te zien, dat, zonder haare toestemming, voortaan, op de posten van den Staat van oorloge, betaalingen geschieden. En zo men, onverhoopt, hiermede, goetvondt voort te gaan, zou zy zig genoodzaakt vinden, daartegen, zulke besluiten te neemen, en zulke middelen te gebruiken, als zy, tot voorstand van haar regt en van de waardigheit der Stad, zou dienstig oordeelen: betuigende zy, eindelyk, onschuldig

XXV.
De Stad Amsterdam wil in geene gemeene lasten draagen, zo men haare Papieren niet ontzele.

(z) Holl. Merc. van 1684. M. 213. 214.

1684. „ dig te willen zyn, aan alle de onheilen, wel-
 „ ken, hieruit, zouden kunnen ryzen (u).”
 Dit ge- En deeze aanzegging was van zo veel nadruk,
 schiedt, dat de Staaten, ten laatste, beslooten, eerst,
 ten laat- den Heer van Maarseeven te ontfiaan van de
 ste. bewaaring der verzegelde Papiere; en daarna,
 deeze Papiere te doen ontzegelen, en in de
 magt der Afgevaardigden van Amsterdam te laa-
 ten, gelyk, op den vierentwintigsten van Zo-
 mermaand, geschiedde (v). De hevige twist,
 tusfchen zyne Hoogheid en de Stad Amsterdam,
 werdt hierdoor bygelegd. De Regeering no-
 digde, federt, den Prins en zyne Gemaalin
 in haare Stad, daar zy deftig onthaald werden.
 Het misnoegen tusfchen beide fcheen, van dee-
 zen tyd af, verdweenen, of ten minfte, voor
 eene geruime wyle, onder de asfche gefinoord
 te zyn (w).

XXVI. Ondertusfchen, fchikten zig de zaaken in
 De Raad- den Haage, meer en meer, tot een Verdrag
 pensiona- met Frankryk. De Staaten niet alleen; maar
 ris Fagel de Bondgenooten zelve, Spanje uitgenomen,
 verklaart neigden, meer dan te vooren, tot het Bestand;
 zig nog hoewel Fagel nog bleef verklaaren „ dat hy,
 tegen het „ nimmer de hand leenen zou, om Spanje tot
 Bestand. „ het afftaan van Luxemburg te noodzaaken;
 „ dat het noodlot van een groot gedeelte van
 „ Duitschland en van de Nederlanden van
 „ deeze Stad afhing, en dat het overgeeven
 „ der-

(u) Extr. uit de Refol. der Vroedfch. van Amft. van 2 Juny 1684. Refol. Holl. 6 Juny 1684. bl. 265.

(v) Refol. Holl. 19, 23 Juny 1684. bl. 259, 305. Holl. Merc. van 1684. bl. 256, 257. *Voyez aussi* Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. III. p. 162.

(w) BURNET *Vol. I. p. 594.*

„ derzelve zo veel was , als of men de han- 1684.
 „ den , ja het hoofd afneedt , om het lighaam
 „ te behouden. Door het afstaan deezer Stad ,
 „ zouden de drie Keurvorsten aan den Ryn
 „ afhankelijk gemaakt worden van Frankryk ;
 „ en de Prins van Oranje , die nimmer den
 „ Koning van Frankryk hulde zou doen , zou
 „ meer dan zestigduizend guldens jaarlyks ,
 „ in de Provincie van Luxemburg , verlie-
 „ zen.” Hy voegde hierby „ dat hy wel zag ,
 „ dat het aanzien van zyne Hoogheid geenen
 „ kleinen krak krygen zou buiten 's Lands ,
 „ zo de kwalykgezinden , door looze treeken ,
 „ Vrede of Bestand wisten te bewerken ;
 „ doch zyn roem zou , by de verstandigen ,
 „ zo veel te hooger ryzen , om dat hy stand-
 „ vastig gebleeven was in zyne besluiten. De
 „ Gemeente , by zig zelve gckomen , zou zig
 „ te laat beklagen , dat zy zig , door vleich-
 „ de redenen of verkeerde spaarzaamheid ,
 „ van de bevordering van haar waaragtig be-
 „ lang hadt laten afrekken. En wat 'er ook
 „ gebeuren mogt , nooit zou hy raaden , dat
 „ men Spanje verliete. Men hadt , reeds dik-
 „ wils , berouw gehad van het aangaan der
 „ Nieuwmeegsche Vrede. Zo men , andermaal ,
 „ weeke van de Verbonden , niemand zou zig ,
 „ na deezen , vertrouwen durven op de Staa-
 „ ten (x).” Doch de Raadpensionaris schynt ,
 „ op deeze wyze , te hebben gesproken , eer nog
 „ Luxemburg den Franschen in handen gevallen
 „ was. Hy is , naderhand , een weinig veranderd
 „ van gedagten.

In

(x) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 123. p. 1209.

1684. In 't raadpleegen op de handeling met Frankryk, oordeelden de Gewesten eenpaariglyk, dat men, by 't fluiten van 't Bestand, ook zorg draagen moest, voor de belangen van den Prins van Oranje. Men verstondt, dat hy, gedurende 't Bestand, in 't bezit van zyn Prinsdom en van de Luxemburgsche goederen behoorde te blyven. Ook moest, meende men, het vonnis, in zyn nadeel en ten behoeve der Graavinne van Isenghien, door het Leenhof van Brabant, uitgewezen, vernietigd worden. Veelen verstonden ook, dat de geschillen in 't Noorden moesten worden vereffend (y). Doch Amsterdam oordeelde, dat de Staaten zig met de vereffening deezer geschillen niet te moeijen hadden. Ook weigerde d'Avaux, over de Noordsche geschillen, te handelen. Van de belangen des Prins van Oranje wilde hy mede niet gewaagd hebben in 't Verdrag; schoon hy te verstaan gaf, dat de Koning, zyn Meester, uit inzicht voor den Keurvorst van Brandenburg, meer voor den Prins doen zou, dan hy, by Verdrag, zou willen belooven. De Leden der Staaten van Holland verschilden zeer, of men, op den handel over 't Bestand, by eenpaarige stemmen alleen, of by meerderheid van stemmen, behoorde te besluiten. De Raadpensionaris dreef het eerste; de Stad Amsterdam het laatste, met veel hevigheid. 't Besluit viel, aan de zyde van Amsterdam, en men stelde, op den zestienden van Zomermaand, ter Vergaderinge van Holland, met zestien stemmen vast, het Verdrag, om Spanje tot het Bestand te

XXVII.
Raadplee-
gingen
over 't
waarneemen der
belangen
des Prin-
sen van
Oranje.

Daar
d'Avaux
niet van
hooren
wil.

(y) Holl. Merc. van 1684. bl. 225, 228.

te beweegen, aan te gaan met Frankryk. De Edelen, Rotterdam en Medenblik waren de eenigste Leden, die in dit besluit niet hadden kunnen bewilligen (z). Het werdt, ten zelfden dage, ter algemeene Staatsvergaderinge, overgebracht. Friesland en Stad en Lande bewilligden 'er, terstond, in. Doch de vier andere Gewesten verzogten eenige dagen tyd van beraad. De algemeene Staaten leverden, midlerwyl, den Gezanten der Bondgenooten een ontwerp van het voorgenomen Verdrag met Frankryk over. De meesten antwoordden, dat het hun aan last ontbrak, om dit ontwerp goed te keuren; doch dat zy 'er hunnen meesteren over schryven zouden. Maar de Markgraaf de Castel-Moncajo verklaarde,

„ geen punt in 't ontwerp gevonden te hebben,

„ dat niet vierkant aanliep tegen de erkentenis, welke de Staaten den Koning van Spanje schuldig waren; tegen de verbindtenis

„ en goede trouwe der onderlinge Verdragen;

„ tegen de eer der Vereenigde Gewesten; tegen de welvaart van derzelve ingezetenen;

„ tegen de verzekeringen, welken de Staaten aan alle hunne Bondgenooten gegeven, en

„ tegen de grondregels, welken hunne Hoogmogendheden, tot hiertoe, gevolgd hadden: waarom hy, tegen de uitvoering van dit ontwerp, op de kragtigste wyze, *protesteerde*.” Kort hierna vertrok hy, zonder afscheid van de Staaten genomen te hebben, naar Brusfel (a).

1684.

De Staaten neigen tot het Verdrag met Frankryk.

Misnoegen van den Spaanschen Gezant.

De

(z) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 129. p. 1209, 1210.(a) *Holl. Merc.* van 1684. bl. 226-229.

1694.

XXVIII.
Verschil
in de by-
zondere
Gewes-
ten.

Holland
dryft het
Besluit
tot het
Verdrag
door,
met vyf
stemmen.

De Staaten van Utrecht hadden, reeds in Bloei maand, bewilligd, in 't Verdrag met Frankryk. Doch hunne Afgevaardigden be- weerden nu, dat deeze bewilliging niet ver- der getrokken kon worden, dan tot eene toe- stemming van dit Verdrag, indien 't met een- paarigheid van alle de Gewesten werdt aan- genomen. Ook meenden zy, dat men 'er de belangen des Prinzen van Oranje aan verbinden moest. De twee eerst stemmende Leden der Staaten van Utrecht vielen hun toe; waarom de algemeene Staaten beslooten, die van Utrecht te bezenden: gelyk geschiedde (*b*). De bezending was niet vrugteloos. De Staa- ten van Utrecht voegden zig, eerlang, by die van Holland, Friesland en Stad en Lande. Overysfel bewilligde, ten zelfden tyde, in 't Verdrag. Toen gaf men den Graave d'Avaux kennis van den Staat der zaaken, en verwierf nog twee dagen uitsfel, alzo de bestemde tyd om te antwoorden nu verstreken was. De Staaten van Holland, op den vierentwintigsten van Zomer maand, in vollen getale, ter Ver- gaderinge der algemeene Staaten, verschee- nen zynde, deden, met vyf stemmen, be- sluiten tot het aanneemen van 't Verdrag. Gel- derland en Zeeland hadden de andere Gewes- ten niet kunnen beweegen, om d'Avaux om een nieuw uitsfel van eenige dagen te verzoek- ken; waarom zy tegen dit besluit *protasteerden*. Terstond na dat het genomen was, werdt, van wege den Graave d'Avaux, en van wege de

(*b*) Resol. Holl. 3 May, 20 22, 24 Juny 1684. bl. 218. 298, 301, 307.

de Staaten, aan de Fransche en Staatfche Legers in de Spaanfche Nederlanden, bevel gezonden, om, aldaar, niets vyandelyks, tegen elkanderen, te onderneemen (c). Ten zelfden dage, beslooten de algemeene Staaten, ter verdediging van hun gedrag, den Gezanten der Bondgenooten bekend te maaken „ dat „ zy, in aanmerking neemende de verschildende gevoelens tusfchen de Bondgenooten, „ over de middelen om de gereezen' gefchillen by te leggen, bewoogen waren geworden, om van den nood eene deugd te maaken, en te besluiten, om de gefchillen liever te zien nederleggen door een Bestand, „ dan de Christenheid te zien storten in eenen algemeenen oorlog. Zy meenden, wyders, aan de gantsche weerd getoond te hebben, hoe zeer zy bezorgd waren voor de behoudenis der Spaanfche Nederlanden, „ door het zenden van onverwylde hulpe derwaards. Maar 't ftilzitten van Groot-Britanje; de verdeeldheid des Duitschen Ryks; „ de ronde verklaaring van Keulen, Munster en Brandenburg, dat zy, in geval van oorlog, genoodzaakt zouden zyn maatregels te neemen, die met de belangen van deezen Staat niet zouden overeenkomen; de „ bevinding, dat de Turfsche oorlog en de bewegingen van andere Mogendheden niet „ gedoogden, dat de Keizer en andere Duitfsche Bondgenooten het Verbond zo ernstig handhaafden, als zy betuigden wel te willen „ doen;

1684.

De Staaten verdedigen hun gedrag by degezanten der Bondgenooten.

(c) Holl. Merc. van 1684. bl. 229, 230.

1684. „ doen; dat Spanje zelf, in verscheiden' zwaa-
 „ righeden ingewikkeld, niet zo veel voor zy-
 „ ne Nederlanden hadt konnen zorgen, als
 „ de nood wel vorderde, en dat zy alleen niet
 „ in staat waren, om Frankryk het hoofd te
 „ bieden: alle deeze redenen hadden hen,
 „ eindelyk, doen besluiten, om, voor zo veel
 „ hun aanging, te berusten in het voorgeslaa-
 „ gen Bestand, tusfchen Frankryk en Spanje,
 „ op de Fransche voorwaarden: in zulk een
 „ vertrouwen, dat de Bondgenooten, nevens
 „ hen, arbeiden zouden, om Spanje tot het
 „ aanneemen van dit Bestand over te haa-
 „ len (*d*).” Vyf dagen na 't neemen van dit
 „ Besluit, op den negentwintigften van Zomer-
 „ maand, werdt het Verdrag tusfchen Frankryk
 „ en de Staaten in den Haage getekend. De

Inhoud
 van het
 Verdrag
 tusfchen
 Frankryk
 en de
 Staaten:
 waarby
 de laat-
 sten zig
 verbind-
 den om
 Spanje
 tot het
 aannee-
 men van
 het Be-
 stand te
 hewe-
 gen.

„ Staaten verbonden zig, by het zelve „ om
 „ den Koning van Spanje te beweegen, tot
 „ het aanneemen van een Bestand van twin-
 „ tig jaaren, binnen welken tyd, alle vyand-
 „ delykheden, tusfchen Frankryk en Spanje,
 „ alomme, zouden ophouden, en alles hersteld
 „ worden in den zelfden staat, waarin het
 „ door de Nieuwmeegfche Vrede gebragt was;
 „ behalve, dat de Koning van Frankryk, ge-
 „ duurende het Bestand, in 't bezit blyven
 „ zou van de Stad Luxemburg, en van de
 „ Steden Beaumont, Bouvignes en Chimai,
 „ met de Dorpen daar onder behoorende.
 „ Kortryk en Diksmuiden zouden, ontman-
 „ teld, te rug gegeven worden aan Spanje,
 „ 20

(*d*) Resol. Gener. Sabbath 24 Junii 1684.

„ zo zyne Katholyke Majesteit het Bestand, 1683.
 „ binnen zes weeken, aannam en bekrag-
 „ tigde. Na 't uitwisselen der bekragtigin-
 „ gen, zou Frankryk ook aan Spanje te rug
 „ geeven alle de overige Plaatsen, welken, na
 „ den twintigsten van Oogstmaand des jaars
 „ 1683, door de Fransche wapenen, waren
 „ ingenomen: zullende dus beide de Kroonen
 „ blyven in den zelfden staat van bezittinge,
 „ als zy geweest waren, ten tyde van het op-
 „ lichten der blokkeeringe van Luxemburg.
 „ 't Verschil, welk over de onderhoorighe-
 „ den deezer Plaatsen vallen mogt, zou aan de
 „ uitspraak des Konings van Groot-Britanje
 „ verbleeven worden. De brandschattingen
 „ zouden, wederzydsch, nog drie maanden
 „ na den genoemden tyd, geheeven worden.
 „ Midlerwyl, zou Frankryk, van nu af aan,
 „ alle vyandlykheden in de Spaansche Neder-
 „ landen doen ophouden: zelfs ten platten
 „ Lande, zo Spanje zig, hiertoe, insgelyks,
 „ verbinden wilde. Doch zo Spanje 't Be-
 „ stand, in zes weeken, niet aannam, zouden
 „ de Staaten, terstond, hun Krygsvolk te rug
 „ ontbieden uit de Spaansche Nederlanden,
 „ en Spanje, geduurende deezen oorlog,
 „ geen' den minsten onderstand bewyzen,
 „ noch eenige daad van vyandelykheid plee-
 „ gen tegen Frankryk. Zyne Allerchristelyk-
 „ ste Majesteit zou, daarentegen, geene Plaats
 „ in de Nederlanden aantasten, zelfs 't platte
 „ Land niet, zo Spanje zig hiervan, insge-
 „ lyks, onthieldt, zullende hy de wapenen
 „ elders voeren tegen Spanje. Frankryk ver-
 „ XV. DEEL. Q „ bondt

1684. „ bondt zig, in geval hy, elders, eenige voor-
 „ deelen behaalde op Spanje, dezelve nimmer
 „ te zullen verwisfelen, tegen eenige
 „ Plaatsen in de Spaanfche Nederlanden: van
 „ welke hy zig ook, op geene andere wyze,
 „ geduurende den gemelden tyd, zou mogen
 „ meester maaken. Hy gaf aan 't Duitfche
 „ Ryk nog eene maand tyds, om diergelyk
 „ een Bestand aan te neemen. Men zou den
 „ Koning van Groot-Britanje en andere Mo-
 „ gendheden ook in dit Verdrag aanneemen,
 „ zo zy gelyke verbindtenis als de Staaten wil-
 „ den ondergaan. Ook zouden zy waarbor-
 „ gen konnen zyn voor het Verdrag, welk,
 „ op deezen voet, met Spanje mogt getroffen
 „ worden. Men verstondt, by dit Verdrag,
 „ geene verandering te maaken, in 't gene,
 „ te Nieuwmegen, tusfchen den Koning van
 „ Frankryk en de Staaten, geslooten was.
 „ Eindelyk, kwam men overeen, dat dit
 „ Verdrag, ter wederzyde, binnen drie wee-
 „ ken, bekragtigd zou worden (e).” De be-
 „ kragtiging volgde, van de zyde van Frankryk,
 „ terftond. Doch in de Vereenigde Gewesten,
 „ draalde zy; alzo verscheiden' Leden van Gel-
 „ derland, Zeeland, Utrecht en Overysfel oor-
 „ deelden, dat men eerst beter behoorde te zor-
 „ gen, voor de belangen van zyne Hoogheid;
 „ die, in zyn Prinsdom Oranje, in Luxemburg
 „ en in Walsch Brabant, veel van Frankryk ge-
 „ leeden hadt. Op den negentienden van Hooi-
 „ maand, den laaftten dag van de drie weeken,
 „ wel-

De be-
 kragtiging
 van dit
 Verdrag
 draalt by
 de Staa-
 ten.

(e) *Voiez DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 79.*
 Groot-Plakaatb. IV. Deel, bl. 294.

welken tot de bekrachtiging bestemd waren, hadden 'er nog niet meer dan drie Gewesten, Holland, Friesland en Stad en Lande, toe be-
willigd. Zy zou, derhalve, hebben moeten agterblyven, zo, dien zelfden dag, de bewilling van Overysfel niet ingebracht geweest ware, in de Vergadering der algemeene Staaten. De drie overige Gewesten werden toen overstemd; de bekrachtiging geschiedde, zonder verder uitstel (f), en werdt, tegen die van Frankryk, uitgewisfeld.

1684.
Doch geschiedt, eindelyk,

De Gevolmagtigden der Staaten, die dit Verdrag met den Graave d'Avaux geslooten hadden, waren *Daniel van Wynngaarden*, Heer van Wynngaarden, uit de orde der Ridderfchap van Holland, *Jakob Hop*, Pensionaris van Amsterdam, *Everard van Weede*, Heer van Dykveld, *Sjouk Gerold van Burmania*, Grietman van Wimbritseradeel, *Gyspert Kuiper*, Burgemeester van Deventer, en *Antoni Gerlacius*: allen Afgevaardigden ter Generaliteit, wegens Holland, Utrecht, Friesland, Overysfel en Groningen en Ommelanden. Vreemd schein't, dat de Raadpensionaris, gelyk de gewoonte medebragt, niet onder de Gevolmagtigden van Holland was. Doch men hadt hem, op zyne begeerte, verschoond van deezen last (g). Ook hadt hy zig, telangente openlyk, verklaard tegen de handeling, om 'er nu nog in te werken. Schoon, wyders, de belangen des Prinzen van Oranje niet hadden konnen waargenomen worden, by dit Verdrag; hadt men,

nog-

(f) Notul. Zeel. 14, 25, 17 July 1684. bl. 235, 237, 245.
Holl. Merc. van 1684. bl. 241, 142.

(g) PUFFENDORF *Libr.* XVIII §. 129. p. 1210.

1684. nogtans, onlangs, in Overysfel, getoond, dat men 'er, naar vermogen, voor zorgen wilde; den Prijs, by Sententie der Leenkamer van 't Gewest, bevestigende in zyn regt op het Graafschap Lingen; en de Graaven *Adolf* en *Fredrik Maurits van Tekelenburg* van alle aanspraak op het zelve versteekende (*h*).

XXIX. 't Verdrag tusschen Frankryk en de Staaten Spanje noodzaakte den Koning van Spanje, tot het aanneemen van het twintigjaarg Bestand, op de voorwaarden, by het zelve beraamd (*i*). Hy zag zig, door dit Verdrag, ontzet van den bystand der Staaten, den eenigsten, waarop hy, tot hiertoe, hadt konnen staat maaken. Ook tastte Koning Lodewyk hem niet alleen aan in de Nederlanden; maar hy hadt ook eene Vloot gezonden naar de Middellandsche zee, en den Maarschalk van Bellefonds, met een Leger, gezonden naar Navarre en Katalonie, alwaar hy eenige voordeelen behaald hadt op de Spaanschen, onder den Hertoge van Bourbonville; hoewel hy, in Bloei maand, 't beleg van Gironne hadt moeten opbreken (*k*). De schatkist van Spanje was, daarenboven, uitgeput. Alle welke redenen Koning Karel besluiten deden tot het zenden van volmagt aan den Keizer, om in zynen naam 't Bestand te sluiten te Regensburg, alwaar men ook over een diergelyk Bestand, tusschen het Keizerryk en Frankryk, in onderhandeling was.

Op

(*h*) *Volez Supplem. au Corps Diplom. Tom. II. P. I. p. 417.*

(*i*) *Mislive van den Ambass. van HEEMSKERK van 20 Feby 1684. MS.*

(*k*) *DANIEL Journal, p. CXLIV. Holl. Merc. van 1684. N. 214.*

Op den vyftienden van Oogstmaand, werd hier het twintigjaarig Bestand getekend, tusfchen Frankryk en Spanje, juist op de zelfde voorwaarden, welken, by 't Verdrag met de Staaten, waren beraamd (l). Ten zelfden dage, werd ook een twintigjaarig Bestand geslooten, tusfchen Keizer Leopold en 't Roomfche Ryk ter eener en den Koning van Frankryk ter anderer zyde. Straatsburg en de Plaatsen, die Koning Lodewyk zig, tot den eerften van Oogstmaand des jaars 1681, hadt toegeëigend, werden hem, geduurende 't Bestand, gelaaten, mids hy, in dezelve, den Gereformeerden en Lutherfchen vryheid van Godsdienst oefening liete (m). Om den Keizer te noodzaaken tot de aanneeminge van het Bestand, hadt de Koning den *Maarschalk van Schomberg*, die nu zyn Leger gebodt, in de plaats van d' *Humieres*, die, in 't beleg van Luxemburg, gefneuveld was, met een aanzienlyk gedeelte van het zelve, doen trekken naar de Elzas (n): en deeze optogt hadt het fluiten van het Verdrag met het Keizerryk verhaast.

De Franfche troepen bleeven in de Spaanfche Nederlanden, tot na het bekrachtigen van het Bestand, door den Koning van Spanje, waarvan men, eerst omtrent het midden van Herfstmaand, te Regensburg, tyding kreeg. Ook was men niet eerder eens, over de betaaling van de agterftallen der brandfchattingen,

(l) *Poiez Du Monr Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 83.*
Holl. Merc. van 1683. bl. 244.

(m) *Poiez Du Monr Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 81.*
Holl. Merc. van 1684. bl. 247.

(n) Holl. Merc. van 1684. bl. 243.

1684.
Twin-
jaarig
Bestand
tusfchen
Frankryk
en Span-
je, en
tusfchen
het Kei-
zerryk en
Frank-
ryk.

XXX.
Gevol-
gen van
het zet-
ve.

1684.

gen, welken Frankryk vorderde. De Vestingwerken van Kortryk en Diksmuiden werden, midlerwyl, geslegt: doch 't liep aan tot in 't volgende jaar, eer deeze Steden den Spaanschen werden ingeruimd. In 't Noorden, verflaauwen de toerustingten ten oorloge, inzonderheid na dat Frankryk opgehouden hadt, den Koning van Deenemarke te ondersteunen (o). Ook sloot de Koning van Zweeden, eerlang, een verdedigend Verbond met den Keurvorst van Brandenburg (p): welk kragtiglyk strekte, tot bewaaring van de rust in deezen oord. De oorlog in Hongarye was, dit jaar, wederom, gelukkig uitgevallen voor de Keizerschen. De Turken werden geslaagen by Waitzen. De Hertog van Lotharingen bemagtigde Wicegratz, Waitzen en eenige andere Plaatsen. Doch 't beleg van Buda of Offen, welk hy, insgelyks, ondernomen hadt, moest, eerlang, opgebroken worden. 't Verbond, welk de Keizer met Poolen en Venetie hadt geslooten, deedt den Turken zeer veel afbreuk (q). Doch wy gewaagen van deezen kryg, slegts kortelyk en in 't voorbygaan, om dat 'er onze Staat niet dan een afgelegen belang by gehad heeft.

Aanmerkingen over den aanwas der Fransche magt, se.

Het twintigjaarg Bestand stelde den Staat gerust voor de onderneemingen van Frankryk, in de Spaansche Nederlanden, welken men, in 't algemeen, aanzag, als den Voormuur der Vereenigden. Ook scheenen de grenzen van den Staat, naar den kant van Duitschland,

(o) Holl. Merc. van 1684. bl. 251-254.

(p) *Voiez* DE MONT Corps Diplomat. Tom. VII. P. 123.

(q) Holl. Merc. van 1684. bl. 286-311.

land, meer beveiligd te zyn, federt dat Frankryk, met het Keizerryk verdraagen zynde, minder reden hadt, om eenige Duitfche Vorften op te hitfen tegen de Bondgenooten des Keizers, en met naame tegen de Staaten der Vereenigde Gewesten. Doch onaangezien deeze voordeelen, welken men zig, hier, uit het Bestand, belooven mogt; zagen opmerkenden, niet zonder groote bekommering, hoe geweldig de Fransche magt aangegroeid was, federt omtrent vyftig jaaren, en inzonderheid, welk een aanzienlyk deel der Nederlanden, in dien tufchentyd, door de wapenen van Frankryk, op Spanje veroverd, en, by verfcheiden Verdragen, behouden was. Veele verwonderden zig, ten deezen tyde, dat Frankryk, van Duitschland byna geen, van Groot-Britanje geheel geen, en van de Staaten maar kleinen tegenftand te wagten hebbende, zyne overwinningen niet voortzettende in de Spaanfche Nederlanden, en zelf een twintigjaarig Bestand voorfloeg. Sommigen dagten, dat zulks alleenlyk toe te fchryven was aan den flegten flaat der geldmiddelen in Frankryk, die, gewisfelyk, door den jongften oorlog, door de onderftandgelden aan verfcheiden Mogendheden, en door andere uitgaaven, veel geleden hadt, en nog leedt. Doch waarfchynlyk is hierby gekomen de vrees, dat de fchielyke uitbreiding van 's Konings gebied in de Nederlanden, de nabuurige Mogendheden, en veelligt Groot-Britanje zelf tegen hem in de wapenen helpen zou; waardoor zyne oogmerken, voor tegenwoordig niet alleen, maar mogelyk voor al-

1684.

dert eene
halve
eeuwe.

1684. toos, zouden hebben kunnen veydeld worden. De staatkundige Vorst besloot, hierom, liever den oorlog voor eene wyle te staaken, als hy, by verdrag, iet van belang winnen kon; dan den naaryver der Bondgenooten te zeer te ontfteeken. Hy vergenoegde zig, met de geruste bezitting van Luxemburg voor eenen tyd; waardoor hy Spanje den weg affneedt, om zyn Nederlanden te voorzien van Duitsche hulpe, in geval het Bestand niet gehouden mogt worden: gelyk te dugten was. Het zelfde oogmerk was duidelyk te bespeuren, in alle de Verdragen, welken Frankryk, sedert vyfentwintig jaaren, met Spanje geslooten hadt. De Pyreneeische, Akenische en Nieuwmeegsche Vredensstrekten, zo wel als het tegenwoordig Verdrag, om Frankryk te bevestigen, in 't bezit van een merkelyk deel zynor overwinningen; en werden geslooten, in eenen tyd, als de argwaan der nabuuren, gaande geworden, op 't punt stondt, om zig, met meer geweld dan te voren, te kanten tegende uitvoeringe der Fransche oogmerken. Frankryk zou, op deeze wyze, by verdrag op Verdrag, eindelyk, van alle de Spaansche Nederlanden meester geworden zyn: zo maar de Turksche oorlog verderfelyker voor 't Keizerryk geweest ware, of langer geduurd hadt; en zo Groot-Britanje altoos hadt kunnen sijl zitten. Doch de Turksche kryg, hoe lang hy ook duuren mogt, viel nadeelig uit vorden Grooten Heer; en in Engeland ontfonden, eerlang, veranderingen, die eene geheel nieuwe gedaante gaven aan den toestand, belangen en maatregels van dit Ryk.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

NEGEN-ENVYFTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. *Staat van Engeland. Protestantsch Verraad. Monmouth komt in Holland. II. Verdrag met den Koning van Marokko. Onlusten te Gorinchem. Verandering in de Vroedschap, te Utrecht. III. Verschil tusfchen zyne Hoogheid en de Regeering van Dordrecht, over 't verkiezen der goede Luiden van Agten. IV. De Stad Amsterdam trekt de streng van Dordrecht. Haare meening over 't gezag der Staaten en des Stadhouders. V. Zyne Hoogheid verkiest de goede Luiden van Agten, uit eene nieuwe Nominatie. Dordrecht maakt onderscheid, tusfchen 't gezag van Willem den I. en dat der volgende Stadhouderen. De Stad protestleert. VI. Zyne Hoogheid verkiest vier Schepens te Leiden, buiten de Nominatie. Geschil hierover bygelegd. VII. Amsterdam dringt op de vermindering der Land-, en vermeerdering der Zeemagt. VIII. De Edelen wederleggen 't gevoelen van Amsterdam. Staat van Oorloge. IX. De Keizer begeert onderstand tegen den Turk van de Staaten. Zyn verzoek wordt afgewezen. X. Verdrag-*

drag met den Keurvorst van Brandenburg* Handeling met Deenemarke. Met Spanje. XI. De Staaten zoeken den Graaf van Bentheim te verzoenen met zyne kinderen. XII. Karel de II. sterft. Jakob de II. volgt hem op. Monmouth en Argyle verwekken eenen opstand. XIII. Handeling tusfchen de Staaten, Keur-Brandenburg en den Prinse van Oranje. Van Betuningen verklaart zig tegen 't verminderen van 's Prinzen gezag. Argyle en Monmouth onthalsd. XIV. Gezantschap naar Engeland. Verbond met Jakob den II. XV. Bantamsche oorlog. De Engelschen worden uit Bantam verdreeven. Twist hierover met de Engelsche Maatschappye. XVI. Jakob de II. zoekt de Test-Akten te doen afschaffen. XVII. Herroeping van 't Edict van Nantes, en vervolging der Hervormden in Frankryk. 't Prinsdom Oranje verbeurd verklaard. Vervolging der Piemonteesche Dalluiden. XVIII. Jakob de II. vordert het vatten van eenige weerspannelingen van de Staaten. Onlusten tusfchen Frankryk en Spanje. Gevegt tusfchen een Fransch en een Staatsch Oorlogschip. Verbond tusfchen verscheiden Mogendheden. Tusfchen Zweeden en de Staaten. XIX. Twist tusfchen Deenemarke en Hamburg. XX. Ontdekking van pligtverzuim, in 't Kollegie ter Admiraliteit op de Maaxe. Groot verval in dit Kollegie. Uitslag der Regtspleeginge, hieruit ontstaan. XXI. Watersnood in Groningerland. XXII. Jakob de II. zoekt het Roomsche geloof in te voeren in zyn Ryk. Hy rust zig toe ter zee. XXIII. Gesprek tusfchen den Prinse van Oranje en Doktor Burnet. Toelog, om
zyne

zyne Hoogheid te ligten. XXIV. Burnets beschryving van den aart des Prins en der Prinsesse. Fraai gezeg der Prinsesse. 's Prinsens begrip van de Engelsche Regeering en Kerke. XXV. Bekommering der Staaten. Koning Jakob zoekt den Prins te winnen. XXVI. Handeling van den Engelschen Gezant Albyville in den Haage. Burnet wordt burger van Amsterdam. Dykyeld naar Engeland gezonden. XXVII. Albyville handelt met hunne Hoogheden. Koning Jakob is misnoegd op den Prins. XXVIII. Brieven van Steward aan Fagel, en van Fagel aan Steward. XXIX. Aanmerkingen over den invloed van Fagels schryven. XXX. Slecht beleid van Albyville.

Engeland was, gelyk wy, reeds meer dan eens, in 't voorbygaan, hebben aangemerkt, sedert eenen geruimen tyd, ontrust ge worden, door inwendige beweegingen, die, voorbereidfels waren van de verandering des jaars 1688. In 't voorleeden jaar, was 'er, wederom, een waar of gewaand verraad ontdekt, in 't gemeen het *Protestantsch Verraad* genoemd, om dat 'er, naar men zeide, veele Protestanten deel aan hadden. Men meent, dat de toelag was, eenen opstand te verwekken in 't Ryk, en den Hertog van Jork te verwyderen van 't Hof, Jakob, Hertog van *Marmouth*, natuurlyke Zoon des Konings, hadt de hand in 't werk, of was 'er veelligt de hoofdbeleider van. Sommigen willen, dat men 't ook op 't leeven des Konings gemunt hadt. Doch het regt geheim

1684.

i.
Staat van
Engeland.

Protestantsch
Verraad.

van

1684. van dit verraad is nimmer aan den dag gekomen. De ontdekking koste verscheiden' luiden van aanzien het leeven. Veele weeken uit het Ryk, naar Holland en elders. Monmouth, die zig ook schuil hieldt, herwon, in deezen Zomer, 's Konings gunst. Doch 't leedt niet lang, of hem werdt, op nieuws, het Hof ontzeid (*a*). Hy begaf zig toen naar Holland, daar hy van den Prinse van Oranje, openlyk, en met byzondere tekenen van agtinge, ontvangen werdt (*b*). De Koning schreef den Prinse, hierover, brieven vol erkentenis, en hieldt zelfs goed verstand met Monmouth (*c*); waaruit men zou mogen vermoeden, dat deeze zig niet tegen den Koning vergreepen hadt; maar den Hertog van Jork, alleenlyk, gezogt hadt den voet te ligten. Sommigen willen, dat de Prins van Oranje de hand hadt in Monmouths aanslag. Doch hiervan is my geen zeker blyk voorgekomen. Vast gaat het alleenlyk, dat de Prins, al sedert eenigen tyd, aan 't Engelsche Hof en by den Koning, verdagt geweest was, dat hy gemeenschap hieldt met eenige Engelsche Heeren, die zig kantten tegen de maatregels der voornaamste Staatsdienaaren; en dat de Ambassadeur van Citters zig veel móeite gegeven hadt, om deezen argwaan te doen verdwynen (*d*). De Fransche Gezant aan 't Engelsche Hof arbeide hier egter tegen aan, niet

Monmouth
komt in
Holland.

(*a*) RAPHIN *Tom. IX. p. 537-540, 553-555.*

(*b*) BURNET *Vol. I. p. 575. Negotiat. de Comte d'AVAUZ*
Tom. IV. p. 56, 86, 117, 211, 225, 240.

(*c*) RAPHIN *Tom. IX. p. 555.*

(*d*) *Missiven van den Ambass. VAN CITTERS aan zyne Hoog-*
heid van $\frac{23\text{ July}}{3\text{ July}}$ *1682. MS.*

niet schroomende, openlyk te zeggen „ dat 1684:
 „ de Koning van Engeland geen' grooter'

 „ vyand hadt dan den Prins van Oranje; en
 „ dat zyne Majesteit hiervan niet onkundig
 „ was (e).” Ondertusfchen, maakten fommi-
 gen, hier te Lande, hun werk, om Koning Ka-
 rel eenigszins te behaagen. De Ridder *Tho-*
mas Armstrong, een boezemvrind des Her-
 togs van Monmouth, die ook uit Engeland
 geweeken, en op wiens lyf vyfhonderd pond
 fterlings gezet was, werdt, op den veertien-
 den van Zomermaand deezes jaars, op ver-
 zoek van den Engelschen Gezant, Chudleigh
 door *Kornelis Paats*, Schout van Leiden, in 't
 doorreizen deezes Stad, betrapt; terftond naar
 Rotterdam, en van daar naar Londen gevoerd,
 alwaar hy, eerlang, in 't openbaar, onthalsd
 werdt (f). De Staaten van Holland namen
 kwalyk, dat dit aantasten en vervoeren buiten
 hunne kennisfe geschied was, en verbooden,
 federt, allen Schouten en Baljuwen iet dieger-
 lyks te onderneemen, zonder 'er uitdrukkelyk
 bevel van hun toe ontvangen te hebben (g).
 Men hadt te meer reden, om over het vervoer-
 ren van Armstrong te onvrede te zyn, indien hy,
 gelyk sommigen aantekenen, te Nieuwmegen,
 gebooren geweest was, en alleenlyk door ont-
 steltenis verzuimd hadt, zig, na dat hy gevat
 was, hierop te beroepen (h). Wyders, vind
 ik,

Arm-
 strong
 wordt te
 Leiden
 gevat, en
 te Lon-
 den ont-
 halsd.

(e) *Mishve als beyen van* $\frac{24 \text{ Oct.}}{3 \text{ Nov.}}$ 1682. *MIS.*

(f) *Misfiven van den Ambass. van CITTERS van* $\frac{17 \text{ Jan.}}{27 \text{ Jan.}}$ 1684. *MIS.*

(g) *Holl. Merc. van 1684. Id. 274 enz.*

(h) *BURNET Fel. L. p. 577.*

1684.

ik, dat Armftromg, eer hy in Holland kwam, te Kleeve, gezeid zou hebben „ dat hy om „ geene andere reden uit Engeland gewee- „ ken was, dan om dat de Paapfche aan- „ hang, of die des Hertogs van Jork, welke „ aan 't Hof boven dreef, de rykfte en aan- „ zienlykfte Proteftanten, op allerlei wyze, „ zocht te onderdrukken en van kant te helpen: „ en dat alles wat men van een ontworpen ver- „ raad verfpreadde louter verzierd was (i).” Ondertusfchen, waren de ftrenge ftrafoefenin- gen, die, ten deezen tyde, in Engeland, ge- fchiedden, een der voornaamfte middelen ter bevestiging van het willekeurig gezag, welk de Koning zig hadt begonnen aan te maati- gen (k).

II
Verdrag
van Vre-
de en
Koop-
handel
met den
Koning
van Ma-
rokko

In Oogftmaand deezes jaars, werdt, ein- delyk, het Verdrag van Vrede, Scheepvaart en Koophandel bekragtigd, welk de Staaten, in Bloeiimaand des jaars 1683, getroffen had- den, met *Mulei Ismael*, Koning van Marokko en Fez. Het beftondt uit eenentwintig punten. By het zelve was bedongen „ dat de fchepen „ der ingezetenen van deezen Staat, in zee, „ niet zouden mogen doorzocht worden, door „ de onderzaaten des Konings; dat, eenig „ Nederlandsch fchip strandende op de kus- „ ten van Marokko, het volk niet tot Slaa- „ ven zou mogen gemaakt worden; dat gee- „ ne fchepen van onderzaaten des Konings „ op buit zouden vaaren, omtrent de kus- „ ten deezer Landen; dat de Nederlandsche „ Koop-

(i) PUFFENDORF *Libr.* XVIII. §. 117. p. 1201.(k) RAPIN *Tom.* IX. p. 556.

„ Koopluiden niet verplicht zouden zyn, huns
 „ ondanks, de goederen van de onderzaaten
 „ des Konings te koopen; dat de Nederlan-
 „ ders, in geval van Vredebreuke, met hun-
 „ ne goederen en huisgezinnen, vryelyk, zou-
 „ den mogen vertrekken uit de Staaten des
 „ Konings, en dat Nederlandsche Perfoonen
 „ of goederen, bevonden wordende in vyand-
 „ lyke schepen, geen' overlast zouden te ly-
 „ den hebben" benevens meer diergelyke pun-
 „ ten, den vryen en veiligen handel betreffen-
 „ de (l). De Staaten deden, federt, tot be-
 „ vestiging der Vrede, den Koning eenig ge-
 „ schenk van schietgeweer. Doch de Marok-
 „ sche Gezant, *Mahomet Hisquiardo*, die, in
 „ Herfstmaand des jaars 1686, in den Haage
 „ kwam, klaagde, dat de loopen der Vuurroers
 „ te kort geweest waren, en vorderde honderd
 „ roers met lange loopen, waarvan hy een staal
 „ mede bragt (m). Ook meen ik, dat ze hem
 „ werden toegestaan.

1684.

Te Gorinchem, ontstondt, in de Lente dee-
 zes jaars 1684, eenige onlust onder de Wet-
 houders, die hier, kortelyk, verdient gemeld
 te worden. De Drosfaard der Stad Gorin-
 chem en des Lands van Arkel plag, oulings,
 groot gezag te hebben in de Regeeringe der
 Stad. Hy verkoos Burgemeesters, Schepens
 en Vroedschappen; deedt de Vroedschap, uit
 zynen naam, vergaderen, en hadt, als een Lid
 der Vergaderinge, zitting in dezelve. Doch
 na

Onlusten
 in de Re-
 geeringe
 te Gorin-
 chem,

(l) *Voiez DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 64,*

77. (m) *Zie Holl. Merc. van 1686. bl. 205.*

1684. na den dood van Willem den II, Prins van Oranje, en gedurende de Stadhouderlooze Regeeringe, welke hierop volgde, werd het gezag des Drosfaards merkelyk betnoeid door de Staaten van Holland, die, in de jaaren 1652 en 1662, verklaarden, dat de Drosfaard, voortaan, geene zitting noch stem hebben zou in de Vroedschap (n). Willem de III, Prins van Oranje, in 't jaar 1672, tot Stadhouder verheeven zynde, stelde, eerlang, den Heer *Lodewyk Huigens* voor, om, door de Staaten, tot Drosfaard te worden aangesteld: gelyk geschiedde. En deeze, diep staande in de gunst van zyne Hoogheid, zegt zig, door den tyd, te heritellen, in 't gezag, welk de Drosfaarden, oulings, gehad hadden. De verkiezing van Burgemeesteren, Schepenen en Vroedschap geschiedde, nogtans, door den Stadhouder. Doch, tusschen de Wethouderschap en den Drosfaard Huigens, rees, door den tyd, zulk een hevige twist, dat deeze eerst in zyn ampt geschorst, en daarna, door 't Hof van Holland, in eene merkelyke geldboete, verweezen werd (o). Sedert, nam hy zyn ampt wederom waar, tot klein genoeg der Regeeringe. Doch zyne Hoogheid hieldt hem de hand boven 't hoofd. In Grasmaand deezes jaars 1684, borst het smeulend misnoegen wederom uit, ter gelegenheid der aanstellinge van Kapiteinen, Luitenants en Vendrigs der Schutterye, waartoe, beide door den Drosfaard

(n) Groot-Plakaatb. IV. Deel, bl. 414.

(o) Zie Bericht van 't Hof gedrukt 1676, en andere Stukken van dien tyd.

faard en door de Burgemeesters, Vroedschap 1684.
belegd was. De Drosfaard hadt de Vergade-
ring tegen tien, de Burgemeesters tegen elf
turen samengeropen. De meeste Leden van
de Vroedschap verscheenen, op de aanzeggin-
ge des Drosfaards, op 't Stadhuis: doch de
Burgemeesters hadden de Vroedschaps Kamer
doen sluiten, en de sleutels naar zig genomen.
Men liet dan de deur opsteeken, en tradt, ter-
stond, tot de aanstelling der Burger-Officie-
ren, die ook, zonder uitsfel, beëdigd wer-
den: waarna de Drosfaard vertrok. De Bur-
gemeesters en nog vier Vroedschappen, toen
in de Kamer gekomen zynde, wilden tot de
verkiezing van Burger-Officiëren overgaan,
toen zy vernamen, dat liet werk reeds verrigt
was. Hierop ontstondt veel hevigheid, tot zo
ver zelfs, dat een Burgemeester en een Vroed-
schap genoegzaam handgemeen raakten. De
Drosfaard beval, des anderendaags, dat elk
de aangestelde Officiërs zou hebben te erken-
nen. De Burgemeesters geboden het tegen-
deel, en benoemden nieuwen. Ook klaag-
den zy aan de Staaten, over den Drosfaard, en
over twee Leden uit de Vroedschap. De Staa-
ten hielden, by voorraad, de oude Officiërs in
dienst, en deden 't geschil onderzoeken door
Gemagtigden. 't Bleef eene geruime wyle
onbellist (p). Ook is 't, zo ver my bekend
is, nimmer, volkomenlyk afgedaan. Maar op Uitspraak
den

(p) Resol. Holl. 21 Juny 1683 bl. 215, 4. 6, 8 Mey, 3 July
1684. bl. 219, 227. 236, 240. 5 Juny. 18 Sept. 1685. bl. 277,
485. Aant. van een' Reg. nt van De ft van 27 Sept. 1685. NSS.
Holl. Merc. van 1684. bl. 257.

1684. den eerften van Lentemaand des jaars 1686, deedt zyne Hoogheid eene uitspraak, volgens welke, de Drosfaard bevestigd werdt, in 't regt om de Vroedschap te beleggen, mids hy 'er Burgemeesteren kennis van gave. Voorts, mogt hy voorstellen in dezelve doen, de besluiten opmaaken, en alles verrigten, wat tot het beleid der raadpleegingen aldaar vereischt werdt. Ook werdt hem zitting en stem in Burgemeesters Kamer toegestaan, en hy behieldt, voor zyn leeven, 't bezit van het geeven van 't Wagtwoord, en het bewaaren van de Stads sleutelen (q).

Verandering in de Vroedschap te Utrecht.

De Prins van Oranje, oordeelende, naar 't schynt, dat de Regenten, in sommige Steden, ten deezen tyde, niet allen even zeer 's Lands best, gelyk hy 't inzag, begreepen en behertigd hadden, besloot, in 't najaar, hier en daar, eenige verandering in dezelve te maaken. Te Utrecht, daar hem, in den jaare 1674, het regt opgedraagen was, om de Vroedschappen, jaarlyks, of in dienst te houden, of te ontslaan, werden, in Wynmaand, op den gewoonlyken tyd van de verandering der Regeeringe, negen Vroedschappen verlaaten, in welker plaatsen, de Prins anderen aanstelde (r). Doch in de Hollandfche Steden, daar de Stadhouder minder gezag in 't aanstellen van Regenten plag te hebben, hadt deeze verandering meer voeten in de aarde: gelyk, omtrent deezen tyd, te Dordrecht en te Leiden bleek.

De

(q) Zie Groot-Plakaatb. V. Deel, bl. 722.
 (r) Holl. Merc. van 1684. bl. 261. *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. IV. p. 116, 121.*

De Vroedschap of Oud-Raad te Dordrecht bestaat uit veertig Perfoonen, by welken nog agt zyn gevoegd, die, door den Stadhouder, uit een driedubbel getal, welk de Gilden benoemd hadden, plagten verkooren te worden, om, of op zig zelve, of liever, nevens de veertig Raaden, de Gemeente te verbeelden, voorflagten te doen ter verbetering der Stad, en te stemmen in de verkiezing van Burgemeesteren. Zy draagen den naam van *goede Luiden van Agten*, en brengen samen twaalf stemmen uit, om dat zy, in oude tyden, uit twaalf Perfoonen, plagten te bestaan. De Gilden, die twee-endertig in getal waren, hadden, in Wynmaand deezes jaars, de gewoonlyke *Nominatie* van vierentwintig Perfoonen gedaan: die, door 't Geregt, den Prinse toegezonden was (s), om 'er de Agten uit te verkiezen. Doch zyne Hoogheid, naar 't schynt, onderregt, dat, omtrent deeze benoeming, eenige kuiperyen en andere onbehoorlykheden zouden hebben plaats gehad, zondt ze den Hove van Holland toe, met verzoek, dat zy hunne Medebroeders in den Raade, Willem Goes, Kornelis Teerestein van Halewyn en Joao Munter, wilden zenden naar Dordrecht, met last om op alles nader onderzoek te doen: gelyk geschiedde. De drie Gemagtigden, verzeld van den Griffier *Antoni van Kinschot*, kwamen, den tweeden van Slagtmaand, te Dordrecht, en ontbooden, zonder de Regeering kennis te geeven, terstond, de Dekens van vier Gilden

1684.

III.
Verschil
tuschen
zyne
Hoog-
heid en
de Re-
geering
van Dor-
drecht,
over de
Nominat-
ie der
goede
Luiden
van Ag-
ten.

De Prins
doet Ge-
magtig-
den uit
den Hove
naar
de Stad
schikken,
om onder-
zoek
te doen.

vooR

(s) *Piez Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. IV. p. 115.*

1584.

Zy kee-
ren on-
verrigt
zaake te
rug.

Die van
Dordrecht
klaagen
over hen
aan de
Staaten.

Zy ver-
dedigen
zig.

voor zig, by welken zy onderzoek begonden te doen, op't gebeurde. Doch Burgemeesters, hiervan verwittigd, vergaderden den Oud-Raad, zonder uitsfel. Hier werdt het bedryf der Gemagtigden van den Hove aangezien, als 't begin van een Regtsgeding, en derhalve als eene verkorting van de Privilegien der Stede, volgens welken, de ingezetenen alleen voor Schepenen te regt moeten staan. Men zondt dan aan de Gemagtigden, en verzogt hen, „hun onderzoek te willen staaken, alzo men „zulks niet zou kunnen gedoogen; even veel „van wien zy ook derwaards zouden mogen „gezonden zyn.” Men verboodt, vervolgens, den Deurwaarder van den Hove, iemant te dagvaarden voor de Gemagtigden, en allen ingezetenen voor hun te verschynen. De Gemagtigden, dus gestuit in hun oogmerk, en zelfs geene kans ziende, om den Schout der Stad, *Willem Stoop*, te beweegen, dat hy hun behoorlyken bystand boodt, keerden, genoegzaam onverrigtér zaake, te rug naar den Haage (1). Die van Dordrecht, midlerwyl, teene buitengewoone Vergadering der Staaten hebbende doen beschryven, klaagden ernstelyk, over de onderneeming der Gemagtigden, te gelyk begeerende, dat hunne Edele Groot-Mogendheden hiertegen waakten, voor het toekomende. Doch de Gemagtigden van den Hove, hierop gehoord, verklaarden „dat zy „op last van zyne Hoogheid en den Raade „te

(1) *Voiez* *Negotiat. du Comte d'AVAUX. Tom. IV. p. 117 & 121, 128.*

„ te Dordrecht gekomen waren , niet om ee-
 „ nig Regtsgeding aan te vangen ; maar al-
 „ leen om onderzoek te doen op 't gene men
 „ den Prinse hadt aangediend , wegens de on-
 „ behoorlykheid der benoeming van goede
 „ Luiden van Agten.” Zy voegden 'er by ,
 „ dat diergelyk onderzoek meermaalen ge-
 „ schied was in de Steden Haarlem , Amster-
 „ dam , Gorinchem , Schoonhoven en veele
 „ anderen , en nooit verstaan , te strekken tot
 „ verkorting der Privilegien , volgens welken
 „ de ingezetenen voor Schepenen en Gereg-
 „ ten der Steden te regt behooren te staan.
 „ Dat ook zyne Hoogheid , als Stadhouder ,
 „ ontwyfelbaar bevoegd was , om eene Nomi-
 „ natie , welker wettigheid hy verdagt hielt ,
 „ te doen onderzoeken , eer hy ze , door zy-
 „ ne verkiezing , bekrachtigde : alzo 't anders
 „ ligtelyk zou kunnen gebeuren , dat de No-
 „ minatie perfoonen inhieldt , die , uit hoof-
 „ de van namaagschap , of vreemdelingschap ,
 „ of om andere redenen , onbevoegd wa-
 „ ren , om tot Vroedschappen of Wethou-
 „ ders verkooren te worden ; 't welk aanloo-
 „ pen zou tegen de Privilegien , welken zyne
 „ Hoogheid gehouden was te handhaaven.”
 De Staaten van Holland de eene en de andere
 party gehoord hebbende , verstonden sommi-
 ge Leden „ dat men het aangevangen on-
 „ derzoek staaken ; anderen , dat men 'er me-
 „ de voortgaan moest.” 't Besluit werdt ver-
 „ schooven , tot dat men , in de Vroedschappen
 van elke Stad , nader op 't stuk zou geraad-
 pleegd hebben. Zyne Hoogheid nam , onder- De Prins

1684. tusfchen , de handelwyze van die van Dordrecht zo euvel , dat hy eenen brief zondt aan alle de Steden , waarin hy klaagde „ dat men , „ zyne goede oogmerken misduidende , hem „ aanmerkte , als hadt hy 't gemunt op het „ krenken en fchenden van de Privilegien der „ Steden ; dat men de Staaten , buitengewoon , „ en in een ongunftig jaargetyde , hadt doen „ byeenkomen , om hun dit voor te houden ; „ dat men , hierdoor , allerlei gedagten ver- „ wekt hadt in 's Lands ingezetenen , welken „ men met vreemde gevoelens tegen hem en „ zyn bedryf zocht voor in te neemen.” Voorts , beweerde zyne Hoogheid , dat , zynentwege , te Dordrecht , niets was ondernomen , dan waartoe hy , als Stadhouder , volkomenlyk gerechtigd was door 's Lands Staaten , in welk zyn regt , men hem niet vergen kon eenige indragt te lyden. Wat laater , zondt de Prins dezelfde Gemagtigden nog eens naar Dordrecht , met eenen brief van voorfchryvens aan de Regeeringe , waarby dezelve verzocht werdt , hun de behulpzaame hand te willen bieden , in het voorgenomen onderzoek. Doch de Regeering bleef beweerden „ dat die van „ den Geregte , volgens de Privilegien , alleen bevoegd waren , om de Nominatie der „ goede Luiden van Agten te onderzoeken en „ goed te keuren ; dat zulks gefchied was , „ eer men ze den Prinfe hadt toegezonden , „ en dat men , hierom , verzocht en verwagtte , „ dat hy 'er de verkiezing uit geliefde te doen , „ of ten minfte den Geregte kennis gawe van „ 't gene hem aangaande de onbehoorlykheid „ der

schryft
aan de
Steden.

De Gemagtigden komen , andermaal , te Dordrecht.

„ der Nominatie, was aangediend.” De Prins vernieuwde zyn verzoek, andermaal, in eenen ernstigen brief. Maar die van Dordrecht stonden pal. De Gemagtigden werden genoodzaakt, ten tweede reize, onverrigter zaake, naar den Haage te rug te keeren. Die van Dordrecht vervoegden zig, op nieuws, aan de Vergadering der Staaten, begeerende „ dat „ men hen voortaan beveiligde, tegen diergelijke wettelooze onderneemingen. Doch alzo „ de Prins beweerd hadt, dat hem, als Stadhouder, het regt toekwam, om onderzoek „ te doen op de Nominatie, verklaarden zy zig „ genegen, om deswege met zyne Hoogheid „ te komen in eene minnelyke onderhandeling, waarin zy hem gaarne alle genoeg „ geeven wilden.” Maar zyne Hoogheid weigerde, volstrektelyk, een regt, welk hy hieldt hem ontwyfelbaar toe te komen, in eene zogenaamde minnelyke onderhandeling, in geschil te laten trekken. Ook meende hy, dat de Staaten het regt over de verkiezinge der Wethouderen en 't gene daartoe behoorde zó volkomen hadden opgedraagen aan de Stadhouders, dat zy zig, na die opdracht, daarmede, in 't geheel niet gemoeid hadden. Die van Dordrecht verstonden, daarentegen, dat den Stadhouders nimmer regt gegeven was, om, * *op allerlei wyze en naar hun eigen welgevallen,* onderzoek te doen op de Nominatien: alzo van den afstand van zulk een uitsteekend regt byzonder blyk zyn moest, welk men nogtans niet te voorfchyn bragt. Zy wilden zyne Hoogheid wel niet vergen, dat hy, uit de voorge-

1684.

Zy moeten, onverrigter zaake, te rug. Voorflag der Regeeringe,

door den Prins, van de hand geveezen.

* *Quovis modo & pro libitu.*

1684. wende onwettige Nominatie , de verkiezing deedt ; maar alleen , dat hy den Geregte overleverde de bewyzen , welken hem van de onwettigheid der Nominatie waren voorgekomen : 't onderzoek daarvan , verder , den zelfden Geregte bevolen latende. Midlerwyl , hadt het Hof eenige Dekens der Gilden van Dordrecht in den Haage gedagvaard , om aldaar te antwoorden op eenige vraagen , die hun , van wege zyne Hoogheid , als Stadhouder , zouden worden voorgehouden. De Schout Stoop zelf werdt in den Haage ontboden , en door het Hof , terstond , gefchorst in zynen dienst. Zelfs werdt 'er een ander aangesteld , om 't Schouts-ampt , by voorraad , waar te nemen. Doch Stoop beriep zich op den Hoo-gen Raade , voor welken 't Hof , terstond , gedaagd werdt. Men deedt veel moeite , om den daagbrief te doen intrekken. Maar Stoop , zig met een verzoekschrift verwoegd hebbende aan de Staaten van Holland , begeerde , dat men 't regt zynen gang liete gaan. Ondertusfchen hadden *Pompejus Berk* , *Heer van Goodfchalksoord* , en *Samuel Everwyn* , Oud-Burgemeesters van Dordrecht , den Prinse , by gefchifte , kennis gegeven van de ongeregeldheden , huns oordeels , in 't doen der Nominatie , begaan , en tevens verzogt , dat de goede Luiden van Agten , die , vermids 'er nog geene verkiezing gefchied was , hunne plaats in den Oud-Raad bleeven bekleeden , uit den zelfen , mogten geweerd worden. De Regeering der Stad , door den Prinse , berigt van dit verzoek , antwoordde „ dat het , haars oordeels , onbehoorlyk zy

„ zou

Het Hof
ontbiedt
eenige
Dekens
in den
Haage,
en fchorst
den
Schout
in zyn
ampt.

„ zou, de tegenwoordige Luiden van Agten
 „ te ontlaan, voor 'er nieuwen verkooren wa-
 „ ren.” Ook bleeven zy, met der daad, tot
 dien tyd toe, in dienst. Op de klagte der twee
 Oud-Burgemeesteren, over de onbehoorlyk-
 heden, in de benoeming gepleegd, zeide de
 Regeering, alleenlyk, dat zy niets wist te voe-
 gen, by 't gene zy, desaangaande, zyne Hoog-
 heid en den Staaten zelven, te vooren, berigt
 hadt. Evenwel zondt zy, wat laater, Gemag-
 tigten naar den Haage, om met den Prins te
 spreekē; doch alzo zyne Hoogheid hen niet
 begeerde te hooren, dan in 't byzyn van Ge-
 magtigden uit den Hove, waartoe zy niet ver-
 staan konden, keerden zy, zonder iet van be-
 lang met den Prins gehandeld te hebben, in
 't begin des volgenden jaars, te rug naar Dor-
 drecht.

1684.

Die van
 Dor-
 drecht
 zoeken
 vergeefs,
 met den
 Prins
 alleen te
 hande-
 len.

1085.

Zyne Hoogheid, bespeurende, dat de Re-
 geering der Stad by haare meening bleef, be-
 floot, den raad van den Hove in te neemen,
 over 't gene hem, in het tegenwoordig geval,
 te doen stondt: waarop het Hof hem, in een
 uitvoerig *Akvis*, den agtsten van Louwmaand
 gedagtekend, vertoonde „ dat, naardemaal
 „ de jongste onderhandeling tusfchen zyne
 „ Hoogheid en de Gemagtigten van Dor-
 „ drecht vrugteloos was afgeloopen, inzon-
 „ derheid, om dat de Gemagtigten verklaard
 „ hadden, geenē last te hebben, om met zy-
 „ ne Hoogheid te komen in onderhandeling,
 „ over eenige byzonderheden, de Nominatie
 „ betreffende; niemant zou konnen agten, dat
 „ de Prins kwalyk deedt, zo hy, zonder zig

Raad van
 't Hof aan
 zyne
 Hoog-
 heid.

1685. „ verder met die van Dordrecht op te hou-
 „ den , een einde van deeze zaake maakte.
 „ en om hiertoe te komen , moest men , *voor*
 „ *eerst* , de natuur der Regeeringe van Dor-
 „ drecht in aanmerking neemen ; en *ten ande-*
 „ *ren* , onderzoeken , of aan het Geregt aldaar
 „ alleen , en met uitsluiting zelfs van den Stad-
 „ hóuder , het regt toekwame , om de No-
 „ minatie der goede Luiden van Agten te on-
 „ derzoeken en te wettigen . Omtrent het *eer-*
 „ *ste* , bleek , dat de Nominatie gemaakt moest
 „ worden , door Deken en der twee - endertig
 „ Gilden , ten overstaan alleen van den voor-
 „ zittenden Burgemeester , verzeld van de The-
 „ sauriers en den Sekretaris der Stad ; zon-
 „ der dat deezen , of iemand anders eenig deel
 „ in het doen der Nominatie zelven hebben
 „ mogten : alles volgens de overeenkomst van
 „ den jaare 1647 , en de verklaringen en
 „ veranderingen , daarop gemaakt by het Ok-
 „ troi van den jaare 1674 . Omtrent het *tweede*
 „ punt , was niet minder klaar , dat aan het Ge-
 „ regt van Dordrecht , zynde alleenlyk eene
 „ Regtbank , ten opzichte der Nominatie , nooit
 „ eenig regt opgedraagen was , dan om dezel-
 „ ve * naar te zien , en voorts , zonder uitsfel ,
 „ te zenden aan den Stadhouder . En onge-
 „ rymd was 't , hieruit een regt van onder-
 „ zoeken en wettigen , zelfs met uitsluiting van
 „ het Hof , den Stadhouder en de Hooge O-
 „ verheid , af te leiden . *Naarzien* was meer
 „ niet , dan letten , of de benoemde Perfoo-
 „ nen wel waarlyk op de Nominatie gebragt
 „ waren . Hierby moest zig 't werk van die
 „ van

* *refu-
meeren.*

„ van den Geregte bepaalen, ten ware, ee- 1685.
„ nig verschil over de Nominatie ontstaande,
„ de belanghebbenden, vrywilliglyk, besloo-
„ ten, zig, deswege, te onderwerpen aan het
„ onderzoek en de uitspraak van deeze Regt-
„ bank; waardoor nogtans de kennisneeming
„ van hooger Regter niet zou kunnen uitge-
„ flooten worden. Maar zulk eene onderwer-
„ ping van partyen was, in dit geval, niet
„ geschied. 't Kennis neemen van de onge-
„ regeldheden stondt dan aan den Stadhouder
„ en aan President en Raaden van den Hove.
„ Ook was aan Gemagtigden van den Hove
„ gebleeken, dat 'er verscheiden' ongeregeld-
„ heden hadden plaats gehad. Men hadt, in
„ gevolge van een besluit van die van den Ge-
„ regte, Overluiden doen stemmen, welken
„ geene Dekens waren. Men hadt eenige De-
„ kens op 't Stadhuis ontbooden, en gedwon-
„ gen, hunne gemaakte Nominatie te veran-
„ deren. Verscheiden' Schepens hadden on-
„ der de Dekens gekuipt, om stemmen te win-
„ nen, hen, onder anderen, in byzondere
„ huizen, ontbiedende, en rykelyk met wyn
„ beschenkende. By het doen der Nominatie,
„ waren niet de voorzittende, maar de drie
„ andere Burgemeesters, de Schout en een
„ Schepen tegenwoordig geweest. Men hadt
„ de Dekens elkanderen doen overstemmen,
„ tegen het gebruik. Kortom, daar waren
„ verscheiden' diergelyke ongeregeldheden be-
„ gaan. En schoon die van Dordrecht het
„ tegendeel, door eene beëdigde Verklaa-
„ ring der meeste Deken, dagten te bewy-
„ zen;

1685. „ zen; wist men wel, hoedanige middelen
 „ men in 't werk gesteld hadt, om den Lui-
 „ den deeze Verklaaring, die nog maar al-
 „ gemeen was, af te dringen. Al het welke
 „ vierkant streedt met veele Privilegien, Ok-
 „ trojen en Wetten, Dordrecht betreffende,
 „ tot welker handhaavinge, zyne Hoogheid,
 „ als Stadhouder, verbonden was. Het Hof
 „ moest dan, ten besluite, verklaaren, dat 'er,
 „ in de Nominatie, verscheiden' ongeregeld-
 „ heden begaan waren, welken dezelve on-
 „ wettig maakten; en dat zyne Hoogheid, op
 „ deeze Nominatie, geene verkiezing behoor-
 „ de te doen.”

IV.
 De Stad
 Amster-
 dam trekt
 de streng
 van Dor-
 drecht.

Terwyl het Hof, op deeze wyze, yverde,
 voor de handhaaving van het Stadhouderlyk
 gezag, toonde de meeste Leden der Verga-
 deringe van Holland kleine genegenheid, om
 die van Dordrecht te sterken, in 't gene zy
 tegen 't gevoelen van den Prins, oordeelden,
 hun geregtelyk toe te behooren. Eenige wei-
 nige Steden hielden egter de zyde van Dor-
 drecht. Amsterdam, voor welke Stad, de Heer
 Gerard Bors van Waveren, de stoutmoedig-
 ste, schryft d'Avaux (4), van alle de Amster-
 damsche Burgemeesteren, ten deezen tyde,
 het woord voerde, verstondt, onder anderen,
 „ dat men de regtspleeging, by 't Hof aange-
 „ vangen, zonder uitstel, moest doen staaken,
 „ en dat men 't Hof zelfs rekschap afvor-
 „ deren moest van 't gene, tot hiertoe, in
 „ deeze zaak, en vooral omtrent het schor-
 „ sen

(4) Negociat. Tom. IV. p. 14^e, 307.

„ fen van den Schout Stoop, verrigt was (y).”
 En toen, naderhand, de Prins, van nieuws,
 Gemagtigden van den Hove, met breeder last,
 schikte naar Dordrecht, besloot de Vroedschap
 van Amsterdam, eenpaariglyk, ter Vergaderinge
 van Holland te doen verklaren,
 „ dat het vertrek der Gemagtigden van den
 „ Hove, in eenen tyd, dat de Staaten over
 „ t hangend geschil raadpleegden, en zonder
 „ kennis van derzelve Vergaderinge, moest
 „ aangezien worden, als eene ongeregelde
 „ zonder voorbeeld, en eene onverdraaglyke
 „ kleinagting voor de Leden van hunne Edele
 „ le Groot-Mog. Vergadering, die in haare
 „ gevolgen geheel verderfelyk was: waarom
 „ men moest zoeken te wege te brengen, dat
 „ de Gemagtigden te rug ontbouden werden,
 „ en, ondertuschen, wetteloos verklaard, t
 „ gene by hun verrigt mogt zyn. Ook moest
 „ men den anderen Leden te bedenken geeven,
 „ of het aanzien der Vergaderinge, tegen
 „ diergelyk eene kleinagting, niet behoorden
 „ de te worden gehandhaafd (w).” Wyders,
 beweerden die van Amsterdam, in een wydluftig
 Vertoog, welk, den zeventienden van Louwmaand,
 ter Staatsvergaderinge overgeleverd werdt,
 „ 1. dat de Gemagtigden te Dordrecht
 „ geen onderzoek hadden konnen doen, als
 „ Gemagtigden van den Hove, noch als Gemagtigden
 „ van zyne Hoogheid; om dat het Hof, over de
 „ meeste burgerlyke zaaken, alleenlyk ter
 „ tweeder aanleg, Reg-

1685.

(y) Extract uit de Resol. der Vroedsch. van Amstcrd, van 8 Jan. 1685.

(w) Extract als boven van 15 Jan. 1685.

1635. „ ter ware : en dat zy , zelfs uit den naam van
 „ zyne Hoogheid , geenerlei Regtsgebied mog-
 „ ten oefenen , welk aanden gewoonlyken Reg-
 „ ter opgedraagen was. 1. Dat , de klagten ,
 „ over ongeregeldheden in de Nominatie , aan
 „ zyne Hoogheid moerende gedaan zyn , of
 „ door byzondere Perfoonen , of door eenige
 „ Dekens zelve ; men hadt aan te merken ,
 „ dat byzondere Perfoonen zig met de No-
 „ minatie niet te moeijen hadden , en dat de
 „ klagten der Dekenen , 't zy ze op hunne
 „ medebroeders , of op den Burgemeester , die
 „ de Nominatie bywoonde , of op die van den
 „ Geregte zagen , niet behoorden tot de ken-
 „ nisse van het Hof ; maar , ter eerster aanleg ,
 „ tot die van 't Geregt der Stad. 3. Dat om-
 „ trent het regt van zyne Hoogheid om ken-
 „ nis te neemen van de benoeming der goede
 „ Luiden van Agten , die van Dordrecht vol-
 „ daan hadden , door de aanbieding van rede-
 „ lyke voldoening , zo de Prins hun opening
 „ geliefde te geeven van de klagten , welken
 „ hem gedaan waren. 4. Dat , wegens het
 „ algemeene Regt van zyne Hoogheid , om
 „ onderzoek te doen op Nominatien , naar-
 „ gespoord moest worden , of hem zulk een
 „ Regt , in 't byzonder en uitdrukkelyk , was
 „ opgedraagen door de Staaten : 't welk men
 „ niet bevinden zou , geschied te zyn. Hem
 „ was wel het regt van verkiezinge afgestaan ;
 „ doch niet volstrektelyk , maar uit eene No-
 „ minatie. En te onderstellen , dat hy deeze
 „ Nominatie mogt onderzoeken en afkeuren ,
 „ was zo veel als te onderstellen , dat hy regt
 „ van

„ van Verkiezing zonder Nominatie hadt : 't
 „ welk aanliep tegen het blykbaar oogmerk
 „ der Staaten. Ook was de tyd om de Ver-
 „ kiezing uit de Nominatie te doen zo kort
 „ genomen , dat 'er geen tyd tot onderzoe-
 „ ken overschoot : beweerende ook de Steden
 „ in 't gemeen , dat zy zelven de Verkiezing
 „ mogten doen , zo de Stadhouder dien tyd ,
 „ vrugteloos , verlopen liet. Zo egter , on-
 „ der de benoemde Perfoonen , luiden waren ,
 „ uit hoofde van derzelver geboorte , ouder-
 „ dom of namaagfchap , onverkiesbaar ; mogt
 „ zyne Hoogheid daarop berigt begeeren van
 „ de Burgemeesters en Vroedfchappen der Ste-
 „ den ; terwyl hy , met andere zaaken , de
 „ Nominatie betreffende , de Regeering moest
 „ laten beworden. Indien egter de eene of
 „ de andere Stad , fomtyds , eenig onderzoek ,
 „ van wege den Stadhouder of het Hof , mogt
 „ hebben gedoogd , felde zulks geen' regel
 „ voor de overige Steden. 5. Dat de opper-
 „ fte magt des Lands , federt de afzweering
 „ van Filips den II , berustte in de Edelen en
 „ Steden , of Burgemeesteren en Vroedfchap-
 „ pen der Steden ; die , de hooge Overheid
 „ aan Prinse Willem den I. hebbende opge-
 „ draagen , na zyn overlyden , niet hadden
 „ kunnen goedvinden , zulk een uitfteekend
 „ gezag te geeven aan deszelfs Zoon , Prinse
 „ Maurits : die , in 't jaar 1585 , alleenlyk aan-
 „ gesteld was als Stadhouder , op * Lastbrief
 „ en † Berigtschrift (1) der Staaten van Hol-
 „ land

1685:

Zy opent
 haare
 meening,
 over het
 gezag der
 Staaten
 en der
 Stadhou-
 deren.

* Com-
 misse.
 † Instruc-
 tie.

(1) Zie wat wy , over deeze aanstelling , hebben aangemerkt , in het VIII. Deel , bl. 106 , 108 , 203.

1685. „ land, welken het veranderen, vermeerderent
 „ en verminderen van het Berigtschrift aan zig
 „ behouden hadden. De volgende Stadhou-
 „ ders hadden gelyk gezag verkreegen, als
 „ hunne Voorzaaten; doch niet dan by op-
 „ dragt der Staaten, die eigenlyk de Prins van
 „ den Lande waren, en, niet min dan de Graa-
 „ ven oudtyds, het oppergezag hadden over
 „ de Stadhouders, aan welken zy egter het
 „ * gebruik van verscheiden † Heeren-Reg-
 „ ten, en onder anderen ook het doen der
 „ verkiezingen, in hunnen naam en op hun-
 „ nen Lastbrief, hadden opgedraagen. 6. Dat
 „ hieruit volgde, dat de Staaten kennis nee-
 „ men mogten van zaaken, die aan zyne Hoog-
 „ heid, hunnen Stadhouder, verbleeven waren,
 „ vooral als 'er verschil viel, over de uitge-
 „ breidheid en paalen van het Stadhouderlyk
 „ gezag, tusfchen den Stadhouder zelven en
 „ eenig Lid der Vergaderinge. Niemand kon,
 „ in zulk een geval, den Lastbrief verklaaren
 „ dan de Staaten, die den zelven gegeven had-
 „ den. Ook zou 'er, indien men dit niet wil-
 „ de toestaan, in het tegenwoordig geval, geen
 „ Regter zyn, tusfchen zyne Hoogheid en die
 „ van Dordrecht, alzo 't Hof zig reeds gevoegd
 „ hadt aan 's Prinfsen zyde.”

v. Doch eer dit Vertoog ingeleverd werdt, wa-
 ren de Gemagtigden van den Hove reeds ver-
 trokken naar Dordrecht. Hier gaven zy den
 Geregte kennis van de ongeregeldheden, wel-
 ken men, in de Nominatie, meende ontdekt
 te hebben, den Deken en der Gilden te gelyk
 dag stellende, tot het doen eener nieuwe No-
 minatie.

* *Exerci-*
zie.
 † *Rega-*
kien.

minatie. De Regeering, van de andere zyde, beweerende, dat de gedaane Nominatie wettig ware, kon niet bewilligen, dat 'er eene nieuwe geschiedde. Ook weigerden de tegenwoordige en jongst afgegaane voorzittende Burgemeester, de Dekens, ten deezen einde, byeen te roepen. De Gemagtigden deden 't dan zelve, tegen den agttienden van Louwmaand. Doch de Regeering verboodt den Dekenen, voor de Gemagtigden te verschynen. Eenige weinigen kwamen egter. Maar de Gemagtigden deden, twee dagen agtereen, alle weer, om een grooter getal te doen byeenkomen: 't welk, eindelyk, gelukte. Zelfs deden zy den Drost van den Hove, met eenige dienaars, wandelen voor 't Stadhuis, als ware het om schrik te verwekken onder eenige Dekens, die voor de Heeren van den Geregte ontbooden waren. Ook verstonden de Gemagtigden, dat de tegenwoordig zynde Dekens de afwezenden vervangen zouden, en eene nieuwe Nominatie doen; gelyk geschiedde. Zy werd, zonder door 't Geregt gezien te zyn, gezonden aan zyne Hoogheid, die 'er, terstond, eene verkiezing uit deedt van agt Persoonen, welken, daarna, door de Gemagtigden, de eed werd afgenomen. Te gelyk werd den Ouden Agten, door eenen Deurwaarder van den Hove, aangezeid, dat zy zig, voortaan, van hunnen dienst zouden hebben te onthouden. Dit geschiedde, op den eenentwintigsten van Louwmaand. 's Daags te vooren, hadt de Oud-Raad een Vertoog aan de Staaten ingesteld, waarby het Advis van 't Hof, waar-

1685.
 —————
 tie maaken: waaruit zyne Hoogheid de goede Luiden van Agten verkiest.

Die van Dordrecht wederleggen

1685. van wy boven (x) gewaagden, omftandiglyk, wederlegd werdt. Hier werdt beweerd „ I. Dat
 „ zyne Hoogheid, noch alleen als Stadhou-
 „ der, noch te gelyk met den Hove van Hol-
 „ land, het regt hadt, om onderzoek te doen,
 „ over de wettigheid en onwettigheid der No-
 „ minatiën in de Steden. Al het regt, welk
 „ den Prinse, als Stadhouder, toekwam, be-
 „ zat hy alleen uit hoofde van de opdragt der
 „ Staaten. Doch dit regt van onderzoek was
 „ hem nimmer opgedraagen. Men zeide wel,
 „ dat de opdragt van het regt van Verkiezinge
 „ ook het regt om onderzoek op de Nomina-
 „ tiën te doen onderstelde. Maar deeze twee
 „ regten waren zo onderscheiden, dat hy, die
 „ 't eerste opdroeg, moest begreepen worden,
 „ het tweede te ontzeggen. De benoeming of
 „ Nominatie was, zo duidelyk, gelaaten aan
 „ de Steden, als de Verkiezing afgeftaan was
 „ aan den Stadhouder. Maar 't regt van No-
 „ minatie zou verydeld worden, zo de Stad-
 „ houder de Nominatie mogt onderzoeken en
 „ verwerpen. En Nominatie en Verkiezing
 „ werdt gesteld aan byzondere Persoonen, op
 „ dat zy beide, onafhankelyk van elkandere-
 „ ren, zouden geoefend worden. De Kiezer
 „ kon geenerlei regt op de benoeming hebben,
 „ ten zy het hem uitdrukkelyk opgedraagen
 „ ware: 't welk, in 't geval in geschil, geens-
 „ zins geschied was. 't Beweeren van een stry-
 „ dig gevoelen, welk in 't Advis van 't Hof ge-
 „ schiedde, verzwakte de gronden van eenen
 „ vryen Staat, ja keerde dien het onderst bo-
 „ ven: „

(x) *bladz. 265.*

„ ven: waartoe de Regeering van Dordrecht, 1685.
 „ met hoogagting en eerbiedenis gesproken ,
 „ noch door vrywillige overgifte, noch uitee-
 „ nige andere inzigten , de hand leenen zou.
 „ Uit den voorftand van de Privilgien en Ge-
 „ regtigheden van de Landen en Steden, wel-
 „ ke zyner Hoogheid aanbevolen was, te wil-
 „ len afleiden , dat hy zou mogen onderzoe-
 „ ken , en onafhankelyk oordeelen , of, en
 „ door wie de Privilegien gekrenkt waren ,
 „ was ver van den weg. De Stadhouder was
 „ ook tot voorftand van de Hoogheid van den
 „ Lande gehouden. Maar ftondt het hierom
 „ aan hem , onderzoek te doen op , en een
 „ onafhankelyk oordeel te vellen over zaa-
 „ ken, de hoogheid en opperfte magt van den
 „ Staat betreffende ? Immers , neen. Wyders ,
 „ werdt ook ten onregte geoordeeld , dat zyne
 „ Hoogheid bevoegd was , om onderzoek te doen
 „ op de Nominatien , om dat hem 't gezag was
 „ opgedraagen , welk zyne Voorouders bezeten
 „ hadden. Want , in dit geval , moest Prins
 „ Willem de I, die , onder zyne Voorouders ,
 „ het meeste gezag gehad hadt , niet worden
 „ aangemerkt , voor zo ver hem de Hooge
 „ Overheid des Lands was opgedraagen ; maar
 „ voor zo ver hy ook Stadhouder geweest was :
 „ in welke waardigheid alleen , hy , door zyne
 „ nazaaten , was opgevolgd , niet in die van
 „ hooge Overheid , welke by de Staaten van
 „ den Lande verbleeven was : hebbende ook
 „ den gemelden Prinse het hoog gezag , welke
 „ hy hier geoeffend hadt , niet geoeffend als
 „ Stadhouder ; maar in gevolge van de opdragt
 „ der hooge Overheid ,

Zy maaken onderscheid tuschen het gezag van Willem den I. en dat der volgende Stadhouderen.

1683.

„ heid , hem door 's Lands Staaten gedaan.
 „ Zyne Opvolgers , aan welken diergelyk ee-
 „ ne opdracht niet gefchied was , hadden , der-
 „ halve , geen ander dan Stadhouderlyk ge-
 „ zag kunnen oefenen : hierin beftaande , dat
 „ zy , omtrent de Nominatien , konden vor-
 „ deren , dat op dezelve geene anderen dan
 „ bevoegde Perfoonen , met opzigt op derzel-
 „ ver jaaren , geboorte en maagfchap , gebragt
 „ werden.” Ten 2. beweerden die van Dor-
 „ drecht „ dat Burgemeesters en Regeerders
 „ hunner Stad , uitmaakende de Wet en het
 „ Geregt , alleen bevoegd waren , om de No-
 „ minatie der goede Luiden van Agten naar te
 „ zien , te onderzoeken en te wettigen. On-
 „ gerymd was het , te onderftellen , dat zulk
 „ een aanzienlyk Kollegie niet anders zou te
 „ doen hebben , dan de Nominatie te ontvan-
 „ gen en den Stadhouder over te zenden. Zy
 „ moesten ze , ten minfte , leezen en onder-
 „ zoeken ; gelyk zy de Nominatie van Sche-
 „ penen , door de Mannen van Veertigen ge-
 „ daan , volgens de uitgedrukte letter der Pri-
 „ vilegien , naarzien en onderzoeken moesten.
 „ 't Woord *refumeeren* zelf , welk eigenlyk
 „ *herneemen of hervatten* betekende , floot een
 „ geheel nieuw onderzoek van zaaken in , en
 „ werdt , zelfs in 't gemeen , in den zin van
 „ *wettigen* en *bekragtigen* , gebruikt. Zo moest
 „ het ook hier genomen worden. 't Naarzien ,
 „ waarop het Hof dit woord wilde pafsen , was
 „ reeds gefchied door de Dekens zelven. Ook
 „ was aan die van den Geregte , welken niet
 „ alleen een bank van Schepenen , maar ook
 „ een Kollegie van Regeeringe waren , het
 „ on-

„ onderzoeken der Nominatie opgedraagen , 1685;
 „ zonder eenige bepaaing. Voorts vertrouw-
 „ de men niet , dat 'er , omtrent de Nomina-
 „ tie , eenige onbehoorlyke kuipery zou zyn
 „ omgegaan ; doch , zo 't zo zyn mogt , be-
 „ hoorde de kennis daarvan tot die van den
 „ Geregte , en kon , niet dan by beroep of
 „ hooger betrek , voor zyne Hoogheid en den
 „ Hove , gebragt worden. De Overluiden
 „ mogten , met goedvinden van de Dekens ,
 „ wel tegenwoordig zyn , by het stemmen. De
 „ andere zogenoemde onbehoorlykheden wa-
 „ ren of onbewezen , of in een verkeerd licht
 „ voorgesteld. De beëdigde verklaring , des-
 „ wege door de Dekens gegeven , was hun
 „ ook niet door slinksche wegen afgevergd.
 „ Uit al 't welke , ten 3. beslooten werdt , dat
 „ het onderzoek , door Gemagtigden van den
 „ Hove ondernomen , onwettig geweest was ;
 „ en dat dit onderzoek tot die van den Ge-
 „ regte , in de eerste plaatse , behoorde. Men
 „ verzogt , eindelyk , dat de Staaten alles ,
 „ wat , uit hoofde van dit wetteloos onderzoek ,
 „ geschied ware , wilden vernietigen , en den
 „ Prins beweegen , om de goede Luiden van
 „ Agten te kiezen uit de eerste Nominatie.”
 Doch dit verzoek kwam te laat. Zyne Hoog-
 heid hadt , gelyk wy boven aantekenden , reeds
 uit de nieuwe Nominatie andere goede Luiden
 van Agten verkooren ; en deezen , verneemen-
 de , dat de Oud-Raad , op den drie-entwin-
 tigsten van Louwmaand , vergaderen zou , ver-
 voegden zig , by tyds , in de Raadkamer , na-
 men 'er zitting , en bleeven 'er , zonder zelfs ,
 voor eene poos , in 't vertrek te willen gaan ,

1685. terwyl 'er , op hunne toelaating , zou geraadpleegd worden. Midlerwyl , liep 'er een gerugt door de Stad , dat 'er een opstand te dugten ware , zo de Agten niet erkend werden. De Drost van den Hove hieldt zig , met zyne dienaars , op en omtrent het Stadhuis , tot bescherming der nieuwe Agten. De Gemagtigden van den Hove bleeven nog eenige dagen te Dordrecht , zo men meende , met oogmerk , om de verkiesing van Thesaurieren ook te doen uitvallen naar hunnen zin. De Regeering , geene kans ziende om de nieuwe Agten te weeren , besloot , eindelyk , derzelve zitting in den Oud-Raad en elders aan te zien , onder uitdrukkelyk *Protest* , welk , den agtsten van Sprokkelmaand , ter Vergaderinge van Holland ingeleverd werdt „ dat zy al't bedryf der Gemagtigden van den Hove hieldt „ voor wetteloos en nietig , en dat zy de nieuwe Agten , in die hoedanigheid , niet kon „ erkennen ; immers niet , zo lang , over 't „ geschil , nog geraadpleegd werdt , ter Vergaderinge van hunne Edele Groot-Mo „ gendheden.” Doch de zaaken zyn , federt , in deezen staat gebleeven. De Agten dienden dit jaar , zonder dat zy eigenlyk erkend waren. De Staaten vonden ongeraaden , uitspraak te doen. Men deedt nog eenig onderzoek , wegens 't gedrag van den Schout Stoop. Doch alles geraakte , eerlang , in stilte (y).
Som-

Zy protesteeren tegen 't bedryf der Gemagtigden van den Hove.

(y) Refol. Holl. 8, 19 Dec. 1684. bl. 497, 582, 604. 20 Jan. 8, 9 Febr. 1685. bl. 13, 21, 22, 56, 60, 61. Zie ook Holl. Merc. van 1685. bl. 1-106. *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. V. p. 115, 121, 123, 134, 142, 148, 153, 173, 188, 192, 212, 218, 227, 248, 273, 343.*

Sommigen verhaalen , dat de Raadpensionaris Fagel geen genoegen scheidte in 't gene zyne Hoogheid te Dordrecht ondernomen hadt , en dat de Prins hiertoe voornaamlyk aangezet geweest was , door den Heere van Halewyn , die Burgemeester Arend Muis van Holy , op wien zyne Hoogheid misnoegd was , om dat hy sterck voor 't Bestand geyverd hadt , zocht te doen ontzetten van de Regeeringe ; en die voor zig zelve op 't Raadpensionarischap zou gevland hebben. Men voegt 'er by , dat Muis staat gemaakt hadt , dat hy door den Prins vastgehouden , en naar Loevestein gevoerd geworden zou zyn , en dat hy zig des getroost zou hebben , indien 't gebeurd ware (z). Doch op deeze byzonderheden is geen volkomen staat te maaken. Vast gaat het egter , dat Muis , in 't volgende jaar , uit de Regeering raakte.

Wy hebben 't gebeurde te Dordrecht wat omstandiger verhaald , om dat het , by veele Steden , gehouden werdt , van verre uitzigt en groot gewigt te zyn. Over de verandering , die , ten deezen tyde , te Leiden , voorviel , zullen wy korter wezen. Hier werdt , in Hooimaand , volgens gewoonte , eene Nominatie gemaakt van zestien Perfoonen tot Schepens : uit welken , zyne Hoogheid de verkiezing van agt dienende Schepens doen moest. Het meerder getal der Vroedschap , welke hier uit veertig Leden bestaat , hadt niet goed gevonden , op deeze Nominatie te brengen eenige Perfoo-

VI.
Verschil
tuschen
zyne
Hoog-
heid en
de Re-
geering
van Lei-
den.

(z) *Voyez* Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. IV. p. 122, 236, 142, 200, 266, 278. Tom. V. p. 232.

1685. foonen , die 't minder getal , dertien Raaden sterk , gaarne zou benoemd gezien hebben. Doch om deezen mis te gaan , of om andere redenen , hadt men op de Nominatie gesteld *Nikolaas van Bankhem* en *Petrus Cunéus* : van welken de eerste den vereischten ouderdom van agtentwintig jaaren nog niet bereikt hadt ; de tweede in de Indiën geteeld was , van eenen Vader , die , voor en na des Zoons geboorte , te Leiden gewoond hadt ; doch geen Burger der Stad , maar der Hooge Schoole geweest was. De Prins kreeg , uit de misnoegde Veertigen , wel haast kennis van 't gebrek , welk men hieldt , deezen twee onbekwaam te maaken , om als Schepens te dienen. Zyne Hoogheid schreef 'er over aan Burgemeesteren en Vroedschap , die hem berigtten „ dat aan van „ Bankhems ouderdom eenige maanden ont- „ braken ; doch dat men , de gevallen gunstig- „ lyk willende behandelen , wel meer gewoon „ geweest was , een begonnen voor een vol- „ trokken jaar te neemen ; dat Cunéus wel „ buitens Lands gebooren was ; doch , zo „ men hem eenige dagen tyds gunde , aan- „ nam te bewyzen , dat zulks hem niet on- „ bevoegd maakte , om als Schepen te Lei- „ den te dienen : en dat men hierom ver- „ zocht , dat zyne Hoogheid de gewoone Ver- „ kiezing geliefde te doen , uit de overge- „ zonden' Nominatie.” De Prins vondt eg-
 ter niet geraaden , aan dit verzoek te voldoen :
 maar verkoos vier Persoonen uit , vier buiten
 de Nominatie. De Vroedschap stontd versteeld
 over dit laatste , 't welk , meende zy , niet kon

De Prins
 verkiest
 vier Sche-
 pens hui-
 ren de No-
 minatie.

ge-

geſchieden , ten ware de overigen zestien be-
noemden allen onbevoegd waren , of dat zyne
Hoogheid magt hadt , om ook buiten de Nomi-
natie Schepens te ſtellen. Doch van 't een
en 't ander verklaarde zy t'eenemaal onkundig
te zyn. Ook kwam haar 's Prinſen verkiezing
te vreemder voor , om dat hy geſchreeven
hadt , dezelve te hebben gedaan , uit de Nomi-
natie , gemaakt in de Vroedſchap der Stad Lei-
den , onaan gezien 'er vier Perſoonen onder de
verkoorenen waren , die niet op de Nominatie
ſtonden. Doch deeze bedenkelijkheid werdt ,
ſedert , eenigszins opgelost. De dertien Le-
den uit de Vroedſchap , die met het meerder
getal verſchilden , verklaarden , naderhand ,
dat zy den Prinſe hunne Nominatie hadden
toegezonden ; alzo zy de Nominatie van 't
meerder getal voor onwettig hielden , om dat
'er van Bankhem en Cunéus op ſtonden. Op
deeze zogenaamde Nominatie van dertien Raa-
den , ſtonden alle de verkooren' Schepens. Zy-
ne Hoogheid hadt ze , voorzigtiglyk , genoemd
eene Nominatie , gemaakt in , niet door de
Vroedſchap. Doch de meerderheid oordeel-
de , dat zulk eene ſtemming van eenige Le-
den den naam van *Nominatie* niet verdiende.
Ook merkte men op , dat de minderheid zig
zelve geſtemd hadt , alzo 'er , onder de der-
tien misnoegde Leden der Vroedſchap , zeven
tot Schepens verkooren waren. Beide de par-
tyen vervoegden zig aan de Staaten van Hol-
land , met vertoogen , waarin elk zyne zaak ,
ten voordeeligſte , voorſelde. De Schout hadt ,
ondertuſſchen , geweigerd , de nieuwe Sche-
pens

1685. pens te beëedigen. Terwyl dit gefchil dus hing, naderde de tyd van 't verkiezen der Burgemeesteren, dat, hier, vier maanden na 't aanstellen van Schepenen, door den Schout, die van den Geregte, en de Veertigen, geschiedt. De Prins verzogt, dat men de verkiezing eenige dagen verwylen wilde. Doch men hielt zulks te slyden met de Privilegien. Men tradt dan tot de verkiezing van vier Burgemeesteren. Maar hierover vielen wederom klagten van sommigen. Eindelyk, werdt het geheele getchil, in deezer voege, vereffend door Gemagtigden „ dat van de vier verkooren' Burgemeesters, „ twee in dit, en de twee anderen, in 't volgende jaar, dienen zouden; dat de Schepens, door zyne Hoogheid verkooren, allen hunne Ampten behouden en beëedigd worden zouden, en dat de Schout, die, om 't weigeren der beëediging, eenigen tyd geschorst geweest was, hersteld zou worden in zynen dienst (a):” waarmede de oneenigheid, tusfchen zyne Hoogheid en die van Leiden, meest tot genoegen van den eersten, werdt weggenomen.

VII. Zo dra was, in 't voorleeden jaar, het Verdrag tusfchen Frankryk en de Staaten niet geflooten, of men begon, ter Vergaderinge van Holland, te spreeken van eene afdanking onder 't Krygsvolk van den Staat. De Stad Amsterdam hadt sterk gedrongen, dat men eenen

aan-

(a) Misfive van zyne Hoogh. van 3 Sept. 1685. en van de Gedeput. van Amst. van 17 Octob. 1685. MSS. Holl. Merc. van 1685. bl. 249-265. Vergl. met les *Negociat. du Comte d'AVAUX* Tom. IV. p. 61, 77, 89. Tom V. p. 176, 182, 187.

aanvang maaken moest met de afdanking der knegten, die, onlangs, tot het voltallig maaken der Kompagnien, waren aangeworven. Doch de andere Leden hadden verstaan, dat men zulks niet behoorde te doen, zonder, hierop, vooraf, 't gevoelen van zyne Hoogheid te hebben ingenomen. Maar de Prins hadt geoordeeld, dat men om geene afdanking behoorde te denken, dan na dat de rust tuschen Frankryk en Spanje, en tuschen het Duitsche Ryk en Frankryk, hersteld zouzyn. Ook was dit aangeworven volk, niet voor 't einde van Wynmaand, afgedankt, door den Prinse, op last der algemeene Staaten. Doch die van Friesland deden zelven de afdanking van 't volk, welk ter hunner betaalinge stondt, door aangestelde Gemagtigden; onaangezien de algemeene Staaten hun ernstelyk vermaand hadden, zulks door zyne Hoogheid te laten ver-
 rigten (*b*). Doch toen zyne Hoogheid en de Raad van Staate, op het einde des jaars, den gewoonlyken Staat van Oorloge hadden ingeleverd, rees 'er by de byzondere Gewesten, aan welken dezelve, volgens gewoonte, gezonden was, bedenking op verdere afdanking. Men bevondt, dat 'er, op deezen Staat van Oorloge, maar weinig minder manschap gebragt was, dan men, voorleeden jaar, in dienst gehad, of betaald had. Amsterdam drong, ter Vergadering van Holland, sterk op vermindering der Land-, en vermeerdering der Zee-

1685.
 ———
 ver den
 Staat van
 Oorloge.

Amster-
 dam
 dringt op
 vermin-
 dering.

(*b*) Ho'l. M. rc. van 1684, bl. 259-261. *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. IV. p. 227.*

1685. Zeemagt van den Staat. De Afgevaardigden
 ————— deezer Stad merkten aan „ dat de lasten, die
 der „ thans door de ingezetenen gedragen wer-
 Land, „ den, driemaal meer bedroegen, dan men,
 en ver- „ door den Landbouw, uit den grond van 't
 meerde- „ Gewest, trekken kon; dat deeze lasten eer-
 ring der „ der verligt dan verzwaard behoorde te wor-
 Zeemagt. „ den, doordien de ingezetenen, ter oorzaak
 „ ke van 't verval der Scheepvaart en Koop-
 „ handel, minder zouden kunnen opbrengen
 „ dan voorheen. Vooral, moest men zig te
 „ Lande niet zo sterk gewapend houden; maar
 „ eerder 's Lands Zeemagt herstellen. Hier-
 „ door zou men den Staat ontzaglyk maaken
 „ voor de nabuuren. Engeland deedt zulks,
 „ zonder byna eenige Landmagt op de been
 „ te hebben. Dit voorbeeld moest men vol-
 „ gen, en, nevens de Bondgenooten, mees-
 „ ters ter zee zoeken te worden. Beklaaglyk
 „ was 't, dat men, sedert tien of twaalf jaa-
 „ ren, zo veele millioenen gevorderd hadt,
 „ tot onderstandgelden en tegenweer te Lan-
 „ de, en dat men, ondertusfchen, de Zee-
 „ magt hadt laten vervallen. Venetie hieldt
 „ ook geene geduurige Landmagt op de been,
 „ en steunde voornaamlyk op zyne Zeemagt.
 „ Men behoorde hier dan de Landmagt te
 „ verminderen, gelyk Frankryk, onlangs, ge-
 „ daan hadt. Spanje maakte ook misbruik van
 „ de groote Landmagt van den Staat, en wa-
 „ pende zig minder, naar gelang dat wy ster-
 „ ker gewapend waren. Bezoldigd Krygsvolk
 „ was hier zo noodig niet, om dat men de
 „ Burgery in de Steden, aangelokt door eene
 „ „ min-

„ minzaame Regeering, en geoefend in den 1685.
 „ Krygshandel, zou konnen gebruiken tot be-
 „ fcherming der Steden, en, alleen by 't op-
 „ komen van eenen oorlog, nieuw Krygsvolk
 „ aanwerven. Op deeze wyze, bestondt het
 „ Gemeenebest van Zwitserland. De Land-
 „ magt van den Staat moest dan vooral niet
 „ te talryk zyn, en op 't zuinigst onderhou-
 „ den worden. Men moest overleggen, of
 „ men de wedden van 't Krygsvolk ook naar
 „ reden zou mogen verminderen, in tyd van
 „ vrede. Ook stondt, ten opzigte van 't be-
 „ kostigen van Vestingwerken, te bedenken,
 „ of men den Staat, van de zyde der Spaan-
 „ sche Nederlanden, niet zou konnen aan-
 „ zien voor beveiligd, zo lang dezelve in
 „ handen van Spanje waren; uitgenomen dat
 „ men voor de Plaatsen, aan gene zyde der
 „ Maaze en Schelde gelegen, en voor Maas-
 „ tricht zou moeten zorgen. En zo Frank-
 „ ryk de Spaansche Nederlanden overmeeste-
 „ ren mogt, kwam in overweeging, of men in
 „ staat zou zyn, om de bezettingen van Maas-
 „ tricht, Graave, Heusden, Geertruidenberg,
 „ 's Hertogenbosch, Breda, Willemstad, Klun-
 „ dert, Hulst, Sluis, Bergen op Zoom en Sas-
 „ van Gend te onderhouden, en te gelyk or-
 „ de te stellen op de bescherming vanden Ryn
 „ en Ysfel, en andere oorden daaromtrent:
 „ en of, door het diepen der stroomen, het
 „ onder water zetten van Holland, en 't in-
 „ houden van zulke Plaatsen over de stroom-
 „ men, welken best gelegen waren, om op
 „ den Brabantschen en Vlaamschen bodem te

„ ge-

1685. „ geraaken, de veiligheid van den Staat niet,
 „ onkostbaarder dan tegenwoordig geschied-
 „ de, zou kunnen bezorgd worden.” Wat laa-
 ter, leverde de Stad Amsterdam nog een Ver-
 toog ter Staatsvergaderinge over, waarin be-
 weerd werdt, dat men, in tyd van vrede, niet
 meer dan omtrent dertigduizend man behoorde
 op de been te houden gelyk men 't, na 't ein-
 digen van den Spaanschen oorlog, in 't jaar
 1650, begreepen hadt, „ De gelegenheid van
 „ den Staat was, zeide men, nu voordeeliger
 „ dan toen. Toen moest men de grenzen ver-
 „ sterken tegen Spanje. Nu hadt Spanje zelf
 „ groot belang by de behoudenis van den Staat,
 „ en zyne Nederlanden verstrekten ons tot ee-
 „ nen voormuur. De Koophandel en Scheep-
 „ vaart en de waarde der vaste goederen waren,
 „ daarentegen, sedert de Munsterfche Vrede,
 „ wel tot op de helft verminderd. De Staat stak
 „ veel dieper in schulden. Men moest zig, der-
 „ halve, ontlasten van een goed deel Krygs-
 „ volks. Men kon toch nooit zo veel volks
 „ onderhouden, dat men tegen eenen magti-
 „ gen nabuur, bestaan kon, en moest meest
 „ staande gehouden worden, door het belang,
 „ welk andere min magtige nabuuren hadden
 „ by de behoudenis van den Staat.” Voorts,
 leverde Amsterdam een ontwerp in, volgens
 welk, men de Wedden der Oversten van 't Krygs-
 volk, welk men in dienst hielt, nog merkelyk
 zou kunnen verminderen.

VIII. De Ede-
 len we-
 derleg. Maar de Ridderfchap en Edelen van Hol-
 land zagen 't stuk heel anders in, dan die van
 Amsterdam. Zy stonden wel toe „ dat de ver-
 „ ster-

„ fterking der Zeemagt noodig ware; maar 1685.
 „ de Landmagt moest, haars oordeels, niet ———
 „ zo geweldiglyk verminderd worden. De buit- gen die
 „ tengewoone lasten, federt het jaar 1672, op van Am-
 „ de Gemeente gelegd, dienden om de renten fterdam,
 „ der Penningen, in dat jaar geligt, niet om in een
 „ het overtallig Krygsvolk te voldoen. Ook uitvoerig
 „ was de vierhonderdste penning, in 't jaar 1681. Vertoog.
 „ toegestaan, besteed, om Amsterdam te vol-
 „ doen, wegens verschot, gedaan, tot het
 „ maaken der Muider-fluis en 't verbeteren
 „ de Dykaadje daaromtrent; waarby deeze
 „ Stad nogtans zelve het meeste belang hadt.
 „ Men wilde nu geen meer volks in dienst
 „ houden, dan, na 't sluiten der Nieuwmeeg-
 „ sche Vrede, ook met bewilliging van Am-
 „ fterdam, noodig was geoordeeld, tot be-
 „ veiliging van den Staat. Gaarne stondt men
 „ toe, dat 's Lands Krygsmagt die der mag-
 „ tige nabuuren niet zou kunnen evenaaren.
 „ en dat men zig, daarbenevens, door goede
 „ Bondgenootschappen, fterken moest: maar
 „ de ondervinding van 't jaar 1672 hadt ge-
 „ leerd, dat de hulp der Bondgenooten of
 „ niet of spade bykwam, en dat eene aan-
 „ zienlyke Landmagt den Staat veel waardig
 „ geweest zou zyn. Ook kon men geene re-
 „ kening maaken op Bondgenootschappen, als
 „ men zig zelve niet hielt in goeden staat
 „ van tegenweer. Zy, Edelen, hadden altoos
 „ zugt getoond, om den handeldryvenden en
 „ zeevaardenden ingezetenen voordeel te doen,
 „ door 't handhaaven der Zeemagt, en door
 „ 't sluiten van voordeelige Verdragen met
 „ wit.

1685. „ uitheemsche Mogendheden: zy en hadden
 „ nog den zelfden zin. Maar 't jaar 1672,
 „ toen men niet wist, in welke Haven, men 's
 „ Lands Oorlogschepen zou doen invallen,
 „ hadt beweezen, dat men de Landmagt niet
 „ verwaarloozen moest, terwyl men de Zee-
 „ magt vermeerderen wilde. Amsterdam meen-
 „ de, dat men den Staat van Oorloge behoor-
 „ de te schikken naar dien van 't jaar 1650, en
 „ bedagt niet, tot hoe veel twist en verwyde-
 „ ring onder de Leden, deeze Staat van Oor-
 „ loge aanleiding gegeven hadt. Ook was
 „ Frankryk toen nog zo ver niet doorgedron-
 „ gen in de Nederlanden, als tegenwoordig.
 „ En de ondervinding hadt, sedert, doen
 „ zien, dat men 's Lands veiligheid aan eene
 „ ontydige spaarzaamheid hadt opgeofferd. Span-
 „ je hadt wel groot belang by de behoude-
 „ nis van deezen Staat, en 't gene 'er van
 „ de Spaansche Nederlanden overig was kon
 „ als deszelfs voormuur worden aangezien:
 „ maar men zou zig ten hoogste bedriegen,
 „ zo men zyne behoudenis waagde, op de
 „ voorzorg des Konings van Spanje. Men
 „ moest zig dan houden aan den Staat van
 „ Oorloge van den jaare 1678. De zaaken van
 „ Europa waren, ten aanzien deezer Landen,
 „ in geenen voordeeliger' staat geraakt, dan zy
 „ toen geweest waren. Ja, zy waren, in de Spaan-
 „ sche Nederlanden, zo nadeelig veranderd,
 „ dat men, in 't kort, komen kon, tot voor de
 „ poorten van Nieuwmegen, zonder dat men
 „ behoefde te trekken over den bodem eener
 „ Mogendheid, die in staat was, om den togt
 „ te

„ te stuiten. De Koophandel en Scheepvaart 1685.
 „ waren, sedert het jaar 1650, zeer vermindert; doch zulks was meest toe te schrijven
 „ aan eene verkeerde spaarzaamheid in de zeezaaken, hebbende men, door onmagt
 „ te water, voorwaarden moeten inwilligen, waarby men van een groot gedeelte der
 „ Vaart, in en buiten Europa, en dus van de rechte kweekschool voor 't Bootsvolk, ver-
 „ steek geworden was. Maar wat Leden zouden de herstelling der Zeemagt ter hand
 „ willen slaan, als zy zagen, dat men de Landmagt op zulk een' deerlyken voet brengen
 „ wilde? Men hadt, zonder argwaan, gezien, dat die van Amsterdam haare Stad merkelyk
 „ versterkt hadden. Men zag ook gaarne, dat zy de Zeemagt wilden handhaa-
 „ ven. Maar zo zy de Landmagt, daartegen, wilden verwaarloosd hebben; zou men ligt
 „ in 't vermoeden vallen, dat zy, alleen voor zig zelve, niet voor 't gemeene Land, dag-
 „ ten te zorgen. Men moest het Krygsvolk ook onderhouden, op dezelfde wyze, als nu
 „ geschiedde, en niet, zo als, voor 't jaar 1672, te geschieden plag: toen de soldaaten
 „ hunne hooge en mindere Oversten niet kenden; jaaren agtereen, in dezelfde
 „ Plaats, lagen; burgers werden en burgerneeringen deden. Zyne Hoogheid hadt,
 „ door 't geduurig verleggen van 't Krygsvolk, en door de Oversten te verpligten, om zig
 „ te onthouden by hunne Regementen, de Landmagt zeer veel verbeterd. Maar hier-
 „ uit volgde ook, dat men de Wedden der

1685.

„ Oversten of Soldaaten niet behoorde te be-
 „ snoeijen ; kennende de mindere Officiëren
 „ naauwlyks bestaan van hunne Wedden , en
 „ zynde de Wedden der hooge Krygsbevelheb-
 „ beren reeds op een derde verminderd.”

De Staat
 van Oor-
 loge
 wordt
 aange-
 nomen.

De redenen der Edelen, en vooral, de be-
 dekte en openbaare poogingen van zyne Hoog-
 heid, hadden zo veel indruk op die van Am-
 sterdam, dat zy, te vrede dat men geneigd
 was, om 't verval van 's Lands Zeemagt te her-
 stellen, ook gaarne op het onderhouden eener
 behoorlyke Landmagt in onderhandeling tree-
 den wilden. De Staat van Oorloge bleef, se-
 dert, op den voet, door den Prins en den
 Raad van Staate beraamd. Gelderland, Zee-
 land, Utrecht en Overysfel hadden, terstond,
 bewilligd. Friesland en Stad en Lande maakten
 kleine zwaarigheid. Holland bewilligde ook,
 na dat Amsterdam overgehaald was. Men
 raadpleegde, omtrent deezen tyd, ook op een-
 nen aanbouw van zesennegentig Oorlogsfche-
 pen. Doch men besloot alleenlyk, den aan-
 bouw der zesendertig Oorlogsfchepen, die, in
 't jaar 1682, vastgesteld was (c), sterker voort
 te zetten (d).

IX.
 De Kei-
 zer ver-
 zoekt de
 Staaten
 om on-

Met den aanvang deezes jaars, hadt de
 Keizerlyke Resident Kramprigt ernstig aange-
 houden by de Staaten, om onderstand tegen
 de Turken, in manschap, of ten minsten, in
 krygsbehoeften of geld. Zelfs vorderde hy
 nog

(c) Zie hier voor, bl. 101.

(d) *Voiez* *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. IV. p. 247,*
249, 255, 273, 293, 305, 311, 317, 322, 341. en Holl,
Merc. van 1685, bl. 106-128.

nog eenige agterftallen der onderftandgelden , by het Verbond van den jaare 1673 beloofd. Doch de Staaten, door 't belang van den Koophandel , verbonden , om geen misnoegen te verwekken met het Turkfche Ryk , weezen 's Keizers verzoek van de hand. Zy gaven den Refident te verftaan „ dat men, op zyne ver- „ toogen , geen gunftig befluit neemen kon „ om dat men voorheen vastgefteld hadt „ met het begin van 't jaar 1675, geene onderftandgelden meer te betaalen aan den „ Keizer. 't Was wel waar , dat men ze aan „ Deenemarke , Brandenburg en Lunenburg „ betaald hadt , tot het einde van 't jaar 1676 „ en aan de Bifchoppen van Munfter en Os- „ nabrugge , tot na 't fluiten van de Nieuw- „ meegfche Vrede. Doch deeze Mogendhe- „ den hadden den Staat meer dienst gedaan „ dan de Keizer, die 't Verdrag, in veele op- „ zigten , niet naargekomen was. Voorts „ hadt men reden om te dugten , dat de Ne- „ derlandsche Koopluiden in Turkye mishan- „ deld zouden worden , zo de Staat den Kei- „ zer onderftand in manfchap toezondt. 't „ Welk men nog te minder doen kon, om dat „ deeze onderftand ook tegen den Tekeli en „ tegen andere Hervormden in Hongarye zou „ moeten gebruikt worden. Alle welke re- „ denen , gevoegd by 't onvermogen van den „ Staat , hunne Hoog-Mogendheden verhin- „ derden , den Keizer , verder dan tot het „ begin van 't jaar 1675, eenige onderftand- „ gelden te voldoen.” Doch Kramprigt was kwalyk genoegd met dit antwoord. Hy meen-

1683.

derftand
tegen
den Turke
en vol-
doening
eetiger
agterftal-
len.
De Staat-
ten wy-
zen dit
verzoek
van de
hand.

1685. de „ dat men zig aan de Verdragen moest
 „ houden , gelyk de Keizer , zeide hy , ge-
 „ daan hadt ; dat de Staat wel volk onder
 „ andere vendels ſteeken kon , zonder den
 „ Koophandel in Turkye eenigszins te bena-
 „ deelen ; dat de muiters in Hongarye zo wel
 „ Katholyk als van andere gezindheid waren ,
 „ en dat zy niet beoorloofd werden om den
 „ Godsdienst ; dat , eindelyk , de Staat ver-
 „ mogens genoeg hadt , om den beloofden on-
 „ derſtand op te brengen , 't zy in Geld , of
 „ in Obligatien , Salpeter , Buskruid of an-
 „ dere Krygsbehoeften : waarmede zyne Kei-
 „ zerlyke Majesteit zig te vrede wilde hou-
 „ den (e).” Maar zyne redenen vonden gee-
 „ nen ingang. De Staaten bleeven by 't geno-
 „ men beſluit.

X. Met den Keurvorst van Brandenburg, ſtondt
 Verdrag met den Keurvorst van Branden-
 burg. het geſchil over de onderſtandgelden , waar-
 van wy elders (f) gewaagd hebben , ook nog
 onvereffend. Doch in Oogſtmaand , kwam
 men , in den Haage , overeen „ dat de Staa-
 „ ten den Keurvorst , tegen alles , wat hy van
 „ hun zou mogen te vorderen hebben , vier-
 „ honderd en veertigduizend Ryksdaalers vol-
 „ doen zouden , honderd en vyftigduizend
 „ Ryksdaalers binnen eene maand , en de
 „ overigen tweehonderd en negentigduizend ,
 „ in den tyd van tien jaaren.” Ten zelfden
 tyde , werdt het Verdrag van den jaare 1678
 (g) , in alle zyne deelen , voor nog twaalf
 jaa-

(e) Holl. Merc. van 1685. bl. 128 - 131.

(f) LVII. Boek. bl. 18.

(g) Zie XIV. Deel, bl. 472.

jaaren, vernieuwd (*h*). De verandering, onlangs in Engeland voorgevallen, van welke wy, terftond, nader ſpreken zullen, hadt gelegenheid gegeven, tot deeze vernieuwinge des Verbonds van't jaar 1673. D'Avaux hadt, zo hy ſchryft, voor eene geringe ſomme, terftond, een afſchrift weeten te bekomen van dit Verdrag, welk hy aanmerkte, als regtſtreeks ſtydig met de belangen van den Koning, zynen Meester (*i*). Ook ſpoorde hy deezen, een en andermaal, aan, om de wapenen op, te vatten tegen de Staaten, hem verzekeren de dat de Prins van Oranje, in zulk een geval, geſchaapen ſtondt, al zyn gezag te verliezen. Doch de Koning verſtondt, in tegendeel, dat het beoorloogen der Staaten de regte weg was, om 's Prinſen gezag in top te vyzelen (*k*).

1685.

De Koning van Deenemarke hieldt, ten deezen tyde, ook om agterſtallen der beloofde onderſtandgelden aan by de Staaten, weigerende een Verdrag van Koophandel, welk, in't voorleeden jaar, getroffen was, te bekrachtigen, en een nader Verbond te ſluiten met de Staaten, zo lang hem geene voldoening gegeven werdt. Doch de Staaten hadden geene ooren naar zynen voorſlag. De Deenſche Gezant, Baron *Juel*, werdt, hierop, te rug ontbouden: en de onderhandelingen tuſſchen Deenemarke en deezen Staat, voor eene wyle tyds, afgebroken (*l*).

Handeling met Deenemarke.

Doch

(*h*) *Voies Du MONT Corps Diplom. Tom. VII P. II. p. 156.*
Holl. Merc. van 1685. bl. 131. Zie ook Nouv. Zeel. 1685. bl. 167.

(*i*) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. V. p. 128, 140.*

(*k*) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. V. p. 73, 86.*

(*l*) *Holl. Merc. van 1685. bl. 138.*

1685. Doch terwyl de Staaten, van verscheiden kanten, om het voldoen van de agterstallen der beloofde onderstandgelden gemaand werden, hielden ze, by 't Hof van Madrid, aan, om betaalinge van 't gene de Koning den Prins van Oranje en den Admiraliteiten deezer Landen schuldig was. Maar Spanje wist van geene voldoening. Ook beklaagde men zig, ten Hove, dat de Staaten Maastricht bleeven behouden, tegen hunne belofte. Men slaagde hier, derhalve, kwalyk met handelen. Omtrent deezen tyd, verspreidde zig een gerugt, dat de Koning van Spanje van zins was, de Spaansche Nederlanden aan 's Keizers Dogter, die met den Keurvorst van Beieren stondt te trouwen, ten Bruidschat af te staan. Het Fransche Hof vatte hierover argwaan op, en hieldt het te sryden met het Bestand. D' Avaux leverde 'er zelfs, in Grasmaand, een Vertoog over in, ter algemeene Staatsvergaderinge. Doch de ongerustheid verdween, na dat de Koning van Spanje verklaard hadt „ dat het gerugt van eenen „ voorgenomen affand der Nederlanden, of „ der hooge Regeeringe over dezelve, aan „ den Keurvorst van Beieren, voor een louter „ uitstrooifel gehouden moest worden; en dat „ hy het geflooten Bestand, heiliglyk, dagt „ naar te komen (*m*).”

Los gerugt van eene voorgenomen verveemding der Spaansche Nederlanden.

Genuegebombardeerde. Toen Lodewyk de XIV, in 't voorleeden jaar, eene Vloot gezonden hadt naar de Middellandsche zee, hadt hy, onder anderen, voor, zig ineenster te maaken van de Stad en Staat van

(*m*) Zie Holl. Merc. van 1685. II. 135-138.

van Genua, tegen welken hy eenig misnoegen hadt opgevat (*n*). De Stad, hem geene vol-
doening gegeven hebbende, was jammerlyk ge-
bombardeerd: en hadt, sedert, vergeefs, om on-
derstand aangehouden by de Staaten (*o*). Doch
in Sprokkelmaand deezes jaars, werdt 'er een
Verdrag getroffen, tusfchen Frankryk en de
Genueezen (*p*): waarmede de vyandykheden
ophielden.

De Graaf van Bentheim, wiens kinderen zig
nog hier te Lande onthielden, hadt dezelve,
sedert zyn tweede Huwelyk, onterfd. De Staa-
ten, zulks ongaarne verneemende, zonden,
ten deezen tyde, den oudften Zoon, met ern-
stige brieven van voorschryving, af, naar Ben-
theim, op dat hy zig met zynen Vader ver-
zoenen, en verandering in den gemaakten uiter-
ften wil te wege brengen mogt. Doch de
Graaf bleef onverzettelyk. De Zoon keerde,
onverrichter zaake, te rug in den Haage. Hy
en zyne drie Broeders vervoegden zig, in 't
volgende jaar, aan de Ryksvergadering te Re-
gensburg, met een wydluftig Vertoog, waar-
in zy hun goed regt op het Graaffchap verde-
digden, en aanweezen, dat zy, alleenlyk uit
haat van Godsdienst, onterfd geworden wa-
ren (*q*). Doch dit Vertoog vondt weinig in-
gang. Sommigen willen, dat de Prins van
Oranje, voor zig zelve, het oog op het Graaf-
schap

XI.
De Staa-
ten trag-
ten den
Graaf
van Ben-
theim te
verzoen-
nen met
zyne kin-
deren.

(*n*) BURNET *Vol. I. p. 592.*

(*o*) *Holl. Merc. van 1684. bl. 216-224.*

(*p*) DANIEL *Journal p. CXLII, CXLIV. Holl. Merc. van 1685. bl. 198-204.*

(*q*) *Holl. Merc. van 1685. bl. 242-245. van 1686. bl. 191 & 193.*

1685. fchap Bentheim hadt , en dat hy hierom hadt te wege gebragt , dat de Staaten zig de zaak der jonge Graaven hadden aangetrokken (r). Doch zulke byzonderheden zyn bezwaarlyk te bewyzen.

XII. Wy roeren deeze dingen van klein belang, of van geringen invloed op den Staat der Vereenigde Nederlanden flegts aan ter loops , om wat uitvoeriger ftit te fraan op de gewigtige verandering , die , ten deezen tyde , in Engeland voorviel ; en waarin de Staaten en de Prins van Oranje in 't byzonder , eerlang , zulk een voor naam belang kreegen. 't Zal dan der moeite wel waardig zyn , dat wy de beginfels en loop deezer merkwaardige verandering , hier , eenigzins omftandiglyk , aantekenen.

Karel de II. fterft. Wy hebben , reeds te vooren , aangemerkt , dat Koning Karel de II , federt het vernietigen van 't jongfte Parlement , geheel willekeurig geregeerd hadt. Ook hebben wy gezien , dat hy zig , genoegzaam eeniglyk , beftieren liet , door den Hertoge van Jork , die elk , wie hem tegenftondt , van 't Hof wist te doen verwyderen. De Koning nogtans , te laat befpeurende , dat hy verkeerde maatregels gevolgd hadt , begon , omtrent den aanvang deezes jaars , zomēn wil , te veranderen van gedagten. Hy nam , meent men , voor , den Hertog van Jork uit het Ryk te zenden , en een vry Parlement famen te roepen : waardoor de zaaken in 't Ryk eene gantsch andere gedaante gekreegen zouden hebben. Doch hy leefde niet lang genoeg ,

OIII

(r) *Negociat. de Comte d'AVAUX Tom. V. p. 220.*

om deeze oogmerken uit te voeren. Hy werd 1685. onverwagts overvallen van eene beroerte, waaraan hy overleedt, op den zestienden van Sprokkelmaand (s); niet zonder sterk vermoeden van vergiftigd te zyn (t). Zyn Broeder, de Hertog van Jork, werd, terstond na zynen dood, tot Koning uitgeroepen, onder den naam van *Jakob den II.* Hy hadt, reeds te vooren, openbaare belydenis van den Roomsch-Katholyken Godsdienst gedaan, en ging, twee dagen na zyne komst tot de Kroon, openlyk, ter misse. Ook verspreidde hy, ten zelfden tyde, dat zyn Broeder Katholyk gestorven was (u). Zulk een gedrag, gevoegd by den afkeer, dien men, in 't gemeen, reeds onder de Regeering van Karel den III, tegen hem opgevat hadt, deedt sommigen denken, aan 't verwekken van eenen opstand tegen zyne Regeering, die den hoofdaanleideren zuur opbrak.

Zyn
Broeder
Jakob de
II. volgt
hem op.

De Hertog van Monmouth onthieldt zig Monmouth en Argyle verwekken eenen opstand tegen zyne Regeering. nog in den Haage; en hadt, dikwils, geheime gesprekken met zyne Hoogheid (v). Doch zo dra hadt Jakob de II. de Regeering niet aanvaard, of men verwagte, dat hy Monmouth opeifchen zou; weshalve, de Prins van Oranje deezen riedt, dat hy zig naar elders begave. Hy vertrok dan naar Brusfel (w); doch, zig

(s) *Miffive van den Ambasc. VAN CITTERS van 17 en 18 Febr. 1685. MSS.*

(t) *RAPIN Tom. IX. p. 163 & suiv.*

(u) *RAPIN Tom. X. p. 2.*

(v) *Negociat. du Comte d'AVAUX. Tom. IV. p. 277, 281, 316, 347.*

(w) *BURNET Vol. I. p. 624.*

1685. ~~1685.~~ zig aldaar niet veilig rekenende, keerde hy, heimelyk, naar Amsterdam, daar hy zig, eenige maanden, verborgen hieldt. Hy hadt, hier, dagelyks, bedekte onderhandelingen met den *Graave van Argyle*, die, over het zogenaamd *Protestantsch Verraad*, te Londen, gevat en veroordeeld zynde, uit de hegtenis ontsnapt, en herwaards geweeken was. Argyle bewoog *Monmouth*, eerlang, om eenen inval in Engeland te doen, terwyl hy zelf naar Schotland zeilen zou, om aldaar eenen opstand te verwekken, aan welks uitslag men niet twyfelde, gemerkt den algemeenen haat, in welken de Koning gehouden werdt vervallen te zyn (x).

XIII. Midlerwyl, verwekte de verandering in Engeland groote opmerking by de *Protestantsche Mogendheden van Europa*, en, onder anderen, by de *Staat* en by den *Keurvorst van Brandenburg*. Men was bedugt, dat 's *Konings* yver voor het *Roomsch geloof* nadeelige gevolgen hebben mogt voor het *Protestantsch belang* in 't algemeen. De *Keurvorst* hadt, hierom, in *Grasmaand*, *Fuchs* herwaards gezonden, niet flegts om wegens de *agterfallen* af te rekenen; maar vooral, om te onderstaan, hoe de *Staat* en de *Prins van Oranje* de *Engelfche zaaken* inzagen; en om, ware 't mogelijk, de *verflaauwde vriendschap*, tusfchen zyne *Keurvorftelyke Doorlugtigheid* en den *Prinse*, te herftellen, en het *voorige Verbond* te vernieuwen met de *Staat*. Zyne *Hoogheid*,
in

(x) RAPIN *Tome X. p. 17, 18.*

in gesprek geraakt met Fuchs, verdedigde zyn gedrag omtrent Frankryk, waaruit het meeste misnoegen gereezen was, met verscheiden redenen: onder anderen, ook zeggende „ dat hy zig, na 't fluiten van het Beistand, byna niet gemoeid hadt met zaaken van Regeeringe, en zig geheel niet gekant tegen eenigen voorslag, waarby Frankryk belang hadt. Doch Frankryk hadt, daarentegen, byna de helft van zyn Vaderlyk erfgoed aangeslaagen, het zelve latende bestieren, ~~Nog~~ of hy 'er geheel geen regt op hadt. Nog klaagde het Fransche Hof over zyn gedrag, hem vergende dat hy, hoe zeer beledigd, schuld bekennen en vergiffenis verzoeken zou. Doch men hadt nog niet duidelyk verklaard, wat men eindelyk van hem begeerde. Ook was hy bekommerd voor een afzonderlyk Verdrag met Frankryk, op dat hy geen' argwaan geeven mogt aan de Staaten, by welken hy, reeds meer of min, verdragt geworden was." Ten opzigte van dit laatste, zeide van Beuningen egter, omtrent deezen tyd, tegen Fuchs „ hoe 't bleek, dat de Prins niet voorhadt, verandering in den vorm der Regeeringe te maaken, 't welk hy ook hieldt, boven deszelfs vermogen te zyn; doch de wyze, waarop zyne Hoogheid de zaaken behandelde, kwam niet al te wel overeen met de grondwetten van den Staat, en zweemde te veel naar geweld. De Amsterdammers, voegde hy 'er by, waren 'er thans zo ver van af, om 's Prinzen gezag te besnoeijen, dat zy 't ver-

1685.
verdedigt zyn gedrag, omtrent Frankryk.

Van Beuningen verklaart zig tegen 't verminderen van 's Prinzen gezag.
„ derf

1685

„ derf van den Staat onvermydelyk hielden,
 „ zo zyne Hoogheid hun tegenwoordig ont-
 „ viel. De magt, welke hy, boven zyne voor-
 „ zaaten, bezat, was hem, in tyden van oorlo-
 „ ge en beroerte, opgedraagen; doch men kon
 „ ze, zonder de welvaart van den Staat in de
 „ waagfchaal te ftellen, tegenwoordig, niet ver-
 „ minderen.” ’t Gene, wyders, van wege
 den Keurvorst van Brandenburg, over de En-
 gelfche zaaken, met de Staaten en met den
 Prinfe van Oranje, gehandeld werdt, vind ik
 niet klaarlyk gemeld. Zo veel is ’er van, dat
 de oneenigheid, tufchen den Prinfe en eenige
 Gewesten en Steden, verdween, naar maate,
 dat de toefland der zaaken in Engeland nadee-
 liger werdt, voor het gemeen belang der Pro-
 testanten. D’Avaux zegt, zo fommigen mel-
 den, en, zo als klaar genoeg blykt, uit zyne
 onlangs uitgegeven’ *Handelingen*, deeze onee-
 nigheid te voeden: doch Fuchs deedt zyn best,
 om ze weg te neemen. ’t Gelukte hem eerlang
 ook, de Staaten en den Prins, naauwer dan fe-
 dert eenigen tyd, te verbinden met den Keur-
 vorst, door het vereffenen der gefchillen over
 de agterftallen, en door het vernieuwen des voo-
 rigen Verbonds (y): waarvan wy, boven (z),
 reeds gewaagd hebben.

Argyle
wordt
gevan-
gen, en
te Eden-

De Graaf van Argyle, honderdduizend gul-
 dens bekomen hebbende van eene ryke We-
 duwe te Amftterdam, hadt een’ merkelyken
 voorraad van wapenen en krygsbehoeften
 doen

(y) PUFFENDORF *Livr.* XIX. §. 5, 6. p. 1222, 1223.
 (z) *Bladz.* 292.

doen koopen, op den naam van den Staat van Venetie (a), en scheepde zig, met denzelven, en eenige Duitfche Overften en Hollandfche foldaaten, op drie kleine fchepen, met welken hy, in 't midden van Bloeiimaand, eene Landing ondernam, in 't Noorden van Schotland. Doch hy werdt, hier, eerlang, overvallen, gevat, naar Edenburg gevoerd, en openlyk onthalsd. Monmouth was, maar omtrent drie weeken na Argyle, uit Texel gezeild, met een klein Oorlogfchip van dertig ftukken gefchuts, en twee andere Vaartuigen (b). Koning Jakob, kennis gekreegen hebbende van zynen toeleg, hadt *Skelton*, die, onlangs, in Chudleighs plaats, herwaards gezonden was, om, uit den naam zyner Majesteit, eene vertrouwelyke vriendschap op te regten met de Staaten, en met den Prinfe van Oranje (c); last gegeven, om hem hier te doen vasthouden. De Staaten hadden hiertoe verlof verleend: 't welk Monmouths vertrek verhaast hadt. Hy landde te Lyme, in 't Westen van Engeland, deedt zig te Taunton uitroepen voor Koning; doch kreeg zo weinig aanhang, dat men voor eenen flegten uitflag zyner onderneeminge vreesde. Het Gefchrift, welk hy, ten deezen tyde, tegen den Koning, hadt laten uitgaan, werdt, ook hier te Lande, gedrukt en verfpread; doch terftond, door 't Hof, verboden (d). De Ko-

1685.

burg onthalsd.

Monmouth doet zig voor Koning uitroepen.

(a) BURNET Vol. I. p. 629.

(b) Miflive van de extra Ambaff. der Staaten van 12 May 1685. MS. Rapin Tpm. X. p. 19, 22, 23.

(c) BURNET Vol. I. p. 623

(d) Zie Groot-Plakaatb. IV. Deel, bl. 381.

1685.

Hy
wordt
onthalsd.

Koning hadt, ondertusfchen, een Leger byeengebragt, met welk hy den Hertoge dagt tegen te trekken. De Prins van Oranje zondt den Heer Bentink af aan zynen Schoonvader, om hem, van zynen wege, aan te bieden, dat hy 't bevel wel wilde voeren over 't Koninglyk Leger (e). Doch deeze aanbieding werdt van de hand gewezen: fchoon de Koning zig zeer vergenoegd toonde, over het afficheepen van drie Schotfche Regementen in Staatschen dienst, welke hy van hunne Hoog-Mogendheden ter leen verzogt hadt (f). De Koning ftelde den Graaf van Feversham aan tot Generaal. De beide Legers raakten flaags, op den zestienden van Hooimaand. Monmouth kreeg de nederlaag, en werdt gevangkelyk naar Londen gevoerd, alwaar hy, na weinige dagen zittens, ter dood veroordeeld en onthalsd werdt (g). Sommigen tekenen aan, dat het gemeen in de Vereenigde Gewesten Monmouth, die den Hervormden Godsdienst beleeft, een goed hert toedroeg. Doch de Grootten zouden meer genegenheid getoond hebben, om den Koning te onderfteunen, op dat hy niet in de noodzaakelykheid gebragt werdt, om hulp te zoeken in Frankryk: in welk geval, men geloofde, dat het met den Hervormden Godsdienst in Engeland gedaan zou geweest zyn. Men vindt ook, dat d'Avaux, toen
men

(e) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. V. p. 84, 90.*(f) *Resol. Gener. Sabbathi 9 Junij 1685. MS. Resol. Hollis 5 Junij 1685. bl. 276. Negotiat. du Comte d'AVAUX, Tom. V. p. 30. 82.*(g) *BURNET Vol. I. p. 604-546. RAPIN Tom. X. p. 26-29.*

men in den Haage kennis kreeg van Monmouths onderneeming, gezeid zou hebben, *dat Oranje beter hersens hadt dan deeze (h)*.

De Staaten hadden, midlerwyl, beslooten, een buitengewoon Gezantschap te zenden naar Engeland, om Jakob den II. geluk te wenschen met zyne komst tot de Kroon (i), en om de Verbonden, voor deezen met Karel den II. gemaakt, met hem, te vernieuwen (k). Tot dit Gezantschap werden benoemd *Jakob, Vryheer van Wasenaar en Duijenvoorde*; der Staaten gewoonlyke Ambassadeur, Arnoud van Citters, en Everard van Weede, Heer van Dykveid. De Gezanten vertrokken, in den Zomer, naar Londen, en sommigen verhaalen, dat de laatste, byzonderlyk, gelast was van den Prinse van Oranje, om deszelfs vrienden, in Engeland, te verzekeren van zynen yver voor 't Protestantsch geloof. Ook zou hy, om de Kerkelyken in Engeland te ondertasten, zig van de hulpe van eenen Utrechtschen Predikant, den schrandersten en bedreevensten in den gantschen Vereenigden Staat (2), bediend hebben (l). Doch van deeze laatste byzonderheid

1685:

XIV.
Gezantschap der
Staaten
naar En-
geland.

(h) PUFFENDORF *Libr. XIX. §. 5. p. 1223.*

(i) BURNET *Vol. 1. p. 633.*

(k) Notul. Zeel. 17 Maart 1685. II. 9. Inst. der Extr. Ambaslat. MS.

(l) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. IV. p. 304. Tom. V. p. 185.*

(2) *Vicius* wordt hy genoemd, in de *Negotiat. du Comte d'AVAUX*. Ongetwyfeld, ziet men op den vermaarden *Hermannus Witsius*, die thans Professor en Predikant was, te Utrecht: (*Vide BURMANNI Traject. erudit. p. 452.*) en die inderdaad in Engeland geweest is.

1685. heid heb ik geene genoegzaame verzekering. De Gezanten waren zo dra niet in onderhandeling getreden met Koning Jakob, of de Engelfche Staatsdienaars, en de Koning zelf klaagden zeer, over den onderftand, dien mien Monmouth en Argyle, hier te Lande, verleend hadt. Veelen ftelden vast, dat de Prins van Oranje de hand gehad hadt in de uitrusting, die, ten behoeve van den ongelukkigen Hertog, te Amsterdam, gefchied was (m). Ook meenden fommigen, dat zyne Hoogheid alleen van gedrag was veranderd, na dat Monmouth zig voor Koning hadt doen uitroepen, 't welk de Prins niet fcheen verwacht te hebben (n). Doch aan 't Engelfche Hof fprak men, in 't eerst, niet van den Prinfe. Alleenlyk, werdt 'er geklaagd over de Stad Amsterdam, die 't fchip den *Helderenberg*, welk van eenen *Klaas Jakobszoon de Vries* gekogt, en waarmede Monmouth, federt, vertrokken was, niet in beflag genomen hadt, fchoon 't, door den Engelfchen Gezant Skelton, verzogt, en door de Staaten belast geweest was (o). Maar de Admiraliteit te Amsterdam, welke deeze befchuldiging, eigenlyk, betrof, verdedigde zig, eerlang, omftandiglyk. Zy wees aan „ dat, den „ Engelfchen Gezant geene behoorlyke aan- „ wyzing hebbende konnen doen, waar het „ fchip de *Helderenberg* en nog drie andere „ fche-

De Admiraliteit aldaar en de Regeering der Stad verdedigen zig.

(m) *Volez Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. V. p. 16, 21, 57, 106, 276. DE CHOISEY Memoir. Tom. II. p. 20.*

(n) *Negociatie du Comte d'AVAUX Tom. V. p. 92.*

(o) *Resol. Holl. 7 Juny 1685. bl. 278. Resol. Gener. Jouis Juny 1685. Verhaal der Extr. Amb. naar Engel. MS.*

„ fchepen te vinden waren , zy buiten staat 1685.
 „ waren geweest , om het begeerde beflag ter
 „ uitvoeringe te doen brengen , onaan gezien
 „ zy , daartoe , terftond , de vereischte poogin-
 „ gen hadden aangewend (p).” De Regge-
 ring der Stad , daarenboven , beſchuldigd wor-
 dende in Engeland , dat zy Monmouths ver-
 blyf in Amſterdam , en zyn vertrek van daar ,
 met goede oogen , aaangezien hadt , en nog te-
 genwoordig een groot getal van Engelfche we-
 derſpannelingen ophieldt , onder welken , ze-
 kere *Abraham Kick* (3) met naame gemeld
 werdt ; ſchreef , tot haare verdediging „ dat
 „ zy zo dra niet vernomen hadt , dat zeker
 „ ſchip , de Helderenberg , voor de Stad lag,
 „ in meening om , met krygsbehoeften , te
 „ vertrekken naar Engeland , of zy hadt den
 „ Waterſchout gelast , t vertrek van dit ſchip ,
 „ geweldiglyk , te beletten ; doch de Schout
 „ was , ongelukkiglyk , te laat gekomen , zyn-
 „ de t ſchip , drie dagen te vooren , reeds
 „ vertrokken. Dat zy , wyders , wel wist , dat
 „ Monmouth zig eenen geruimen tyd in den
 „ Haage hadt opgehouden ; doch niet , wer-
 „ waards hy zig , ſedert , begeven hadt , en of
 „ hy in Amſterdam geweest ware , of niet. Dat
 „ zy , op 's Konings begeerte , onderzoek naar
 „ Monmouth gedaan hadt , met meening om
 „ hem

(p) Miſſive der Adv. te Amſt. van 20 July 1685. in de
 Refol. Gener. Luna 25 July 1685. MS.

(3) Deez' werdt , in den jaare 1690 , door Koning
 Willem aangeſteld , tot Conſul der Engelfche Natie , te
 Rotterdam. *Refol. Holl.* 30 Maart 1690. bl. 154.

1685.

„ hem de Stad te doen ruimen , zonder hem
 „ te hebben konnen aantreffen. Dat , einde-
 „ lyk , Amſterdam , gelyk alle andere Koop-
 „ ſteden , vervuld was met allerlei ſlag van
 „ menſchen , en onder deezen ook met zulken ,
 „ die niet altoos met de vereiſchte regtmaatig-
 „ heid oordeelden , over de handelingen van
 „ uitheemſche Mogendheden : zy deden 't
 „ zelfs , dikwils , niet , over die van hunne
 „ eigene Overheid. Doch hier kwam te pas
 „ het oude zeggen *regium est , bene facere &*
 „ *male audire* , [dat is , 't is 't lot der Vorſten ,
 „ wel te doen ; en gelasterd te worden] : 't welk
 „ egter niet gezeid werdt , om dat men onge-
 „ zind ware , te waaken tegen den hoon en de
 „ beledigingen , die iemand , in Amſterdam ,
 „ den Koning van Groot - Britanje zou mo-
 „ gen willen aandoen : hiertoe zou men al-
 „ toos overboodig blyven , terwyl men ver-
 „ trouwde , dat de gegeven' redenen van ver-
 „ onſchuldiging 's Konings misnoegen tegen
 „ de Regeering zouden doen bedaaren (q).”
 De buitengewoone Ambaſſadeurs hielden dee-
 ze redenen den Koning voor , by bekwaame
 gelegenheid. Ook ſcheen hy 'er zig mede te
 laaten vergenoegen , tot zo verre zelfs , dat hy ,
 eerlang , zekeren *Izaak de Bra* , die voor Heel-
 meester op den Helderenberg gevaaren hadt ,
 en , na dat Monmouth aan land was gezet , met
 het ſchip , verzeild was naar Bilboa , van waar
 men hem geboeid naar Engeland hadt gezon-
 den ;

(q) Miſſive van Burgem , van Amſt. aan de extr. Ambaſſ. in
 Engel. van 26 Juny 1685. *MS.*

den; op verzoek van den Ambassadeur van Citters, op vrye voeten deede stellen (r). Ook verwierf de Kapitein *Pieter Abrahamszoon Brakel*, die 't schip gevoerd hadt, en nu te Londen in hegtenis zat, eerlang, vergiffenis van den Koning (s). Maar 't schip zelf, sedert, wederom herwaards gekomen, werdt, op 't einde des jaars, in beslag genomen, te Amsterdam: van waar het, eindelyk, naar Engeland gezonden, en ten behoeve des Konings verbeurd verklaard werdt: wordende den tegenwoordigen eigenaar, uit 's Lands Kasfe, met elfduizend guldens, schadeloos gesteld (t). Ondertusfchen, was het den buitengewoonen Gezanten, in Engeland, na eenige handeling (u), gelukt, op den twee-entwintigsten van Oogstmaand, een Verdrag te sluiten, waarby de Verdragen van de jaaren 1667, 1668, 1674, en van Lentemaand des jaars 1678, vernieuwd en bevestigd werden (v). De Heeren van Wasfenaar-Duivenvoorde en Dykveld keerden, in Slagtmaand, herwaards te rug (w).

1685.

Verbond
met Ja-
kob den
II.

Doch van wege de Nederlandsche Oostindische Maatschappye, onthielden zig, ten deez-

XV.
Oor-
sprong en
uitslag

(r) *Misive van den Ambasc. VAN CITTERS van 18 May 1686. MS.*

(s) *Misive van den Raadp. FAGEL van 12 July 1686. Misive van den Ambasc. VAN CITTERS van 27 July 1686. MSS.*

(t) *Resol. Holl. 16 Aug., 15 Sept., 30 Nov. 1685. bl. 393, 424, 672. 17, 18, 30 May, 19 Juny 1686. bl. 244, 249, 261, 325. 13 Jan. 1699. bl. 14.*

(u) *Voiez Negociat. du Comte d'AVAUX. Tom. V. p. 100, 112, 151. 192.*

(v) *Voiez DU MONT Corps Diplomat. Tom. VII. P. II. p. 110. Nouv. Zeel. 1685. bl. 174.*

(w) *Holl. Merc. van 1685. bl. 190-192.*

1685
 van den
 Bantam-
 fchen
 oorlog.

zen tyde , Gemagtigden te Londen , onlangs , derwaards gezonden , tot vereffening van een zwaar gefchil , welk , federt eenige jaaren , tusfchen de twee Maatfchappyen , ontftaan was , en waarvan wy hier een beknopt verflag moeten invoegen. *Sultan Agon* , Koning van Bantam , die , van ouds , byna in geduurige vyandfchap plag te leeven met de Nederlandfche Oostindifche Maatfchappye , waarvan den Engelfchen de voornaamfte fchuld gegeven werdt , hadt , in 't jaar 1680 , de Regeering aan zynen oudften Zoon , *Abdul Kabar Aba Nazar* , overgegeven , en beslooten , zyne dagen te eindigen , op eene Landhoeve , niet verre van Bantam , alleenlyk een jaarlyks inkomen bedingende , tot zyn onderhoud. De jonge Koning , die de zaaken der Nederlandfche Maatfchappye altoos begunftigd hadt , vaardigde , terftond , een Gezantfchap af naar Batavia , om der Hooge Regeeringe aldaar kennis te geeven van zyne komst tot de Kroon , en om de Vrede te herftellen , en de oude Verbonden te vernieuwen ; gelyk gefchiedde. Doch , in 't volgende jaar , zondt de Koning ook Gezanten naar Engeland , met gelyke boodfchap. Karel de II. beloofde , dat hy iemant afvaardigen zou naar Bantam , om een nader Verbond te maaken met den Koning. Ondertusfchen , hadt de Nederlandfche Maatfchappye , door middel van *Willem Kalf* , haaren bewindsman te Bantam , de gunst des jongen Konings t'eenemaal weeten te winnen , en eenen voordeeligen handel gevestigd in deeze Stad. De Franfchen , de Deenen , en vooral de Engelfchen , die allen hier ook hunne
 Komp.

Komptoiren hadden, zagen dit aan met afgunst, en zогten den Koning te vervreemden van den onzen. Doch dit gelukte niet. Men stookte, daarna, het misnoegen aan, welk ontstaan was, tusschen den Koning en eenige Grooten, die hunne rekening niet vonden by de tegenwoordige Regeering. De oude Koning zelf, wiens inkomsten wat te traag voldaan werden, liet zig ophitsen tegen zynen Zoon, en belegerde, in 't begin des jaars 1682, de Sterkte, door den jongen Koning, onlangs, te Bantam, opgeworpen. De Engelschen en Deenen sprongen den ouden Vorst by. De jonge Koning zondt toen om hulp naar Batavia. De Regeering aldaar vaardigde eerst eenigen af naar Bantam, en boodt zig als middelaar aan, tusschen den Vader en den Zoon; doch de oude Koning weigerde den Gezanten gehoor. Men besloot dan, eenige manschap, onder *Karel Hartfink*, af te zenden, met last om 't beleg te slaan voor Tangerang, en hierdoor, ware 't mogelyk, den ouden Vorst uit Bantam te trekken. Tangerang werdt, stormenderhand, veroverd. Hierna, werdt *Izaak de S. Martin*, met meerder volk, gezonden naar Bantam, welk, reeds te vooren, geplonderd en verbrand was, behalve dat de Fransche, Engelsche en Deensche Logien verschoond waren. De oude Vorst lag nog voor 't Kasteel. Doch men dwong hem, na eenigen tegenstand, hals over hoofd, de vlugt te neemen uit Bantam. Hiermede was de jonge Koning hersteld op den Troon. Hy deedt, om zyne erkentenis te toonen aan de onzen, en uit haat tegen de andere Europeaan-

1685.

De En-
gelschen
worden

1585. verdre-
ven uit
Bantam. nen, die zynen Vader geholpen hadden, hun, en in 't byzonder den Engelfchen, terftond, allen handel en verblyf in Bantam verbieden. Ook liet hy de Engelfche vlag, die van 't huis van eenen hunner Koopliiden waaide, wegneemen. Alle de Engelfchen, die zig op Bantam bevonden, werden, met Nederlandfche fchepen, gevoerd naar Batavia. De oorlog tusfchen den Vader en den Zoon duurde nog eenigen tyd. Doch de oude Vorst werdt, eindelijk, met hulp der Maatfchappye, t'eenemaal overwonnen; in 't gebergte, werwaards hy gevlugt was, gevat, en naar Batavia gevoerd; daar hy bewaard werdt (x).

De Engelfche Maatfchappye wyl zulks dien onzen,

De Engelfche Oostindifche Maatfchappye hadt, ondertusfchen, zo dra geene kennis gekreegen van 't verdryven haarer bewindliiden uit Bantam, of zy klaagde Koning Karel, „ dat de onzen, federt drie jaaren, de twee „ Koningen van Bantam hadden gezogt te „ beweegen, om alle andere Europifche vol- „ ken uit hun Land te verdryven; in welk ge- „ val, zy aannamen, de Peper een agtste hoo- „ ger te ontvangen. Dat zy den ouden Ko- „ ning, die zynen Zoon de Regèring niet „ volkomenlyk hadt afgestaan, niet hadden „ konnen beweegen; doch dat de jonge Ko- „ ning zig hadt laaten ompraaten; dat de ou- „ de Koning, hierop, met een Leger, in Ban- „ tam gekomen; doch door de Nederlanders „ gedwongen was te wyken; dat de jonge Ko- „ ning

(x) *Memoir. du Comte DE FORBIN Tom. V. p. 38 & suis.*
A. BOGAARTS Hist. Reizen I. Boek, XII. Hoofst. bl. 141 enz.
Holl. Merc. van 1682. bl. 250.

„ ning toen den Engelschen bevolen hadt , te 1685.
 „ vertrekken ; aan welk bevel zy , gedwongen —
 „ door de Hollanders , hadden moeten vol-
 „ doen ; en dat zy , daarna , eenige maanden ,
 „ op Batavia , getoefd hebbende , ook last ge-
 „ kreegen hadden , om van daar te verhuizen . ”
 Men bragt deeze klagten , wel haast , in den
 Haage . De Staaten , dezelve gehoord heb- die zig
 bende , ontbooden , terstond , Gemagtigden der verdedi-
 Oostindische Maatschappye deezer Landen , die gen.
 hun een gantsch ander verslag van 't gebeurde
 dedden : de Engelschen beschuldigende , dat
 zy den ouden Koning tegen de onzen en tegen
 zynen Zoon , hadden opgehitst , hem , daaren-
 boven , rykelyk voorziende van Krygsbehoef-
 ten . Voorts , ontkenden ze , eenigen toeleg
 gehad te hebben , om de andere volken te doen
 verdryven uit Bantam . Men stelde dit antwoord
 den Engelschen Gezant Chudleigh in handen .
 Ook deedt de Ambassadeur van Citters zyn
 best , om den Koning te overtuigen , dat de
 Engelschen het ongeluk , welk hun te Ban-
 tam overgekomen was , zig zelve te wyten
 hadden (y) . Doch dit gelukte niet . De
 Koning stontd op vergoeding van schade (z) .
 Van Citters kwam , ten laatste , zo ver , dat
 hy begeerde , dat de Engelsche Maatschappye
 eene begrooting maakte van de schade , wel-
 ke zy geleeden hadt . De Koning verstontd ,
 dat zulks , door wederzyfche Gemagtigden ,
 be-

(y) Verhanl van den Ambass. VAN CITTERS van 1683, 1684,
 1685. MS. Holl. Merc. van 1683. bl. 44-58.

(z) Notul. Zeel. 3 Jan. 1684. bl. 7.

1685. behoorde te geschieden. De Staaten beslooten, hierop, Antoni Heinsius, Pensionaris van Delft, *Izaak van den Heuvel*, Oud-Schepen en Raad van Amsterdam, Kornelis Teerestein van Halewijn, Raad in den Hove van Holland, en *Adriaan van Borsele van der Hooge*, Raad in den Hoogen Raade, te magtigen, om de geschillen met de Engelsche Maatschappye te vereffenen. Hun waren, tot hunne onderrigtinge, toegevoegd Gerrit Hooft, Oud-Schepen en Raad van Amsterdam, *Jakob van Hoorn*, Oud Burgemeester van Vlisfingen, *Salomon de Blocquery*, en Adriaan Paats, Vroedschap te Rotterdam. Doch 't leedt tot in 't begin dezes jaars 1685, eer zy op reis gingen (a). De dood des Konings stremde de onderhandelingen voor eenen tyd; en toen men 'er mede voortging, rees 'er zo veel geschil (b), dat de Gemagtigden, eindelyk, onverrigter zaake, in de Lente des jaars 1686, naar huis keerden. De Engelsche Gezant Skelton klaagde, daarna, over nieuwe mishandelingen, welken de Engelschen voorgaven van de onzen in de Indien geleeden te hebben. De onzen verantwoordten zig. Doch deeze nieuwe twist maakte het vereffenen des Bantamschen geschils te moeiliker. De Nederlandsche Maatschappye leverde, eerlang, een wydluftig Vertoog, ter algemeene Staatsvergaderinge, over, waarin zy 't gebeurde te Bantam van den grond ophaalde, zig zelve verdedigde, en aanwees, dat de Eng-

De Staaten zenden Gemagtigden naar Londen,

die, onverrigter zaake, terug keeren.

Nieuwe klagen der Engelschen.

(a) Holl. Merc. van 1684. bl. 266-268 van 1685. bl. 153.

(b) *Misive van den Ambasi. van CITTERS van 1/3 Maart 1686. #73.*

gelfchen, door het byftaan des ouden Konings, den jongen tot toorn verwekt hadden. Ook werden de andere klagten der Engelfchen, ftukswyze, wederlegd (c). Midlerwyl, baarde de ééne vyandlykheid de andere, in de Indien. De Engelfchen klaagden, in 't jaar 1687, dat de onzen hun, te Mazulipatnam, op de kust van Koromandel, en te Betancapas, op de westkust van Sumatra, groote fchade hadden toegebracht. De Bewindhebbers verdedigden zig, naar gewoonte, tegen deeze klagten, ter algemeene Staatsvergaderinge (d). Doch de gevaarlyke toefland, in welken het Ryk zig toen bevondt, was oorzaak, dat de hangende gefchillen tufchen de twee Maatfchappyyen niet werden afgedaan.

Men begon, terftond na de verheffing van Jakob den II. op den Troon, reeds te dugten, dat de Koning niet flegts willekeurig zocht te regeeren; maar zelfs den Roomschen Godsdienst, openlyk, te doen oefenen en voortplanten in zyne Ryken. De uitvoering van beide deeze oogmerken moest noodwendig opfchudding verwekken onder 't gemeen, vooral, om dat de Koning zig, door de Roomsche Geestelyken, liet aanzetten, om het laafte oogmerk, niet allengskens, maar terftond, en met veel drift, ter uitvoeringe te doen brengen (e): eifchende hy, in de eerfte plaats, dat het Parlement zorg droege voor het onderhoud eener

1685.

XVI.
Poogingen van Jakob den II. om den Roomschen Godsdienst in zyne Ryken in te voeren.

(c) Refol. Gener. *Jovis 2 May 1686. MS. Holl. Merc. van 1686. bl. 1-49.*

(d) *Holl. Merc. van 1687. bl. 123-147.*

(e) *RAPIN Tom. X. p. 33, 35, 37.*

1685. aanzienlyke Landmagt, en niet vreemd vondt, dit de bevelhebbers, voor een groot gedeelte, Roomschegezind waren. Het laatste streedt vierkant met de wetten, welken vorderden, dat niemant eenig voornaam Ampt bekleedde, dan die gezworeen hadt „ dat hy de Roomfche „ Kerk niet hieldt voor de algemeene; dat hy „ den Paus geenerlei gezag toefchreef, noch „ over de Kerk in 't gemeen, noch over zynen „ Perfoon in 't byzonder; dat hy de *Transub-* „ *stantiatie* verwierp, en niet verftondt, dat „ de Roomfche Kerk alleen regt hadt, om de „ Schriftuur uitteleggen.” Het bewys, welk ieder, die tot eenig ampt begeerde bevorderd te worden, toonen moest, en welk inhieldt, dat hy deezen eed hadt afgelegd, droeg den naam van *Test-Akte*, of *Akte van beproeyinge*, en diende om de Roomfchen inzonderheit te onderscheiden van de Onroomfchen (*f*). Zo dra de Koning, derhalve, begeerde, dat men de *Test-Akte* niet vorderde van de Krygsoverften, ontdekte zig zyn oogmerk. Het Huis der Gemeenten was ongeezind, om het te bevorderen. Doch de Koning floorde 'er zig luttel aan. De voornaamfte Ampten werden aan Roomfchen gegeven, en de Roomsch-Katholyke Godsdienst openlyk geoefend (*g*).

XVII.
Herroeping van
't Edict
van Nau-

Veelen begonden nu te dugten, dat men 't op de uitrooijing van den Hervormden Godsdienst hadt toegelegd: waartoe te meer reden fcheen, om dat Lodewyk de XIV, zig, naar

(*f*) RAPIN Tom. IX. p. 284.

(*g*) RAPIN Tom. X. p. 45.

't fchynt, willende bedienen van de gelegenheid, die thans, ook in Groot-Britanje, gunstig was voor den Roomschen Godsdienst (*h*). in Wynmaand deezes jaars 1685, het *Edict* of Gebod van Nantes, waarby Henrik de IV, in 't jaar 1598, den Gereformeerden in zyne Ryken vryheid van Godsdienst-oefening hadt toegestaan, openlyk herroepen hadt (*i*). De Koning hadt, sedert eenen geruimen tyd, beslooten, den Gereformeerden de vryheid te beneemen, welke zy zo lang genooten hadden in Frankryk. In 't jaar 1680, hadt hy ze uitgeslooten van eenige kleine Ampten, welken zy, tot hiertoe, hadden mogen bekleeden, ten zelfden tyde, verbiedende, dat eenig Roomsche Katholyk de zogenaamde Hervormde Leer zou mogen aanneemen, op zekere zwaare straffe. Ook beval hy, dat alle zulke Gereformeerde Kerken, alwaar een Katholyk afzweering van zyn gevoelen gedaan hadt, voor altoos, geslooten zouden worden (*k*). In 't volgende jaar, verklaarde hy, op 't aanhouden der Geestelyken, dat de kinderen der Gereformeerden, zo dra zy zeven jaaren bereikt zouden hebben, tot den Katholyken Godsdienst zouden mogen aangenomen worden; en deeze verklaring bewoog veele Gereformeerden, om met hunne kinderen het Ryk te verlaten, en zig, met der woon, te begeeven naar Engeland en Holland, alwaar zy met

1685.

res in
Frank-
rykZwaare
vervol-
ging der
Her-
vorm-
den.

(*h*) See BURNET Vol. I. p. 655.

(*i*) *Loiz. DU MONT* Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 117.

(*k*) DANIEL Journal, p. CXXXVIJ.

1685. met opene armen ontvangen werden (l). Midlerwyl, werden veele Gereformeerde Kerken geflooten, of afgebroken, onder voorwendfel, dat men, aldaar, Roomsche-Katholyken hadt aangenomen: 't welk egter niet was toegegaan zonder hier en daar eenige opfchudding verwekt te hebben. De Roomsche Geestelyken maakten, in 't jaar 1682, een ontwerp, strockende om de Gereformeerden met de Roomschen te vereenigen. Het werdt, op last des Konings, aan de Gereformeerden te Charenton overhandigd, die 't niet hadden kunnen goedkeuren (m). Om hen hiertoe te noodzaaken, werden zy, federt, aan veele oorden, gekweld en verdrukt. De Koning verboodt hun, uit het Ryk te vertrekken, en zondt Dragonders in hunne huizen, die, aldaar, op bescheidenheid, leefden, tot dat de bewooners zig, gelyk men 't noemde, vereenigd hadden met de Kerke. Die dit geweld zogen te ontvlugten, en betrapt werden, bande men op de galeien, zo 't mans waren: de vrouwen werden in Kloosters gesteken. Veele verlieten toen het aangenomen geloof (n). De vervolging wakkerde sterk, na 't herroepen van 't Edict van Nantes, in deezen jaare 1685. 't Voorwendfel deezer herroeping was, dat de redenen, waarom dit Edict verleend was, nu geene plaats moer hadden; en dat de Koning
maar

(l) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 151, 157, 251, 260. Holl. Merc. van 1681. bl. 146-153.*

(m) *Holl. Merc. van 1681. bl. 147-157.*

(n) *BURNET Vol. I. p. 638-660. PUFFENDORF Libr. XIX. §. 16. p. 123.*

maar éenen Godsdienst begeerde geoefend te hebben, in zyn Ryk. Men verschoonde zelfs geene gebooren' Hollanders, die zig in Frankryk hadden nedergezet, van de algemeene vervolging; hoe zeer de Heer van Starrenberg hier over klaagde, uit den naam der Staaten (o). In 't Prinsdom Oranje, werdt, zo sterk als ergens, gewoed tegen de Hervormden, schoon 'er de Prins, meer dan eens, over schreef aan den Koning: die hem zo luttel gehoor gaf, dat hy, weinige maanden laater, het Prinsdom verbeurd verklaarde, en met Provence vereenigde (p).

1685.

't Prinsdom Oranje wordt verbeurd verklaard.

De meeste Gereformeerden verlieten alles, wat zy in Frankryk hadden, om de woede der vervolgeren te ontwyken, en begaven zig, in grooten getale, naar Engeland, Holland, Duitschland en Zwitserland (q). In Holland, werdt terstond gezorgd voor het onderhoud der gevlugte Predikanten, wordende aan hun, die met kinderen belast waren, vierhonderd, en aan hun, die vrouwen noch kinderen hadden, tweehonderd en vyftig guldens 's jaars toegelegd (r). Ook werdt zeker gezelschap van Fransche juffers, die zig, onder 't bestier van *Maria du Moulin*, te Haarlem, nederzetterden, veele jaaren agtereen, met tweeduizend guldens in 't jaar, ondersteund (s). De Maarschalk van Schom-

De Hervormden vlugten naar Holland en elders.

(o) Refol. Holl. 26 Sept. 10, 11 Oct. 1685. bl. 448, 620, 641-3 April 1686. bl. 176.

(p) BURNET Vol. 1. p. 663. Holl. Merc. van 1686. bl. 127.

(q) Holl. Merc. van 1685. bl. 204-207. DANIEL Journal, p. CXLV.

(r) Refol. Holl. 23 Jan. 1686. bl. 19. Zie Groot-Plakattb. IV. Deel, bl. 348.

(s) Zie, onder anderen, Refol. Holl. 23 Jan. 1686. bl. 19; en veele volgende jaaren.

1683. Schomberg, die den Hervormden Godsdienst beleedt, kreeg, wat laater, verlof van den Koning van Frankryk, om zig met der woon te begeeven naar Engeland (t). De vervolging duurde eenige jaaren (u), en hieldt niet op, voor dat alle de Hervormde Kerken verdelgd, en de Hervormden, in schyn of waarlyk, tot het Roomsche geloof bekeerd, of gevangen, of gebannen, of ten Lande uitgeweecken waren.

Vervol-
ging der
Piemont-
teefche
Dallui-
den.

't Jaar 1685, waarin de zwaarste vervolging in Frankryk aanhief, was, ook aan andere oorden, nadeelig voor den Hervormden Godsdienst. Van de verandering in Engeland, daar de Koning zig openlyk Roomsch verklaard hadt, hebben wy reeds gewaagd. In den Zomer deezes zelfden jaars, overleedt de Paltsgraaf Karel Lodewyk, zonder kinderen na te laten. De Keurvorfteyke waardigheid verftierf toen op den Hertoge van Nieuwburg, die sterkyverde voor het Roomsche geloof. In Wintermaand, herriep de Hertog van Savoje de Edicten, waarby zyn Vader, den Piemonteezen of Waldenzen vryheid van Godsdienst vergund hadt. Hy was, zo men wil, tot deezere strengheid bewoogen, door de redenen, of liever door de bedreigingen van het Franfche Hof (v). Verscheiden' Mogendheden, en onder anderen de Staaten der Vereenigde Gewesten; schreeven den Hertoge ernstelyk, ten behoeve der Dalluiden: 't welk meer niet uitwerkte, dan dat de Hertog hun verlof gaf;
om,

(t) Holl. Merc. van 1686. bl. 128.

(u) Holl. Merc. van 1687. bl. 186. *Voiez aussi* Negociat. du Comte d'AVAUX, Tom IV. p. 290. Tom. V. p. 240.

(v) BURNET Vol. I. p. 655.

om, binnen agt dagen, uit zyn Land te ver-
trekken, en hunne goederen vooraf te gelde
te maaken, of zes Gemagtigden te stellen, die
't, naderhand, doen zouden. Doch de Pie-
monteezen, hierin geenen zin hebbende, ver-
sterkten zig, binnen de ontoegankelyke Va-
leijen, waar zy woonden. Hier werden zy,
door de Savooische en Fransche troepen, in de
Lente des jaars 1686, overvallen, en eerlang
gedwongen, zig, op genade en ongenade, te
onderwerpen (w). Veelen waren, midlerwyl,
geweeken naar Zwitserland en Geneve, al-
waar 't hun egter aan behooryk onderhoud ont-
brak: waarom 'er, in verscheiden' Landen, en
onder anderen in deezen Staat, in 't jaar 1687,
eene liefddaadige gifte voor hun verzameld
werdt (x).

De Koning van Groot-Britanje liet het, on-
dertuschen, niet, by het straffen van Mon-
mouth en Argyle; maar allen, die men hielt
deel aan den opstand gehad te hebben, wer-
den strengelyk vervolgd, en openlyk of heimelyk
ter dood gebragt. Men houdt voor zeker,
dat 'er, by deeze gelegenheid, veele onschuldige
Protestanten inlyden raakten. Een groot getal,
schuldigen en onschuldigen, verliet toen het Ryk.
De Koning hadt, reeds in Bloei- en Zomermaand,
lysten van omtrent honderd zogenaamde we-
derspannelingen overgezonden aan de Staaten,
met verzoek, eerst, dat zy uit de Vereenigde
Gewesten gebannen, daarna, dat zy gevat
mogten worden. Onder

1685.

XVIII.
Jakob de
II. vor-
dert, dat
de Staa-
ten een
groot ge-
tal van
gevlugte
weër-
spanne-
lingen
doen
vatten.

(w) Holl. Merc. van 1686. bl. 134-136.

(x) Holl. Merck. van 1687. bl. 137-139.

1685. dit getal, waren ook de beroemde *Joannes Locke*, gewezen Geheimschryver van den Graave van Shaftsbury, en verscheiden' andere Luiden van naame. De Staaten gaven, om den Koning te believen, last tot het opzoeken deezer luiden (y). Doch dit geschiedde zo traag, of

1686 zo agtelooos, dat 'er geenen gevonden werden (z). De Gezant Skelton leverde den Staaten, daarna, nog een veel grooter lyst over, van mans- en vrouwspersoonen van allerlei rang, tot het opzoeken van welken, wederom, openbaar bevel gegeven werd: 't welk ook behoorde te geschieden, in gevolge der Bredasche Vrede, die nu vernieuwd en bekragtigd was. Doch, by een nader Plakaat, werd't hun, insgelyks ingevolge der genoemde Vrede, vyftien dagen tyds gegeven, om deeze Landen te verlaaten (a). Ook weet ik niet, dat 'er, ten deezzen tyde, hier, eenige Engelschen in hegtenis raakten.

Onlust
tusfchen
Frankryk
en Span-
je.

Tusfchen Frankryk en Spanje, was, in den aanvang des jaars 1686, wederom eenige onlust ontstaan, die egter spoedig gellist werd. Lodewyk de XIV. vorderde van het Spaanfche Hof vergoeding van vyftigduizend stukken van agten, wegens eene belasting, door Koning Karel, gelegd op de Fransche goederen in de Indien. Ook was 'er, in de Corunha, een Fransch fchip aangehaald, welk Koning Lodewyk begeerde ontflaagen te hebben. Doch

men

(y) Refol. Gener. *Luna 20 May 1685. MS. Refol. Holl. 16, 18 May, 8 Juny, 12, 17 July 1685, bl. 199, 214, 281, 282, 323.*

(z) *Miffive van den Ambaf. VAN CITTERS van 17² Maay 1686. MS. Holl. Merc. van 1685, bl. 176.*

(a) Groot-Plakaatb. IV. *Deel, bl. 332, 334.*

men gaf zynen Ambassadeur te Madrid geen antwoord naar genoegen. Hy lei dan eerst beslag op eenige Nederlandfche goederen in Frankryk, en zondt, daarna, vyftig Oorlogfchepen in zee, onder den Maarfchalk d'Estrées, die zig, in Bloei maand, vertoonden voor de baaije van Kadix, en zo veel schriks verwekten in Spanje, daar men flegts twintig Oorlogfchepen gereed hadt, dat 'er, in Zomer maand, een Verdrag geflooten werdt, waarby Spanje aan Frankryk de gevorderde vyftigduizendftukken van agten beloofde te zullen voldoen: gelyk, federt, geschiedde: waarna de Fransche Vloot naar huis keerde (b).

Doch terwyl de Hertog van Montemar, met agt Fransche Oorlogfchepen, nog voor Kadix lag, viel 'er een fcherp gevegt voor, tusfchen een Fransch en een Staatsch Oorlogfchip, waarvan wy de gelegenheid en uitslag, kortelyk, melden moeten. De Staaten hadden, in de Lente deezes jaars, den Graaf van Styrum, met een Esquader Oorlogfchepen, gezonden naar de Straat, om eene Koopvaardyvloot derwaards te geleiden; om op de Algierynen, die thans met den Staat in oorlog waren, en veele fchepen wegnamen (c), te pafsen; en vooral, tot befcherminge der Spaanfche Gallioenen, die uit Amerika verwagt werden. Twee fchepen van dit Esquader, gevoerd door de Kapiteins *Manert* en *Ewyk*, kwamen, den twee-

1686.

Scherp
gevegt
tusfchen
een
Fransch
en een
Staatsch
Oorlogf-
fchip.

(b) Holl. Merc. van 1686. W. 75-80, 94, 95. DANIEL Journ. nal. p. CXLVJ.

(c) Zie Holl. Merc. van 1686. W. 204.

1686. entwintigften van Bloeiamaand, op de reede van Lagos, om rondhout in te neemen. Doch de Franfchen, hun dit belettende, noodzaakten ze, door dreigen, om, nevens hen, naar Kadix, of naar 't naauw van de Straat te zeilen. Ewyk zegt, nogtans, met het vallen van den avond, af te raaken van de Franfchen. Maar Montemar zondt hem een Fregat van zestig flukken, gevoerd door den Heere de *Belisle*, agter na; die met fcherp op hem fchoot. Ewyk, hierop wendende, gaf den Franschman de volle laag. Toen ontfondt 'er een vinnig gevegt, welk drie uren duurde. Ewyk en vier der zynen werden dood gefchooten. Van de Franfchen, waren veertig man gefneuveld. 't Gevegt nam een einde, op de aankomst van Montemar, met de overige fchepen. De Franfchen, te Kadix gekomen, gaven voor, dat alles misverftand geweest was, en lieten de Staatfche Oorlogfchepen vertrekken, waarwaards zy wilden. De Staaten, kennis gekreegen hebbende van deeze ontmoeting, klaagden, over 't geleeden ongelyk, aan den Graave d'Avaux, en verzogten, deswege, voldoening. Maar d'Avaux beweerde „ dat Manert „ en Ewyk zig, door beloften, verbonden hadden, om met Montemar te zeilen; dat de „ laafte zig van 't Fransch Esquader hadt „ gezogt te ontdonkeren, en hierom het on- „ geluk, welk hem overgekomen was, zig zel- „ ven te wyten hadt (d).” Voorts, deden de
Staa-

Weder-
zydfche
klagen
over dee-
ze ont-
moeting.

(d) Refol. Gener. Luns 10 Martis 11 Junii 1686. n. 235.
237.

1686.

Staatē ook klaagen aan den Koning, door den Heere van Starrenberg, hunnen Ambassadeur aan 't Fransche Hof. Doch men gaf deezen genoegzaam te verstaan „ dat de Maarschalk „ d'Estrées, vernomen hebbende, dat het „ Spaansche Hof agterlyker werd, om met „ Frankryk te sluiten, doordien het zig vlei- „ de met de hulp der Staatē, argwaan hadt „ opgevat, over de aankomst der Staatsche „ Oorlogschepen, omtrent de kusten van „ Spanje; en dat, hieruit, de afspraak om sa- „ men te zellen, en daarna ook het gevegt ge- „ volgd was.” Starrenberg verzekerde den Franschen Staatsdienaaren, dat de Staatē, zynē Meesters, geen voorneemen altoos gehad hadden, om den Koning van Spanje eenige hulp toe te schikken; dat hunne uitrusting hier niet naar geschikt geweest was, en dat Koning Karel hun zelfs geene kennis gegeven hadt van de verschillen met het Fransche Hof. De Franschen scheenen dit te gelooven; doch wilden van geene voldoening hooren (e): en na dat men zig met Spanje verdraagen hadt, werd 'er niet meer gerept van het gevegt tuschen de twee Oorlogschepen.

Het twintigjaarig Bestand, in Oogstmaand des jaars 1684, door Frankryk, met het Keizerryk en met Spanje, geslooten, stelde den Keizer, de Ryksvorsten, die 't met hem hielden, en den Koning van Spanje, zo weinig ge-
 Verbond tuschen den Keizer, de Koningē van Spanje,

(e) *Misive van den Ambass. VAN CITTERS van 1° Juny 1686. MS. van den Ambass. VAN HEEMSKERK van 29 May 1686. MS. Holl. Merc. van 1686. Bl. 80-94. Negotiat. de Comte d'AVANX Tom. V. p. 281.*

1686. gerust tegen de onderneemingen van Frankryk dat men, sedert eenigen tyd, reeds heimelyk gearbeid hadt, aan een nader Verbond, tusfchen verscheiden' Mogendheden, die Frankryk mistrouwden. De Prins van Oranje deedt, zo sommigen fchryven (*f*), zyn best, om dit Verbond, onder de hand, te bevorderen. Men handelde 'er over, te Augsburg, daar het, eindelyk, in Hooimaand deezes jaars, geflooten werdt, tusfchen den Keizer, den Koning van Spanje, wegens den Bourgondifchen Kreits, waaronder de Nederlanden gerekend werden; den Koning van Zweeden, wegens zyne Ryks-Landen, in verscheiden' Kreitsen gelegen; den Keurvorst van Beieren en den Beierfchen Kreits, den Frankifchen Kreits en het Huis van Saxen, en eenige andere Duitfche Stenden. Men verbondt zig tot de handhaaving van het Bestand, en kwam overeen, wegens de manfchap, die elk der Bondgenooten, ten deezen einde, opbrengen zou (*g*). De Koning van Frankryk hadt zig veel moeite gegeven, om het fluiten van dit Verbond te voorkomen. Doch zyne poogingen waren vrugteloos uitgevallen. Hy hadt, midlerwyl, eene Sterkte en brug over den Ryn by Hunningen laaten maaken, op den Bodem des Markgraafs van Baden-Durlach, zonder zig te kreunen aan de Vertoogen, welken hiertegen gedaan werden (*h*). Ook wist hy, om zyne party in Duitschland

(*f*) DANIEL Journal, p. CXLVI.

(*g*) *Voiez Du Mont Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 131, 135.*

(*h*) *Holl. Merc. van 1686. bl. 97-114 BOLINGBROKE Letters Vol. I. p. 324.*

land te styven, te wege te brengen, dat aan Prinse Willem van Furstemberg, van wien wy, in 't voorgaande gedeelte deezer geschiedenis, meermaalen, gewaagd hebben, in Herfstmaand deezes jaars, een Kardinaals-hoed vereerd werdt (i).

De Staaten der Vereenigde Gewesten hadden, op den twaalfden van Louwmaand deezes jaars, de Verbonden, voor deezen gemaakt met Karel den XI, Koning van Zweeden, vernieuwd en bevestigd, voor den tyd van twintig jaaren (k).

De Koning van Deenemarke, heimelyk verstand houdende met eenigen uit de Regeeringe van Hamburg, begeerde, in Zomermaand deezes jaars, te Gelukstad zynde, tot Erfheer deezer vrye Ryksstad ingehuldigd te worden: en trok, toen men hem dit weigerde, met een Leger, voor de Stad, die, eerlang vinnig beschooten werdt. 's Konings Gezant in den Haag hadt den Staaten, terstond, kennis gegeven van deeze onderneeming, en te gelyk verklaard „ hoe de Koning, zyn Meester, ver-
 „ trouwde, dat hunne Hoog-Mogendheden
 „ de zyde niet kiezen zouden van eene Stad,
 „ op welke hy een gegrond regt hadt: te min-
 „ der, om dat zy den Koophandel van dee-
 „ zen Staat, en dien van Amsterdam in 't
 „ byzonder, door het aanregten van verschei-
 „ den' nieuwicheden op de Elve, grooten
 „ overlast hadt aangedaan: voor welken men
 „ niet

1686.
 ———
 Verbond
 tuschen
 Zweeden
 en de
 Staaten.

XIX.
 Onlusten
 tuschen
 den Kon-
 ing van
 Deene-
 marke en
 de Stad
 Ham-
 burg.

(i) DANIEL Journal, p. CXLVIIJ.

(k) FOLIEZ DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 322.

1686. „ niet te dugten zou hebben, wanneer de Stad
 „ in de handen zyner Majesteit van Deenemar-
 „ ke zyn zou.” De Gezant der Hanze-Steden,
 onder welken Hamburg was, verzogt, daar-
 entegen, de Staaten, dat zy, door hunne tus-
 schenspraak, den Koning beweegen wilden,
 om de Stad in rust te laten. Doch ik vind
 niet, dat de Staaten hiertoe gearbeid hebben.
 De Stad, midlerwyl, versterking van Branden-
 burgsche en Lunenburgsche troepen bekomen
 hebbende, stondt het beleg wakkerlyk door,
 en noodzaakte de Deenen, eindelyk, haar te
 verlaten, in Wynmaand. Twee Leden van
 een dertigtal van bewindsluiden, door de bur-
 gery gekooren, beschuldigd, dat zy heimelyk
 veritand, ten nadeele der Stad, gehouden had-
 den met de Deenen, werden, sedert, met de
 dood gestraft (1).

XX. Op 't einde des voorleeden jaars of al eer-
 der, hadt men, in Holland, ontdekt, dat ver-
 scheidens' *Kommisen ter recherche* of *onderzoek*,
 gelyk ze genoemd worden, zig kwalyk gekwee-
 ten hadden van hun ampt en pligt, welk be-
 staat, in zorg te draagen, dat 's Lands inko-
 mende en uitgaande regten niet verkort worden.
 Inzonderheid, vondt men, te Rotterdam,
 eenigen deezer Luiden, die gehouden werden,
 zig meer dan anderen vergreepen te hebben
 (2). Verscheiden van deezen werden dan,
 in Louwmaand deezes jaars, gevat, en naar
 den Haage op de Voorpoorte van den Hove
 ge-

(1) Holl. Merc. van 1686 bl. 157, 191.

(2) Resol. Holl. 14 July 1684. bl. 334. 20 Jan. 27 Nov.
 20 Dec. 1685. bl. 11, 668, 700.

gevoerd, daar zy lang zaten, eer zy onderzocht werden, om dat men verschilde, over de Regtbank, voor welke zy behoorden te regt te staan. Eindelyk, magtigden de algemeene Staaten drie Raadsluiden uit den Hove, twee uit den Hooge Raade, twee uit den Raade van Brabant, en twee regtsgeleerde Schepens der Stad Rotterdam, om regtspraak te doen over de gevangenen. Zy begonden hunne zittingen in Bloeiimaand, in 't Huis van den gewezen Veldmaarfchalk, Prinse Joan Maurits. En naauwlyks hadden zy eenen aanvang gemaakt van 't verhooren der Kommisen, of zy vernamen, dat ook sommige Raaden ter Admiraliteit zig hadden verdagt gemaakt: en onder deezen, ook Joan Kievit, die, in 't jaar 1666, van zyne ampten verlaaten, en ten Lande uit gebannen geweest zynde (n), in 't jaar 1672, herfeld, tot Pensionaris van Rotterdam benoemd (o), en federt, tot Raad en Advokaat-Fiskaal, in 't Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, aangesteld was. Men bragt deezen, in 't laatst van Hooimaand, ook op de Gevangenpoorte, daar hy, insgelyks, niet dan na lang zitten, ondervraagd werdt. Hy verzogt het den Registeren egter meer dan eens, en sctieen aan geheime oorzaaken toe te schryven, dat men hem, voor anderen, uitgekipt hadt. Hy gaf zelfs, schriftelyk, op den zestienden van Herfstmaand, te kennen „ dat de andere „ Raaden ter Admiraliteit te Rotterdam, zo „ min

1686.

che en de
Fiskaal
Kievit
worden
op de
Gevan-
genpoort
gezet.

Kievit
beschul-
digt ook
andere
Raaden

(n) Zie XIII. Deel, bl. 223.

(o) Zie XIV. Deel, bl. 115, 194.

1686. „ min als hy, Engelen waren; en dat, zo men
 „ ze, naar strengheid van Regten en volgens
 „ den letter der Instructie, wilde onderzoeken,
 „ den letter der Instructie, wilde onderzoeken,
 „ ken, niemand hunner onschuldig bevonden
 „ zou worden: ja de overleeden' Raaden ter
 „ Admiraliteit zouden dan, zo weinig als de
 „ leevenden, kunnen worden vrygesproken
 „ (p).” Ondertuschen, vonden de Regters
 „ zig belemmerd met het geding, by middel
 „ van gelegenheid en magt, om onderzoek te
 „ doen, daar zy 't dienstig oordeelden. De al-
 „ gemeene Staaten drongen hen, daarentegen,
 „ meer dan eens, om een einde van zaaken te
 „ maaken. Zy hernamen dan hunne zittingen:
 „ en verstonden, uit eenen der gevangen' Kom-
 „ missen „ dat de oogluiking der Kommissen om-
 „ trent de sluikeryen, niet alleen te Rotter-
 „ dam; maar te Dordrecht, te Amsterdam,
 „ in 't Noorderkwartier, met één woord,
 „ door gantsch Holland en in de andere Ver-
 „ eenigde Gewesten, plaats hadt; dat de Kol-
 „ legien ook de aangehaalde goederen niet
 „ verbeurd verklaarden, gelyk 's Lands Pla-
 „ kaaten vorderden, maar dat dezelve, voor
 „ eene geringe somme, werden vrygegeven,
 „ zelfs na de verbeurdverklaring: of dat men
 „ zig, deswege, verdroeg met den Koopman.
 „ Dat verscheiden' Kommissen en andere Be-
 „ dienden, om hunne ampten te bekomen, of
 „ om verplaatst te worden, verscheiden' hon-
 „ derden, ja tot drie- en zesduizend guldens
 „ toe, hadden moeten opbrengen. Dat de
 „ Kom-

Getuige-
nis van
eenen
der ge-
vangen'
Kommi-
ssen.

(p) Zie Holl. Merc. van 1686. bl. 193.

„ Kommiften van 't fcherp paffen op hun be- 1686.
 „ roep zeer werden afgefchrikt, om dat het
 „ hun dikwils kwalyk werdt afgenomen, of
 „ door de Regeering der Steden, of door de
 „ Raaden ter Admiraliteit zelve, die hun, om
 „ den Koophandel te bevoordeelen, zo veel
 „ hulp niet beweezen, als wel vereischt werdt;
 „ inzonderheid, wanneer zy aanhaalingen deden
 „ van eenig belang." De Regters bevonden,
 „ federt, dat de verklaring van deezen
 „ Kommis veel waarfchynlykheids inhadt. Een
 „ der Kommisfen-Generaal verhaalde hun, onder
 „ der eede „ hoe het middel der Convoojen en
 „ Licenten in zulk een algemeen verval geko-
 „ men was, dat het gefchaapen ftondt, ge-
 „ heel te niet te zullen loopen, zo 'er geen
 „ herftel in gemaakt werdt. In Zeeland liep,
 „ zeide hy, alles in 't wilde, vooral ten op-
 „ zigte van de Boter. Men verleende daar,
 „ naar welgevallen, ontflag van het Plakaat
 „ en de Lyste. Verfcheiden' Schippers van
 „ Zaandam, Oost- en Westzaanen en ande-
 „ re Plaatsen daaromtrent, die men *Noompjes*
 „ noemde, hadden Jaarbrieven, en wisten,
 „ onder dekfel derzelve, goederen te haalen
 „ uit de Zeefchepen, en ze, in 't Noor-
 „ derkwartier of elders, aan land te brengen,
 „ vanwaar zy ze, naderhand, naar Amfterdam
 „ voerden. Men flook ook te Amfterdam fterk.
 „ De Vlotfchuitevoerders hadden dubbele bo-
 „ dems in hunne fchuiten, en voerde de goe-
 „ deren naar binnen, zonder dat zy gezien
 „ werden. De Regeering der Stad nam daar
 „ kwalyk, dat de Raaden ter Admiraliteit den

Verklaa-
 ring van
 eenen
 Kommis-
 Gene-
 raal,

1686. „ Kommifen bevalen , fcherp op hun ftuk
 „ te paffen. Te Rotterdam , werden geheele
 „ fcheepsloadingen gefmokkeld ; waarna men
 „ voorgaf , dat de fchepen alleen met ballast
 „ waren ingekomen. Men hinderde , aldaar ,
 „ de Kommifen , van wege de Regeeringe der
 „ Stad , in het doen van aanhaalingen. De
 „ aangehaalde goederen werden 'er ook niet
 „ verbeurd verklaard : of , zo dit al gefchied
 „ mogt zyn , voor eene geringe fomme , we-
 „ derom vry gegeven. Hierdoor , misten de
 „ Kommifen het meeste van hun aandeel in
 „ de aanhaalingen : 't welk hen bewoog , tot
 „ het inftaan van onbehoorlyke wegen , om
 „ aan geld te geraaken , alzo zy van hunne
 „ gewoonlyke winst niet beftaan konden. In
 „ Gelderland en in de Boven - kwartieren ,
 „ durfden de Kommifen geene aanhaalingen
 „ doen om den Regenten der Steden geen on-
 „ genoegen te geeven. In Friesland en Gro-
 „ ningen , werdt ook groot bedrog gepleegd ,
 „ omtrent den uitvoer der Paarden ; heffende
 „ de Ontvangers aldaar veel meer uitgaande
 „ regten , dan zy in den Haage verantwoor-
 „ den : 't welk , fomtyds , op ieder Paspoort ,
 „ wel honderd guldens verfchilde. Ook werdt
 „ de derde Verhooging aldaar wel ontvangen ;
 „ maar niet verantwoord.” Wyders , hadt
 „ ook de Fiskaal Kievit den Regteren aange-
 „ diend „ dat het Kollegie ter Admiraliteit te
 „ Rotterdam , federt eenige jaaren , zeer ver-
 „ vallen was ; dat de Ampten ter Sekretarye ,
 „ aan onbekwaame vrienden , of aan vreemde-
 „ lingen , by * gefpan , vergeven werden ; dat

en van
 den Fis-
 kaal Kie-
 vit.

* Cabale.

„ van vierhonderd punten der Inſtruſie en 1686.
 „ Plakaaten geene vyftig werden naargeko-
 „ men ; dat men de meest verbeurdverklaar-
 „ de goederen liet vrykopen ; dat men on-
 „ kundige Kommiffen ſtelde , die zig de han-
 „ den lieten vullen , en 't Land , in één jaar ,
 „ wel driehonderdduizend guldens ſchade dee-
 „ den ; dat hy , Fiskaal , hierover , dikwils ,
 „ in den Raad geklaagd , en ſommigen van
 „ deeze Kommiffen , op heeter daad , betrapt
 „ hadt ; doch dat zy , hunne vrienden of be-
 „ kenden hebbende onder de Raaden , nim-
 „ mer geſtraft waren. Dat men deeze luiden
 „ nu hadt opgemaakt , om tegen hem te ge-
 „ tuigen , na dat men hem , op meer dan eene
 „ wyze , gedwarsboomd hadt , in 't waarne-
 „ men van zyn ampt ; welk hy gezind was , zo
 „ vlytig gade te ſlaan , dat hy den Landen ton-
 „ nen , en door den tyd millioenen meende
 „ te konnen aanbrengen , zonder den Koop-
 „ handel meer te bezwaaren.” De Regters
 vonden zig , derhalve , verlegen met alle dee-
 ze Verklaringen : waardoor de ſchuld van 't
 misdryf der gevangenen , grootendeels , ge-
 legd werdt op de Raaden ter Admiraliteit zel-
 ven , over welken hun geene Regtspraak aan-
 bevolen was , moettende zy alleen over Amp-
 tenaars zitten. Zy gaven , hierom , den al-
 gemeenen Staaten , op den negenden van
 Wynmaand , te bedenken „ of het niet veel
 „ toebrengen zou , tot verligting of bezwaa-
 „ ring der gevangen' Kommiffen , zo bevon-
 „ den werdt , waar of onwaar te zyn : 1. dat
 „ er een algemeen verval plaats hadt , om-
 „ trent

Voorſlag
 der Reg-
 teren aan
 de alge-
 meene
 Staaten.

1686. „ trent den ophef der Convoojen en Licen-
 „ ten. 2. dat de Kommifien , door 't gantsche
 „ Land, gelyke oogluiking gebruikten, als de
 „ gevangenen gedaan hadden. 3. dat zy niets
 „ deden dan 't gene zy , door hunne Voor-
 „ zaaten , meer dan dertig jaaren geleeden ,
 „ alomme , hadden doen zien. 4. of eenige
 „ Kommifien veele duizenden , voor hunne
 „ Ampten, of om verplaatst te worden, zou-
 „ den hebben moeten opbrengen. 5. of de
 „ Ampten in de Admiraliteiten , by gefpan of
 „ om geld , zouden vergeven worden , en of
 „ 'er regt zou worden gedaan, naar willekeur ,
 „ en niet naar de bezwooren' Inſtruftie en Pla-
 „ kaaten; zo dat 'er, van vierhonderd punten,
 „ geen vyftig in gebruik zouden zyn. 6. dat
 „ men de meeste verbeurdverklaarde goede-
 „ ren zou laaten vrykopen. 7. dat, dik-
 „ wils , op de aanhaaling, geene verbeurd-
 „ verklaring volgen zou, tegen de Plakaaten.
 „ 8. dat de Kommifien, in 't waarneemen van
 „ hun Ampt, zouden worden gehinderd, door
 „ de Regenten der Steden. en 9. dat de vry-
 „ kooping en afmaking , voor eene geringe
 „ fomme, gefchieden zou, tot verkorting van
 „ 't Land, van de Kommifien en van de ar-
 „ men.” De Regters zagen geen' kans , om
 „ op de gemelde punten onderzoek te doen, zon-
 „ der naderen last van de algemeene Staaten, en
 „ verklaarden , dat zy, by ontftentenis van zulk
 „ een' last, de gevangens zouden moeten ont-
 „ vangen in een gewoonlyk Regtsgeding (g).
 Het

(g) Miffive der godelieg. Regt. van 9 Octob. 1686. in de Holl.
 Hift. van dat jaar, II. 194 enz.

Het schriftelyk Vertoog, waarby zy deeze Verklaaring deden, ter algemeene Staatsvergaderinge gelezen, en door de Afgevaardigden tot de Zeezaaken nader onderzocht zynde, oordeelden deezen „ dat de Regters, tot het „ onderzoek op de gemelde punten, behooren te worden gemagtigd.” Zes Gewesten bewilligden hierin. De Afgevaardigden van Holland alleen begeerden eerst verslag te doen. De Staaten van dit Gewest draalden met hun besluit, tot in Zomermaand des jaars 1687. Sedert, werdt het Kollegie op de Maaze ernstelyk aangeschreeven, dat het den Regteren de vereischte Boeken, Registers en Papieren leveren zou: waarin schoorvoetende bewilligd werdt. De Regters, toen overgaande tot een onderzoek deezer stukken, bevonden wel haast, dat zy, hier, niet alleen konden oordeelen naar de Plakaaten, en daarmede, het gedrag der gevangenen vergelyken; maar dat 'er, in der daad, een groot verval plaats hadt, in het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, alwaar de Kommisen, ter oorzaake, voornaamlyk, der menigvuldige afmaakingen en vrykoopingen, zeer veel hadden moeten missen van 't gene hun, by hunne Instructie, was toegelegd. Zy vonden de Contra-Rolle der aangehaalde goederen zeer onvolkomen. Verscheiden' bladen waren 'er uit gescheurd: anderen, op onregte plaatsen, ingelast. Verscheiden' Inventarissen hadden noch slot noch dagtekening: van sommigen was alleen het hoofd geboekt. Zy vonden, dat veele goederen vrygegeven waren, zonder dat 'er *Sententie* over

1686.

De Regters bevonden groot verval in het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze.

ge-

1686. gegaan was, en alleen op raade van den Fiskaal of Kommiss-Generaal. De Raaden hadden zig ook *Emolumenten* toegelegd, boven de Instructie. 's Lands aandeel in de verbeurd-verklaarde goederen was, na 't jaar 1674, van jaar tot jaar, verminderd. Verscheiden Amptenaars hadden merkelyke sommen gegeven, voor hunne ampten. Ook was 't wel gebeurd, dat men de ampten, by gespan, begeven hadt. Kortom, 't verval werdt genoegzaam zo groot bevonden, als het, door de gevangens, beschreeven geweest was (r). En dit maakte,

De gevangens worden in een gewoonlyk Regtsgeding ontvangen. in hunne zaak, zo groot eene verandering, dat zy, in Herfstmaand des jaars 1688, in een gewoonlyk Regtsgeding, ontvangen werden (s). Het Geregts-hof van Utrecht hadt reeds, in Lentemaand des jaars 1687, (4) eenen der Raaden ter Admiraliteit wegens dit Gewest, die vyfduizend guldens voor eene Kommiss-plaats getrokken hadt, veroordeeld tot uitkeeringe deezer somme, en hem, daarenboven, onbekwaam verklaard, om eenig Ampt te bekleeden (t). De Fiskaal Kievit geraakte, eerst in Oogstmaand des jaars 1689, uit de hegtenis, hebbende zyne Dogter den Lande twintigduizend guldens betaald, om hem los te krygen (u). Doch in Lentemaand te voo-
ren, was hy, by vonnis der Regteren, eerloos
en

(r) Resol. Holl. 12, 26 Jan. 1686. bl. 53, 58. 13 Juny 1687. bl. 59. 16 Juny 1688. bl. 324. Memorie der gedrieg. Regt. van 25 Mey 1688 in de Holl. Merc. van dat jaar bl. 123.

(s) Holl. Merc. van 1688. bl. 149.

(t) Holl. Merc. van 1687. bl. 174.

(u) Resol. Holl. 28 July 1689. bl. 426.

(4) GERARD SAS VAN DE BOSSCHE.

en meinedig verklaard, in vierdubbele voldoening van't gene hy ten onregte getrokken hadt verweezen, en ten eeuwigen dage gebannen uit de Vereenigde Gewesten (y). Zes der gevangen' Kommiffen zaten tot in 't jaar 1691. In Bloei maand van dit jaar, werden zy eerst gevonnist, door de gemagtigde Regters. Drie werden meinedig en eerloos verklaard, en voor altoos ten Lande uit gebannen. De eerste werdt, daarenboven, verweezen in zesduizend, de tweede in vierduizend, de derde in tweeduizend guldens boete, of in openbaare geesfeling, zo deeze boeten, binnen drie maanden, niet werden opgebracht. De vierde moest tweeduizend gulden aan boete betaalen, en werdt, voor drie jaaren, gebannen. De vyfde en zesde werden, alleenlyk voor drie jaaren, in hunne Ampten gefchorst (w).

Op den twee-entwintigften van Slagtmaand des jaars 1686, ontftondt 'er een felle storm, die Groningerland en Oostfriesland merkelyke fchade aanbragt. De wind, des avonds ten agt uren, opgefleken uit den Zuid-oosten, zwaaide en wankelde eenigen tyd; doch keerde, eerlang, naar 't Noordwesten, daar hy, den gantschen nagt, ftaan bleef, blaazende zo hevig, dat het zeewater, alomme in Groningerland, en op sommige Plaatsen, wel agt voeten hoog, over de dyken liep. Men rekende, dat 'er, in deezen Watersnood, meer dan twaalfhonderd menschen, en omtrent vyfduizend

1686.

XXI.
Watersnood in Groningerland.

(y) Zie zyne Senten. gedr. te Leeww. 1689. Holl. Merc. vcr 1689. bl. 2721

(w) Europ. Merc. April — Juny 1691. bl. 118.

1686. zend Paarden, Koeijen, Schaapen en Varkens verdronken waren, in dit Gewest. 't Getal der omverre gefpoelde huizen werdt op omtrent vierhonderd en vyftig begroot (x).

XXII. Doch hoe zeer deeze ramp dit Gewest in 't byzonder drukken mogt; de oogten der aanzienlykfte Mogendheden van Europa en van de Staaten zelve waren thans voornaamlyk gevestigd, op de omkeering, met welke Engeland gedreigd werdt, in geval, de Koning zyne oogmerken bereikte, en den Roomfchen Godsdienst en een onbepaald gebied invoerde in dit Ryk. Hy hadt, kort na zyne komst tot de Kroon, openlyk, beloofd, den vastgestelden Godsdienst te zullen handhaaven. Doch sommige Regtsgeleerden en Predikanten zelve begonden, na verloop van eenigen tyd, te dryven „ dat de Koning de onderzaaten „ ontfiaan kon van 't opvolgen der wetten, „ en dat men hem niet te fterk dringen moest, „ tot het naarkomen zyner beloften, de uit- „ legging daarvan latende aan hem zelve:” welk laafte den Koning zo wel fmaakte, dat hy *Cartwright*, die 't van den Predikftoel geleerd hadt, kort daarna, Bifchop van Chester maakte. In 's Konings Kapel, werden vier Roomfch Katholyke Bifchoppen ingewyd, die, in verſcheiden gedeelten van 't Ryk, dienst deden, onder den titel van *Apoftolifche Stedehouders*. De voornaamfte Ampten werden gegeven aan Roomfch-Katholyken, of aan zulken, die 't gaarne ſcheenen te willen worden.

De

(x) Zie *Holl. Merck.* van 1686. bl. 207.

De Koning verboodt den Engelschen Predikanten het openbaar verhandelen der Geloofs-geschillen. Doch veelen weigerden hem hierin te wille te zyn. Hy regtte een Kerkeiyk Geregthshof op, bestaande, onder anderen, uit Roomschegezinden, en uit eenige voornaame Amptenaars van 't Hof. Hy sprak luiden van aanzien, in persoon, aan, om hen over te haalen tot den Roomschen Godsdienst. Ook hieldt hy, ten zelfden einde, briefwisseling met zyne oudste Dogter, de Prinses van Oranje; doch zonder eenige vrugt (y). Hy zondt zelfs den *Graaf van Castelmaine*, in Gezantschap, aan den Paus, thans *Innocent den XI*, om zyne drie Ryken wederom te vereenigen met den Heiligen Stoel, van welken zy, meer dan eene eeuw, gescheiden geweest waren. Doch de Paus, die thans overhoop lag met den Koning van Frankryk, dien hy wist, grooten invloed te hebben op het Engelsche Hof, ontving *Castelmaine* zo koel, dat deeze, na een kort verblyf, misnoegd, te rug keerde naar Engeland (z). Al deeze bedryven deden delyk zien, wat Koning Jakob in den zin hadt. Doch 't gene den meesten den argwaan verwekte, in de Staaten der Vereenigde Gewesten, was de toerusting ter zee in Engeland, waarvan, in 't najaar, sterk gesproken werdt, en welke de Roomschegezinden zeiden, tegen dit Gemeenebest gerigt te zyn (a). Ook vondt dit geloof by veelen, doordien de Koning van Frankryk,

Hy rust
zigt toe,
ter zee.

die

(y) BURNET Vol. I. p. 720-726.

(z) Uit verscheiden Misliven van den Ambast. van CITEERS MISS. Voyez aussi RAPIN Tom. X. p. 44-54.

(a) RAPIN Tom. X. p. 57.

1686.

die thans naauw verbonden was met Jakob den II. (b), geoordeeld werdt, groot belang te hebben, om onlust te verwekken tusfchen den Prins van Oranje en zynen Schoonvader: 't welk niet beter fcheen te konnen gefchieden, dan door 't ontfteeken van eenen oorlog tegen deezen Staat, die, gelukkig uitvallende voor Koning Jakob, deezen, veelligt, beweegen zou, om zynen Schoonzoon te verfteeken van de opvolging tot de Kroon van Groot-Britanje, waartoe hy anders, uit hoofde zyner Gemalinne, of, zo deeze en haare Zuster zonder kinderen overleeden, uit eigen hoofde, zou konnen regt verkrygen. 't Belang der Roomschegezinden vorderde dit, insgelyks. Hun toeleg, om hunnen Godsdienst in te voeren in 't Ryk, moest te niet loopen, zo de Koningin geenen Zoon ter weereld bragt, en zo de Prinfes van Oranje, 's Konings oudfte Dogter, haaren Vader, t'eenigen tyde, opvolgde (c). De Prins van Oranje was niet onkundig van deeze inzigten, en kon, derhalve, niet nalaaten, een zorgvuldig oog te laten gaan over 't gene in Engeland omging. Ook hieldt hy naauwe gemeenfchap met luiden van aanzien, die, federt eenigen tyd, uit Engeland, herwaards geweeken waren, en hem dikwils, in 't heimelyk, kwamen fpreeken. En werdt geloofd, dat men, in deeze famenkomsten, fomtyds, dronk, op de vernedering der Papiften in Engeland (d).

In

(b) *Voiez* *Negotiat. du Comte d'AVAUX. Tom. IV. p. 300, 303.*(c) *BURNET Vol. I. p. 685, 686.*(d) *Voiez* *Negotiat. du Comte d'AVAUX, Tom. V. p. 124. 226, 275, 297. Tom. VI. p. 20, 46.*

In den Zomer deezes jaars, hadt hy gelegenheid gekreegen, om, wegens den toestand van Engeland, nader onderrigt te worden, uit den mond van Doktor *Gilbert Burnet*, die, verdragt van de hand gehad te hebben in het zogenaamd Protestantsch Verraad, en in de onderneemingen van Monmouth en Argyle, in 't voorleeden jaar, uit Engeland geweeken, en, na 't doen eener reize door Frankryk, Italië en Zwitserland, langs den Ryn, benedenwaards gekomen was, van zins om zig, in Friesland of Groningen, nederte zetten. Doch te Utrecht vondt hy brieven uit den Haage, waarby men hem riedt, vooraf, een' keer derwaards te doen, en den Prins en Prinſes van Oranje te begroeten. Hunne Hoogheden traden, terſtond, met hem, in een openhartig geſprek, over den toestand der zaaken in Engeland: waarvan wy hier, meest met zyne eigene woorden, verflag zullen doen. „ De „ Prins, „ ſchryft hy, „ ſchoon uit der aart „ koel en agterhoudend, ontdeedt zig, ten „ mynen opzigte, van een groot gedeelte dezer hoedanigheden. Hy ſcheen zeer onvoldaan, over 's Konings handelwyze. Hy was bedugt, dat zyne Majesteit zulk een' argwaan tegen zig zelve verwekken zou, en zo veel agterdogt opvatten tegen zyn volk, dat hy, de Franſche maatregels volgende, wanhoopige beſluiten zou uitvoeren, waarvan de gevolgen, niet dan door geweldige middelen, zouden konnen geſtuit worden.” Burnet was zeer getroffen, door de deſtigheid van 's Prinſen voorkomen. Hy ſcheen, naar

1696.

XXIII.
De Prins
van
Oranje
houdt
een
mondge-
ſprek met
Doktor
Gilbert
Burnet.

1686. 't verhaal van den Doktor, weinig zorg te draagen voor zig zelve, en geen vermoeden altoos te hebben, dat men 't op zyn' Perfoon gemunt hadt. Doch Burnet was onderrigt van den aanslag van zekeren Savojaard, die, een moord in zyn Vaderland gedaan hebbende, naar 't Land van Geneve gevlugt was: van waar hy den Heer de Louvois te Parys geschreeven hadt, „hoe hy kans zag, om den Prins van Oranje van 't strand by Scheveningen te ligten, en naar Frankryk te voeren, zo men hem, alleenlyk, een klein Vaartuig, voorzien van twintig stukken geschuts, bezorgen wilde.” En schein deeze toeleg zo vreemd niet bedagt, om dat zyne Hoogheid gewoon was, zig, dikwils, met een' koets, naar Scheveningen te laten ryden, om zig te verlustigen; zonder van meer dan een' Heer in 't rytuig, en een of twee Paadjes agterop verzeld te zyn. De Savojaard was voorneemens, een stuk wegs van 't strand, op 's Prinzen komst, te blyven wagten; en, wanneer hy hem vernam, in eene boot, met zeven perfoonen verzeld, naar land te roeijen, den Prins te overvallen, aan boord te voeren, en terstond met hem onder zeil te gaan, naar Frankryk. Louvois schein zin te hebben, in de onderneeming. Immers, hy ontboodt den Savojaard naar Parys, en schikte hem reisgeld toe. Doch deeze, verkuischt met zulk eene eer, vertoonde Louvois brief en een afschrift van den zynen aan verscheiden' luiden, en onder anderen aan den beroemden Wiskonstenaar *Fatio*, in wiens Vaders huis, hy zyn verblyf

Toeleg om zyne Hoogheid te ligten, en naar Frankryk te voeren.

blyf gehad hadt. Fatio hadt'er Burnet kennis van gegeven, en bevestigde het verhaalde, in den Haage, daar hy zig thans onthield. Burnet verzuimde niet, hunne Hoogheden hiervan te onderrigten. Doch de Prins scheen zig 't verhaal luttel aan te trekken. De Prinses toonde meer vreeze. Op haar verzoek, sprak 'er Burnet van met den Raadpensionaris Fagel en met eenigen der Staaten, aan welken de aanflag niet onuitvoerlyk voorkwam. Men verzogt dan den Prinse, dat hy nimmer zonder Lyfwagt wilde uitryden: waartoe hy, niet zonder eenige moeite, werdt overgehaald. Burnet dagt, dat zyn geloof aan de Goddelijke Voorschikking hem onbezorgder maakte, dan noodzaakelyk was. Maar als men hem dit voorhieldt, antwoordde hy „ dat hy vastelyk geloofde in eene Voorzienigheid, en „ dat hy zynen gantschen Godsdienst haast „ kwyt zyn zou, zo hy dit geloof vaaren liet: „ ook kon hy niet zien, hoe de Voorzienigheid zeker zyn kon, zo alles niet gebeurde, volgens een volstrekt besluit van Gods wil.” Doch Burnet oordeelde „ dat zy, „ wien de zorg voor 'sPrinsen opvoeding aanbevolen geweest was, hun werk meer gemaakt hadden, om hem de Calvinistische bevattingen van Gods volstrekte besluiten in te drukken, dan om hem te wapenen, tegen de verkeerde uitwerksels, die deeze gevoelens op het gedrag hebben konden. „ Want, voegt hy 'er by (met hoeveel of hoe weinig reden, mogen anderen oordeelen) „ in „ Holland, drukken de Predikanten den Le-

1686.

De Prins
staat 'er
weinig
agt op.

Reden,
die som-
migen
hiervan
gaven.

1686. „ den hunner Gemeenten niets sterker in, dan
 „ eenen diepen afkeer van de Arminiaansche
 „ Leere, die aldaar zo veel veld wint, dat de
 „ agterdoegt, welke zy 'er over opvatten, hen
 „ meer doet zorgen voor het stuiten deezer Lee-
 „ re, dan voor het voortplanten der gewigtig-
 „ ste waarheden.”

XXIV.
 Aart van
 den Prinse
 en Prin-
 fesse van
 Oranje,
 volgens
 Burnets
 beschry-
 ving.

De Doktor geeft, eer hy het verder gehan-
 delde met den Prinse en de Prinfesse te boek
 stelt, eene korte beschryving van den aart hun-
 ner Hoogheden; die wy niet nalaaten kunnen,
 hier, in te lasen. „ 's Prinzen opvoeding was,
 „ schryft hy, zeer verwaarloosd. Zyn gant-
 „ sche leeven door, hadt hy den hoogsten weér-
 „ zin in bedwang. Hy sprak weinig. Hy ge-
 „ liet zig, somtyds, als of hy zig ergens op
 „ toeleide; doch hy haatte allerlei bezigheid,
 „ zonder uitzondering. Van kouten hadt hy
 „ een' sterken afkeer: nog grooter van 't spel.
 „ Dit deedt hem zig, geduuriglyk, ophouden
 „ met de Jagt, waaraan hy meer overgege-
 „ ven was, dan iemant dien ik immer kende.
 „ Doch ik merkte zyn jaagen altoos aan, als
 „ een ontvlieden van gezelschap en van be-
 „ zigheid. Frankryk kleiner te maaken was
 „ de heerschende zugt van zyn gantsche lee-
 „ ven. Hy hadt maar ééne ondeugd, welke
 „ hy egter, zeer zorgvuldiglyk, zocht te ver-
 „ bergen. Zyne houding kwam den Hollan-
 „ deren bevallig en verplichtend voor; doch
 „ hy kon zig niet voegen naar den aart der
 „ Engelschen, met welken, zyne koele en
 „ loome geestgesteltenis niet overeenkwam.”
 Wat de Prinfesse betreft; Burnet pryst haare
 uit-

uit- en inwendige hoedanigheden zeer hoog. Zy hadt, zegt hy, eene Vorstelyke houding, eene groote kennis, een gezond verstand, en eene deftige bevalligheid van spraak. Zy befteedde veel gelds in liefddadige giften, fchoon de Koning, haar Vader, haar „ geen „ inkomen toeleide, waarvan zy, naar haaren „ Staat, leeven kon; gelyk hy, meent Burnet, behoorde gedaan te hebben, zo hy zyn „ belang wel begreepen hadt. Want, ver- „ volgt de Doktor, het toeleggen van een „ aanzienlyk inkomen, aan haar en aan den „ Prinfe, zou de Engelschen hebben doen ver- „ moeten, dat 'er goed verstand en geheim „ vertrouwen was, tufchen den Koning en „ den Prins en Prinseffe,” en het volk zou zig niet zo ligt op hunne Hoogheden verlaaten hebben, als het naderhand deedt. Voorts, fchryft hy „ dat haare Koningklyke Hoogheid „ zeer belezen was in de Historien en in God- „ geleerde fchriften: doch dat zy zig ook, „ met veel lust, aan eenig handwerk bezig „ hieldt, als zeker ongemak aan 't gezigt haar „ 't leezen belette.” Doch van den staat der Engelsche zaaken en van de ftrecken van 't Hof wist zy weinig, voor dat Burnet verlof kreeg, om haar daarover te onderhouden. Zy vraagde hem, onder anderen, by zekere gelegenheid, waarom de Koning, haar Vader, zo gebeeten was op *Jurieu*, een' bekend' Fransch' Schryver van dien tyd? Hy antwoordde „ dat „ dit voornaamlyk aan Jurieus fcherpen fchryf- „ ftyl te wyten ware, hebbende hy, onder „ anderen, zeer onbetamelyk gefproken van

1686. „ Maria , Koninginne van Schotland : waar-
 „ door hy een' blaam gebragt hadt over allen ,
 „ die uit deeze Vorstinne gesprooten waren .”
 Doch de Prinses hervatte „ dat Jurieu niet te
 „ beschuldigen was , indien , 't gene hy van
 „ Koningin Maria geschreeven hadt , overeen-
 „ kwam met de waarheid .” Zo , vervolgde zy ,
de Vorsten kwaad willen doen , moeten zy verwag-
ten , dat de weerd zig wreeken zal op hunne na-
gedagtenis . wanneer hunne perfoonen buiten haar
bereik zyn : en dit is maar eene geringe smert , in
vergelijking van het leed , welk zy anderen hebben
doen verdraagen .

Fraai ge-
 zegde der
 Prinsesfe.

Burnet De Prins , voorhebbende zig van Burnet te
 toetst den bedienen , begeerde , dat hy in den Haage blee-
 Prins ve , alwaar zig thans , schryft de Doktor , gee-
 over zyn ne Engelsche ballingen onthielden . Hy riedt
 begrip hem ook , vertrouwelyk om te gaan met den
 van eene Raadpensionaris Fagel , den Heere van Dyk-
 vrye Re- veld en den Raadsheer Teerestein van Hale-
 geeringe wyn , met welken zyne Hoogheid , voornaam-
 en van de Engelsche lyk , raadpleegde . Doch Burnet vondt niet
 Kerke. geraaden , zig in te wikkelen met den Prins ,
 voor hy deszelfs begrippen , omtrent sommige
 punten , wat nader , getoetst hadt . Hy was
 bedugt , dat 's Prinzen verschil met die van den
 Loevesteinschen aanhang , gelyk men ze noem-
 de , hem eenen argwaan van de Vryheid en
 van eene vrye Regeeringe mogt ingeboezemd
 hebben . Doch zyne Hoogheid verzekerde
 hem van het regte tegendeel . *Eene vrye Regee-*
ring alleen was , zeide hy , in staat , om eenen
magtigen vyand tegen te staan , en zo veel gelds
op te brengen als vereischt werdt om eenen lang-
dus-

duurigen oorlog te voeren. Voorts, verklaarde de Prins, dat hem de dienst en gebruiken der Engelsche Kerke wel aanstonden; doch dat hy 't veroordeelen van andere Kerken afkeurde: 't welk Burnet ingelyks deedt. De Prins was, zo hy verklaarde, ook niet van zins om de Kalvinitische begrippen van de Goddelyke besluiten in Engeland te doen vaststellen. Alleenlyk, wenschte hy, dat zy 'er mogten verdraagen worden. Ook zou hy gaarne zien, dat men eenige uiterlyke plegtigheden van klein gewigt aan eene zyde stelde, in de Engelsche Kerke. Wyders, herinnerde Burnet hem, dat het noodig was, tot bevordering van zynen dienst, dat de Vloot der Staaten in gereedheid gebragt werdt. Ook werdt, hiertoe, eerlang, beslooten, ter algemeene Staatsvergaderinge. 't Gesprek, waarin alle deeze dingen verhandeld werden, duurde verscheiden' uren. By eene andere gelegenheid, vraagde Burnet de Prinse alleen, wat zy dagt, dat de Prins zyn zou, wanneer zy eens Koningin van Engeland werdt? en hy bragt haar, ligtelyk, tot het besluit „ dat zy zig vergenoegen zou, „ met den naam van Koninginne; dat zy den „ Prinse den naam en 't gezag van eenen Koning zou doen opdraagen, en dat zy, volgens de lesse der Schriftuure, hem, als haaren man, in alles, gehoorzaam zou zyn, zo „ hy haar, als zyne vrouw, beminnen wilde.” De Prins was zeer in zynen schik met dit besluit, welk de Prinse hem, in Burnets tegenwoordigheid, verklaarde. *Hy was, zeide hy, naderhand, tegen iemant, nu negen jaaren getrouwd*

1686.

Hy beweegt de Prinse om te be- looven, dat zy, niet zonder den Prins, over Groot-Britanje, regereen zal.

1686. *trouwd geweest, zonder dat hy 't hart gehad hadt, om de Prinses te brengen opeen stuk, welk Burnet, in éénen dag, hadt weeten af te handelen (e).*

's Prinzen
gevoelens
worden
overge-
schreeven
naar En-
geland.

Wy hebben van alle deeze byzonderheden, dus omftandiglyk, willen gewaagen, om te doen opmerken, dat zyne Hoogheid, in deezen tyd, reeds begon te voorzien, 't gene, naderhand, gebeurde. Hy hadt veele vrienden in Engeland, die, zo wel als hy, 's Konings gedrag veroordeelden. Burnet en hy zelf hielden briefwifeling met deeze vrienden: die, van tyd tot tyd, onderrigt werden van 's Prinzen inzigten, omtrent de zaaken van Engeland (f). Men zag aldaar eene geweldige verandering te gemoet, zo de Koning niet van maatregels veranderde, 't zy hy zyn oogmerk bereikte of te kort schoot; en 't kon niet agterblyven, of de party, die door den Koning verdrukt werdt, moest, in allen geval, heul zoeken aan den Prinse van Oranje, wiens Gemaalin naast geregtigd was tot de Kroon. Hoe meer Jakob de II. zig dan in staat zocht te stellen, om zyne oogmerken, met geweld, uit te voeren; hoe grooter belang de Prins van Oranje en de Staaten zelve neemen moesten, in 't gene in Engeland omging. De tyding van de uitrusting ter zee deedt hen, meer dan iets anders, dugten, dat Frankryk en Groot-Britanje beide hun, wederom, gelyk in 't jaar 1672, den oorlog mogten willen aandoen. Zy gaven, derhalve, den Ambassadeur van Citters last, om

Bekom-
mering
der Staa-
ten.

(e) BURNET Vol. I. p. 638-693.

(f) BURNET Vol. I. p. 691, 692.

om den Koning van Groot-Britanje te onder-
 tasten , wegens 't gene hy met zyne uitrusting
 mogt voorhebben. Doch zyne Majesteit ver-
 zekerde den Ambassadeur , op de kragtigste
 wyze „ dat hy geenen oorlog tegen den Staat
 „ in den zin hadt ; dat hy ook met Frankryk
 „ geen ander Verdrag hadt gemaakt , dan 't
 „ gene de onderlinge geschillen in Amerika
 „ betref ; en dat de gerugten , heel uit Kon-
 „ stantinopel overgebrieft , dat , naar 't zeg-
 „ gen van den Franschen Ambassadeur aldaar ,
 „ Frankryk en Groot-Britanje den Staat , te-
 „ gen 't aanstaande voorjaar , zouden beoorloo-
 „ gen , verdigt en ydel waren (g).” Van Cit-
 ters schreef deeze verklaringen herwaards over.
 Doch zy bragten luttel toe , om de ongerust-
 heid , hier te Lande , geheellyk , te doen ver-
 dwynen (h).

Koning Jakob de II , midlerwyl , onderrigt
 van Burnets gemeenzaamheid aan 't Hof van
 den Prins van Oranje , schepte , hieruit , zo
 veel argwaan , dat hy , in 't najaar , den Kwaaker
William Pen herwaards zondt , om zyne Hoog-
 heid te beweegen , dat hy 's Konings maatre-
 gels goedkeurde , en zig openlyk verklaarde ,
 voor het verdraagen van allerlei gezindheden.
 De Prins hadt zig hiervoor meermaalen ver-
 klaard , en men verspreidde reeds , in Eng-
 land , dat hy 't eens was met den Koning (i).

Koning
 Jakob
 zendt
 Pen her-
 waards ,
 om den
 Prins te
 winnen.

Hy

- (g) Misive van den Ambasf. VAN CITTERS van $\frac{30 \text{ Juny}}{9 \text{ Aug.}}$
 1686. MS.
 (h) Misive al boven $\frac{22 \text{ Nov. 1686. MS.}}{26 \text{ Nov.}}$
 (i) Misive al's boven van $\frac{1686. MS.}{6 \text{ Dec.}}$

1686. Hy herhaalde deeze verklaring van zyn gevoelen, nogmaals, tegen Pen, betuigende, zelfs van verstand te zyn, dat men de Roomschegezinden behoorde te dulden, zo 't Parlement 'er toe bewilligen kon. Doch, onaangezien zulke verklaringen, bleef 'er groot verschil van bevassing, tusſchen den Koning en den Prinse. De Koning zegt, onder voorwendfel van de verschillende Gezindheden te verdraagen, de Test-Akte te doen vernietigen, en, daardoor, de Roomschegezinden, tot het bekleeden van allerlei ampten, bekwaam te maaken. De Prins verſtondt, daarentegen, dat het vernietigen deezer Akte de ondergang zyn zou van den Protestantſchen Godsdienst. Pen deedt zyne Hoogheid, uit 'sKonings naam, allerlei beloften, om hem van verstand te doen veranderen: doch de Prins bleef beſtendig by zyne meening, en Pen keerde, onverrigter zaake, naar Engeland (k); alwaar hy, federt, zyn best deedt, om 't vertrouwen tusſchen den Koning en den Prinse te herſtellen (l).

XXVI. De Koning, die 't van zyn belang rekende, ten minſte voor eerst en uiterlyk, goed verſtand te houden met de Staaten en met den Prinse van Oranje, ontboodt Skelton, die hem hier luttel dienst deedt, en zig de ongunst van zyne Hoogheid op den hals gehaald hadt, in 't najaar, uit den Haage, te rug, en floeg, federt, het oog op zekeren *White*, een' lerschman, die, ſchryft Burnet, lang een verſpieder der

Albyville
komt, als
buiten-
gewoone
Engelſche
Gezant,
in den
Haage.

(k) BURNET Vol. I. p. 693, 694.

(l) *Negotiat. du Comte d'AVARX Tome VI. p. 91.*

der Spaanschen in Engeland geweest zynde , 1686
 by mangel van voldoening zyner wedde , den
 titel van *Markgraaf van Albyville* , in de plaats
 van geld , van hun verkreegen hadt (*m*). Deez'
 kwam , in Louwmaand des jaars 1687 , in Hol- 1687:
 land , als buitengewoone * Gezant des Konings
 van Groot-Britanje , en verzekerde de Staaten , * *Envoÿé*,
 in zyn eerste gehoor , dat de Koning , zyn Zyne
 Meester , de geflooten' Verdragen , heiliglyk , hande-
 dagt te houden , hebbende zyne uitrustingen ling met
 ter zee geen ander oogmerk , dan het beter de Staa-
 bewaaren der Vrede. Voorts , hadt de Gezant ten.
 last , om het ontslag te bevorderen van eeni-
 ge Engelsche Officiers , in Staaten dienst (*n*) ,
 die , onlangs , op 's Konings bevel , zekeren
Robert Peyton uit Rotterdam hadden gezogt te
 ligten , en hierom in hegtenis genomen waren.
 De Staaten ontsloegen ze , eindelyk ; doch banden
 ze ten Lande uit , zonder zig aan 's Konings
 aanhoudende klagten hierover , eenigszins ,
 te stooren (*o*). In Oogstmaand des voorleeden
 jaars , hadt Skelton , die toen nog niet naar
 Engeland gekeerd was , twee Perfoonen naar
 Amsterdam gezonden , om Ferguson te doen
 vatten. Doch de Schout , by wien zy zig ver-
 voegd hadden , kwam te laat. De Engelschman
 hadt zig reeds t'zoek gemaakt (*p*).
 Koning

(*m*) BURNET *Vol. I. p. 707. Voyez aussi* *Negotiat. du Comte d'AVAUx Tom V. p. 317.*

(*n*) *Resol. Holl. 29 Nov. 1686. bl. 643. 25 Maart, 9 May 1687. bl. 208, 241.*

(*o*) *Misive van den Ambasl. VAN CITTERS van 7de April 1687. MS. en ook andere gescht. Stukk. Zie ook Holl. Merc. van 1687. bl. 117, 122.*

(*p*) *Misive van den Hoofd-Officier BOREEL aan Gekommitte. Raaden van 28 Aug. 1686. MS.*

1687. ning Jakob nam hieruit gelegenheid, om wederom te klaagen over de Regeering van Amsterdam, die de wederspannelingen, geduuriglyk, ontsnappen liet. Zy verdedigde zig, zo goed als zy kon (*g*). Doch 't klaagen hielt aan, in Engeland, en werdt vernieuwd door d'Albyville, die, zelfs met den Prins en Prinsesse van Oranje, niet in onderhandeling begeerde te treden, voor dat hunne Hoogheden beloofd hadden, Burnet niet meer te zullen zien (*r*). De Doktor werdt, kort hierna, openlyk, ingedaagd, door den Koning, om zig wegens eene beschuldiging van hoog verraad te verantwoorden. Doch hy verwierf, federt, het burgerschap te Amsterdam, schoon hy zig meest in den Haage bleef ophouden. Albyville viel den algemeenen Staaten, eerlang, klagtig, over eene verdediging tegen de indaaging, welke Burnet hier hadt doen drukken, en waarin hy beweerde, dat men hem om den Godsdienst vervolgte: 't welk de Gezant ontkende. Doch hunne Hoog-Mogendheden weezen d'Albyville aan de Staaten van Holland, van welken Burnet een onderzaat geworden was (*s*). Ik vind egter niet, dat deeze zaak toen eenig verder gevolg gehad heeft. Maar Burnet was zo gehaat aan 't Engelsche Hof, dat de Koning hem beschreef *als snooder dan Ferguson, en als den grootsten verraader, dien En-*

Burnet wordt door Jakob den II. ingedaagd. Hy verwerft het burgerschap van Amsterdam.

(*g*) *Misive van Burgem. van Amst. aan Gekomm. Raaderi van 18 Octob. 1686. MS.*

(*r*) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. VI. p. 48. BURNET Vol. I. p. 708.*

(*s*) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. VI. p. 29, 71, 74. Holl. Merc. van 1687, bl. 147-162. BURNET Vol. I. p. 726, 727.*

geland immer hadt voortgebracht (t); te gelyk 1687.
 verklaarende, niet te zullen rusten, voor dat hy
 hem Holland hadt doen ruimen (u). Ook deedt
 hy, in 't begin des jaars 1688, nog ernstelyk
 aanhouden by de Staaten van Holland, dat men
 Burnet strafte, of 't Land deedt ruimen (v).
 Doch zyn verzoek vondt geen' ingang.

De algemeene Staaten hadden, midlerwyl, De Staaten zenden den Heer van Dykveld naar Engeland.
 kort na dat Albyville hier aangekomen was, den
 Heer van Dykveld, als hunnen buitengewoon
 Gezant, afgevaardigd naar Engeland (w),
 met heimelyken last, die door Burnet ontworpen
 was, hoe hy zig, omtrent den Koning, omtrent
 die van de Engelsche Kerke, en omtrent de
 verschillende gezindheden, hadt te gedraagen.
 Den Koning moest hy, gelyk men Zyn geheime last.
 Albyville hier deedt, verzekeren van de vreedzaame
 gevoelens der Staaten. Ook moest hy het misnoegen,
 ontstaan tusfchen zyne Majesteit en den Prinsfe van
 Oranje, zoeken weg te neemen. Andere luiden
 moest hy een goed gevoelen zoeken in te boezemen
 van den Prinsfe, die, by veele Leden van de
 Engelsche Kerke, voor eenen Presbyteriaan ging,
 en by de verschillende gezindheden in 't gemeen
 aangezien werdt, als heerschezugtig, en ingenomen
 met het oefenen van een willekeurig gezag.
 Sommigen waren zelfs onbeschaamd genoeg,

(t) Misfivè van den Ambasfad. VAN CITTERS van $\frac{17}{27}$ Jan. 1688. MS.

(u) Misfivè als boven van $\frac{24}{5}$ Febr. 1686. MS.

(v) Resol. Holl. 23 Jan. 12 Maart 1688. bl. 44, 121.

(w) Holl. Merc. van 1687, bl. 117.

1687. noeg, om hem voor eenen Papist uit te maaken. Dykveld moest die van de Kerke verzekeren, dat zyne Hoogheid derzelver belangen en die van 't volk in 't gemeen ter herte nemen zou. Ook liet hy zig door den Bischoep

En de wyze, op welke, hy dien ter uitvoeringe brengt.

De vrienden des Prinzen van Oranje houden byeenkomsten te Londen.

van Londen en anderen overhaalen, om den verschillenden Gezindheden voor te houden, dat zy zig vooral nu niet moesten laten winnen door 't Hof. Hy bediende zig, hiertoe, van eenige Predikanten, die, te vooren, naar Holland geweeken, en nu door den Prinse van Oranje te rug geschikt waren. Zyne Hoogheid hadt deezen zulke geschenken gedaan, dat zy hunne schulden betaalen, en de te rug reize onderneemen konden. Dykveld verzekerde hun en den hunnen, dat zy volkomen' vryheid van Godsdienst genieten, of zelfs, zo 't mogelyk ware, onder de Engelsche Kerk begreepen zouden worden, wanneer de Kroon, t'eenigen tyde, verviel op de Prinse van Oranje. 't Kwaad gevoelen, welk men van den Prinse hadt, verdween allengskens, na dat het misnoegen tusschen den Koning en hem openbaar geworden was. Dykveld slaagde, derhalve, naar genoegeen, in 't uitvoeren van zynen geheimen last. Hy bragt zelfs byeenkomsten te wege van luiden, die, gelyk hy zig uitdrukte, het heil van hun Vaderland en van hunnen Godsdienst ter herte namen. De voornamesten van deezen waren de Markgraaf van *Halifax* en de Graaven van *Shrewsbury*, *Devonshire*, *Danby* en *Nottingham*; de Heeren *Mordaunt* en *Lumley*, de Zeeoversten *Herbert* en *Russel*, en de Bischoep van Londen. De byeen-

eenkomsten werden, veeltyds, gehouden, aan ^{1687.}
 't Huis van den Graave van Shrewsbury. De maatregels, welken de Prins van Oranje te houden hadt, werden, in deeze byeenkomsten, ontworpen en geregeld, en van tyd tot tyd naar Holland overgeschreeven (x). Mor-daunt was, onder deeze vrienden des Prinzen, de eerste geweest, die, reeds in 't voorleeden jaar, een' keer herwaards gedaan hadt, om een mondgefprek te houden met zyne Hoogheid, dien hy sterk hadt gedrongen, om zig te steeken in de Engelsche zaaken. Doch de Prins hadt hem, toen, alleenlyk, geantwoord „ dat „ hy een waakend oog zou houden over 't ge- „ ne in Engeland omging, en de zaaken der „ Vereenigde Gewesten in zulk een' goeden „ staat zoeken te stellen, als mogelyk ware, „ om, des noods, iet te kunnen uitvoeren.” Hy hadt 'er bygevoegd „ dat hy beproeven „ zou, wat hy doen kon, zo de Koning on- „ dernam, den vastgestelden Godsdienst te ver- „ anderen, of de Prinses te versteeken van haar „ regt tot de opvolginge.” Eenige maanden laater, kwam de Graaf van Shrewsbury over. Doch deeze gaf den Prinse alleenlyk opening van den staat der zaaken in Engeland, zonder hem sterk te persen (y).

De Engelsche Grooten en anderen, die met zyne Hoogheid hier, en met Dykveld in Engeland handelden, wisten egter niet allen, dat men Geheime
toeleg
van Dyk-
veld.

(x) BURNET *Fol. I. p. 708, 709, 712, Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. VI. p. 28, 30, 33, 40, 54.*

(y) BURNET *Fol. I. p. 762, 763.*

1687.

men 't, van hier, ook op 't verkrygen der Kroone hadt toegelegd. 't Geheim hiervan was slegts aan weinigen bekend, met welken Dykveld in 't meeste vertrouwen omging: de overigen wisten alleenlyk, dat men 't, van wege den Prinse, gemunt hadt op de herstelling der voorregten van 't volk, en op het weeren der vervolginge. Doch naderhand is klaarlyk gebleeken, dat de Heer van Dykveld verdere uitzigten hadt, en Jakob den II. zocht te doen versteeken van de Koninglyke waardigheid. Hy handelde hierover heimelyk zelfs met de Prinsesse van Deenemarke, met welke hy, nu reeds, het stuk der opvolginge regelde. Ook heeft hy, naderhand, roem gedraagen op 't gene hy, in 't bewerken der omkeeringe van de hooge Regeeringe in Groot-Britanje, verrigt hadt. Burnet zelf schroomde niet, hem, in Sprokkelmaand des jaars 1689, te Londen, openlyk, de meeste eer te geeven van dit gewigtig werk; onder anderen, zeggende „dat hy hierom „waardig was, dat hem een marmeren eeren- „beeld werdt opgeregt (z).”

XXVII.
Hande-
ling van
Albyville
met hun-
ne Hoog-
heden,

Doch terwyl Dykveld, te Londen, arbeidde, om elk te verzekeren van de goede gevoelens des Prinzen van Oranje, en om, in zulk en van den Koning veroordeelden, vertrouwen te verwekken op zyne Hoogheid; arbeidde d'Albyville, in den Haage, om den Prins over te haalen, tot het goedkeuren van 's Konings maatregels: ten wel-

(z) N. WITSEN Byzonder Verhaal der Deputatie van 1689. f. 6. Col. 4. f. 19. Col. 1. f. 28. Col. 1. f. 89. Col. 1. f. 94. Col. 4. MS.

MR. EVERARD VAN WEEDE,
HEER VAN DYKVELD,
Extraordinaris Ambassadeur
in Groot Britanje enz.

A. Schwan del. sur l'Original by des H. L. F. van Bok. Raad in de Vrederijge o. Orde. J. Hondius fecit.

Is. TIRIUS excudit.

1687.
 —————
 1
 „welken einde hy, dikwils, met hem en met de
 „Prinfesse, in heimelyke onderhandeling tradt.
 „Hy verzekerde hun, ernstelyk „, dat de Ko-
 „ning niet voorhadt, hun eenigszins te bena-
 „deelen in hun regt van opvolginge; dat hy
 „de voorregten der Kroone alleenlyk zocht te
 „vestigen: waarvan zy, ten zynen tyde, de
 „vrugten smaaken zouden. De Test-Akte
 „bepaalde de Koningklyke magt te zeer.
 „Hierom, hadt hy beslooten, dezelve te doen
 „vernietigen. Ook wilde hy de * Strafdrei- * *Peena*
 „gende Wetten, over zaaken van Godsdienst *Laws,*
 „gemaakt, doen affchaffen. De Engelschen
 „zagen te klaar, welke voordeelen hier te
 „Lande getrokken werden, uit de algemeene
 „Vryheid van geweeten, welke men 'er
 „genoot, dan dat zy zyner Majesteit, hier-
 „in, zouden willen wederstreeven. De ver-
 „volging, in Frankryk aangevangen, veroor-
 „deelde de Koning ten hoogste, merkende
 „hy Lodewyk den XIV. aan, als verlaafd
 „aan bygeloof, en zig latende beheerschen,
 „door den Aartsbisfchop van Parys, en door
 „*Meyrouwe de Maintenon*, schoon *Vader de la*
 „*Chaise* de vervolging zo lang tegengehouden
 „hadt, als hem mogelyk geweest ware. Maar
 „de Koning, om te doen zien, welk een' af-
 „keer hy hadt van vervolginge, hadt de Fran-
 „sche vlugtelingen minzaamlyk ontvangen,
 „en, tot vervulling van derzelve behoef-
 „ten, eene verzameling van aalmoefen laa-
 „ten doen, door het gantsche Koningkryk.
 „De taal, die Albyville voerde, in den Haage,
 „voerde Koning Jakob, te Londen, tegen den

1687. Heere van Dykveld. Doch de Prins en Prin-
 fes van Oranje, en Dykveld, in derzelver
 naam, antwoordden, op deeze redenen, dat
 „ zy alle vervolging ter oorzaake van den
 „ Gods dienst, ernstelyk, veroordeelden; doch
 „ dat zy niet zouden kunnen goedkeuren, dat
 „ men de Papisten in 't Parlement zieten, en
 „ openbaare Ampten bekleeden liet. De woel-
 „ zieke aart van eenigen deezer ruiden en van
 „ derzelver Priesteren inzonderheid liet hun
 „ niet toe te rusten, voor zy 't spel meester
 „ waren. 't Vermogen, welk zy op den Ko-
 „ ning hadden, en waardoor zy hem hadden
 „ doen vergeeten, 't gene hy, by zyne komst
 „ tot de Kroon, zo plegtiglyk, beloofd hadt,
 „ bragt hen billyk in verdenking. 't Scheen,
 „ dat zy geen bedwang altoos veelen konden,
 „ noch genooten' gunsten langer onthouden,
 „ dan zy, die ze hun beweezen hadden, in
 „ alles, wat op hen begeerd werdt, konden
 „ bewilligen. Het Koninklyk voorregt, zo
 „ als het, by de wetten van het Ryk, was
 „ vastgesteld, was, dagt hun, groot genoeg.
 „ Zy begeerden zulk een uitsteekend gezag
 „ niet, welk boven alle wetten was. Zulk
 „ eene inbreuk op de inwendige gesteltheit
 „ der Regeeringe zou, vreesden zy, het Ko-
 „ ningryk wederom in eene Republiek doen
 „ veranderen. De beste en veiligste wyze van
 „ regeeren was, huns oordeels, te regeeren,
 „ volgens de wetten. De Kerk van Engeland
 „ hadt den Koning duidelyke bewyzen gege-
 „ ven van haare toegenegenheid en trouwe,
 „ en was hem, in alles, te gemoet gegaan,
 „ tot

„ tot dat hy haar hadt begonnen aan te tas- 1687:
 „ ten , in zuik een teder punt , als was de
 „ veiligheid voor haaren Godsdienst , welke
 „ haar de Wetten verleenden. 't Was zeer na-
 „ tuurlyk , dat zy deeze veiligheid zagt te be-
 „ houden : en dat de Koning dit euvel nam ,
 „ werdt , met reden , berispelyk gevonden.
 „ Zyne Majesteit kon , zo hy zig anders wilde
 „ bedienen van de voordeelige omstandighe-
 „ den , waarin hy zig bevondt , ryk en groot
 „ zyn in zyn eigen Ryk , en een Scheidsman
 „ der geschillen onder vreemde Mogendhe-
 „ den : doch hy hadt zig laten verschalken ,
 „ door het lastig aanzoek van woelzieke Gees-
 „ telyken , die , om hunne oogmerken te be-
 „ reiken , alle zyne zaaken in de war geholpen
 „ hadden. Zy konden dan nimmer goedkeu-
 „ ren , dat men wetten affschafte , waarin , de
 „ Godsdienst , dien zy zelve voor waaragtig
 „ hielden , de beste , ja de eenigste bescher-
 „ ming vondt. ” De Prinses sprak , zo Alby-
 „ ville naderhand verklaarde , op deeze wyze ,
 „ ernstiger en met volkomener overtuiging van 't
 „ gene zy beweerde , dan de Prins zelf. Dyk-
 „ veld hielt diergelyke gesprekken met den Ko-
 „ ning , die onverzettelyk bleef by zyne mee-
 „ ning , onder anderen zeggende „ dat de Prins
 „ van Oranje zig naar hem , zynen Schoon- Koning
 „ vader , behoorde te voegen ; doch dat hy , Jakob is
 „ altoos , zyn werk gemaakt hadt van hem te misnoegd
 „ wederstreeven. ” Dykveld hernam , hier- op den
 „ op „ dat de Prins de toegevendheid zo ver Prinse.
 „ niet brengen kon , dat hy 'er zynen Gods- Dykveld
 „ dienst aan opofferde ; doch dat hy , in alle verde-
 „ digt zyne
 „ Hoog-
 „ heid.

1687. „ andere gelegenheden , gereed geweest was ,
 „ om zig te onderwerpen aan 's Konings wil.
 „ Dat de Nieuwmeegsche Vrede , in het punt ,
 „ welk het Prinsdom Oranje betrof , openlyk ,
 „ geschonden geweest was ; doch dat zyne
 „ Hoogheid , bespeurende , dat de Koning on-
 „ genegen was , om zig , hierin , zyne belan-
 „ gen aan te trekken , deswege , geene bewee-
 „ ging gemaakt hadt . Hieruit , zag zyne Ma-
 „ jesteit , dat de Prins zo groot een' hoon stil-
 „ zwygens verdraagen kon , eerder dan eenige
 „ belemmering toebrengeen aan den staat van
 „ 's Konings zaaken .” Op deeze aanmerking ,
 hadt Koning Jakob geen verzet . De Graaf van
 Sunderland en anderen zогten Dykveld te be-
 duiden , dat hy den Prins behoorde over te
 haalen , om zig te voegen naar den Koning ;
 hem beloovende , dat zyne Majesteit , in zulk
 een geval , met hem wilde aanspannen tegen
 Frankryk . Doch Dykveld verzekerde elk , dat
 de Prins nimmer naar zulke voorlagen luiste-
 ren zou (a).

XXVIII. De Koning gaf egter den moed nog niet op ,
 Stewards om den Prins en de Prinses van Oranje over te
 brieven haalen , tot zyn gevoelen . Doch hy floeg , hier-
 aan den Raadpen- toe , eerlang , eenen omweg in , op dat men
 sionaris niet merken zou , dat hy de hand in 't spel
 Bagel. hadt (b). *Jakob Steward* , Advokaat in Schot-
 land , hadt , sedert eenigen tyd , de zyde ge-
 volgd , die zig meest tegen Karel den II. en Ja-
 kob den II. gekant hadt , en was , zo men dagt ,
 ge-

(a) BURNET Vol. I. p. 709, 710, 711.

(b) RAPIN Tom. X. p. 72.

gemengd geweest, in de meeste heimelyke mui-
 teryen, die, sedert twintig jaaren, ondernomen
 waren. Vooral, werdt hy gehouden, de hand
 gehad te hebben, in de onderneeming van den
 Graave van Argyle. Van deezen, op wien geen
 vermoeden vallen kon, dat hy 's Konings zy-
 de hieldt, dagt men zig te bedienen, om den
 Prins van Oranje te winnen. Hy was een zeer
 bekwaam man; doch niet misdeeld van staat-
 zugt. Pen, de Kwaaker, kende hem, en ver-
 zocht hem, in Londen te komen, hem verze-
 kerende, dat hy niet alleen in 's Konings gunst
 hersteld zou worden; maar het vertrouwen
 zyner Majesteit, geheellyk, kunnen winnen.
 Steward was gereed, om van party te wisfe-
 len; doch eer hy ten Hove kwam, deedt hy
 een' keer naar Holland, waarfchynlyk met me-
 deweeten van, en volgens afspraak met Pen.
 Hy maakte zig bekend by den Prinse, dien
 hy eene onverbreekbaare getrouwheid toezei-
 de. Ook was hy, dikwils, by den Raadpen-
 sionaris Fagel geweest, en hadt een groot deel
 van deszelfs vertrouwen weeten te winnen.
 Toen hy in Engeland kwam, werdt hy zo zeer
 gestreeld ten Hove, dat 'er elk, die hem ge-
 kend hadt, verbaasd over stondt. Men wil,
 dat hy zelf geloofde, dat de Koning niets an-
 ders voorhadt, dan het invoeren eener alge-
 meene Vryheid van geweeten, of ten minste
 dagt, dat iemand, die zo lang in ongenade ge-
 weest was, in 't eerst, geene tekenen van ag-
 terdocht behoorde te geeven. Ook deedt hy
 zyn best, om 's Konings toeleg te bevorderen
 in Schotland, en vooral in den Haage, by

1687. den Prinse van Oranje. Ten deezen einde ,
 schreef hy verscheiden' brieven aan den Raadpen-
 sionaris Fagel, waarin hy hem steek drong,
 uit 's Konings naam , om den Prins te bewee-
 gen tot het goedkeuren van 's Konings maat-
 regelen en het medewerken tot de affchaffin-
 ge van de Test-Akte en van de strafdreigen-
 de Wetten, over zaaken van Godsdienst. Hy
 vertoonde hem , onder anderen „ hoe klein
 „ een getal de Roomschegezinden uitmaakten
 „ in Engeland , zo dat 'er geene reden was ,
 „ om veel van hun te dugten.” Hy breidde
 zig ook zeer uit , over de hardheden , die
 den verschillenden Gezindheden onder de On-
 roomschen , door de Wetten , werden opge-
 legd , en welken de Koning niet dagt te doen
 ophouden , ten ware de Test-Akten , te gelyk ,
 vernietigd werden. Ook zouden , schreef hy ,
 by weigering van dit laatste , de gemelde Ge-
 zindheden ligtelyk te vreezen hebben voor ver-
 volginge. Steward schreef , meer dan eens ,
 zonder antwoord te bekomen. Fagel liet den
 Prinse alle de brieven leezen. Zyne Hoogheid
 vondt , eindelyk , geraaden , dat de Raadpen-
 sionaris een volledig antwoord zonde aan Ste-
 ward , welk voor eene verklaring van 's Prin-
 sen oogmerken zou kunnen doorgaan , en als
 zodanig in openbaaren druk verspreid wor-
 den. De Prins verwagte veel voordeels , uit
 het verspreiden van zulk een' brief, vooral aan
 Roomschegezinde Hoven , daar men , anders-
 zins , niet ongenegen was , om in een Ver-
 bond te treden tegens Frankryk ; maar nu ,
 meer of min , wederhouden werdt , door de
 ver-

verbeelding, dat de Prins en 's Prinzen vrienden in Engeland niets anders bedoelden, dan de uitrooijing der Roomschezinden, door alle de drie Ryken. De Raadpensionaris schreef dan een' wydluftigen Brief aan Steward, gedagtekend den vierden van Slagtmaand, die, door Burnet, in 't Engelsch werdt overgezet (c). In deezen Brief, verklaarde hy rondelyk,

„ dat de Prins en Prinses van Oranje van gevoelen waren, *dat geen Christen, om zyne Conscientie, behoorde vervolgd, of, om dat hy van de publyke en vastgestelde Religie verschilde, kwalyk gehandeld te worden.* Dat zy, hierom, toestonden, dat den Papisten, in Engeland, Schotland en Ierland, de vrye oefening van Godsdienst werdt toegelaaten, op gelyke wyze, als zy dezelve genooten, in de Vereenigde Gewesten. Dat zy niet slegts toestonden; maar van herten goedkeurden, dat de verschillende Gezindheden der Onroomschen volkomen' vryheid van Godsdienstoefening behielden, zonder eenige ontrusting of verhindering. Dat zy overboodig waren, om deeze Vryheid, ter begeerte van zyne Majesteit, te helpen invoeren en handhaaven. Ook wilden zy met den Koning stemmen, tot het affchaffen der strafdreigende Wetten; mids de Wetten, waardoor de Roomschezinden geslooten werden buiten de twee Huizen des Parlements, en buiten alle openbaare Kerkelyke, Regeerings- en Krygs-ampten, in volle

1687.

Fagel
ver-
klaart,
in eenen
wydlufti-
gen brief
aan Ste-
ward, het
gevoelen
van hun-
ne Hoog-
heden,
over de
affchaf-
finge der
Test-Ak-
ten en
der straf-
dreigen-
de Wet-
ten, in
Groot-
Britanje.

(c) BURNET Vol. I. p. 731, 732.

1687. „ kragt bleeven. 't Vernietigen deezer Wet-
 „ ten en der Test-Akten konden hunne Hoog-
 „ heden niet toestaan , om dat 'er de Protes-
 „ tantfche Godsdienst door befchermd werdt ;
 „ terwyl 'er de Roomfche geen ander nadeel
 „ door ontving , dan dat derzelver belyders
 „ geweerd werden , uit openbaare bedienin-
 „ gen , welken zy , behoudens de veiligheid
 „ van den Protestantfchen Godsdienst , niet
 „ zouden kunnen bekleeden. Roomfchen ,
 „ noch Protestanten , die van de Engelfche
 „ Kerke verfchilden , konden hier iets tegen
 „ hebben. Hy , de Raadpenfionaris , was
 „ ook , al zyn leeven , geweest tegen het ver-
 „ volgen van zulken , die van den openbaaren
 „ Godsdienst verfchilden , en hy hoopte 'er al-
 „ toos tegen te zyn. De waarheid , waarmede
 „ de Godsdienst 's menschen hert beftaalde ,
 „ was , zyns oordeels , een bloot uitwerkfel
 „ der Goddelyke barmhertigheid. Men moest
 „ dan God flegts bidden voor de doolenden ,
 „ of niet dan zagte en vriendelyke middelen
 „ gebruiken , om ze te regt te brengen. Maar
 „ onbegrypelyk was 't hem , daarentegen , al-
 „ toos geweest , hoe iemand , wien men vry-
 „ heid van Godsdienst gunde , geoorloofd ag-
 „ ten kon , dat men de Wetten van eenen Staat
 „ zocht te doen vernietigen , om in openbaare
 „ bedieningen te geraaken. 't Verfchil tus-
 „ fchen zyne Majesteit en hunne Hoogheden
 „ viel dan niet hierover , of men de luiden
 „ aan geldboete en andere ftraffen behoor-
 „ de te onderwerpen , om dat zy eenen ande-
 „ ren Godsdienst beleeden dan den vastgestel-
 „ den.

„ den; maar, of men de Roomsche-Katholyken 1687.
„ ook toelaaten moest tot de openbaare Amp-
„ ten: waaruit door den tyd volgen zou eene
„ affchaffing van alle de wetten, die tot bescher-
„ ming der Hervormde Leere gemaakt waren.
„ Geen Koningryk of Staat was 'er, waarin
„ de Wetten niet gezorgd hadden voor de
„ veiligheid van den vastgestelden Godsdienst.
„ Bilyk was zulks, derhalve, ook geschied
„ in Groot-Britanje. 't Gedrag der Roomsche-
„ gezinden en Protestanten verschilde egter,
„ in dit opzigt, zeer. De eersten hielden zig
„ niet te vrede met de laaften, alleenlyk, uit
„ te sluiten van voordeelige en aanzienlyke
„ Ampten; maar zогten, daarenboven, den
„ gantschen Godsdienst te verdrukken en uit
„ te rooijen. Een Protestant, die God vrees-
„ de en zig zynen Godsdienst ter herte liet
„ gaan, kon hierom niet bewilligen in het af-
„ schaffen van Wetten, alleen tot beveiliging
„ van zynen Godsdienst vastgesteld. Men zei-
„ de wel, dat de Roomsche-Katholyken in En-
„ geland en Schotland slegts een klein getal
„ uitmaakten: doch 't was 'er, in Ierland,
„ geheel anders mede gelegen: en al ware 't
„ schoon, dat zy, in de twee andere Ryken,
„ maar weinigen uitmaakten; te onredelyker
„ zou 't zyn, dat men, om weinigen, de ge-
„ meene rust stoorde, vooral, daar deeze wei-
„ nigen vryheid van Godsdienst genieten kon-
„ den. Of was hun getal grooter dan men
„ voorgaf; te meer reden was 'er, om voor
„ hun te dugten. Tegenwoordig, zouden ze,
„ vaelligt, niet onderneemen, den Hervorm-
„ den

1687. „ den Godsdienst te verdrukken. Doch als
 „ de kragt der Werten, tot beveiliging van
 „ deezen Godsdienst gemaakt, eens verbro-
 „ ken ware, zouden ze den Koning, ligtelyk,
 „ zoeken te beduiden, dat hy, geweetenshal-
 „ ve, verpligt was, de Hervormden te ver-
 „ volgen. De ondervinding van alle tyden
 „ hadt, vooral, geleerd, dat Roomschegezin-
 „ den en Hervormden niet samen in gewig-
 „ tige openbaare bedieningen konden zyn,
 „ zonder argwaan tegen elkanderen op te vat-
 „ ten: waaruit niet anders dan onrust ont-
 „ staan kon. 't Zou wel een groote ramp zyn
 „ voor de verschillende Gezindheden der On-
 „ roomschen, zo zy onderhevig bleeven aan
 „ de strafdreigende Wetten, indien de Test
 „ niet wierde afgeschaft; doch zy zouden dee-
 „ ze ramp alleenlyk te wyten hebben aan de
 „ Roomschegezinden, die, terwyl zy zelven
 „ nog onder de straf deezer Wetten lagen,
 „ den Koning zогten te beweegen, om de
 „ Protestanten, huns ondanks, te noodzaa-
 „ ken, tot het verbreeken der vaststellingen,
 „ waarin de veiligheid van hunnen Godsdienst
 „ gelegen was. Men kon, ten minste, hun-
 „ nen Hoogheden zulk een' ramp niet wyten,
 „ alzo zy zo duidelyk verklaard hadden, dat
 „ zy zelfs den Roomschegezinden, en veel meer
 „ nog den verschillende Gezindheden der
 „ Protestanten vryheid van gevoelen wilden
 „ toestaan, en niets anders beweerden, dan
 „ dat men de Roomschegezinden behoorde ge-
 „ floaten te houden, buiten de openbaare be-
 „ dieningen. 't Was een grof misverstand,
 „ welk

„ welk Steward hadt doen fchryven , dat de
 „ Roomschegezinden in de Vereenigde Gewes-
 „ ten tot openbaare bedieningen werden toe-
 „ gelaaten. Duidelyke Wetten flooten ze
 „ buiten allerlei Ampten van Regeeringe en
 „ Regte. Tot Krygsampten werden ze aan-
 „ genomen , om dat zy , van de eerfte opreg-
 „ ting van den Staat af , hadden aangespan-
 „ nen met de Hervormden , tot verdediging
 „ der gemeene Vryheid; en den Staat, in den
 „ oorlog , treffelyke dienften gedaan. Ook
 „ leedt de gemeene veiligheid hierdoor geen
 „ last; alzo het getal der Roomschegezinde
 „ Krygsluiden niet groot was , en de onge-
 „ makken , die zy zouden hebben kunnen ver-
 „ oorzaaken , ligtelyk konden voorkomen wor-
 „ den : 't welk zo gemakkelyk niet zou heb-
 „ ben kunnen gefchieden , zo de Roomschege-
 „ zinden , ten zelfden tyde , ook deel gehad
 „ hadden aan de Regeerings- en Regter-Amp-
 „ ten vanden Staat. Hunne Hoogheden wenschten
 „ niets vuuriger , dan dat zyne Majesteit ,
 „ gelukkiglyk , regeeren mogt ; doch zy wa-
 „ ren , in hun gemoed , overtuigd , dat de Pro-
 „ testantfche Godsdienst bloot ftaan zou voor
 „ een onvermydelyk gevaar , zo de Test en
 „ de andere ftrafdreigende Wetten werden af-
 „ gefchaft. Zy zouden , hierom , veel te ver-
 „ antwoorden hebben aan Gode , zo zy zig ,
 „ door eenige tegenwoordige voordeelen , lie-
 „ ten beweegen , om met zyne Majesteit fa-
 „ men te ftemmen tot het bewerken en hand-
 „ haaven deezer affchaffinge. Ondertusfchen ,
 „ zouden hunne Hoogheden niet nalaten ,

1637. „ altoos , eene diepe eerbiedenis , bestendige
 „ trouw en kinderlyke toegenegenheid te be-
 „ toonen aan zyne Majesteit , en dezelve zelfs
 „ te doen vermeerderen , indien 't mogelyk
 „ ware (*d*).”

Uitwerk-
 fels van
 deezen
 brief aan
 't Engel-
 sche Hof.

Zo dra Steward deezen brief ontving , bragt hy dien den Koning , die 'er den geheimen Raad deel aan gaf. Den brief gelezen en overwoogen zynde , belastte zyne Majesteit Steward aan Fagel te schryven , dat de Koning alles hebben wilde , of niets. De Keizer , de Roomschegezinde Leeken in Engeland , en veele anderen waren , ondertusfchen , te vrede met het gene de Prins van Oranje redelyk geoordeeld hadt , de affchaffing van de strafdreigende Wetten , tegen de Roomschegezinden en verschillende Gezindheden van Onroomschen gemaakt , en de handhaving der Test-Akte , waarby de Roomschegezinden tot aanzienlyke Ampten onbekwaam verklaard werden (*e*). Doch eer men den brief van den Raadpensionaris gemeen gemaakt hadt , was 'er een gerugt verspreid door Engeland , dat de Prins en Prinses van Oranje , eindelyk , hunne stem gegeven hadden , tot de affchaffing der Test en der strafdreigende Wetten. De Prins kreeg haast kennis van dit gerugt , en men wil , dat hy toen eerst besloot , den brief te laten drukken , en , in Engeland en hier te Lande , te laten verspreiden. Immers , dit geschiedde , kort hierna (*f*). Het

Hy wordt
 in 't licht
 gegeven.

En-

(*d*) Zie deezen Brief in de Holl. Merc. van 1637. bl. 92. en
 by DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 151.

(*e*) BURNET Vol. I. p. 733.

(*f*) BURNET Vol. I. p. 734.

Engelfche Hof was 'er zo geftoord over, dat het, eerlang, een Gefchrift liet uitgaan, onder den titel van *Parlamentum pacificum* of *het vreedzaam Parlement*, waarin beweerd werdt, dat de brief verdigt was, of dat de gedagten hunner Hoogheden, in den zelven, kwalyk en buiten derzelve kennis, voorgesteld waren. Maar Fagel, zig door dit fchrift, welk, met verlof van den Graave van Sunderland, gedrukt was, geraakt voelende in zyne eer; maakte, eerlang, in openbaaren druk, bekend, dat de brief waarlyk van hem gefchreeven was, en de opregte gevoelens hunner Hoogheden inhieldt (5). Hy deedt, ten zelfden tyde, eenen brief drukken, door hem aan Albyville gericht, waarin hy zig beriep op de kennis, die deeze zelf hadt van de waare gevoelens hunner Hoogheden, hem, te gelyk, verzoekende, dat hy den Graave van Sunderland geliefde te onderrigten van den misflag, begaan, in het Gefchrift, genaamd *het vreedzaam Parlement*. De Raadpensionaris verklaarde ook, openlyk, dat hy een fchriftelyk verzoek hadt van zyne Hoogheid, om aan Steward te fchryven. Doch 't leedt maar weinige maanden, of daar werdt een gedrukte brief van Steward aan den Raadpensionaris verfpred, in antwoord op den zynen van den vierden van Slagtmaand, in welken brief, Steward ontkende, dat hy ooit op

Fa-

1687:

Men beweert in Engeland dat hy verdigt is. Fagel verklaart en bewyst het tegendeel.

(5) Ik heb thaus eenen eigenhandigen Brief van den Raadpensionaris voor my, den drie-entwintigften van Louwmaand des jaars 1688, aan den Ambassadeur van Citters gefchreeven, waarin dit zelfde erkent wordt.

1687. Fagel begeerd hadt , te mogen weeten , wat deze of de Prins gevoelde , wegens de affchaffing der Test en ftrafdreigende Wetten , in Engeland. Op 't leezen van deezen brief , rekende de Raadpenfionaris zig wederom verplicht , om eenige uittrefels , uit verfcheiden brieven van Steward , zo aan den Raadpenfionaris als aan iemand zyner vrienden in den Haage gefchreeven , openlyk , in 't licht te geeven. Met deze uittrefels , werdt beweezen , dat Steward den Raadpenfionaris , federt Hooimaand , menigmaalen aangezet hadt , om den Prins en de Prinfes over te haalen , tot het voldoen aan 's Konings begeerte. Zy werden , omtrent het begin van Herftmaand des jaars 1688 , gemeen gemaakt (g) : wanneer de zaaken in Engeland reeds zo zeer van gedaante veranderd waren , dat men zig weinig ftoorde aan het misnoegen van het Engelsche Hof. Ook hadt Koning Jakob , zo dra de brief van den Raadpenfionaris in 't licht kwam , zig niet ontzien , in 't byzyn van zyne Hovelingen en van vreemde Staatsdienaars zelve , vinnig uittevaaren tegen den Prinfe van Oranje , wien hy met openbaare blyken van misnoegen dreigde (h).

XXIX. Wy hebben den inhoud van Fagels brief , en 't gene 'er , voor en na het uitgeeven van denzelven , voorviel , wat uitvoeriger willen te boek ftellen , om dat deze brief altoos aangezien is (i) , als hebbende merkelyken invloed ge-

(g) Zie Holl. Merc. van 1688. bl. 152-166.

(h) BURNET Vol. I. p. 734.

(i) *Voiez DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 3513*
Note (†).

gehad op de verandering der Regeeringe, welke, kort hierna, voorviel in Engeland. De voornaamste voorstanders der Engelsche Kerke waren zeer in hunnen schik geweest, met de uitbreiding van 't Koningklyk gezag, op 't einde der Regeeringe van Karel den II, en in den aanvang van die des tegenwoordigen Konings; om dat zy meenden, dat dit gezag, altoos, tot bevestiging en luister der Kerke, nooit tot invoering van den Roomschen Godsdienst, gebruikt zou worden. Ook rekenden zy de Kerk genoeg beveiligd, door de Test-Akten en strafdreigende Wetten. Doch zo dra Jakob de II. begon te spreken van het afschaffen deezer Akten en Wetten, openden deeze luiden de oogen; die, terstond, gewend werden naar den Prins van Oranje, wiens Gemalin het naaste regt hadt tot de Kroon. Men vertrouwde egter, in 't eerst, den Prins nog niet volkomenlyk. Men wist, dat hy zig hieldt aan eene Kerke, die, in Leere, in bestier en in Kerkgebruiken, merkelyk, van de Engelsche Kerke verschilde. Men vreesde, hierom, dat hy, eenig deel verkrygende aan de Regeeringe, de Leer, welke hy de beste oordeelde, in 't Ryk zou tragten in te voeren, ten nadeele van den vastgestelden Godsdienst. Doch zyne Hoogheid hadt zorg gedraagen, om deeze vrees te doen verdwynen; de Leden der Engelsche Kerke, die een kwaad oog begonden te krygen op den Koning, door Burnet, doende verzekeren, dat hy nimmer den vastgestelden Godsdienst zou tragten te veranderen, noch de Calvinistische begrippen in te voeren in 't Ryk. Hierdoor,

1687.

gels
Brief.

1687. trok hy veele aanzienlyke voorftanders en Leden der Engelsche Kerke op zyne zyde. De Koning bespeurde , wel haast , dat de Kerks-luiden heulden met den Prinse. Hy deedt , hierom, zyn best, om alle Roomschegezinden, en vooral alle de verschillende Gezindheden der Protestanten verbonden te houden aan zyne belangen. Dit meende hy best te zullen kunnen doen , door het affchaffen der Test-Akten en der strafdreigende Wetten, waardoor de Roomschegezinden niet slegts, maar ook alle andere van de Engelsche Kerk verschillende Gezindheden uitgeslooten werden van Ampten van belang , en onderhevig verklaard aan verscheiden' geldboeten en andere straffen. Doch zyne Hoogheid deedt ook deezen zien , dat men , met deeze affchaffing, alleenlyk beoogde , de Roomschegezinden te dringen in Ampten van Regeeringe en Regtsoefeninge : 't welk zo veel ingang vondt, dat de verschillende Protestantfche Gezindheden klaarlyk begreepen, dat de Ampten , na de affchaffing , welk de Koning dreef , niet voor hun , maar voor de Roomschegezinden zyn zouden. Van wege 't Hof, werdt hun wel ingestamt , dat zy , zo men zig aan 't gevoelen van den Prinse hielt, onderhevig bleeven aan de strafdreigende Wetten : zelfs gaf men hun te bedenken , of de Prins , die zulke wetten in kragt laten wilde, wel vreemd zou zyn van de Roomschen niet slegts , maar ook sommige Gezindheden onder de Protestanten te vervolgen. Maar zyne Hoogheid verdreef den argwaan, welken men, uit zulke redenen , tegen hem mogt opgevat heb-

hebben, t'eenemaal, door de ronde en herhaalde Verklaring, dat hy van alle vervolging om den Godsdienst eenen diepen afkeer hadt, en hierom gaarne zou willen toestaan, dat de strafdreigende Wetten, beide omtrent de Roomfchen en omtrent de verfchillende foorten van Protestanten, mogten afgefchaft worden, indien 't, met bewilliging der beide Hui-zen des Parlements, gefchieden kon. Het Hof, zig dus in zynen toeleg ziende gedwardsboomd, door zyne Hoogheid, wendde allerlei midde-len aan, om hem te doen veranderen van gedagten, en verfpreadde, eindelyk, dat hy, in der daad, in 's Konings gevoelen overgegaan was: 't welk, zo 't geloof hadt gevonden in Engeland, veelen, die aldaar 's Prinfen belan-gen voorftonden, t'eenemaal, van hem ver-vreemd zou hebben. Om dit te voorkomen, diende de brief van Fagel: het uitgeeven van welken de maatregels van 't Hof geheel in de war bragt (k). Men hadt raadzaamer gevon-den den Raadpensionaris te doen fchryven, dat hunne Hoogheden zelve: 't zy om de gelegenheid open te houden, tot het bevesti-gen of veranderen van 't gene de Raadpenfio-naris gefchreeven hadt, naar dat de zaaken loopen zouden; 't zy om den Koning niet te openlyk te ftooten; 't zy ook, eenvoudiglyk, om dat, Steward aan Fagel gefchreeven heb-bende, de voegzaamheid fcheen te vorderen, dat deeze op 't gene hem gefchreeven was,
ant-

(k) *Miffive van den Ambaf. VAN CITTERS aan zyne Hoogheid van 13 Jan. 1688. MS.*

1687.

antwoordde. Van hoe veel invloed de brief ware op den staat der Engelsche zaaken, bleek wel aan de poogingen, welken men, aan 't Engelsche Hof, aanwendde, om hem voor verdigt te doen doorgaan, en om, voor 't volk, bedekt te houden, dat de Koning den Prins hadt gezogt te doen veranderen van gevoelen. Doch alle deeze poogingen werden verydeld, door de gedrukte verklaring van den Raadpensionaris, en door de uittreksels uit de brieven van Steward, die zeer veel hielpen, om het vertrouwen op den Prinse te doen toeneemen in Engeland, onder allerlei Protestanten, en, naar 't uiterlyk schein, ook onder veele Roomschegezinden. Doch hoe meer goedgunners zyne Hoogheid won; hoe hooger het misnoegen rees, welk de Koning tegen hem opgevatt hadt.

XXX. De Markgraaf van Albyville, die, in den Zomer deezes jaars 1687, een' keer naar Londen gedaan hadt, en eerst tegen 't einde des jaars wederom kwam in den Haage, was zo ingenomen met den aanstaanden goeden uitslag van 's Konings voorneemens, dat hy niet schroomde, ontydig, te ontdekken, 't gene anderen, zorgvuldiglyk, verborgen gehouden zouden hebben. Eens in gesprek geraakt zynde met den Prinse van Oranje, hieldt deeze hem voor, dat de Koning, by eede, beloofd hadt, de Wetten en den vastgestelden Godsdienst te zullen handhaaven: waarop hy, onvoorzigtiglyk, antwoordde „ dat Vorsten, in „ sommige gelegenheden, hunne beloften be- „ hoorden te vergeeten.” En als de Prins hier-

Ouvor-
zigtige
taal van
Albyville,
tegen den
Prinse van
Oranje.

hierop zeide „ dat zyne Majesteit meer ag- 1687.
 „ ting hebben moest , voor zulk een aanzien-
 „ lyk gedeelte van het volk , als de Kerk van
 „ Engeland was ,” hernam Albyville „ dat
 „ dit Lighaam , welk zyne Hoogheid de Kerk
 „ van Engeland noemde , binnen twee jaaren ,
 „ niet meer in wezen zyn zou.” Op deeze
 wyze , liet deeze Gezant zig , loffelyk , ont-
 vallen , ’t gene het Engelsche Hof , heimelyk ,
 voorgenomen hadt , en zekerlyk niet zo vroeg
 verspreid wilde hebben. Maar Albyville ge-
 droeg zig , in den Haage , ook in andere op-
 zigten , zo armhertig , dat hy een voorwerp
 werdt der algemeene spotternye. De uitheem-
 sche Staatsdienaars en d’Avaux zelf wisten niet ,
 hoe zy zig langer omtrent hem gedraagen zou-
 den , alzo zyne onnozelheid , by alle gelegen-
 heden , en in alle gezelschappen , in ’t oog
 liep (1). Het eerste Vertoog , welk hy over
 de zaak van Bantam gedaan hadt , was , in
 zulke dreigende bewoordingen , opgesteld ge-
 weest , dat men het schier aanzag als de voorbo-
 de eener korte aanstaande Oorlogsverklaaringe.
 Hy hadt , schryft Burnet , dit Vertoog , te Am-
 sterdam , doen drukken , eer hy ’t ter algemeene
 Staatsvergaderinge overleverde. Doch hier-
 op volgde , alleenlyk , eene daaling in de Ak-
 tien der Oostindische Maatschappye , die niet
 lang duurde , en waarby Albyville zelf gehou-
 den werdt , de meeste winst behaald te heb-
 ben. De oorzaak der daalinge was de vrees
 voor de t’huiskomende Oostindische Vloote ,
 op

Zyn slegz
 beleid,
 in den
 Haage.

(1) BURNET *Vol. 1. p. 733, 734.*

1687. op welke men dagt dat de Engelschen pasfen zouden, gelyk zy, weleer, op de Smirnafche Vloot gedaan hadden. Doch daar gebeurde niets diergelyks. Albyville zong, naderhand, op laager' toon, vorderende alleenlyk, dat de Staaten Gemagtigden felden, tot vereffening der Bantamsche zaake (*m*): die, gelyk wy reeds hebben aangetekend, ten deezen tyde, nog onvereffend bleef. De toefland der dingen in Engeland begon zig, eerst met den aanvang des volgenden jaars, te fchikken tot de gewigtige verandering, die, eenige maanden laater, voorviel, en in 't volgende Boek zal ontfouwd worden.

(*m*) BURNET *Vol. I. p. 723.*

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZESTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

- I. *Vershil met Deenemarke over den Koophandel. Verdrag, deswege getroffen. Onlust met Frankryk. II. Toerusting tegen Algiers. Gevegt met drie Algiersche Kaapers. III. Geschil tusfchen den Hoogen Raade en 't Hof. De Staaten van Holland leggen 't by. IV. Den Jezuïten en Monniken wordt het Land ontzeid. Klagten hierover. De Staaten verdedigen 't Verbod. Geboorte van den Prinse Joa Willem Friso. V. Staat der zaaken in Engeland. Twyfeling over de zwangerheid der Koninginne. Men weigert het Engelsch en Schotsch Krygsvolk in Staaten dienst te ontslaan. VI. Vloot op Schooneveld. Aanslag op 't leeven des Prinsen van Oranje. De Engelschen zoeken hem aan om hulpe. Dood van den Keurvorst van Brandenburg. Zyn aart. Verbond der Staaten met zynen Opvolger, Fredrik den III. VII. Tyding van het bevallen der Koninginne van Groot-Britanje. Onderzoek, over de waarheid deezer verlossinge. VIII. Gedrag van den Prinse en Prinsesse van Oranje, ter deezer gelegenheid. Zyne*

Hoogheid besluit tot den overtocht naar Engeland. IX. De Keurvorst van Keulen sterft. Verschil over de verkiezing van eenen Opvolger. X. Twist tuschen den Paus en Frankryk over de vryheden der Wyken te Rome. Mededingers naar 't Aartsbisdom van Keulen. Verscheiden Bisdommen vervuld. XI. De Keulsche twist strekt den Prinsse tot een voorwendfel, om zig te bereiden, tot den overtocht naar Engeland. Aanleiding tot den zelyen. Heimelyke handeling met die van Amsterdam. De Staaten werven, en versterken de Vloot. Handeling van den Prinsse in Duitschland. XII. Engelsche Grooten in den Haage. 's Prinsen oogmerk wordt ontdekt. Geheim Verbond van Koning Jakob met Frankryk. XIII. Lodewyk de XIV. verklaart den Keizer den Oorlog. Filipsburg bemagtigd, door de Franschen. XIV. Oorlog tuschen Frankryk en den Paus. Frankryks gedrag, omtrent den Keizer, den Paus en de Staaten, beyordert de onderneeming op Engeland. Verdrag met Zweeden. XV. Raadpleegingen des Prinsen op den overtocht. XVI. Hy openbaart de redenen, die 'er hem toe hadden doen besluiten. XVII. Ontsteltenis aan 'z Engelsche Hof. Men weigert aldaar Franschen bystand. Plakaat tegen den Prinsse. Geuigenissen voor de wettigheid der geboorte van den Prinsse van Walles. XVIII. De Staaten verstrekken den Prinsse vier millioenen. Zy geeven reden van hun gedrag. De Raadpensionaris Fagel werkt door de Predikanten. Vrees voor eenen toeleg tegen den Protestantischen Godsdienst. XIX. De Raadpensionaris Fagel sterft.

Zij

Zyne afbeelding. XX. De Prins van Oranje begeeft zig op de Vloote. Hy landt in Torbaai. 't Leger wordt ontscheept. XXI. 't Leger des Konings komt te Salisbury. Trekt te rug. Onderhandeling tusfchen den Koning en den Prinse. De Koningin wykt naar Frankryk. XXII. De Prins maakt zig meester van Whitehall en S. James. De Koning verlaat het Ryk. XXIII. De Koning van Frankryk verklaart den Staaten den Oorlog. XXIV. De Prins beschryft eene Conventie. Koning Jakob fchryft 'er aan. XXV. Twist tusfchen de Heeren en de Gemeenten, over den staat der Kroone. XXVI. Onderhandelingen der twee Kameren. XXVII. 't Onderzoek over de wettigheid der geboorte eens Prinzen van Walles wordt ontweeken. XXVIII. De Prins van Oranje verklaart zig over 't stuk der Regeeringe. De Heeren en Gemeenten vereenigen zig. XXIX. De Prinzen van Oranje komt te Londen. Voorwaarden, waarop den Prinse en haar de Kroon aangeboden wordt. XXX. Zy aanvaarden ze, en worden voor Koning en Koningin van Engeland, Frankryk, Schotland en Ierland uitgeroepen.

De bekragtiging van het Verdrag van 1687. Koophandel, in 't jaar 1684, met den Koning van Deenemarke, geflooten, en de vernieuwing der voorige Verbonden met dit Ryk waren, tot hiertoe, agtergebleeven, doordien de Staaten niet konden besluiten, om den Koning te voldoen, wegens de agterftallen der onderftandgelden, welken hy

1687.

I.
Verschil
met Deenemarke,
over den
Koophandel.

1687.

vorderde (a): behalve, dat men ook eenige zwaarigheid maakte, om het Verdrag van Koophandel, zo als het lag, en zonder eenige opheldering, goed te keuren. Terwyl de handeling dus haperde, hadt Christiaan de V, in 't jaar 1686, bevolen, dat 'er, in 't eifchen van den tol in zyn Ryk, onderscheid gemaakt zou worden, tusschen Onderzaaten van Mogendheden, die met den Koning verbonden en niet verbonden waren. Uit dit bevel, maakten de Staaten op, dat men voorhadt, hunnen ingezetenen meer tol af te vorderen, dan naar gewoonte: 't welk hen deedt besluiten, de Vaart naar Noorwegen, in Lentemaand deezes jaars, by voorraad, tot den tienden van Grasmaand, en verder tot nader verloff, te verbieden: ook den invoer van het Noordsche Hout, op eene boete van twintig guldens van 't last. De Koning van Deenemarke, den handel der ingezetenen van deezen Staat op Noorwegen niet konnende misfen, deedt, hierop, den Staaten, door zynen Gezant, den Baron *Kragh*, aanzeggen „ dat hy niet voor-
 „ hadt, hunne onderzaaten eenigen ongewoo-
 „ nen tol te doen betaalen, onaangezien hy,
 „ onlangs, eene nieuwe Tol-lyst hadt vast-
 „ gesteld; also hy de ingezetenen der Veree-
 „ nigde Gewesten, tot nog toe, aan deez-
 „ Tol-lyst niet onderworpen hadt; dat hy,
 „ hierom, zeer vreemd vendt, dat hunne
 „ Hoog-Mogendheden den handel op Noor-
 „ wegen verbooden hadden.” Hy voegde 'er
 by,

(a) Zie LIX. Boek, bl. 293.

by „ dat het zyne schuld niet was, dat de ont- 1687.
 „ worpen' Verdragen niet tot volkomenheid
 „ gebragt, en naar behooren bekrachtigd wa-
 „ ren: biedende hynog aan, zig, hiertoe, van
 „ zyne zyde, gemakkelyk te zullen laten vin-
 „ den.” Doch de Staaten vonden niet geraa-
 den, het verbod van den Noordfchen handel
 in te trekken, voor dat de Koning zig nader
 geopend hadt. De Keurvorst van Branden-
 burg, thans beide met de Staaten en met Dee-
 nemarkte verbonden, en vreezende voor ver-
 dere verwydering, tusfchen de twee Mogend-
 heden, die, in de tegenwoordige omftandighe-
 den, nadeelige gevolgen zou hebben konnen
 naar zig sleeven, boodt zyne bemiddeling aan,
 tot vereffening der gereezen' gefchillen. Zy
 werdt, van de eene en andere zyde, gereede-
 lyk, aanvaard. De Staaten zonden den Heer
 Jakob Hop, Pensionaris van Amftterdam, naar
 Berlyn, alwaar de twist over de tollèn, de mee-
 ting en het onderzoek der fchepen ter eener,
 en over het verbod der Vaarte op Noorwegen
 ter anderer zyde zou afgehandeld worden (b).
 't Gelukte egter niet volkomenlyk. Alleen
 werdt 'er, in Hooimaand des jaars 1688, een
 Verdrag getroffen, waarby men overeenkwam,
 om de gefchillen over den handel, te Ham-
 burg of te Altona, te vereffenen. Midlerwyl,
 zouden de ingezetenen van den Staat, in 't
 ftuk der tollèn en in 't onderzoek en de mee-
 ting der fchepen, gehandeld worden, op den
 voet der Verdragen van de jaaren 1645, 1647,
 1666

Verdrag
deswege
getrof-
fen.

(b) Holl. Merc. van 1687. bl. 174-181.

1687. 1666 en 1669. Ook zouden de Staaten de vaart en handel op Noorwegen wederom openstellen. De buitengewoone belastingen, welken men, ter wederzyde, op elkanders schepen en waaren gelegd hadt, zouden, insgelyks, afgeschafft worden. Doch alles by voorraad, en slegts voor den tyd van twee jaaren (c). De onlusten tusfchen de twee Mogendheden werden, door dit Verdrag, voor eene wyle, weggenomen. Doch Deenemarke fcheen nog te naauw verbonden met Frankryk, om zig, in een vast en voordeelig Verbond met de Vereenigde Gewesten, te begeeven. Het Huwelyk van 's Konings Broeder met de Dogter des tegenwoordigen Konings van Groot-Britanje verpligtte de Deenfche Majesteit ook, meer of min, om de maatregels van het Engelsche Hof, welken vierkant verschilden van die der Vereenigde Staaten, niet te zeer tegen te gaan.

Onlust
met
Frankryk.

De Koning van Frankryk hadt, in deezen jaare 1687, den invoer verboden van allen Haring, die met geen Fransch Zout gezouten was. De Haringvisfchery deezer Landen werdt, hierdoor, eenigszins, benadeeld. Doch de Staaten vonden geraaden, tot vergoeding deezer schade, de Fransche Siroopen, op het inkomen, ook hooger te belasten (d). Op deeze wyze, werden de voorbereidfels gemaakt tot de oneenigheid, die, in 't volgende jaar, openlyk, uitborst.

De

(c) Zie Groot-Plakaatb. IV. Deel, bl. 302. DU MONT
Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 157.

(d) Holl. Merc. van 1687. bl. 181.

De vyandykheden, onlangs begonnen, door die van Algiers, bewoogen de Staaten, in de Lente deezes jaars, eenige Oorlogsfchepen in zee te zenden onder den Vice-Admiraal *Filips van Almonde*, om de vrybuiteryen der Turkfche Zeeschuimeren te beletten. De Algieren kaaptten, ten deezzen tyde, niet alleen ontrent de Straat en in de Middellandfche Zee; maar zy vertoonden zig zelfs op de Hollandfche en Zeeuwfche kusten, en hielden 't Kanaal onveilig: 't welk hun te ligter viel, om dat men hun verlof gaf, om in Wight en andere Engelfche havens in te loopen: waartegen de Ambafadeur van Citters, te Londen, vergeefs, verfcheiden' Vertoogen deedt (e). Almonde liep, den elfden van Bloei maand, uit. Hy deedt den Algieren, die midlerwyl ook met Frankryk de vrede verbroken hadden, minder nadeel, om dat hy minder bezeild was dan hy. Doch op den agttienden der gemelde maand, raakte Kapitein *Pyn*, voerende 't fchip *de Admiraal de Ruiter*, in een fcherp gevegt met drie Algierfche Kaapers, welken hy egter noodzaakte, af te houden. Hy hadt maar zeven dooden en twaalf gekwetsten gekregen; doch was zwaar befchadigd aan touwwerk en zeilen. De Vice-Admiraal Almonde keerde, in Winter maand, eerst te rug van den kruistogt (f).

In den aanvang deezes jaars 1687, rees 'er een hevige gefchil tufchen de twee Geregthoven in Holland, den Hoogen Raade en 't Hof, welk,

1687.

II.
Toerusting der Staaten tegen die van Algiers.

Gevegt van Kapitein Pyn met drie Algierfche Kaapers.

III.
Gefchil tufchen den Hoogen Raade en 't Hof.

(e) Uit verfcheiden' Miffiven van den Ambaf. VAN CITTERS AINS. Zie ook Refol. Holl. 12 Sept. 1680. bl. 529.

(f) Holl. Merc. van 1687. bl. 181-183, 185.

1687. welk, niet dan door de Staaten, by raade van
 zyne Hoogheid, kon worden bygelegd. *Adriaan*
 gen Raa- *Bouwman*, Predikant te Alfen, overzekere mis-
 de en 't daad, die ik niet genoemd vind, in regte be-
 Hof. trokken voor den Hove van Holland; hadden
 eenige Leden der Gemeente van Alfen, die 't
 meest op den Predikant gebeeten waren, zig
 vervoegd aan de Klasfis, met verzoek, dat dee-
 ze de zaak tusfchen den Leeraar en hen, tot de
 meeste ftigtinge der Kerke van Alfen, gelief-
 de af te doen. De Klasfis zat naauwlyks over
 deeze zaak, of daar kwam bevel van den Hoo-
 gen Raade, om 'er medeftil te ftaan. De oude
 en nieuwe Kerkenraad van Alfen hadt dit be-
 vel weeten te verwerven. Doch de voorge-
 melde Leden der Gemeente, hierover klagtig
 gevallen zynde aan 't Hof, bragten te wege,
 dat 'er, op naam van zyne Hoogheid, mids-
 gaders Prefident en Raaden van den Hove,
 aanschryvens kwam aan de Klasfis, om de zaak
 met den Predikant *Bouwman* af te doen, zon-
 der zig aan 't bevel van den Hoogen Raade,
 ten tegendeele gegeven, eenigszins, te be-
 kreunen. De Hooge Raad, zig door deeze
 brieven van aanschryvinge ten hoogfte bele-
 digd rekenende, verleende een nieuw * bevel,
 waarby de oude en nieuwe Kerkenraad her-
 fteld werden in 't bezit van de Kerkelyke zaa-
 ken te mogen afdoen, eer zy in de Klasfis
 mogten gebragt worden. Twee Raadsluiden
 uit den Hoogen Raade, *Kornelis Hop*, voor-
 heen Pensionaris van Amsterdam, en *van*
Bronkhorst, werden gemagtigd, om dit bevel
 te doen uitvoeren. Doch na dat zy hunnen
 last

* *Mande-
 ment van
 Complain-
 te.*

last hadden verrigt, werden zy, als of zy zig, 1637:
 zwaarlyk vergreepen hadden, gedagvaard voor
 't Hof, en hun belast, de brieven van aan-
 fchryvinge aan de Klasfis, welken zy naar zig
 genomen hadden, in handen van eenen der
 Sekretarissen van den Hove, wederom te gee-
 ven, en de pen te haalen door de woorden,
 hierop slaande in de brieven, waarby zy den
 Kerkenraad van Alfen in 't regt of bezit, welk
 hun betwist werdt, hersteld hadden. De Hoo-
 ge Raad, 't bedryf van 't Hof aanzierende als ee-
 ne blykbaare inbreuk op hun gezag en waar-
 digheid, vervoegde zig aan de Staaten van
 Holland, begeerende het Hof in 't ongelyk
 gesteld te hebben. Hop en van Bronkhorst,
 burgers van Amsterdam, klaagden ook, over
 't gene hun ontmoet was, aan de Regeeringe
 deezer Stad, die 't den Hove zeer kwalyk af-
 nam, dat het de koenheid gehad hadt, om de
 twee Leden van den Hoogen Raade, in per-
 foon, voor zig te dagvaarden; te gelyk vor-
 derende, dat men haar opening gawe van den
 grond, waarop het Hof zig zulk een regtsge-
 bied aanmaatigde, over die van den Hoogen
 Raade. De verdeeldheid zou hooger geloo-
 pen hebben, zo niet de Staaten van Holland,
 geraadpleegd hebbende met zyne Hoogheid,
 eenen middelweg hadden ingeslaagen, waar-
 door geen van beide de Geregthoven geheel
 in 't ongelyk gesteld werdt. Zy verstonden,
 naamlyk „ dat de Hooge Raad de brieven van
 „ aanschryvinge aan 't Hof zou te rug geeven,
 „ de pen haalende door de woorden in hun
 „ bevel, welken op deeze brieven sloegen: dat
 „ het

De Staat-
 ten van
 Holland
 leggen 's
 by.

1687. „ het Hof zou intrekken de dagvaarding in
 „ Perfoon , aan de twee Raadsluiden gedaan ,
 „ de aantekeningen van 't gene daarop ge-
 „ volgd was doende ligten uit de rolle. Zo ,
 „ ondertusfchen , het Hof mogt willen voort-
 „ gaan , om de Klasfis , by brieven van aan-
 „ fchryvinge , te magtigen , tot het afdoen der
 „ hangende zaaken , zou de Predikant , of al-
 „ len , die zig hierby bezwaard rekenden , zig
 „ mogen vervoegen aan de Vergaderinge der
 „ Staaten zelve , die , deswege , fchikking
 „ maaken zouden , zo als zy zouden bevinden
 „ te behooren (g).” Wy hebben van dit
 gefchil , en van de wyze , waarop het bygelegd
 werd , te liever , willen gewaagen , om dat
 men 'er uit zien kan , hoe de hooge Overheid ,
 ook onder eene vrye Regeeringe , fomtyds , ge-
 wigtige redenen hebben kan , om zekere regts-
 zaaken den gewoonlyken Regter te onttrek-
 ken , en zelve te beoordeelen : 't welk , onder
 eene eenhoofdige Regeering , en ook hier te
 Lande ten tyde der Graaven , veel gemeener
 was , dan het , naderhand , onder de Regee-
 ringe der Staaten , geworden is. Ook fchynt
 het hier naauwlyks noodig te zyn , dan in ge-
 vallen , gelyk dit , waarin de hooge Geregts-
 hoven , over de paalen van hun wederzydsch
 gezag , oneenig zyn. De zaaken fchynen dan ,
 behoudens de waardigheid en het aanzien der
 beide Geregts hoven , niet ten einde gebragt
 te konnen worden , dan door dezelve te be-
 trek-

Aanmer-
 kingen
 hierover.

(g) Refol. Hall. 17 Juny 1687. bl. 294. Holl. Merc. 1687. bl. 162-171.

trekken voor de Staaten zelven , de hoogste Overheid van den Lande. 1687.

Ten deezen tyde , vonden de Staaten der Vereenigde Gewesten geraaden , op aanhouden , zo sommigen schryven , der Predikanten van Zeeland en Friesland inzonderheid , de Jezuiten , Franskaanen , Dominikaanen en andere Monniken , by openbaaren Plakaate , 't verblyf in den Staat te ontzeggen. De Gezanten der Roomschegezinde Mogendheden in den Haage hielden dit Plakaat te stryden met de verdraagzaamheid omtrent verschillende Gezindheden der Christenen , waarvan de Staaten , dikwils , verklaard hadden , voorstanders te willen zyn. Sommigen merkten zelfs aan , „ dat de Staaten de vervolging der Gerefor- „ meerden in Frankryk altoos hadden afge- „ keurd , als strydig met den geest des Chris- „ tendoms , en met het Edict van Nantes , „ door Lodewyk den XIV. zelven bekrag- „ tigd ; en , als nadeelig voor den Koophan- „ del , de neeringen en handwerken van een „ Land ; behalve , dat zulken , die zig , door „ dwang , lieten brengen tot eene andere be- „ lydenis , zelden goede onderdaanen , zeld- „ zaamer goede Christenen werden. Doch dat „ zy nu scheenen ter hand te willen slaan , 't „ gene zy , voor deezen , hadden afgekeurd.”

De Keizerlyke Resident Kramprigt viel 'er in 't byzonder , klagtig over by de Staaten. Hy schreef zelfs aan den Keurvorst van Ments , dat de Roomsche Godsdienst , hier te Lande , zeer gevaarlyk stondt. „ Of , zeide hy , onder anderen „ de Koning van Frankryk reden ge-

IV.
De Staaten ver-
bieden den Je-
zuiten en
anderen Monn-
ken 't
verblyf
indeeze
Landen.
De
Roomsch
gezinde
Gezan-
ten bla-
gen hier-
over:

Inzon-
derheid
de Kei-
zerlyke
Resident
Krampr-
tigt.

1687. „ had hebbe, om het Edict van Nantes te her-
 „ roepen, wil ik nu niet onderzoeken, maar
 „ 't is zeker, dat de Staaten, door hun Pla-
 „ klaat tegen de Jezuiten en Monniken, de Ver-
 „ dragen schenden, welken, eertyds, met de
 „ Roomsch-Katholyken, gemaakt zyn. Zy
 „ deeden dus, ging hy voort, 't gene zy, in
 „ Lodewyk den XIV, veroordeelden. Daar-
 „ enboven, was 'er nog merkelyk onderscheid,
 „ tusfchen 't gene de Koningen van Frankryk
 „ hunnen Hervormden Onderdaanen, voor-
 „ heen, hadden toegestaan, en 't gene de
 „ Roomschen en Onroomschen deezer Landen,
 „ die elkanderen gelyk stonden, eertyds, by
 „ verdrag, hadden vastgesteld. De Roomschen
 „ hadden zelfs, van ouds, 't gebied over de
 „ Nederlanden gehad. Dit was hun uit de han-
 „ den gewrongen, door de Onroomschen, die
 „ hen nog onder bedwang hielden. 't Bleeft
 „ hier niet by. Men zegt ze nu nog ten Lande
 „ uit te dryven. 't Welk geschaapen stont,
 „ nadeelige gevolgen te zullen hebben, en lig-
 „ telyk eenen oorlog om den Godsdienst zou
 „ kunnen veroorzaaken.” Kramprigts yver
 „ hadt eenigen invloed op het Weener Hof,
 „ daar, met groote verontwaardiging, vernomen
 „ was, dat men, in Friesland, by geregtelyk
 „ vonnis, enig Misgewaad of Misgereedschap
 „ ten vuure hadt veroordeeld. Maar de Staaten
 „ wisten hun Plakaat te verdedigen, met klem-
 „ mende redenen. Zy hielden den Gezanten
 „ der Roomsch-Katholyke Mogendheden voor,
 „ hoe zy bevonden hadden, dat de Jezuiten en
 „ Monniken uitlandfche zendelingen waren,
 „ die

In Fries-
 land,
 wordt een-
 nig Mis-
 gewaad
 of Mis-
 gereed-
 schap ver-
 brand.
 De Staa-
 ren verde-
 digen 't
 Verbod

„ die deezen Staat geen goed hert toedroe- 1687.
 „ gen, van hunne Kloosters en Oversten af-
 „ hingen, en jaarlyks aanzienlyke sommen van 't
 „ gelds uit deeze Landen voerden. Dat zy verblyf
 „ hun, om deeze en diergelyke redenen, het der Mon-
 „ Land ontzeiden; niet uit zugt tot vervol- niken.
 „ ginge, of uit weêrwraak over het leed, welk
 „ hunnen geloofsgenooten, in Frankryk en el-
 „ ders, werdt aangedaan. Dat de Roomsch-
 „ Katholyken in de Vereenigde Gewesten zig
 „ konden bedienen van Priesters, die binnen
 „ deeze Landen gebooren waren; en de Mon-
 „ niken, die, buitens lands, geloften van ge-
 „ hoorzaamheid gedaan hadden, ligtelyk, ont-
 „ beeren: ja dat de ingebooren' Priesters zel-
 „ ven op hen begeerd hadden, dat zy de Je-
 „ zuiten en andere vreemde Monniken wil-
 „ den doen vertrekken." De Keurvorst van
 „ Brandenburg verstondt ook, en deedt aan 't
 „ Weener Hof beweeren „ dat Kramprigt het
 „ gedrag der Staaten, gantsch ten onregte, Zo doet
 „ gelyk stelde, met dat des Konings van Frank- ook de
 „ ryk. In Frankryk, werden Onderdaanen Keur-
 „ vervolgd, op de wreedste wyze, tegen een vorst van
 „ uitdrukkellyk Verdrag, met 's Konings voor- Brandenburg.
 „ zaaten gemaakt, en door den Koning zel-
 „ ven bekragtigd. Hier, werdt alleen eenigen
 „ vreemdelingen, die niets bezaten, en wel-
 „ ken men, nimmer, by verdrag, eenige vry-
 „ heid beloofd hadt, wat Kramprigt ook, ten
 „ tegendeele, mogt hebben voorgegeven, het
 „ Land ontzeid. Elke Mogendheid hadt regt,
 „ om den vastgestelden Godsdienst zelve te
 „ doen waarneemen en bedienen, door in-
 „ B b 2 „ boor-

1687.

„ boorlingen alleen. De Roomsche-Katholyke
 „ Mogendheden bedienden zig van dit regt.
 „ Waarom zouden 'er de Protestantschen zig
 „ ook niet aan houden mogen? Inzonderheid,
 „ wanneer, gelyk in het tegenwoordig geval,
 „ de Godsdienst, welken men, alleen door in-
 „ landsche Priesters, bediend wilde hebben,
 „ by openbaare Plakaaten, verboden geweest
 „ was, en alleen oogluikende toegelaaten werdt.
 „ Vreemd was 't, dat Kramprigt de vervolging
 „ in Frankryk, die veelen braaven Katholyken
 „ en den Paus zelven tegen de borst was, durf-
 „ de verdedigen. Nog vreemder, dat hy den
 „ Koning van Frankryk meer regts toefschreef,
 „ om het Edict van Nantes te herroepen, dan
 „ den Staaten, om de vreemde Priesters en
 „ Monniken uit het Land te houden; om dat
 „ dit laatste slyden zou met zekere overeen-
 „ komsten, tusfchen de Roomschen en On-
 „ roomschen deezer Landen gemaakt. Van
 „ welke overeenkomsten egter, noch hy, noch
 „ iemand, eenig blyk toonen kon." Deeze en
 „ diergelyke redenen werkten zo veel uit by den
 „ Keizer, dat hy den Keurvorst eerlang weeten
 „ liet, „ hoe hy den ontydigen yver van Kramp-
 „ rigt geenszins goedkeurde, noch hem eenig
 „ bevel gegeven hadt, om zulke dingen te zeg-
 „ gen, of te schryven." Ook hieldt de Keizer-
 „ lyke Gezant zig, sedert, stil. De andere Gezan-
 „ ten, die dit stuk nooit zo sterk gedreeven had-
 „ den als hy, hadden zig, ligtelyk, laten ter ne-
 „ derzetten, door de Staaten (*h*).

De

(*h*) PUFFENDORF *Livr.* XIX. §. 55. p. 1266, 1267.

De Prinses van Nasfau, die haaren Gemaal, 1687.
 Henrik Kasimir, Stadhouder van Friesland en Groningen, reeds eenen Zoon en eene Dogter gebaarnd hadt, van welken de eerste, in Zomermaand des voorleeden jaars, overleeden was (*i*); beviel nu, op den veertienden van Oogstmaand, te Desfau, wederom van eenen Zoon, die *Joan Willem Friso* genaamd werd. De algemeene Staaten, door die van Frieland en Stad en Lande, tot Gevaders verzogt, ver-eerden den jonggebooren eenen Lyfrentebrief van drieduizend guldens 's jaars, leggende in eene gouden dooze (*k*). De Raadpensionaris Fagel zig, in den Zomer deezes jaars, gezind verklaard hebbende, tot het afleggen van zyn ampt, ter oorzaake zyner toeneemende zwakheid, werd egter bewoogen, om nog in 's Lands dienst te blyven, mids men hem van een jaargeld van vierduizend guldens, of van een ander ampt voorzage, wanneer hy, t'eenigen tyde, besluiten mogt, het Raadpensionarisfchap neder te leggen (*l*). Men verzekert, dat Amsterdam ongaarne zag, dat de Heer Fagel in dienst bleef, en dat deeze Stad, al federt eenigen tyd, toeleg gemaakt hadt, om hem van zyn ampt te doen verlaaten (*m*). Doch zyne Hoogheid en de meeste Leden verstonden 't anders.

Geboorte van
Joan
Willem
Friso.

Wy hebben, op 't einde van 't voorgaande Boek,

V.
Staat der

(*i*) Holl. Merc. van 1686. bl. 207.

(*k*) Resol. Holl. 25 Sept. 1687. bl. 403. Holl. Merc van 1687. bl. 173.

(*l*) Resol. Holl. 22 July, 12 Sept. 1687. bl. 344, 361.

(*m*) Negociat. du Comte d'AVAUX, Tom. III. p. 120. Tom. VI. p. 72.

1687. Boek, Jakob den II, Koning van Groot-Britanje, gelaaten, misnoegd op den Prinse van Oranje, en yverig bezig, om zyne oogmerken, ten voordeele van den Roomfchen Godsdienst, ter uitvoeringe te brengen. De Protestanten zagen 't gevaar, welk hun boven 't hoofd hing, zonder dat zy 't openlyk durfden te kennen geeven. Veelen hoopten alleenlyk, dat de Prinse van Oranje, die den Koning moest opvolgen, hunne vervallen' zaak eens herstellen zou. Doch de vervulling deezer hoope scheen zeer afgelegen, alzo de Koning, die in zyn vyftigste jaar ging, nog lang leeven, en regeeren kon. Daarenboven, vernamen, in Louwmaand des jaars 1688, dat de Koningin zwanger was: welke tyding de Protestanten met vreeze, de Roomfchen met hoope en blydschap vervulde. De eersten, in aanmerking neemende, dat de Koningin nu eenige jaaren getrouwd geweest was, zonder zwanger geweest te zyn, begonden de waarheid haarer zwangerheid in twyfel te trekken. Ervaaren' Geneesmeesters in Engeland beslooten zelfs, uit de verstoppende middelen, welken men der Koninginne, van tyd tot tyd, ingaf, dat zy niet zwanger zyn kon (*n*). Doch schoon 't niet onmogelyk gerekend moest worden, dat men der Kroone eenen vreemden erfgenaam zocht te geeven, om den Prins en Prinse van Oranje te verfteeken van de opvolginge; zo was 't ook niet onmogelyk, dat de

zaaken
van Engeland.

Men verneemt,
dat de Koningin
zwanger
is.

1688.

Twyfeling hier
over.

(*n*) *Misiven van den Ambass. van CITTERS van $\frac{3}{12}$ Jan. 1688. MS.*

de Koningin, eens wederom, gelyk in 't begin haars Huwelyks, een kind ter weereld bragt. Vreemd was 't, ondertusfchen, dat de zwan- gerheid der Koninginne zo dra niet rugtbaar geworden was, of beide Protestanten en Room- fchen stelden vast, dat zy eenen Prins ter wee- reld brengen zou: de eerften, veelligt, om dat zy 't vreesden; de anderen, om dat zy 't wenschten (o).

De Koning, ondertusfchen, befpeurende, dat hy geweld zou moeten gebruiken, om zy- ne oogmerken uit te voeren, gaf, met den aanvang deezes jaars, last, om eenige nieuwe Land- en Zeemagt te werven: ook, verzogt hy de Staaten, dat zy drie Engelsche en drie Schotsche Regementen, welken zy, federt lang, in dienst gehad hadden, ontfiaan, en hem toezenden wilden (p). Een gedeelte van dit volk was hem, op zyn verzoek, reeds toe- gefchikt geweest, ten tyde van den inval des Hertogs van Monmouth (q), en hy hadt de Overften, toen reeds, t'eenemaal, weeten te verbinden aan zyne belangen. Ook hadden deeze Overften, hier te Lande te rug gekeerd zynde, het Engelsch en Schotsch Krygsvolk, welk, voor een gedeelte, den Roomschen Godsdienst beleedt, zeer begeerig gemaakt naar 's Konings dienst; waardoor merkelyke verdeeldheid onder het zelve ontfiaan was, zeer tot misnoegen van den Prinse van Oran- je, die zig gaarne van deeze troepen zou be- diend

1688.

Koning Jakob begeert, dat de Staaten hun Engelschen Schotsch Krygsvolk ont- fiaan;

(o) RADIN *Tom. X. p. 69, 70.*(p) *Holl. Merc. van 1688. bl. 184.*(q) *Zie hier voor, bl. 302.*

1688. diend hebben, in geval de zaaken in Engeland eens ten ergste loopen mogten. Nu wist hy niet, welk gebruik hy van dit volk zou konnen maaken: immers niet, zo lang het stondt onder bevel van Oversten, op welken hy zig niet verlaaten kon. Kans om het af te doen danken zag hy ook niet wel. In deeze onzekerheid, begeerde Koning Jakob het ontslag der Regementen van de Staaten (r). Men raadpleegde, ernstelyk, op 's Konings verzoek, en vondt ongeraaden, zig, in de tegenwoordige omstandigheden, ten behoeve van zyne Majesteit van Groot-Britanje, te ondoen van Krygsvolk. Aan deezen werdt egter, heuschelyk, geantwoord „ dat de Staaten, on-
 „ derzocht hebbende, welke verbindtenis zy,
 „ ten opzigte der zes Regementen, met zyne
 „ Majesteit hadden aangegaan, bevonden had-
 „ den, dat zy niet gehouden waren, dezel-
 „ ven te rug te zenden, dan in geval de Ko-
 „ ning ingewikkeld was in eenen uitheem-
 „ schen of inlandschen oorlog. Dat zy zig
 „ van deeze hunne verpligting gekweeten
 „ hadden, ten tyde van den inval des Her-
 „ togs van Monmouth; doch dat zyne Ma-
 „ jesteit, tegenwoordig, noch met uitheem-
 „ schen oorlog, noch met binnenlandsche be-
 „ roerten gekweld werdt; weshalve, zy zig
 „ niet verpligt rekenden, om hem troepen te
 „ rug te zenden, welken zy, ter bewaaringe
 „ der grenzen van hunnen Staat, hoog nood-
 „ dig hadden (s).” De Markgraaf van Albany-
 ville

*t welk zy
 heuschelyk wei-
 geren;

(r) BURNET *FOL. I. p. 734, 736.*

(s) RAPIN *TWIS. X. p. 73, 74.*

ville deedt, federt, op 's Konings bevel, een nader verzoek aan de Staaten, waarin hy beweerde, dat het Regt der volken en de oude Verdragen de Staaten verbonden, om de zes Regementen te ontslaan. Ook hieldt hy staande, dat de Staaten reeds zo groote diensten van het Engelsch en Schotsch Krygsvolk getrokken hadden, dat het eens tyd werdt, dat zy 't naar huis lieten keeren. Hy merkte, by deeze gelegenheid, aan, dat de Koning, zyn Meester, federt het jaar 1674, wel vyftienduzend onderdaanen verlooren hadt, in der Staaten dienst (t). Doch de Staaten antwoordden hem, op den dertienden van Lentemaand „ dat „ het regt der volken allen vrygebooren onderdaanen toeliet, zig te begeeven in uitheemschen krygsdienst, en in den zelve, naar hun wegeval, te volharden. Dat hun ook geene Verdragen bekend waren, volgens welken, zy verplicht zouden zyn, de Engelsche en Schotsche Regementen, welken zy in dienst hadden, op 's Konings begeerte, te ontslaan, en dat de Gezant zig de moeite behoorde gegeven te hebben, om naauwkeuriglyk aan te wyzen, waar deeze Verdragen te vinden waren. Dat zy, eindelijk, gaarne erkennen wilden de diensten, welke zy van de Engelsche en Schotsche troepen genooten hadden; doch dat de Gezant zig uitermaate misrekende, wanneer hy 't getal der gesneuvelden onder deeze troepen zo groot maakte.” 't Slot van alles

(t) Zie Holl. Merc. van 1688. M. 184.

1688. alles was „dat de Staaten geene reden altoos
 „zagen, om te veranderen van besluit (u).”
 Nogtans, gaven zy den Oversten vryheid, om
 hun ontslag te verzoeken en naar Engeland te
 keeren, gelyk omtrent zesendertig Roomsche
 gezinden of anderen, van welken de Staaten
 en zyne Hoogheid gaarne ontslaagen waren,
 deden (v). De Ambassadeur van Citters deedt
 zyn best, om den Koning te overtuigen van
 de redelykheid van der Staaten besluit. Doch
 hy slaagde kwalyk. Zyne Majesteit antwoordde,
 eindelyk „dat hy hem, over deeze zaak,
 „niet meer wilde hooren spreken; dat hy
 „zag, dat men, in Holland, voorgenomen
 „hadt, hem zyne onderdaanen te onthouden;
 „doch dat hy ook zou voortgaan met de uit-
 „voeringe van 't gene hy in den zin hadt.”
 Kort hierna, kwam 'er een openbaar Koningklyk
 bevel uit (w), waarby allen 's Konings ge-
 booren onderdaanen, die zig in soldy of dienst
 der algemeene Staaten bevonden, onder zwaare
 bedreigingen, belast werdt, dien dienst te
 verlaaten, en ten spoedigste naar huis te kee-
 ren (x). Doch ik vind niet, dat iemand aan dit
 bevel gehoorzaamd heeft. De Engelsche en
 Schotfche Regementen werden ook, door zy-
 ne Hoogheid, op zulk een' voet gebragt, dat
 men reden hadt, om 'er zig volkomenlyk op
 te verlaaten (y).

De

(u) Refol. Gener. Sabbath 13 Maart 1688. MSS.

(v) BURNET Vol. 1. p. 735.

(w) Zie Refol. Holl. 31 Maart 1688. bl. 238.

(x) Uit Verlich. Mishiven van den Ambast. VAN CITTERS
 MSS. Zie ook Holl. Mers. van 1688. bl. 290. PUFFENDORF
 Lib. XIX. §. 98. p. 1305.

(y) BURNET Vol. 1. p. 735.

Ob. 1706.

KORNELIS EVERTSEN,
Luitenant-Admiraal
van Zeeland.

A. Schouman del. naar 't Original by den Heer General Evertsen.

J. Houbraken sc.

Is Truxor excudit.

De toerusting ter zee in Engeland, die, met den aanvang deezes jaars, wederom ter hand genomen was (z), hadt de Staaten ook doen besluiten, om eene Vloot van vyfentwintig Oorlogschepen, onder den Luitenant-Admiraal *Kornelis Evertsen*, Zoon van eenen Luitenant-Admiraal van den zelfden naam, die in 't jaar 1666 gefneuveld was (a), op Schooneveld, te verzamelen. Dit geschiedde vroeg in 't voorjaar, en verwekte merkelyke agterdocht aan 't Engelsche Hof (b): alwaar men nu, met wyde schreeden, voortging tot de voltrekking van 's Konings oogmerken. De Prins van Oranje werdt reeds aangezien, als de grootste party des Konings: die niet schroomde, zyne Hoogheid, by den Ambassadeur van Citters, te beschuldigen, dat hy eenen opstand zocht te verwekken, in Engeland (c). De haat tegen den Prinse nam zelfs zo zeer toe ten Hove, dat eenige yveraars voor 's Konings of hunne eigen' belangen beslooten, zyne Hoogheid van kant te helpen. Immers, sommigen tekenen aan, dat twee Ieren, omtrent deezen tyd, eenen Duitscher, te Amsterdam, zогten om te koopen, om den Prins, door vergif, van 't leeven te berooven. Doch hy weigerde hun te wille te zyn: waarop zy zelve naar den Haage trokken, en, op de Haagse jaarmarkt

1688.

VI.
De Staaten leggen eene Vloot op Schooneveld.

Aanflag op 't leeven van den Prinse van Oranje.

(z) *Mislive van den Ambasf. VAN CITTERS van 12 Febr. 1688. MSS.*

(a) *Zie XIII. Deel, bl. 206*

(b) *Holl. Merc. van 1688. bl. 191.*

(c) *Mislive van den Ambasf. VAN CITTERS van 12 Febr. en 30 Maart*

1688. MSS.

9 April

1688. markt of Kermis, gelegenheid zogten, om hun opzet uit te voeren (*d*); zonder dat zy, daarin egter hebben kunnen slaagen.

De Koning van Groot-Britanje tragt de Wetten af te schaffen, buiten bewilliging van 't Parlement.

De Koning van Groot-Britanje scheen de zaaken tot een uiterste te willen brengen, door twee Verklaaringen voor de vryheid van geweten en Godsdienstoefening, in Gras- en Bloei maand dezes jaars, uitgegeven. Door deeze Verklaaringen, werden de Test-Akten en de strafdreigende Wetten vernietigd, zonder dat 'er 't Parlement in bewilligd hadt. De Koning begeerde deeze Verklaaringen, in alle Kerken, afgelezen te hebben: doch veele Kerkelyken toonden zig hiertoe onwillig. De Aartsbisfchop van Kanterburi en zes Bisfchoppen leverden den Koning een smeekfchrift over, waarby zy verzogten, dat het bevel om 's Konings Verklaaringen den volke voor te leezen mogt ingetrokken worden; doch zyne Majesteit nam dit verzoek zo euvel, dat hy ze allen zeven naar den Tour deedt brengen. Zy werden, federt, voor 's Konings bank, te regt gesteld; doch, tot groote vreugde van 't volk in 't gemeen, en van 's Konings Leger zelf, onschuldig verklaard, en, na eenige weeken zittens, ontslaagen (*e*). Maar het Kerkelyk Gefegtshof, onlangs opgeregt door den Koning, verzuimde niet, onderzoek te doen op de Kerkelyken, die nagelaaten hadden, 's Konings Verklaringen af te leezen. De Koning zelf stelde Amptenaars aan, zonder hun eenige

(*d*) PUFFENDORF *Libr.* XIX. §. 98. p. 1306.

(*e*) BURNET *Vol.* 1. p. 736, 744.

nige Test af te vorderen. Hy fchreef zig de magt toe, om 't volk te ontfiaan van de onderhouding der Wetten: en 't inleveren van een nederig Verzoekschrift, waarby deeze zyne magt flegts in twyfel werdt getrokken, werdt by hem als eene zwaare misdaad aangezien. Veele oordeelden, derhalve, dat de Koning openlyk toeleide, op het verbreeken en vernietigen der grondwetten van den Staat, en dat het volk regt hadt, om zig te befchermen tegen de wetteloze magt, die men in 't Ryk dagt te doen oefenen. Men wierp het oog, van alle zyden, op den Prinfe van Oranje, en hieldt hem alleen in ftaat en bevoegd, om een Ryk voor omkeering en bederf te bewaaren, waarop zyne Gemaal, na den Koning, het naaste regt hadt (f).

1688.

Men ziet om hulp uit naar den Prinfe van Oranje.

Omtrent den aanvang van Bloei maand, kwam de Admiraal *Rusfel* uit Engeland in den Haage, in fchyn om zyne Zuster te bezoeken; doch indedaad, om heimelyk te fpreken met den Prinfe van Oranje, waartoe hy, door verfcheiden' luiden van aanzier, verzogt was. Hy vraagde zyn Hoogheid afzonderlyk, *wat men zig, in Engeland, van hem belooven kon?* waarop de Prins antwoordde „dat hy, door eenigen van de aanzienlykften uit het volk, die „zig, voor zig zelve en voor anderen, volkomenlyk, op hem wilden verlaaten, verzogt wordende, om 't volk en den Godsdienst te verlosfen van wetteloos geweld; „ftaat maakte, om, tegen het begin van Wyn- „ maand,

Rusfel komt over, om heimelyk te fpreken met zyne Hoogheid.

(f) BURNET *Fol. I. p. 744, 745.*

1688. „ maand, te kunnen overkomen (g).” Met dit bescheid, keerde Rustel naar Engeland.

Dood van den Keurvorst van Brandenburg.

Beschryving van zynen aart, uit Burnet.

De Engelsche vrienden des Prinzen stelden, behalven in zyne Hoogheid, hun meeste vertrouwen, ten deezen tyde, in den Keurprins van Brandenburg, wiens Broeder, *Filips*, zomen, hier te Lande, dagt, het oog ook hadt op de waardigheden des Prinzen van Oranje, na deszelfs overlyden of afftand (h). De Keurvorst zelf, met wien de Prins van Oranje, reeds sedert eenen geruimen tyd, in heimelyke onderhandeling, getreden was, over den toestand der Engelsche zaaken (i), lag thans krank aan de waterzugt, welke kwaal hem, eindelyk, de dood deedt, op den negenden van Bloemaand (k). Burnet, die hem gezien en gesproken hadt te Kleeve, beschryft hem, als een zeer moedig Vorst, die de Krygskonst, door en door, verstonde, en lust hadt in den oorlog. Ook hadt hy eene naauwkeurige kennis der zaaken van Europa, sedert omtrent vyftig jaaren; hebbende hy, al dien tyd, geregeerd, en in de gewigtigste voorvallen deel gehad. Hy bezat een wonderbaar geheugen: de minste dingen zelve ontslipten zynen opmerkinge niet, willende hy alles zien met zyne eigen' oogen. Hy was levendig van begrip, en driftig en opvliegend van aart. Hy vatte ligtelyk vuur; doch 't bezef van zyn belang

(g) BURNET *Vol. I. p. 746, 762.*

(h) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. V. p. 9, 269.*

(i) PUFFERENDORF *Libr. XIX. §. 99. p. 1306.* *Negociat. des Comte d'AVAUX Tom. V. p. 269, 274, 309, 313.*

(k) *Holl. Merc. van 1688. bl. 107.*

lang bragt hem haast wederom tot bedaaren. Men heeft hem nagegeven, dat hy te ligt van party wifelde: waarvan ook de Staaten der Vereenigde Gewesten ondervinding gehad hebben. Voorts, was hy yverig in zynen Godsdienst. Hy heeft veel moeite gedaan, om de Gereformeerden en Lutherfchen famen te vereenigen; doch zonder vrugt: 't welk hy aan de ftyfzinnigheid van beide de partyen toefchreef, en in 't byzonder aan de Synode van Dordrecht, waardoor, zo hy meende, allé hoop tot vereeniging afgefneeden was. Hy hieldt een pragtig Hof: en om dit en zyne Legers te onderhouden, hadt hy zyne onderzaaten zwaar moeten belasten. Ook fcheen hy zig hunne elende niet aan te trekken, naar behooren. Hy hieldt voor eenen grondregel, dat de Duitfche Vorften zig, door het fplitfen hunner Staaten, te zeer verzwakt, en fchier onbekwaam gemaakt hadden, om de Duitfche Vryheid te befchermen, tegen de magt van het Huis van Oostenryk. Hierom befloot hy, de zynen byeen te houden. Men meent, dat de Keurvorftin, gewonnen door Frankryk, in de laafte jaaren van het leeven des Keurvorfts, te veel vermogen op zynen geest gehad, en hem te naauw aan de Fransche belangen verbonden hadt. Anders was het zyne gewoonte altoos geweest, groote zaaken niemant te vertrouwen dan zig zelve (1). Zyn zoon, die hem, onder den naam van *Fredrik den III*, opvolgde, geleek hem luttel in verftandelyke be-

Zyn
Zoon,
Fredrik
de III.
de

(1) BURNET Vol. I. p. 746, 747.

1688 de en lighaamlyke hoedanigheden. Hy was onbekwaam tot gewigtige bezigheden, en droeg een gebrekkelyk lighaam om. Doch hy was yverig Protestantsch, en had eene diepe agting voor den Prinse van Oranje: waarom 's Prinzen vrienden in Engeland zig meer voordeels beloofden van zyne regeeringe, dan zy van die zyns Vaders hadden kunnen doen. Zyn eerste Staatsdienaar, *Everard Dankelman*, die hem opgevoed hadt, schieen zig ook de belangen van den Hervormden Godsdienst ter herte te laten gaan (*m*). De Staaten der Vereenigde Gewesten slooten, op den dertigsten van Zomermaand, te Keulen aan de Spree, een Verbond met den nieuwen Keurvorst, waarby het Verbond, in den jaare 1678, met wylen den Keurvorst, Fredrik Willem, gemaakt, in allen deele, vernieuwd en bekrachtigd werd (*n*).

VII. Tien dagen voor het sluiten van dit Verbond, op Zondag, den twintigsten van Zomermaand, ontstondt, schieelyk, een gerugt in Londen dat de Koningin in arbeid, en, kort daarna, dat zy gelukkiglyk verlost was van eenen Prins van Walles (*o*), die, sedert, by veelen, onder den naam van Koning *Jakob den III*, by veele anderen onder den naam van *Pretendent*, vermaard geworden is. Het Hof, en allen, die de maatregels van 't Hof volgden of goedkeurden, toonden allerlei blyken

(*m*) BURNET Vol. I. p. 745.

(*n*) FOLEZ DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. I. 6. 156.

(*o*) Misive van den Ambasl. VAN CITTERS van 11 Junij 1688. *NIS.*

ken van vreugde over deeze geboorte. De Roomschegezinden meenden hunnen Godsdienst nu in veiligheid gesteld te zien. Zelfs schreeven zy deeze geboorte toe, aan eene byzondere weldaad der Hemelsche voorzienigheid, verworven door twee geloften, gedaan door de Hertogin van Modena, Moeder der Koninginne, aan de Heilige Maagd, en door de Koninginne zelve, aan de Lieve Vrouwe van Loretto. Maar de Protestanten in 't gemeen hoorden het nieuws van deeze geboorte, met verwondering en schrik. Zy zagen zig, zo de jonggeboorene in 't leeven bleve, t'eenemaal versteeken van de hoop, welke zy, op de opvolging der Prinsesse van Oranje, gevestigd hadden: en begonden nu den ondergang van hunnen Godsdienst en van 's volks vryheid, als kort aanstaande, aan te merken. 't Vermoeden, dat de jonggeboorene geen Zoon der Koninginne was, gevoed door deeze vreeze, werdt langs hoe sterker onder 't volk, en de meeste Protestanten hielden zig, eindelyk, genoegzaam verzekerd, dat de Koningin het Ryk eenen vreemden erfgenaam hadt willen opdringen, om de Prinsesse van Oranje, en derzelver Zuster, de Prinsesse van Deenemarke, die beide den Hervormden Godsdienst beleeden, uit te sluiten van de opvolginge. Doch schoon men 't, onder de Protestanten, voor vast hieldt, dat de zogenaamde Prins van Walles geen Zoon was der Koninginne, hadt men egter, onder hen, geen eenerlei begrip van 't gene 'er voorgevallen was. Sommigen dreeven, dat de Koningin niet

1688.

De Protestanten in 't gemeen houden deeze geboorte voor verzierd.

Tweedeleig-

1688. zwanger geweest was, toen zy voorgaf zwanger te zyn, en dat men, ten tyde haarer voorgewende verlosfinge, een ander kind in de Kraam-kamer gebragt hadt, welk men, voor haar kind, hadt doen doorgaan. Anderen hielden, daarentegen, staande, dat de Koningin waarlyk zwanger was geweest; doch, eene miskraam gehad hebbende, federt, geveinsd hadt, dat zy nog voortging in haare zwangerheid, en, eindelyk, een kind hadt doen te voorschyn brengen, welk zy voorgaf, uit haar gebooren te zyn; dat, dit kind, kort hierna, gestorven zynde, men een ander, in deszelfs plaatse, gesteld hadt, en, eenige weeken later, een derde, zynde het tweede, insgelyks, overleeden.

Sommi-
gen stel-
len, dat
de Ko-
ningin
niet
zwanger
geweest
is.

Men vestigde het eerste deezer twee gevoelens, voornaamlyk, op deeze redenen:
 „ Dat de Koning, federt eenige jaaren, on-
 „ bekwaam geworden was, om kinderen te
 „ teelen; dat de Koningin, in zeven, ande-
 „ ren zeiden, in vyf of zes jaaren, niet zwan-
 „ ger geweest was; dat zy altoos onzeker was
 „ geweest, van welken tyd zy haare laatste
 „ zogenaamde zwangerheid moest beginnen
 „ te rekenen; dat zy zeer schielyk bevallen
 „ was, en wel, terstond na dat zy van White-
 „ tehall naar S. James was verhuisd; dat zy
 „ verlost heette te zyn, op eenen Zondag og-
 „ tend, terwyl alle de Protestantsche Mevrou-
 „ wen in de Kerke waren; dat de Prinses van
 „ Deenemarke, de Ambassadeur van Citters,
 „ en de Aartsbisfchop van Kanterburi niet
 „ ontbooden waren, om by de verlosfing te
 „ gen-

„ genwoordig te wezen, gelyk behoorde ge-
 „ fchied te zyn, om allen argwaan weg te
 „ neemen; dat men, geduurende den arbeid,
 „ het kraambed dicht geflooten gehouden hadt;
 „ dat de Koningin, terwyl zy voorgaf zwan-
 „ ger te zyn, de Prinfesse Anna, noch iemand
 „ der Proteftantfche Mevrouwen, immer toe-
 „ gelaaten hadt, haar lighaam te betasten,
 „ noch haaren boezem te zien; dat zy, na
 „ de verloffing, nimmer haar melk vertoond
 „ hadt aan de Prinfesse van Deenemarke; dat
 „ men, geduurende den arbeid, eene bed-
 „ pan in de Kamer hadt gebragt, schoon 't
 „ onverdraaglyk heet was; dat de Koning,
 „ de Koningin en het gantfche Hof, schoon
 „ niet onbewust, dat het volk fterk vermoeden
 „ van bedrog hadt, geene de minfte poo-
 „ gingen hadden gedaan, om dit vermoeden
 „ te doen verdwynen; maar zig, in tegendeel,
 „ zo bedekt en agterhoudend hadden gedraa-
 „ gen, dat zy 't vermoeden hadden doen toe-
 „ neemen; tot zo verre zelfs, dat fomnige
 „ Katholyken zig hadden laaten ontvallen, dat
 „ de gantfche zaak zeer onvoorzigtig behandeld
 „ was (p).”

1688.

Het tweede gevoelen rust, voornaamlyk, op Anderen; dat zy, het verhaal van den Historiefchryver Burnet, zwanger welk hierop uitkomt: „De Koningin, federt geweest „ verſcheiden jaaren, van eene zeer zwakke zynde, „ gefteldheid geweest zynde, onthieldt zig, in en eene „ Herftmaand des voorleeden jaars, eenigen miskraam „ tyd gehad

(p) ECHARD Hist. of Engeland Vol. III. Boek, III. Ch. IX.
 p. 1102, 1103.

1688. „ tyd, te Bath, om de geneezende wateren
 „ te gebruiken. Hier kwam haar de Koning
 hebben- „ bezoeken. Na zyn vertrek, bleef zy nog
 de, een „ eenige dagen te Bath, om zig te herftellen
 ander „ van een toeval, waaraan de kunne onder-
 kind, en „ hevig is. Op den zestienden van Wyn-
 nader- „ maand, kwam zy eerst wederom te Wind-
 hand nog „ for, en ontmoette den Koning, juist op den
 een „ zelfden tyd, als haare Moeder, gelyk na-
 tweede, „ derhand verspreid werdt, eene gelofte aan
 en een „ de Heilige Maagd gedaan hadt, zo haare
 derde, „ Dogter eenen zoon ter weereld mogt bren-
 voor het „ gen. Sedert, werdt van veelen geloofd,
 haare „ dat de Koningin, op dit oogenblik, zwan-
 heeft uit „ ger geworden was. Doch alles wat haar
 gegeven. „ perfoon betrof werdt, van toen af, met vee-
 „ le agterhoudenheid, behandeld. Zy werdt,
 „ op eene ongewoone wyze, gekleed en ont-
 „ kleed. Zy gedoogde niet, dat de Prinses
 „ Anna, eenig onderzoek deedt, of het kind,
 „ waarvan zy voorgaf zwanger te zyn, leefde,
 „ of niet; noch haar het hemd aanreikte,
 „ wanneer zy, des morgens, oprees: welke
 „ twee byzonderheden Burnet wist, uit den
 „ mond van Prins George zelve. Aan de
 „ Priefesse van Oranje werdt geen meer lichts
 „ gegeven, door brieven. Wanneer men der
 „ Koninginne voorhieldt, dat haare zwanger-
 „ heid, in openbaare Schimpschriften, voor
 „ verzierd uitgemaakt werdt, zeide zy, alleen-
 „ lyk, *dat luiden, die haar van zulk een vuil be-
 „ drog verdagt konden houden, geene nadere o-
 „ vertuiging waardig waren.* In Grasmaand
 „ deezes jaars, werdt de Koning, op weg zyn-
 „ de

„ de naar Rochester, ſchielyk, te rug gehaald,
 „ alzo de Koningin, toen in de zesde maand
 „ haarer zwangerheid, gevaar liep van onty-
 „ dig te bevallen. De Arts *Scarborough* werdt,
 „ inſgelyks, ontbooden. Ook gaf *Wallgrave*,
 „ een andere Arts, naderhand, te kennen, dat
 „ hy toen, om dezelfde reden, ten Hove hadt
 „ moeten zyn. De Graavin van Klarendon,
 „ dien zelfden dag, zonder ergens van te
 „ weeten, komende in 't vertrek, daar de Ko-
 „ ningin te bedde lag, hoorde haar, klaaglyk,
 „ zeggen, *alles is verlooren! alles is verlooren!*
 „ Doch eer zy buiten het Paleis was, kwam
 „ eene Kamerjuffer haar verzoeken, *dat zy*
 „ *niets wilde zeggen, van 't gene zy gehoord*
 „ *hadt.* Men bleef, ſedert, voorgeeven, dat
 „ de Koningin voortging in haare zwanger-
 „ heid. Kort hierna, drong de Koning de
 „ Prinſes Anna ſterk, om naar Bath te gaan,
 „ in allen ſchyn, als of men haar van de hand
 „ hadt willen hebben, wanneer de Koningin
 „ bevallen zou. De Arts *Millington* verklaarde,
 „ aan den Graave van Shrewsbury, uit wien
 „ Burnet het hadt, dat de Koning hem hadt
 „ gezogt te beweegen, om de Prinſes te raad-
 „ den, tot het gebruik der geneezende wate-
 „ ren te Bath. Zo dra de Prinſes vertrokken
 „ was, veranderde de Koningin haare reke-
 „ ning. Zomermaand was, tot hiertoe, ge-
 „ houden, voor de agtſte maand haarer zwan-
 „ gerheid; doch nu deedt zy ze voor de ne-
 „ gende doorgaan. Zy hadt, voor deezen,
 „ gezeid, dat zy te Windſor dagt te bevallen,
 „ en zig, tegen den vierentwintigſten van Zo-

1688.

1688. „ mermaand, derwaards begeeven zou. Doch
 „ nu zeide zy, dat zy haar Kraambed te S.
 „ James dagt te houden. Alles werdt, hier,
 „ met veel spoed, gereed gemaakt. De Prin-
 „ fes Anna, weetende, naar alle waarschyn-
 „ lykheid, wat te Londen omging, schreef,
 „ *dat zy zig niet wel bevondt, by 't gebruiken*
 „ *der wateren, en dagt te rug te komen.* 's Daags
 „ na 't ontvangen van deezen brief, verklaar-
 „ de de Koningin, dat zy op 't einde haarer
 „ rekening was, en naar S. James gebragt
 „ wilde worden. Men antwoordde, dat alles
 „ nog niet gereed was, in dit Paleis. Doch
 „ zy hervatte, *dat zy 'er vernagten wilde, al*
 „ *zou 't op den blooten vloer zyn.* Men bragt
 „ haar dan, door eenen langen omweg, naar
 „ S. James. Haar gevolg verspreidde, onder
 „ weg, *dat zy naar 't Kraambed ging.* Sommi-
 „ gen verzekerden, *dat zy, den volgenden mor-*
 „ *gen, bevallen zou.* De Roomsche Priesters
 „ beloofden, stoutelyk, *dat zy eenen zoon ter*
 „ *weerd zou brengen.* Des anderendaags, ten
 „ negen uren des morgens, kreeg de Ko-
 „ ning, te Whitehal, berigt, dat de Konin-
 „ gin in arbeid was. Hy begaf zig, hierop,
 „ naar S. James, verzeld van een groot ge-
 „ tal Heeren: uit welken, hy 'er agtien ver-
 „ koos, die met hem in de Kraamkamer gin-
 „ gen, daar zy verre van 't bed staan bleeven.
 „ In de Kamer was niemant, dan Mevrouw
 „ *Sunderland* en Mevrouw *Bellasfis*, benevens
 „ twee Kleedsters, eene Onder-Kleedster en
 „ de Vroedvrouw. De Protestantische Me-
 „ vrouwen waren allen in de Kerke. Men
 „ „ bragt

„ bragt eene bedpan in 't vertrek, als ware 't, 1688.
 „ om 't bed, aan den eenen kant, te warmen, —————
 „ terwyl de Koningin, op den anderen, lag.
 „ Doch niemand zag, of 'er vuur, of wat an-
 „ ders ware in de bedpan. Even voor tien
 „ uren, gaf de Koningin een' luiden kreet:
 „ en terftond daarop, riep de Vroedvrouw,
 „ *dat zy gelukkiglyk verlost was. Waarvan,*
 „ vraagden de Heeren? Waarop de Vroed-
 „ vrouw aan Mevrouw Sunderland, en dee-
 „ ze aan den Koning een teken gaf, uit welk
 „ hy zeide te verftaan, *dat haare Majesteit een'*
 „ *zoon ter weereld gebragt hadt.* Men hoorde
 „ het kind niet kryten. De Onderkleedfter
 „ bragt iet van het bed der Koninginne, door
 „ eene deur, die nevens het bed was, naar
 „ een ander vertrek.” Luiden van aanzien,
 „ die de Kraamkamer, in 't volgende jaar, be-
 „ zagen, hebben aangetekend, dat zy 'er ver-
 „ fcheiden' geheime deuren en trappen aan be-
 „ vonden hebben (r). „ Eenige minuuten laa-
 „ ter, traden de Koning en de Heeren naar
 „ eene Kamer, alwaar men hun een kind ver-
 „ toonde, waarvan de Koningin gezeid werdt
 „ bevallen te zyn. Aan niemand, die eenige
 „ twyfel hebben kon, werdt toegelaaten, het
 „ onderlyf der Koninginne aan te raaken, na
 „ de verlosfing; by welke ook de gewoonlyke
 „ Vroedmeester der Koninginne niet tegen-
 „ woordig geweest was: en als hy, naderhand,
 „ uit zig zelve, kwam, haarer Majesteit, ee-
 „ „ ni-

(r) N. WITSEN Byzonder Verhaal der Ambafad: van 1689.
f. 8. col. 1. MS.

1688. „ nige pleisters aanbiedende, om de melk te
 „ doen opdroogen ; kreeg hy tot antwoord ,
 „ *dat men noch hem , noch zyne pleisters van*
 „ *noodde hadt.* Op den zelfden dag der voor-
 „ gewende verlossing, stierf, zo men wil, het
 „ kind, welk de Koningin gezeid werdt ter
 „ weereld gebragt te hebben. Immers, de
 „ Apotheker *Hemings*, woonende in een huis,
 „ dat, slegts door een' houten wand, gefchei-
 „ den was van een ander, welk door een'
 „ Roomschgezind' Heer, *Brown* genaamd, be-
 „ woond werdt, hoorde, des avonds iemant,
 „ in 't huis van deezen, met eene klaagende
 „ stemme, zeggen, *de Prins van Walles is*
 „ *dood.* De Graavin van Klaarendon werdt,
 „ des anderendaags, gehouden buiten 't ver-
 „ trek van 't kind, op uitdrukkelyk bevel der
 „ Koninginne. Iemant, die, weinige dagen
 „ laater, het kind zag, welk voor den Prins
 „ van Walles ging, zeide, dat het hem veel
 „ te sterk schein, dan dat het, zo onlangs,
 „ zou ter weereld gekomen zyn. Wallgrave,
 „ een Roomschgezind Arts, gevraagd, *hoe 't*
 „ *gens hy, twee maanden geleeden, aangaande*
 „ *de miskraam der Koninginne, gezeid hadt, met*
 „ *haare tegenwoordige verlossing, overeen te bren-*
 „ *gen ware?* antwoordde alleenlyk, *God doet*
 „ *wonderen.* Alle kinderen, die de Koningin,
 „ te vooren, gehad hadt, waren zwak ge-
 „ weest; het tegenwoordige was, daarentegen,
 „ grof en sterk. Men verspreidde wel, dat
 „ het geduurige stuipjes hadt, en niet langer
 „ leeven zou dan de anderen. Doch de Prin-
 „ ses Anna, die het kind dikwils zag, verklaarde
 „ nooit

„ nooit eenige fluiptrekkingen , in het zelve , 1688.
 „ beſpeurd te hebben. Na verloop van eeni-
 „ ge weeken , werdt het egter , in der daad ,
 „ krank. Vier Artſen ſchreeven 't , eenpaarig-
 „ lyk , door. Men hadt hun , ondertuſſchen ,
 „ een' maaltyd bereid te Richmond , daar 't
 „ kind toen was , en men toefde hen zo lang
 „ aan de tafel , zonder van 't kind te reppen ,
 „ dat zy 't reeds hielden overleeden te zyn.
 „ Eindelyk , werden zy wederom geroepen in
 „ 't vertrek , daar zy te vooren geweest waren :
 „ alwaar zy een gezond , ſterk kind zagen ,
 „ waarin geene overblyffels altoos van eenig
 „ letſel te beſpeuren waren. Eenigen van hun
 „ Genootſchap zeiden , naderhand , dat het hun
 „ onmogelyk geweest was te gelooven , dat
 „ dit het zelfde kind zou geweest zyn. De
 „ Koningin , eindelyk , was , na de verloſſing ,
 „ zo weinig veranderd van gelaat , van oogen
 „ en van ſtemme , en verliet het kraambed zo
 „ ſpoedig , dat de argwaan , welke men tegen
 „ haar opgevat hadt , hierdoor , kragtiglyk ,
 „ verſterkt werdt (s).”

Wy hebben de redenen , om welken de ge-
 boorte des Prinſen van Walles , by veelen ,
 verdagt gehouden werdt , dus omſtandiglyk ,
 te boek geſteld , om dat die , ten deezen tyde ,
 van merkelyken invloed was op den toestand
 der zaaken van Groot-Britanje. Ook heeft zy ,
 in laater' tyd , meer dan eens , gelegenheid ge-
 geven tot beroerten en oorlogen , en tot on-
 derhandelingen en Verdragen , waarin ook de
 Staa-

(s) BORNET Vol. I. p. 748-754.

1688. Staaten der Vereenigde Gewesten hun aandeel gehad hebben. Zelfs kan men, terwyl ik dit fchryve, nog niet voorzien, wanneer de tegenwoordige Regeeringe van Groot-Britanje eens geheel bevryd zal zyn van de moeilykeden, die deeze geboorte haar aangebragt heeft. Eene gebeurtenis van zo veel invloed op den staat van Groot-Britanje, van gantsch Europa en van de Vereenigde Gewesten in 't byzonder, verdiende wel, dat wy ze wat uitvoeriger verhaalden. Wy onthouden ons egter van het maaken van eenige aanmerkingen, over de redenen, op welken de twee voorgestelde gevoelens steunen; om niet te verre in deeze byzondere stoffe uit te weiden. Die begeerig is de kracht en zwakheid der aangehaalde redenen, naauwkeuriglyk, tegen elkanderen, te zien wikken en weegen, kan by anderen te regt raaken (t). Wy melden flegts nog, met een enkel woord, dat *William Fuller*, agt jaaren na deezen tyd, een Verhaal in 't licht gaf, waarby hy zekere Vrouw, *Maria Grey* genaamd, en, kort voor de waare of voorgewende verlossing der Koninginne, uit Ierland naar Engeland overgevoerd, als de waare Moeder des Prinzen van Walles bekend maakte. Fuller was, toen, en nog lang naderhand, in dienst der Koninginne geweest, hoewel hy van party veranderd was, toen hy zyn Verhaal drukken liet (u).

VIII. Onder zo veel argwaans van 't gemeen, waren
Hoe dee- ren

(t) *Voiez RAPIN Tom. X. p. 89-96.*

(u) *DISCOURS sur la Veritable Mere du pretendu Prince de Galles impr. 1696.*

ren de uiterlyke vreugdetekenen, over de geboorte van den Prins van Walles, door 't gantsche Ryk, en te Londen zelf, weinig en slaauw (y). De Markgraaf van Albyville gaf eene plechtige Maaltyd in den Haage, op welke egter weinige Leden der Regeeringe verscheenen. Te Amsterdam, werdt het Huis van den Engelschen Konsul *Petit*, voor welk men vreugdevuuren ontsteken hadt, aangevallen door 't graauw, welk reeds met steenen begon te werpen, en de deur meende op te loopen. Doch de oproer werdt nog, gelukkiglyk, gestild (w). De Prins en Prinses van Oranje ontvingen de tyding deezer geboorte met veele betaamlykheid. Ook gaven de eerste brieven zo veel reden tot argwaan niet, als de volgenden. Hunne Hoogheden zonden *Willem Henrik van Nassau, Heer van Zuilestein*, naar Engeland, om den Koning en de Koningin geluk te wenschen, met den jongen Prins. Ook liet de Prinses voor hem, met naame, bidden, in haare Kapelle, in den Haage, tot dat men naderhand zulke berigten kreeg van Londen, dat haare Koningklyke Hoogheid verboodt, den Prins van Walles meer te noemen, in de openbaare gebeden. Maar dit werdt, aan 't Engelsche Hof, zo euvel, opgevat, dat de Prins van Oranje, wederom, voor het kind bidden liet (x).

Doch deeze geboorte, op welke de Roomsche- Zyne
ge- Hoog-

(y) BURNET *Vol. I. p. 754.*

(w) *Holl. Merc. van 1688. bl. 174 - 177.*

(x) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. VI. p. 177. BURNET Vol. I. p. 754.*

1688.

ze geboorte, hier te Lande, werdt aange-merkt.

Inzonderheid van den Prins en Prinses van Oranje.

1688. gezinden al hunne hoop gegrond hadden, strekte om ver het grootste gedeelte van het volk te vervreemden van den Koning; en men begon, van nu af, ernstelyk, bedagt te zyn op middelen, om het Pausdom en de Slaaverny, waarmede het Hof dreigde, te weeren uit het Ryk. 't Getal der heimelyke en openbaare Vrienden des Prinzen van Oranje vermeerderde hand over hand. De Heer van Zuilestein, in den Haage te rug gekeerd, verzekerde zyne Hoogheid van eene algemeene geneigdheid, om hem naar Engeland te nodigen (y). Ook kwam 'er schryvens aan den Prinse „ dat de omstandigheden nimmer gunstiger zyn konden voor zyne Hoogheid, om „ met het Hof te breeken, en over te komen; dat het gantsche volk in eene geweldige gisting gebragt was, door het vangen der Bischoppen, het dagvaarden van veele Kerkelyken, en de voorgewende geboorte eens Prinzen van Wallis: dat men zig van deze drift bedienen moest, eer zy wederom bekoelde. Dat het Leger ook wel gezind was, en openlyk uitvoer tegen de Paapery; de weinige Roomschegezinden, die onder het zelve waren, handelende met groote veragting. Dat de Vloot gelyke geneigdheid toonde, hebbende sommige vertrouwde Perfoonen de Bootsgezellen gepolst, of zy wel tegen de Hollanders zouden willen vegten, en voor antwoord bekomen, dat zy de Hollanders hielden voor hun-

33 16

heid
wordt
sterk aan-
gezet om
de verlos-
sing van
Engeland
by der
hard te
neemen.

„ne vrienden en broeders; doch naar eenen oorlog 1688:
 „met de Franschen haakten (z).” Op zulke
 berigten, nam de Prins een vast doch heimelyk
 besluit tot den overtocht. Ook schreef hy een
 groot getal van brieven naar Engeland. Zekere
Flight bragt 'er, in Hooimaand, meer dan tag-
 tig derwaards, gerigt aan luiden van het mees-
 te aanzien en vermogen, met welker antwoor-
 den hy, kort daarna, naar den Haage te rug
 keerde. *Dumblain*, Zoon van den Graave van
 Danby, die een Fregat, voor zyne eigen' reke-
 ning, hadt uitgerust, zeilde dikwils, over en
 weder, in deezen Zomer, met de gewigtigste
 brieven en berigten van den Prins, en van 's
 Prinsens vrienden in Engeland (a).

Hy be-
 fluit tot
 den over-
 tocht.

Zyne Hoogheid hadt wel beslooten den over-
 tocht naar Engeland te doen; doch alzo hiertoe
 eene Vloot, eene aanzienlyke Landmagt, en
 een groot getal van Vaartuigen, om dezelve
 over te voeren, vereischt werden; en de toe-
 bereidsfels tot dit alles niet nalaten konden ge-
 rugt te maaken, en de Hoven van Versailles
 en Londen beide de oogen te openen; zocht
 men naar een ander voorwendfel, onder welk
 men eenigen der toebereidsfelen, bekwaamlyk,
 maaken kon; welke zig eerlang, gelukkiglyk,
 opdeed.

Maximiliaan Henrik, Keurvorst van Keulen, IX.
 Bisfchop en Prins van Luik, en Bisfchop van De Keurs-
 (1) Munster en Hildesheim, op den derden vorst van
 van Keulen
 sterft.

(z) BURNET *Vol. I. p. 754, 755.*

(a) RAPIN *Tom. X. p. 105.*

(1) Het Kapittel te Munster hadt hem, na 't affer-
 ven

1688. van Zomermaand, overleeden zynde, hadden de nabuurige Mogendheden, terstond, de gedagten laten gaan op de middelen, welken zy ter hand hadden te slaan, om de verkiezing van eenen opvolger te doen uitvallen naar haaren zin. In 't byzonder, was 'er den Staaten veel aan gelegen, dat Keulen, Luik en Munster beheerd werden door Vorsten, die niet te zeer verknogt waren aan de belangen van Frankryk. 't Jaar 1672 hadt hun geleerd, in hoe groot een gevaar, zy hierdoor gebragt konden worden. Men rekende, dat de overleeden Keurvorst twintigduizend man hadt konnen onderhouden. Zyne inkomsten werden op vier millioenen guldens begroot (*b*). Zyn gebied grensde, alomme, aan de Nederlanden. Uit Keulen en Munster, kon hy de Gewesten ter regter zyde des Ryns gelegen beftooken: uit Luikerland, stondt hem de toegang naar Brabant, en wanneer Maastricht verlooren was, langs de Maaze, naar Holland open. Men ziet hieruit, dat de Staaten, met reden, belang rekenden, by de aanstaande vervulling der opengevallen' Bisdommen. Maar Lodewyk de XIV. rekende 'er geen minder belang by. Hy hadt reeds weeten te wege te brengen, dat Prins Willem van Furstemberg, die

Lodewyk
de XIV.
zoekt den
Kardinaal
van Fur-

(*b*) BURNET Vol. I. p. 758.

ven van Bisshop Ferdinand van Furstemberg, in den jaare 1683. (Zie *Holl Merc.* van 1683. bl. 153.) tot Bisshop van dit Stigt verkooren. En schoon de Paus hem nimmer hadt willen bevestigen, was hy egter van de weereldlyke inkomsten meester gebleeven. See BURNET Vol. I. p. 758.

die zyne zyde , veele jaaren , gehouden , en dien hy , voor eenigen tyd , een' Kardinaals hoed bezorgd hadt (c) , in Louwmaand deezes jaars , door het Kapittel te Keulen , verkooren was , tot Medehelper van den ouden Aartsbisfchop. En fchoon de Paus , tot hier toe , geweigerd hadt , den Kardinaal in 't Medehelperschap te bevestigen , deedt Koning Lodewyk egter zyn best , om hem te doen aanstellen , tot opvolger van den overleeden' Keurvorst. Ook flaagde hy , hierin , zo ver , dat het Kapittel den Kardinaal , by voorraad , het bewind opdroeg over het Stigt van Keulen , welk hy , terftond hierna , vulde met Fransche troepen (d).

De Keizer , reeds by de aanftelling van eenen Medehelper , waartoe hy eenen Vorst uit het Paltfifche Huis wilde verkooren hebben , verfchalkt , door Frankryk , zag ongaarne , dat men den Kardinaal van Furftemberg nu ook ten Aartsbisdomme van Keulen zocht in te dringen , en deedt , hierom , zyn best , om ftemmen te winnen in 't Kapittel , ten behoeve van den Prinfe *Jozef Klemens* , Broeder van den Keurvorst van Beieren. Deeze , fchoon minderjaargig , en reeds Bisfchop van Regensburg en Frifingen , werdt ook gedraagen door den Paus , die beloofd hadt , hem te zullen verplaatfen , en ontfslag verleenen wegens zyne minderjaargigheid. De Paus , Innocent de XI , lag thans geweldig over hoop met het Fransche Hof , en

1688

ftemberg te doen verkiezen tot zynen opvolger.

De Keizer en de Paus draagen daarentegen , Prins Jozef Klemens van Beieren.

was,

(c) Zie LIX. Boek, bl. 325.

(d) Voyez *Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. VI. p. 162.* *Holl. Merc. 723 1688. bl. 41.*

1688. was, hierom, niet gezind, éénen stap te doen, waardoor hy zou kunnen schynen, de maatregelen van Frankryk eenigszins te willen begunstigen. 't Zal niet ondienstig zyn, dat wy de oorzaak der oneenigheid, die veel invloed hadt op den staat der zaaken van Europa, hier, kortelyk, melden.

X. De uitheemsche Gezanten plagten, van ouds, Oorsprong te Rome, groote vryheden te hebben in de Wyken, waarin zy woonden; tot zo verre zelfs, van den twist tuschen den Paus en den Koning van Frankryk, over de Vryheden der Wyken te Rome. dat deeze Wyken eene veilige schuilplaats gerekend werden, voor veelerlei misdaadigen, die men 'er niet mogt aantasten, zonder dat de Gezanten zig gehoond rekenden. Hieruit, waren, dikwils, merkelyke moeilykheden gerezzen. De Pausen zagen zig genoodzaakt, om veele misdaden ongestraft te laten, of om den Gezanten en den Mogendheden, van welken zy gezonden waren, misnoegen te geeven. Innocent de XI, om deeze moeilykheden te voorkomen, hadt eindelyk beslooten, de Vryheden der Wyken te vernietigen, en op 't afsterven van den Hertoge van Estrées, Ambassadeur van Frankryk te Rome, de wyk om 't Paleis van Farneze, daar de Gezant gewoond hadt, in Sprokkelmaand des voorleeden jaars, doen bezetten, met eene Lyfwagt van Sbirris. De Gezanten van Spanje en Groot Britanje deden, sedert, genoegzaamen afstand van de Vryheden hunner Wyken: ook Christina, Koningin van Zweeden, die thans te Rome woonde. Doch de Koning van Frankryk, die den *Markgraaf van Lavardin* geschikt hadt, om d' Estrées op te volgen, verklaarde, dat hy de Vryheden

heden der Wyken te Rome aanzag, als een regt van zyne Kroon, welk hy van zins was te handhaaven. Lavardin, federt te Rome gekomen, verzeld van eenen aanzienlyken floet van paarden, kon geen gehoor krygen, ten ware hy van de Vryheden afftondt, waartoe hy niet verftaan kon. De Koning van Frankryk wilde toen den Nuncius van den Paus ook niet meer zien, en dreigde hem, daarenboven, andere maatregels te zullen neemen (e).

In deezen ftand der zaaken, hadt de Paus geweigerd den Kardinaal van Furftemberg in 't Medehelperschap van Keulen te bevestigen. Ook droeg hy, voornaamlyk om Frankryk te kwellen, den Prins van Beieren, by 't Kapittel te Keulen, voor, om tot opvolger van Maximiliaan Henrik verkooren te worden. Detyd der verkiezinge was, op den negentienden van Zomermaand, vastgefteld. Weinige dagen eerder, deedt de Koning van Frankryk, bedugt dat de Staaten eenig Krygsvolk naar Keulen fchikken mogten, om de verkiezing des Prinzen van Beieren te begunftigen, hun daarvan afmaanen, door den Graave d'Avaux, die, te gelyk, beloofde, dat de Fransche troepen zig ftill houden zouden, zo niemant der nabuuren zig repte (f). De Kardinaal van Furftemberg, de ftreng des Prinzen van Beieren, midlerwyl, langs hoe fterker ziende worden, begon te dugten, dat de verkiezing niet vallen zou, naar zynen zin. Vooral, ftondt hem in den

1688.

Een deel der Kannonnikert te Keulen kiest den Kardinaal, een deel den Prins van Beieren tot Aartsbischof.

(e) Holl. Merc. van 1687. bl. 191-194. van 1688. bl. 33-41.
 (f) Holl. Merc. van 1688. bl. 54.

1688. weg, dat de Paus zig tegen hem verklaard hadt. De Koning van Frankryk hadt hem, voor eenigen tyd, genoodzaakt, het Bisdom van Straatsburg te aanvaarden, welks inkomsten hem werden toegerekend, in afkorting van de onderstandgelden, die hem, door Frankryk, betaald werden. Doch, volgens de Wetten des Keizerryks, kon niemant, die reeds Bisfchop was, tot de Bisfchoppelyke waardigheid van een ander Stigt verkooren worden, dan door eenen * eisch van 't Kapittel, waartoe, ten minste, twee derde der stemmen werden gevorderd. Daarbenevens, stontd het aan den Paus, of hy den afstand van het Bisdom, waaruit men iemand zocht te verplaatsen, aanvaarden wilde, of niet (g). De Kardinaal vreesde, derhalve, dat hy te weinig stemmen in 't Kapittel hebben zou, en bovenal, dat de Paus het Bisdom van Straatsburg niet zou willen aanvaarden, zonder 't welk hy den overleeden Keurvorst niet opvolgen kon. De Leden van 't Kapittel waren drie-en-twintig. De Kardinaal kreeg, van dit getal, dertien stemmen in zyn voordeel. Negen stemden voor den Prins van Beieren, en één voor den Graave van Rekheim. De Kardinaal, schoon geene twee derde der stemmen hebbende, hieldt zig, egter, voor verkooren. Frankryk be- loofde, hem te zullen ondersteunen (h). Doch de Keizer verklaarde zich voor den Prins van Beieren. Ook weigerde de Paus het Bisdom van

(g) BURNET Vol. I. p. 759.

(h) Holl. Merc. van 1688. bl. 55.

van Straatsburg te aanvaarden, of den Kardinaal te ontslaan van de Kerkelyke Wet, die niet gedooft, dat men meer dan één Bisdom bezit. De Koning van Frankryk zondt iemant naar Rome, om den Paus van gedagten te doen veranderen; hem, in 't stuk der Vryheden, alles beloovende, wat hy, naar reden, begeeren kon. Doch zyne Heiligheid weigerde 's Konings brief te ontvangen, en wilde den bren-ger niet hooren spreeken. *Lavardin*, zeide hy, *gedroeg zig, te Rome, als een vyand, die de Stad ingenomen hadt; weshalve, hy niets hooren wilde, 't gene hem, van wege het Fransche Hof, voorgefeld werdt (i).*

De Kardinaal stondt ook naar de Bisdommen van Luik, Munster en Hildesheim: doch hier slaagde hy nog minder, dan te Keulen. Te Munster en te Hildesheim, werden, in Hooimaand, de Dekens der Kapittelen, *Fredrik Christiaan van Plettenberg* en *Joost Edmond van Brabek*, tot Bisshoppen verkooren, zeer tot genoegen van de Ryksvorsten en van de Staaten der Vereenigde Gewesten. 't Zelfde gebeurde, in Oogstmaand, te Luik, daar de Baron *Joan Lodewyk van Elderen*, ook Groot-Deken van 't Kapittel, verkooren werdt tot Bisshop (k). De Staaten hadden eenen Gemagtigde te Luik, die de Leden van 't Kapittel, door geschenken, hadt gezogt te beweegen, om de verkiezing te doen uitvallen naar den zin zyner Meesteren: doch zy hadden, noch

De Bisdommen van Luik, Munster, en Hildesheim worden vervuld.

(i) BURNET Vol. I. p. 759.

(k) Holl. Merc. van 1688. bl. 57.

1688. voor, noch na het doen der Verkiezinge, iets van hem willen ontvangen (1). De Paus verzuimde niet, de verkooren' Bischoppen van Munster, Hildesheim en Luik, terstond, te bevestigen. Doch, van wege den Kardinaal van Furstemberg, werdt, hiertoe, vergeefs, by hem aangehouden. Hy verklaarde zig bestendiglyk voor den Prinse van Beieren, die egter niet meer dan zeventien jaaren bereikte. Men wil, dat de Keizer, in 't eerst, gezind was geweest, om eenen Prins uit den Huize van de Palts tot Keurvorst van Keulen te helpen bevorderen; doch dat hy van gedagten veranderd was, om den Keurvorst van Beieren te winnen; die, sedert eenigen tyd, door Frankryk, opgestookt was tegen het Weener Hof, welk hem 't gebied over 't Leger in Hongarye onthieldt. Maar 't bewerken der Verkiezinge van den Prinse, zynen Broeder, tot Keurvorst van Keulen, en 't opperbevel over 't Keizerlyk Leger, welk hem zelve, dit jaar, gegeven werdt, verzoende hem t'eenemaal met den Keizer (m).

XI. Doch de twyfelagtige verkiezing te Keulen gaf gelegenheid, dat men zig, van de eene ende andere zyde, wapende, om zig te bevestigen in 't bezit van 't Aartsbisdom. Frankryk hadt zig openlyk verklaard voor den Kardinaal, die reeds Fransche troepen gebragt hadt, in de meeste Steden van 't Stigt Keulen. De Staaten, die hierdoor bloot gesteld waren

VOOR

(1) BURNET Vol. I. p. 761.

(m) BURNET Vol. I. p. 759, 760.

voor eenen inval der Franschen, hadden grooten reden, om den Prins van Beieren te helpen stellen in 't bezit van 't Keurvorstendom, en de Franschen te doen verhuizen uit de Keulsche Steden. De Prins van Oranje bediende zig van deeze gelegenheid, om Krygsvolk te verzamelen, en Verbonden te sluiten, inschyn, om den Prins van Beieren te sterken; doch inderdaad, om de Regeering van Groot-Britanje te herstellen; waarop byna niemant verdagt was. Lodewyk de XIV. zou de Staaten en den Prins het voorwendfel om zig te wapenen ligtelyk hebben kunnen beneemen, zo hy zyne troepen te rug getrokken hadt uit het Keulsche, en nagelaaten, den Kardinaal van Furstemberg te ondersteunen; of, indien dit niet, zo hy den Paus maar genoeg hadt willen geeven, en afstaan van de Vryheden der Wyken, waarover de Paus, zo hy als Oppervorst van Rome moest aangemerkt worden, naar zyn welgevallen, schein te moeten kunnen beschikken. Want, in zulk een geval, zou zyne Heiligheid, vermoedelyk, den afstand van 't Bisdom van Straatsburg aanvaard, en den Kardinaal van Furstemberg voor Aartsbisshop van Keulen erkend hebben. Doch de onverzettelykheid van 't Fransche Hof, in 't staan op de Vryheden der Wyken, was oorzaak, dat Innocent de XI. den Kardinaal niet erkennen wilde, en dat de Staaten een voorwendfel kreegen, om zig te wapenen, zonder dat men 't geheime oogmerk hunner toerusting, met genoegzaame zekerheid, ontdekken kon, voor dat de tyd voorby was om het

1688.

tot den
overtogt
naar En-
geland te
bereiden.

1688. te konnen fruiten. De Prins van Oranje, die zelfs, zo sommigen willen (*n*), zyne luiden te Rome hadt, om den Paus op te hitfen tegen Frankryk, bestierde het gantsche werk zo bedekt en voorzigtig, dat beide het Fransche en het Engelsche Hof hem in Duitschland zagen handelen, en hier Krygsvolk byeen trekken, zonder eenig geground vermoeden te hebben van zyn oogmerk, voor dat men 'er, hier, geen geheim meer van maakte. Zomer-, Hooi- en Oogstmaand werden, hiertoe, gedeeltelyk, besteed. En 't zal der moeite wel waardig zyn, dat wy 't beleid, welk zyne Hoogheid, in deezzen gewigtigen handel, gehouden heeft, hier, naauwkeuriglyk, ontvouwen.

Onderzoek naar de eerste aanleiding, tot het bewerken van den zelve.

De Prins hadt, naar sommiger gedagten, reeds by 't leeven van Karel den II, het oog gehad op de Kroone van Groot-Britanje, en toeleg gemaakt, om zynen Schoonvader van 't regt tot de opvolginge te doen uitsluiten. De Fransche Gezant d'Avaux hadt zulks den Koning, zynen Meester, reeds in den Herfst des jaars 1679, en naderhand dikwils, overgebriefd. Hy meende zelfs, dat zyne Hoogheid Karel den II. zelve zocht te noodzaaken, om zig van de Regeeringe, ten zynen behoefte, te ontslaan; en dat zyn voornaam oogmerk, in het dringen op de Werving der zestienduizend man, in de jaaren 1683 en 1684, geweest was, zig zelve, daardoor, in staat te stellen, tot het doen van den overtocht naar Engeland, wanneer de gelegenheid hem daartoe gunstig zyn

(*n*) *Dz CHOISY Memoir. Tom. II. p. 123. Tom III. p. 198.*

zyn zou (o). In de Lente des jaars 1685, deedt de Prins, op zyne eigen' kosten, eenig metaalen geschut gieten, welk met zyne wapens versierd werdt, en vermoeden gaf, dat hy iet groots in den zin hadt (p). 't Vermeerderen van 's Lands Zeemagt, waarop zyne Hoogheid sterk drong, in den Zomer des volgenden jaars, versterkte dit vermoeden zeer (q). Ook hadt de Prins, naar sommiger verhaal, reeds in den Herfst des jaars 1684, middel gevonden, om zig te verzoenen met de Regeering van Amsterdam, die hem tot de voltrekking zynere oogmerken zeer behulpzaam zyn kon; haar, zo men wil, beloovende, dat hy zig, in 't waarneemen zynere hooge Ampten, sjiptelyk gedraagen zou naar de Wetten van den Staat, mids men 't voorleedene in 't vergeetboek stelde (r). Doch 's Prinzen schielijke togt door de Stad, zonder voor 't Stadhuis, daar men hem een onthaal bereid hadt, te willen aftreedden; en 't versterken der zwakke plaatsen om Amsterdam, welk beide, kort hierop, volgde, deedt eenigen wederom besluiten, dat de verzoening niet opregt genoeg geweest was (s). Met Prinse Henrik Kasimir, Stadhouder van Friesland en Groningen, was zyne Hoogheid, omtrent deezen tyd, ook in onderhandeling geweest; tragende eerst deezen Vorst, en door hem

(o) *Voiez Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. I. p. 44, 58, 90, 149, 295, 369.*

(p) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. V. p. 33.*

(q) *Negociat. du Comte d'AVAUX, Tom. V. p. 290. Tom. VI. p. 17, 87, 89.*

(r) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. IV. p. 99.*

(s) *Negociat. du Comte d'AVAUX Tom. IV. p. 114, 119, 199.*

1683. hem de twee Gewesten, over welken hy Stadhouder was, op zyne zyde te winnen. De Predikant Joannis van der Waayen, in 't jaar 1676, uit Zeeland gezet (z), en, federt, in Friesland, tot Profesfor der Godgeleerdheid bevorderd, liet zig gebruiken, om de eensgezindheid tusfchen de twee Vorften te bewerken; bewoogen, zo men wil, door het belang, welk hy verftondt, dat de Hervormde Godsdienst hadt, by deeze eensgezindheid. Prins Henrik hadt hem vereerd met den titel van zynen Raad; doch in Friesland en Groningen, zag men ongaarne, dat de Leeraar zig zo diep ftak in zaaken van Regeeringe. 't Gelukte hem egter, de Vorften te vereenigen, in de Lente des jaars 1685 (u). Terftond hierna, veranderden Friesland en Groningen van maatregels. Amsterdam zelf volgde het voorbeeld deezer twee Gewesten, hebbende, zo men verzekert, den Burgemeester *Joannes Hudde*, die thans veel gezags hadt in de Stad, zig onder de eerften laaten overhaalen, om 's Prinzen toeleg te bevorderen. De verzoening tusfchen zyne Hoogheid en de Stad werdt, nog voor 't einde des jaars 1685, voltrokken (y). En dit alles hadt den weg gebaand, tot de uitvoering der gewigtige oogmerken, met welken de Prins, ten deezen tyde, bezwangerd ging.

Zyne
Hoog-

Amsterdam was egter nog maar ten halve
ge-

(z) Zie XIV. Deel, bl. 440.

(u) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. IV. p. 120, 128, 130, 294, 330, 334. 330. Tom. V. p. 56, 207.*

(y) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. V. p. 137, 189, 205.*

gewonnen : en deeze Stad , die zo veel draagt in de kosten des krygs , en daar , in eene onderneeming ter zee , de meeste Oorlogsfchepen uitgerust worden , moest geheel in 's Prinzen belangen worden overgehaald , zou de togt naar Engeland , met eenige hoop van eenen goeden uitflag , ondernomen worden. Van den anderen kant , was 'er veel aan gelegen , dat 's Prinzen toelig verborgen bleef : waarom hy , niet dan bedektelyk , en in het hoogste vertrouwen , handelen kon met eenige Amsterdamsche Heeren , aan welken , allengskens , kennis gegeven werdt van 't geheim. Drie van de vier thans regeerende Burgemeesters , Joannes Huddle , *Kornelis Geelynk* , Heer van Kastrikom , en Nikolaas Witsen , wisten van 's Prinzen toelig : welke ook ontdekt was aan den Sekretaris der Admiraliteit te Amsterdam , *Hiob de Wildt* , van wien zyne Hoogheid zig diende , om de uitrusting der fchepen voort te zetten. Ik ben in staat gesteld , om van de heimelyke handeling met die van Amsterdam naauwkeuriger verflag te doen , dan tot hiertoe heeft konnen geschieden ; uit de *eigenhandige Aantekeningen van Burgemeester WITSEN* zelve , die alles , wat hem voorgekomen was , toen 't hem nog versch in 't geheugen lag , op 't papier gebragt heeft , zo volkomen naar waarheid , *als of hy 't* , gelyk hy verklaart , *met eede* , zou hebben moeten bevestigen . 't Zal dan , vertrouw ik , den naauwkeurigen Leezer niet onaangenaam zyn , dat ik 't geheim beleid deezer gewigtige handeling , met behulp deezer Aantekeningen , hier , kortelyk ontvouwe.

1688.

heid
poogt
Amster-
dam in
zyne be-
langen te
krygen.

1688. De Raadpensionaris Fagel, wien 's Prinzen oogmerk bekend was, begon, omtrent den aanvang deezes jaars of eerder, in het Kollegie der Gekommitteerde Raaden, waarin Witsen toen zitting hadt, ten aanhooren van hem en twee of drie anderen, somtyds, te kennen te geeven, hoe hy van gedagten was, dat zyne Hoogheid behoorde over te steeken naar Engeland, tot herstelling der verwarde zaaken aldaar; vooral, wanneer hy daartoe mogt verzogt worden door de Grooten van 't Ryk. Hy voegde 'er by, dat de Staaten, in zulk een geval, den Prins behoorden te ondersteunen. Doch hy opende zig niet nader. De Leden merkten, nogtans, zo duidelyk, waar hy heenen wilde, dat de Heer *Harpert Martenszoon Tromp*, wegens Delft, in 't Kollegie zitting hebbende, Witsen in 't oor beet, *dat de Prins Monmouthje scheen te willen speelen*. Wat laater, kwam Dykveld Witsen, een en andermaal, van verre voorhouden, hoe men 't werk van Engeland zou kunnen uitvoeren, en wat 'er te dugten ware, indien men 'er de hand niet aan hieldt. Zelfs werdt hy 'er over gepolst door den Prins, die hem om raad verzogt; doch altoos in algemeene uitdrukkingen beantwoord werdt. Toen de zwangerheid der Koninginne hier rugtbaar werdt, hieldt Witsen zyn Hoogheid voor, dat hy geen regt tot de Kroon hebben zou, zo haare Majesteit een' zoon ter weerd bragt. Doch de Prins nam dit euvel, verklaarende driftiglyk, dat zyn regt even goed zou zyn. Ondertusfchen, vondt de Burgemeester zig ten uiterste bezwaard over 't geheim,

Geheime
handeling
met de
Burge-
meesters
Hudde,
Geelvink
en Witsen.

heim, welk men hem toevertrouwd hadt, hebbende hy, aan den eenen kant, stillzwijgendheid moeten belooven, terwyl hy, aan den anderen kant, zien moest, dat de Nederlandsche Schippers, die op Frankryk voeren, in hun verderf liepen, zo de togt naar Engeland voortging; zonder dat hy hun durfde doen waarschuwen.

1688.

Omtrent het midden van Zomermaand, kwam Dykveld, Hudde en hem spreekken, ten huize van den eersten; hun, na dat zy hem, vooraf, de stiptste geheimhouding beloofd hadden, voorhoudende „hoe hy, door zyne „Hoogheid, aan hun en aan den Heere van „Kastrikom,” die niet in de Stad was „was „afgezonden, om hun 't gevaar, welk den „Staat van over zee dreigde, voor oogen te „stellen, en om goeden raad te vraagen.” Hy mat toen dit gevaar ten breedsten uit, Koning Jakob vertoonende, als een' geslaagen vyand van deezen Staat, en van den Hervormden Godsdienst. Hudde en Witsen antwoordden, „dat men op de Voorzienigheid vertrouwen „moest, die 't gevaar spoedig kon afwenden.” Waarop Dykveld hervraagde „of zy niet zouden kunnen raaden, dat men aanviele, eer „men aangevallen werdt?” Doch zy verklaarden, uit éénen mond „dat zy dit nooit zouden kunnen doen. Men moest, meenden ze, „'t werk den tyd aanbeveelen, die, door 't „sterven van deezen of genen, of op eenige andere wyze, ligtelyk verandering baaren kon. „Ten minste behoorde men tot in 't voorjaar „te wagten. Nu toe te tasten zou den schyn „heb-

Gesprek
van Dyk-
veld met
Hudde en
Witsen.

1688. „ hebben , als of men een' oorlog om den
 „ Godsdienst aanving ; en dit den Staat bloot
 „ stelden voor den haat der Roomschegezinde
 „ Mogendheden van Europa. 't Land kon
 „ ook niet van krygsvolk , en van het Hoofd
 „ over het zelve ontbloot worden , zonder dat
 „ men 't bragt in 't uiterste gevaar eener over-
 „ rompeling van den kant van Frankryk , die ,
 „ door 't gemeen , even als in 't jaar 1672 , aan
 „ de Regenten stondt geweeten te worden ,
 „ waaruit inwendige beroerten te dugten wa-
 „ ren. 's Lands Zeemagt was in slegten staat ;
 „ de hoofden van 't zeevolk overleeden : al het
 „ welke hen deedt besluiten , dat zy tot zulk
 „ eene gewigtige onderneeming niet raaden
 „ konden.” Dykveld , zyne gedagten niet ge-
 „ openbaard hebbende , in 't byzyn van Hudde ,
 „ verklaarde zig , veel ronder aan Witsen , die
 „ hem naar de schuit geleidde , den voorgenomen
 „ togt. en den begeerden bystand sterk aanprij-
 „ zende. Twee dagen laater , ontboodt hy Witsen
 „ by den Prinse in den Haage , die , schreef
 „ hy , gezeid hadt , *aut nunc , aut nunquam* , be-
 „ tekenende „ dat men 't werk , of nu , of nim-
 „ mer onderneemen moest.” Witsen vondt
 „ zig ten hoogste bezwaard over dit opontbod ,
 „ viel aan 't schreijen , badt God om wysheid ;
 „ doch durfde niet nalaaten op reis te gaan. In
 „ den Haage , sprak hy eerst met Dykveld , die
 „ hem veel verhaalde van de geneidheid der
 „ voornaamste Engelsche Grooten tot den Prin-
 „ se , wiens toeleg , zeide hy , bezwaarlyk mis-
 „ lukken kon. Onder 't spreken , verscheen hier
 „ de Heer Bentink , Heer van Rhoon , die 't zeg-
 „ gen

De Prins
ontbiedt
Witsen
in den
Haage.

gen van Dykveld, kragtiglyk, bevestigde. Witsen, 't hoofd nog vol zwaarigheden hebbende, tradt, den volgenden dag, in een heimelyk gesprek met zyne Hoogheid, die hem verklaarde op 't stuk nog geen bepaald besluit genomen te hebben. De zwaarigheden werden, ter wederzyde, overwoogen. De Prins zag ze zo groot niet in als Witsen, verstaande hy, dat men de penningen, tot den togt vereischt, zou kunnen neemen, uit de vier millioenen, die tot verbetering der Vestingwerken waren opgenomen. „ 't Werk zou, dagt hy, over „ zee, in eene week of twee, te verrigten zyn. „ En zo de kryg aanhieldt, zou men 't, hier „ te Lande, wel hebben, en veilig vaaren „ kunnen. Voor hem stak'er, zeide hy, niet „ dan moeite in:” 't welk Witsen niet toefstondt, vrymoedelyk beweerende „ dat'er voor den „ Prinse en Prinsesse, gemerkt beider regt tot „ de Kroon, veel meer dan moeite in steeken „ moest.” Voorts, hieldt de Prins het voor een misverstand, dat men tot in 't voorjaar wagtten zou, moettende men Koning Jakob geenentyd geeven om zig verder te sterken. Ook zeide hy, dat de onderneeming hem alleen zou aangaan, niet den Staat, die hem slegts behoefde te ondersteunen. Witsen beriep zig op de sobere gesteldheid van 's Lands geldmiddelen, byzonderlyk op die van Amsterdam, daar men ook veel leedt by de *Admodiatie* der gemeene middelen te water. 't Gesprek duurde lang, en werdt des anderendaags hervat. Witsen weigerde bestendiglyk den Prinse te raaden. Eindelyk, vraagde zyne Hoogheid, of hy hem

1688:

 Spreekt hem heimelyk.

wel

1688. ————— wel zou willen bystaan , zo de onderneeming buiten hem werktellig gemaakt werdt ? Doch Witsen , hierop niet gevat , verzogt verlof om deswege eerst het gevoelen der twee andere Burgemeesteren in te neemen.

Gevoelen
der drie
Amster-
damfche
Burge-
meeste-
ren.

Hy deedt , ten dien einde , een' keer naar Amsterdam , en kwam , na verloop van een' dag of drie , in den Haage te rug. 't Gevoelen der drie Heeren kwam hierop uit : „ dat zy 't groot „ te werk noch aan- nog afraaden konden ; dat „ zy egter , voor hunne perfoonen , zo 't buiten „ hun toedoen werktellig gemaakt werdt , wel „ wilden raaden tot zulk een' onderftand , als „ zy met eed en pligt beftaanbaar zouden oor- „ deelen ; doch dat zy van gedagten waren , „ dat het by de Vroedfchap hunner Stad niet „ doorgaan zou.” Witsen hadt dit hun gevoelen den Prinfe in gefchifte ter hand gefield.

Gefprek
van Witsen
met
den Raad-
pensionaris.

't Behaagde hem in 't eerst luttel ; doch hy nam 'er genoegen in , na dat hy Dykveid gefproken hadt. Alleenlyk , vergde hy Witsen , zyn best te willen doen , dat de zaak in de Vroedfchap doorging : waartoe de Burgemeester zig niet verbinden wilde. Doch de Prins verftondt , federt , dat zulk eene verbindtenis , genoegzaam ftilzwygends , in 't Gefchrift , begreepen was. Witsen hadt toen ook nog , in 't byzyn van zyne Hoogheid , een gefprek met den Raadpensionaris , wien hy , onder anderen , voorhieldt „ dat de zaak van Engeland , eene zaak „ van Godsdienst zynde , door God zelv' , wel „ befchermd zou worden.” Doch de Raadpensionaris beweerde , daarentegen , ook met Schriftuurlyke voorbeelden , dat men , tot befcher-

fcherming van den Godsdienst, 't zwaard mogt en behoorde te gebruiken. *1688*
— Zo hebben, zeide hy, onze Voorouders gedaan; den Staat vestigende op den Godsdienst. Doch Witsen hielt staande, „ dat zy zig tegen de Spaansche dwinglandy en „ 't verkragten van 's Lands voorregten gekant „ hadden.” De Prins brak, eindelyk, 't gesprek af, verklaarende „ dat hy nog niet vast- „ gesteld hadt, wat hy doen zou; doch dat hy „ ondertuschen de vereischte toebereidsels zou „ maaken tot den togt; geld ligten, als tot de „ Vestingwerken; bootsvolk werven, op den „ ouden voorslag van Zeeland, en niet dan kort „ voor zyn vertrek den Staaten kennis geeven „ van zyn' toeleg.” Al 't welke Witsen alleenlyk aanhoorde, met verklaring, dat hy'er verslag van doen zou. Hy hadt, reeds te vooren, verlof gevraagd, om van 't gehandelde ook met den vierden Burgemeester, *Jean Appelman*, en nog een' Heer of twee, te mogen spreekken; doch de Prins hadt het hem volstrektelyk geweigerd (w). De gewigtige toeleg bleef, derhalve, nog een diep geheim voor de meeste Leden der hooge Regeeringe.

Zyne Hoogheid, nu den overtogt naar Engeland by zig zelve hebbende vastgesteld, hadt geoordeeld, dat hy, daartoe, negenduizend knechten en vierduizend ruiters en dragonders noodig hadt, welken hy, uit de troepen der Staaten, dagt te ligten (x). Doch in deezen toeleg, deden zig twee gewigtige Zwaarigheden in de voorbereidsels tot den overtogt.

(w) Verhaal van 't gene Burgem. WITSEN, omtr. den togt naar Engeland, voorgekomen is. f. 1--10. *MS.*

(x) BURNET *Vol. 1. p. 757.*

1688. zwaarigheden op. *Voor eerst*, was 't niet mogelijk, zo veel Krygsvolk te verzamelen en te gebruiken, zonder bewilliging der algemeene Staaten, om welke te verkrygen, zyne Hoogheid hun kennis zou hebben moeten geeven van zyn oogmerk. En zo dra dit geschied ware, zou het naauwlyks bedekt hebben konnen blijven voor den Markgraave van Albyville; en vooral niet voor den Graave d'Avaux, die gewoon was, alles uit te vorschen, wat in der Staaten Vergaderinge omging. Maar zo 's Prinsen oogmerk, zo vroeg, met zekerheid, bekend geworden was, zou Frankryk, naar allen schyn, middel gevonden hebben, om het te verydelen, en den Prinse de landing te beletten; om niet te zeggen, dat 's Prinsen voorslag zulk een' gereeden ingang niet gevonden zou hebben, by alle de Leden der hooge Regeeringe: 't welk het uitvoeren der onderneeminge zou hebben vertraagd, of gestremd. *Ten anderen*, moest het ligten en vervoeren van zo veel manschap de Krygsmagt van den Staat te zeer verzwakken: en dit was te zorgelyker, in de tegenwoordige omstandigheden, alzo de Prins niet twyfelde, of zyne onderneeming zou den Staat inwikkelen in eenen oorlog met den Koning van Frankryk, die reeds eenige troepen op de grenzen hadt, en den Staat, ontbloot van manschap, zonder moeite, in 't uiterste gevaar zou konnen brengen. Thans, om dit gevaar te voorkomen, eene werving voor te slaan, was een werk van onzekeren uitflag, of langen nasleep; en zou ook veel te veel gerugts gemaakt, en daardoor den

den toeleg ontdekt hebben. Doch beide deeze 1688.
zwaarigheden, die onoplosbaar scheenen, verdweenen geheellyk, sedert dat de twyfelagtige verkiezing te Keulen den Prins hielp aan een voorwendfel, om een klein Leger byeen te trekken: gelyk hy, in Oogst- en Herfstmaand, deedt.

Zo dra de Fransche troepen in 't Keulsche waren getrokken, kon 't niemand vreemd vinden, dat de Staaten ook eenig Krygsvolk verzamelden, op de grenzen. De Prins bewoog hen dan, ligtelyk, door middel van den Raadpensionaris Fagel, om zorg te draagen voor de versterking der Plaatsen langs den Ryn en Yssel, die in eenen slegten staat waren. Hier toe, werden vier millioenen toegestaan (y), die, binnen weinige dagen, gereed waren (z). Wyders, beslooten de Staaten, drie of vier Leden hunner Vergaderinge te magtigen, om met den Prins te overleggen, wat tot beveiliging der grenzen dienstig zyn zou. Aan deeze Gemagtigden, die 's Prinsen vertrouwde vrienden waren, ontdekte hy zynen toeleg: en, terwyl zy, nevens hem, alleen het oog scheenen te hebben naar Keulen, bevorderden zy het verzamelen van Krygsvolk tot den overtocht naar Engeland (a). Wat later, sloeg zyne Hoogheid den Staaten voor, dat het werk van Keulen hen ligtelyk zou kunnen inwikkeelen in eenen oorlog met Frankryk, en dat het hierom noodig was, dat 's Lands Vloot in

De Prins beweegt de Staaten, tot het verzamelen van eenige troepen

(y) Resol. Holl. 16 Juij 1688. bl. 441.

(z) BURNET Vol. I. p. 778, *Negociat. du Comte d'AVAUX*, Tom. VI. p. 126, 132, 154.

(a) *Negociat. du Comte D'AVAUX*, Tom. VI. p. 222, 238 RAPIN Tom. X. p. 106.

1688. in gereedheid gebragt, en middel gevonden
 werdt, om negenduizend bootsgezellen te onder-
 houden. De Staaten beslooten ook hiertoe (b),
 en de Gemagtigden en zyne Hoogheid verzuim-
 den geen' tyd, om 's Lands Vloot te versterken,
 en te voorzien van de noodige manschap.

en tot het
 verster-
 ken der
 Vloote.

Hy han-
 delt met
 eenige
 Duitſche
 Vorſten
 over 't
 verleenen
 van on-
 derſtand
 aan de
 Staaten.

Dus was de eerste der twee gewigtige zwaari-
 gheden opgelost. Om de tweede weg te
 neemen, en den Staat te voorzien van volk,
 na dat men dien ontbloomt zou hebben van der-
 tienduizend man, die naar Engeland zouden
 gevoerd worden, hadt zyne Hoogheid, reeds
 federt eenigen tyd, gearbeid. Kort na den dood
 van Fredrik Willem, Keurvorst van Branden-
 burg, hadt de Prins den Heer Bentink gezonden
 naar't Hof van Berlyn, om den nieuwen Keur-
 vorst, Fredrik den III, in vertrouwen, kennis te
 geeven van zyn oogmerk, en deszelfs bystand
 te begeeren. Ten zelfden tyde, handelde hy
 ook met de Hertogen van Lunenburg Zelle en
 Wurtemberg, en met den Landgraave van Hes-
 sen (c). Deeze drie Mogendheden, en de Keur-
 vorst van Brandenburg, beloofden den Prinse
 onderſtand, in geval de Vereenigde Gewesten,
 geduurende zynen togt naar Engeland, of ter
 oorzaake van den zelven, mogten beoorloogd
 worden. *Ernst Augustus*, Hertog van Hanover,
 hadt, ten deezen tyde, nog eenige verbindte-
 niſſen met het Franſche Hof; doch alzo hy,
 reeds in 't jaar 1658, gehuwd was met de Prin-
 ſeſſe Sofia, Dogter van den Paltsgraave Fredrik
 den V. en van eene Dogter van Jakob den I,
 Koning van Groot-Britanje; nam Burnet de
 vry-

(b) BURNET *Vol. I. p. 761.*

(c) Verhaal van Burgem. N. WITSEN *f. 10. MS.*

vryheid, om hem, door middel zyner Gemaal-
 ne, die, na 't affterven der Prinfesfen van Oranje
 en van Deenemarke, het naaste regt hadt op de
 Kroon van Groot-Britanje, eenige kennis van de
 onderneeming op Engeland te laaten toekomen.
 De Hertogin hadt groot behaagen in den toeleg.
 Doch de Hertog hadt 'er kleine verwagting van;
 hoewel hy, naderhand, veranderde van gedagten.
 Burnet zeide den Prinse, eenige dagen daarna,
 wat hy gedaan hadt. Zyne Hoogheid nam 't hem
 niet kwalyk, om dat hy, uit zynen eigen, en niet
 uit 's Prinfsen naam, hadt gefproken. *'t Mogt ons,*
voegde hy 'er by, kwaad doen in Engeland; en
fommigen doen denken, dat ik my reeds zo verre
meester dagt te zyn van 't Ryk, dat ik al omwer-
pen maakte, omtrent de opvolging tot de Kroon (d).
 Met den Hertoge van Hanover, werdt, derhal-
 ve, niets naders gehandeld. De Prins van Oran-
 je verliet zig op de beloften, hem door de Vor-
 sten van Brandenburg, Lunenburg-Zelle, Hes-
 sen en Wurtemberg gedaan (e). De hulp, wel-
 ke zy beloofd hadden, kon, des noods, dienen,
 om de plaats te vullen der manfchap, welke hy
 naar Engeland dagt te voeren.

Omtrent het midden van Oogstmaand, be-
 gaf de Heer Bentink, Heer van Rhoon, zig,
 op 's Prinfsen last, in filte, naar Amsterdam,
 om den Burgemeesteren Hudde, Geelvink
 en Witsen kennis te geeven van 't gene hy,
 in Duitschland, gehandeld hadt, en om de
 toerusting der Vloote voort te zetten, door
 mid-

Drie Am-
 sterdam-
 fche Bur-
 gemees-
 ters kry-
 gen hier
 kennis
 van.

(d) BURNET Vol. I. p. 757.

(e) Secr. Refut. Holl. 18, 22 Sept. 1688. V. Deel, bl. 224,
 228. Notul. Zool. 27 Sept. 1688. bl. 166. *Negociat. du Comte*
D'AVAUZ, Tom. VI. p. 126, 162, 234, 259.

1633. middel van den Sekretaris de Wildt. Hy sprak met Geelvink en Witsen, ten huize van den laatsten, hebbende Hudde zig verontschuldigd, uit hoofde van onpafelykheid. Hy verhaalde hun, hoe hy twaalfduizend man verworven hadt van Brandenburg, Lunenburg-Zelle, Hefsen en Wurtemberg. Doch na dat men hem voor de eere van dit verflag bedankt hadt, verklaarde men hem beleefdelyk, dat hy de moeite wel hadt mogen fpaaren van hierom in perfoon over te komen. De Heer van Bentink hernam, dat de zaak van Engeland, na de geboorte van eenen Prins van Wallis, zyne Hoogheid in 't byzonder niet meer aanging, maar den gantfchen Staat: 't welk gehouden werdt niet zeer overeen te komen, met de beftendige verklaring van den Raadpensionaris en van den Prinfe zelve. De Heer van Rhooen hieldt, na 't gefprek, de avondmaaltyd met de twee Burgemeesters, die zig zorgvuldiglyk wagteden van op den goeden uitflag der onderneeminge te drinken. Witsen hadt zorg gedraagen, dat de Stads poort open gehouden werdt: en de Heer van Rhooen werdt, ter middernagt, heimelyk, ter Stad uit gelaaten (f).

XII. De toebereidfels tot den overtocht worden voortgezet. De tyd, door den Prinfe bepaald tot den overtocht, naderde vast. De troepen werden byeengebragt, op de Mookerheide, ver genoeg van zee, om elk de gedagten te beneemen, dat zy naar Engeland gefchikt waren. In de Maaze en in Zeeland, werdt eene Vloot van meer dan vyftig fchepen verzameld (g).
De

(f) Verhaal van Burgem. N. WITSEN f. 10-12. MS.
(g) *Negotiat. du Comte d'AVAUX. Tom. VI. p. 155.*

De Vaartuigen, gefchikt om de manfchap over te voeren, en die meer dan vyfhonderd in getal moesten zyn, werden, door vertrouwde Koopjuiden van Amfterdam, Rotterdam en andere Koopfteden, onder verfchillende voorwendfels, gehuurd, en moesten zig, in verfcheiden havens, verwoegen; daar zy de manfchap zouden innemen, en afvoeren naar Goeree, alwaar de algemeene zamelplaats der Vloote zyn zou (*h*). Ondertusfchen, waren 'er, vandy tot tyd, Engelsche Grooten over gekomen, om met den Prinfe te raadpleegen. In Hooimaand, begaf de Admiraal Arthur Herbert zig herwaards. Ook de Kolonel Sidnei, onder voorwendfel van de wateren te Spa te gaan gebruiken; en verfcheiden andere luiden van aanzien (*i*). Maar al deeze beweging en het verzamelen van krygsvolk en fchepen zelf gefchiedde, zonder dat men, in Frankryk of in Engeland, met zekerheid, wist, waar men 't op gemunt hadt. D'Avaux vermoedde, 't is waar, federt eenigen tyd, vastelyk, dat de toerusting ter zee op Engeland zag; doch 't was meer niet dan vermoeden. Hy gaf den Koning, zynen Meester, kennis van t gene hy geloofde (*k*), en Lodewyk de XIV. fchreef het over naar Engeland. Doch Koning Jakob floeg dit berigt en eenige diergelyken, welken hy uit den Haage kreeg, t'eenemaal in den wind (*l*). Aan 't Fransche Hof zelf, geloofde men, onaan gezien de berigten van d'Avaux, dat

1688:

Verfcheiden
den' Eng-
elsche
Grooten
komen
her-
waards.

Ann de
Hoven
van
Frankryk
en Groot-
Britanje
wordt
het oog-
merk der
toerus;

(*h*) RAPIN Tom. X. p. 106. 107.

(*i*) BURNET Vol. I. p. 766, RAPIN Tom. X. p. 105. Ne-
gociat. du Comte d'AVAUX. Tom. VI. p. 109.

(*k*) NEGOC. du Comte d'AVAUX Tom. VI. p. 147, 158, 164, 172.

(*l*) RAPIN Tom. X. p. 107.

1688. dat de Vloot der Staaten dienen zou, om Zweden te helpen tegen Deenemarke; en 't schynt, dat Lodewyk de XIV, niet voor 't einde van Oogstmaand, heeft vastgesteld, dat men 't, daarmede, op Engeland gemunt hadt (*m*).

Albyville Met den aanvang van Herfstmaand, toen de Vloot omtrent in gereedheid gebragt, en de werving van negenduizend bootsgezellen begonnen was, opende het Engelsche Hof eerst de oogen. Albyville, die, eindelyk, overtuigd geworden was, waarop de uitrustingen der Staaten zagen (*n*), leverde, den agtsten van Herfstmaand, op 's Konings last, een Geschrift over aan de Staaten, waarby hy verzogt, te mogen weeten, wat zy beoogden met hunne sterke toerusting ter zee, in zuik een ongunstig jaargetyde (*o*). Des anderendaags, verklaarde de Graaf d'Avaux hun ook schriftelyk „ dat de begeerte „ van den Koning, zynen Meester, om de rust „ in Europa te bewaaren niet gehengde, dat „ hy de groote toerusting der Staaten, te water en te lande, met onverschillige oogen, „ aanzage. Ook kon de Koning zig niet verbeelden, dat zy zulke groote kosten maaken „ zouden, zonder een' toeleg te hebben, die, „ in gewigt, met zulke toebereidsels, overeenkwam. Om rond te gaan, zyne Majesteit verbeelde zig, dat men 't op Engeland gemunt hadt, en hadt hem, hierom, belast, te verklaren, dat de Verbonden, welken hy met den Koning van Groot-Britanje hadt, hem niet alleen

(*m*) *Negotiat. du Comte d'AVAUX Tom. VI. p. 136, 143, 157, 201, 213.*

(*n*) *Negotiat. du Comte d'AVAUX, Tom. VI. p. 248.*

(*o*) *Zie Holl. Merc. van 1688. bl. 191.*

„ leen zouden verplichten, zyne Majesteit te on-
 „ dersteunen; maar de eerste daad van vyand-
 „ lykheid, die de Staaten tegen Engeland on-
 „ derneemen zouden, aan te zien, als eene o-
 „ penbaare Vredebreuk met zyne Kroon (p).”
 Ten zelfden dage, leverde hy nog een ander
 Geschrift over, waarin hy te kennen gaf „ dat
 „ zyne Majesteit van Frankryk, onderregt ge-
 „ worden zynde van de beweegingen, die,
 „ omtrent de grenzen van het Keurvorstendom
 „ Keulen, gemaakt werden, hun verklaarde,
 „ dat hy den Kardinaal van Furstemberg en
 „ het Kapittel zou handhaaven, tegen elk,
 „ die eenige vyandlykheid tegen deezen Prins
 „ onderneemen zou: ’t welk hy egter niemant,
 „ die de gemeene rust lief hadt, wilde toever-
 „ trouwen (q).” De Staater antwoordden, op
 het tweede Geschrift van den Graave d’Avaux,
 dat zy niet voorhadden, de vrye verkiezing van
 eenen Aartsbisfchop van Keulen te beletten (r).
 Doch eer zy den Markgraave van Albyville
 antwoordden, begeerden zy van hem te weeten,
 op welke Verbonden tusfchen Frankryk en
 Groot-Britanje de Graaf d’Avaux het oog gehad
 hadt (s). Gelyke vraag lieten zy, door den
 Ambasfadeur van Citters; die, omtrent den twin-
 tigften van Herfstmaand, ten Hove, verklaard
 hadt, dat hy, onlangs in Holland geweest zyn-
 de, niets hadt gehoord, welk naar eenen toe-
 leg

1688.

Koning
 Jakob
 ontkent
 eenig
 nieuw
 Verboud
 met

(p) Refol. Holl. 15, 22 Sept. 1688. bl. 549. 550. Zie ook
 Holl. Merc. van 1688. bl. 192. *Negotiat. du Comte d’Avaux*,
 tom. VI. p. 219.
 (q) Zie Holl. Merc. van 1688. bl. 56.
 (r) Refol. Gener. Mart. 21 Sept. 1688.
 (s) Refol. Gener. Mart. 21 Sept. 1688.

1688. leg op Engeland zweemde (*t*); voorstellen aan den Koning, die rondelyk antwoordde, dat 'er geene Verbonden tusfchen de twee Kroonen waren, dan die men openlyk gedrukt en in 't licht gegeven hadt. Doch de Staaten, niet te vrede met dit antwoord, welk flegts mondeling gegeven was (*u*), vorderden 't Albanyville, die 't, insgelyks, mondeling, bevestigd hadt (*v*), fchriftelyk af. Hiertoe moest hy eerst last van den Koning hebben, 't welk veroorzaakte, dat hy 't gevorderde antwoord niet geeven kon, voer den vyfden van Wynmaand (*w*). Midlerwyl, was, reeds omtrent het midden van Herfstmaand, aan eenige Leden der Vergaderinge van Holland, onder den eed van geheimhoudinge, openinge gedaan van 's Prinfsen toeleg. Men raadpleegde toen op 't fluk, in de Vroedfchappen der Steden, onder gelyken eed. Te Amfterdam, werdt het gebragt aan Gemagtigden tot de Vroedfchap, onder welken ook Burgemeester Witfen was, die, in de raadpleegingen hierover, ftemde „ dat hy „ de groote zaak noch aan- noch afraaden kon, „ om dat hy, aan beide de zyden, merkely- „ ke zwaarigheden zag; doch zo men 'er eg- „ ter mede voortwilde, verftondt hy, dat men „ niet nalaaten kon den Prins te onderfteu- „ nen, mids men den onderftand bepaalde, „ niet met Engeland brake, en by goeden uit-

In de Vroedfchap van Amfterdam, ter Vergaderinge van Holland, en in de andere Gewesten, befluit men den Prins te onderfteunen.

(*t*) *Mifive van den Ambaf. VAN CITTERS van* ²¹/₂₁ *Sept.*
1688. *MS.*

(*u*) *Mifive van den Ambaf. VAN CITTERS van* ²¹/₂₁ *Sept.*
1688. *MS.* 1 Oct.

(*v*) *Negociat. du Comte d'AVAUX. Tom. VI. p. 250.*

(*w*) *Zie Holl. Merc. van 1688. bl. 193. Negociat. du Comte d'AVAUX, Tom. VI. p. 275.*

„slag onderftand van daar bedongen.” Doch 1688.
 de meerderheid der Gemagtigden en der Vroed-
 fchap zelve belloot, op den zesentwintigften,
 „tot het onderfteunen van zyne Hoogheid;
 „alzo 't werk, onder de andere Leden van
 „Holland, te ver gebragt was, om te kunnen
 „geftuit worden.” Eenige Raaden oordeel-
 den, dat het ftilwygen der drie Burgemeeste-
 ren oorzaak geweest was, dat men deezen ge-
 wigtigen toeleg heimelyk zo ver hadt kunnen
 voortzetten. Doch anderen verftonden, dat
 het ontydig openbaaren van den zelve 't Land
 in groot gevaar hadt kunnen ftorten (x). Ter
 Vergaderinge van Holland, werdt, hierop,
 eenpaariglyk, tot onderftand beflooten. En
 zo ging 't ook in de andere Gewesten, daar
 't aanzien van den Prinfè meer nog vermogt
 dan in Holland.

Ondertusfchen, beoogden, naar 't fcheen, Ant-
 de Algemeene Staaten, hun antwoord op Al-
 byvilles vraag zo lang te verwylen, als mo-
 gelyk ware. Zy gaven 't hem eerst, op den
 veertienden van Wynmaand. Het behelsde,
 „dat de Staaten, uit den Graave d'Avaux
 „vernomen hebbende, dat 'er eene nauwe
 „verbindtenis was, tusfchen de Kroonen van
 „Frankryk en Groot-Britanje, gemeend had-
 „den, deswege, opheldering te mogen ver-
 „zoeken van zyne Groot-Britannifche Ma-
 „jesteit. En naardemaal zyne Majesteit zulk
 „eene Verbindtenis, duidelyk, hadt gelieven
 „te loochenen, moesten zy ook verklaaren,
 „geen oogmerk gehad te hebben, of nog te
 „heb-

(x) Verhaal van Burgem. N. WITSEN f. 13-15. MS.

1688. „ hebben , om *met hem en zyn Volk* in oorlog
 „ te treden. 't Smerfte hun ook zeer , dat
 „ eenigen , die hun het geluk van de Vrede mis-
 „ gunden , een zwaar misnoegen in den Ko-
 „ ning regen hen ontsteken hadden , alleenlyk ,
 „ om dat zy , met verdriet , hadden aangezien de
 „ onlusten , in Engeland verwekt , door het on-
 „ geregeld gedrag van eenigen , zo ten opzichte
 „ van den Hervormden Godsdienst , als van de
 „ vryheid en zekerheid des volks zelve gehou-
 „ den. Zy wenschten niets liever , dan dat dee-
 „ ze onlusten mogten weggenomen worden , en
 „ moesten , opregtelyk , betuigen , dat zyniets
 „ anders beoogden , dan met zyne Majesteit te
 „ mogen medewerken , tot bewaaringe der
 „ Nieuwmeegsche Vrede en der Verdragen ,
 „ welken 'er op gevolgd waren (y).” Uit dit ant-
 „ woord , was genoeg af te neemen , dat de toerus-
 „ tingen der Staaten op Engeland zagen. De uit-
 „ drukking zelve , dat de Staaten niet van zins wa-
 „ ren in oorlog te treden *met den Koning en zynz*
 „ *Volk* , schein aan te duiden , dat men 't niet op
 „ beide ; maar op een van beide , te weeten , op
 „ den Koning gelaaden hadt. Ook mishagde dit
 „ antwoord hem zo zeer , dat hy zyn ongenoegen ,
 „ deswege , niet verbergen kon voor den Ambas-
 „ sadeur van Citters , wien hy egter verklaarde ,
 „ dat hy de Staaten minder beschuldigde dan
 „ den Prins van Oranje , dien hy *den sneedsten*
 „ *mensch* noemde , *die 'er leefde* , als zoekende
 „ *zynen eigen Schoonyader van den troon te stoo-*
 „ *ten* (z).” Uit welk zeggen , klaar genoeg
 „ bleek ,

Aanmer-
king over
dit ant-
woord.

(y) Resol. Gener. *Jovis* 14 *Octob.* 1688. bl. 595.

(z) Motive van den Ambass. VAN CITTERS aan den Raadp.
 FACEL van ¹²/₈ *Octob.* 1688. bls.

bleek, hoe's Prinzen oogmerk, thans, aan't Engelsche Hof, werdt aangezien. Ook waren 'er, sedert drie of vier weeken, zulke veranderingen voorgevallen, dat de Staaten en de Prins van Oranje geen geheim meer konden of wilden maaken van hunnen toeleg. Of 'er, wyders, omtrent deezen tyd, waarlyk, een geheim Verbond gelooten zy, tusfchen de twee Kroonen, on-aangezien Koning Jakob zulks zo volmondig ontkende, mag met regt in twyfel getrokken worden. Sommigen meenen goede redenen te hebben, om het te verzekeren (a). Anderen fpreken 'er van als twyfelagtig (b). Van Citters hadt, omtrent het midden van Herftmaand, vernomen, dat de Fransche Gezant *de Bonrepos* den Koning van Groot-Britanje een Verbond van onderlinge befcherming, voorgeflaagen hadt, waarby de Koning van Frankryk zig verpligt zou hebben, om Jakob den II, met vier millioenen *Livres*, te onderfteunen. Doch hy wist toen nog niet, dat 'er iet gelooten was (c). Wat laater, verftondt hy, dat eenige Engelsche Staatsdienaars gedreeven hadden, dat men Fransche hulp in't Ryk behoorde te haalen; doch dat de Koning, hiertoe, niet hadt kunnen verftaan (d). Van elders blykt, dat Lodewyk de XIV. hem, reeds in Zomermaand, vyftien of zestien Oorlogfchepen aangebooden

(a) See BURNET *Fol. I. p. 768, 769.* DE CHOISY *Memoir. Tom. II. p. 31.*

(b) *Rapin Tom. X. p. 108.*

(c) *Miffive van den Ambaf. VAN CITTERS van* [†] *Sept.*
1688. *MS.* 25 Sept.

(d) *Miffive van den Ambaf. VAN CITTERS van* [†] *Octo.*

1688. *MS.* *Voiez auffi* *Negotiat. du Comte d'AVAUX, Tom. VI. p. 265.*

1688. den hadt (e). Veelligt, was men dan nu nog in onderhandeling over een Verbond: welk egter, ongetwyffeld, omtrent deezen tyd, getroffen werdt; schoon 't, myns weetens, nimmer gemeen gemaakt is.

XIII.
Frankryk
verklaart
den Kei-
zer den
oorlog,

Eene der gewigtigste veranderingen, die, ten deezen tyde, voorvielen, en den weg baanden tot de onderneeming op Engeland, was eene Oorlogsverklaaring van den Koning van Frankryk tegen den Keizer, die, den vierentwintigften van Herfstmaand, gedagtekend was. Zy behelsde „ hoe de Koning, sedert lang onder-
„ rigt geweest zynde, dat de Keizer beslooten
„ hadt, hem aan te tasten, zo dra hy de Vrede
„ met de Turken gemaakt zou hebben, tot
„ hiertoe, hadt uitgesteld, hem te voorkomen:
„ doch dat hy nu niet langer nalaaten kon, zy-
„ ne magt te gebruiken, om het Weener Hof
„ de middelen om hem te beschadigen te be-
„ neemen; om de geweldenaaryen en onregt-
„ vaardigheden van den Keurvorst van de Palts
„ te doen ophouden; om zyne behuwdzuster,
„ de Hertogin van Orleans, te helpen aan de
„ erfenis van haaren Vader en Broeder, voor
„ deezen Keurvorsten van de Palts, en om de
„ Verbonden en oorlogstoebereidsels, tegen
„ hem gemaakt, te doen verbreeken en ver-
„ dwynen.” Voorts, werdt de Keizer beschul-
digd, over 't verwekken van onrust in 't Aarts-
sigt van Keulen; over 't sineeden van een Ver-
bond tuschen vertcheiden' Protestantfche Vor-
sten, om den Kardinaal van Furstemberg te
ontzetten van dit Keurvorstendom, ten na-
dee-

(e) *Negotiat. du Comte d'AVAUX, Tom. VI. p. 166.*

deele van het Roomfche geloof; en over eenen toelig, om de Keurvorften te dwingen, om zynen Zoon, *Joſefus*, te verkiezen tot Roomfch-Koning. Al het welke den Koning, zyns oordeels, regt gaf, tot het opneemen der wapenen. Om egter te toonen, dat hy de Vrede lief hadt, boodt hy aan „ het twintigjaarig Beftand te ver-
 „ anderen in eene Vrede, midsmen hem geene
 „ moeite maakte, over 't verfterken van Hun-
 „ ningen en Fort Louis aan den Ryn. Ook
 „ moest Filipsburg, welk hy, voor 't uitkomen
 „ der Oorlogsverklaaringe, reeds belegerd hadt,
 „ geflegt, en dus den Bifchop van Spiers over-
 „ geleverd worden, zonder dat men 't immer
 „ wederom zou mogen verfterken. In gelyken
 „ ſtaat, en op gelyke voorwaarde, wilde hy Fry-
 „ burg wederom overgeeven aan den Keizer.
 „ Ook zou hy zyne troepen uit het Keulſche
 „ trekken, zo dra de Paus den Kardinaal van
 „ Furftemberg voor Aartsbifchoperkend hadt:
 „ waarna hy, met den Kardinaal en met het
 „ Dom-Kapittel, bedagt zyn wilde op midde-
 „ len om den Prinſe Klemens en den Keurvorst
 „ van Beieren te vrede te ſtellen. De eifch
 „ der Hertoginne van Orleans wilde hy, binnen
 „ 't jaar, door wederzydfche Gemagtigden,
 „ laaten beſlegten, en de overige geſchillen
 „ verblyven aan de uitspraak van den Koning
 „ van Engeland en den Staat van Venetie.
 „ Op deeze voorwaarden, kon de Keizer vrede
 „ hebben, midshy ze aanvaardde, voor 't einde
 „ van Louwmaand naaſtkomende (*f*).”

1688:

en ſtaat,
 te gelyk
 eenige
 voor-
 waarden
 van Vre-
 de voor.

Op

(*f*) *Voiez Du Mont Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 170;*
 * *Holl. Merc. van 1688. bl. 69.*

1688.

Aanmer-
kingen
op deeze
Oorlogs-
verklaa-
ring.

Lodewyk
de XIV.
Filipsburg
en andere
Steden in
Duitsch-
land.

Op 't uitkomen deezer Oorlogsverklaringe, verwonderden veelen zig, over derzelve inhoud. Men vondt vreemd, dat het Fransche Hof, onder de beweegredenen tot den Oorlog, telde den eisch der Hertoginne van Orleans op een gedeelte der Paltsische maaatenschap, zonder te kennen te geeven, dat men den gewoonlyken weg van Regte, vrugteloos, was ingeslaagen, om de gegrondheid van deezen eisch te staaven. Ook was 't iet ongewoons, de voorneemens des Keizers, om Frankryk te beoorloogen, en om zynen Zoon Roomsch-Koning te doen verklaren, te hooren opgeeven als redenen, om hem met de wapenen aan te tasten. 'Te vorderen, eindelyk, dat Filipsburg geslegt werdt, om dat het, want deeze reden werdt 'er van gegeven, zeer gelegen was, om op den Franschen bodem in te breeken; scheen veelen vierkant aan te loopen tegen de bescheidenheid, die onder de Vorsten plag plaats te hebben also alle Grensplaatsen dienden, of om zig zelven te beschermen, of om den vyand te beschadigen, naar 't de gelegenheid vorderde (g). Van wege den Keizer zelven, werdt de Fransche Oorlogsverklaring, eerlang, met deeze en diergelyke redenen, wederlegd (h). Doch Lodewyk de XIV. stoorde zig niet aan deeze aanmerkingen. Hy hadt reden om te verwagten, dat Filipsburg verscheiden' Mogendheden, en de Keizer in 't byzonder zig, eerlang, verzetten zouden tegen de zogenaamde hereenigingen, van welken hy zig, na 't sluiten der Nieuwmeegsche Vre-

(g) BURNET *Vol. I. p. 771.*

(h) *Zie Holl. Merc. van 1688. bl. 92 enz.*

Vrede, bediend hadt, om zyn gebied uit te breiden. Ook vreesde hy, dat Keizer Leopold, die voorspoediglyk oorloogde tegen de Turken, hem, haast, te magtig zou worden. Hierom besloot hy aan te vallen, eer hy aangevalen werdt (*i*). Hy zondt den Daufyn naar 't Leger voor Filipsburg, welk aan de Franschen overging, op den dertigsten van Wynmaand (*k*). Keizerslautern, welk thans aan den Keurvorst van de Palts behoorde, was, reeds te vooren, bemagtigd. Manheim, Frankendal, Heidelberg, en verscheiden' andere Paltfische Steden werden, daarna, ligtelyk, ingenomen, door de Franschen; die, daarenboven, bezetting wierpen in Ments, Spiers, Worms, Trier en verscheiden' andere Steden omtrent den Ryn. Koblents, welk Fransche bezetting geweigerd hadt, werdt gebombardeerd, en daarna verlaaten (*l*). 't Bemagtigen van Filipsburg en de andere vyandykheden der Franschen op den Duitschen bodem hadden, midlerwyl, den Keizer niet alleen; maar ook verscheiden Ryksvorsten verbitterd tegen Frankryk (*m*). De Keurvorst van Saxon, de Hertog van Hanover en de Landgraaf van Hessen waren de eersten op de been, om den voortgang der Fransche wapenen te stuiten. Zy legerden zig, met twintigduizend man, by Frankfort, in Slagtmaand. De Stad Keulen hadt, reeds in Herfstmaand, Brandenburgsche bezetting onder den Maarfchalk van Schom-

(i) FEQUIERES Memoir Hist. & Milit. Tom. I. p. 114 & suiv.

(k) Negoc. du Comte D'AVAUX Tom. VI. p. 267, 270, 273, 277.

(l) DANIEL Journal p. CXLVIII, CXLIX. Holl. Merc van 1688. bl. 77-92, 103-106.

(m) FEQUIERES Hist. & Milit. Tom. I. p. 267 & suiv.

1683. Schomberg, thans in dienst van den Keurvorst, ingenomen (n).

XIV. Oorlogs-
verklaa-
ring door
Frankryk
aan den
Paus.

Het Franche Hof liet het niet by de Oorlogsverklaring tegen den Keizer. Kort na dat dezelve uitgekomen was, kwam 'er ook een brief in 't licht, door den Koning geschreeven aan den Kardinaal d'Estrées te Rome, en den zesden van Herfstmaand gedagtekend. In deezen brief, dien den Kardinaal den Paus voorlezen moest, werdt deezen ook de oorlog aangezeid. De beweegredenen hiertoe waren, volgens 'sKonings schryven „ 's Pauzen „ partydigheid voor het Huis van Oostenryk „ en tegen Frankryk; de vernietiging van de „ Vryheden der Wyken; het weigeren van „ Bullen aan Bischoppen, door den Koning „ benoemd; het weigeren van gehoor aan „ 'sKonings Ambassadeur, en bovenal het be- „ gunstigen van den Prins Klemens, boven „ den Kardinaal van Furstemberg;” hebbende den Paus den eersten, omtrent deezen tyd, doen bevestigen in 't Aartsbisdom van Keulen; waarna hy 'er, met 'sKeizers brieven gesterkt, in de Hoofdstad, bezit van nam, voor 't einde van Wynmaand (o). „ Dit begunstigen van „ den Prins Klemens door den Paus hadt, „ schreef de Koning, den Prins van Oranje „ zo stout gemaakt, dat hy dingen hadt ondernomen, die eenen blykbaaren toelig te kennen gaven, om den Koning van Engeland, in zyn eigen Ryk, aan te tasten, „ onder voorwendfel van den Protestantfchen „ Godsdienst te willen handhaaven; doch in- „ der-

(n) BURNET Vol. I. p. 774. Holl. Merc. van 1688. bl. 107.
(o) Zie Holl. Merc. van 1688. bl. 57-62.

„ derdaad, om den Katholyken Godsdienst
 „ uit te rooijen, en het gantſche Koningryk 1688.
 „ om te keeren. Hieruit, vervolgde hy, ont-
 „ ftondt ook, dat Oranjes zendingen en eeni-
 „ geHollandſcheSchryvers de koenheid hadden,
 „ om de geboorte van den Prinſe van Walles
 „ uittemaaken voor verdigt, en om de Onder-
 „ zaaten des Konings van Groot-Britanje op te
 „ hitſen tot muitery; terwyl Oranje zelf zig wist
 „ te dienen van de noodzaaklykheid, waarin
 „ Frankryk zig bevondt, om zyne troepen te
 „ gebruiken tot beſcherming van den Kardinaal
 „ van Furftemberg en van het gezondſte deel
 „ des Keulſchen Kapittels.” ’t Slot van den
 „ brief was „ dat de Koning, de hoedanigheid
 „ van weereldlyken Vorst, in den Paus, on-
 „ derſcheidende van die van Hoofd der Kerke,
 „ zyne wapenen in Italie dagt te voeren, en zo
 „ lang te houden, tot dat de Paus den Hertog
 „ van Parma, ’s Konings Bondgenoot, zou
 „ hebben herſteld in ’t bezit van Castro en Ron-
 „ ciglione. Ook dagt hy zig meester te maa-
 „ ken van Avignon, en deeze Stad zo lang in
 „ te houden, tot dat de Hertog van Parma vol-
 „ daan zou zyn (p).” Terſtond hierna, wierp de
 „ Koning bezetting in Avignon. ’s Pauſen Nunci-
 „ us te Parys werdt bewaakt, en ’s Konings Proku-
 „ reur-Generaal beriep zig, wegens de Pauſely-
 „ ke Bulle tegen de Vryheden der Wyken, van
 „ zyne Heiligheid, op eene aanſtaande algeme-
 „ ne Kerkvergadering (q). Aanmerkenswaardig
 „ is,

(p) *Vitez Du MONT* Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 267. en *Holl. Merc. van 1688. bl. 63.*

(q) *DANIEL Journ. p. CXLVIJ. Holl. Merc. van 1688. bl. 69.*

1688.

is, ondertusfchen, dat 'sKonings brief aan den Kardinaal d'Estrées het eerste openbaar stuk was, waarin te kennen gegeven werdt, dat de geboorte van den Prinse van Walles, van sommigen, voor verdigt werdt gehouden. Te vooren, hadt men, in Holland, iemant gestraft, die dit hadt durven schryven (r). Ook verboodt hier het Hof, in Herbstmaand, een Geschrift, *la Couronne usurpée & l'Enfant supposé*, of de *overvuldigde Kroon en het ondergesteken kind* genaamd (s): 't welk beide in 't Fransch en in 't Nederduitsch in 't licht gegeven was. En *Pierre Boyer*, die bekend hadt dit Geschrift te hebben opgesteld, werdt veroordeeld om het, op de rolle van het Hof, te verscheuren (t).

't Gedrag van Frankryk, omtrent den Keizer, den Paus en de Staaten, bevordert de onderneeming op Engeland.

Het gedrag, welk Frankryk, ten deezen tyde, hieldt, omtrent den Keizer, den Paus en de Staaten zelve, strekte, zo regelrege, tot bevordering der onderneeminge op Engeland, als of Lodewyk de XIV. met den Prinse van Oranje hadt aangespannen, in het beleiden van deezen toeleg. De oorlog in Duitschland noodzaakte Frankryk, om zyne meeste troepen te zenden naar den Opper-Ryn: en deeze oorlog stontd zo spoedig niet te eindigen, om dat Lodewyk de XIV. ook den Paus den oorlog verklaard hadt; 't welk deezen onwilliger schein te moeten maaken, om de Keulsche zaak, naar Frankryks zin, afte doen. Hierdoor, was Lodewyk de XIV. buiten staat gesteld, om den Koning van Groot-Britanje eenigen onderstand van belang toe te zenden. Aan den beneden-

Ryn,

(r) BURNET Vol. I. p. 773.

(s) Zie Secr. Refol. Gener. Martis 28 Sept. 1688. MS. en Groot-Plakaatb. IV. Deel, bl. 387.

(t) Uit de Orig. Sent. van den Hove van 24 Sept. 1688. MS.

Ryn, behoefde men, deezen Winter, weinig vrees te hebben voor de Fransche wapenen, sedert dat de Stad Keulen Brandenburgsche bezetting ingenomen hadt. De Duitfche kryg maakte de onderneeming op Engeland, derhalve, uitvoerlyk en veilig^(u). 't Gedrag des Konings van Frankryk omtrent de Staaten dreef hen ook, tot bewilliging in 's Prinsfen toeleg. Wy hebben, te vooren^(v), aangemerkt, dat de Koning, reeds in 't voorleeden jaar, den invoer verboden hadt van allen Haring, die niet met Fransch Zout gezouten was. Hierdoor hadt hy reeds merkelyk misnoegen verwekt in de Gewesten, die zig meest met de Haringvischerye geneeren. Sedert, verboodt hy ook den invoer van allerlei geweeven' Hollandfche Stoffen. 't Een en 't ander sreedt met de Verdragen van Koophandel, die tusschen Frankryk en deezen Staat geslooten waren. De Staaten verbooden, hierop, ook den invoer van Fransche Wynen en Brandewynen, tot dat de nieuwigheden, onlangs in Frankryk begonnen, zouden afgeschafft zyn. De Prins van Oranje vreesde niets zo zeer, als dat Frankryk den Staaten genoeg geven zou, in 't stuk van den Koophandel en in de zaake van Keulen: in welk geval, de voornaamste Steden en Gewesten, veelligt, meer zwaarigheid gezien zouden hebben, in 't begunstigen zyner onderneeminge. Maar 't Fransche Hof was te hooghartig om iet toe te geeven, en scheen den oorlog eer te wenschen, dan te vreezen^(w). De Prins bragt de Staaten, hierom, te

De Staaten be-

(u) BURNET Vol. I. p. 773.

(v) *Bladz.* 380.

(w) *Voiez* *Negociat. du Comte d'AVANZ, Tom. VI. p. 1683*
111, 115, 130, 136, 153, 175, 180.

1688. ligter, tot het besluit, om nog tienduizend man te werven, en dertienduizend man over te neemen van de Duitsche Vorsten, met welken zyne Hoogheid, te vooren (x), in heimelyke onderhandeling getreden was. De Stad Amsterdam bewilligde, traaglyk, in 's Prinzen voorflag: doch zy bewilligde, gelyk wy gezien hebben, eindelyk, voornaamlyk bewoogen door 't belang van den Koophandel. Men liet, om de voornaamste Steden slaauw te maaken, van de Fransche zyde, een gerugt loopen, dat Frankryk den Kardinaal van Furstemberg verlaaten, en den Koophandel met de Vereenigde Gewesten herstellen zou op den voorigen voet; doch also dit gerugt geen gevolg hadt, verhinderde het den Staaten niet, eenpaariglyk, de hand te slaan aan 't bevorderen der onderneeminge op Engeland (y). Hiertoe kon ook strekken het Verdrag, welk op den twaalfden van Herfstmaand, te Stokholm, geslooten werd, tuschen Karel den XI, Koning van Zweeden, en de Staaten; waarby de Koning beloofde, de Staaten te zullen leveren zesduizend man, Zweedsche troepen, waarvoor de Staaten den Koning ruim honderd en agtduizend Ryksdaalers zouden betaalen, de troepen, voorts, in hunne soldye neemende en onderhoudende (z).

Verdrag
met
Zweeden.

XV. Omtrent het einde van Herfstmaand, was De Prins van Oranje Sidneite rug gekeerd uit Engeland, brieven medebrengende van den voornaamsten Engelschen Adel, waarby de Prins van Oranje verzogt werd, over te komen, om 't volk te verlossen

(x) Zie Bladz. 434.

(y) Secr. Refol. Holl. 29 Sept. 1688. V. Deel, bl. 229.

BURNET Vol. I. p. 769, 770.

(z) *Voiez Du Mont* Corps Dipl. Tom. VII. P. II. p. 167.

fen van den gedreigden ondergang; onder verzekering, dat zulks niet alleen de begeerte was der Schryveren; maar die van alle wyze en eerlyke luiden, door 't gantsche Ryk (a). Ook verzekeren sommigen, dat 'er, wat eerder, wel vier millioenen, in wisselbrieven en in geld, uit Engeland, aan den Prinse waren overgezonden (b). Ten zelfden tyde, kwam 'er een wydluftig Vertoog in 't licht, op den naam der Engelfche Protestanten. Het scheen uit Engeland gezonden te zyn aan den Heere Bentink, met verzoek, om het den Prinse en Prinsesse van Oranje te overhandigen, aan welken het eigenlyk gerigt was (c). Doch sommigen meenen, dat het, in Holland, was opgesteld, of door Doktor Burnet, of door den Majoor Wildman (d), die zig, omtrent deezen tyd, ook in den Haage bevondt. Het vervatte eene uitvoerige vertooring van alle de bezwaarnissen, tegen de tegenwoordige Regeering van Groot-Britanje: in 't byzonder werdt 'er in geklaagd, dat men 't volk noodzaakte, eenen verzierden Prins van Walles te erkennen. Het eindigde met een verzoek aan hunne Hoogheden, als naast geregtigd, tot het byléggen der geschillen tusfchen den Koning en de onderdaanen, om, door het beroepen van een vry en wettig Parlement, de oude Regeering des Koningkryks te behouden en te handhaaven. Sidneibragt, wyders, ook eenige onderrigtingen mede, waarnaar men, in Engeland, meende, dat zyne Hoogheid zig behoorde

1688.

sche
Grooten,
verzoegt
over te
komen.

te

(a) BURNET Vol. I. p. 776.

(b) Negociat. du Comte d'Avaux Tom. VI. p. 230.

(c) Zie dit Vertoog in de Holl. Merc. van 1688 bl. 192-254.

en by DU MONT Corps Dipl. Tom. VII. P. II. p. 172-193.

(d) RAPIN Tom. X. p. 116.

1688
Raad-
pleegin-
gen op
den
overtocht.

te schicken. Men verftondt „ dat hy met eene
„ magtige Vloot; doch met weinig Krygsvolk,
„ en op zyn meest, met zes- of zeventuizend
„ man, moest overkomen, also een groot Le-
„ ger van vreemdelingen het volk, ligtelyk,
„ zou doen waanen, dat hy voorhadt, zig mees-
„ ter te maaken van het Ryk. Zy rieden hem,
„ in 't Noorden van Engeland te landen, 't zy
„ in Burlingtons-Baai, of een weinig beneden
„ Hull; om dat Yorkshire overvloed van paar-
„ den uitleverde. Ook was 't land daar vrugt-
„ baar; de Adel, bewerkt door den Graave van
„ Danby, begunstigde de onderneeming, en de
„ wegen waren 'er goed, tot op vyftig mylen
„ van Londen toe. Het Westen van Engeland
„ was ook vol van weigezinden; doch de mis-
„ lukte inval van Monmouth aldaar hadt den
„ ingezetenen den moed geheellyk benomen:
„ weshalve, te dugten was, dat zy zig niet lig-
„ telyk voegen zouden by zyne Hoogheid.
„ Vooral, moest men spoed maaken. De Ko-
„ ning hadt nu maar agttien Oorlogsfchepen ge-
„ reed, die in Duins lagen. Doch hy zou haast
„ eene aanzienlyker Vloot in zee hebben: waar-
„ toe 't hem alleen nog ontbrak aan bootsvolk,
„ welk traaglyk dienst nam.”

De Prins
verkiest
niet, over
te komen
met eene
geringe
magt,

De Prins, den raad zyner Engelsche vrienden
gehoord hebbende, verklaarde, rondelyk, dat
hy niet gezind was over te komen, met zulk ee-
ne geringe magt. Hy kon zig niet verbeelden,
schoon men 't hem verzekerd hadt, dat 's Ko-
nings Leger zyne zyde kiezen zou. Ook maakte
hy niet veel staats op het toevallen van 't Land-
volk. „ Zulk eene gewigtige onderneeming,
„ aan 't mislukken van welke, de ondergang
„ hing

„ hing beide van Engeland en van de Vereenigde Gewesten moest, zeide hy, niet ge-
 „ waagd worden dan met een Leger, welk dat
 „ des Konings, al bleef het hem schoon aan-
 „ hangen, te boven ginge in magt.” Eenigen
 drongen den Prins, om zyne magt te verdeelen,
 en zelf, met het grootste gedeelte, in 't Noor-
 den te landen, terwyl het overige gedeelte, on-
 der den Maarfschalk van Schomberg, dien men
 hem verzogt in zynen dienst te neemen, in 't
 Westen zou aankomen. Zyne Hoogheid bewil-
 ligde, ligtelyk, in 't aanneemen van Schomberg
 tot Veldmaarschalk, en bewoog, sedert, den
 Keurvorst van Brandenburg, om hem te ont-
 slaan: doch hy kon niet besluiten, om zyne magt
 te verdeelen. „ De Koning,” zeide hy „ zou,
 „ in zulk een geval, al deszelfs magt wenden
 „ konnen tegen een gedeelte van de zyne,
 „ welk, de nederlaagkrygende, ook het overig
 „ gedeelte in gevaar brengen zou.” Maar de
 Admiraal Herbert en andere Zee-Oversten
 keurden de landing in 't Noorden t'eenemaal
 af. „ Men hadt, over dit stuk,” zeidenze, „ met
 „ geene Zeeluiden geraadpleegd. Men kon op
 „ de Noordkust niet landen, met eenen Oos-
 „ ten-wind, die, in dit jaargetyde, ligtelyk, zo
 „ fel blaazen zou, dat het onmogelyk zou zyn,
 „ de Vloot te behouden; welke, hier blyvende
 „ leggen, ook uit het Kanaal, door de Fransche
 „ zeemagt, zou konnen aangetast worden.
 „ Veiliger kon men in 't Kanaal landen, daar
 „ men de hulp, die Frankryk zenden mogt,
 „ ook bekwaamlyk zou konnen onderscheppen.”
 Doch de brieven uit Engeland stonden, zo styf
 en aanhoudende, op de landing in 't Noorden,

1688.

noch zyne
 magt
 te ver-
 deelen.

Overleg,
 of hy in
 't Noor-
 den, of in
 't Westen
 van Eu-
 geland
 landen
 zou.

1688. dat de Prins, uit de twee meeningen, eene derde opmaakende, eindelyk, besloot, in 't Noorden te landen, en, terstond na de landing, de Vloot naar 't Kanaal te zenden (e).

XVI. De Vloot, ten getale van omtrent vyftig Oorlogschepen, meest van den derden en vierden rang, was nu in gereedheid gebragt. De Fluiten, die 't Krygsvolk zouden overvoeren, tot omtrent vyfhonderd in getale, waren gehuurd. De Ruiters en knegten lagen op de Mookerheide gelegerd. De Krygsbehoefsten waren gescheept: ook wapenen voor twintigduizend man meer, dan men dacht over te voeren (f). 't Naaste, welk, derhalve, in overweeging kwam, was het opstellen der Verklaaringe, die de Prins, by zyn vertrek, in 't licht geeven, en voorts in Engeland verspreiden zou. Van zulk eene Verklaaring waren verscheiden' ontwerpen overgezonden uit Engeland aan den Prinsse, dieze den Raadpensionaris Fagel in handen stelde. Fagel maakte, uit alle deeze ontwerpen, eene uitvoerige Verklaaring op, die, door Burnet, merkelyk verkort, in 't Engelsch overgezet, en daarna gedrukt werdt. Doch Wildman, wien de Prins deeze Verklaaring te leezen gaf, vondt 'er eenige zwaarigheden in: 't welk te wege bragt, dat zy, met eenige kleine veranderingen en uitlaatingen, herdrukt werdt (g). Zy behelsde „ eene wydlustige optelling van de bezwaarsenissen der Engelsche Natie; als, de magt, „ die de Koning zig aanmaatigde, om 't volk „ te ontslaan van de onderhouding der Wet- „ ten

(e) BURNET Vol. I. p. 776-778.

(f) *Voiez* *Négociat. du Compté d'AVAUY* Tom VI. p. 186, 204.

(g) BURNET Vol. I. p. 774, 775, 778, 780, 781.

„ ten; 't geeven van waardigheden en ampten
„ aan Roomschegezinden; het Kerkelyk Ge-
„ regtshof; 't kwellen der Protestanten; met
„ beroovinge van ampten en op andere wyze,
„ om dat zy niet hadden kunnen bewilligen in
„ de afschaffinge der Test-Akten en strafdreij-
„ gende Wetten, en veele diergelyke ongere-
„ geldheden meer.” Hierop volgde eene stuks-
wyze vertooning van de moeilykheid of onmo-
gelykheid, om herstelling te verwerven van dee-
ze bezwaarnissen, gemerkt de gesteldheid, in
welke de Koning en 's Konings Raaden zig te-
genwoordig bevonden. Onder anderen, merkte
zyne Hoogheid aan „ dat hy zelf en de Prin-
„ ses, zyne Gemaalin, den Koning eerbiedig-
„ lyk vertoond hebbende, hoe veel smert zy
„ gevoelden, over deeze handelwyze; hem te
„ gelyk hunne gedagten openende, over de af-
„ schaffing der strafdreigende Wetten; het on-
„ geluk gehad hadden van zig zyn misnoegen
„ op den hals te haalen.” Hierby voegde hy,
„ dat het uiterste middel van herstelling, 't be-
„ roepen van een vry Parlement, ook onuit-
„ voerlyk geworden was, hebbende 's Konings
„ Raaden hun best gedaan, om verdeeldheid
„ te verwekken onder de Protestanten, door
„ de afkondiging eener verklaring voor de
„ Vryheid van Geweeten; zulken, die regt
„ hadden om de Parlements-Leden te kiezen,
„ daarenboven, omkoopende. Ook zou zulk
„ een Parlement, al werdt het schoon beschree-
„ ven, niet wettig kunnen zyn, om dat de Ma-
„ giftraats-Ampten in handen van Papisten wa-
„ ren; 't welk met de Wetten streedt. Hierby
„ kwam nog, dat hunne Hoogheden zeer be-

§ 1688. „ denkelyke redenen hadden , om den Prins
 „ van Walles voor een ondergefteken kind te
 „ houden , hebbende het grootfte gedeelte van
 „ het volk beide aan de zwangerheid en aan de
 „ verlosfing der Koninginne getwyfeld , zonde
 „ der dat men zig verwaardigd hadt , éenen
 „ ftap te doen , om deeze twyfeling weg te nee
 „ men. Hy en zyne Gemaalin , ondertusfchen ,
 „ zo groot een belang hebbende by de wel
 „ vaart van het Koningkryk , en zynde daar
 „ benevens overtuigd van de genegenheid der
 „ Engelfchen te henwaards , die , zelfs in den
 „ oorlog des Jaars 1672 , gebleeken was ; zo
 „ hadt hy niet konnen nalaaten , al zyn vermo
 „ gen in 't werk te ftellen , om den Godsdienst
 „ en de Wetten van het Koningkryk te hand
 „ haaven. Hy rekende hiertoe te meer verplig
 „ ting te hebben , om dat hy 'er ernftelyk toe
 „ verzogt en gedrongen was , door een groot
 „ getal van Geestelyke en weerdlyke Heeren ,
 „ van andere Edelen en van luiden van allerlei
 „ rang. Hy hadt dan voor , zig te begeeven naar
 „ Engeland , met eene genoegzaame magt om
 „ zig te konnen verweeren tegen zulken , die
 „ hem zouden mogen willen tegenftaan. Hy
 „ zou een vry en wettig Parlement doen ver
 „ gaderen , waaraan hy het onderzoek van de
 „ geboorte des Prinzen van Walles en de vast
 „ ftelling van het Regt der Opvolginge tot de
 „ Kroon , geheellyk , verblyven zou. Hy zou
 „ de vastgeftelde Kerk en Godsdienst hand
 „ haaven , en de verfchillende Gezindheden ,
 „ ware 't mogelyk , met dezelve , zoeken te
 „ vereenigen , of haar , anders , vryheid van ge
 „ weeten laaten genieten ; welke vryheid ook
 „ den

„ den Papisten niet geweigerd zou worden, zo 1688.
 „ zy zig vreedzaam wilden gedraagen. Hy zou
 „ eene strenge Krygstugt onder zyne troepen on-
 „ derhouden, en de vreemden te rug zenden, zo
 „ dra de toestand der zaaken zulks zou konnen
 „ gehengen. Voorts, zou hy zorg draagen, dat de
 „ Regeering, in Schotland en in Ierland, ook
 „ op eenen goeden voet hersteld werdt.” De
 Verklaaring was, den tienden van Wynmaand,
 in den Haage, getekend (*h*). D'Avaux hadt mid-
 del gevonden, om de eerste bladen van dezelve,
 door een' drukkers knecht, te doen rooven van de
 drukkerij; enze den Koning, zynen Meester,
 toegezonden, eerze 't licht nog gezien hadt (*i*).

Ten zelfden dage, was 'er eene diergelyke inge-
 steld, om voor Schotland te dienen (*k*). By deeze
 Verklaaring, waren twee brieven gevoegd, op
 den naam van zyne Hoogheid; waarby het Engel-
 sche Leger en de Engelsche Vloot genodigd wer-
 den, om zyne zyde te kiezen, en, nevens hem,
 den Godsdienst, de Wetten en Vryheden van hun
 Vaderland te beschermen. De Admiraal Herbert,
 die 't bevel gehad hadt over de Engelsche Vloo-
 te, schreef, ten zelfden einde, eenen brief aan
 de Zee oversten en 't Bootsvolk, die gedrukt en
 op 's Konings schepen verspreid werdt (*l*).

Doch terwyl de Prins van Oranje zig bereid-
 de tot den overtocht, bespeurde men eene by-
 sctere ontsteltenis, aan het Engelsche Hof. Ko-
 ning Jakob, voorheen, alles, wat hem van 's
 Prin-

XVII.
 Ontstel-
 tenis aan
 't Engel-
 sche Hof.

(*h*) *Voyez Du MONT Corps Dipl. Tom. VII. P. II. p. 201 en*
Holl. Merc. van 1688. bl. 254.

(*i*) *Négociat du Comte D'AVAUX Tom. VI. p. 231.*

(*k*) *Voyez Du MONT Corps Dipl. Tom. VII. P. II. p. 198. en*
Holl. Merc. van 1688. bl. 306. See also BURNET Vol. I. p. 776.

(*l*) *Zie Holl. Merc. van 1688. bl. 289.*

1688.

Frankryk
biedt
Koning
Jakob
onder-
stand aan,
die van
de hand
gewee-
zen
wordt.

Prinzen toelig ter ooren gekomen was, in den wind gellaagen hebbende, begon, gelyk wy boven (m) aantekenden, eerst in den aanvang van Herfstmaand, vast te stellen, dat men 't op hem gemunt had. Ook begon hy, van toenaf, eenige voorbehoedfels te gebruiken, tegen de gevreesde landing: geevende 't bevel over Portsmouth en Hull, twee sleutels van 't Ryk, aan Roomschegezinden, en zorgdraagende, dat het grootste deel der bezettingen den zelfden Godsdienst beleeden. Hy versterkte zyn Leger, ontbiedende eenige Regementen uit Ierland. Ook gaf hy voor, een Parlement te willen byeenroepen: waartoe ook eenige voorbereidfels gemaakt werden (n), die egter geen gevolg hadden. De Koning van Frankryk boodt hem wederom eene Vloot en dertigduizend man Landvolk aan; doch deeze aanbieding werdt van de hand gewezen, op den raad van den Graave van Sunderland, die, zegt men, den Koning vertoonde „ dat het voeren van een vreemd „ Leger in 't Koningryk hem het vertrouwen „ der onderdaanen zou doen verliezen, en „ Frankryk gelegenheid geeven, om zig mees „ ter te maaken van de Regeeringe.” Wat laater, sloeg de Fransche Ambassadeur *Barillon* voor, dat men den Koning, zynen Meester, verzoeken moest, om Filipsburg, welk toen belegerd was, te verlaaten, en zyne wapenen te voeren naar de Vereenigde Gewesten. Verscheiden Leden van 's Konings Raad bewilligden in deezen voorslag. Doch anderen stelden 'er zig tegen, uit dezelfde aanmerking, die de

aan-

(m) *Bladz. 438.*(n) *Zie Holl. Merc. van 1688. bl. 195.*

aanbieding van Franschen onderstand hadt doen van de hand wyzen , te weten , dat de Koning , eenen oorlog verwekkende tegen de Staaten , het vertrouwen zyner onderzaaten kwyt raaken zou. En 't gevoelen van deezen vondt te ligter ingang , alzo de vrienden des Prinzen van Oranje zorg gedraagen hadden , om te verspreiden , dat de toerusting der Staaten flegts strekte , om de landing der Franschen in Engeland te beletten (o). De Koning vleide zig met deeze hoop , tot dat hem , uit den Haage , berigt werdt , dat zig veele Engelsche Grooten bevonden by den Prinse. Toen eerst stelde hy vast , dat de Prins eenen inval in Engeland voorhadt , en dat hy zyne maatregels hiertoe , naar alle waarschijnlijkheid , zou genomen hebben , met de voornaamste Protestanten zyns Koningkryks , die hy wel wist , dat , zo wel als 't volk in 't gemeen , zeer misnoegd waren over zyne Regeering. Hy besloot , hierom , eenige bezwaarnissen , die 't meeste ongenoegen veroorzaakt hadden , te herstellen. Doch alzo 't volk in 't gemeen oordeelde , dat 's Konings toegeevendheid alleen sproot , uit vreeze voor den Prinse van Oranje , en ophouden zou , zo dra deeze vrees verdweenen zou zyn , behieldt het den opgevatten argwaan tegen 't Hof (p). Op den agtsten van Wynmaand , maakte de Koning , by openbaaren Plakaate , bekend „ hoe hy in 't „ zeker berigt was , dat eenige Vreemdelingen „ zig bereidden , om eenen inval in Engeland „ te doen , hiertoe zynde aangezet , door woel- „ zieke en kwaadaartige luiden , die niets an-

1688.

Plakaat
van Ko-
ning Ja-
kob te-
gen den
Prinse
van
Oranje.

„ ders

(o) RAPIN Tom. X. p. 108 , 109 , 110 , 111 ,

(p) RAPIN Tom. X. p. 112 , 113 , 114 , 116.

1688.

„ ders zогten, dan 't Ryk in onrust en verwarring te brengen. Dat men wel voorgaf, de handhaving van den Godsdienst en de Vryheden des volks op 't oog te hebben; doch dat klaarlyk bleek, dat men alleenlyk toeleide om het Koningryk te veroveren, en aan eene uitheemsche magt te onderwerpen. Dat men den toeleg zorgvuldiglyk hadt gezogt te bedekken; doch dat hy 'er berigt van gekreegen, en zig zulks in staat gesteld hadt, dat hy vertrouwde, zynen vyanden berouw te zullen doen hebben van hunne onderneeming. Dat hy vreemden onderstand van de hand geweezen hadt, zig alleenlyk verlaattende op zyne eigen' Krygsmagt, en op de trouwe zyner Onderdaanen, die hy vermaande, alle onderlinge verbittering af te leggen, en zig te vereenigen, om, nevens hem, den inval af te keeren. Dat hy, voorheen, zyn leeven meermaalen gewaagd hadt voor 't volk, en nog dezelfde gezindheid hadt. Dat hy voorneemens geweest was, een Parlement byeen te roepen; doch dat de aanstaande inval hem in zyn voorneemen gestuit hadt (q).” Eenige dagen hierna, kondigde de Koning eene algemeene vergiffenis af, van welke nogtans dertien perfoonen, en onder deezzen, Burnet, Wildman en Peyton, waren uitgezonderd (r). En alzo het Hof, omtrent deezen tyd, kennis kreeg van het zogenaamd Vertoog der Engelsche Protestanten, onlangs in Holland verspreid (s), waarin beweerd werdt, dat de geboorte van eenen Prinsse van Walles louter

(q) RAPIN *Tome. X. p. 112.*(r) *Zie Holl. Merc. van 1688. Bl. 2804*(s) *Zie hier voor, Bl. 453.*

ter bedrog ware; deedt de Koning, op den eersten van Slagmaand, den Raad vergaderen, om getuigenisfen voor de waarheid deezer geboortete hooren. Hier verscheen, in de eerste plaats, de Koningin Weduwe van Karel den II. alleenlyk verklaarende „ dat zy in de kamer geweest was, „ ten tyde van de verlossing der Koninginne.” Voorts, hoorde men veertig getuigen, onder welken zeventien Roomschegezinden waren. Hunne verklaringen liepen, in 't algemeen, hierop uit „ dat de Koningin in haar bed verlost was, ter „ wyl 'er veele Perfoonen in de kamer waren:” 't welk het eenige was, dat door agttien Heeren, getuigd werdt. Eenige Mevrouwen verklaarden „ dat zy het kind, kort na de verlossing, ge „ zien hadden, in de armender Vroedvrouwe.” Deeze getuigde duidelyk „ dat zy het kind hadt „ ontvangen, uit het lighaam der Koninginne.” De Graavin van Sunderland verklaarde „ dat „ de Koningin, voor de verlossing, haar haare „ hand gevraagd hadt, op dat zy de beweeg „ ging van 't kind voelen zou, en dat zy haarer „ Majesteit de hand hadt toegereikt.” Doch of zy 't kind hadt voelen beweegen, zeide zy niet. En Burnet verhaalt, hoe zy, naderhand, verteld heeft „ dat de Koningin haare hand te „ rug hadt gehouden; zo dat zy niets gevoeld „ hadt (t).” Verscheiden' Mevrouwen verklaarden „ dat zy, in 't hemd der Koninginne, omtrent „ den boezem, dikwils, tekens van melk ge „ zien hadden.” Twee of drie anderen getuigden „ dat zy melk, uit een' der tepelen haarer „ Majesteit, hadden zien vloeijen.” Doch 't is merk-

1688.

Getuigenisfen voor de wettigheid der geboorte van den Prinse van Wallis.

(t) BURNET *Vol. I. p. 785.*

1688. merkwaardig, dat zy niet verklaarden, wanneer zy zulks gezien hadden. Eene alleen bepaalde den tyd, in Bloei maand, wanneer zulks, meent Burnet, een gevolg kon zyn van de miskraam, die haare Majesteit, volgens zyn verhaal, den negentienden van Grasmaand, gehad hadt (u). De Waschster der Koninginne getuigde „dat zy „een hemd van haare Majesteit in handen gehad „hadt, welk tekens der verlossing droeg.” Mevrouw *Wentworth* alleen verklaarde „dat zy ’t „kind in ’t lighaam der Koninginne hadt voelen „beweegen.” Na’t hooren deezer getuigenissen, zeide de Koning „dat de Prinfes van Deenemar- „ke, zekerlyk, by de verlossing zou tegenwoor- „dig geweest zyn, zo zy niet zwanger geweest „ware, en, sedert eenigen tyd, haare kamer niet „gehouden hadt” Voorts, verklaarde hy zig zelve en de Koningin onbekwaam, tot zulk een vuil bedrog als waarvan sommigen hen verdagt hielden. Ook vraagde hy, of men de Koningin zelve ook begeerde te hooren; doch dit werd noodeloos geoordeeld. De getuigenissen werden, terstond, gedrukt (v); doch voldeeden ’t gemeen niet, en allermint zulken, die hielden, dat de Koningin waarlyk zwanger geweest was; maar, in Grasmaand, eene miskraam gehad hadt. Voor deezen, steunde de waarheid der geboorte alleen op de verklaring der Vroedvrouwe, eene eenige Getuige, en daarenboven Roomsch-Katholyk: ’t welk haar getuigenis, by veelen, nog merkelyk verzwakte. De argwaan bleef dan duuren. De meesten meenden zelfs meer reden ge-

(u) BURNET Vol. I. p. 785.

(v) See a Pamphlet intitled At the Conciil-Chamber in Whitehall Monday 22 of Oct. 1688.

gekreegen te hebben, dan zy te vooren hadden, 1688.
om de geboorte voor verdagt te houden (w).

Doch eer deeze getuigenissen nog belegd waren, hadt de Prins van Oranje, ziende den Koning een weinig veranderen van maatregels, een aanhangfel gevoegd by zyne Verklaaring, welk den vierentwintigften van Wynmaand, gedagtekend was. Hy gaf hierin te kennen „ dat hy; „ vernomen hebbende, hoe de uitrooijers van „ den Godsdienst en verbreekers der vryheden „ van Groot-Britanje, sedert de dagtekening „ zyner Verklaaringe, eenige daaden van willekeurige magt hadden verbeterd; doch hem „ te gelyk beschuldigd, dat hy voorhadt, het „ Ryk te overweldigen; dienftig gevonden „ hadt, verder te verklaaren, dat de magt, welke hy met zich bragt, niet geschikt was naar „ zulk eene onderneeming. Dat de Engelsche „ Heeren en Edelen, die hem verzelden, en zig „ verder by hem voegen zouden, luiden waren „ van zo veel aanzien en trouwe, dat men hen „ met geenen schyn, verdagt kon houden van „ deel te willen hebben aan zulk een' toeleg. „ Voorts, vertrouwde hy, dat elk ligtelyk vatten zou, dat men zig weinig verlaaten kon op „ nieuwe beloften, daar de ouden zo menigmaal „ verbroken geweest waren. De voorgewende „ herftelling der bezwaarnissen was een bewys, „ dat men zig schuldig hieldt; doch kon, naar „ welgevallen, wederom ingetrokken worden. „ De grondslag der bezwaarnissen, de volftrekte en willekeurige magt, werdt niet weggenomen, en kon ook niet weggenomen worden, „ door bloote bewyzen van gunst, die loutere

Aanhangfel op de Verklaaring des Prinzen van Oranje.

„ uit-
(w) RAPIN Tom. X. p. 116-119. Holl. Merc. van 1688. bl. 285, 286.

1688. „ uitwerksels van vreeze waren; maar alleen,
 „ door eene Verklaaring van het regt der on-
 „ derdaanen, in een vry en wettig Parlement,
 „ waaraan alleen hy alles verblyven wilde (x).

XVIII.
 De Staa-
 ten stel-
 len de
 Vloot
 onder
 den Lui-
 tenant
 Admiraal
 Herbert,

en ver-
 strekken
 den Prin-
 se vier
 millioe-
 nen.

Doch de wederzydsche verklaringen van den Koning van Groot-Britanje en van den Prinse, zynen Schoonzoon, frekten alleenlyk, om de gemoeden te bereiden tegen den overtocht, die nu op handen was. De Admiraal Arthur Herbert was nu tot Luitenant-Admiraal-Generaal aangesteld, zullende hy 't hoog bevel voeren onder den Prinse, over den zeetocht. De Staaten hadden kleine genegenheid getoond, om hunne Vloot eenen Engelschen Oversten toe te vertrouwen; doch men hadt hun verzekert, dat dit het eenigste middel was, om de Engelsche Vloot, over welke Herbert het opperbevel gehad hadt, tot den Prinse te doen overkomen: waarop zy zig hadden laten beweegen, om den Engelschen Admiraal 't hoog gezag onder zyne Hoogheid op te draagen (y). Men hadt hen, wyders, ook overgehaald, om den Prinse eene merkelyke som ter leen op te schieten, tot den aanstaanden togt. Wy hebben, hiervoor (z), gemeld, hoe de Staaten, op den voorslag van den Raadpensionaris Fagel, die geheel in 's Prinse vertrouwen was, vier millioenen hadden opgenomen, tot versterking der Plaatsen langs den Ryn en den Yssel. De zelfde Staatsdienaar bragt nu te wege, dat deeze penningen den Prinse verstrekt werden. Omtrent den aanvang van Wynmaand, hadden de Staaten berigt gekreegen, dat de Keurvorst van
 Bran-

(x) *Voiez. DU MONT Corps Diplom. Tom. VII. P. II. p. 204. en Holl. Merc. van 1688. bl. 264.*

(y) *BURNET Vol. I. p. 774, 776.*

(z) *Bladz. 433.*

Brandenburg van zins was, een Leger te voeren in 't Land van Kleeve, met welk hy aannam, de grenzen van den Staat, gedurende den Winter, te befchermen. Hierdoor, werdt de zorg voor de Plaatfen langs den Ryn en den Yffel minder noodig, van den kant der Staaten. Fagel verzogt, derhalve, dat de Staaten de vier millioenen, die hiertoe gefchikt waren, den Prinse geliefden te leenen. En men wil, dat hy, om de Hollandfche Steden, in deezen gewigtigen voorflag, te doen bewilligen, de voornaamfte Predikanten by zig ontbooden hadt, welken hy, met eenen ernst en minzaamheid, die hem natuurlyk waren, hadt overtuigd „ dat hun Godsdienst en Vaderland „ in zo groot een gevaar waren, dat niets dan de „ gelukkige uitflag der onderneeminge op Engeland beide behouden kon. De vervolging in „ Frankryk, de geweldenaryen des Konings van „ Groot Britanje konden hen, zeide hy, doen „ zien, wat deeze Landen te wagten hadden, „ ais deeze twee Vorsten hun oogmerk eens be- „ reikten. 't Zou dan gedaan zyn met den Gods- „ dienst en met de Vryheid van den Staat.” Met zulke gevoelens vervuld, liet hy, zegt men, de Predikanten naar huis keeren: die, federt, het volk van den predikstoel innamen, met gunstige gedagten van 's Prinzen onderneeming (a). De Steden, en Amftterdam zelf (b), daar alle voorflagèn, waaraan veel gelds hangt, gemeenlyk, den meesten tegenftand ontmoeten, bewilligden in de leening. Sommigen werden, door 't belang van den Hervormden Godsdienst, bewoogen. Anderen zagen op 't gevaar, welk deezen Staat

1688.
De Raad-
pensionaris Fagel
werkt,
door de
Predi-
kanten.

(a) BURNET Vol. I. p. 778, 779.

(b) *Voiez.* Negociat. du Comte d'AVAUX, Tom. V. p. 215.

1688.

De Staaten ver-
klaaren den uit-
heem-
fchen Ge-
zanten
de rede-
nen, om
welken
zy be-
flooten
hebben
den Prins
van O-
ranje te
onder-
steunen.

gedreigd werdt, door de naauwe verbindtenis tusfchen Frankryk en Groot-Britanje, en hielden, hierom, dienftig voor den Staat, dat de Regeering van Groot Britanje eenen Vorst, zo zeer aan Frankryk verknogt, uit de handen gewrongen werdt. Kortom, alle de Leden van den Staat beflooten, den Prinfe te ondersteunen (c). De algemeene Staaten verklaarden den uitheemfchen Gezanten in den Haage, op het einde van Wynmaand „ hoe 't weerdkundig ware, dat „ de Engelsche Natie, federt lang, geklaagd „ hadt, dat de Koning, door kwaade raadslui- „ den misleid, de grondwetten van den Staat „ zogt te vernietigen, den Roomsch-Katholy- „ ken Godsdienst in te voeren, den Protestant- „ fchen uit te rooijen, en alles te brengen onder „ een willekeurige Regeering. Dat zyne Hoog- „ heid, de Prins van Oranje, die, nevens zyne „ Gemaal, zo veel deel hadt in den welftand „ van Groot-Britanje, op 't aanhoudend ver- „ zoek van veele luiden van aanzien, beflooten „ hadt, der Engelsche Natie de behulpzaame „ hand te bieden, 't welk, zyns oordeels, ook tot „ bevordering van 't welvaaren van deezen „ Staat ftrekken kon. Dat de Prins, hiertoe, den „ byftand der Staaten verzogt hadt. Dat dee- „ zen; in aanmerking genomen hebbende de „ naauwe vriendschap en het byzonder Ver- „ bond tusfchen Frankryk en Groot Britanje, „ waaruit te dugten ftond, dat deeze twee Mo- „ gendheden, uit redenen van Staat en haat te- „ gen den Proteftantschen Godsdienst, ligte- „ lyk, zouden kunnen bewoogen worden, om „ dee-

(c) Refol. Gener. Ventr. 2. Octob. 1688. in de Notul. Zeel.
N. 253. BURNET Vol. 1. p. 778. 779.

„ deezen Staat het onderst boven te keeren, na 1688.
 „ dat de Koning van Groot-Britanje zyn oog-
 „ merk bereikt, en eene willekeurige Regeering
 „ zou ingevoerd hebben in zyn Koningryk; be-
 „ flooten hadden, den Prinse van Oranje eenige
 „ fchepen en Krygsvolk, ter hulpe, toe te staan.
 „ Dat zyne Hoogheid hun verklaard hadt,
 „ geen inzicht altoos te hebben, om 't Ryk te
 „ overweldigen, of den Koning van den Troon
 „ te flooten; veel min, om de wettige Opvol-
 „ ging te krenken, of de Roomschegezinden te
 „ vervolgen; maar alleen, om de verbroken'
 „ Wetten en Vryheden te herftellen, door mid-
 „ del van een vry en wettig Parlement; waar-
 „ door, zo de Staaten hoopten, de rust en een-
 „ dragt in 't Ryk zouden worden herfteld (d).”

De vrees, die de Staaten verklaarden te hebben, dat Frankryk en Groot Britanje zig zouden vereenigen, om den Proteftantschen Godsdienst en den Vereenigden Staat te onder te brengen, steunde, zo sommigen willen, onder anderen, hierop, dat de Markgraaf van Castelmaine, Engelsche Gezant te Rome, den Kardinaal *Cibo*, eerften Staatsdienaar van Innocent den XI, hadt gezogt te beweegen, om den Paus te raaden, dat hy zyne Majesteit van Groot-Britanje verkoor, tot middelaar tusfchen Frankryk en den Roomschen Stoel; waarna, de twee Koningen zig naauw verbinden zouden, tot bevordering van de belangen der Kerke, en met het verdelgen van den Vereenigden Staat eenen aanvang maaken. Doch de Paus, wien dit ontwerp niet geviel, gaf 'er den Keizer kennis van, en deeze zou den voorflag den Prinse van Oranje heb-

Vrees
der Staat-
ten voor
eene
toeleg
om den
Protes-
tant-
schen
Gods-
dienst te
onder te
brengen.

(d) Resol. Gener. Jovis 28 Octob. 1688. MS.

1688. hebben medegedeeld (*e*). Sedert werdt zelfs, aan 't Hof van Weenen, met verzekering, verhaald, dat Frankryk en Groot-Britanje beide den Keizer, eenigen tyd geleden, hadden gezogt te beweegen, om voor het Roomsche geloof te arbeiden en onzen Staat te laten dryven: in welk geval, Frankryk het twintigjaarg Bestand in eene vaste Vrede veranderen, de Elzas te rug geeven, en zig niet meer moeijen zou met den twist over de Paltfische nalaatenschap (*f*). Doch wat hiervan zyn moge; de Verklaaring der Staaten toonde ten duidelykfte, dat zy Frankryk en den Koning van Groot-Britanje mistrouwden, en den togt van zyne Hoogheid, naar hun vermogen, wilden ondersteunen. De vervolging der Hervormden in Frankryk, die nog aanhieldt, hadt ook de Predikanten en 't gemeen, al federt eenige jaaren, tot misnoegen verwekt tegen 't Fransche Hof. Zelfs waren 'er eenige Regenten van Amsterdam over geraakt geweest: vooral, na dat een groot getal van Amsterdamsche Koopluiden, by een Vertoog aan Burgemeesteren, geklaagd hadden, dat hun handel in Frankryk veel leedt, door de vervolging, voor welke hunne vrienden aldaar bloot stonden (*g*). Ook veroorzaakte het veel gemors, dat Nederlanders van geboorte, die zig in Frankryk hadden nedergezet, niet dan met moeite, verlof verwierven, om het Ryk te mogen verlaten (*h*): hoewel 'er, van tyd tot tyd, verscheiden' ryke vlug-

(*e*) RAPIN *Tom. X. p. 124.*

(*f*) N. WITSEN *Byzonder Verbaal der Ambassade van 1689. f. 180. col. 1. MS.*

(*g*) *Negotiat. du Comte D'AVAUX, Tom. IV, p. 298, 308, 319. Tom. V. p. 155, 231, 260.*

(*h*) *Voiez Negotiat. du Comte D'AVAUX, Tom. V. p. 193, 252, 303, 304. Tom. VI. p. 13, 287.*

vlugtelingen weeken naar Holland (i), alwaar 1688:
 hunne nakomelingschap nog bekend en in aanzien is. De Koopluiden en Handwerksluiden kwamen ook, in zulk eene menigte, herwaards, dat de Koning van Frankryk zelf, reeds in Wynmaand des voorleeden jaars, aan d' Avaux geschreeven hadt „ dat het middel, waarvan hy „ zig hadt bediend, om zyn Ryk van wangelooft „ te zuiveren, mogelyk, erger zyn zou dan de „ kwaal (k).” Midlerwyl, vervulden deeze vlugtelingen de gemoeden der Landzaaten in 't gemeen met haat tegen Lodewyk den XIV. en tegen Koning Jakob, zynen Bondgenoot. En dit bevorderde de oogmerken des Prinsfen van Oranje, die zelfs, in Oogstmaand deezes jaars, door eenige Predikanten, wegens zynen yver voor den Hervormden Godsdienst, plegtiglyk, bedankt was (l).

De Raadpensionaris Fagel hadt, by den Prinse en by 's Prinse vrienden, en by de ingezetenen van deezen Staat in 't gemeen, veel eers ingelegd met het bewerken van het jongste hertig en gewigtig besluit der Staaten. Doch 't mogt hem niet gebeuren, den gantschen uitslag van 's Prinse onderneeming te beleeven. Hij overleedt, omtrent zes weeken hierna, op den vyftienden van Wintermaand. Zyn Ampt van Raadpensionaris werdt, terstond na zyn overlyden, schoon zeer tegen 't gevoelen van Dordrecht, by voorraad, opgedraagen aan den Pensionaris van Haarlem, Meester *Michiel ten Hove* (m). 't
 Liep

XIX.
 Dood
 van den
 Raad-
 pensionaris
 Fagel.

(i) *Negociat du Comte d'AVAUX, Tom. V. p. 267. Tom VI. p. 93, 105.*

(k) *Negociat du Comte d'AVAUX, Tom. VI. p. 108.*

(l) *Negociat du Comte d'AVAUX, Tom. VI. p. 181.*

(m) *Resol. Holl. 16, 17, 18, 21, 22 Dec. 1688. bl. 660, 662, 666, 670, 675. 4 Jan. 1689. bl. 5. Holl. Merc. van 1688. bl. 166.*

1688. Liep nog aan, tot in 't volgende jaar, eer het vervuld werdt. De Raadpensionaris Gaspar Fagel hadt, in zyn leeven, meer dan iemand anders, de gunst en het vertrouwen bezeten van den Prinse van Oranje, die veel verloor, by zyn overlyden. „Hy was,” schreef Burnet, die hem, van naby gekend hadt „zeer bedreeven in de „Regten. Hy hadt eene duidelyke bevatting „van zaaken, en een klaar en vaardig oordeel. „Hy was welspreekend; doch meer gemeenzaam, dan net van taale. In eene talryke Vergadering, kon hy de zaaken, gemeenlyk, naar zynen zin, tot een besluit brengen. De Witt plagt zig, vervolgt hy, veel van hem te bedienen. Hy hadt de Staaten van Friesland, die'er 't meest tegen waren, overgehaald, om in 't eeuwig Edicte bewilligen. Hy was, voor hy Raadpensionaris werdt, Griffier der algemeene Staaten geweest, het voordeeligste Ampt, schryft Burnet in Holland. Voorts, was hy, vervolgt dezelfde Schryver, een vroom, deugdelyk man; doch te scherp en te hevig. Hy hadt wat te groote verbeelding van zig zelve. Moedig was hy, als alles voor den wind ging; maar, in moeilyke en netelige omstandigheden, betoonde hy zo veel herts niet, als in eenen grooten Staatsdienaar vereischt werdt (n).” In een' van de veelvuldigen zynen Brieven, die my ter hand gekomen zyn, verklaart hy van zig zelve „dat hy de zaaken van Regeeringe, en inzonderheid de buitenland-schen weinig verstondt (o):” 't welk, zo hy 't uit nedrigheid geschreeven hebbe, bewyzen zou,

(n) BURNET *Vol. I. p. 327.*

(o) *Mistive van den Raadp. FAGEL aan Burgem, van Amst. 22 Octob, 1683. MS.*

M^r. GASPAR FAGEL,
Raad-pensionaris van Holland.

A. Schouman del. naar 't Original by den Hier Griffier. Hendrik Fagel.

J. Hondius fecit.

Is Dux acule.

zou, dat hy niet zo verwaand was, als sommigen ons willen doen gelooven. In de onlangs uitgegeven' *Handelingen* van den Graave d' Avaux, wordt hy, veelligt, laager gesteld, omdat zyne inzigten vierkant verschilden van die van het Fransche Hof. 1688.

Omtrent het midden van Wynmaand, trokken de troepen op van de Mokerheide, en werden, de Maaze langs, benedenwaards, gevoerd naar de Vloote, die in Goeree lag (p). Op den zesentwintigsten, begon de wind uit den Oosten te waaijen, waarop zyne Hoogheid, terstond, affcheid nam van de hooge Vergaderingen in den Haage (q), en naar Hellevoetsluis vertrok. Teder en niet zonder traanen, van de zyde der Staaten, viel dit scheiden; schoon de Prins zyne gewoone deftigheid en onaandoenlykheid behieldt. Aan de algemeene Staaten betuigde zyne Hoogheid zyne erkentenis, voor de vriendschap, die zy hem altoos hadden beweezen, hen verzoekende, daarin te willen volharden. Hy verklaarde, ernstelyk „ dat hy hun getrouwelyk „ gediend, en altoos 's Lands best voor oogen „ gehad hadt. Hy prees hun den Vorst van Waldek aan, om, in zyn afwezen, het opperbevel te voeren over de Krygsmagt van den Staat; schoon Friesland en Groningen voor den Prinse van Nassau stemde. Hy nam God tot getuige, dat hy naar Engeland toog, met geene andere oogmerken, dan die hy, in zyne Verklaring, hadt opengelegd. Hy wist niet, wat God met hem voorhebben mogt;

XX.
De Prins
neemt
affcheid
van de
Staaten.

(p) Holl. Merc. van 1688. bl. 274. *Negotiat. de Comte d'AVAUX Tom VI. p. 271. 272.*

(q) Resol. Hol. 26 Octob. 1688. bl. 595.

1688. „ doch indien hem iets menschelyks mogt over-
 „ komen, beval hy de Prinſes, zyne Gemaalin,
 „ aan der Staaten zorge, hun verzeerende,
 „ dat zy dit Land, als haar Vaderland, bemin-
 „ de. Ten beſluite, prees hy den Staaten de
 „ eendragt aan, in eenen tyd, waarin zy, naar
 „ alle waarſchynlykheid, den eerſten en felſten
 „ aanval des gemeenen vyands zouden te wag-
 „ ten hebben: hun, voorts, Gods zegen over
 „ hunne Regeeringe hertelyk toewenſchen-
 „ de (r).” Van de Vergadering van Holland,
 nam hy een diegelyk aſſcheid, haar in 't byzon-
 der dankende, voor 't gene hy, van haar, zo wel
 geduurende zyne minderjaarigheid, als nader-
 hand, genooten hadt, en betuigende, dat hy
 hoopte op betere gelegenheid om het te erken-
 nen, dan hy tot nog toe gehad hadt (s). De vol-
 gende dag was een algemeene Bededag door al-
 le de Geweſten, waarin 's Hemels zegen, over
 's Prinſen onderneeming, als ſtrekkende tot be-
 houdenis van den Proteſtantschen Godsdienst,
 met vuurigen ernſt, afgebeden werdt. De Prins
 De Prins gaat ſcheep.
 dien dag, te Hellevoetſluis, en den volgenden,
 in den Briele gekomen zynde, ging daar aan
 boord van 't Schip den Briel, een Fregat van der-
 tig ſtukken, gevoerd door Kapitein van *Esch*. By
 hem bevonden zig de Luitenant-Admiraal Wil-
 lem Baſtiaanzoon Schepers en de Vice-Admi-
 De Vloot loopt in zee,
 raal Graaf van Styrum. Op den negenentwintig-
 ſten, liep de gantſche Vloot in zee. De Admiraal
 Herbert geboodt de voor-, de Luitenant-Admi-
 raal Kornelis Evertſen de agter-hoede. De Prins
 zeil-

(r) *BUNSEN Fol. I. p. 782. Mémoires Negociat. du Comte
 D'AVOIX Tom. VI. p. 302, 307.
 (s) *Holl. Merc. van 1688. Bl. 286.**

zeilde in 't midden, voerende zyn wapen in de vlagge, om welk deeze woorden stonden, voor den *Protestantschen Godsdienst en de Vryheden van Engeland*. Onder aan, las men het woord van den Huize van Nasau, *Je maintiendrai*, dat is, *Ik zal 't handhaaven* (1). Den volgenden dag, keerde de wind naar 't Noorden en naar 't Noordwesten, daar hy staan bleef. Groot gevaar liep toen de Vloot, die genoodzaakt was, dicht byeen te blijven, en egter niet te na aan elkanderen te komen. Den eenendertigsten, in den nademiddag, werdt het teken gegeven, om te rug te keeren; gelyk geschiedde. Op den eersten van Slagtmaand, kwam het grootste deel der Vloote wederom binnen: daarna alle de overige schepen; van welken eenigen zo geweldig geslingerd geweest waren in den storm, dat zy, ontladen zynde, terstond zonken. Ook waren 'er vyfhonderd, sommigen schryven negenhonderd (u) paarden gestorven, by gebrek van lugt. Voorts, was 'er, in zee, niet één schip vergaan, en meer niet dan één man, in den storm, overboord geslaagen. Maar 't schip Gorinchem, gevoerd door Kapitein Brakel, van de Vloote afgedreeven tot op de Engelsche kust, had een' Engelschen Visfcher gepreid, wien de Kapitein afgevraagd hadt, *of 'er geen oproer in 't Land ware?* daarby voegende, *dat 's Prinsens Vloot uitgelopen was, en haast stondt te volgen*. De Visfcher verspreidde deeze tyding, terstond; doch verwekte 'er groote ongerustheid door onder 's Prinsens vrienden, met naame onder 't Krygsvolk, die toe-

1688.

wordt,
door te-
genwind,
genood-
zaakt te
rug te
keeren.

(1) RAPIN Tom. X. p. 124.

(u) Negociat. du Comte D'AVAUX, Tom. VI. p. 314.

1689. toenam, toen de Vloot niet opkwam (y). In Frankryk en in Engeland, hieldt men 't verlies, welk zy geleeden hadt, veel grooter geweest te zyn dan waar was (w). Ook wil men, dat de Staaten verspreiden lieten, hoe de Vloot zo veel geleeden hadt, dat de togt tot het voorjaar zou moeten uitgesteld worden. En dit gerugt bragt te wege, dat de toerusting in Engeland flauwer voortgezet werden. Ook herriep de Koning eenige gunsten, die hy, te vooren, verleend hadt (x).

Zy loopt
wederom
uit,

Doch de Staaten stelden zulk eene vaardige orde op het voorzien der Vloote (y), dat zy, tegen den avond van den elfden van Slagtmant, met een' sterken Oost-Noord-Oosten Wind, andermaal, in zee liep (z). Terwyl zy nog te Hellevoetsluis lag, hadden Wildman en eenige anderen gedreeven, dat Herbert, met de meeste Oorlogschepen, vooruit zeilen moest, om 's Konings Vloot aan te tasten, te slaan, of binnen de havens te jaagen: waarna de landing veiliger zou kunnen geschieden. Doch de Prins en Schomberg oordeelden „ dat het jaargetyde „ zo verre verlopen was, dat men, langer „ sammelende, den toeleg zou moeten opgeee- „ ven. Ook zouden de twee Vlooten lang in „ elkanders gezigt leggen kunnen, zonder slaags „ te raaken, al ware 't schoon, dat zy beide „ den slag zогten; en veel langer nog, wan- „ neer eene van beide dien zогt te vermyden. „ Men kon het Leger, en inzonderheid de paar- „ den „

(y) N. WITSEN Byzonder Verhaal der Ambassade van 1689, f. 166. col. 2. MS.

(w) BURNET Vol. I. p. 783, 783.

(x) RAPIN Tom X. p. 125.

(y) BURNET Vol. I. p. 783.

(z) Holl. Merc. van 1688. bl. 288.

„ den, niet lang op zee houden, en 't viel niet
 „ ligt, de paarden, zo lang de Vloot voor anker
 „ lag, aan den wal, en daarna, met den ver-
 „ eischten spoed, wederom sloop te brengen.
 „ De wind hadt nu zo lang uit den Westen ge-
 „ waaid, dat men te wagten hadt, dat hy haast
 „ naar 't Oosten keeren zou, en wanneer dit
 „ gebeurde, moest men geen' tyd verzuimen;
 „ maar terstond zee kiezen. 't Stondt anders te
 „ dugten, dat de Oosten-wind, eenige dagen
 „ agtereen styf doorwaaijende, den stroom zou
 „ doen bevrozen, en den togt, voor den gant-
 „ schen Winter, beletten." En deeze redenen
 waren gewigtig genoeg, om tot het vertrek der
 gantsche Vloot te doen besluiten. In 't eerst,
 poogde men, volgens het voorig besluit van in
 't Noorden te landen, Noordwaards aan te zeilen;
 doch Van Esch, die den Prins aan boord
 hadt, bleef, onvoorzigtiglyk en tegen last, een
 ty te lang leggen; waarna het wenden van den
 wind den togt naar 't Noorden onmogelyk
 maakte. Doch zyne Hoogheid heeft, nader-
 hand, aan deeze onvoorzigtigheid, 't gelukken
 van den aanslag toegeschreeven; die, dagt hy,
 verbrod zou geweest zyn, zo men in 't Noorden
 geland hadt (a); also, gelyk wy terstond zien
 zullen, Koning Jakob een deel zyns Legers der-
 waards hadt doen trekken, om den Prins te-
 gen te staan. De wind blies zo styf uit den Oosten,
 dat 'er, des anderen daags, tegen den middag, een
 teken gegeven werdt, om Westwaards te wen-
 den. De zelfde Oosten-wind belette der Koningk-
 lyke Vloote, die in Gunfleet voor anker lag, het
 uit-

1688.

(a) N. WITSEN Byzonder Verhaal der Ambasad, van 1689.
f. 188. col. 3. MS.

1688. uitloopen. Op den dertienden, zeilde de Vloot der Staaten het Kanaal in, en voorby de Engelsche. Tusschen Douvres en Calais, hieldt zyne komt in 't Kanaal, Hoogheid Krygsraad, en de Historieschryver DE RAPIN THOYRAS, die zelf op de Vloote was, roemt zeer het verrukkelyk gezigt, welk een getal van vyf- of zeshonderd schepen gaf, in deeze enge zee (b). Men belloot, hier, in Torbai, de beste haven in Engeland om Ruitery te ontscheepen, en gelegen aan de Zuidwest-kust van 't Ryk, aan land te treden. De Prins zou gaarne, den volgenden dag, zynde den dag, waarop hy gebooren en getrouwd was, aan land getreden zyn, meenende hy, dat het Krygsvolk, hierin, een gunstig voorteken vinden, en sterker tot zynen dienst aangemoedigd worden zou. Doch de Engelschen oordeelden, dat men, op den vyftienden, den dag der ontdekkinge van 't Buspoeder-verraad, behoorde te landen. Ook viel 't zo uit. Op den veertienden, zeilde de Vloot voorby 't Eiland Wight. De Prins nam toen den voortogt, met zyn Fregat, Men hadt voor, een gedeelte van 't volk, te Torbai, een gedeelte, te Dartmouth, wat verder westwaards gelegen, aan land te zetten. Doch 't geweld van den wind, of een misflag der Engelsche Lootsluiden bragt te wege, dat de Vloot, den gantschen nacht door gezeild hebbende, zig, met het aanbreeken van den dag, bevondt voorby Torbai en Darmouth. De wind was toen wel zo sterk niet; doch waaide nog uit den Oosten, zo dat men geen en anderen staat maakte, dan om Plymouth, of veelligt wel Falmouth, of eenige andere onbekwaame plaats om te landen, te zullen

raakt
Torbai,
daar men
dagt te
landen,
voorby.

(b) RAPIN *Tom. X. p. 127.*

len moeten inlopen. Doch Plymouth stondt in bewaaring van den Graave van Bath, van wien nog getwyfeld werdt, of hy 's Prinsenzijde wel kiezen zou. De Vloot bevondt zig, derhalve, in merkelyk gevaar. Rusfelkwam, met groote verbaasdheid, by Doktor Burnet, dien de Prins voor Kapellaan medegenomen hadt, hem vermaanende tot bidden, alzo alles verlooren was. Doch kort hierna ging de wind leggen. Vervolgens, zwaaide hy, gelukkiglyk, naar 't Zuiden, en voerde de Vloot, in vier uurentyds, behouden in de haven van Torbai, daar 't gantsche Leger, nog voor den nacht, die niet koud was, ontscheept werdt (c). Zyne Hoogheid en de Maarschalk van Schomberg hadden zo dra geen' voet aan land gezet, of zy bedienden zig van de paarden, die de Landstreek uitleverde, en zagen de Legerplaats uit, voor 't voetvolk. Burnet vervoegde zig, zo haast mogelyk, by den Prins, die, toen vrolyker dan naar gewoonte, hem vraagde „ of hy nu nog de *Predestinatie* niet „ gelooven zou? ” waarop de Doctor hernam, „ dat hy altoos zou gedenken aan de Godde- „ lyke voorzienigheid, die, in deeze gelegen- „ heid, zo blykbaar over hen geweest was. ” Des anderendaags, werden de paarden ontscheept, op eene zeer bekwaame plaats, even beneden het Dorp Broxholm, daar 't strand goed was, en de dieren maar omtrent twintig roeden verre behoefden te zwemmen. Het Leger trok toen, terstond, op naar Exeter, met regenagtig weder en door ongemakkelyke wegen. 't Was, des morgens, dood stil geweest, 't welk het ontscheepen der paarden zeer bevorderd hadt.

1688.

Verle-
genheid
op de
Vloote.

De wind
keert, en
voert de
Vloot in
Torbai.

't Krygs-
volk
wordt
ont-
scheept.

Ook de
paarden.

Het Le-
ger trekt
op naar
Exeter.

Doch

(c) *Misive van den Amb. VAN CITTERS van 16de Nov. 1688. MS.*

1688. Doch met den middag, stak 'er een hevige storm op uit den Westen, die den togt naar Exeter moeilyk maakte, maar, van eenen anderen kant, veel toebragt, tot beveiliging der Vloote. De 's Konings Vloot kan, door tegenwind, die des Prinzen niet achterhaalen. Koning, iet vernomen hebbende van 's Prinzen toeleg om in 't Noorden van Engeland te landen, hadt een groot deel zyns Legers derwaards doen trekken, en stelde, toen hy vernam, dat zyne Hoogheid westwaards gezeild was, zyne eenigste hoop op de Vloot onder den *Graave van Dartmouth*, dien hy vertrouwde, dat 's Prinzen schepen aantasten, en hem de landing belletten zou. Doch wy hebben gezien, hoe 's Konings Vloot, door tegenwind, in Gunfleet opgehouden zynde, den Prins met de zyne hadt moeten laten voorby zeilen. Nu was *Dartmouth*, met den zelfden wind, die den Prins naar *Torbai* gevoerd hadt, uitgeloopen, en tot aan *Wight* genaderd, op den zelfden tyd, als de Prins optrok naa *Exeter*. Doch de Westelyke storm, die toen opstak, verhinderde *Dartmouth*, in 't voortzetten der reize. Hy deedt zyn best, om, tegen den wind op, voort te komen: maar zyne Vloot leedt zo veel, in deezen storm, dat zy, na eenige dagen, in *Portsmouth* moest inloopen, en buiten staat bevonden werdt, om dit jaar meer dienst te doen (*d*).

XXI. De Prins toefde te *Exeter* tien dagen, met 's Konings Leger komt te *Salisbury*. zyn Leger; terwyl zig, van dag tot dag, eenige Engelsche Heeren by hem voegden. De Koning hadt, zo dra hy tyding kreeg van 's Prinzen landing in *Torbai*, zyn Leger, uit meer dan dertigduizend man bestaande, doen trekken naar *Salisbury*, van waar hy eenige manschap afzondt

(*d*) BURNET Vol. I. p. 727-790. RAPIN Tom. X. p. 127, 128.

zondt naar Portsmouth. Zyne Hoogheid brak , 1638.
 eerlang, van Exeter op, den weg inlaande naar
 Salisbury. De Engelsche Grooten, die zig by
 hem bevonden, hadden, ondertuschen, een
 Verbond opgesteld en getekend, waarby zy den
 Prinse beloofden by te staan. Het werdt, ter-
 stond hierna, wyd en zyd verspreid, en door
 veelen getekend. Terwyl 's Prinzen Leger op
 weg was naar Salisbury, kwamen 'er, van tyd
 tot tyd, eenige Oversten en soldaaten uit 's Ko-
 nings Leger tot hem over. Ook namen eenige
 Grooten, in verscheiden' Gewesten des Ryks,
 de wapenen op, ten zynen behoeve. De Koning,
 op den negenentwintigsten van Slagtmaand, in
 persoon, te Salisbury gekomen, vernam, met
 de uiterste verbaasdheid, uit den Graave van Fe-
 versham, die 't Leger gebodt, dat verscheiden'
 der voornaamste Krygsbevelhebberen weiger-
 den hem te dienen, tegen den Prinse van Oran-
 je. Des anderendaags, verlieten de Heer *Joan* Eenigen
Churchill, die naderhand Hertog van Marlbo- zynen be-
 rough werdt, en verscheiden' andere luiden van velheb-
 naame 's Konings zyde. De Koning, niet wee- beren en
 tende, op wien hy zig langer verlaaten zou, soldaaten
 keerde toen te rug naar Londen. Hier, vernam gaan o-
 hy, dat Prins George van Deenemarke, zyn ver tot
 Schoonzoon, de Hertog van Ormond en ande den
 re Grooten ook tot 's Prinzen zyde waren Prinse
 gegaan. De Prinse Anna zelve verliet, insge Ook de
 lyks, het Hof, weinige dagen na haaren Prinse en
 maal. De Prins van Oranje was, midlerwyl, Prinse
 gekomen tot Sherborn, van zins om, of voort van Dee-
 te trekken naar Salisbury, of af te wyken naar nemarke,
 Bristol, naar dat 's Konings Leger, dat nog veel
 sterker was dan dat van zyne Hoogheid, zig
 XV. DEEL. H h 201

Hy zelf,
 insge-
 lyks.

Eenigen
 zynen be-
 velheb-
 beren en
 soldaaten
 gaan o-
 ver tot
 den
 Prinse
 Ook de
 Prins en
 Prinse
 van Dee-
 nemarke,

1688. zou gedraagen. Men boodschapte, ten deezen tyde, den Maarfchalk van Schomberg, dat de Koning in aantogt was, om den Prinse slag te leveren: waarop hy koeltjes antwoordde, *indien 't ons gelegen komt*. Hieruit werdt afgenomen, dat zyne Hoogheid voorhadt te wagten op 't verloopen van 's Konings Leger, waarvan hy zig genoegzaam verzekerd hielt. Maar op de tyding, dat de Koning naar Londen gekeerd, en 't Leger naar Reading geweeken was, trok hy voort, tot aan Salisbury. Ondertuschen, hadt de bevelhebber van Portsmouth, de Graaf van Bath, zig ook voor den Prinse verklaard, en de Vloot, die zyne Hoogheid hadt overgevoerd, in de Haven ontvangen, daar zy veilig overwinteren kon. Geheele Steden en Gewesten verklaarden zig, eerlang, voor een vry en wettig Parlement, volgens de meening van zyne Hoogheid, in zyn *Manifest* uitgedrukt. De Koning, niet weetende werwaards hy zig wenden zou, besloot, eindelyk, ook, een Parlement te vergaderen, en met den Prinse in onderhandeling te treden: 't welk hy, te vooren, met verontwaardiging, van de hand gewezen hadt (e). Omtrent deezen tyd, vervoegde zig by den Prinse de Ambassadeur van Citters, die, na dat 's Lands Vloot uitgelopen was, eene geheele maand, in huis hadt moeten zitten, zonder dat hem iemant byna hadt durven bezoeken (f). De Koning was ten hoogsten op hem verstoord, om dat hy hem, tot op 't laatste toe, verzekerd hadt van de genegenheid der

Staa-

(e) *Misfive van den Amb. VAN CITTERS van 7° Oct. 1688. MS.*
 (f) *Misfive van den Amb. VAN CITTERS van 13° Octob. 1688. MS.*

2° Konings
Leger
wykt.
De Prinse
komt te
Salisbury.

Staat en des Prins van Oranje voor zyne Majesteit (g). Zyne Hoogheid was reeds op weg naar Londen, toen 's Konings Gemagtigden hem bekend maakten, dat zyne Majesteit een Parlement beroepen, en met den Prinse de middelen beraamen wilde, om de Vryheid van het zelve te verzekeren. De Prins sloeg hun voor, „ dat men de Papisten ontwapenen, en van „ hunne ampten verlaaten moest; dat men de „ Afkondigingen tegen zynen Persoon moest „ intrekken; dat de Tour in bewaaring van den „ Lord Major gesteld moest worden; dat, zo „ zijne Majesteit te Londen blyven wilde, ter „ wyl het Parlement gehouden werdt, de Prins „ aldaar ook zou mogen blyven, met eene e- „ ven sterke Lyfwagt; dat zy, anders, op eenen „ gelyken afstand van Londen; zouden moeten „ toeven: van welke Stad, de beide Legers zig „ ook, tot op dertig Engelsche mylen, zouden „ moeten afhouden; dat men geene vreemde „ troepen in 't Ryk zou doen komen;” en eenige diergelyke punten, welken de Koning zelf zo redelyk vondt, dat hy niet nalaaten kon, te bekennen, dat hy ze zo gematigd niet verwacht hadt. 't Scheen, derhalve, dat men tot een vergelyk zou gekomen zyn. De Koning verschoof zyn besluit, slegts eenen dag. Doch des nagts, liet hy zig, door zyne Roomsche Raadsluiden, en door de Koninginne, beweegen, om 't Ryk te verlaaten, en naar Frankryk te wyken. De Koningin nam, nevens den Prinse van Walles, de reis aan, tusfchen den negentienden en twintig-

1688.

De Koning treedt met hem in onderhandeling.

De Koningin wykt naar Frankryk.

(g) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Ambassade van 1689, f. 16. col. 1. f. 18. col. 3. MS.

1688. tigten van Wintermaand (*h*). De Koning volgde haar, den volgenden nagt. Hy tradt te Whitehall, vermoemd, in een ſchuit, van drie perſoonen verzeld, ſmeet, in 't overvaaren van den Theems, 't Groot Zegel in den ſroom, en begaf zig, terſtond, naar den zee kant, by Feversham, daar een Viſchers pink gereed lag, om hem, of naar Frankryk, of aan boord van een Fregat, welk derwaards zeilreede lag, te voeren (*i*).

De Koning volgt haar.

XXII. Men kreeg, te Londen, zo dra geen kennis van 's Konings vlugt, of eenige Heeren, Geestelyken en Weereldlyken, ten getale van omtrent dertig, nevens de Wethouders van Londen, vergaderd zynde, beſlooten de zyde des Prinſen van Oranje te kiezen, en hem, hiervan, op ſtaande voet, kennis te geeven. Ten zelfden tyde, werdt hy, door den Raad der Stad Londen, derwaards genodigd. De Graaf van Feversham hadt, ondertuſſchen, op 's Konings laſt, het Leger afgedankt, welk zig, terſtond, verſpreidde; doch door den Prinſe van Oranje en door de Heeren, die te Londen zaten, zo veel hun mogelyk ware, byeen gehouden werdt. Ondertuſſchen, was de Koning, dien men hielt reeds buiten 't Ryk te zyn, door eenige Viſchers van Feversham, ontdekt in de pink, voor eenen Priester of Jeſuit aangezien, en zeer onwaardiglyk gehandeld (*k*), tot dat de Konſtabel der Plaatſe hem bekend maakte. De Graaf van

Win-

(*h*) Miſſive van den Amb. VAN CITTERS van $\frac{11}{17}$ Dec. 1688. *MIS.*

(*i*) BURNET Vol. I. p. 790-796. RAPIN Tom. X. p. 128-143. 146.

(*k*) N. WITSEN Byzonder Verhaal der Ambaſſade van 1689. f. 13 col. 3. f. 14. col. 1-4. *MIS.* See alſo N. TINDAL Continuat. of RAPIN Vol. I. [or. XVI.] Introd. p. LXXXVIIJ. N^o. (C).

Winchelsea haalde hem, daarna, over, om weder te keeren naar Londen, daar hy, den zeventwintigsten, te rug kwam, en onder 't luiden der klokken met groote toejuichingen van 't gemeen ontvangen werdt (*l*). De Prins, reeds op weg naar Londen, zondt, toen hem berigt werdt, dat zyne Majesteit derwaards wedergekeerd was, hem drie Heeren toe, om hem te bidden, dat hy zig naar Ham, een Landhuis der Graavinne van Lauderdale, begeeven wilde. Ten zelfden tyde, deedt hy een Regiment naar Londen trekken, welk zig van de Paleizen van S. James en Whitehall meester maakte. De Koning, die zig te Whitehall bevondt, bleef, den volgenden nacht, in de magt van 't Krygsvolk des Prinzen. Ten een uur na middernacht, kwamen de drie Heeren te Whitehall, en deden hunnen voorflag aan den Koning (*m*); die, alleenlyk kwalyk neemende dat men hem gewekt hadt (*n*), verklaarde, dat hy liever naar Rochester dan naar Ham begeerde te vertrekken: waarin de Prins, die reeds te Windfor gekomen was, nog dien zelfden nacht, bewilligde. Op den agt-
 entwintigsten van Wintermaand, vertrok de Koning naar Rochester, en dien zelfden dag kwam de Prins van Oranje te Londen, zynen intrek neemende in 't Paleis van S. James. De Koning vertoefde te Rochester slegts tot den tweeden van Louwmaand desjaars 1689, wanneer hy, des nagts tusfchen drie en vier uren, uit zyne slaapkamer sloop, te paard steeg, en, wederom van niet meer dan drie perfoonen verzeld,

1688.

De Koning komt aldaar te rug.

De Prins maakt zig meester van Whitehall en S. James.

De Koning wykt, eindelyk, naar Frankryk.

(*l*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, f. 17. col. 1. MS.(*m*) Missive van den Amb. VAN COTTERS van ¹⁷ Dec. 1688. MS.(*n*) N. WITSEN Byzond. Verbaal, f. 4. c. 1, 2, 3. f. 12. c. 4. MS.

1688. zeld naarden zeekant reedt (o), daar hy in een klein Fregat stapte, welk hem, gelukkiglyk, naar de Haven van Ambleteuse voerde: vanwaar hy, den zevenden, te S. Germain aankwam. Hy hadt, by zyn vertrek van Rochester, een eigenhandig gefchrift op de tafel gelaaten, waarin hy verklaarde, tot wyken bewoogen geworden te zyn, doordien de Prins van Oranje toeleide op zyne vryheid (p). Ook was 't waar, dat zyne Hoogheid eerst last gegeven hadt om hem te bewaaren. Doch daarna liet hy, door den Heere *Schaap*, boodfchappen, dat men zyn vertrek wel oogluikende gedoogen mogt. Midlerwyl, hadt Koning Jakob, door de derde en vierde hand, doen onderftaan, wat men met hem voorhadt. Men berigtte hem, fchoon 'er niets aan was, dat zyne Hoogheid vier Regters hadt aangefield. En men wil, dat hem, die zig te binnen bragt wat zynen Vader overgekomen ware, hierop, zulk een angst aanging, dat hy befloot het Ryk te verlaaten (q).

XXIII.
De Koning van Frankryk ver-
klaart den Staaten den oorlog.

Ondertusfchen, hadt men, in de Vereenigde Gewesten, de behouden' overkomst van zyne Hoogheid en den voorfpoedigen voortgang zynner onderneeminge, met veel genoegen, verftaan. Doch de vreugde, die kleinen en grooten gevoelden, verminderde niet weinig, op de tyding, die men, ten deezen tyde, uit Frankryk, ontving. De Koning hadt, wederom, gelyk in 't voorjaar, beflag gelegd op alle de fchepen: doch hy deedt nu, daarenboven, het

Boots-

25 Dec 1688^a

(o) *Misive van den Ambasf. VAN CITTERS van* MS. 5 Jan 1689^a

(p) *BORNET Vol. I. p. 796-802, 801. RAPIN Tom. X. p. 1461*
251. *Holl. Merc. van 1688. bl. 310 - 312.*

(q) *N. WITDEN Byzonder Verbaal, f. 19. col. 4. MS.*

Bootsvolk in de gevangenis smyten. Ook zondt hy verscheiden' Kaapers van Duinkerken en elders in zee (r). Met het begin van Wintermaand, deedt hy, door eenig Krygsvolk, omtrent tien Dorpen in de Meiere van 's Hertogenbosch in den brand steeken. Hierop volgde eene Oorlogsverklaring aan de Staaten, die den zesentwintigsten van Slagtmaand getekend was. D'Avaux hadt den Koning, zynen Meester, al federt eenigen tyd, sterk aangezet, om de Staaten te beoorloogen (s). Maar 't was, tot nu toe, uitgefeld. Doch 't verleenen van onderstand tot den inval in Engeland werdt, dat vreemd schein, niet gerekend, onder de beweegredenen tot deeze Oorlogsverklaring. De Koning zeide, alleenlyk „hoe
 „ hy; gehoopt hebbende, dat de algemeene
 „ Staaten der Vereenigde Gewesten, die zo
 „ veel drift getoond hadden, om het twintig-
 „ jaarg Bestand te doen sluiten, geen' minder
 „ yver zouden getoond hebben, om het te
 „ handhaaven; daarentegen, vernomen hadt,
 „ dat zy buitengewoone wervingen dedden,
 „ en met eenige Duitsche Vorsten aanspanden,
 „ om den Kardinaal van Furstemberg te ver-
 „ steeken van het Keurvorstendom van Keu-
 „ len. Dat hy gezogt hadt hen hiervan af te
 „ maanen, door zynen Ambassadeur, den Graa-
 „ ve d'Avaux; doch dat zy, federt, hun Leger
 „ onder den Vorst van Waidek hadden gevoegd
 „ by dat dier Vorsten, welken zig verbonden
 „ hadden tegen den Kardinaal. Dat zulks zy-
 „ ne Majesteit hadt doen besluiten, om den
 „ voor-

1688.

(r) *Negociat. du Comte d'Avaux, Tom. VI. p. 326, 330, 331.*
 (s) *Negociat. du Comte d'Avaux, Tom. VI. p. 252, 274, 278.*

1688. „ voornoemden Staaten den oorlog te verklaren,
 „ te water en te lande, en allen handel met dezel-
 „ ven te verbieden (t).” De Koning van Frank-
 ryk deedt, terftond na 't afkondigen deezer Oor-
 logsverklaringe, den Ambafadeur van Starren-
 berg bewaaren, door eenen Edelman. De Graaf
 d'Avaux, wien men vrygeleide geweigerd hadt,
 ten ware zulks ook aan den Heere van Starren-
 berg werdt bezorgd (u), werdt, hierop, ook
 onderbewaaringe gefield van den Kapitein *Wolf-
 fen*, en weinige dagen daarna, naar de grenzen der
 Spaanfche Nederlanden, uitgeleid. De Heer van
 Starrenberg kwam toen ook te rug (y). Doch eer
 wy verhaalen, wat op deeze Oorlogsverklaring
 gevolgd zy, moeten wy nog eens naar Engeland
 keeren, en den verderen uitflag van 's Prinfsen
 onderneeming, beknoptelyk, ontvouwen.

XXIV. De Prins, zyne openlyke intrede in Londen
 De Grooten en Leden der laaste Parle-
 menten verzoeken, dat de Prins eene
Conventie befchry-
 ve.
 gedaan hebbende op den negenentwintigften
 van Wintermaand, ontboodt, twee dagen laa-
 ter, de *Pairs* of Grooten, die zig in deeze Stad
 bevonden, by zig, hun vermaanende te raad-
 pleegen op de beste middelen, om een vry Par-
 lement famen te roepen. Deezen, oordeelende,
 dat hun, na dat de Koning 't Ryk verlaaten hadt,
 't bewind der Regeeringe toekwam, baden, na
 eenig beraad, den Prinfe, dat hy 't op zig nee-
 men, en eene *Conventie* of Samenkomst befchry-
 ven wilde. Met deezen naam, hadt men, ten
 tyde der herftellinge van Karel den II, be-
 noemd een Parlement, welk, niet op de gewoon-
 ly-

(t) Refol. Holl. 7 Dec. 1688. *N.* 639. *Voiez DU MONT Corps
 Diplom. Tom. VII. P. II. p. 212.* Holl. Merc. van 1688. *bl.* 196.

(u) Refol. Holl. 7, 10 Dec. 1688. *bl.* 640, 649.

(y) Holl. Merc. van 1688. *bl.* 193.

lyke wyze, noch door eenen Koning, byeen ge-
 roepen was. Zyne Hoogheid ontboodt, hierop, 1689.
 zo veele Leden der drie laatste Parlementen, als
 'er te vinden waren; die hem het zelfde ver-
 zoek deden. De Prins begeerde tyd van be-
 raad tot 's anderendaags, zynde den zevenden
 van Louwmaand des jaars 1689, en nam toen
 aan, de Conventie te zullen beschryven. Ter-
 ftond hierna, zondt hy den Ambafadeur van
 Frankryk, die, onlangs, om zig voor 's volks
 woedete beveiligen, geld te grabbelen gefinee-
 ten, en openlyk op 's Prinfsen gezondheid ge-
 dronken hadt (w), een bevel, om 't Ryk, bin-
 nen vierentwintig uren, te ruimen. Ook be-
 vestigde hy alle de Amptenaars, de Papisten
 uitgezonderd, tot op de Vergadering der Con-
 ventie, die, tegen den eerften van Sprokkel-
 maand ouden, dat is, den elfden nieuwen Styl,
 vastgesteld was. Op den negenden van Louw-
 maand, zynde een Zondag, woonde de Prins
 den dienst by, in de Kapelle van S. James, en
 ontving 'er 't Avondmaal, uit handen van der
 Bifchop van S. Afaph, naar de wyze der En-
 gelfche Kerke. Midlerwyl, gefchiedde de ver-
 kiezing van de Leden der Conventie, met alle
 bedenkelyke vryheid, zonder dat de Prins zig
 eenige moeite gaf, om den een' voor den an-
 deren te doen benoemen. Zelfs hadt hy belast,
 dat het Krygsvolk zig houden moest, op zekere
 afftand van de Plaatsen, daar de Verkiezin-
 gen gefchiedden. De Conventie, vroeger dan
 men verwacht hadt, te weeten, op den tweeden
 van Sprokkelmaand, byeengekomen zynde, ver-
 De Con-
 ventie
 komt fa-
 men.

(w) N. WITSEN byzonder Verhaal der Ambafade van 1689.
 f. 11. col. 3. MIS.

1689. vermaande de Prins haar, in eenen brief (y), om den Godsdienst, de Wetten en de Vryheden des volks te vestigen, op onwrikbaare gronden. Ook vind ik, elders, gemeld, dat men, aan de deur der Vergaderplaats, gedrukte briefjes uitreikte, om den Leden in te boezemen, wat men gaarne gestemd hadt (z). Beide de Kamers beslooten, in de eerste plaats, den Prins te bedanken, voor den gewigtigen dienst, dien hy 't volk, tot hiertoe, gedaan hadt. Voorts, bevalen zy, eenen plegtigen dankdag te houden, voor de verworven verlossing, en, in de Kerken, met naame, voor den Prinse van Oranje te bidden. Koning Jakob, voorziende 't gene 'er gebeuren zou, schreef aan zyne Raaden, die te Londen gebleeven waren, dat hy van zins was, in 't kort, te rug te keeren in 't Ryk, en een vry Parlement te beroepen. Kort hierop, zondt hy ook brieven aan de beide Kamers der Conventie, waarin hy eene algemeene Vergiffenis beloofde, zelfs aan zulken, die hem verraaden hadden, eenige weinigen uitgezonderd. Doch men weigerde deeze brieven te openen: 't welk den Koningsgezinden zeer hard scheen (a).

Koning
Jakob
schryft
'er aan.

XXV. 't Leedt niet lang, of de Kamer der Gemeenten stemde „ dat Koning Jakob, hebbende ge-
De Gemeenten „ tragt de gesteldheid des Koningkryks om te
stemmen „ keeren, door het krenken des *Oorsprongke-
dat, Koning „ ken Verdrags* tusfchen den Koning en 't Volk;
ning Ja- „ en op den raad van Jezuiten en andere kwaad-
kob van „ aartige luiden, de grondwetten van den Staat
't Ryk af „ geschonden hebbende, en uit het Ryk zynde
geftaan hebben- „

(y) Zie denzelven in de Holl. Merc. van 1689. bl. 2.

(z) N. WITSEN Byzonder Verhaal, f. 15. col. 3. MS.

(a) RAPIN Tom. X. p. 154-157, 159-61.

geweeken; de Regeering *afgeflaan* hadt, 1689.
 „ waardoor de Troon *open gevallen* was.” Op ———
 den volgenden dag, ftemde de zelfde Kamer, de, de
 „ dat de ondervinding geleerd hadt, dat een Troon
 „ Protestantsch Koningryk niet kon geregeerd open
 „ worden, door een' Paapfch' Koning.” Beide ftondt.
 „ deeze ftemmingen of Befluiten werden aan de Twist
 Kamer der Heeren gezonden, om bevestigd hierover
 te worden. Doch hier waren de gevoelens onder de
 gantsch niet eenpaarig. Men kon niet toeflaan, Heeren.
 dat de Troon *open* ftondt. Doch wanneer men
 dit al eens onderftelede; wilde men onderzoeken,
 of menze behoorde te vullen met een' Regent,
 of met een' anderen Koning. Lang en hevige
 werd, hierover, getwift, tot dat, eindelyk,
 met eenenvyftig tegen negenenveertig ftemmen,
 overgehaald werd, dat men, toegegeven zynde,
 dat de Troon open ftondt, geen' Regent,
 maar een' Koning behoorde aan te fteilen (b).
 Doch of de Troon open ftondt, werd, in deeze
 zelfde Kamer, wel ernftelyk in twyfel getrokken.
 Zelfs, werd de zin van de befluiten der andere
 Kamer, naauwkeuriglyk, uitgepluist. Eerst,
 onderzocht men, of 'er een *Oorfprongkelyk Verdrag*
 ware, tufchenden Koning en het Volk: 't welk
 met drie-envyftig tegen zeseneveertig ftemmen
 bevestigd werd. Daarna, handelde men over het
 woord * *afgeflaan*, welk men meende, eenen
vrywilligen aflland te kunnen betekenen,
 waarom het verworpen, en het woord † *verlaaten*,
 in de plaats, gefield werd. Einde- † *deferted*,
 lyk, werd onderzocht, of de Troon *open* ftondt.
 En men oordeelde, met eene meerderheid van
 elf ftemmen, van *neen*, om dat, volgens de Wet-
 ten

1089. ten, de Koning nimmer stierf, dat is te zeggen, dat de Kroon, terstond na 's Konings dood, verviel op zynen naasten erfgenaam. Eenigen floegen, hierop, voor, dat, naardien Koning Jakob, in eenen burgerlyken zin, gestorven ware, men den Prins en Prinses van Oranje voor Koning en Koningin behoorde te erkennen. Doch deeze voorslag werdt, met eene meerderheid van vyf stemmen, verworpen. 't Bleek klaarlyk, dat eenigen voorhadden, zo veele zwaarigheden te vinden in de vaststellinge der Regeeringe, dat men zig, eindelyk, in de noodzaakelykheid zou hebben zien gebragt, om Koning Jakob te rug te ontbieden, uit Frankryk. Sommigen begon den, hierom, te spreken, van een Vertoog te doen aan de Kamer der Heeren, waarby men rondelyk begeeren zou, dat de Prins en Prinses van Oranje voor Koning en Koningin van Engeland werden uitgeroepen. Men stelde zelfs zulk een Vertoog op, en deedt het tekenen, door allerlei slag van luiden: doch de Prins van Oranje, houdende deeze wyze van doen te zeer te smaaken naar oproerigheid, sluitte deeze tekening, weshalve, 't Vertoog niet ingeleverd werdt (c).

XXVI.
Onder-
hande-
ling der
twee Ka-
meren.

De Heeren hadden nu twee verbeteringen gemaakt in 't besluit der Gemeenten. 't Woord *verlaaten* was gesteld, in de plaats van het woord *afgestaan*, en de woorden, *waardoor de Troon open gevallen was*, waren uit het besluit gelaa ten. Met deeze veranderingen, werdt het te rug gezonden aan de Kamer der Gemeenten, die de gemaakte veranderingen niet goedkeurde; maar,

(c) N. WITSEN Byzonder Verbaal, f. 25. col. 2, 3. f. 26, col. 1. MS. RAPIN Tom. X. p. 161, 162, 164, 165.

maar, met tweehonderd twee-entagtig tegen
 honderd eenenvyftig ſtemmen, doordreef, dat
 het beſluit onveranderd behoorde te blyven.
 De twee Kamers traden hierop in eene onder-
 handeling over dit geſchil: waarin, van de zy-
 de der Gemeente, beweerd werdt „dat het
 „ woord *afgeſtaan* ruimer betekenis hadt dan
 „ het woord *verlaaten*, en niet tot eenen vry-
 „ willigen aſtand bepaald moest worden. 't
 „ Betekende, eigenlyk, *eene zaak of perſoon laa-*
 „ *ten vaaren of verwerpen*, zo dat men zig dien
 „ niet meer aantrok: en dit kon geſchieden,
 „ door woorden, of door daaden. Maar 't
 „ woord *verlaaten* was van eene twyfelagtige
 „ betekenis, en kon ſlaan op eene verlaating
 „ vooreenentyd, van iets, welk men voorhadt
 „ wederom te aanvaarden. 't Woord *afgeſtaan*
 „ werdt wel niet in de Engelfche Wetten ge-
 „ vonden; maar 't woord *verlaaten* ook niet,
 „ in den zin, waarin men 't nu gebruikte. 't
 „ Eerſte woord drukte zelfs de meening der
 „ Heeren veel beter uit dan het tweede, alzo
 „ de Heeren toefonden, dat Koning Jakob aſt-
 „ ſtand gedaan hadt van de waardigheid van
 „ Koning, zo als dezelve, volgens de Wetten,
 „ behoorde bekleed te worden. En ſchoon hy
 „ dit niet met woord of ſchrift gedaan hadt;
 „ hy hadt het met der daad gedaan. Alle Re-
 „ geering of Wethouderschap was een toever-
 „ trouwd ampt, en elke daad, die met dit ver-
 „ trouwen ſtreedt, was een aſtand van het
 „ ampt, al ging zy niet verzeld, met woorden,
 „ die zulk een' aſtand te kennen gaven. De
 „ Troon kon ook, in eenen eigenlyken zin,
 „ gezeid worden *open* te ſtaan; ſchoon de Ge-
 „ meente

1689:

Redenen
 voor 't
 gevoelen
 der Ge-
 meenten:

1689. „ meenten hiermede niet beoogden, de Kroon
 „ verkieslyk te verklaaren. Want zo de Troon
 „ waarlyk vervuld ware, zouden de Heeren
 „ zig wel van deeze reden bediend hebben, om
 „ zig te kanten tegen het besluit der Gemeen-
 „ ten: ook zouden ze duidelyk hebben ange-
 „ weezen, in welken Persoon, de Koningklyke
 „ waardigheid, tegenwoordig, geplaatst ware.
 „ Dewyl ze dit niet hadden gedaan, scheenen
 „ ze, stilzwygens, te erkennen, dat de Troon
 „ open stondt.”

Redenen voor 't gevoelen der Heeren. Van den kant der Heeren, werdt, op deeze redenen, aangemerkt „dat het woord *afge-
 „ staan* te veel berekende, en het woord *ver-
 „ laaten*, mischien, te weinig: dat men hier-
 „ om een woord uitvinden moest, welk de
 „ stremming of ophouding der oefeninge van
 „ het regt tot de Regeeringe te kennen gaf. De
 „ Gemeenten hadden geoordeeld, dat de Wet-
 „ ten, Vryheden en Godsdienst niet bestaan
 „ konden, te gelyk met eenen Paapfchen Ko-
 „ ning; maar men vertrouwde, dat zy alleen-
 „ lyk wilden zeggen, onder de daadelyke Re-
 „ geering van eenen Paapfchen Koning. Men
 „ moest onderscheid maaken, tuschen het regt
 „ om te regeeren, en de daadelyke oefening van
 „ dit regt. Ziekte, krankzinnigheid, kindsch-
 „ heid, en, gelyk in het tegenwoordig geval,
 „ een valsche Godsdienst maakten iemant on-
 „ bekwaam tot de oefening van het regt;
 „ schoon hy 't regt zelf niet kwyt raakte. In
 „ zulke gevallen, was men gewoon eenen Re-
 „ gent aan te stellen. 't Woord *afgestaan* was
 „ twyfelagtig van zin. 't Kon zien op den af-
 „ stand van het regt zelf, en op den afstand van
 „ de

„ de oefening des regts. Men moest, hierom, 1669;
 „ een ander woord gebruiken. Zo, wyders,
 „ Koning Jakob al mogt geagt worden *afge-*
 „ *staan* te hebben van de Regeeringe, en de
 „ Troon, ten zynen opzigte, moest begreepen
 „ worden *open* te staan; zo kwam dezelve zynen
 „ naasten erfgenaam toe. De Gemeenten be-
 „ hoorden zig, derhalve, nader te verklaaren,
 „ tot hoe verre het open staan van den Troon
 „ zig uittrekte.”

Een der Gemagtigden van de Kamer der Gemeenten, hierop hebbende aangemerkt, dat deze verklaring eerst te pas zou komen, wanneer de Heeren zouden hebben toestaan, dat de Troon open stondt; antwoordde de Graaf van Karendon „dat de Heeren dit nog niet konden toestaan; doch dat de Gemeenten, die 't beweerden, behoorden te kunnen aanwyzen, aan wien de Kroon vervallen ware, zo zy 't Ryk niet verkieslyk wilde maaken.”

XXVII. Men zoekt de Gemeenten in te wikkelen in een onderzoek over de wettigheid der geboorte des Prinzen van Walles: welk zy ontwyken.

't Bleek klaar genoeg, dat men de Gemeenten zocht in te wikkelen, in een onderzoek, over de wettigheid der geboorte van den Prinse van Walles, welk, gewisfelyk, in hun nadeel, zou uitgevallen zyn. Zy zогten 't dan, hierom, zo ernstelyk, te ontwyken, als de Heeren 'er hen toe brengen wilden. Zy merkten aan „dat „ niemant erfgenaam zyn kon van Koning Jakob, die nog leefde, en dat men, derhalve, „ naar zynen naasten erfgenaam, niet zo angstiglyk, behoefde te zoeken.” Maar de Heeren hernamen „dat de Gemeenten zelve Koning „ Jakob, in eenen burgerlyken zin, dood genoemd hadden. Men moest, hierom, zynen naasten erfgenaam wel degelyk tragten

1689. „ aan te wyzen, zo men 't Ryk niet verkieslyk
 „ maaken wilde; waarvan de Gemeenten eg-
 „ ter betuigden afkeerig te zyn." De Ridder
 Howard beweert dat men tot eene verkie-
 zing be-
 hoort te
 komen.
 „ *Robert Howard*, eindelyk, het woord neemen-
 „ de voor de Gemeenten, zeide, onder anderen,
 „ dat de tegenwoordige Conventie hoog ver-
 „ raad begaan zou hebben, zo men toestondt,
 „ dat 'er, na de vlugt van Koning Jakob, een
 „ erfgenaam der Kroone, met zekerheid, be-
 „ kend geweest ware. Doch wie kende dien
 „ naasten erfgenaam, met volkomen' zeker-
 „ heid? En zou men, terwyl hierover getwy-
 „ feld werdt, de Regeering laten dryven, op
 „ 't ongewis? De Gemeenten hadden, geens-
 „ zins, voor, de Kroon verkieslyk te maaken;
 „ maar als men zig, ten opzigte van den naas-
 „ ten erfgenaam, in onzekerheid bevondt,
 „ moest, meenden ze, het heil des Volks de
 „ hoogste Wet zyn. Men stondt, wederzyds,
 „ toe, dat het Ryk zonder Regeeringe was.
 „ Men scheen byeengekomen te zyn, om de
 „ Regeering te stellen. Zou men wederom
 „ scheiden, zonder iet, in dit opzigt, te hebben
 „ uitgevoerd? Zo zouden de zaaken verwarder
 „ staan, dan zy te vooren deden. De Heeren
 „ wilden geen' voet geeven, om de Opvolging,
 „ eenigzins, in verwarring te brengen. Goed.
 „ Maar 't vaststellen der Regeeringe was, on-
 „ dertusfchen, de voornaamste zaak, waaraan
 „ men arbeiden moest. En als men vaststel-
 „ de, gelyk men wederzyds gedaan hadt, dat
 „ het Koningryk geen' Paapschen Koning ge-
 „ doogde, zo gaf men immers toe, dat men
 „ tot eene verkiezing komen moest, in geval,
 „ de naaste erfgenaam bevonden werdt Paapsch

„ te zyn. 't Volk verwagtte, derhalve, met 1689.
 „ reden, door de twee Kamers, gered te wor-
 „ den, uit de tegenwoordige onzekerheid.”

Men getuigt, dat deeze rede veel indruk hadt op eenige Heeren. Maar de Graaf van Klarendon merkte aan „ dat, schoon de Kamers overeenkwamen, dat het Koningkryk geen Paapfchen Koning gedoogde, het besluit van eene, of zelfs van twee Kamers geene verandering in de Wetten maaken kon.” Hy deedt verder eene uitvoerige rede, waarvan het oogmerk hierop uitkwam „ dat het Hoogerhuis en het Laagerhuis alleenlyk twee Leden der Regeeringe waren, die niets wettigs konden doen, zonder het derde Lid, den Koning. Dat, den Koning afwezig zynde, men hem te rugroepen moest, of wagten, dat hy weder kwame; of liever, 's Konings naasten erfgenaam voor Koning erkennen. Of zo men niet gezind ware, eene van deeze zyden te kiezen, moest men of een' Regent aanstellen, of het Ryk laten zonder Regeeringe.” De Heeren zeiden nimmer, wien zy voor den naasten erfgenaam hielden, doch hieruit zelfs, was klaarlyk af te neemen, dat zy 'er den Prins van Wales mede meenden. Want, zo zy 'er de Prinses van Oranje voor gehouden hadden, zouden zy geene zwaarigheid gemaakt hebben, om haar te noemen. Maar de Gemeenten gelieten zig, als of zy niet begrepen, wien de Heeren als den naasten erfgenaam aanmerkten. De gantsche onderhandeling werdt beslooten, door twee korte aanmerkingen van twee Gemagtigden der Gemeenten, hierop uitkomende „ dat, schoon de Kroon van Engeland voor erfelyk gehou-

Aanmerkingen van Klarendon hiertegen.

Besluit der onderhandeling.

1689.

„ den wierdt, men nogtans in omftandigheden
 „ komen kon, waarin de Troon als open flaan-
 „ de moest worden aangemerkt: gelyk, by voor-
 „ beeld, wanneer het Koningklyk geflagt ge-
 „ heellyk uitgeftorven ware, of wanneer men
 „ niet wist, wie het naaste regt hadt tot de
 „ opvolginge. In zulke gevallen, ftondt, ze-
 „ kerlyk, de Regeering aan de twee Huizen,
 „ het Huis der Heeren en het Huis der Gemeen-
 „ ten. Thans, bevondt men zig, in het laafte
 „ der twee genoemde gevallen: want, zo de
 „ naaste erfgenaam bekend geweest ware, men
 „ zou hem wel genoemd hebben. De twee
 „ Huizen vertoonden dan nu het gantfche Ko-
 „ ningkryk, en waren gehouden, te vervullen
 „ 't gene nog aan de Regeeringe ontbrak, door
 „ het benoemen van eenen opvolger. Men was
 „ 't wederzyds eens, dat het Ryk geen' Koning
 „ hadt: de Troon ftondt, derhalve, open; zo
 „ men wilde, ten opzigte alleen van de bezit-
 „ ting, en buiten benadeeling van iemants regt
 „ tot de Opvolginge (d).”

XXVIII.

De Prins
 ver-
 klaart,
 na lang
 ftilzwy-
 gen, zy-
 ne mee-
 ning o-
 ver't ftuk
 der Re-
 geeringe.

Terwyl de twee Huizen, over dit gewigtig
 ftuk, in onderhandeling waren, hielt de Prins
 van Oranje zig afgezonderd, in het Paleis van
 S. James, zonder zig tegen iemant te openen.
 De Leden der Conventie waren verwonderd,
 dat niemant hen, van 's Prinzen wege, kwam
 fpreeken. Doch zyne Hoogheid wilde de vry-
 heid der raadpleegingen niet ftooren (e). Einde-
 lyk, bedugt, zo BURNET wil, dat men, uit zyn
 ftilzwygen, mogt afneemen, dat hy fchrikte
 voor den last der Koningklyke Regeeringe, ont-
 boodt

(d) ECH. Vol. III. Boek, III. Ch. V. p. 1143. RAPIN Tom. X.
 2. 166-138.

(e) N. WITSEN Byzonder Verbaal, f. 16, c. 3. f. 42, c. 1. MS.

boodt hy eerst den Heer van Dykveld (*f*), en,
 naar 't fchynt, door deezen, den Markgraaf van
 Halifax, de Graaven van Danby en Shrewsbury,
 en eenige andere Heeren by zig, en zeide hun,
 „ dat hy lang gezweegen hadt, uit vreeze van
 „ iet te zeggen, of te doen, welk hinderlyk fchy-
 „ nen mogt aande vryheid der raadpleegingen,
 „ over eene zaak van zo veel aangelegenheid;
 „ hebbende hy vastgesteld, geen' stap te doen,
 „ om iemant te winnen, noch door beloften,
 „ noch door bedreigingen. Hy wist, ging hy
 „ voort, dat eenigen van meening waren, om 't
 „ bewind te stellen in handen van eenen Re-
 „ gent. Hy hadt 'er niets tegen; zo men dit voor
 „ het beste middel hielt, om de gemeene rust
 „ in zekerheid te stellen. Maar hy vondt geraa-
 „ den, hun te verklaaren, dat hy deeze Regent
 „ niet zyn wilde. Zo men van deeze gedagten
 „ bleeve, moest men 't oog op eenen anderen
 „ wenden. Hy kende de gevolgen van een Re-
 „ gentschap, en zou 't zig nimmer laten op-
 „ leggen. Anderen wilden de Prinfes, zyne Ge-
 „ maalin, alleen op den troon stellen, invoegde
 „ dat hy niet regeeren zou, dan volgens haar
 „ welgevallen. Niemant hadt meer agting voor
 „ de Prinfesse, dan hy. Maar hy bevondt zig te
 „ zyn van zulk eene gesteldheid, dat hy niet
 „ zou kunnen besluiten, om de Kroon verschul-
 „ digd te zyn aan eene Vrouwe. Zelfs vondt hy
 „ niet redelyk, dat men hem eenig deel aan 't
 „ bewind gave, zo hy 'er niet, voor zyn gan-
 „ sche leeven, mede bekleed werdt. Verftondt
 „ men 't egter anders; hy zou 'er zig niet tegen
 „ kan-

(*f*) N. WITSEN Byzonder Verhaal, *f.* 22. c. 4. *f.* 23. c. 3, 4. MS.

1689. „ kanten; maar naar Holland te rug keeren;
 „ zonder zig verder te moeijen met hunne zaak.
 „ Wat anderen ook denken mogten van de Kon-
 „ ningklyke waardigheid, hy zag ze aan voor ee-
 „ ne zaak, die hy ligtelyk ontbeeren, en zonder
 „ welke hy zeer vergenoegd leeven kon; doch
 „ hy zou niet kunnen besluiten, om ze te aan-
 „ vaarden, als hy ze, flegts geduurende eens an-
 „ ders leeven, zou kunnen bezitten. Nogtans,
 „ stondt hy toe, dat de nakomelingfchap der
 „ Prinfesse van Deenemarke den nakomelingen,
 „ welken hy, uit eene andere Vrouwe, na de
 „ Prinfses, zyne Gemaalin, verwekken mogt, be-
 „ hoorde te worden voorgetrokken.” Al dit zei-
 „ de de Prins, op zulk eene koele wyze, dat hy geen
 „ belang altoos fcheen te stellen, in 't gene 'er op
 „ beslooten mogt worden: 't welk fommigen, ge-
 „ woon, fchryft Burnet, de geestgefteldheid van an-
 „ deren af te meeten naar hunne eigene, egter voor
 „ loutere konst en veinzery aanzagen (g).

Voor-
 flag, om
 onder-
 zoek te
 doen op
 de ge-
 boorte
 des Prin-
 fen van
 Walles.
 Verwor-
 pen.

De duidelyke verklaring des Prinfsen van O-
 ranje maakte een einde van den twist, in 't Huis
 der Heeren. Eenigen floegen alleenlyk nog voor,
 dat men de wettigheid der geboorte van den
 Prinfe van Walles behoorde te onderzoeken.
 Doch deeze voorflag werdt verworpen, om dat
 die Prins, naar Frankryk gevoerd zynde, in den
 Paapfchen Godsdienst, zou opgetrokken wor-
 den: ook, om dat men niet weeten kon, of 't het
 zelfde kind nog wel ware, zynde, daarenboven,
 allen, die men onderstellen moest kennis te heb-
 ben, of van de waarheid of bedrieglykheid der
 geboorte, ook vertrokken uit het Koningkryk;
 buiten welk, het niet betaamelyk noch mogelyk

wa-

ware, dezelfen op te zoeken (*h*). Sommigen willen, dat eenige Heeren, door eene al te gesleept' Staatkunde, niet ongaarne zagen, dat men 't regt van den Prinse van Walles onbesslist liete, om hierdoor de volgende Koningen in toom te houden, zo zy 't gedrag van Koning Jakob mogten willen navolgen (*i*). Hierna, bewilligde men, na veel twistens, in de Kamer der Heeren, met eene meerderheid van drie stemmen (*k*), in het besluit der Gemeenten, en verklaarde „dat Koning Jakob „van de Regeeringe afgeftaan hadt, en dat de „Troon hierdoor opengevallen was.” Toen tradt men tot het raadpleegen, over de wyze, op welke men den openstaanden Troon behoorde te vullen. Halifax sloeg voor, om den Prins van Oranje alleen tot Koning te verkiezen, mids de twee Prinsessen, Dogters van Koning Jakob, hem opvolgden. Maar niemant anders verklaarde zig, voor deeze meening (*l*). De Heer Bentink deedt egter, zo Burnet schryft, en ik ook elders aangewezen vind (*m*), zyn best, om ze hier en daar, door redenen, te sterken. Hy beweerde „dat het natuur- „lykst ware, dat de opperfte magt geplaatst werdt „in één' perfoon; dat eene Vrouw niet meer dan „eene Vrouw behoorde te zyn; dat het betaam- „lyk ware, den Prins te vergelden, voor 't goed, „welk hy den volke gedaan hadt; dat eene ver- „deeling der opperfte magt aan veele zwaarig- „heden onderhevig was, en dat, schoon men „van de Prinses minder zwaarigheden te wag- „ten

1689:

De Heeren stemmen met de Gemeenten.

Sommigen willen den Prins van Oranje alleen op den Troon stellen.

(*h*) BURNET Vol. I. p. 816, 817.(*i*) BURNET Vol. I. p. 817.(*k*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, f. 34. c. 4. MS.(*l*) RAPIN Tom. X. p. 190.(*m*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, f. 50. c. 2. MS.

1689. „ ten hadt dan van eenig' mensch op den aard-
 „ bodem, nogtans, alle menschen feilbaar wa-
 „ ren, en zig, t'eenigen tyde, konden laten
 „ over itag werpen (n).” Doch anderen verston-
 „ den dat men de Prinses alleen op den troon stel-
 „ len moest. De Graaf van Danby schreef haarer
 „ Koningklyke Hoogheid, die reeds, sedert eeni-
 „ gentyd, door den Prinsfe, haaren Gemaal, naar
 „ Engeland ontbooden, doch, tot hiertoe, in haar
 „ vertrek, door 't ys, verhinderd geweest was;
 „ dat hy zig sterk maakte, om haar, zo zy 't be-
 „ geerde, alleen tot Koningin te doen verklaa-
 „ ren, zonder dat de Prins deel hadt aan de Ko-
 „ ningklyke waardigheid.” Doch de Prinses ant-
 „ woordde „ dat zy niets anders wenschte te zyn,
 „ dan Vrouw van den Prinsfe, gelyk zy was. Of
 „ 't gene zy meer worden mogt, begeerde zy te
 „ zyn met en onder den Prinsfe. Zy vondt het,
 „ schreef zy, wyders, vreemd, dat men on-
 „ derfcheid maakte, tusfchen hun beider belan-
 „ gen.” Zelfs zondt zy den Prinsfe den brief van
 „ Danby toe, wien zyne Hoogheid, nogtans, nim-
 „ mer eenig misnoegentoonde, over den voorflag,
 „ daarby gedaan. Eindelyk, kwamen de beide
 „ Huizen, bewerkt door den Heere van Dykveld
 „ (o), overeen „ dat de Prins en Prinses van Oran-
 „ je te samen Koning en Koningin van Engeland
 „ zouden zyn, en dat de Prins alleen 't bewind
 „ der Regeeringe hebben zou.” Doch dit besluit
 „ was, in 't Huis der Heeren, slegts met eene meer-
 „ derheid van twee of drie stemmen, doorgehaald.
 „ Voorts, maakte men eenige verandering in den
 „ gewoonlyken eed der onderdaanen, stellende,

OIN

(n) BURNET Vol. I. p. 218.

(o) N. WITSEN Byzonder Verhaal, f. 59. c. 2. MS.

Men be-
 fluit den
 Prins en
 Prinses
 beide tot
 Koning
 en Ko-
 ningin
 te ver-
 klaaren.

omtweste myden, in plaats van *regten en wettigen Koning*, alleenlyk, *Koning en Koninginne*. Hieruit ontfontd, naderhand, de onderscheiding van *Koning* van regtswege*, en *Koning † met der daad*, waardoor sommigen den eed meenden te kunnen verzwakken: beweerende zy, aan hunne Hoogheden alleenlyk gezworeen te hebben, als *Koning en Koninginne met der daad*; terwyl zy zig nog aan Koning Jakob, als *Koning van regtswege*, verbonden rekenden (p).

De Prinse van Oranje kwam, eindelyk, op den twee-entwintigsten van Sprokkelmaand, te Londen, aan. Zy nam genoegen, in 't gene 'er beslooten was. Den volgenden dag, werdt den Prinse en Prinsefe, zittende, op twee armstoelen, onder een verhemelte, in de groote zaale van Whitehall, door de twee Huizen der Conventie, de Kroon, plegtiglyk, aangeboden. Vooraf, werdt 'er egter eene uitvoerige verklaring gelezen, vervattende eene optelling van de voornaamste byzonderheden, in welken Koning Jakob de II. de grondwetten des Ryks geschonden hadt. Voorts, werdt hy gezeid de Regeering te hebben afgestaan, waarna de Troon open gevallen was. Hierop volgde een Verhaal van 't gene zyne Hoogheid, de Prins van Oranje, gedaan hadt, om het Koningkryk te verlossen van Paapery en eene willekeurige magt, byzonderlyk bestaande, in het famenroepen der Conventie, die eenige punten, tot dertien in getale, hadt beraamd, welken, vervolgens, werden opgeteld, en allen strekten, tot beveiliging van den Godsdienst en van 's Volks vryheden. De voornaamsten waren „ dat het met de Wetten sreedt, dat „ het

1689.

*de Jure.
†de Facto.

XXIX.

De Prinse komt te Londen. Voorwaarden, waarop den Prinse en haar de Kroon aangeboden wordt.

(p) BURNET *Fol. I. p. 823, 824.*

1689. „ het naarkomen of uitvoeren der Wetten ge-
 „ fremd kon worden, door het Koningklyk ge-
 „ zag. Dat, onder dekfel van het Koningklyk
 „ voorregt, geld te ligten tot onderftand der
 „ Kroone, zonder dat 'er 't Parlement in bewil-
 „ ligd hadt, inſgelyks, tegen de Wetten aanliep.
 „ Zo ook, het ligten van Krygsvolk in vredes-
 „ tyd, buiten gelyke bewilliging, en het opreg-
 „ ten van een Kerkelyk, of eenig ander Geregts-
 „ hof. Dat de onderdaanen regt hadden, om den
 „ Koning ſmeekſchriften aan te bieden. Dat de
 „ verkiezingen der Parlements-Leden vry be-
 „ hoorden te zyn, en dat al wat in 't Parlement
 „ geſproken werdt, nergens dan in 't Parlement,
 „ onderzocht mogt worden. Eindelyk, dat het
 „ noodzaakelyk was, dat 'er dikwils Parlemen-
 „ ten werden ſamengeropen.” Wyders, begeer-
 „ den de twee Huizen, dat deeze punten, als hunne
 „ ontwyfelbaare regten behelzende, voor altoos,
 „ werden vaſtgeſteld, zynde zy, door het Mani-
 „ feſt van zyne Hoogheid zelve, aangemoedigd
 „ geworden, om deezen eiſch te doen. De verklaa-
 „ ring eindigde, met deeze woorden: „ In de ver-
 „ wagting, derhalve, dat zyne Hoogheid, de
 „ Prins van Oranje, het werk onzer Verlos-
 „ ſinge, welk hy reeds zo ver gebragt heeft,
 „ verder voltrekken zal, en dat hy 't Volk, in de
 „ bezitting en 't genot der gemelde voorregten,
 „ zal handhaaven, ſtellen de geestelyke en we-
 „ reldlyke Heeren en Gemeenten, te Weſtmun-
 „ ſter vergaderd, vaſt, dat WILLEM en MARIA
 „ zyn en verklaard zyn Koning en Koningin van
 „ Engeland, Frankryk en Ierland, en van alle de
 „ Heerlykheden, die 'er van afhangen: te wec-
 „ ten de gemelde Prins en Prinſes, geduuren-
 „ „ de

„ de hun leeven, of geduurende het leeven van 1689.
 „ den genen, die den anderen overleeven zal;
 „ en dat de geheele en eenige oefening der Ko-
 „ ningklyke magt zal zyn by den Prinse van O-
 „ ranje, uit den naam van den Prinse en Prinsesse,
 „ zo lang zy beide in leeven zullen zyn: doch
 „ na hun dood, zal de Kroon en de Koningk-
 „ lyke waardigheid der genoemde Koningkry-
 „ ken en Heerlykheden vervallen zyn aan de
 „ erven, die, uit de genoemde Prinsesse van
 „ Oranje, zullen gebooren worden, en, by man-
 „ gel van kinderen, uit de genoemde Prinsesse
 „ gebooren, aan de Prinsesse Anna van Deene-
 „ marke, en derzelver erfgenaamen, en by
 „ mangel van kinderen der genoemde Prinsesse
 „ van Deenemarke, aan de erfgenaamen van den
 „ genoemden Prinse van Oranje. De geestelyke
 „ en wereldlyke Heeren en Gemeenten bidden
 „ den Prinse en Prinsesse van Oranje, dat zy de
 „ Kroon, in overeenkomst van dit besluit, gelie-
 „ ven te aanvaarden.” In 't Slot, ftondt de nieu-
 we eed, waarby getrouwheid beloofd werdt aan
 Koning Willem en Koninginne Maria, en afge-
 zwoorende Leer, volgens welke, de Vorsten; in
 den ban gedaan of afgezet zynde door den Paus
 of door eenig gezag, van den Roomschen stoel
 ontleend; door hunne onderzaaten, of door ie-
 mant anders, van de Regeeringe ontzet, of ge-
 dood konden worden. Ook werdt, by deezen
 eed, verklaard, dat geene vreemde Mogendheid,
 Kerkvoogd, Staat of Persoon, wie hy ook ware,
 eenig geestelyk of wereldlyk gebied hadt, bin-
 nen dit Koningkryk (q).

Na 't leezen van dit alles, geschiedde de aan- XXX.
 bje- Aan-
 spraak

(q) Zie Holl. Merc. van 1689. bl. 8.

1689

van den
Prinse
by 't aan-
vaarden
der
Kroone.

bieding der Kroone aan hunne Hoogheden, uit den naam der twee Huizen, door den Markgraave van Halifax. De Prins nam ze aan, met deeze woorden : „Dit 's, gewisfelyk, het grootfte blyk, „ welk gy ons zoudt konnen geeven van het ver- „ trouwen, dat gy in ons stelt. 't Welk de oorzaak „ is, dat wy het te hooger fchatten. Wy aanvaar- „ den, met erkentenisfe, 't gene gy ons aanbiedt. „ Gelyk ik, herwaards komende, geen ander „ oogmerk gehad heb, dan de behoudenis van „ uwen Godsdienst, van uwe Wetten en van uwe „ Vryheden, zo kondt gy u verzekerd houden, „ dat ik myn best zal doen, om dezelve te on- „ derfteunen, en dat ik altoos gereed zal zyn, „ om met u mede te werken tot alles, wat de „ welvaart des Koningkryks bevorderen kan; „ en alles aanwenden, wat in myn vermogen zyn „ zal, om den voorfpoed en roem des volks te „ doen aanwasfen”. 's Prinzen rede werdt gevolgd

Hy en de
Prinzen
worden
voor Ko-
ning en
Koningin
uitgeroe-
pen.

van de algemeene toejuichinge des volks. Ten zelfden dage, werden hy en de Prinzen, onder de naamen van *Willem* en *Maria*, uitgeroepen voor Koning en Koninginne van Engeland, Frankryk en Ierland (*r*). Naderhand, werdt de Conventie veranderd in een Parlement, door den Koning: waarop, eindelyk, op den eenentwintigften van Grasmaand, de plegtige Krooning volgde (*s*). In Schotland, alwaar, insgelyks, eene Conventie famengeropen was, werden de Prins en Prinzen van Oranje, voor Koning en Koningin uitgeroepen, op den zelfden dag, als zy, in Engeland, gekroond werden (*t*). Doch Ierland hieldt de zyde van Koning Jakob, nog eenigen tyd.

Op

(*r*) RAPIN *Tom. X. p. 191-195.*

(*s*) TINDAL *Continuat. of RAPIN Vol. I. [or XVI.] p. 156, 171.*

(*t*) TINDAL *Vol. I. [or XVI.] p. 297.*

Op deeze wyze, werden de Prins en Priuses van Oranje tot Koning en Koningin verheeven over een magtig Ryk: op deeze wyze, wisten ook de Heeren en Gemeenten zig te verzekeren van de vryheden en voorregten, die, onder de voorgaande Regeering, zo veel geleeden hadden. Byzondere aantekeningen melden, dat de Prins, in't eerst, zwaarigheid maakte, om zulk eene breede handhaving van 's volks vryheden te belooven. Ook zou 't, inderdaad, moeylyk te bewyzen zyn, dat alles, wat men zyner Hoogheid afvergde, op blykbaare Wetten, steunde. Zelfs werdt verspreid en geloofd, dat de Heer Bentink, van 's Prinzen wege, volstrektelyk geweigerd hadt, de Kroon, op zulke voorwaarden, te aanvaarden. Doch dit verwekte argwaan en misnoegen in beide de Kamers. Sommigen begeerden op den Heere Witsen, die thans, als buitengewoone Afgevaardigde der Staaten, in Engeland was, dat hy 'er den Prinse over spreken wilde, en hem tot andere gedagten brengen. Doch hy onthieldt zig hiervan, vreezende zyne Hoogheid te zullen stoeten. De Heer van Dykveld, die meer op hem vermogt, bewoog hem, daarna, tot het aanneemen der voorwaarden, op welken hem de Koningklyke waardigheid opgedraagen werdt (u).

Wy hebben dienstig geoordeeld, den Prins van Oranje, die meer dan zestien jaaren, aan 't hoofd der Regeeringe van deezen Staat, geweest was, te geleiden, tot op den troon van Groot-Britanje. De invloed, dien deeze gewigtige verandering gehad heeft, op den staat der

zaa-

(u) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Ambassade van 1689, 2°. col. 3, 4. f. 29. col. 115.

1689. zaaken van Europa, en op dien der Vereenigde Gewesten in 't byzonder, verdiende wel, dat wy, wat uitvoeriger, stiftonden, op de voornaamste trappen, langs welken, de Prins zo hoog gestegen is. Wy hebben ons, hierom, wat langer, in Engeland moeten ophouden, dan, in eene Historie der Vereenigde Nederlanden, anders, zou schynen te voegen. Voortaan, zullen we ons digter bepaalen aan ons hoofdoogmerk, en Koning Willem, in 't vervolg deezer Geschiedenisfe, doorgaans, vertoonen, als Stadhouder van vyf Gewesten, en als Kapitein- en Admiraal-Generaal over de Krygsmagt van den Staat: met welke hooge ampten de Prins, on-aangezien zyne verheffing tot de Koningklyke waardigheid, waarmede sommige Engelschen deeze ampten onbestaanbaar rekenden (v), nog bekleed bleef.

(v) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Ambassade van 1689. f. 27. col. 3. f. 146. col. 2. DIS.

BERIGT VOOR DEN BINDER.

JOAN MAURITS, Prins van Nassau. <i>te plaatsen tegen over Bladz.</i>	33
De Ambassadeur AARNOUD VAN CIT- TERS.	60
KOENRAAD VAN BEUNINGEN, Bur- gemeester van Amsterdam.	204
PIETER DE HUYBERT, Raadpenfio- naris van Zeeland.	214
EVERARD VAN WEEDE, Heer van Dykveld.	354
De Luitenant - Admiraal, KORNELIS EVERTSEN.	394
De Raadpenfionaris GASPAR FAGEL.	472